

GlobalNauka

IV Всеукраїнська наукова шкільна конференція «Крок у науку» (26-27 квітня 2018 р.)

*"Зимова казка",
Козак Анастасія, учениця 4 класу*

**Організатор
Конференцій**

Об'єднання науковців GlobalNauka

Онлайн-сервіс «Організатор конференцій»

*Молоді Вчені ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний
університет» (м. Дніпро)*

*Коледж ракетно-космічного машинобудування
ДНУ імені Олесь Гончара (м. Дніпро)*

*Приватний вищий навчальний заклад
«Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг)*

*Придніпровський державний металургійний коледж
(м. Кам'янське)*

*КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142
еколого-економічного профілю»
(м. Дніпро)*

*КЗ «НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа
з поглибленим вивченням іноземних мов І ступеня – ДНЗ «Еврика»
(м. Кам'янське)*

*Бронницька середня загальноосвітня школа І-ІІ ступенів
(Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця)*

**IV Всеукраїнська наукова шкільна конференція
«КРОК У НАУКУ»
26–27 квітня 2018 р.**

м. Дніпро, 2018

Крок у науку: Збірник статей IV Всеукраїнської наукової шкільної конференції 26–27 квітня 2018 року. – Дніпро: ТОВ «Роял Принт», 2018. – 462 с.

У збірнику представлені наукові матеріали учасників IV Всеукраїнської наукової шкільної конференції «Крок у науку», організаторами якої виступили: Об'єднання науковців GlobalNauka, Онлайн-сервіс «Організатор конференцій», Молоді Вчені Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» (ДВНЗ УДХТУ, м. Дніпро), Коледж ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеся Гончара (м. Дніпро), Приватний вищий навчальний заклад «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг), КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро), КЗ «НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – ДНЗ «Еврика» (м. Кам'янське), Бронницька середня загальноосвітня школа I-II ступенів (Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця).

Всі статті збірника доступні для ознайомлення на сайті <http://globalnauka.com>

**Відповідальність за якість і достовірність інформації
несуть автори публікацій.**

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету:

Василенко Інна Анатоліївна – к.т.н., доцент кафедри технології неорганічних речовин та екології ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро).

Оргкомітет:

Куманьов Сергій Олександрович – розробник Онлайн-сервісу «Організатор конференцій» (м. Дніпро);

Скиба Маргарита Іванівна – к.т.н., доцент кафедри технології неорганічних речовин та екології ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Козлов Ярослав Миколайович – к.т.н., доцент кафедри енергетики, представник приймальної комісії ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Дерімова Альона Вадимівна – асистент кафедри технології неорганічних речовин та екології, відповідальна за профорієнтацію ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Чернецька Наталія Володимирівна – магістр зі спеціальності «Інтелектуальна власність», інженер відділу інтелектуальної власності ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Мандрика Тетяна Петрівна – викладач вищої категорії, ПЦК програмної інженерії, завідувача підготовчим відділенням Коледжу ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеся Гончара (м. Дніпро);

Самородченко Ганна Вікторівна – к.е.н, доцент кафедри менеджменту і адміністрування, завідувач кафедри менеджменту і адміністрування, заступник директора з перспектив та розвитку Приватного вищого навчального закладу «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг);

Луценко Катерина Олександрівна – к.пед.н, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук Приватного вищого навчального закладу «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг);

Шепелюк Віра Анатоліївна – к.е.н., доцент кафедри обліку, фінансів та оподаткування, в.о. завідувач кафедри обліку, фінансів та оподаткування Приватного вищого навчального закладу «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг);

Мірошніченко Ніна В'ячеславівна – викладач коксохімічних дисциплін Придніпровського державного металургійного коледжу (м. Кам'янське);

Хмеленко Людмила Вікторівна – директор, учитель англійської мови вищої кваліфікаційної категорії «Учитель-методист», «Відмінник освіти» КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро);

Михайлова Вікторія Дмитрівна – учитель фізкультури вищої кваліфікаційної категорії «Учитель – методист» КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа № 142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро);

Рева Наталія Василівна – директор, учитель географії, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист КЗ «НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов І ступеня – ДНЗ «Єврика» (м. Кам'янське);

Черкасова Тетяна Василівна – заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель французької мови, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист КЗ «НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов І ступеня – ДНЗ «Єврика» (м. Кам'янське);

Девда Володимир Танасійович – директор, учитель географії, учитель-методист Бронницької середньої загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів (Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця).

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

У збірнику представлені наукові матеріали учасників IV Всеукраїнської наукової шкільної конференції «Крок у науку», організаторами якої виступили: Об'єднання науковців GlobalNauka, Онлайн-сервіс «Організатор конференцій», Молоді Вчені Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» (ДВНЗ УДХТУ, м. Дніпро), Коледж ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеся Гончара (м. Дніпро), Приватний вищий навчальний заклад «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг), КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро), КЗ «НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – ДНЗ «Еврика» (м. Кам'янське), Бронницька середня загальноосвітня школа I-II ступенів (Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця).

Метою конференції є публікація результатів досліджень, обмін науковими результатами і досвідом, пошук колег для подальшої співпраці, залучення школярів до науки та обміркований вибір майбутньої спеціальності.

У збірнику представлені роботи школярів у співавторстві з вчителями та власні наукові роботи вчителів за різними напрямками:

- природничі та географічні науки;
- сільськогосподарські, біологічні науки і хімічні науки;
- історичні науки;
- соціологічні, філологічні та літературознавчі науки;
- педагогічні та психологічні науки;
- економічні та юридичні науки;
- фізико-математичні науки;
- комп'ютерні науки;
- золоте перо;
- маленькі науковці (роботи учнів 1–4 класу).

У розділі «Золоте перо» можна ознайомитись з творчими роботами талановитих учнів та їх наукових керівників. А «Маленькі науковці» показали відмінний результат та бажання до навчання. На обкладинці збірника можна побачити чудові картини талановитих учнів КЗ «НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – ДНЗ «Еврика» (м. Кам'янське), що виконані під керівництвом учителя ОТМ Гудименко Віктора Миколайовича.

Всі матеріали були зібрані за допомогою онлайн-сервісу «Організатор конференцій», який доступний для всіх навчальних закладів для проведення власних наукових заходів. Він розроблений вченими ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» для проведення очних і заочних наукових конференцій.

Щиро дякуємо педагогам, які залучають учнів до науки, пробуджують бажання отримувати нові знання! Ми пишаємось талановитою молоддю України!!!

З повагою, оргкомітет конференції «Крок у науку»

ДВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» пропонує навчання за хімічними, механічними, комп'ютерними, економічними спеціальностями.

При виборі вищого навчального закладу абітурієнтам та їх батькам доводиться аналізувати багато різних складових діяльності університетів. Нерідко визначитись із місцем навчання допомагає зовнішня привабливість навчального закладу, ввічливість персоналу, враження знайомих, зручне розташування та транспортне сполучення. Однак вирішальну роль у виборі спеціальності, якій можуть навчати в декількох університетах навіть в одному місті, відіграють рейтинги ВНЗ України, складені професійними експертами.

Український державний хіміко-технологічний університет – це:

- єдиний спеціалізований багатoproфільний потужний державний вищий навчальний заклад, у якому з 1930 р. було підготовлено понад 50000 висококваліфікованих фахівців; понад 60 професорів та докторів наук, понад 200 кандидатів наук;

- перше місце серед технічних університетів України у міжнародній наукометричній базі даних Scopus, друге місце в області та 16 місце серед 200 ВНЗ України;

- 7 факультетів, 9 навчальних корпусів, майже 122000 м² навчальних та допоміжних приміщень;

- сучасний спортивний комплекс, у якому проводяться міжнародні змагання з волейболу (Кубок Президента України), тренуються спортсмени з 16 видів спорту, гандбольна команда університету виступає у вищій лізі України,

університет має чемпіонів світу та Європи з греблі, чемпіонів України з бадмінтону;

- 5 гуртожитків (100% забезпечення житлом іногородніх);
- спортивно-оздоровчий табір «Дубовий гай»;
- бібліотека з 770 тис. примірників навчальної, наукової та художньої літератури;

- безкоштовний доступ до мережі Internet (Wi-Fi) у навчальних корпусах та гуртожитках;

- програми міжнародного співробітництва з отримання студентами подвійних дипломів на навчання в магістратурі університетів Франції, Норвегії, Польщі та ін., додаткові навчальні послуги з іноземних мов та комп'ютерної підготовки;

- гарантований попит роботодавців регіону на випускників університету, сприяння працевлаштуванню та диплом про вищу освіту європейського зразка;

- найкращий у місті Студентський клуб (у 2014 р. Ми отримали найвищу нагороду (Гран-прі) у конкурсі «Студентська весна»);

- найкращий у місті Комітет студентської молоді (перше місце серед КСМ навчальних закладів міста у 2014 р.).

Форма власності: державна

Форми навчання: денна, заочна

Типи освітньо-кваліфікаційних рівнів: бакалавр, магістр

Адреса: просп. Гагаріна, 8, м. Дніпро, 49005

Телефон/факс: (0562) 46-21-21

Офіційний сайт: <http://udhtu.com.ua/>

КОЛЕДЖ РАКЕТНО-КОСМІЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ ДНУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА (м. Дніпро)

Переваги навчання в КРКМ ДНУ ім. О. Гончара

Позитивна оцінка експертних комісій з акредитації за усіма спеціальностями. Коледж атестований у сфері загальної середньої освіти.

Підтримка талановитої молоді. Кращим студентам, що проявили себе у навчанні, науці та спорті, призначаються стипендії Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів України (у тому числі іменні).

Партнерство з установами, організаціями.

Наявність гуртожитку.

Підготовче відділення. Підготовче відділення – це структурний підрозділ, який здійснює підготовку абітурієнтів до вступу у коледж, для успішного складання зовнішнього незалежного оцінювання та вступних екзаменів.

Умови вступу до коледжу:

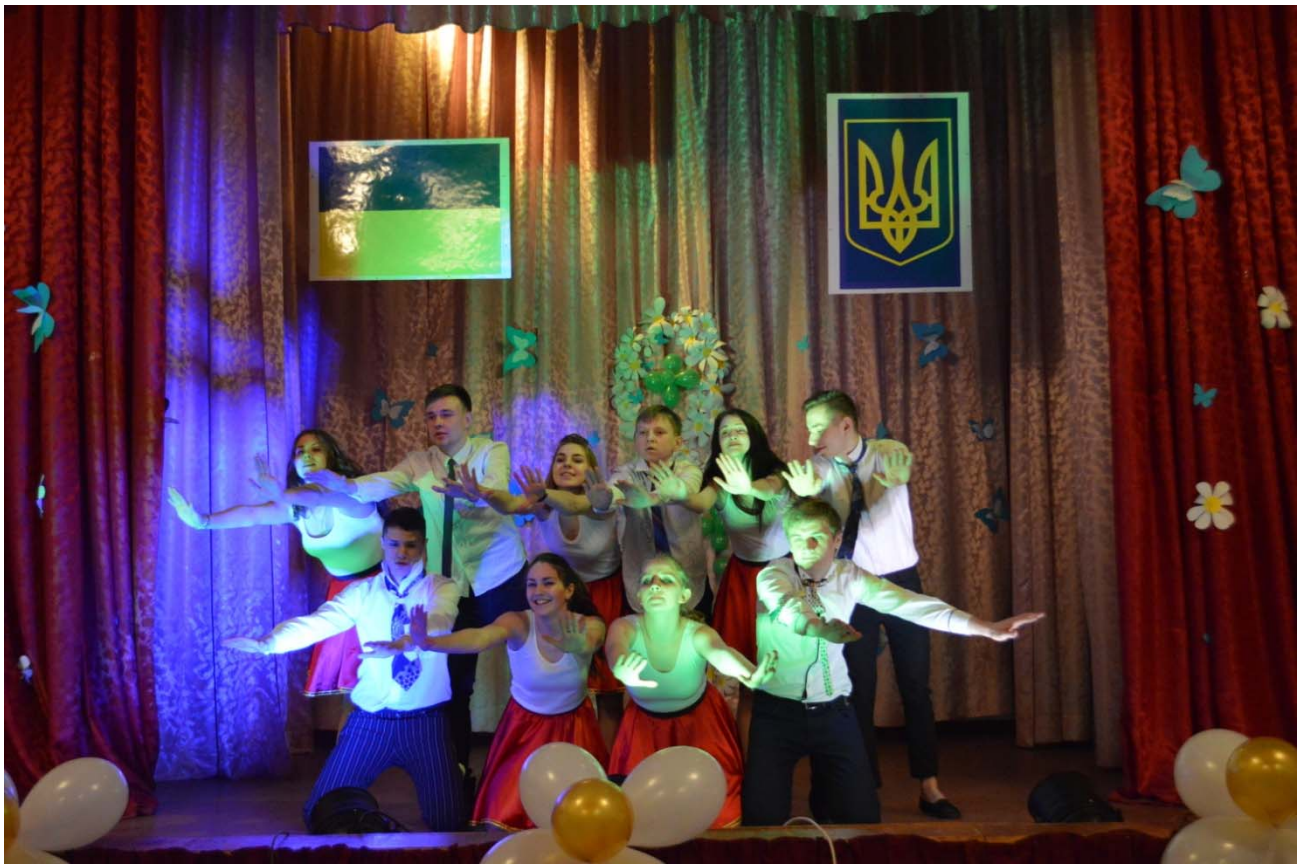
Для випускників 9 класів – вступні екзамени з української мови та математики (тести). Випускники 11 класів подають сертифікати зовнішнього незалежного оцінювання (2016 року, 2017 року, 2018 року) з української мови і літератури, математики. Для випускників профільних спеціальностей ПТУ – фахове вступне випробування.

Відділення: механічне; технологічне; комп'ютерної та програмної інженерії.

Спеціальності (освітні програми):

- авіаційна та ракетно-космічна техніка;
- облік і оподаткування;
- комп'ютерна інженерія;

- інженерія програмного забезпечення;
- прикладна механіка (обслуговування верстатів з програмним управлінням і робототехнічних комплексів, зварювальне виробництво);
- галузеве машинобудування;
- електроенергетика, електротехніка та електромеханіка.

49089, м. Дніпро, вул. Макарова, 27

Телефон/факс: (056) 792-36-22

Офіційний сайт: <http://www.dkrkm.org.ua>

Форма власності: державна

Форма навчання: денна

Тип освітньо-кваліфікаційного рівня: молодший спеціаліст

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ІНСТИТУТ ДІЛОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ»

Усім, хто обирає економічну спеціальність гостинно відчиняє двері Інституту ділового адміністрування!

Наш навчальний заклад вважається достатньо молодим – нам 21 рік.

Сьогодні ІДА – навчальний заклад, що користується попитом в освітньому просторі не тільки міста, але й країни, про що свідчить значна кількість студентів з інших міст і сел України.

Інститут ділового адміністрування перший у місті вищий навчальний заклад недержавної форми власності, заснований у 1995 р.

ІДА надає якісну економічну освіту.

За 21 рік нашими випускниками стали 2617 бакалаврів і 2320 спеціалістів.

Основне завдання інституту – відродження і розвиток підприємництва шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців для планово-економічної, організаційно-управлінської, аналітичної й дослідницької діяльності в економіці та управлінні, готових розпочати власну справу, здатних самостійно мислити і знаходити ефективні рішення в умовах ринкової економіки.

Спеціальності:

- Облік і оподаткування;
- Фінанси, банківська справа та страхування;
- Менеджмент;
- Публічне управління та адміністрування.

Чому абітурієнти обирають ІДА?

- Кредитно-модульна система організації навчання;
- Індивідуальний підхід до кожного студента;

- Формування лідерських якостей;
- Поглиблене вивчення іноземних мов;
- Професіоналізм викладачів;
- Можливість отримати другу освіту;
- Нестандартні та креативні форми навчання: тренінги, майстер-класи, дайджести, інноваційні форуми;
- Бізнес-практика на провідних підприємствах міста.

м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, 81А
приймальна комісія тел: (097) 309-24-65; (096) 629-30-24
Офіційний сайт: <http://ida.in.ua>
e-mail: pvnzida@gmail.com

Знання отримані в ІДА – це КРОК в успішне майбуття!!!

ПРИДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОЛЕДЖ (м. Кам'янське)

Придніпровський державний металургійний коледж – одне з найстаріших навчальних закладів міста. У 2015 році коледж відзначив 85 років від дня свого заснування.

Коледж має три навчальні корпуси, бібліотеку з двома читальними залами, спортивну залу, дві тренажерні зали, залу настільного тенісу, два спортивних майданчики, актову залу, навчально-виробничі майстерні, п'ять комп'ютерних класів, дві конференц-зали. Для студентів, які приїхали на навчання з інших регіонів, поруч із коледжем розташований гуртожиток, який може вмістити всіх, хто потребує житла.

У коледжі працюють:

- 19 предметних гуртків (історичні, екологічні, інформатики та комп'ютерних технологій, народознавчі, літературні, фізико-математичні, філологічні, країнознавчі тощо);
- 6 спортивних секцій;
- творча студія «Тріумф».

Придніпровський державний металургійний коледж здійснює підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти за такими спеціальностями:

- Металургія (Обробка металів тиском, Виробництво сталі);
- Галузеве машинобудування (Обслуговування та ремонт обладнання металургійних підприємств);
- Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка (Монтаж і експлуатація електроустаткування підприємств і цивільних споруд);
- Будівництво та цивільна інженерія (Будівництво та експлуатація будівель і споруд);

– Залізничний транспорт (Технічне обслуговування, ремонт та експлуатація тягового рухомого складу);

– Хімічні технології та інженерія (Коксохімічне виробництво).

Між коледжем та підприємствами м. Кам'янське укладені договори, які дозволяють працевлаштувати випускників:

– ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат»;

– ТОВ «Укрдомнабуд»;

– ТОВ МНП «Ремавтоматика»;

– ПАТ «ЄВРАЗ Південкокс»;

– ПАТ «ЄВРАЗ Дніпродзержинський КХЗ» та інші.

Випускники нашого коледжу, можуть здобути подальшу освіту в таких вищих навчальних закладах:

– Дніпровський державний технічний університет;

– Національна металургійна академія України;

– Національний гірничий університет України;

– Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна;

– Придніпровська державна академія будівництва та архітектури;

– Український державний хіміко-технологічний університет.

Придніпровський державний металургійний коледж є державним навчальним закладом I рівня акредитації.

Навчальний заклад готує молодших спеціалістів для металургійної промисловості регіону та країни.

Адреса: м. Кам'янське, просп. Аношкіна, 86.

Офіційний сайт: <http://koledg.in.ua/>

ЗМІСТ

Природничі та географічні науки

Вербицька Т.Г., Тімко М.М., Мезиненко Н.В. 20

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЕКТ «ПОДОРОЖ У СВІТ ВОДИ»

Ігнатченко С.П., Шенаєва Т.О. 34

ПИТНА ВОДА ТА МЕТОДИ ПЕРЕВІРКИ ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ В
ДОМАШНІХ УМОВАХ

Катуніна Г.О., Гарбуз М. 37

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ПОВЕРХНЕВИХ ВОД ХАРКІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ НА ПРИКЛАДІ ОЗЕРА ЛИМАН

Ляврін І.І. 42

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ШКОЛЯРІВ

Рогівська К.Р., Тарасенко М.П. 46

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДОЗНАВЧИХ ЕЛЕМЕНТІВ

ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ ПРИ ВИВЧЕННІ РІЗНОМАНІТНОСТІ
РОСЛИН

Родіна Ю.В., Клевець О.В. 50

ВПЛИВ КЛІМАТИЧНИХ УМОВ ТА ҐРУНТІВ НА РОЗВИТОК
ВИНОГРАДАРСТВА В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВА
ПАТ «ДМК ТАВРІЯ» ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сільськогосподарські, біологічні науки і хімічні науки

Брич К.А., Бригадир С.О. 52

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ НАЙПОШИРЕНІШИХ ДОБРІВ НА РІСТ
ТА РОЗВИТОК РОСЛИН

Демченко О.В., Грицай Л.І. 55

ТРАНСПІРАЦІЯ, АБО ВИПАРОВУВАННЯ ВОДИ РОСЛИНАМИ

Закорко К.К., Палагута В.В. 59

ВИРОБНИЦТВО БІОГАЗУ З ОРГАНІЧНИХ ВІДХОДІВ У
ДОМАШНІХ УМОВАХ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВИРІШЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Ларіонова Д.О., Щербак О.О. 64

НАРОДНИМ ПРИКМЕТАМ ДОВІРЯЙ, АЛЕ Й ПЕРЕВІРЯЙ

Перець Д.В., Акерман Ф.О. 67

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ТА БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ДОЩОВИХ ЧЕРВ'ЯКІВ. СПОСОБИ ВИРОЩУВАННЯ ЧЕРВ'ЯКІВ

Історичні науки

Берко О.О., Зборець С.В. 73

РАДЯНСЬКА ГОЛГОФА КАТЕРИНОСЛАВСЬКИХ
НОВОМУЧЕНИКІВ

Германовська Т. Ю., Борисенко О. А. 76

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ -
СКЛADOVA ЧАСТИНА РОБОТИ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ

Голівець Є.Т., Грицай Ж.М., 80

РОЗВИТОК ГОНЧАРСТВА НА ОХТИРЩИНІ

Горулько С.С.	85
«МАХНОВСЬКА ВОЛЬНИЦЯ» ПОЛОГІВСЬКОГО КРАЮ	
Кошляцький К.К., Василіженко А.Ю.	89
ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ: МІСЦЕ ТАЄМНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ОТТО ФОН БІСМАРКА	
Лебідь Ю.О., Михайлик О.О.	94
М.І. ЛАЗАРЕВСЬКИЙ – ЛІТОПИСЕЦЬ ТА МЕТЕОРОЛОГ	
Мельничук О. В.	96
ДМИТРО КЛЯЧКІВСЬКИЙ – ПЕРШИЙ ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧ УПА	
Островерхова С.І., Чернякова В.Е.	106
ТВОРЧІСТЬ С.ВАСИЛЬКІВСЬКОГО ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	
Петкова О.С.	110
ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ	
Родіна Ю.В., Євдошенко С.В.	117
КОЗАЦТВО – ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ	
Салік Г.В., Скотаренко Е.О.	123
ЧОРНОБИЛЬ НА ВІДСТАНІ 32 РОКІВ	
Семенов Я.В., Завірова М.Л.	125
ТОРГІВЕЛЬНІ ВІЙНИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ	
Тоцька Ю.А.	128
ОЛЕКСАНДРІВСЬК У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ. ВІД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921 р.р.) ДО РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ (листопад 2013 р. - лютий 2014 р.)	
Соціологічні, філологічні та літературознавчі науки	
Андрушко І.А., Манжело В.Д.	134
ВПЛИВ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	
Биданцева М.Г.	144
ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ «ФЕЇ ХЛІБНИХ КРИХТ» ШАРЛЯ НОДЬЄ	
Боброва Б.Ю., Зборець С.В.	149
ІНСТИТУТ ПОКАРАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СЬОГОДЕННЯ В УКРАЇНІ	
Бурковська Г.Б., Головчак А. А.	154
ПОВТОРИ У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»	
Гац В.А., Чорна М.М.	158
КОЛЬОРАТИВИ ЯК СКЛАДОВА ІДІОСТИЛЮ У РОМАНІ НАТАЛІЇ ДЕВ'ЯТКО «ЗЛАТО СОНЦЯ, СИНЬ ВОДИ»	
Гапоненко А.О.	161
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА «ГЕЙ, ХТО В ЛІСІ, ОБІЗВИСЯ...»	

<i>Гречко В.Є., Чижова А.Р.</i>	164
СВІТ ПІДЛІТКА У ПОВІСТІ У.СТАРКА «ДИВАКИ І ЗАНУДИ»	
<i>Громко Є.А., Громко Т.В.</i>	173
ФЕЛІНОНІМИ У ГОВІРКОВОМУ МОВЛЕННІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ	
<i>Донець А.О., Фененко Л.В.</i>	177
НІМЕЦЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ	
<i>Дубовик Д.О., Олех А.П.</i>	183
РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАТИКУ У СВІТІ ТА УКРАЇНІ	
<i>Єсаян Е.О., Виноградова І.О.</i>	188
ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ СКОРОЧЕНЬ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ СПІЛКУВАННЯ (SMS та соціальних мережах)	
<i>Жидкова Н.М., Гончаренко М. В., Василець А.М.</i>	191
ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ГРУП МЕНЩИНИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	
<i>Іонко Т.О.</i>	196
ДИДАКТИЧНА ГРА НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ	
<i>Килимник Д.О., Чорна М.М.</i>	199
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ТА ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСІБ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ ГЕРОЇВ РОМАНУ ГРИГОРІЯ ТЮТЮННИКА «ВИР»	
<i>Котелевич О.В.</i>	202
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ТА МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	
<i>Кривошилик О. В.</i>	206
НАВЧАЛЬНІ ІГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ	
<i>Мамико О.О., Ковалець Т.О.</i>	212
СЛОВА РОКУ ЗА ВЕРСІЄЮ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ СПІЛКИ (2000-2017 РОКИ) ТА СПОСОБИ ЇХ СЛОВОТВОРУ	
<i>Maruschenko Sofia, Myronyak Oksana</i>	217
THE IMAGE OF THE DRAGON IN ENGLISH AND UKRAINIAN FOLKLORE	
<i>Преснєцова Є.О., Рева О.В., Поліщук Л.В.</i>	221
ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У КОМЕДІЙНІЙ ОПЕРЕТІ М. КРОПИВНИЦЬКОГО «ПОШИЛИСЬ У ДУРНІ»	
<i>Приймак М.М., Зборець С.В.</i>	226
ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ МАЗЕПИ В МИСТЕЦТВІ	
<i>Путря Н.В.</i>	228
«І НА ОНОВЛЕНІЙ ЗЕМЛІ...» (ЗА ПОЕЗІЄЮ Т. ШЕВЧЕНКА)	
<i>Путря Н.В.</i>	231
КРАСА МИСТЕЦЬКОГО СЛОВА ЛЕСІ УКРАЇНКИ	

<i>Ревина А.Е., Довгая А.В.</i>	237
ГРАФФИТИ КАК КУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН И ЭЛЕМЕНТ МОЛОДЕЖНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ	
<i>Ткаченко Г.О., Савченко О.С.,</i>	239
PHRASEOLOGICAL RICHES OF ENGLISH	
<i>Трубінова Л.І., Олех А.П.</i>	244
СТРИТ-АРТ: КЛАСИФІКАЦІЇ, ІСТОРІЯ ТА РЕАЛІЇ	
<i>Черкасова Т. В.</i>	248
МЕТАФОРА ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ (ЗА РОМАНОМ АННІ ГАВАЛЬДІ «35 КІЛО НАДІЇ»)	
<i>Шалахман О.С., Василенко І.В.</i>	253
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ	
Педагогічні та психологічні науки	
<i>Бондаренко А.Ю.</i>	257
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ПАМ'ЯТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ МЕТОДАМИ ЕЙДЕТИКИ	
<i>Гончарова О.М., Семикоз В.О.</i>	262
РОЗВИТОК МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ	
<i>Здорова В.В.</i>	270
ВПЛИВ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ РОБОТИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ	
<i>Комашко К.С.</i>	274
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ І ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	
<i>Левенцова К.О.</i>	278
ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ МАТЕРИНСТВА: ВІД РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ ДО ШЛЯХІВ ЇЇ ВИРІШЕННЯ	
<i>Осадчук Т.М., Карапка І.Б.</i>	282
ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИЙ ВПЛИВ ПЕРЕДЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО СТРЕСУ НА ОСОБИСТІСНУ СФЕРУ ВИПУСКНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	
<i>Павлюк М.М., Кізілова Г.О.</i>	296
ПРОЕКТ «ЧОМУСИКИ». ЯК? НАВІЩО? ЧОМУ?	
<i>Регуліч Л.В.</i>	299
АКТИВІЗАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	
<i>Федоруц М.В.</i>	302
РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ПОГЛИБЛЕННЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ СПІВПРАЦІ	
<i>Філь Г.Б., Гаценко Н.В., Корвегіна В.А.</i>	305
ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ ЯК ЗАПОРУКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ГІМНАЗИСТІВ	

Комп'ютерні науки	
<i>Борисенко М.Ю., Чайка О.В.</i>	311
СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ РОБОТИ З КОМП'ЮТЕРНОЮ КЛАВІАТУРОЮ	
<i>Петрук А. М.</i>	314
СИСТЕМИ ЧИСЛЕННЯ	
Економічні та юридичні науки	
<i>Болваненко Л.В., Сітарчук В.В.</i>	323
РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МІСІЇ ФІРМИ	
<i>Коваленко Т.І., Литвин А.В., Кільчевська О. В.</i>	324
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	
<i>Ляпкало Є.Г., Татаренко Т.А.</i>	328
ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	
<i>Маякова А.О., Конішиєва Ю.Ю., Кільчевська О. В.</i>	343
ІНФЛЯЦІЯ, ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА, ФОРМИ, ТИПИ І НАСЛІДКИ	
<i>Ревіна А.Є., Нецький В.А.</i>	350
КІБЕРБУЛІНГ – ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРУ	
Фізико-математичні науки	
<i>Гуменюк Д.І., Тютюнова О.І</i>	356
ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ПОЛЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ	
<i>Давыдов Д.П., Фадеева О.И.,</i>	359
В МИРЕ ЭЛЕМЕНТАРНЫХ ЧАСТИЦ	
<i>Забора Д.А., Мірошник Н.П.</i>	361
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКЗОПЛАНЕТНИХ СИСТЕМ	
<i>Кондрашова О.В., Гейко А.Ю.</i>	365
ЧИСЛА ФІБОНАЧЧІ	
<i>Котулич К.А., Лучко Н.О.</i>	371
ВПЛИВ НЕБЕСНИХ ТІЛ НА ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ	
<i>Кузьменко Д.О., Тютюнова О.І.</i>	374
МАЛЕНЬКА БАТАРЕЙКА І ЇЇ ВЕЛИКА ШКОДА ДЛЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	
<i>Пойченко Д.П., Макарчук О.П., Баранова С.Л.</i>	376
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРАВИЛА РОЗВ'ЯЗУВАННЯ НЕРІВНОСТЕЙ З ПАРАМЕТРАМИ	
<i>Сковородка О.Г., Ришко О.П.</i>	380
ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ АВІАЦІЇ ТА СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ЛІТАКА ТУ -144	
<i>Стригунов А. С., Палагута О. М.</i>	383
СОНЯЧНІ ПОВІТРЯНІ КОЛЕКТОРИ – ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТЕПЛА ТА ЕНЕРГІЇ	
Золоте перо	
<i>Босій А.О., Трусова Л.Б.</i>	388
ВІРШІ. МУЗА	

<i>Іванова Д.С., Пономаренко П.А., Трусова Л.Б.</i>	391
АСОЦІАТИВНИЙ ЕТЮД, ВИКЛИКАНИЙ ЧИТАННЯМ ТВОРІВ ШАРЛЯ БОДЛЕРА	
<i>Кравченко О.О., Іванова Н.І.,</i>	393
ВИДАТНІ ХУДОЖНИКИ ЗМІЇВЩИНИ	
<i>Олейник А.М.</i>	397
ГОРЬКАЯ ВОДА. ДЕНЬ РОЖДЕНИЯ	
<i>Омельченко Л.О., Пивоваренко Я.Р., Регуліч Л.В.</i>	400
ОСІНЬ. ЗИМА. ВЕЧІР	
<i>Стасовський Я.В., Стасовська Н.Я.</i>	401
ДЕ Ж, ВЕСНО, ТИ ЗАБАРИЛАСЬ?	
<i>Сухий В.І., Євдокименко Л.М.</i>	402
МАКОВА СПОВІДЬ	
<i>Таїбова Д., Луковецька П., Панченко В., Білан М., Топалов А., Гусєв Б., Резнік І., Скляр І., Ігошина А., Крятов Д., Кабанов Н., Дегтяренко Т., Тихонов Є., Калієвська Н.М.</i>	404
РІЧКА. КРИВИЙ РІГ. МИ ВСІ БАЖАЄМО ДОБРА	
<i>Товмач В.В., Бондар В.М.</i>	406
ПЕКУЧИЙ БІЛЬ БАБИНОГО ЛІТА	
Маленькі науковці (роботи учнів 1–4 класу)	
<i>Бецко Д.В., Гальченко О.П.</i>	417
ВИШИТА СОРОЧКА, РУШНИК ТА КАЛИНА – З ЦЬОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ НЕНЬКА УКРАЇНА	
<i>Бойченко Д.О., Гальченко О.П.</i>	420
ЧОМУ ВЕРБА – НАРОДНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНИ?	
<i>Кравченко С.С., Симоненко О.О.</i>	424
КОРОТКОЗОРИСТЬ. ЯК ДОПОМОГТИ ОЧАМ?	
<i>Кривень А.Д., Червотока Н.В.</i>	428
КАВА. ЧИ КОРИСНА ВОНА? ЯК ПРАВИЛЬНО ОБИРАТИ КАВУ?	
<i>Лопіна К. Є., Холод І. В.</i>	435
ЧЕРВОНОКНИЖНІ ВИДИ КОМАХ НА КРИВОРІЖЖІ	
<i>Міхаєса Д.О., Бальон Н.М.</i>	443
ЯКА ПОГОДА НА ПОКРОВУ ДЕНЬ – ТАКА Й ЗИМА БУДЕ	
<i>Пархоменко М. О., Глазко С. Г.</i>	454
ЧИ ВСЕ ТЕ СІК, ЩО СОКОМ ЗВЕТЬСЯ?	
<i>Петрова О.С., Тарасенко М.П.</i>	457
ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ПРОРОСТАННЯ НАСІНИН КВАСОЛІ	

Вербицька Т.Г.

вихователь

Тімко М.М.

заступник директора з навчально-виховної роботи

Мезиненко Н.В.

вчитель географії

Комунальний заклад "Куп'янський спеціальний навчально-виховний комплекс"

Харківської обласної ради

м. Куп'янськ Харківська область

e-meil verbitzka@ukr.net

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЕКТ «ПОДОРОЖ У СВІТ ВОДИ»

Проблема забруднення навколишнього середовища притаманна багатьом країнам і на сьогоднішній день набула глобального характеру. У її розв'язанні беруть участь державні, суспільні, а також міжнародні організації.

XX століття принесло людству чимало благ, пов'язаних з бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, і в той же час поставило життя на Землі на грань екологічної катастрофи. Сьогодні у світі існує багато екологічних проблем, починаючи зі зникнення деяких видів рослин і тварин та закінчуючи виродження людської раси.

Зростання населення, інтенсифікація видобутку і викидів, забруднюючих Землю, приводять до корінних змін у природі і відображаються на самому існуванні людини. Частина таких змін надзвичайно сильна і настільки розповсюджена, що виникають глобальні екологічні проблеми. Існують серйозні проблеми забруднення (атмосфери, води, ґрунту), кислотних дощів, радіаційного враження території, а також втрати окремих видів рослин і тварин, збезлісення та екологічне збіднення територій. Проблеми виникають у результаті такої взаємодії природи і людини, при якому навантаження перевищує екологічні можливості

Вода належить до найважливіших факторів навколишнього середовища. Вона є необхідною для життєдіяльності людини, і тому забруднення її є причиною багатьох захворювань. Хвороби, які викликаються бактеріологічним та хімічним забрудненням води, виникають внаслідок попадання у водойми промислових та сільськогосподарських стічних вод, а також нечистот населених місць.

Найбільшу небезпеку розповсюдження захворювань водним шляхом представляють кишкові інфекційні захворювання, зокрема холера, черевний тиф, паратифи, дизентерія, лептоспіроз, сибірська виразка, туберкульоз.

За даними ВООЗ, 80% усіх захворювань у країнах, що розвиваються, пов'язані з недоброякісною водою і порушенням санітарно-гігієнічних норм. Зараз у світі внаслідок захворювань, що передаються при споживанні забрудненої води, щоденно вмирає майже 25 тис. осіб.

Тому охорона водних багатств планети є першочерговою проблемою людства.[3]

Мета навчально-виховного проекту :

- залучити учнів до активного вивчення екологічних проблем регіону;
- формувати особистість, яка здатна свідомо, активно, творчо впливати на навколишній світ;
- формувати уміння і навички самостійності;
- формувати процес накопичення естетичних вражень, отриманих від спілкування з природою, вчити берегти і примножувати її багатства, оцінювати негативне і бездумне ставлення до природи;
- залучати дітей до практичної діяльності в підготовці та проведенні проекту;
- здійснювати просвітницьку роботу;
- допомагати дітям проявити свої таланти та здібності;
- поглиблювати знання в галузі екології і природничих наук, з екологічної етики, розуміння гармонії всього живого, співчуття, поваги і турботи про неї;
- розвивати вміння дітей чітко висловлювати свою точку зору;
- розвивати сценічну майстерність, інтонацію, пам'ять, логічне мислення;
- виховувати працелюбність, почуття дружби, взаємодопомоги, колективізму;
- виховувати дбайливе, гуманне і духовне ставлення учнів до природи, яке викликає яскраві і позитивні емоції, де кожний учень спроможний бачити і усвідомлювати себе частиною світу природи.

Завдання проекту :

- вивчити особливості природи регіону;
- залучити школярів до групової пізнавальної діяльності, розвивати навички співпраці та пошуку інформації;
- розвивати творчі здібності учнів;
- здійснити екскурсію до урочища Бакша з метою впорядкування джерела;
- відвідати музей води у селищі Кочеток Чугуївського району Харківської області;
- підготувати виставку малюнків на тему «Бережіть водні багатства України»;
- здійснити екскурсію до Національного природного парку «Дворічанський» Дворічанського району Харківської області, дослідити екологічний стан крейдових відкладень на правому березі річки Оскіл в районі Кам'янки Дворічанського району;
- здійснити екскурсію до Фельдман екопарку у місті Харкові;
- взяти участь у інтелектуальній грі «Подорож у світ води»;
- організувати виступ екологічної агітбригади та зустріч з екологом Куп'янського міського водоканалу.

Очікувані результати

Учні:

- поглиблюють знання про особливості природи рідного краю;
- навчаються декламувати вірші, брати участь у творчих зустрічах;

– навчаються випускати шкільну стінівку та презентувати свою пошукову роботу;

– вдосконалюють навички пошукової роботи, сценічної майстерності.

Вид навчально-виховного проекту: груповий

Методи реалізації:

– пошукова робота;

– групова співпраця;

– практична робота.

Виконавці проекту: учні 4 - 10-х класів, під керівництвом заступника з навчально-виховної роботи Тімко Марини Миколаївни, вчителя географії Мезиненко Ніни Василівни, вихователя Вербицької Тетяни Геннадіївни.

Термін виконання проекту: 3 місяці

I етап – підготовчий;

– отримання згоди адміністрації на проведення навчально-виховного проекту;

– узгодження питань проектної діяльності з науковими співробітниками Національного природного парку «Дворічанський», адміністрацією музею води селища Кочеток Чугуївського району Харківської області, екологом водоканалу м. Куп'янська;

– вивчення мети та очікуваних результатів;

– поширення інформації про здійснення проекту (знайомство з планом проектної діяльності);

– формування груп учасників;

– зібрання ініціативної групи.

II етап – збір інформації та матеріалів:

– збір матеріалів з охорони водних багатств Харківщини;

– підбір матеріалів для організації гри «Подорож у світ води»;

– планування програми проекту.

III етап – вивчення напрямків діяльності:

– вивчення маршрутів екскурсій;

– підбір матеріалів до виступу екологічної агітбригади;

IV етап – втілення проекту «Подорож у світ води»:

– старт проекту, ознайомлення на загальношкільній лінійці з планом роботи (табл.1);

Таблиця 1 – План навчально-виховного проекту «Подорож у світ води»

№ з\п	Захід	Дата проведення	Відповідальні
1	2	3	4
1	Старт проекту. Ознайомлення на загальношкільній лінійці з планом роботи	21.09.2015	Вербицька Т.Г. Мезиненко Н.В.
2	Екскурсія до урочища Бакша з метою очищення та вивчення екологічного стану струмка	25.09.2015	Мезиненко Н.В. Вербицька Т.Г.
3	Конкурс малюнків «Бережіть водні багатства України»	08.10.2015	Мезиненко Н.В. Вербицька Т.Г. Педагог-організатор
4	Екскурсія до Національного природного парку «Дворічанський»	26.10.2015	Тімко М.М. Мезиненко Н.В. Вербицька Т.Г.

1	2	3	4
5	Екскурсія до музею води у с. Кочеток Чугуївського району та Фельдман екопарку м. Харків	05.11.2015	Мезиненко Н.В. Вербицька Т.Г.
6	Інтелектуальна гра «Подорож у світ води»	12.11.2015	Вербицька Т.Г. Мезиненко Н.В.
7	Свято «Дивосвіт у краплинці води»	08.12.2015	Мезиненко Н.В. Вербицька Т.Г.

- екскурсія до урочища Бакша з метою впорядкування джерела

Звіт про екскурсія до урочища Бакша з метою очищення та вивчення екологічного стану струмка

В рамках шкільного навчально-виховного проекту «Подорож у світ води» була проведена екскурсія з метою вивчення екологічного стану та упорядкування системи джерел урочища Бакша.

Урочище Бакша входить до складу лісового масиву Рівні у передмісті Куп'янська на схилах ярів, що зупиняє переміщення ґрунтів внаслідок діяльності підземних вод.

Урочище Бакша – типовий байрачний ліс, в якому ведеться робота лісового господарства з метою насадження та прорідження дерев. Видовий склад представлено дубом, кленом, осокором та осикою, березою з угрупованнями ліщини, бирючини та терну.

Красота байрачного лісу незрівнянна, в любую пору року люди відпочивають у ньому, що наносить інколи велику шкоду. Бо не кожен розуміє, що до природи потрібно ставитися з повагою.

До головного джерела урочища Бакша кожного дня приходять багато людей, щоб набрати цілющої та чистої води. Дехто залишає тут «на згадку» пусті пляшки, пакети та інше сміття, не задумуючись над тим, яку велику шкоду завдає природі.

Наша ініціативна група вирішила дослідити екологічний стан та упорядкувати головне джерело урочища.

Рисунок 1 – Упорядкування головного джерела урочища

Під час обстеження системи джерел було виявлено зменшення об'єму виходу води, припинення діяльності декількох джерел. Цьому є пояснення. Осінь цього року була надто спекотною та посушливою на Куп'янщині, стало причиною зменшення кількості ґрунтових вод.

Сміття біля головного джерела було зібрано до сміттєвих мішків та винесено за межі лісового масиву до сміттєвих баків.

Вихованці нашого закладу будуть в подальшому вести спостереження за системою джерел лісового масиву Бакша та упорядковувати територію.

- проведення конкурсу малюнків «Бережіть водні багатства України»;
- проведення екскурсії до Національного природного парку «Дворічанський» Дворічанського району Харківської області;

Звіт про навчальну екскурсію до Національного природного парку «Дворічанський» в рамках навчально-виховного проекту «Подорож у світ води» для учнів спеціального навчально-виховного комплексу.

В рамках Всеукраїнського творчого конкурсу учнівської молоді «Подорож у світ води» та краєзнавчої екскурсії «Садинами Харківщини», яку організувала Харківська обласна станція туристів для вихованців гуртка «Юні геологи» м. Харкова, відбулася туристична подорож до Національного природного парку «Дворічанський».

Рисунок 2 – Подорож до Національного природного парку «Дворічанський»

В селищі Дворічна, де сталася перша зупинка, нас зустріли співробітники Парку, які і провели цю екскурсію. Також до нас приєдналися науковці з Харківського Національного університету ім.Каразіна, які займаються дослідженням крейдяних гір.

Національний природний парк «Дворічанський» - це унікальний куточок природного середовища, неповторний своєю красою. Парк створено у 2009 році, виконує функцію ділянки вивчення збереження та відтворення природних комплексів білих гір, крейдяних обривів, об'єктів живої природи, які дійшли до нас з прадавніх часів.

До території парку прилягають декілька населених пунктів. Це Красне, Піски, Тополі. В одне з них, село Красне, ми приїхали осінньої пори. Саме тут у 2014 році здійснено облаштування екологічної стежки «Урочище Заломне». Екостежка пролягає по байрачному лісу, що відноситься до зникаючої групи лісів, невелика кількість яких збереглася на межі лісостепової та степової зон.

Ми подолали відстань у 3,5 км, саме таку протяжність має екологічна стежка «Урочище Заломне». Вона складається з 6 станцій: «Лісова», «Джерельна», «Ставок», «Узлісся», «Господарча», «Степова».

Перед нами розкрилося багатство і краса рідного краю. На території Національного парку збереглися рідкісні види рослин і тварин, які занесені до Червоної книги України.[8]

Під час спілкування з науковими співробітниками Національного парку «Дворічанський» ми дізналися, що розпочато реалізацію проекту про відновлення популяції півонії тонколистої та розведення в умовах дикої природи степового бабака.

Планується також відкриття трьох пішохідних маршрутів, які можна використовувати для велотуризму та екскурсій на лижах.

Закінчується екологічна стежка фантастичними крейдовими краєвидами. Білі гори – це вертикальні крейдові стіни, схили, що прорізані урвищами, де біліють розсипи крейдових крихт. А вся ця територія – це дно давнього моря. Тут саме працювали науковці. Вони відбирали проби для ідентифікації складових та встановлення віку крейдових відкладень.

Учні знайшли велику кількість белемнітів (*Belemnnoidea*) – група десятируких головоногих молюсків. Ці тварини були схожі на сучасних кальмарів та були найбільш поширеними в юрському та крейдовому періодах і зустрічаються на крейдових відвалах.

Далі наша екскурсія вирушила до с. Кам'янка Дворічанського району Харківської області, яке стало кінцевою зупинкою нашої подорожі. Дорогою ми зустріли козуль, лисиць, які мандрували полем. Це селище знаходиться в оточенні крейдових гір, які прорізає річка Оскіл. Вчених здивувала прозорість води та швидкість течії. Саме тут на березі річки разом з юними геологами з міста Харкова ми розпалили вогнище та приготували смачну кашу.

Час повертатися до школи. На останок всі піднялися на високі крейдові гори с. Кам'янка Дворічанського району Харківської області, де виникло бажання ще раз повернутися навесні, подивитися на неповторні білі схили вкриті яскравими ендемічними рослинами.

Звіт про навчальну екскурсію до музею води у с. Кочеток Чугуївського району Харківської області та Фельдман екопарку м. Харків

Учні нашого закладу відвідали музей води у селищі Кочеток Чугуївського району Харківської області. Не дивлячись на незадовільний стан музею, який не фінансується, знаходиться в жахливих умовах, екскурсовод провела дуже цікаву та змістовну екскурсію, представила унікальні експонати (краплинки води у сольових відкладеннях, сліди рослин і тварин у крейді), процес перетворення звичайної річкової води на воду, яку використовують для використання у їжу.

Історичне минуле нашого регіону невід'ємно пов'язане з річками ставками, джерелами. Людство завжди закладало нове житло біля водоймищ. Тому біля природних водних об'єктів багато є місць, які мають велике значення, є історичними та природними пам'ятками. У музеї води представлені макети різних криниць, городищ з вбудованими колодязями, резервуарами для води. Діти здійснили подорож у минуле, ознайомилися з історією с. Кочеток, яка тісно сплетена з історією Сіверського Донця.

Місто Харків дуже велике та промислове місто. Проблема з постачанням питної та технічної води виникала протягом останніх 80 років. Тому для

збільшення постачання та очищення води було побудовано Печенізьке водосховище (Печенізьке водосховище побудоване для постачання міста Харкова прісною водою на місці невеликого Кочетокського водосховища, побудованого в 1936 році. Спорудження Печенізького водосховища відбувалося з 1958 по 1962 рік. З серпня 1962 почалося наповнення водосховища, яке поступово продовжувалося аж до весняної повені 1964 року.

Рисунок 3 – Екскурсія до музею води у с. Кочеток

З того часу об'єм водосховища залишався незмінним близько 0,04 км) та цілу низку водоотводів з трубою у 1200 мм. Зараз Харків витрачає 50 тисяч літрів цілодобово. Дотримання норм очищення води є важливою справою. Вода, яку отримує Харків вважається високоякісною.

Екскурсія продовжилася у Фельдман екопарку. Радість дітей була безмежною. Закладів в Україні де можна побачити таку кількість тварин та такий догляд за ними небагато.

Вільні вольєри, добре спілкування спрямовують тварин віддавати свою любов, добру позитивну енергетику відвідувачам. Кожен мешканець екопарку отримав часточку уваги від вихованців нашого навчально-виховного комплексу.

Ведмеді, леви, тигри, різноманітні птахи, примати, парно- та не парнокопитні, багато інших представників світової фауни мають чудовий догляд, який є прикладом доброго поводження та правильного утримання. Діти отримали приклад гуманного поводження з тваринами, насолоду від спілкування.

Інтелектуальна гра-квест «Подорож у світ води»

Мета:

- повторити та узагальнити знання про воду як біологічний об'єкт, загадок, природні явища;
- розширити кругозір дітей;
- розвивати пам'ять, увагу, кмітливість, уяву;
- корегувати дрібну моторику рук;
- спонукати до пропагування здорового способу життя;
- пробуджувати бажання читати, знати більше про природу рідного краю;
- виховувати толерантне ставлення один до одного, почуття колективізму.

Хід гри

Гра проходить по станціям.

Станція «Малювайка»

За оповіданням «Подорож краплинки» намалювати малюнок, який відтворить зміст оповідання.

Подорож краплинки

Рано-вранці на квітці троянди прокинулася Краплинка роси.

- Як я тут опинилася?- подумала Краплинка.- Увечері я була високо в небі.

І захотілося їй знову туди.

Пригріло Сонечко. Випарувалася Краплинка. Піднялася високо-високо у блакитне небо до самого Сонечка. А там тисячі інших краплинок. Зібрались усі в чорну хмару і затулили світило.

- Чому це ви заховали мене від людей?- розгнівалося Сонечко. І послало на хмару вогняну стрілу. Вдарила вогняна стріла, загримів грім. Злякалася чорна Хмара і розсипалася. Пішов дощ. Упала Краплинка на землю.

- Дякую тобі, Краплинко,- промовила Земля.

- Я скучила за тобою!

Станція «Відгадайка»

Відгадати загадки про воду та природні явища, які пов'язані з водою.

1. Летіло золото,
А стало болото (Дощ)
2. З-під гірки, з-під крутої
Прокладається корою
Та й до моря утікає
Через лози по ярках (Джерело)
3. Сидить дід над дашками,
Кидає в бабу галушками (Град)
4. В морозний день вона тверда –
Сокирою рубай,
Нагрій її – і в небеса злетить вона.
Тепер дай відповідь мені:
Як звуть її? (Вода)
5. Хто найдовші нитки має,
Небо й землю вмить єднає? (Дощ)
6. Горя не знаю, а гірко плачу (Хмара)
7. Росте вона додолу головою,
Росте вона холодною зимою.
А тільки сонечко засяє –
Вона заплаче й помирає (Бурулька)
8. Дівчинка з коромислом
Вийшла в дощик літній,
А на тім коромислі
Стрічки – семистрічки (Веселка)
9. Що таке : пливе і ллється,
Як немає – все всихає,
Звір і птаха помирає (Вода)
10. Лежить корито, повне води наливо (Ставок)
11. Ні у вогні не горить, ні у воді не тоне (Лід)

Станція «Можна – не можна»

Учням роздають картки з написами: треба визначити, можна чи не можна робити природі те, що написано на картках.

1. Саджати квіти, дерева. (Можна)
2. Охороняти рідкісні рослини. (Можна)
3. Обдирати кору дерев. (Не можна)
4. Обгороджувати мурашники. (Можна)
5. Смітити в лісі. (Не можна)
6. Убивати живе. (Не можна)
7. Розумно збирати лікарські рослини. (Можна)
8. Підгодовувати птахів. (Можна)
9. Руйнувати павутиння. (Не можна)
10. Милуватися красою природи. (Можна)
11. Спостерігати за тваринами. (Можна)
12. Ловити метеликів. (Не можна)
13. Руйнувати гнізда і мурашники. (Не можна)
14. Прибирати місце відпочинку. (Можна)
15. Рвати багато квітів. (Не можна)
16. Ломати гілки дерев. (Не можна)

Станція «Мудринка»

1. Знайди зайве за змістом слово.

Туман, іній, роса, ялина, дощ.

Берега, людина, заєць, повітря.

2. Прийняти правильне рішення та обґрунтувати його.

1. Діти навесні в лісі під кущем знайшли зайчєня й принесли його до живого куточка у школу, щоб доглядати за зайчиком, бо він такий маленький і беззахисний. Як ви оцінюєте цей учинок?

2. Ви побачили пташеня, що випало з гнізда. Що ви будете робити?

3. Ви пішли класом у ліс по гриби. Деякі діти, побачивши мухомори й поганки, почали їх збивати й топтати ногами. Що ви думаєте з цього приводу.

4. Ви побачили, що ваші товариши під час прогулянки в лісі нарвали великі букети конвалій. Що б ви зробили в такій ситуації.

Станція «Пізнайка»

Запропоновано прислів'я про воду. Вони складаються з двох частин, кожна з яких надрукована на різних листах. Треба правильно зібрати прислів'я.

Прислів'я

Хліб батько, вода мати.

Ліс і вода, брат і сестра

Зіпсував воду, не буде честі

Не брудни криниці, бо схочеш водиці

Всі річки до моря ведуть

Хоч річка й невеличка, а береги ламає

З брудної води ще ніхто чистим не вийшов

Багато снігу в році – багато хліба в тоці

Сильна вода греблю рве.

Станція «Грайлик»

Запропонована естафета з м'ячем, обручем та кеглями.

- проведення підсумків проекту, виступ екологічної агітбригади виставка кращих малюнків учнів школи на тему охорони води, спілкування с екологом міського водоканалу. [4,5,6]

Свято «Дивосвіт в краплинці»

Вибігає дівчинка з глобусом:

Зупиніться! Подивіться!
Що принесла сюди я,
Це ж бо наша найрідніша
Найгарнішая Земля.

По черзі виходять учасники агітбригади і шикуються клином:

1-й: Ось вона – наша планета,
2-й: Ось вона – сонцем зігріта,
3-й: Ось вона – дощами вмиита,
4-й: Морями оперезана,
5-й: Ріками помережана.

Разом: Це наша планета Земля!

Входять інші учасники:

6-й: Поки жити планета ця буде,
7-й: Поки світ ще в полоні краси
8-й: Бережіть же красу її, люди!
9-й: Сонцем хай сяє краплинка роси!

Разом: Доля планети в наших руках!

Ведучий :

А дійсно! Життя планети Земля залежить від нас, від нашого відношення, свідомості. Отже, без води життя на Землі неможливе. Кожна її крапля є дорогоцінним даром природи. Подивіться ось так виглядає наша планета з космосу. Скажіть, чому її називають «блакитною»? Здається й назвали нашу планету неправильно, бо майже три чверті її поверхні вкрито океанами і морями. Може, слід було б назвати її Океанією, адже і життя на нашій планеті близько 500 млн. років тому зародилося у воді.

Подивіться на карту світу. Скільки ж на ній синього кольору! А якщо швидко покрутити глобус, то він увесь здається голубим.

Вода

А вода це справжнє диво!
Як прожити без води?
З нею ми завжди щасливі,
З нею в нас нема біди.
Є вода — ростуть рослини:
Ліс, сади, рясні поля.
Це чудово для людини
І радіє вся Земля.
Плавають в водичці діти,
Риби у воді живуть.
Розцвітають в лузі квіти.
І рясні дощі ідуть.

Кругообіг повсякчасно
На Землі вода веде.
Тож з водою всім прекрасно
І біди нема ніде!

А чи всю воду використовують для пиття? А от один чоловік не знав, та й пригнав волів напувати до моря. А воли не хочуть пити тієї води. Тоді чоловік спробував сам: "Гірка!", вдруге ковтнув: "Солона! То от чого так багато води в морі. Хто ж її питиме?" Хоч і багато води на нашій планеті, та є проблема з прісною водою. Адже на 100 л солоної води припадає лише 2 л прісної. В Україні ця проблема вже виникла на Харківщині, Донбасі, в Криму

Без води людина не проживе й 5-ти днів, тоді як без їжі може обійтися 5 тижнів, але за умови, що кожного дня питиме воду. Чому ж така важлива вода для людини? Чи тільки для людини вона важлива? А рослини і тварини можуть обійтися без води? Звичайно, ні! Вона входить до складу будь-якого живого організму, причому становить більше половини його ваги. Втрата 1/10, 1/5 частини води призводить до смерті більшості тварин і людей.

Усі річки, річечки, озера треба берегти! Адже основні запаси прісної води знаходяться в річках, озерах, у надрах землі. Запаси ці катастрофічно виснажуються (1/3 людства земної кулі користується привозною водою з інших регіонів світу). На кожні 100 літрів води Землі припадає лише 2 літри прісної води. Значна її кількість знаходиться у льодовиках. На Землі стає все менше чистої води. Люди забруднюють воду! Учені підрахували, що щороку у всьому світі до водойм потрапляє стільки шкідливих речовин, що ними можна було б заповнити 10 тисяч товарних потягів! У водойми потрапляють отруйні речовини з фабрик і заводів, а також вода, забруднена на фермах і в побуті.

Через аварії танкерів, теплоходів у воду морів і океанів витікають тисячі тонн нафти. Іноді на берегах річок, озер, ставків люди миють автомобілі та забруднюють воду бензином. У брудній воді безліч шкідливих речовин і хвороботворних бактерій. Вони викликають різні хвороби в людей. У такій воді гинуть рослини і тварини. [2] (Перегляд фрагменту фільму про охорону води)

- Як же зберегти воду чистою? Нам про це розкажить представник міськводоканалу (Розповідь представника водоканалу)

Ведучий: А зараз Вас вітає екологічний патруль
Винос декорацій до сценки «Річка».

Поговорим з вами, друзі,
Про чудову річку в лузі
І розкажемо вам казку –
Тож послухайте, будь ласка.

Сценка «Річка». Виходять дві дівчинки:

1-а: Поглянь: яка чудова річка,
А над водою молода вербичка.
Яка ж чарівная краса!
І блищить ще вранішня роса...
Пам'ятаєш – з давнини,
Коли в бій ішли сини,
Мати їх джерельною водою напувала,

Тим самим сили їхньої прибувало.

2-а: Так, даремно ж говорили в народі: “Де є вода, там життя”.

1-а: А ще казали: “Буде вдосталь води- не буде ніякої біди”.

(Чути плач)

2-а: Чуєш, хтось плаче?

(З’являється Рибка)

1-а: Хто ти?

Рибка: Я – Рибка.

2-а: А чого ж ти, Рибко, плачеш?

Рибка: Ой, біда!

Люди, що це за вода?

Може вам і добре пити,

А мені в ній важко жити

Хімікати в ній усі

І на дні, і на воді!

А була ж колись вода

І прозора і смачна...

Люди трохи совість майте,

Бідну річечку спасайте!

Ой мене рятуйте, люди,

Витягайте із мене сміття,

Що кидають в мене всюди

І не дають мені життя.

Помирати рибка стала,

Так забруднена вода,

Вже купатись перестала

В каламутті дівора.

Мотлохом та склом побитим

Вкрилось русло, береги.

Вже не хочуть воду пити

З мене коні і воли.

Задихаюсь від бензину,

Масла, бруду, хоч умри,

Як почнуть свої машини

Мити в річці шофери.

Я прошу вас люди добрі!

Не засмічуйте ви нас!

Збережіть для покоління,

Що прийде вже після вас. [1]

Діти нашої школи також знають як треба берегти природу, примножувати її скарбничку. Вірш Надії Красоткіної «Бережімо».

Бережімо

От прийшли ми у осінь чудову,

Душу радує, вабить краса.

Бережімо природу і мову,

Світ навколишній, всі чудеса,

Що оточують зразу людину,
Як з'явилася тільки на світ.
Не зривайте останню-єдину
Квітку осені, радості цвіт!
Бережімо природу і мову,
Щоби справжніми бути людьми.
Пісню мами, її колискову,
Що уперше почули дітьми.
Все робіть, щоб річки не міліли,
І ліси хай піснями звучать.
І щоб мовою рідною вміли
Україну своєю оспівать!

Ведучий

Воду наші предки називали Святою. У всіх народів вона була обожнювана, як сестра Сонця, тому що дає життя всьому сущому на землі, приносить велике добро, робить землю родючою.

Вода, як і хліб, є даром Божим. У народі кажуть: "Був би хліб та вода, то і голоду не буде". У замовляннях, молитвах люди зверталися до води: "Водичко, найстарша сестричко". Парубки та дівчата призначали зустрічі біля криниць. Вода оспівувалась у піснях, легендах.

Українська народна пісня «Річечка».

З дитинства треба усвідомлювати в необхідності збереження всього живого на Землі.

Вірш Лесі Вознюк «Якби я був чарівником».

Якби я був чарівником...
Якби я був чарівником, —
намірялося Віті, —
то став би я помічником
природи в цілім світі.
Чарівна паличка в руках —
за мить зростають липки,
у чистих ріках та ставках
вже плюскаються рибки.
За хвилику дощики рясні
помиють все довкола,
барвисті квіти запашні
укриють гори й доли.
В дитячі мрії, як на те,
навідалася ненька:
— Тут справжній чарівник росте,
хоча іще маленький.
Твоє, синочку, деревце
тріпоче зелен-листом,
співає дзвінко джерельце,
бо ти його почистив.
І ось такі чарівники

зростять дубки та липки,
в джерельні ріки та ставки
пливтимуть вдячні рибки.
То ж підростай, не розгуби
дитячі світлі мрії,
і все розквітне навкруги
веселкою надії.

Ведучий:

Ми живемо в епоху бурхливого розвитку цивілізації. Небаченими досі швидкими темпами йде зростання великих та малих міст, розширюється промислове будівництво, збільшується кількість населення, зростає експлуатація всіх природних ресурсів. У зв'язку з цим охорона навколишнього середовища стала для людства однією з найважливіших, злободенних проблем.

Прозоре чисте повітря, блакитні ріки, озера, джерела, величні ліси, квітучі гаї, захищені від водної та вітрової ерозії поля — все це величезне багатство може зникнути, якщо людство не схаменеться. Багатогранно використовуючи природні ресурси для потреб суспільства, нам треба діяти так, щоб не завдати шкоди, а навпаки, всебічно поліпшувати та примножувати можливості природи. Ми повинні жити не лише сьогодишніми потребами, а й дбати про стан природи завтрашнього та майбутніх днів.

Все на землі, все треба берегти —
І птаха й звіра, і оту рослину,
Не чванься тим, що цар природи ти —
Бо врешті, ти його частинка.
Друже мій, люби життя,
Люби людей, природу,
А кривду кинь у забуття,
Як камінь в тиху воду.

Б. Лепкий

Необхідні умови:

- творча група, чітке планування діяльності та послідовне виконання етапів проекту;
- визначення часових рамок;
- підтримка діяльності школярів;
- співпраця з науковими працівниками Національного природного парку «Дворічанський», адміністрацією музею води с. Кочеток, екологом водоканалу м. Куп'янська;
- технічне забезпечення.

Підсумок навчально-виховного проекту «Подорож у світ води»:

Поставленої мети досягли:

- залучили учнів до активного вивчення екологічного стану водних ресурсів регіону;
- сформували в учнів уміння та навички ініціативи, самостійності, віри в свої сили;
- залучили дітей до практичної діяльності в підготовці і проведенні проекту;

- здійснили просвітницьку роботу;
- допомогли дітям проявити свої таланти та здібності;
- поглибили знання з природознавства, географії;
- навчили дітей чітко висловлювати свою точку зору;
- спонукали до розвитку сценічної майстерності, інтонації, пам'яті, логічного мислення;
- виховали працелюбність, почуття дружби, взаємодопомоги, колективізму;
- виховали ціннісне ставлення до природних багатств України.

Список літератури:

1. Позакласні заходи з біології / укладач К.М.Зодорожний,-Х.:Вид.група «Основа»,2004.-Вип.1.-128с.-(Б-ка журн. «Біологія»;Вип.12(24))
2. Браун В. Настольная книга любителя природы/ Л., Гидрометеиздат, 1985. 280с.
3. Рідний край [Навчальний посібник з народознавства/ за ред. Прокопенка І.Ф.].-Х.,Основа,1993.-582с
4. Розкажіть онуку., Вид. «Київська правда»,2010.-2
5. Розкажіть онуку., Вид. «Київська правда»,2012.-6
6. Розкажіть онуку., Вид. «Київська правда»,2009.1-2
7. Розкажіть онуку., Вид. «Київська правда»,2006.1-2
8. Географія Дворічанського району /Тарасенко В.С./-Харків: Торнадо, 2002. -104с.
9. Пономаренко Л.В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання.-Х.:Вид.група «Основа», 2009.-144с.
10. Сценарії екологічних заходів.-Х.:Вид.група «Основа»: «Торнадо +»,2007.-368с. серія класний керівник.

УДК 628.1.033

Ігнатченко С.П.

учитель хімії

Криворізької гімназії №127

Шенаєва Т.О.

к.б.н., доцент кафедри хімії і методики її викладання

ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

м. Кривий Ріг

gimnaziya127@ukr.net

ПИТНА ВОДА ТА МЕТОДИ ПЕРЕВІРКИ ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ В ДОМАШНІХ УМОВАХ

З давніх-давен вода, як і інші природні стихії, була об'єктом поклоніння наших пращурів – древніх слов'ян. Прикро, але більшість споживачів вважають, що не важливо скільки і для чого ми використовуємо воду, адже вона – невичерпний і безкоштовний дарунок природи. Насправді, її споживання має велике значення. Водними ресурсами Україна недостатньо забезпечена. На 1 квадратний кілометр у маловодний рік припадає у 2 рази менше води, ніж у Білорусі, і в 4 рази, ніж в Росії[4].

Основне джерело водопостачання для людини – річковий стік. В Україні він становить у середньому 83,5 млрд. м³, а в посушливі роки 48,8 млрд. м³. При цьому 70 % стоку припадає на Північно-Західний район, де мешкає 40 % населення. А на Донецько-Придніпровський і Південний райони, при 60 % населення й зосередженні водоемких виробництв, припадає 30 % стоку. В багатьох районах півдня України відчувається дефіцит води, для пом'якшення якого доводиться перекидати її каналами, будувати водосховища тощо.

Зростання водокористування призводить, з одного боку, до необхідності залучення до обігу води з менш задовільною якістю, з іншого — спонукає враховувати погіршення якості води у водних об'єктах. Оскільки ступінь придатності води для потреб людини різна, то перед використанням її очищають.

Питна вода має відповідати таким вимогам:

- бути прозорою, свіжою на смак і без запаху, не мати кольору;
- кількість речовин, розчинених звичайно у природній воді, має не перевищувати певних меж;
- вміст шкідливих для людини речовин (купруму, плюмбуму, арсену та інших) має не перевищувати встановлених для цих компонентів границь; вода повинна бути вільною від хвороботворних мікроорганізмів.

Контроль питної води досліджується за 23 показниками[2], регламентованими ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», основні з яких наступні:

- 1) органолептичні - запах, присмак, температура, забарвленість, каламутність;
- 2) фізико-хімічні - водневий показник, ферум загальний, жорсткість загальна, манган, купрум, поліфосфати, сульфати, сухий залишок, хлор залишковий вільний, хлориди, цинк, та на вимогу - кальцій, магній, загальна лужність, діоксид карбону.
- 3) санітарно-токсикологічні - амоній, натрій, нітрати (по NO₃), нітрити, фториди, перманганатна окиснюваність.

Сьогодні в Україні існує постійний ризик захворювання населення, пов'язаний з вживання питної води з вмістом домішок понад рівень, установлений санітарно-гігієнічними нормативами [2]. Внаслідок вживання неякісної питної води щорічно реєструються спалахи вірусу гепатиту А.

Проаналізувавши ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», для дослідження нами були обрані показники та запропоновані методики їх дослідження в домашніх та лабораторних умовах (табл. 1).

Таблиця 1 - Назви досліджень якості питної води

1.	Визначення органолептичних показників води: запах, смак і присмак, прозорість.
2.	Водневий показник (рН).
3.	Визначення загальної твердості води. Визначення вмісту Ca ²⁺ , Mg ²⁺ - йонів у воді.

1) Органолептичні визначення - метод встановлення стану водного об'єкта шляхом безпосереднього його огляду.

Визначення запаху: У склянку наливають 100 мл води, накривають корком, струшують коловим рухом, відкривають корок і швидко визначають характер та інтенсивність запаху.

Для визначення смаку воду нагрівають до 25-30°C, набирають у рот близько 15-20 см³ і тримають 3-5 секунд, ковтати воду непотрібно.

Визначення прозорості: Досліджувану воду наливаємо в склянку, під дно якої кладемо на відстань 4 см шриффт. Зливаємо воду до тих пір, доки через верхній шар можливо буде чітко прочитати цей шриффт. Висоту стовпчика води яка залишилась, замірюємо лінійкою. Визначення проводимо при достатньому денному освітлені на відстані 1 м від вікна.

2) Водневий показник (рН)

Питна вода повинна мати нейтральну реакцію (рН близько 7). На величину рН впливає вміст карбонатів, гідроксидів, солей, що піддаються гідролізу, гумінових речовин тощо. У результаті хімічних і біологічних процесів, що відбуваються у воді, втрат карбонатної кислоти рН води може швидко змінюватись, тому величину рН слід визначати одразу ж після відбору проби, бажано на водоймі.

Для ужиткового експерименту необхідні наступні реактиви та обладнання: червонокочанна капуста, стакан, вода нагріта до 100 °С, марля, папір А4 або фільтрувальний папір, тест-шкала.

Виготовити тест смужку можна з фільтрувального паперу та розчину червонокочанної капусти.

На тест смужку потрібно піпеткою капнути одну - дві краплі досліджуваного розчину. Дати одну дві хвилини на те, щоб волога змочила сухий індикатор і прореагувала з ним. В результаті цієї реакції колір паперу зміниться в залежності від рН води, який можна визначити, порівнявши колір тест - смужки з кольоровою шкалою (рис.1)

Рисунок 1 - Тест-шкала індикатора червонокочанної капусти

3) Визначення загальної твердості води. Визначення вмісту Ca^{2+} , Mg^{2+} - йонів у воді

Твердістю води називається властивість води, яка зумовлена вмістом у ній кальцій- і магній - йонів. У воді розрізняють карбонатну (усувається кип'ятінням води) і не карбонатну твердість води, що не усувається кип'ятінням води.

Вдома можна визначити таким способом: В три склянки налити 30-40 мл досліджуваної води. Потім за допомогою дозатора (одноразовий шприц на 20 мл) у кожен склянку по черзі додайте порцію мильного розчину. Склянки струсіть, щоб утворилась мильна піна. Якщо піна не утворюється, то воду можна вважати жорсткою.

Результати нашого дослідження показали:

1) Для чистоти експерименту вода була взята з Карачунівського водосховища та Південного. Органолептичне дослідження: вода не має запаху, отже показник в межах норми. Спробувавши на смак воду з декількох різних

джерел, особливих присмаків виявлено не було, що свідчить про те, що цей показник є в нормі; прозорість води знаходиться межах норми.

2) рН досліджуваних зразків води з Південного і Карачунівського водосховищ в межах норми. Висновок робили за зміною забарвлення індикаторного паперу.

3) Визначення загальної твердості питної води з різних районів міста показало, що питна вода з Південного водосховища м'яка і відповідає загальноприйнятим нормам, вода з Карачунівського водосховища жорстка. Результати аналізу питної води призводять до висновку, що мешканцям, що вживають воду з Карачунівського водосховища, необхідно доочищувати воду в домашніх умовах за допомогою фільтрів, наприклад, з катіоннообмінними смолами.

Досліджувати якість питної води на деякі показники, можна вдома, нескладними експериментами. Таким чином, можна періодично перевіряти воду, яку ми вживаємо, щоб не зашкодити своєму здоров'ю.

Список літератури:

1. Алексеев Л.С. Контроль качества воды [Текст]/ Л.С. Алексеев. - М.: Инфра - М, 2004. – 155 с.

2. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною: ДСанПіН 2.2.4-171-10. Затв. МОЗ України 01.07.2010 р. № 452/17747. [Електронний ресурс] / К.: Міністерство охорони здоров'я України, 2010. – 89с. – (Державні санітарні норми та правила). Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10>

3. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища [Текст]: навчальний посібник / В.С. Джигирей. К.: Знання, 2006.- 319 с.

4. Яцика А.В. Водне господарство в Україні [Текст] / А.В. Яцика, В.М. Хорєва. – К.: Генеза, 2000. – 456 с.

УДК 908

Катуніна Г.О.,

вчитель географії вищої кваліфікаційної категорії,

старший учитель

Гарбуз М.,

учень 7-Б класу

Харківська спеціалізована школа І - ІІІ ступенів №75

Харківської міської ради Харківської області

sch75@kharkivosvita.net.ua

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ПОВЕРХНЕВИХ ВОД ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПРИКЛАДІ ОЗЕРА ЛИМАН

Екологічна ситуація, що склалась сьогодні на планеті, потребує пошуку ефективних засобів і шляхів захисту навколишнього природного середовища від знищення. На сьогодні всім зрозуміло, що необхідно зберегти природу не тільки як умову існування людини, але й як обов'язкову основу її гармонійного розвитку.

На Харківщині багато мальовничих куточків природи, красивих озер, невеличких степових ділянок, місць поселень рідкісних видів тварин. Всі вони потребують нашої уваги і турботи. Одним з таких куточків – є озеро Лиман Зміївського району.

Актуальність дослідження озера Лиман і його «небезпечних сусідів» пояснюється недостатньою вивченістю цього «сусідства», та неповним використанням такого рекреаційного ресурсу, як безпосередньо озеро так і його прилеглих територій. Тому детальне обстеження цього питання, як і вже відомих об'єктів, оцінка їх значення у житті людей і сучасного стану з урахуванням загрози знищення є важливими для їх раціонального використання і охорони в нашому регіоні.

Підтвердженням актуальності теми є те, що вона орієнтована в напрямі провідних положень ряду Законів і кодексів України («Про охорону навколишнього природного середовища», 1991, «Про надра», 1994, «Про туризм», 1995), а також національних програм України в галузі освіти і виховання [7].

У сучасних реаліях, поряд з економічною інтеграцією, охорона екологічної обстановки відноситься до одного з пріоритетних питань для Європейського Союзу.

Цивілізована екологічна політика України є однією з невід'ємних частин європейського інтеграційного процесу, оскільки для якісного життя населенню необхідно не тільки наявність матеріального достатку, але ще і здорове навколишнє середовище. Тобто держава зобов'язується «охороняти громадян від пов'язаних з навколишнім середовищем навантажень і ризиків для здоров'я і благополуччя», - згідно з Рішенням Європейського парламенту і Ради від 20 листопада 2013 року про Загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети».

Сьогодні Харків продовжує займати лідируючі позиції в економічному житті України, зберігаючи за собою статус одного з найбільших сучасних міст з високим рівнем розвитку промисловості. У зв'язку з цим екологічна ситуація в Харкові характеризується як стабільно напружена. Особливо це відноситься до атмосферного повітря в межах міста, станом водоочисних споруд і водних ресурсів.

Проте, екологи зазначають, що відносний спад виробничих потужностей і виконання міськими та регіональними органами влади низки першочергових заходів організаційного та технічного характеру дещо стримує згубні для навколишнього середовища антропогенні процеси.

З кожним роком ситуація з екологічним станом водних об'єктів погіршується. Найбільш забрудненими на сьогоднішній день вважаються річки Лопань, Немишля і Уди. За даними Харківського обласного центру з гідрометеорології, в цих річках вміст азоту амонійного, азоту нітритного і фосфатів перевищує гранично допустимі концентрації в кілька разів. Значний вплив на вміст шкідливих речовин в річках Лопань і Уди доводиться на скиди Диканівській і Безлюдовського комплексів біологічного очищення.

Крім цього, близько 80% забруднюючих речовин надходить у водні об'єкти з неочищених поверхневих зливових стоків з території міста. Це служить причиною постійного замулювання русел, а також порушення гідрологічного режиму та технічного стану річок. Тому якість води в річках частково залежить від якості санітарної очистки міських вулиць. Однак не тільки злизові стоки служать причиною забруднення води в регіоні. Не менш значний вплив на екологію поверхневих вод припадає на промислові об'єкти. Так, за даними Міністерства екології та природних ресурсів України в сотню підприємств, які є найсерйознішими винуватцями забруднення навколишнього середовища, потрапили Зміївська ТЕС ВАТ ДЕК «Центренерго», розташована в смт Комсомольське, і ДКП «Харковкоммуночиствод». Обидва підприємства скидають у харківські водойми небезпечні речовини.

До слова про ДКП «Харковкоммуночиствод», на сьогоднішній день в Харкові застосовується архаїчна технологія очищення води. На міських очисних каналізаційних спорудах відбувається накопичення екологічно небезпечного мулового осаду. Його складають на так званих полях фільтрації (близько 126 га міської землі). Відсутність технологій переробки каналізаційного мулу призводить до того, що його випаровування забруднюють атмосферне повітря у вигляді пилу і парникових газів (метан, метилмеркаптан), а також підземні води, отруюючи їх фільтратами [10].

Озеро Лиман розташоване в південно-східній частині Зміївського району, за 60 км від Харкова, між селом Лиманом, містом Слобожанське (прилягають до озера з півночі) та смт Андріївкою (з південного сходу).

У середині 50-х років XX ст. це місце було обрано для розташування Зміївської ДРЕС (зараз Зміївська ТЕС), що докорінно змінило екологічну ситуацію не тільки цього регіону.

З метою збільшення потужності ТЕС до 1,5 млн КВт було прийняте рішення перетворити озеро в «водоймище-охолоджувач Зміївської ТЕС» - сучасна формальна назва озера. В 1958 році озеро було повністю спущене, його форма змінена, береги укріплені, а в 1962 році знову заповнене водами Сіверського Дінця. В наслідок цього озеро зменшилось майже вдвічі за площею та вдвічі за глибиною до сучасних розмірів.

Зараз водоймище – охолоджувач, крім основного призначення, виконує ряд інших функцій. По-перше, воно використовується для розведення товарних сортів риби, що сприяє біологічній меліорації водоймища, по-друге, постачає прилеглі промислові і сільськогосподарські об'єкти технічною водою, а також є улюбленим місцем відпочинку не тільки мешканців селища енергетиків і сусідніх населених пунктів, але і міст Зміїва та Харкова.

Щорічна кількість викидів в атмосферу Зміївською ТЕС становила понад 200 тис. тонн, з них важких металів – близько 1000 тонн, що створило прецедент забруднення ґрунтів, рослинницької продукції та природних біоценозів такими важкими металами як свинець, кадмій, хром, нікель, кобальт, цинк, що від 2 до 20, а в окремих випадках (хром) і в 100 разів вище від встановлених гранично допустимих концентрацій з поширенням за розою вітрів в радіусі до 40 км [7].

А на додаток до існуючої екологічної ситуації, десь на горизонті, але чітко видно з Лимана шлейф диму від труб найбільшого в Європі Балакліївського цементно-шиферного комбінату. Беручи до уваги розу вітрів, якусь децицю впливу його аерозолі мають і на Лиман.

Наукові дослідження, виконані вченими ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії УААН» Я. В. Пащенкою і А. І. Фатєєвим, встановили, що в радіусі 0 – 4 км від Зміївської ТЕС і Балакліївського цементно-шиферного заводу випадання техногенного пилу становить близько 0,4 тис. т, цинку 0,18 і свинцю 0,15 т/рік, на відстані до 5–6 км ця величина зростає за кількістю пилу в 22 рази, цинку в 20 разів і свинцю в 21 раз. Найбільша кількість техногенного пилу осідає на відстані 7 – 14 км (частина с. Лиман і територія землекористування), де випадає близько 145 тис. техногенного пилу, а важких металів – цинку 63 т/рік, свинцю 53 т/рік.

Отже, техногенне забруднення навколишнього природного середовища пилом тут в 360 разів більше, а важкими металами в 350–400 разів більше порівняно з 0–4 км зоною «екологічного затишку». Навколо станції кількість техногенного пилу, за даними цих авторів, в радіусі 40 км від Зміївської ТЕС становить 263 ($\pm 30\%$) тис. тонн за рік, що перевищує 60% загальної кількості шкідливих викидів на території Харківської області.

Невідкладність охорони природи озера Лиман зумовлена зростаючою загрозою його існуванню в силу дії деструктивних техногенних факторів.

Проте, за будь-яких обставин, з боку ТЕС мають бути здійснені рішучі заходи не тільки щодо перспективи утилізації відходів, а й щодо пом'якшення екологічної ситуації у зв'язку з негативним впливом нагромаджених мільйонів тонн шлаку на підземні води, ґрунтовий покрив та атмосферне повітря. Жителі с. Лиман і зони впливу аерозольного забруднення від ТЕС мають повне конституційне право на здорове навколишнє середовище. Це стосується прямого обов'язку і сумління тих, від кого залежить ця ситуація.

Якщо залишити все як є і продовжувати підготування і заповнення шлаками за традиційними технологіями озера Чайка, тоді Лиман увійде в зону, яка межує з екологічним лихом, природа перетвориться на техногенне середовище, а останнє – у пустелю. Настав час не щось робити, а впроваджувати конкретні комплексні ресурсощадні та природоохоронні заходи.

Слід послідовно здійснювати політику екологічно безпечного виробництва електроенергії. Для цього потрібен постійний моніторинг за станом навколишнього природного середовища в зоні впливу пилових та аерозольних викидів. Для захоронення шлаків слід розробити відповідну технічну документацію, що повністю відповідала б санітарно-токсикологічним вимогам, і спорудити спеціальні полігони у місцях, що відповідають цим вимогам.

Найкращий спосіб – впровадження безвідходних технологій. Річ у тім, що зола і шлак можуть бути цінною мінеральною сировиною і використовуватись для виробництва цементного клінкера і як домішки до цементів. Перспективним напрямом є виробництво на основі золошлаків пористих наповнювачів для легких бетонів – агрокорітів, а також для виробництва будівельного щебеню та силікатної цегли. Можна використовувати шлаки для

виготовлення зольної кераміки, зольної цегли. Цілком можливе виробництво шлакової пемзи і вати, скла, архітектурно-будівельних виробів, виготовлення мастик для рулонних покрівельних матеріалів. Це не прості завдання, вони потребують комплексу правових і технологічних рішень, а також трансформації психології господарників щодо їх відношення до вторинної сировини

Природний механізм дуже складний і цільний, і якщо розладжується одне кільце цього ланцюга, порушується весь природний комплекс. Не можна змиритися з тим, що на наших очах зникають цілі види тварин і рослин озера, і цей процес постійно триває.

Тому охорона перлин Слобожанського краю - унікальних в природному відношенні територій та об'єктів, що знаходяться під охороною держави - головна задача майбутніх поколінь.

Водночас, на Харківщині багато цікавих місцевостей, ще не заповідних, таких як озеро Лиман, але що потребують повсякденної уваги та охорони. Вони мають неоціненне значення для виховання, освіти та формування екологічного світогляду населення.

Ми живемо на планеті Земля, вчимося, працюємо, відпочиваємо і, порою не замислюємося над тим, наскільки світ природи неповторний, прекрасний, але вкрай уразливий.

Тому збереження природного багатства області є моральним обов'язком кожного громадянина нашої країни перед Землею і людством.

Список літератури:

1. «Харківська область», під редакцією А.П. Голикова і О.Л. Сидоренка, р. Харків, РІП «Оригінал», 1993 р.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах / Редколегія: О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін. – К.: «Українська радянська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1989.
3. Швець Г.І. Голубі перлини України, Київ, 1969
4. Вишневский В.І. Гідрологічні характеристики річок України, «Ніка-Центр», Київ, 2003
5. Дегодюк Е.Г. Лиман: 3 авторського циклу «Історія рідного краю».–К. : Народні джерела, 2009 р.–203 с.
6. Демченко М. А. Гидрография Харьковской области // Материалы Харьковского отдела Географического общества Украины. Выпуск VIII. Харьковская область.
7. Природа и хозяйство. Издательство Харьковского Государственного Университета, Харьков, 1971
8. Екологічний вісник. Х., 2001.
9. Гірничий енциклопедичний словник : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. — Д. : Східний видавничий дім, 2004. —Т.3. — 752 с. — ISBN 966-7804-78-X.
10. Электронный журнал «Вокруг газа», Геологическое строение Шебелинского месторождения.

Ляврін І.І.
Педагог-організатор,
вчитель біології та природознавства
Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ступенів №4,
м. Тернопіль
i.lyavrin@ukr.net

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ШКОЛЯРІВ

За останні десятиліття екологічні проблеми набувають планетарного масштабу, адже людство починає розуміти відповідальність за наслідки згубного впливу та споживацького ставлення до навколишнього природного середовища, в якому якість життя з кожним роком погіршується.

Разом з тим, досвід багатьох розвинених країн (Канади, Японії, Швеції та інших) свідчить про можливість покращення стану навколишнього середовища застосовуючи принципи екологічної політики країни, які базуються на рівні екологічної культури населення та активна участь громадськості в природоохоронній діяльності.

Так екологічні проблеми зі встановлення взаємозв'язків суспільства та природи висувають невідкладні завдання: виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, психологічно готово оберігати природу [2].

Отже, суспільство висуває потребу у компетентній особистості, яка на основі самостійного критичного мислення і відповідальності буде здатною не лише визначати екологічні проблеми, знаходити раціональні шляхи вирішення їх, а й попереджати виникнення останніх [5].

Екологічне виховання набуває пріоритетного значення в освіті у освітньому процесі як дошкільних навчальних закладів, так і в загальноосвітніх закладах.

За експертними прогнозами, у 2020 році найбільш затребуваними на ринку праці будуть вміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі [1]. Але українська школа не готує до цього.

Як і 10, 20, 50 років тому, пересічний український школяр отримує в школі суму знань. За останні роки ця сума дуже збільшилася, як і значно зріс загальний інформаційний потік у світі. Учні спроможні лише відтворювати знання, проте часто не отримують вміння застосовувати їх для вирішення життєвих проблем.

Нова українська школа передбачає формування конкурентоспроможної особистості, формування ініціативної особистості, яка генерує інноваційні ідеї. Самостійність, як і самоствердження і самовиявлення школяра, розвиток його творчих здібностей, пізнавальних потреб, не можливі поза функціонування його думок, почуттів мотиваційної і вольової сфери. Екологічне виховання є однією із десяти ключових компетентностей Нової української школи. Освіта включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, спрямована на формування екологічної культури як складової системи національного і громадянського виховання всіх верств населення України (в тому числі через

екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій та природоохоронних установ). [1].

Загальновідомою педагогічною істиною є те, що навчання у школі має не лише формувати в учнів систему знань, умінь і навичок, але водночас мати глибокий вплив на розвиток їхнього особистісного мислення. Школа ХХІ століття не може обійтися без органічного включення мисленнєвої діяльності учня до його загальних розумових здібностей. Адже, як стверджує Б.С. Гершунський, Лише мисляча особистість може розуміти, а розуміння формує світогляд особистості.

Особливо гостро на даний момент постає питання екологічного виховання у освітніх закладах. Однією із десяти змістових ліній компетентностей для Нової української школи є «Екологічна грамотність і здорове життя», яка ґрунтується на умінні розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

На думку академіка М. Моїсєєва, здатність правильно використовувати і регулювати міць сучасного суспільства, виконуючи вимоги екологічного імперативу, й визначає рівень його екологічної культури, суть екологічного мислення [3].

І. Т. Суравегіна розглядає екологічне мислення як необхідну умову усвідомлення залежності життєдіяльності людини від загальних законів природи, дослідження і розуміння цих законів, формування екоцентричного світосприйняття особистості ХХІ століття [6].

За О. С. Сластьоніною, екологічне мислення – це рівень знань, культури, виховання, за якого кожна людина у своїй професійній і непрофесійній діяльності наслідує мету створення і організації найкращих умов психоемоційного, природного і суспільного середовища для подальшого розвитку людини, збереження і розвитку її здоров'я [4].

У працях А. М. Захлебного, Н. А. Пустовіт, Л. Д. Руденко, Б. Г. Уканева екологічне мислення розглядається як рівень осмислення дійсності, формування висновків як результату цього осмислення і мотивації подальших дій.

А. М. Захлебний писав: «Якщо мислення розглядати як психічний процес в його прямому значенні, то екологічне мислення – це процесуальний аспект екологічної свідомості, невід'ємна частина екологічної культури особистості, інтелектуальний базис її формування і розвитку» [4].

Ще в ХХ ст. людство вступило у конфлікт із природою, що призвело до вирішення проблем запобігання стихійного впливу людей на природу, переорієнтації такого впливу у свідому, цілеспрямовану, планомірно розвиваючу взаємодію. Така взаємодія можлива за наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічного мислення, формування яких забезпечує шкільна природничо-наукова освіта.

У нашій школі екологічна культура вже давно глибоко «засіла» у підсвідомості, ми частинка природи, невід'ємна частина і, оберігаючи природу,

ми дбаємо про своє майбутнє. Саме тому учні, батьки та вчителі нашої школи щиро вірять у майбутнє без сміття і працюють над цим.

Щорічно у нашій школі проводиться виставка робіт «Друге життя непотрібних речей» (вироби своїми руками) або Upcycling – слово, яке все частіше з'являється у щоденному вжитку сучасності. Воно означає нове життя для старих речей, або вторинну переробку.

Рисунок 1 – Upcycling

Традиційно у нашій школі організовується виставка зимових композицій «Замість ялинки зимовий букет». Переможці беруть участь у міському конкурсі.

Рисунок 2 – Замість ялинки зимовий букет

Головна мета таких проектів – це бережливість та екологічність у ставленні до природи та суспільства. Даний вид роботи не лише сприяє зменшенню кількості сміття, але й сприяє активній співпраці батьків вчителів та дітей, дає можливість проявити свої творчі здібності. Ця ідея реалізується вже в багатьох країнах світу, що борються за екологічність, порятунок природи та людей взагалі. Адже кількість сміття, яке щодня опиняється на звалищі, –

шалена, і вона зростає так швидко, що науковці звідусіль давно говорять про цю проблему.

Основна проблема міста полягає у переробці відходів органіки. Оскільки накопичення даних відходів на сміттєзвалищах міста приводить до неконтрольованого розвитку популяцій окремих представників місцевої фауни-переносників небезпечних інфекційних захворювань. Іншою проблемою накопичення великої кількості органіки є неконтрольовані процеси її розкладу з утворенням не тільки корисних речовин, а й ряду токсичних які, потрапляючи в ґрунт зі стічними водами, транспортуються підземними і ґрунтовими водами далеко від місця їх основної локалізації і таким чином наносять шкоду екосистемі в цілому. Тому наша школа вирішила взяти участь в екологічно-освітньому проекті «Компола».

Сам проект «Компола» був започаткований київськими школярами Нікітою Шульгою та Софією-Христиною Борисюк. Після цього ідею підтримали Міністр екології та природних ресурсів. «Органічні відходи досі становлять значний відсоток обсягу українських сміттєзвалищ. У світі вже давно та ефективно працює система їх перетворення на органічне добриво – компост. Це доступний і мало витратний механізм. Було б правильно, якщо компостери були б встановлені в усіх школах і перетворювали відходи їдалень на органічні відходи. Заклад, в якому встановлений компостер, може показати переваги та можливості екологічно-відповідального способу життя. Це також дає додатковий ресурс для вивчення біології та інших предметів природничого циклу.

Так екологічні проблеми зі встановлення взаємозв'язків суспільства та природи висувають невідкладні завдання - це виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, психологічно готовою оберігати природу.

Саме тому удосконалення сучасної загальної освіти передбачає орієнтацію навчальних закладів на інтелектуально-творчий розвиток особистості, побудову змісту освіти й виховання на інноваційних підходах, що забезпечує результативність освітнього процесу. Відповідно до сучасної парадигми освіти, процес навчання повинен ґрунтуватися на визнанні учня суб'єктом власного розвитку. Екологічна освіта та виховання у сучасних умовах є новим сенсом, філософією і метою сучасного освітнього процесу як єдино можливого засобу збереження людини як біологічного виду та продовження і розвитку людської цивілізації в цілому.

Список літератури

1. Концепція «Нова українська школа» https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_8_Batki.pdf Електронний ресурс.
2. Лось В. А. Взаимоотношения общества и природы / В. А. Лось. – М.: Знание, 1989. – 64 с
3. Моисеев Н. Н. Думая о будущем, или напутствия моим ученикам о необходимости единства действий, чтобы выжить /Н. Н. Моисеев // Заслон средневековью. –М. : Тайдекс Ко, 2003. – 312 с.
4. Слостенина Е. С. Экологическое образование в подготовке учителя /Е. С. Слостенина. – М. : Просвещение, 1984. – 280 с.

5. Сталий розвиток суспільства: роль освіти : путівник / [В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко, І. Вишенська, О. Маслюківська]; за ред. В. Підліснюк. – К.: Вид-во СПД «Ковальчук», 2005. – 88 с.

6. Суравегина И.Т. Экология для учителя / И. Т. Суравегина. – М. : Просвещение, 2009. – 187 с.

УДК 372.857

*Рогівська К.Р.,
учениця 9 класу
Тарасенко М.П.,*

*вчитель біології, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель
КЗ «Середня загальноосвітня школа №34»
Кам'янської міської ради
marIntar@ua.fm*

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДОЗНАВЧИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ ПРИ ВИВЧЕННІ РІЗНОМАНІТНОСТІ РОСЛИН

Кожен народ має свої символи, орнаменти, музику, що допомагає йому усвідомити свою унікальність та національну ідентичність. В нашій Дніпропетровській області зародився самодостатній автентичний петриківський розпис [1].

Петриківський розпис, або «петриківка» – українське декоративно-орнаментальне народне малярство. 5 грудня 2013 році його внесено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Неповторний та вишуканий петриківський розпис прославив талановитих народних умільців з України.

Назва виду мистецтва походить від назви селища Петриківка в Дніпропетровській області. Починаючи з XVII століття петриківський розпис став невід'ємною частиною культури українського народу. Більшість людей розписували хати - мазанки, печі та стіни, посуд та скрині квітковими малюнками. Вважалося, що ці візерунки захищають оселю від всього поганого, приносять добро у хату, служать оберегом. Тож «петриківкою» розписували свої курені та зброю запорізькі козаки [2].

Основним елементом орнаментів в петриківському розписі є мальовнича квітка, як символ української природи. Форма квітки є особливою, у вигляді цибульки, що нагадує трохи зріз цибулини. Квіти, що використовуються в розписі є рослинами Придніпров'я.

Які ж квітки використовують? Передусім, це садові квіти – півонії, айстри, жоржини, мальви, вишні, а також лугові – волошки, ромашки, дзвоники, застосовують і ягоди калини, винограду, але в останні часи використовують і соняшники, листя суніці, винограду, представлені на рис. 1 [3].

Майстри уважно спостерігають за місцевою флорою та створюють інколи фантастичні неймовірні за своєю красою квіти. Нерідко квіти та ягоди поєднують з птахами, які мають фантастичний вигляд. Прикладом є жар – птиця, яка приносить щастя. Квіти малюють в анфас, а птахів – у профіль.

Таким чином, петриківський розпис об'єднує невидимі грані між реальною живою придніпровською природою та нереальною красою квітів на багатьох виробках. Тож зараз ми познайомимо вас з біологічною характеристикою цих квітів.

Володимир Мельник. Елементи петриківського розпису

Рисунок 1 - Елементи петриківського розпису

Півонія – багаторічні трави, кущі та напівкущі родини Півонієві. Заввишки до 1,5 м. Коріння потовщене, у вигляді шишок. Листки великі, перисторозсічені. Квітки великі, від білого, жовтого до червоного кольорів. Плід – багатолистянка. В Україні зустрічаються два трав'янисті види – півонія вузьколиста та півонія кримська, занесені до Червоної книги України. Відомі лікарські властивості квітки. Також її вирощують як декоративну рослину.

Назва квітки пов'язана з давньогрецьким міфом, який розповідає про лікаря Пеон, який лікував рани богів. Прийшов час, і його вчитель почав заздрити, захотів позбутися свого учня. Але Зевс вирішив захистити лікаря та перетворив його на квітку.

10 жовтня 1025 року астероїд головного поясу назвали на честь півонії – 1061 Півонія.

Айстра – багаторічна трав'яниста рослина з родини Айстрових, або Складноцвіті. Має добре розвинену кореневу систему. Стебла до 30 см в довжину, прямі. Листя довгасті, лінійні. Суцвіття – кошик. Крайні квітки язичкові, середні – трубчасті. Форма квіток айстр різноманітна, колір також різний, від блакитного до білого. Плодом є сім'янка. В Україні є 6 дикорослих видів. Айстри вирощують як садові квіти.

20 січня 1932 відкритий астероїд головного поясу, названий на честь цього роду рослин - 1218 Астер.

Жоржина – багаторічна рослина з родини Айстрові, або Складноцвіті. Коріння потовщене. Стебло пряме. Листя прості, перисті до 40 см довжиною. Квіти зібрані у суцвіття кошик. По краях суцвіття розташовані язичкові, а в середині дрібні трубчасті квіти. Плід – сім'янка.

У 1963 році жоржина була названа національною квіткою Мексики.

Мальва (калачики) – рослина з родини Мальвових. Однолітні або багаторічні трав'янисті рослини. Листки чергові. Квітки мають п'ять білих, червоних, або рожевих пелюсток.

Ця рослина посідає важне місце в українській народній культурі, вона згадується як обов'язків елемент українського побуту. Про неї складають пісні. Під час Голодомору українські селяни харчувалися калачиками.

4 жовтня 1926 році відкрили астероїд, якому дали назву 1072 Мальва.

Вишня – багаторічні дерев'янисті рослини родини Розові. Коренева система розташована неглибоко з стрижневих та мочкових коренів. Листя загострені, довжиною до 8 см, зверху темніші, знизу – світліші. Квіти мають білий колір, зібрані у суцвіття по 2 – 3 квітки. Плід вишні – кістянка, темно-червоного кольору, має кисло – солодкий смак. має в діаметрі в середньому 1 см. Батьківщина – Балканський півострів.

В Україні вишня символізує молодість, любов, весну, красу дівчини. 17 грудня на день святої Варвари дівчата гілочки з вишень ставили у воду. Якщо вини розквітали на Різдво, то дівчина досить швидко мала вийти заміж.

Волошка синя – однорічна трав'яниста рослина з родини Айстрові, або Складноцвіті. Стебло пряме. Листки лінійні. Крайові безплідні квітки у суцвітті кошик мають лійкоподібну форму, приваблюють комах, що запилюють трубчасті квітки, що знаходяться у середині. Плід – сім'янка. Розмножується насінням, схожість якого може зберігатися до 10 років. Рослину використовують у медицині, як у науковій так і народній. Лійкоподібні квіти мають сечогінну дію. Поширена по всій Україні, росте уздовж доріг та на засмічених полях у пшениці, житі.

Латинська назва роду *Centaurea* пов'язана з грецькою міфологією. Кентавр Хірон використовував цю рослину для лікування.

Ромашка – рід однорічних рослин з родини Айстрові, або Складноцвіті. В Україні рослину називали ромен. Стебло – розгалужене. Листки сидячі, перисто – розсічені. Квітки зібрані у суцвіття кошик. Крайові квітки язичкові білого кольору, а в середині квіти жовтого кольору, трубчасті. Плід – сім'янка. Поширена по всій території України, зустрічається 4 види, які ростуть біля доріг, у садах. Є лікарською рослиною, використовується як дезінфікуючий, протизапальний засіб.

Дзвоники (дзвіночок) – трав'янисті рослини родини Дзвоникові, багаторічні, рідше однорічні. Листки цілісні. Квітки мають вигляд дзвоників, можуть бути поодинокими або зібраними у суцвіття. Плід – коробочка, яка відкривається біля основи або вгорі отворами. В Україні – 21 вид дзвоників. Має декоративні властивості.

Калина – чагарники або невеликі дерева з родини Адоксові. Калина звичайна – це кущ, який росте по всій території України. Листки завдовжки до 10 см, зелені. Квіти зібрані у суцвіття щиток. Крайові квітки великі, безплідні, а

в середині – дрібні двостатеві. Плоди – кістянки червоного кольору. У науковій медицині використовують кору калини, як кровоспинний та заспокійливий засіб. А в народній медицині використовують ще при застуді.

Калина в Україні – символ Батьківщини, символ єднання народу. Також вона символізує материнство. В Україні багато народних легенд складено про калину.

Виноград звичайний – багаторічна чагарникова ліана родини Виноградні. Довжина пагонів може бути до 30 м у сприятливих умовах, в Україні – до 2 – 3 м. Кора на старих стовбурах коричневого кольору з кіркою, що відокремлюється. Листя почергові, цільні. Квітки досить дрібні, зібрані у волоть, зеленуватого кольору. Плоди – ягоди, зібрані у грона різного забарвлення, мають цінні лікувальні та смакові якості [4].

26 серпня 1913 року відкритий астероїд 759 Вініфера, отримав назву за латинською назвою винограду культурного.

Соняшник – однорічна рослина родини Айстрові, або Складноцвіті. Коренева система сильно розвинена. Стебло довжиною до 150 см, пряме. Листки великі. Суцвіття – кошик. Квіти в кошику двох видів. По краю розміщені нестатеві квітки, яскраво – жовті для приваблювання комах. В середині – двостатеві трубчасті. Плід – сім'янка. Спочатку вирощували як декоративну рослину, лише з часом як олійну та медоносну. Використовують і з лікувальною метою крайові квітки як спазмолітичний засіб.

17 вересня 2000 році відкрили астероїд, якому дали назву на честь соняшника – 19019 Санфлауер.

Суниця – багаторічна трав'яниста рослина родини Розові. В Україні найпоширенішими є суниці садові – низькорослі рослини, які мають короткі розгалужені кореневища з мичкуватими коренями. Листя трійчасті, розташовані на високих черешках. Квітки білі, правильні. Плід – суничина. Суницю використовують у фармакології, народній медицині. Її ягоди є необхідними для побудови скелета та зубів людини. В складі є вітаміни групи В, Е, С, фолієва кислота, залізо, кальцій. Зараз відомо більше 20 видів суниць, багато культурних сортів та гібридів.

1 січня 1029 року відкритий астероїд, що був названий на честь даної рослини – 1105 Фрагарія.

Ось такі рослини зустрічаються на різноманітних предметах побуту, оздоблених петриківським розписом. Зараз етнічні мотиви є досить популярними. Тож, петриківський розпис – привід для гордості українців.

Список літератури:

1. Петриківський розпис [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Петриківський_розпис.
2. Чарівні квіти петриківського розпису [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nasoa.edu.ua/sich/charivni-kvity-petrykivskogo-rozpysu/>.
3. Петриківський розпис [Електронний ресурс] / Народна освіта. – Режим доступу: <http://narodna-osvita.com.ua/1302-petrykivskiy-rozpis.html>.
4. Виноград справжній [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Виноград_справжній.

Родіна Ю.В.
учениця 11 класу
Клевець О.В.

вчитель географії, спеціаліст вищої категорії
КЗ «Навчально-виховний комплекс «Гімназія №11 – спеціалізована школа
з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня –
дошкільний навчальний заклад «Еврика»
Кам'янської міської ради
Gimnaziya_11@ukr.net

ВПЛИВ КЛІМАТИЧНИХ УМОВ ТА ҐРУНТІВ НА РОЗВИТОК ВИНОГРАДАРСТВА В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ДМК ТАВРІЯ» ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність обраної теми: встановити чому на Херсонщині (південної частини) України вирощують виноградники, які досягають більшого врожаю та дають якісніший продукт сільського господарства ніж на Дніпропетровщині (східної частини країни).

Підчас вивчення кліматичних умов Дніпропетровської та Херсонської області ми зробили аналіз і визначили чим відрізняється кліматичні компоненти двох областей.

Так, в Дніпропетровській області найкраще росте і плодоносять білі і десертні сорти винограду. Для їх визрівання достатньо вегетативного періоду – 130д.; сонячної радіації- 1800МДж/м²; температур повітря - +22С; ґрунти які розташовані біля води і добре насичені вологою. Але об'єм врожаю будуть незначні. Висока частка ґрунтів з високою родючістю виведені із господарського обігу внаслідок видобутку корисних копалин, а також відведення земель під промислову та житлову забудову.

Тому перевагу отримують ґрунти Херсонщини, де промисловість немає того розвитку як в Дніпропетровській області, а ґрунти мають більший шар гумусу (60-90 см) і вміст азоту, фосфору, калію які захищають рослини підчас посухи і заморозків.

Температурний режим Херсонської області та Дніпропетровської області сприятливий для розвитку виноградарства. Але є значні відмінності взимку, в основному, пов'язані зі стійкістю снігового покриву, а влітку температурний режим згладжується.

На це впливає:

1. Величина сумарної сонячної радіації. На сході-1850МДж/м², а на півдні -2500МДж/м²;

2. Різні повітряні маси, які несуть повітря по різному прогріте та з різною кількості вологості. На сході і півдні розповсюджені континентальне помірне повітря та континентальне тропічне повітря. Які приходять з Азії приносять багато пилу, спекотну і суху погоду, а інколи посухи та суховії. Дніпропетровська область знаходиться на межі циклонів та антициклонів, тому тут повітря більш вологе і тепле.

3. Температура повітря змінюється з півночі на південь. Одже середня температура Дніпропетровщини - +10С; Херсонщина - +15С. Пересічна

температура найхолоднішого повітря Дніпропетровщина - -5С; Херсонщина - +2С.

4. Херсонщина розташована близько до моря тому формуються вітрибризи, які взимку нагрівають повітря, а влітку охолоджують.

5. Херсонська область розташована в області антициклонів, які утворюються арктичними повітряними масами. При таких умовах утримується суха погода з високими температурами повітря від +22С - +40С все літо.

В результаті цього взимку сніговий покрив частковий, або зовсім відсутній. Влітку при високих температурах ґрунти прогріваються краще і глибше. Континентальні і тропічні повітряні маси утримають високі температури і влітку і взимку, що скорочує морозний період (130д) і дає можливість перезимувати винограду, а влітку добре прогріває ґрунт.

На Дніпропетровщині температурний режим уступає на 2-3С, що приводить до збільшення морозного періоду(180д), що може привести до вимірзання виноградників і влітку ґрунт прогрівається недостатньо глибоко. Тому всі переваги залишаються за Херсонською областю.

Найбільше опадів в Дніпропетровській області, але в Херсонській області середня кількість річних опадів, яке більш підходить для вирощування винограду. Так, як ґрунт в Херсонській області більш тривалий час зберігає вологість і не потребує збільшення опадів. І це сприяє для збільшення врожаю винограду, а також інших фруктів та овочей.

Тому дійсно на півдні України кліматичні умови більш сприятливі для вирощування виноградників з мінімальними сумами активних температур не менше 2500 градусів, довжиною вегетаційного періоду не менше 130 днів, повторюваністю критичних зимових температур і морозостійкість сортів.

Список літератури:

1. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
2. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови та ресурси України: Навчальний посібник. – Рівне: УДАВГ, 1997. – 175 с.
3. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
4. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство: навчальний посібник / В.Л. Петранівський, М.Й. Рутинський./за ред. проф. Ф.Д. Заставного. – К.: Знання.-2006. – 575 с.
5. Природні ресурси та торговельно-економічний потенціал Північного Причорномор'я / О. Одрін; Ін-т історії України НАН України. – К., 2005. – 94 с.
6. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: монографія. – Львів: Світ, 1993. – 240 с.
7. Руденко В.П. Український природно-ресурсний потенціал: Серія оцінкових картосхем: Ч.3. / Руденко В.П.– Чернівці: Рута, 2005. – 248 с.
8. Ексузян А. А. Прийоми вирощування винограду // Сім'я, земля, врожай. - 1999.- № 11 (92) .__ С. 12__ 15.
9. Жуков А. І., Петров Н. Н., Ляшенко О. М. Прищеплена культура винограду. - М: Росагропромиздат, 1989. - 160 с.
10. Амірджанов А. Г., Сулейманов Д. С. Оцінка продуктивності сортів винограду і виноградників. - Баку, 1986. - 55 с.

Брич К.А.

вчитель з біології, географії, природознавства

Бригадир С.О.

учениця 7-А класу

Комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс

«Загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів – академічний ліцей №15»»

Кам'янської міської ради

katyabrich@i.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ НАЙПОШИРЕНИШИХ ДОБРИВ НА РІСТ ТА РОЗВИТОК РОСЛИН

Молоді рослини повинні бути забезпечені достатньою кількістю доступних поживних речовин. Якщо ґрунтові суміші приготовані за правильним рецептами, то вони будуть мати їх у необхідних кількостях.

Хоча розчин для підгодівлі можна приготувати самостійно. У практиці сільськогосподарського виробництва більш збалансоване харчування рослин досягається шляхом застосування мінеральних (азотні), органічних та бактеріальних добрив.

Для збалансованого живлення рослин з метою отримання максимальних зборів високоякісної сільськогосподарської продукції особливо важливий суворо диференційований підхід до застосування добрив з урахуванням забезпеченості ґрунтів доступними формами елементів, інших ґрунтово-кліматичних факторів, особливостей харчування різних сільськогосподарських культур [1].

Особливе значення в системі добрив має план застосування добрив в сівозміні. У плані вказують види добрив, їх форми, норми, дози, строки і способи внесення під кожен культуру сівозміни. Все це повинно бути пов'язане з ґрунтово-кліматичними умовами господарства, технологією обробітку, біологічними особливостями культур сівозміни і властивостями добрив. Планом застосування добрива передбачається: основне, припосівне внесення добрив і підживлення.

Найвищою популярністю користуються такі види добрив : органічні, мінеральні (азотні) та бактеріальні добрива.

Вносити добрива можна восени, навесні, влітку, в певні місяці і т.д. Способи внесення бувають:

- суцільний;
- розкидному;
- місцевий;
- локально-стрічковий;
- у запас;
- механізований;
- наземний;
- з повітря.

Спосіб закладення :

- під плуг;
- культиватор;
- с дискову борону.

Добрива слід вносити в ґрунт так, щоб вони найбільшою мірою були доступні для рослин протягом вегетаційного періоду, перебували в зоні розвитку кореневої системи, сприяли її росту і мінімально фіксувалися ґрунтом [3]. Але неконтрольоване використання добрив задля збільшення врожайності може призвести до накопичення шкідливих речовин в овочевих культурах й нанести серйозної шкоди здоров'ю людини.

В рамках вивчення цієї проблеми нами було проведено дослідження впливу добрив на ріст рослин, збільшення площі листяного покриву та склад шкідливих речовин (а саме нітратів) у бобових культурах.

Ми посадили чотири зразки квасолі та пророщували їх у однакових умовах, на стадії проростання почали вносити добрива (рис 1).

Рисунок 1 – Посадка в ґрунт піддослідних зразків квасолі

Для піддослідних зразків ми обрали три найпоширеніші види добрив: органічні (бананові ошкурки) , бактеріальні, мінеральні, а четвертий паросток був контрольним, його поливали звичайною відстояною водою без додавання добрив (рис 2).

Через деякий час ми спостерігали такі зміни (табл.1, рис. 3): найбільший ріст спостерігався у піддослідного зразка який підживлювався органічними добривами, а найменший – бактеріальними.

Рисунок 2 – Бактеріальне та мінеральне добрива

Таблиця 1 - Вплив добрив на ріст рослин (см)

зразок тиждень	Мінеральні добрива	Органічні добрива	Бактеріальні добрива	Контрольний зразок
I тиждень	3	3	3	3
II тиждень	9,5	12	7,5	5
III тиждень	11	16	10	7,5
IV тиждень	16	21	13	10
V тиждень	19	25	15	14
VI тиждень	26	29	19	16

Рисунок 3 – Вплив добрив на ріст рослин

Найважливішою ознакою дії добрив є збільшення площі листкової пластини, що відображено у табл. 2. Площа листя визначалась методом сітки на четвертому тижні росту.

Таблиця 2 - Вплив добрив на розмір листя (см²)

зразок тиждень	Мінеральні добрива	Органічні добрива	Бактеріальні добрива	Контрольний зразок
IV тиждень	7	6	4,5	3,5

За результатами помітно, що листова пластина найбільше та найактивніше розвивається під дією мінеральних добрив.

Окрім позитивної дії добрив, є ще й негативна, яка є наслідком безконтрольного та не дозованого внесення добрив, що супроводжується надмірним накопиченням нітратів та нітритів у рослинах.

Нітрати - це солі азотної кислоти. Люди зазнають впливу нітратів протягом усього свого існування. Однак у разі перевищення ступеня навантаження цих речовин на організм вони можуть негативно впливати на здоров'я людини.

Вміст нітратів визначався за колориметричним методом, результати дослідження представлено у табл. 3. Дослід було проведено на шостому тижні. Максимально допустима норма нітратів в бобових культурах становить 80мг/кг.

Таблиця 3 - Вплив добрив на вміст нітратів .

зразок тиждень	Мінеральні добрива (мг/кг)	Органічні добрива (мг/кг)	Бактеріальні добрива(мг/кг)	Контрольний зразок(мг/кг)
VI тиждень	98	50	45	30

З таблиці добре помітно, що піддослідний зразок який підживлювався мінеральними добривами має вміст нітратів вище допустимої норми.

За результатами досліджень, проаналізувавши безпечність та ефективність використання найпоширеніших видів добрив, можна зробити висновки, що найефективніші та найбезпечніші це органічні види добрив.

Список літератури:

1. Лопушняк В.І 555 запитань і відповідей з агрохімії та агрохімсервісу: навчально-довідковий посібник. / В.І. Лопушняк – К.: Простір, 2018. – 488с.
2. ГОСТ 29270-95. Методи визначення нітратів
3. Харченко О.В. Агроекономічне та екологічне обґрунтування рівня живлення сільськогосподарських культур. / О.В. Харченко – К.: Університетська книга, 2017. – 126с.

УДК 635

Демченко О.В.,

учень 8-Б класу

Грицай Л.І.,

вчитель біології, відмінник народної освіти, вчитель вищої категорії,

Охтирська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 1

Охтирської міської ради Сумської області

м. Охтирка

lyudochkagritsay@gmail.com

ТРАНСПІРАЦІЯ, АБО ВИПАРОВУВАННЯ ВОДИ РОСЛИНАМИ

Вода-важлива частина живого організму. З водою приносяться в листки мінеральні солі, при випаровуванні води ці солі залишаються в листках рослини. Вода підтримує активність колоїдної системи цитоплазми, забезпечує

відповідний тургор у рослині, є невід'ємним фактором для процесу фотосинтезу та дії ферментних систем. Вода, яка надходить у рослину, лише частково витрачається на внутрішньоклітинні процеси, але більша частина її випаровується. Підраховано, що в деяких рослин із 1000г води, увібраної організмом, лише 10г затримується в клітинах, а решта - 990г, випаровується.

Транспірація сприяє надходженню нової кількості води в корінь і підняттю її по стеблу до листків, підтримуючи тим самим постійний рух води по рослині. У зв'язку з цим листки отримали назву верхнього водяного насоса на відміну від кореневої системи –нижнього водяного насоса, який накачує воду в рослину.

Явище транспірації й асиміляції тісно пов'язані між собою. Асиміляційний апарат листків потребує вільного доступу повітря і світла; отже, рослині потрібні широкі, відкриті листкові пластинки, а боротьба за воду, якої часто невистачає в ґрунті, вимагає зменшення листкових пластинок, захисту їх волосками від нагрівання, наявності непроникної кутикули і замикання продихів.

Воду випаровують усі частини рослини, але найінтенсивніше це роблять листки через продихи. Таку транспірацію називають продиховою. Вона регулюється шляхом закривання і відкривання продихів. Крім продихових щілин, вода випаровується з усієї поверхні листка, незважаючи на те, що вона вкрита кутикулою. Цю форму транспірації називають кутикулярною. У дорослих листків ця транспірація у 10-20 разів слабша, ніж продихова. У старих листків досягає 5-10% загальної транспірації, проте у молодих листків, які мають тонку кутикулу може досягти 40-70%.

Оскільки транспірація здійснюється в основному через продихи, куди проникає і вуглекислий газ для процесу фотосинтезу, існує зв'язок між випаровуванням води і нагромадження сухої речовини в рослині. Кількість води, яка випаровується рослиною для побудови 1г сухої речовини, називається транспіраційним коефіцієнтом. Його величина коливається від 30 до 1000г і залежить від умов зростання, виду і сорту рослин.

На побудову свого тіла рослина використовує в середньому 0,2% води, яка проходить через неї, решта витрачається на терморегуляцію і транспорт мінеральних речовин.

Щоб довести випаровування, можна провести такий дослід. Взяти колбу, помістити в неї гілку з листками і закрити шийку колби ватою. Через деякий час на стінках колби з'являються краплини води. Її випарували листки. Можна визначити, скільки води випаровує рослина. Зрізати гілку з листками з якої-небудь рослини і поставити в пляшку з водою. На поверхню води в пляшку налити трохи олії. Вона покриє воду й не дасть їй випаровуватися з поверхні через шийку пляшки. Поставити пляшку з водою на шальку терезів і зрівноважити шальки гирями. Вже через добу води в пляшці стане менше. Шалька терезів, на якій стояла пляшка, підніметься. Щоб знову зрівноважити шальки терезів, доведеться ні підняту шальку покласти кілька гир. Їх маса покаже, скільки грамів води випарували за добу листки зрізаної гілки.

Вода випаровується з поверхні листка. Всередині листка водяна пара по міжклітинниках проходить до продихів і випаровується в основному через них. Особливо багато води випаровують молоді листки.

Випаровування захищає листки від перегрівання, що має велике значення для всіх процесів життєдіяльності рослин, особливо фотосинтезу.

Різні рослини випаровують неоднакові кількості води. Так, кукурудза за добу випаровує 800г, капуста-1л, береза-понад 60л. Правда за різних умов, навіть та сама рослина випаровує різні кількості води. Наприклад, у тіні води випаровується менше, ніж при сонячному освітленні; при великому сухому вітрі випаровування відбувається швидше, ніж у тиху погоду. Паралельно з процесом транспірації в рослині відбуваються інші процеси - дихання та фотосинтез. Для фототрофного живлення рослинам необхідний вуглекислий газ. Покривні тканини, що утворилися в процесі еволюції для захисту рослин від висихання і механічного впливу, непроникні для газів, газообмін відбувається крізь продихи. Вони складаються з отвору- продихова щілина і двох замикаючих клітин богоподібної форми.

Фотосинтез у рослин відбувається вдень, саме вдень у рослин виникає потреба у відкритті продихів. Замикаючі клітини містять хлоропласти. Удень на світлі в них відбувається фотосинтез і в протопластах підвищується вміст органічних речовин. За законами осмосу клітини починають активно всмоктувати в себе воду і набухають. При цьому продихова щілина відкривається і повітря проникає в міжклітинний простір, забезпечуючи клітини мезофілу вуглекислим газом, а вода випаровується, утворюючи тягу в провідній системі. Вночі фотосинтез припиняється, концентрація розчинених у протопласті речовин поступово знижується, замикаючі клітини втрачають воду і щілина повільно закривається. У разі нестачі води в замикаючих клітинах падає тургор і продих закривається, зменшуючи транспірацію. У разі надлишку вологи клітини набухають, щілина відкривається, і надлишок води починає випаровуватися.

Цікаво знати, що в переважної більшості рослин продихи містяться на нижньому боці листка, тому сонячні промені на них не потрапляють, що сприяє збереженню води в рослині. Плаваючі листки водяних рослин мають продихи лише на верхній частині листкової пластинки.

Випаровування води, або транспірація, створює висхідний потік води і мінеральних речовин від коренів до листків. Чим швидше випаровування, тим швидше відбувається переміщення таких речовин. Рослини ведуть прикріплений спосіб життя, їхні листки зазнають дії палючих променів сонця і могли б нагріватися і засихати. Але цього немає. У жарку погоду температура поверхні листка може бути нижчою на 4-6 С, ніж температура середовища. Вода випаровується і захищає рослини від перегрівання.

Випаровування у рослин залежить від вологості повітря, температури повітря, вітру, віку листків (молоді листки випаровують більше), величини поверхні листкової пластинки, фізіологічного стану рослин.

Залежність випаровування води рослинами від зовнішніх умов подібна до залежності випаровування води з поверхні ґрунту. Відміна полягає в тому, що рослинний організм реагує на шкідливий вплив, змінюючи хід випаровування

шириною продихових отворів. Так на слабкому вітрі в жаркий день випаровування збільшується, а на сильному вітрі ослаблюється.

Надходження і витрата води в рослині в основному погоджується, і тому водний баланс не порушується. Однак інколи водний баланс порушується у зв'язку з нестачею води в ґрунті, що негативно впливає на продуктивність рослин. Багато видів і форм рослин у процесі еволюції пристосувалися добре витримувати несприятливі умови року. Втративши велику кількість води під час посух, вона може довго жити в напівактивному стані і після випадання дощів знову відновлювати вегетацію. Таку особливість має і просо, в якого під час посух продихи закриваються, вегетація майже не відбувається, у рослин настав стан анабіозу. При поліпшенні умов зволоження вегетація відновлюється.

Рослини посушливих місць, а також в суху погоду випаровують більше води, ніж в умовах підвищеної вологості. Випаровування води, крім продихів, регулюється захисними утворами на шкірці листка. Ці утвори: кутикула, восковий наліт, опушення різними волосками тощо. У рослин-сукулентів листок перетворений на колючки, а його функції виконує стебло. Рослини вологих місць зростання мають крупні листові пластинки, на шкірці немає захисних утворів.

При утрудненому випаровуванні у рослин спостерігається гутація-виділення через водяні продихи крапель води. Це явище в природі спостерігається ранком, коли повітря насичене водяною парою, або перед дощем. В умовах лабораторії гутацію можна спостерігати, вкривши молоді проростки пшениці скляним ковпаком. Через короткий час на кінчиках листків з'являються краплі рідини.

Біологічним пристосуванням рослин до захисту від випаровування є листопад- масове опадання листків на холодний або жаркий період року. В помірних зонах дерева скидають листки на зиму, коли корені не можуть подавати воду із мерзлої землі, а мороз висушує рослину. У тропіках листопад спостерігається в сухий період року.

Підготовка до опадання листків починається при ослабленні інтенсивності життєвих процесів у кінці літа на початку осені. Перш за все відбувається руйнування хлорофілу, інші пігменти (каротин,ксантофіл) зберігаються довше і надають листкам осіннього забарвлення. Потім біля основи черешка листка утворюється відокремлюючий шар, що у вигляді диска пронизує всі тканини крім провідних шляхів. Ці елементи жилок листка ізолюються останніми, шляхом їх закупорки продуктами життєдіяльності. Після цього листок відривається, а на стеблі залишається слід-листовий рубець. На час листопаду листки старіють, у них нагромаджуються непотрібні продукти обміну, які видаляються із рослини разом з опалим листям.

Всі рослини діляться на листопадні і вічнозелені. У листопадних листки розвиваються протягом одного вегетаційного сезону. Щорічно з настанням несприятливих умов вони опадають. Листки вічнозелених рослин живуть від 1 до 15 років. Відмирання частин старих і утворення нових листків відбувається постійно, дерево здається вічнозеленим (хвойні, цитрусові).

Тому вода в рослинному організмі-один з потрібних факторів для цього життєдіяльності.

Список літератури:

1. Біологія. Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів/Данилова О.В., Шабанов Д.А., Брайон О.В., Данилов С.А. – Х.: Торсінг, 2001. – 256 с.
2. Ісаїн В.Н. Ботаніка. – Київ.: Державне видавництво сільськогосподарської літератури УРСР, 1949
3. Основи біології: Навчальний посібник/Б.М.Польський, В.М.Торяник – Суми: «Університетська книга», 2004
4. Ботаніка: Анатомія і морфологія рослин: Навчальний посібник/М.І.Стеблянка, К.Д. Гончарові, Н.Г. Закорко; За ред. М.І.Стеблянка. – К.: Вища шк., 1995. – 384 с.: іл.
5. Біологія: Комплексний довідник/Р.В.Шаламов, Ю.В.Дмитрієв, В.І. Підгірний. 2-е вид. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2009. – 624 с.

УДК 62-1/-9

Закорко К.К.

учениця 11-А класу

Палагута В.В.,

вчитель хімії та біології

Близнюківської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Близнюківської районної ради Харківської області

palaguta.sm@ukr.net

ВИРОБНИЦТВО БІОГАЗУ З ОРГАНІЧНИХ ВІДХОДІВ У ДОМАШНІХ УМОВАХ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

За останні роки все більш очевидним стає наближення енергетичної кризи, особливо в галузі вуглеводневого палива. Традиційні види палива одержують з нафти, газу і вугілля. Згідно оцінкам фахівців, цих природних ресурсів вистачить не більше ніж на 100 років, причому вартість їх видобутку постійно росте [3].

З іншого боку в процесі людської діяльності накопичуються різноманітні органічні відходи – речовини та матеріали, які не мають подальшого використання за місцем утворення чи виявлення.

Як рішення даних проблем є виробництво з органічних відходів альтернативного палива – біогазу.

Біогаз – це економічне, сучасне і екологічно чисте біопаливо, до складу якого не входять ніякі шкідливі речовини.

З використанням біогазу вирішуються як глобальні, так і локальні екологічні проблеми [5].

Найбільш значимими серед глобальних проблем є зниження парникового ефекту і ризику утворення кислотних дощів за рахунок зменшення викиду діоксиду сірки. У свою чергу скорочення концентрації кислотних дощів впливає на зниження дефоліації деревних рослин і в кінцевому підсумку – до

збереження лісів. Біогаз з органічної біомаси є відновлюваним видом палива. Серед локальних проблем вельми істотне скорочення обсягів і екологічне використання органічних відходів. Біогазові установки встановлюються на очисних спорудах стічних вод міст, у сільській місцевості на фермах, птахофабриках, м'ясокомбінатах для забезпечення енергетичної незалежності, виробництва електроенергії та теплової енергії з відходів виробництва [6].

Основні переваги біогазу:

- При спалюванні в атмосферу викидається рівно стільки CO_2 , скільки було поглинено рослиною під час зростання.
- Виробництво та використання біогазу дає змогу запобігти викидам метану в атмосферу.
- Теплотворна здатність біогазу 5-6 кВт·г/кг, тобто вища, ніж у дров та окремих видів вугілля.
- Біогаз горить з мінімальною кількістю диму.
- Після виробництва біогазу залишки сировини (гній та інші органічні відходи) застосовуються як добриво в сільському господарстві, позбавлене нітритів, насіння буряків, хвороботворної мікрофлори.

Переваги виробництва біогазу самостійно:

- Опалення житлових приміщень, теплиць, ферм, птахофабрик.
- Економія, зважаючи на те, що біогаз обійдеться вам практично безкоштовно.
- Для біогазу можна використовувати різні органічні відходи: гній, пташиний послід, трава, побутові відходи, гнилі овочі та фрукти бадилля рослин [2].

У табл. 1 наведена порівняльна характеристика теплотворної здатності біогазу в порівнянні з іншими видами палива:

Таблиця 1 - Порівняльна характеристика теплотворної здатності різних видів палива

Вид палива	Теплотворна здатність, МДж / кг
дерево	10-12
буре вугілля	10-12
папір	13-14
солома	14-18
торф	10-15
кам'яне вугілля	20-30
природний газ	45
біогаз	30-32

При спалюванні 1000 м³ біогазу виділяється стільки ж енергії, скільки при спалюванні 4,7 тонн деревини, 1470 л дизельного палива або 1770 л мазуту.

Рівні викидів забруднюючих речовин в атмосферу при спалюванні різних енергоносіїв наведені у табл. 2.

З таблиці випливає, що біогаз більш переважний, з точки зору забруднення атмосфери, у порівнянні з мазутом (тим більше з вугіллям), так як має практично "нульовий ефект" за викидами парникових газів, насамперед CO_2 [1]. Використання біогазу в якості енергоносія в повній мірі відповідає положенням Кіотського протоколу, що стосуються обмеження та скорочення викидів парникових газів [8].

Таблиця 2 - Рівні викидів забруднюючих речовин в атмосферу при спалюванні різних видів палива

Вид палива	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря без систем очищення, кг на 1 тону палива				
	CO ₂	NO ₂	SO ₂	Тверді частинки	РАЗОМ
Природний газ	1,18	3,52	0,00	0,00	4,70
Біогаз	2	3,6	0,05	0,00	5,65
Дрова	4,9	9,4	0,3	4,3	18,9
Мазут	5,20	5,20	35,30	0,30	45,90
Торф	8,04	26,81	3,00	13,02	50,87
Кам'яне вугілля	9,58	63,56	9,20	65,32	147,66

При розробці обладнання було використано наступні матеріали і деталі:

1. Діжка ємністю 100 л.
2. Пластикові пляшки – 2 шт.
3. Гумові та латунні трубки.
4. Гумова камера.
5. Металеві ошурки.
6. Вода.
7. Клей.

Спочатку у діжці було пророблено отвір, через який виходитиме біогаз, яка далі з'єднана з латунною, заведеною в пластикову пляшку з водою до самого дна. Коротшу латунну трубку виведено через другий отвір.

Аналогічно заведено латунні трубки в другу пластикову пляшку, заповнену металевими ошурками. Між собою пляшки з'єднані гумовою трубкою. Після другої пластикової пляшки ще одна гумова трубка під'єднана до гумової камери, в якій і буде збиратися утворений біогаз. Пластикові пляшки відіграють роль фільтрів: з водою – для очищення від вуглекислого газу, а з металевими ошурками – для очистки від сірководню.

Для виробництва біогазу нами було взято воду та такі органічні відходи, як буряк, морква, свіжоскошена трава. Взятую сировину подрібнюємо і засипаємо в діжку рис.1.

Рисунок 1 - Додавання свіжоскошеної трави

Після чого заливаємо водою таким чином, щоб загальна кількість субстрату становила 70% від об'єму діжки, а 30% залишаються порожніми для безпосереднього бродіння рис. 2.

Рисунок 2 - Заповнення діжки водою

Після заповнення діжку герметично закриваємо кришкою і залишаємо на 2-3 тижні рис. 3. (в залежності від температури навколишнього середовища) до появи бульбашок у водяному фільтрі.

Рисунок 3 - Герметичне закриття діжки

Після водяного фільтра біогаз подається на фільтр з металевими ошурками, а після нього в гумову камеру для накопичення рис. 4.

Рисунок 4 - Подача біогазу до гумової камери

В нашому експерименті цей процес тривав 12 годин. Коли камера наповнилася, біогаз можна використовувати в домашніх умовах рис. 5 або за допомогою компресора перекачувати в спеціальні балони для зберігання.

Рисунок 5 - Горіння біогазу

Список літератури:

1. Карпенко В. І. Отримання високоякісних добрив та біогазу з відходів тваринництва / Карпенко В. І., Маслич Б. К. // Україна: людина, суспільство, природа: міжнародна наукова студентська конференція: тези доп. — К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 1995. — С. 7.

2. Куріс Ю. В. Біогазові технології. Енергетичні та екологічні аспекти: монографія/ Ю. В. Куріс, І. Ф. Червоний; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2010. — 487 с.
3. ТОВАЖНЯНСКИЙ Л. Л. Проблемы энергетики на рубеже XXI столетия: учеб. пособие для вузов. — Х.: НТУ «ХПИ», 2004. — 173 с.: ил.
4. Дев'яткіна С. С., Шкварницька Т. Ю. Альтернативні джерела енергії: Навчальний посібник; М-во освіти і науки України, Нац. авіаційний ун-т. — К.: НАУ, 2006. — 89 с.
5. Рожко А. О. Перспективи використання відновлювальних джерел енергії в Україні // Энергосбережение. — 2007. — №2. — С. 25-28.
6. Самохвалов В. С. Вторинні енергетичні ресурси та енергозбереження: навч. посіб.; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, Херсонська філія. - К. : Центр учбової літератури, 2008. - 223 с.
7. Бобошко, О. М. Спорідненість екології та енергозбереження // Екологічний вісник. — 2010. — № 1. — С. 25-27
8. Адаменко О.М., Височанський В.В., Лютко., Михайлів М.І. Альтернативні палива та інші нетрадиційні джерела енергії. Підручник для енергетичних і екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Івано-Франківськ: Полум'я, 2000. — 256 с.
9. Адаменко О.М., Височанський В.В., Лютко. В., Михайлів М.І. Альтернативні палива та інші нетрадиційні джерела енергії. Монографія. — Івано-Франківськ: ІМЕ, 2001. — 432 с.

УДК 58.084.1

*Ларіонова Д.О.,
учениця 9-А класу
Щербак О.О.,
вчитель біології, вчитель-методист
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7
з поглибленим вивченням біології
м. Кривий Ріг
os303os@gmail.com*

НАРОДНИМ ПРИКМЕТАМ ДОВІРЯЙ, АЛЕ Й ПЕРЕВІРЯЙ

Сьогодні людина далеко відійшла від своїх предків. Ми перестали носити національні костюми, співати народні пісні, дотримуватися більшості традицій. Ми знаємо, чому настає день й ніч, вміємо будувати величезні будинки, спілкуватися один з одним на відстані сотні тисяч кілометрів. Ми наблизилися до розгадки таємниць далеких Світів, але, як і сотні років тому, глянувши, як горобці купаються в пилу, ми чекаємо гарну погоду на завтра та вирощуємо вдома грошове дерево - талісман, який приманює у будинок гроші.

Згідно дослідженням гарвардських психологів [2], 60 % населення планети напередодні важливих справ звертає увагу на різні прикмети. Тож не дивно, що бажаючи отримати гарний врожай, попри сенсаційні наукові відкриття та неймовірні технічні розробки, під час посівної пори багато хто з городників

чекає «певних» днів, а сіяти довіряє «певним» людям.

Ми вирішили дослідити, чи впливають народні прикмети під час посіву насіння на ріст та розвиток рослин.

Згідно інформації, отриманої нами з різних джерел [1,4], існує багато прикмет, які сприяють доброму росту та розвитку рослин, але найчастіше сучасна людина дотримується тих, які враховують, в якій фазі та в якому знаку Зодіаку знаходиться Місяць, коли висаджуються рослини та характер руки людини, що саджає - «легка» вона чи «важка». Саме ці дві прикмети ми вирішили перевірити у своєму дослідженні.

Дослідження проводилось навесні 2018 року у кабінеті 9-А класу КЗШ№7, де в однакових умовах було проведено 2 серії дослідів по 5 днів кожна.

Для проведення експерименту було взято насіння редису червоного круглого з білим кінчиком. Дати експерименту ми обирали згідно з Місячним календарем на весну 2018 року з урахуванням родючих знаків Зодіаку:

– перша серія - найбільш придатні дні для пророщування насінин редису, як рослини, що утворює коренеплоди (фаза спадаючого Місяця, Місяць в сузір'ї Козерога);

– друга серія - найменш придатні дні (фаза зростаючого Місяця, Місяць в сузір'ї Тельця).

Щоб перевірити, чи відчувають рослини володарів «легкої» та «важкої» руки, серед однокласників за результатами анкетування було відібрано 6 учнів з найбільш вираженою «легкорукістю» та 6 – з найбільш вираженою «важкорукістю».

У ході експерименту в кожній серії дослідів кожен з обраних учнів своєю рукою відбирав по 30 насінин редису, рівномірно укладав їх у чашки Петрі, доливав води, накривав склом, підписував та залишав для подальшого спостереження.

Тест-функції, за якими проводилися дослідження: схожість насіння, енергія його проростання, середній показник довжини коренів та середній показник довжини пагонів.

Усі дані, отримані під час дослідження, були узагальнені та занесені до табл. 1.

Таблиця 1 - Результат проростання насіння редису

Ознаки, що досліджувались	Сприятливі дні за Місячним календарем (фаза спадання, сузір'я Козерога)			Несприятливі дні за Місячним календарем (фаза зростання, сузір'я Тельця)		
	«Легка» рука	«Важка» рука	Разом	«Легка» рука	«Важка» рука	Разом
Середній показник довжини коренів, мм	34,55	39	36,78	46,58	39,1	42,84
Середній показник довжини пагонів, мм	31,45	30,63	31,04	38,43	30,454	34,44
Кількість пророслих насінин, шт	26	25,17	25,58	21,17	19,5	20,3
Середній термін проростання насінини	2,04	1,9	1,97	1,93	2,03	1,98

Дані табл.1 ми графічне відобразили на рисунках 1-2.

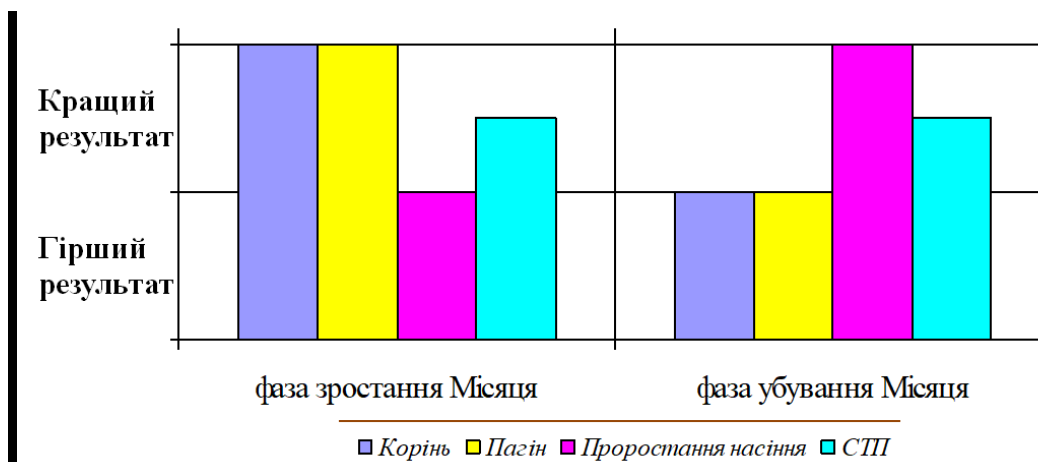

Рисунок 1 - Порівняльна характеристика результатів росту та розвитку редису в різні фази Місяця

	«Легка» рука		«Важка» рука	
Корінь	Кращий	Гірший	Кращий	Гірший
Пагін	Кращий	Гірший	Кращий	Гірший
Проростання насіння	Кращий	Гірший	Кращий	Гірший
СТП	Кращий	Гірший	Кращий	Гірший
	фази Місяця		фази Місяця	
	спадання	зростання	спадання	зростання
	Кращий результат		Гірший результат	

Рисунок 2 - Порівняльна характеристика результатів росту та розвитку редису під впливом «легкої» та «важкої» рук

Аналізуючи проростання насінин редису під час проведення експерименту можна сказати, що в кожній вибірці ріст та розвиток рослин за основними параметрами відрізнявся. Так, насіння редису, яке ми висаджували у фазі спадаючого Місяця, швидше сходило, але інші показники його розвитку були гіршими (слабкий корінь, короткий пагін, мала кількість листків), в порівнянні з насінням, яке було посіяно у фазу зростаючого Місяця (більш розвинутий пагін, у більшості насінин вже на другий день почали з'являтися перші листки). Середній термін проростання насіння був майже однаковий в обох серіях дослідів.

Крім того, майже за всіма ознаками що досліджувалися (окрім середнього показника довжини кореня у фазу спадання Місяця та середнього терміну проростання насінини у фазу зростаючого Місяця), насіння, що було посіяне учнями з «легкою» рукою було кращим, ніж насіння висаджене «важкорукими».

Слід зауважити, що під час другої серії дослідів на третій день після посіву 23 паростка від загальної кількості загинуло, незважаючи на те, що умови проростання не змінювалися і були сприятливі для подальшого росту та розвитку.

Проведені спостереження щодо впливу народних прикмет, що використовуються під час висаджування рослин на їх ріст та розвиток

дозволили нам зробити такі висновки:

1. Анкетування учнів з метою виявлення володарів «легкої» і «важкої» рук за ознаками, вказаними в народних прикметах, допомогло нам з'ясувати, що в класі є діти обох категорій.

2. Дотримання народних прикмет під час посіву редису показало часткову залежність росту та розвитку рослин від них, а саме:

– більшість показників росту та розвитку редису, посіяного під час сприятливих для нього днів, згідно Місячного календаря, виявилися гіршими, ніж у рослин, насіння яких сіяли в несприятливий період;

– насіння, посіяні учнями – володарями «легкої» і «важкої» руки, також росли та розвивалися нерівномірно, але в підтвердження народних прикмет майже всі показники кращого розвитку спостерігалися у висаджених «легкорукими» дітьми.

Враховуючи результати дослідження ми рекомендуємо: якщо ви захочете використати народну прикмету під час висаджування рослин, ретельно з нею ознайомтесь, порозпитуйте у тих, хто цієї прикмети вже дотримувався, бо треба не лише довіряти, а й перевіряти. Особисто ми, перевіривши обидві прикмети, радимо довіряти висаджувати рослини лише тим, хто має «легку» руку.

Список літератури:

1. Галенс Дж., Пир Н. Книга ответов для почемучки: пер. с английского языка А. Мишутиной / Дж. Галенс, Н. Пир. – Харьков : Книжный Клуб «Клуб семейного досуга», 2007. – С. 28-40.

2. Мірошниченко С. Полезная книга примет на каждый день. Как читать приметы и знаки судьбы, чтобы улучшить жизнь / С. Мірошниченко. – Харьков: Книжный Клуб «Клуб семейного досуга», 2012. – 240 с.

3. Примета [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Примета>

4. Стрижев А. Народные приметы / А. Стрижев. – М. : Современник, 1997. - 256 с.

УДК 573.4

Перець Д.В.

вчитель біології та природознавства

Акерман Ф.О.

учениця 5 класу

Середній загальноосвітній навчально – виховний комплекс «Ор-Авнер»

м. Кам'янське

school.oravner@gmail.com

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ТА БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОЩОВИХ ЧЕРВ'ЯКІВ. СПОСОБИ ВИРОЩУВАННЯ ЧЕРВ'ЯКІВ

Дощові черв'яки належать до класу малощетинкових типу кільчастих черв'яків. Більшість видів, поширених на території колишнього Радянського Союзу, є представниками родини *Lumbricidae*, яка включає близько 180 видів черв'яків, але найбільш поширені 15-16 видів.

Серед усіх видів дощових черв'яків лише деякі можна розводити в штучних умовах. До них належать червоні черв'яки, зокрема червоний каліфорнійський гібрид, який в процесі селекції набув унікальну властивість - він не залишає своє місце перебування навіть при несприятливих умовах. Це дає можливість розводити його в грядках під відкритим небом, що не зашкодить втраті популяції.

Червоний черв'як – темно-червоного кольору, живе на територіях з помірним кліматом. Доросла особина досягає в довжину 8-10 см, в діаметрі 3-5 мм, масою 0,8 - 1 г. Температура тіла - 19-20 °С. За день споживає кількість корму, який приблизно дорівнює його масі (близько 1 г), після перетравлення якого виділяється 0,8-0,9 г копролітів. Найбільші частки, які може проковтнути черв'як, мають розміри до 1 мм.

Тривалість життя - майже 16 років (дикі форми - 4 роки). Дуже плідний. Статева зрілість настає в тримісячному віці і при оптимальних умовах одна особина може принести приплід в середньому 1500 особин за рік.

Цей черв'як гермафродит. Кожна особина має чоловічі і жіночі статеві органи, але не може самозапліднюватися. Статевозрілі особини обопільно запліднюють один одного. Запліднені яйцеклітини відділяються від тіла черв'яків і вкладаються в білкове кільце, або капсулу (кокон), який має спочатку жовтий, а потім коричневий колір. Починаючи з 90-го дня він регулярно злучається через кожних 7 днів. В результаті спарювання двох особин утворюються 2 яйця або капсули по 1 на кожен особин, які дозрівають і розкриваються через 14-21 день залежно від умов утримання. У кожній капсулі міститься від 2 до 20 черв'яків. Кокони містять рідину, якою живиться молодняк до моменту прокльовування. Молодняк має білий колір.

Оптимальною є температура 20-22 °С, а критичною - нижче 0 °С та вище 42 °С. При температурі + 7 °С впадає в стан анабіозу, тобто черв'як живий, але нерухомий і не харчується. Оптимальна вологість - 75-88%, а критична - нижче 60% і вище 90%.

Практика показала, що культивовані черв'яки не хворіють і не піддаються ніяким епізоотіям. Вони можуть гинути тільки при порушенні технології їх розведення. Найчастіше загибель черв'яків викликає отруєння протеїном при незакінченій ферментації субстрату. В результаті черв'як стає «кислотним» і виділяє шкідливі гази, які є смертельними для інших черв'яків.

Ворогами дощових черв'яків є кроти, їжаки, жаби, змії, птиця, які їх поїдають.

Промислове вирощування черв'яків можна проводити як під відкритим небом, так і в закритих приміщеннях. Всі розрахунки, пов'язані з облаштуванням ділянок для вермикультивування, заселенням і годуванням черв'яків, доглядом за ними і іншими операціями, виконуються в розрахунку на стандартну грядку, яка називається ложем. Ложе - це одиниця виміру, якою користувалися американські дослідники, з ділянкою площею 2 м² (2 x 1 м).

Щільність заселення одного ложа може коливатися від 30 до 100 тис. черв'яків (дорослих, молодих і коконів, з яйцями). На 1 ложе потрібно 10-12 ц органічних відходів на рік. З них 40% використовується на задоволення життєвих потреб черв'яків, а 60% виділяється у вигляді копролітів, тобто

біогумусу. Одне ложе дає щорічно 4-6 ц біогумусу і близько 30-100 кг біомаси хробака.

Цілорічне вермикультивування з влаштуванням лож на відкритих земельних ділянках можливе тільки в регіонах з м'яким кліматом, тому що взимку активність черв'яків значно знижується, а догляд за ними ускладнюється. А в інших регіонах - сезонне - з квітня по жовтень.

Ложи краще всього влаштовувати на ділянках з певним нахилом для забезпечення нормального стоку води під час дощів і запобігання утворенню калюж. Крім того, бажано, щоб підстилюючий ґрунт був піщаним або кам'янистим. Дощові черв'яки дуже бояться вітру, тому слід вибирати для влаштування лож захищені від нього місця. Для захисту від шкідників ложи потрібно влаштовувати на металевих сітках із загнутими краями з висотою бортиків 25 см, бетонних лотках з цегляними стінами та ін.

За схемою ряду дослідників черв'яки утримуються на бетонованих майданчиках або в траншеях в 2 м завширшки і глибиною 0,3-0,4 м. Довжина майданчика або траншей залежить від розмірів ділянки, відведеної під вермикультивування. Ложі виготовляються з металевої оцинкованої сітки з нішами 15 x 15 мм. Площа ложа - 2 м² (2 x 1 м), висота - 15-30 см. Ложа розміщуються секціями довжиною до 50 м з відстанню між ними 0,5-0,8 м. У кожній секції 25 лож. Дві секції утворюють сектор. Відстань між секторами становить 2,5-3 м.

Вітчизняні дослідники рекомендують робити ложі шириною 2 м, довжиною 50 м з відстанню між ними, яке забезпечить проїзд техніки.

У закритих приміщеннях (в тому числі і різні сільськогосподарські будівлі, які не використовуються) черв'яків можна культивувати цілорічне з влаштуванням лож на бетонній підлозі або на стелажах в дерев'яних, металевих або пластикових ящиках, які розміщуються ярусами. Досліджено, що в закритих приміщеннях 1 м² площі дає удвічі більше біомаси черв'яків і органічного добрива - біогумусу, ніж під відкритим небом.

Для вермигосподарства оптимальною кількістю є 1200 лож площею не менше 1 гектара.

Французькою компанією сконструйована установка для вермикомпостування відходів. Це циліндрична вежа яка складається з 24 пластикових піддонів діаметром 230 см, поставлених один на один. Піддони заповнюють відходами та заселяють черв'яками. Весь процес компостування повністю автоматизований.

Кормом для черв'яків є різні органічні відходи з високим вмістом целюлози, які пройшли процес ферментації. Основою раціону для черв'яків є гнойова біомаса, до якої додають певну кількість інших органічних відходів.

Для отримання якісного корму для черв'яків до вихідного органічного субстрату (відходів) існують вимоги: вологість 70-80%, рН 6,8-7,2, вміст оксидів заліза не більше ніж 10%, відсутність твердих частин - металевих, дерев'яних, каміння, скла тощо.

Для проведення ферментації органічні відходи буртують на рівному майданчику з допустимим нахилом 1-3. Бурти можуть мати різні розміри: ширина - 1,7-2 м, довжина, - 15-80 і висота - 1,5-2 м. Це залежить від наявної

робочої сили і засобів механізації. Бурти повинні бути витягнуті з півночі на південь для кращого прогрівання субстрату.

В умовах доступу води і кисню під впливом мікроорганізмів-аеробів, які є на субстраті (грибів, актиноміцетів, бактерій), органічні відходи розкладаються. В результаті гідролітичного розщеплення високомолекулярних сполук (білків, жирів, вуглеводів) утворюються проміжні і кінцеві низькомолекулярні продукти, які споживаються черв'яками.

Процес ферментації субстрату проходить в двох температурних режимах. Після закладки буртів температура всередині субстрату підвищується до термофільних величин (50-60 °C), а потім зменшується до мезофільних значень (25-35 °C) і через кілька місяців знижується до температури навколишнього середовища. Стабільність цього показника свідчить про закінчення ферментації і придатності субстрату для годівлі хробаків. Біотермічні процеси, які відбуваються при температурі 50-60 °C, згубно діють на патогенну мікрофлору, яйця і личинки гельмінтів, насіння бур'янів, а сечовина і гіпурова кислота, які містяться в гної, розкладаються до аміаку, двоокису вуглецю і води. Крім аміаку, виділяється також певна кількість метану, який також згубно діє на черв'яків.

У літній період при високих температурах бурти періодично поливають водою, гнійною рідиною або стоками, для підтримки вологості на рівні 70%.

Під час проходження ферментації в субстраті контролюють рН середовища. Незначне коливання рН від оптимального (6.8-7,2) негативно впливає на ріст і розвиток аеробної мікрофлори, а отже і на інтенсивність процесів ферментації. Надмірну кислотність нейтралізують шляхом додавання необхідної кількості вапна, крейди, дефекату, сланцевої золи, мергелю та інших речовин, які є одночасно і мінеральними добавками. Високу лужність усувають надмірним поливом.

Для забезпечення достатньої аерації субстрату, який ферментується, активізації мікробіологічних процесів, вирівнювання вологості, субстрату по всьому об'єму, усунення аеробних загниваючих зон в глибині бурту, він переміщується. Нерівномірність перемішування субстрату не повинна перевищувати 10% за коефіцієнтом варіації вологості в масі.

Повний термін ферментації субстрату в буртах при природному режимі ферментації залежить від виду органічних відходів і може тривати до 6-12 міс. Прискорити цей процес до 1-3 міс. можна шляхом вдування гарячого пару через труби в субстрат.

Візуально субстрат, готовий до споживання черв'яками, має вигляд напівперепрілої (солома має темно-коричневий колір і легко розривається) або перепрілої (має вид чорнуватої маслянистої суміші і наявність соломи в ній непомітна) маси. Показником готовності субстрату є співвідношення вуглецю до азоту (C: N), яке повинно бути в межах 20.

У кормі для черв'яків не повинно міститися пестицидів, великої кількості протеїну (не більш 25-30%), аміаку, метану, патогенної мікрофлори, яєць і личинок гельмінтів. При змісті в кормі 40% протеїну черв'яки гинуть.

Як свідчить практика, кормом для черв'яків можуть бути різні органічні відходи як сільськогосподарського, так і промислового виробництва. Але

найкраще, щоб основою будь-якого раціону для черв'яків був гній, до якого додають в певній пропорції інші органічні компоненти. Великі органічні частки відходів потрібно подрібнити (до 1 мм, не більше), тому що вони не поїдаються черв'яками.

Гній коней є хорошим кормом для черв'яків, оскільки містить значну кількість целюлози. Процеси ферментації в ньому тривають 5-6 міс.

Гній корів має високу лужність і після 6-8 міс. ферментації в суміші з 20-25% подрібненої соломи є хорошим кормом для черв'яків.

Гній телят може мати в залежності від особливостей годування підвищений вміст протеїну через неповне його засвоєння тваринами. Для зниження рівня протеїну в купі біомаси до неї додають подрібнені солому або картон і збільшують термін ферментації з 7-8 до 13 міс.

Гній овець є високолужним. У кошарах він утрамбовується тваринами. Для застосування його вирізають пластами, їх звожують і розпушують, а потім буртують для ферментації (до 8 міс.).

Гній свиней має високу кислотність і містить значну кількість протешу. У зв'язку з цим до нього додають 30-40% соломи або картону і ферментують 9-10 міс. Встановлено, що тверду фракцію гною свиней, видаленого гідрозмивом, можна додавати в корм черв'якам в свіжому вигляді без попередньої ферментації, а рідку фракцію використовувати для зволоження буртів. При переробці рідкого гною методом вермикультури його спочатку піддають механічній сепарації, а з твердої фракції формують бурти або траншеї, лотки.

Гній кроликів можна згодовувати черв'якам в свіжому вигляді, але за умови, що екскременти будуть відділятися від сечі. В іншому випадку його піддають ферментації протягом 5-7 міс.

У деяких господарствах з вирощування кроликів утилізація гною методом вермикультури проводиться таким чином: під клітки з кроликами ставлять ящики з ув'язненою на дні сумішшю ґрунту, подрібненого паперу і піску, в яку запускають черв'яків. Свіжі екскременти, які надходять з клітин, переробляються черв'яками. Додавання піску необхідно для нормального травлення черв'яків.

Курачий послід належить до висококислотних субстратів, тому до нього потрібно додавати відходи рослинництва або картон в співвідношенні 1: 1 і ферментувати протягом 15-16 місяців.

Встановлено, що для підгодівлі черв'яків можна використовувати неферментований гній, який добре перевірений на придатність (кислотність, температура, вологість, проба 50-ти черв'яків). Оскільки він вноситься шаром усього 5 см, то небезпеки ферментації немає.

Незалежно від виду субстрату, який ферментується, корм повинен містити 20-25% целюлози у вигляді січки із соломи, паперу, картону та ін.

Список літератури:

1. Биоконверсия органических отходов в биодинамическом хозяйстве / Городний Н.М., Мельник И.А., Повхан М.Ф. и др. - Киев: Урожай, 1990. – 256с.
2. Вермикультура: производство и использование / М.Ф.Повхан, И.А.Мельник, В.А. Андриенко и др. Под ред. акад. И.А. Мельника. – Киев: УкрИНТЭИ, 1994. – 128 с.

3. Гармаш С.М., Сметанін В.Т., Перець Д.В. Перспективи використання біомаси вермикультури в харчовій і фармацевтичній промисловості // Біотехнологія ХХІ століття: тези доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції; 5.04.2012. – Київ, 2012. – С. 33-34.

4. Патент України № 56619 А (деклараційний), МКП 6 А 23 К 1/16. Спосіб отримання кормової добавки /Кулик О.П., Гармаш С.М., Портненко С.В., Карлов А.В. – № 2002086404; Заявл. 1.08.2002; Опубл. 15.05.2003, Бюл. № 4.

5. Гармаш С.Н., Кулик А.П., Харитонов Н.Н. Перспективы внедрения природного регулятора роста биогумата в сельском хозяйстве // Гуминовые вещества и фитогормоны в сельском хозяйстве: сборник материалов конференции, 16-18.02.2010 – Днепропетровск, 2010. – С. 102.

Берко О.О.

учень

*Комунальний заклад «Спеціалізована школа
з поглибленим вивченням іноземних мов
I ступеня - колегіум №16 » Кам'янської міської ради*

Зборець С.В.

*к.і.н., доц. кафедри філософії та історії України
Дніпровський державний технічний університет*

м. Кам'янське

aleksberko9959@gmail.com

РАДЯНСЬКА ГОЛГОФА

КАТЕРИНОСЛАВСЬКИХ НОВОМУЧЕНИКІВ

Православна церква має дуже гарну традицію. Найбільш видатних християн, які гідно пройшли свій життєвий шлях та залишили по собі в пам'яті людей яскравий слід, зараховувати до лику святих угодників Божих. Для цього відбувається процес канонізації. В історичних дослідженнях Є.Є.Голубинського, Є.Н. Темніковського приділяється багато уваги питанням святості та канонізації. Серед сучасних дослідників можна назвати розвідки А.М.Колодного, І.Н.Яблокова, В. Очковського, Б.О.Лобовика, які зробили вагомий внесок у дослідження, пов'язані з феноменом новомучеників та особливостями їхньої канонізації [5;7]. Для цілісного розуміння процесу усвідомлення складного зв'язку духовного та соціального розвитку необхідно приділяти належну увагу дослідженню конкретних релігійних та історичних постатей, особливо тих, що своїм подвигом незламності та відданості Богові, християнською добротою та збагаченням духовності народу у найскладніші часи помітно вплинули на хід тогочасних релігійних та історичних подій. Як зазначає сучасний науковець професор-богослов Ю.І. Терещенко: «Священне – це завжди величає та героїчне, а отже, духовно піднесене» [10, с.126].

У цьому контексті значний інтерес викликає вивчення життєвих шляхів святих. Святі – це вибрані Богом, посвячені Богу, освячені люди. Докладно “святий” – це той, хто не належить світові, але Богові, не земному, а небесному. Він означає «виділений на служіння Богу» [3, с.48]. Історично виникло ряд різних категорій святості, відповідно до чисельності дарів Святого Духа, про що казав ще апостол Павло у своїх посланнях [6, с.459].

Як зазначив відомий християнський філософ VII ст. Максим Сповідник, «в Церкві існують деякі розбіжності в типах святості і навіть в особистих особливостях святих. Такі відмінності зумовлюються різною дією Святого Духа і характером особистих стосунків святих із Христом. Христос втілюється в чеснотах кожного святого, але особливим, унікальним чином, тому всі святі тотожні у чеснотах, але різні у способах їхнього виявлення» [4, с.158].

Канонізація — це офіційне визнання й проголошення церквою даної особи святою й внесення її до списку святих із призначенням певного дня для святкування її пам'яті, найчастіше дня її упокоїння [9, с.184].

У 2016 році відбулась перша Соборна канонізація новомучеників та сповідників Катеринославських для місцевого вшанування. До складу Собору було включено сім священномучеників та один священносповідник. В історії Дніпропетровської, Криворізької та Кам'янської єпархії це було вперше. Духівництво та науковці провели кропітку роботу з дослідження агіологічних та агіографічних документів стосовно цього питання. Процес дослідження життєвого шляху та подвигу новомучеників та новосповідників ускладнюється не тільки часом, але й соціально-політичними відносинами радянської влади та релігії. То була доба революційних та воєнних потрясінь, а також жорстоких гонінь на Православну Церкву. Руйнування та осквернення храмів, знущання над віруючими та вбивства невинних людей. Серед них архієреї та священники, монахи та миряни. Багатьох з них було жорстоко закатовано та вбито. Ще більше було тих, хто був заарештований та відбував решту життя у в'язницях, таборах та на засланні за сповідання православної віри і там закінчували свій земний шлях. Влада давала вказівку дотримуватися абсолютної секретності не тільки під час виконання вироку та поховання тіл вбитих, але й у веденні карної документації, яка і дотепер не вся розсекречена.

Отже, найбільший сонм святих досліджуваної категорії новомучеників та новосповідників з'явився внаслідок так званого «кровавого терору» після приходу до влади більшовиків, які поставили за мету знищити інститут Церкви. На думку деяких дослідників всього за той період постраждало близько 120 тис. церковників. За останні 20 років було прославлено близько 1700 новомучеників та сповідників поіменно. І це - лише маленька частина тих, хто невинно постраждав і, навіть, загинув заради віри в період більшовицького терору. Загальна ж їх кількість набагато перевершує кількість подвижників епохи Святої Київської Русі [5, с.458].

Новомученик – мученик, який прийняв смерть у так звані «нові часи», тобто після 1917 року. Майже всі новомученики Катеринославського Собору були закатовані та вбиті у в'язницях у 1937-1938рр. Серед них архієпископи та єпископи, митрополити та звичайний протоієрей. Але всі вони тим чи іншим чином мали відношення до Катеринославщини. Хтось з них народився в цій країні, хтось ніс вірне служіння Богові на цій землі, а хтось закінчив тут свій земний шлях, прославивши своїми подвигами Дніпропетровщину. У ту сувору добу репресій та неприхованої боротьби з церковниками, ті, кого ми тепер називаємо святими новомучениками, невагаючись виступали за віру православну та об'єднували народ навколо Церкви. Вони відкрито виступали проти церковних розколів, які неминуче вели до громадянської ворожнечі, проповідували милосердя та любов до ближнього. Дбали та допомагали тим, хто вже постраждав від нової влади, а також захищали свою паству. Саме за це більшовицька влада і намагалася знищити духівництво у країні взагалі. Про когось з них майже нічого не відомо, бо радянська влада засекречувала не тільки інформацію стосовно карної справи, а й місця поховання розстріляних священномучеників. Наприклад, досі лишаються невідомими могили священномучеників Онуфрія Гагалюка, Макарія Кармазіна, Антонія Паккєєва. Священномученика Порфірія Гулевича було поховано, як і більшість розстріляних в'язнів того часу, у братській могилі разом із понад 4500 людей. З

іншого боку, про декого зберіглося достатньо цікавої інформації. Так, перший єпископ Криворізький священномученик Онуфрій Гагалюк був відомим богословом з багатим епістолярним надбанням, завдяки якому ми можемо розширити не тільки історичне, але й агіологічне підґрунтя для дослідження питань про святість та канонізацію новомученика [7, с.19].

До складу Собору входить один новосповідник. Це підкатегорія розряду сповідників, який відкрито сповідував віру, смиренно приймав катування, але не загинув мученицькою смертю, а продовжував нести подвиг сповідництва світові. Священносповідник Микола Могилевський, хоча і став наприкінці життя митрополитом Алма-Атинським та Казахстанським, але все ж таки народився, навчався та був пострижений у ченці на Катеринославщині, і тому тепер прославляє наш край серед святих [2, с.438].

Православна християнська традиція, провадячи процес канонізації тієї чи іншої особи, враховує певні ознаки, які називаються критерієм канонізації. Взагалі, критерії канонізації мучеників історично змінювались впродовж віків, а щодо новомучеників, то зміни і суперечності в богословських кругах тривають і досі. Але основними критеріями були і залишаються: праведне життя подвижника, його християнські чесноти та подвиги, чудотворіння та нетління мощів (за наявністю).

Серед Катеринославських новомучеників Собору священномученик Микола Іскровський, про якого дуже мало достеменної інформації, навіть прізвище його не справжнє, а за назвою населеного пункту, де він служив. І хоча був він звичайним священником, Господь удостоїв його після мученицької смерті від рук більшовиків у 1919 році, проявитися нетлінням мощів.

В умовах сучасної України тема новомучеників та сповідників, вивчення впливу їхнього подвигу на зміцнення православ'я є новою та актуальною. Разом з тим це питання розглянуте недостатньо і потребує більш глибокого аналізу та дослідження [1, с.27]. Особливу увагу слід звернути на життєвий та релігійний шлях останнього архієпископа Дніпропетровського довоєнного періоду Георгія Делієва, життєвий шлях, подвижництво та мученицька загибель якого спонукає до розгляду його кандидатури для майбутньої канонізації та включення до складу Собору. В 1937 р. архієпископ Георгій прийняв мученицьку смерть у катівні НКВС м. Дніпропетровська. Він керував Дніпропетровською кафедрою дев'ять років, під час яких проявив себе як мужній сповідник та прийняв мученицьку смерть за віру Христову [8, с.32].

Отже, сучасне суспільство живе у нелегкий час. Останні десятиріччя минулого століття атеїзму та безжалісного фізичного знищення духівництва та мирян, багато в чому зламали наш спадкоємний зв'язок з духовними традиціями християнського минулого та їхніми живими носіями. Але треба пам'ятати, На підставі цього можна стверджувати, що перша соборна канонізація новомучеників та сповідників Катеринославських є справою відкритою та потребуючою подальшого вивчення всіх її агіологічних та історичних аспектів з метою поповнення Собору новими святими. Усі вони – слава і честь нашої Православної Церкви й всього українського народу. І тому повинні знайти належне місце не лише в пам'яті Церкви, але й в офіційній світській історії.

Список літератури:

1. Берко О. Новомученики Катеринославщини//Україна в контексті сучасних міжнародних стосунків. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпро, 2018. – С.27–29.
2. Днепропетровская епархия: информационно-справочное издание. – Днепропетровск: издательский отдел Днепропетровской епархии. – 2008. – 648с.
3. Элиаде М. Священное и мирское [Текст] / М. Элиаде. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.
4. Максим Исповедник. Творения преп. Максима Исповедника. – Кн.1. : Богословские и аскетические трактаты / Максим Исповедник, преп.; [пер. с др.-греч., вступ. ст. и комм. А.И. Сидорова]. – М., 1993. – 350 с.
5. Мозохин О.Б. Право на репрессии. Внесудебные полномочия органов государственной безопасности. Статистические сведения о деятельности ВЧК-ОГПУ-НКВД-МГБ (1918-1953) [Текст] / О.Б.Мозохин. – 2-е изд., расш. и доп. – М., 2011. – С. 458 - 462.
6. Новый Завет. – Краматорськ: издательство «Тираж-51». – 2009. – 639с.
7. Очковский В. Венцы славы вечной...: Новомученики и исповедники Екатеринославской земли [Текст] / В.Очковский. – Кривой Рог, 2016.-92с.
8. Православный Вестник. – К, 1991. – № 3. – 46с.
9. Релігієзнавчий словник / За ред. А.М.Колодного і Б.О.Лобовика [Текст]. – К.: Четверта хвиля. – 1996. – 392 с.
10. Терещенко І.Ю. Скарби історичних традицій: Нариси з історії української державності [Текст] / І.Ю.Терещенко. – К., 2011. – С. 23–40.

УДК 37.013

Германовська Т. Ю.,

вчитель історії та правознавства,

спеціаліст вищої категорії, старший вчитель

Борисенко О. А.,

вчитель історії, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Харківська загальноосвітня школа № 38

м. Харків

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ - СКЛADOVA ЧАСТИНА РОБОТИ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Патріотичне виховання підростаючого покоління завжди було однією з найважливіших завдань сучасної школи, адже дитинство і юність - благодатна пора для прищеплення священного почуття любові до Батьківщини. Шкільний музей - це місце, де діти можуть проявити себе, де бачать роботи, які викликають почуття поваги до його звершень і гідним сторінок минулого і сьогодення, знайомляться з історією свого міста і долями своїх земляків. Вони можуть доторкнутися до історії ...

Результатом багаторічної роботи з патріотичного виховання молоді є наш шкільний музей бойової слави м. Харкова ім. Д. Карбишева. Мета та завдання нашого музею: сприяти формуванню в учнів особистісного ставлення до історії рідної України, почуття патріотизму, творчої та пізнавальної активності.

Основними цілями Музею, як структурного підрозділу виховної роботи нашої школи, є формування громадянськості школярів через виховання стійкого досвіду соціальної та творчої активності учнів.

Завдання музею - викликати в дітях і підлітках потребу глибше пізнати історію Харкова і України з різних джерел інформації: із знайомства з музейною експозицією, із книг і фільмів, розповідей ветеранів, експонатів музею, екскурсій по місцях боїв тощо.

Тільки у людини, яка добре знає і відчуває історію, виникає любов не тільки до минулого, а й до сьогодення та майбуття своєї країни. Музей також покликаний стати інформаційною базою для проектної та дослідницької діяльності учнів школи.

Експозиція нашого Музею складається з наступних розділів: « Життя довоєнного Харкова », « Харків в період німецько - фашистської окупації », « Меморіальна стіна пам'яті генерала Д. Карбишева, нова експозиція «Працівники та учні нашої школи – бійці АТО» . Також в музеї представлені вітрини з експонатами, пов'язаними із історією харків'ян - в'язнів німецьких концентраційних таборів.

Серед цінних, справжніх експонатів нашого музею слід виділити такі: журнальний стіл та етажерку довоєнного часу, трофейний посуд, привезений з Німеччини воїнами Червоної Армії, елементи зброї 1941 – 1945 рр., військові каски, що були знайдені під час забудови житлового масиву Нові Дома у кінці 60-х років ХХ століття. До фондів нашого Музею бійці АТО Коваль Д.В., Янтузов Р.Г., Мірошник С., Логвінов Д. передали свої фото, особисті речі та інші цінні експонати.

Музей бойової і трудової слави працює в нашій школі з 1968 року. У радянські часи він носив ім'я Героя Радянського Союзу Д. Карбишева і був присвячений його пам'яті. В даний час в музеї пройшла реекспозиція, оновлення матеріалу, з явилися нові тематичні розділи.

Майже 50 років учні школи разом з вчителями проводять збір матеріалів, оновлюючи експозиції музею.

Все далі йдуть углиб історії пережиті Україною і нашим Харковом роки німецько-фашистської навали. Все, що є в шкільному музеї, - це праця не одного покоління слідопитів. Перші експонати майбутнього шкільного музею були зібрані учнями школи в 1960-70-і роки, коли пам'ять про минулу війну ще

виразно жила в народі, коли були живі очевидці боїв, коли всюди можна було знайти нинішні експонати музею: гільзи, каски, осколки

Наш шкільний музей активно співпрацює із Радою Ветеранів Другої світової війни та Радою воїнів-інтернаціоналістів Немишлянського району м. Харкова. Активісти Ради ветеранів створили лекторій на базі шкільного Музею і регулярно разом з лекторською групою школярів виступають з лекціями з історії Другої світової війни, а також історії Харкова у період окупації перед школярами.

Для учнів школи, ветеранів війни та праці, наших гостей учні-екскурсоводи проводять оглядові екскурсії. Розроблено тематичні екскурсії: «Їх подвиг безсмертний!», «Історія одного експоната», «Дробицький Яр – біль Харкова», «Їх дитинство обірвала війна», «Там, де пройшла війна» та інші.

На базі музею проводиться різноманітна виховна робота:

- Цикл зустрічей з цікавими людьми;
- Музейні уроки і уроки мужності;
- Усні журнали, класні години;

За матеріалами музею учні пишуть твори, ессе, доповіді, реферати, дослідницькі роботи. Так, випускники нашої школи регулярно приймають участь у історичних конференціях, які проводять ХНУ ім. В. Каразіна, ХНПУ ім. Г. Сковороди з науково-дослідницькими роботами. Також активісти шкільного музею приймають участь у науково-практичних конференціях, присвячених партизанському руху на Харківщині у роки німецької окупації.

Новим напрямком роботи нашого музею є вивчення бойового мистецтва українського козацтва. Учениці 10 класу Костенко Н. і Бойко В. успішно презентували результати своїх роботи на Міжнародній конференції, яку проводив ХНПУ ім. Г. Сковороди у жовтні 2016 року. А члени Ради Музею Рєпін В. і Шакура Д. обмінялися досвідом роботи на Міській конференції у 2017 р. У музеї постійно працює група юних екскурсоводів, яка проводить екскурсії по розділах музею. Відвідуючи музей, школярі наочно переконуються в тому, що в роки Другої світової війни наші земляки здійснювали масові героїчні подвиги в ім'я Батьківщини, в ім'я свого народу. Вони були справжніми патріотами, на яких молоде покоління може рівнятися, брати з них приклад чесного служіння своїй Вітчизні. Наш Музей пишається випускницею М. Шиленко, яка зраз навчається у Національній Академії Національної Гвардії України, є відмінницею навчання та чемпіонкою світу з військово-прикладних видів спорту. Марія була активним членом Ради Музею, користувалася повагою і любов'ю серед ветеранів Другої світової війни Немишлянського району м. Харкова.

На жаль, все менше і менше залишається живих свідків тієї жорстокої страшної війни. Тому проведення зустрічей з ветеранами надає найдієвіший вплив на свідомість школярів. Вони в живу розмовляють з людьми, що стали легендою, а це, на наш погляд, позитивно впливає на виховання у сучасних учнів шанобливого ставлення до людей, що героїчно захищали Батьківщину.

Спілкуючись з ветеранами, підлітки опановують величезним духовним багатством, пізнають абетку патріотизму, вчаться на прикладах старшого покоління любити свою Батьківщину, народ, щоб в необхідний момент віддати

заради них найдорожче - своє життя. Так, випускники нашої школи Юлія Шкрюба та Едуард Горгіджанов добровільно стали бійцями АТО і гідно виконали свій долг. Вони передали нашому Музею багато фото та особисті речі.

Патріотичне виховання, що є складовою частиною загального виховного процесу, являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади та громадських організацій щодо формування у громадян високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання громадянського обов'язку і конституційних обов'язків по захисту інтересів Батьківщини.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді України зазначається, що саме в школі повинна бути зосереджена не тільки інтелектуальне, а й громадянське, духовне і культурне життя школяра. І тому актуальність шкільного музею підтверджується подіями останнього часу, а це:

- економічна дезінтеграція;
- соціальна диференціація суспільства;
- девальвація духовних цінностей

Ці чинники мали негативний вплив на суспільну свідомість більшості вікових груп населення, різко знизили виховний вплив української культури, мистецтва, освіти як найважливіших чинників формування патріотизму.

Отже, одним із шляхів вирішення цього завдання може стати оновлення національно - патріотичного виховання школярів через найрізноманітніші форми роботи з дітьми, пов'язані з роботою шкільного музею.

Ми живемо в непростий час. Все важче вчити добру і милосердю, знаходити зразок для наслідування, проводити зустрічі, свята, уроки які б зачіпали б душу школяра. Але робити це треба в ім'я майбутнього. Життя триває і, як і раніше, потрібні людям доброта, любов до Батьківщини, своїх рідних і близьких. Пам'ять про минуле, бажання і прагнення до перетворення, тобто формування активної життєвої позиції і високого патріотизму, а також моральності - ці поняття мають жити, не застаріваючи, передаючись із покоління до покоління. А тому, музей, а особливо шкільний - це саме те місце, де найкраще йде процес затвердження цих цінностей.

Першочерговим завданням будь-якого музею є, звичайно, пошуково-збірна робота - складання, систематизація матеріалів до експозиції і облік всіх експонатів, документування всіх відомостей. Займаючись пошуковою роботою, діти глибше, душевніше дізнаються свій край, тісніше зближуються з рідними. Крім того, вони осягають такі ази колективної роботи, як самоврядування, дисципліна, ініціатива і відповідальність. Виконання різних рольових функцій, наприклад, роль лідера - керівника групи, роль фотографа, кореспондента, що бере інтерв'ю, роль оформлювача зібраного матеріалу - формує якості, без яких не можна підготувати школяра до активного життя в суспільстві. Багато учнів школи і без всяких завдань активно вриваються в пошук, творчість, збори і несуть в музей свої знахідки, вироби, роботи, бажаючи залишити свій слід в історії школи, музею. Але одними і основних завдань залишаються виховні.

Багаторічна робота нашого музею найкраще тому підтвердження. З року в рік зростає кількість проведених в музеї заходів, музей Бойової слави м.

Харкова Харківської загальноосвітньої школи № 38 став центром національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Щорічно в шкільному музеї створюються нові експозиції. За останні роки учні творчих об'єднань досягли помітних результатів в пошуково-дослідницькій роботі.

Роль шкільного музею у справі національно-патріотичного виховання учнів неопиняма. Без музею у школі сьогодні не обійтись. В музеї, як ніде, досконало переплетаются інтереси різних вікових груп. А це є надійним підґрунтям для національно-патріотичного виховання учнів.

Список літератури:

1. Концепція національно-патріотичного виховання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrintschool.org.ua/training/patriotichne-vikhovannja.html>
2. Інститут проблем виховання НАПН України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: ipv.org.ua/publications/zbirnuk.html
3. Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: psuua.com.ua
4. Український інститут національної пам'яті. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: memory.gov.ua/publication
5. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: uisr.org.ua
6. Історична правда. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: istpravda.com.ua
7. Лік без. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: likbez.org.ua
8. Пам'ятаємо загиблих. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: memorybook.org.ua
9. Центр досліджень визвольного руху. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: cdvr.org.ua
10. Бака М. М. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: навч.-метод. посібн. / М. М. Бака, В. П. Корж. – К. : Книга пам'яті України, 2004. – 460 с.

УДК 738

Голівець Є.Т.,
учень 9-В класу
Грицай Ж.М.,
вчитель історії,

Охтирська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1
Охтирської міської ради Сумської області
м. Охтирка
zhanna.gricay@gmail.com

РОЗВИТОК ГОНЧАРСТВА НА ОХТИРЩИНІ

У глибині віків сягнуло коріння гончарного ремесла. Його становлення відбувалося упродовж багатьох століть. Ще первісна людина помітила, що вогонь здатний перетворювати глину в міцний штучний камінь. Китайська стіна, Римський акведук та інші епохальні будови давнини зведено з

керамічного каменя – глиняної червоної цегли. Усе підвладне часові, але окремі цеглини лишилися неушкодженими. Історії відомі навіть окремі глиняні культури. У Стародавній Месопотамії з глини робили не тільки посуд, але й жорна, лави, столи, цвяхи для солом'яних матів. Давні літописці писали загостреними паличками по сирій глині. То ж недарма Месопотамію називали «країною глини».

Гончар-найдавніша професія. А посестрою гончара завжди була і є глина-землиста маса, що в суміші з водою стає пластичним тістом.

Гончарство – традиційне ремесло, зокрема й українське, виробництво глиняного посуду, а також інших глиняних виробів (кахлів, іграшок, скульптур).

Воно існувало там, де були придатні для цього глини. В.П.Семенов у своїй праці «Малоросія» зазначив: «...породы третичной системы распространены в нашей области почти повсеместно, и среди них залегают немало весьма полезных для человека материалов, добыча которых, благодаря относительной близости этих пород к поверхности земли, не представляет особых затруднений. Сюда относятся слои прекрасных огнеупорных глин, подчас не уступающих лучшим фарфоровым и фаянсовым глинам Бельгии. Эти глины принадлежат главным образом ярусу белых песков, среди которых они залегают более или менее тонкими прослойками и разрабатываются во многих местах... Харьковской губернии...»

Ще одним доказом того, що в Охтирському повіті були всі можливості займатися гончарством, є карта геологічної комісії «Геологічна будова Малоросії» (1905 р.), на якій позначено на території Охтирки породи третичної системи, а саме глини та піски.

Тому, почавши розвиватися в XVI-XVII століттях, гончарство в XIX столітті стало однією з найважливіших галузей кустарної промисловості. Головними центрами українського гончарства в Харківській губернії були Валківський, Ізюмський та Охтирський повіти.

Глину гончарі видобували переважно особисто на землях загального користування й безкоштовно. Розробка глинищ відбувалася з глибокої осені й до весни. Добування глини відбувалося спеціальним інструментом – «копаницею». Добута глина витягувалася в дерев'яному кориті за допомогою шпагату, намотаного на вал, котрий, у свою чергу, приводився в рух за допомогою возового колеса. Підготовка глини до роботи полягала в перетворенні її в придатну для роботи тістоподібну масу шляхом вилежування, замочування, перетоптування ногами, збивання в «кучу», стругання «стругом», перемішування та перекачування руками.

М.Ф.Сумцов у своєму нарисі «Очерки народного быта», спираючися на відомості, подані О.Д.Твердохлібовим у праці «Гончарный промысел в Ахтырском уезде в 1881 году», так описав зовнішній вигляд гончара та його побут : «Хата обыкновенная, мужичья. Стол, лавы, пил, полция, мысник, гончарный круг – вот и вся их меблировка. На покути иконы, на стенах лубочные картины или зеркальце, завешенное рушником. Окна освещают хату. Глина и просыхающая посуда сообщают комнатному воздуху тяжелый, удушливый запах; сырой земляной пол понижает температуру. Работа

нечистая. Гончар кладет на круг кусок сырой смоченной глины, причем грязные руки тут же обтирает о свою холщевую нижнюю одежду, которая в течении нескольких минут делается совершенно мокрой и глинистой. При такой житейской обстановке процент смертности в семействах гончаров превышает обычную норму. Особенно вредное влияние оказывает традиционное приготовление полива без предохранительных мер. На поливо при всех окрасках идет свинец, расплавленный в комнатной или горновой печи, и затем, после просушки, обращенный в мелкий порошок. Таким порошком осыпают вымазанную дегтем внутренность посуды. У громадного большинства горшки выделяются и сушатся в общем жилом помещении, что поддерживает постоянную сырость, от которой страдают не только живущие в хате, но и сама хата.

Современный гончар – бедненький, большей частью приниженький мужичек, мало или вовсе безграмотный. Ни ростом не взял, ни внешность не выглядит. На вид небольшой, но и не совсем здоровый. Многие жалуются на ревматизм, на отек ног».

М.Ф. Сумцов зазначав, що, об'їхавши весь охтирський повіт, він знайшов лише одного заможного гончара, який останнім часом займався виготовленням цегли, а не гончарною справою.

За О.Твердохлібовим, в Охтирці всі горни подібні між собою й різняться тільки розмірами, що свідчило лише про обсяги домашнього виробництва того чи іншого майстра. Будувалися вони переважно з цегли. Склалися з двох камер «обжигательной округлой или овальной в плане формы и топочной, которую разделяла опорная перегородка «козел» і були закритого типу.

За даними В.П.Семенова в Охтирському повіті гончарів проживало близько 800 чоловік, а за «Ведомостями к генеральному плану Харьковского намесничества» - в Охтирці налічувалося 67 гончарів.

Майстри Охтирського повіту виготовляли горщики, так звані «полоскуни» та «стовбуни» (різновид підворотні), «куришки», дитячі глиняні іграшки (такі іграшки, крім Охтирки, більше ніде не виготовляли), дитячі горнятка та горщечки, охтирський горщик – куманець, макітри та багато інших видів глиняного посуду.

Варто зазначити, що найбільш помітною особливістю у формах слобожанського посуду, зокрема й охтирського, є їх видовженість. Поширеним є банкоподібний посуд, менш різноманітними за формою є миски та ринки.

Глиняні вироби майстри виготовляли двома основними способами: гончарюванням (посуд), ліпленням (іграшки, антропо- і зооморфічні посудини). Декорування посуду здійснювалося риткуванням орнаменту на щойно сформованому виробу за допомогою гончарного «ножика» чи спеціального інструмента; на ліпленням декору; покриванням поливою («скління»).

У другій половині XIX століття майстри обмежувалися нанесенням на стінки посуду прямих та хвилястих ліній «побілом», «вохрою» чи «червінькою» за допомогою «щіточок» з кінського волосся, коров'ячих ріжків, а з другої чверті XX століття – аптекарських гумових спринців. Простий ритований орнамент у вигляді прямих і хвилястих ліній наносили на вироби дерев'яною паличкою або ребром гончарського ножика. Зафіксовано також два способи

скління глиняних виробів: поливання рідкою поливою та посипання заздалегідь покритої дьогтем поверхні сухим порошком поливи. У 1910-х роках посилення конкуренції поміж майстрами за кількість виробленої продукції поступово призводило до майже повсюдного спрощення декору на глиняних виробах аж до його відсутності, а зростання на ринку валового обсягу продукції фабрично-заводської промисловості вимушувало гончарів модернізувати свої посудні форми та їх оздоблення переважно через копіювання промислового асортименту.

О. Твердохлібов зазначав, що гончарні вироби охтирчан однотипні та грубі. А раніше «старинные гончари выпускали иногда замысловатые и красивые изделия, например, свадебные графины со львами, рюмки-тройчатки и прочие т. п.; но ныне такие предметы не в ходу: выделкой их никто не занимается. Горшок везде принял однообразный вид. Глечик также обезличился. Рынки, жаровни, банки совершенно безразличны. Одни лишь миски местами удержали орнаментацию по поливу».

Призначення горщиків було також різноманітним. Із розповіді бабусі я дізнався, що в глечиках вона раніше зберігала молоко та сметану, а в маленьких горнятках варила різноманітні каші, які виходили в неї дуже смачні та запашні. Вона з великим задоволенням поділилася зі мною секретом приготування пшоняної каші. Для того, щоб крупа не гірчила, її потрібно декілька разів промити в холодній, а потім – у теплій воді. А заправляти кашу потрібно засмаженими цибулею та салом.

Зацікавила мене також і велика макітра. На моє запитання: «Яке її призначення?» - бабуся відповіла, що вона в ній замішувала тісто для пиріжків. І робила це так. Спочатку вона готувала закваску. Для цього заливала склянку сухих хмелевих шишок двома склянками чистої води й протягом години кип'ятила на слабкому вогні. Потім цій суміші вона давала настоятися всю ніч, а вранці проціджувала через марлю. У готову рідину додавала півсклянки борошна й столову ложку меду. Добре розмішувала й накривала зверху лляною тканиною та ставила в тепле місце. Приблизно через добу закваска починала підніматися, і в цей момент, поки закваска не осіла, бабуся починала готувати опару. Для цього вона брала 9 – 10 столових ложок закваски, додавала 250 мл води, 1-2 столових ложок меду й таку ж кількість борошна та робила рідке тісто, як на млинці. Тісто накривала тканиною й залишала на декілька годин, поки опара не заграє й на її поверхні не з'являться бульбашки.

Коли опара була готова, бабуся додавала до неї солі, борошна й вимішувала тісто, яке потім залишала в макітрі на декілька годин у теплом місці. Коли тісто підходило бабуся робила пиріжки, давала їм трішки підійти й потім пекла їх у печі. Начинку робила різноманітну, але пиріжки її були завжди смачними та пухкими.

Виготовлену продукцію гончарі продавали самі на місцевих базарах, ярмарках чи вдома. Ці форми збуту були дуже поширеними. Наприкінці XIX століття в Охтирському повіті ціна підводи, запряженої конем, що вміщувала 500 штук простого та 500 штук рядового посуду, коливалася від 5 до 6 рублів. А ціна підводи, запряженої волами, що вміщувала до 1000 штук посуду (400 штук простого та 550 – 600 рядового), становила від 7 до 8 рублів. Поштучно

вироби продавалися на базарах та ярмарках, а сотнями чи горнами – під час оптового продажу. Роздрібні ціни на глиняний посуд постійно змінювалися, що залежало від багатьох факторів: від якості та розмірів виробів, потреб та купівельної спроможності покупця, конкуренції між самими гончарами, від урожаю зернових у навколишніх селах, цін на глину, дерево тощо. Згідно досліджень О.Твердохлібова, в Охтирці наприкінці ХІХ століття деякі види глиняного посуду продавалися за такими цінами: найменший горщик – «горща» - коштував 1 коп., а найбільший «золільник» - 10 коп. Такий горщик, як «підворотень», коштував від 5 до 7 коп., «укладач» - 2 коп. «Миска» - від 2 до 7 коп., «тарілка» - 4 коп., «кухлик» - від 5 до 6 коп., «покришка» - 1 коп. «Кувшин» - від 15 до 20 коп., «кофейник» - 10 коп., «кубушка» - від 15 до 30 коп., «ринка» - від 10 до 20 коп., «бочонок» - від 15 до 20 коп., дво- три- «відерна макітра» - від 75 коп., до 1 руб. «Куришка» в Охтирці – від 4 до 5 коп., «чайники» та «рукомийники» - по 10 коп. за штуку. До речі, охтирський посуд був дорожчим від боромлянського. Також був поширений безгрошовий обмін, переважно на продукти харчування й оптовий продаж скупниками або чумаками. Саме на межі ХІХ – ХХ століть продаж посуду скупниками став дуже поширеним. Скупники, які виділилися із середовища селян, часто самих гончарів, займалися тим, що перепродували придбані оптом – як на замовлення, так і випадково – у гончарів вироби. Посуд збували скупникам переважно ті гончарі, які не мали змоги самі возити його на продаж через відсутність транспортних засобів, або ті, хто не мав можливості надовго відлучатися від господарства.

Але все ж у першій половині ХХ століття, особливо з 1920-х років, асортимент місцевих глиняних виробів значно звузився, адже побут, навіть найбільш необхідних верств населення, стрімко входив більш зручний у користуванні та дешевий заводський алюмінієвий, емальований, скляний, фаянсовий посуд. Поступово відпала потреба в банках, ринках, гусятницях тощо. Найбільш «живучими» виявилися такі форми, як горщик, глечик, макітра, миска, квітник, пасівник.

На думку етнографа та краєзнавця О.Твердохлібова, занепад гончарного промислу пов'язаний з тим, що дорожчає паливо, зменшується в народі художній інтерес, міліють ріки, вирубується ліс.

В Охтирці кількість гончарів зменшилася, виробництво стало одноманітним. Гончарі поступово переходять до пічного та цегельних робіт.

Список літератури:

1. Корнус А.О., Удовиченко І.В., Леонтьєва Г.Г., Удовиченко В.В., Корнус О.Г. Географія Суської області: природа, населення, господарство. Навчальне видання. – Суми, 2010
2. Наулко В.І., Артюх Л.Ф., Горленко В.Ф., Косміна Т.В. та інші Культура і побут населення України. – Київ.: Либідь, 1993
3. Рисцов В.О. При гончарному крузі. – Київ.: Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1987
4. Руженський М.М., Ситник Ю.В. Охтирщина. Історія економіки тв. Заселення краю. – Суми.: Видавничий будинок «Еллада», 2009

5. Семенов В.П. «Россия. Полное географическое описание нашего отечества. Малороссия. – С.- Петербург.: Издание А.Ф.Девриена, 1903

6. Сумцов Н.Ф. Очерки народного быта. – Харьков.: Типо- Литография «Печатное дело» Кн.К.Н. Гагарина, Клочковская – 5, 1902

УДК 908

Горулько С.С.

вчитель історії, директор

КУ «Пологівський НВК»

м. Пологи

gorulko80@ukr.net

«МАХНОВСЬКА ВОЛЬНИЦЯ» ПОЛОГІВСЬКОГО КРАЮ

Вже пройшло століття з часів національно-визвольних змагань Української революції. Такий солідний вік подій дає законне право остаточно виважити всі факти щодо спірних питань політичного протистояння під час громадянського кровопролиття початку минулого століття. Вже слід остаточно визнати факт примирення конфліктності ворогуючих сторін і розглядати ті явища як виключно історичне дійство. Тому і події, що мали місце на території Пологівського краю, котра входила до складу «Махновської Вольниці», слід дивитися виключно через призму незаангажованого історичного погляду.

Все почалося з Новоспасовського загону, командиром якого був Куриленко. Він створив Новоспасівський загін в 1500 багнетів. Згодом було створено Перший повстанський полк імені батька Махна до якого входили Роздорівський (нині с. Кінські-Роздори Пологівського району) - 600 багнетів, Воскресенський (нещодавно с. Чапаєвка Пологівського району) - 400 багнетів: загони під загальним командуванням комполку Вдовиченко. У Другий повстанський полк імені батька Махна входять загони: Пологівський - 400 багнетів, Кирилівський (нині с. Григорівка Пологівського району) - 400 багнетів і Семенівський (Пологівського району) - 300 багнетів під командуванням Дерменжі. До Третього повстанського полку імені батька Махна входили загони: Басанський (нині с. Басань Пологівського району) - 500 багнетів, Петропавлівський - 500 багнетів і Вербівський під командуванням комполку Паталахи [1].

Документально засвідчені факти підтверджують участь у махновському русі уродженців Пологівщини, котрі займали в структурах селянсько-повстанської армії різні посади :

Красиков - середняк з села Воскресенка Кінсько- Роздорівської волості. Безпартійний повстанець, командир загону по виборам.

Нестеренко Василь Антонович – народився в 1893 році в середняцькій сім'ї в селі Пологи Олександрівського повіту. За професією - мірошник. На царській службі - фельдфебель. Безпартійний, але завжди симпатизував більшовикам.

Зверєв – середняк з села Басань Олександрівського повіту. У 1919 році - командир загону і член оперативного штабу. У 1920 році - член штабарму. Лівий есер і прапорщик часів Керенського. Кар'єрист і барахольник. Розстріляний НК 29 грудня 1921 року.

Новиков Іван Михайлович - народився в 1893 році в сім'ї селянина-бідняка села Пологи. Служив унтер – офіцером у гвардійських частинах. Співчував есерам з помітними елементами кар'єризму. Начальник махновщини й займав видні пости в Радах. На 1920 рік - член партії комуністів.

Липський Федір Михайлович – народився в 1888 році в сім'ї бідного селянина. Працював стрілочником на станції Пологи. Старий більшовик, організатор і керівник більшовицької організації станції Пологи з 1917 року. В 1918 – 1919 роках - учасник махновського руху і беззмінний комендант станції Пологи.

Хмарський Іван Лаврентійович - народився в 1893 році в сім'ї селянина-бідняка станції Пологи. За професією - машиніст паровозу. У махновщині з 1918 року, начальник депо станції Пологи при штурмі Повстанської Армії. Начальник Катерининських залізниць. З 1920 року - член компартії.

Підкова Максим Іванович – бідняк із села Федорівка. Командир повстанського загону, командир батальйону. Безпартійний.

Бурима Юхим - наймит із села Кінські-Роздори. Анархіст з 1918 року. Начальник махновської підривної команди.

Сипливий - середняк села Григорівка Пологівського району. Член Союзу анархістів з 1919 року. Незмінний помічник начальника артилерії [3].

По-різному склалися їх долі. Дехто загинув у часи громадянської війни, дехто став комуністом у післявоєнні роки й активно відбудовував зруйноване господарство, адже і радянській владі потрібні були активні, розумні й авторитетні люди. А дехто, як наприклад, Зверев, командував червоним каральним загonom і приборкував своїх колишніх товаришів.

А скільки ж було рядових бійців - сотні, тисячі?.. З розповідей людей, майже кожен другий молодий чоловік з навколишніх до Гуляй–Поля міст і сіл служив у військах селянського «Батька». І це не перебільшення.

Але ці факти є жалкими крихтами даних про учасників селянського руху, адже згідно офіційної Угоди, що була укладена на станції Пологи, між Махном та більшовиками від 03 січня 1919 року, була велика кількість положівців в лавах армії Махна. На цьому ж з'їзді Белаш був обраний начальником штабу. Оперативна обстановка до того часу склалася наступна: «... Махновська південна ділянка, відстанню в 500 верст, захищалася п'ятьма полками із загальною чисельністю бійців - 6200 чоловік, на половину беззбройних. Проти них стояв супротивник: з боку міста Олександрівська - до 200 петлюрівців, з боку Попово–Блюменталь, з боку Новоміхєєвки - єгерська бригада (з німців-колоністів) в 3000 чоловік і німецькі загони, які нараховували понад 2000 чоловік, з боку В.Токмака - білогвардійські частини ... до 4500 чоловік» [2].

Але, незважаючи на переважну підтримку місцевими мешканцями повстансько-селянського руху, є чисельні епізоди безчинства як повстанців, так і самого Нестора Махна. Грабунки, вбивства, згвалтування були дуже частими, попри повної заборони вищеперерахованого, навіть не взираючи на страх смертної кари. Зобразивши картину участі мешканців Пологівщини у селянсько-повстанському русі, слід відмітити, що вклад був вагомий. Майже з кожного населеного пункту краю чоловіки піднялися на повстання по мірі власних сил та бажання долучитися до загальної справи у боротьбі за волю

селянства. Хибні чи вірні були їхні дії – питання зовсім іншого плану. Найголовніше те, що пологівці внесли свій вклад в історію України ХХ століття та стали частиною загальносвітового феномену – Махновською вольницею.

Дослідити реальних учасників селянсько-повстанського руху Пологівщини за допомогою архівних даних - робота не з легких. Прямих документів лишилися одиниці через цілеспрямовану політику радянської влади повністю викоринити навіть спогад про даний рух, не кажучи вже про достовірне історичне підтвердження. Великої шкоди архівам завдала Друга Світова війна, коли більшість документального матеріалу було знищено або загублено під час евакуації. Більшість спогадів збиралися та записувалися по крупинках в різні роки та з різною політичною окрасою, тому дійшла до наших часів інформація від других-третьох осіб, що не дає стовідсотково стверджувати про достовірність реальних подій. Чому ж так? Відповідь очевидна – радянська влада повністю та безповоротно прагнула затерти небажані сторінки з історії встановлення радянської влади на території краю. І як показала історія, стерли не факти з махновського руху, а чисельні долі пологівців та вихідців з інших територій, що були охоплені повстансько-селянським рухом під приводом Нестора Махна.

Доволі дивними здаються факти радянської історіографії про щире та цілковите прагнення селян Запорізького краю прийняти владу Рад та влитися в дружню пролетарську сім'ю народів. Так чому ж за самими поверхневими даними, що збереглися до наших часів, тільки з території сучасного Пологівського району у 1919 році офіційно приймали участь у повстанському русі 3100 бійців селянської армії? І це бійці тільки з найбільших сіл, а скільки було тимчасових учасників руху достовірно невідомо. У повстансько-селянській армії чіткого наказу до примусу воювати на постійній основі ніхто ніколи не надавав, хоча інциденти все ж таки мали місце. Селяни самі вирішували кому, коли і скільки воювати, тому армія Махна постійно коливалася від 10 до 35 тисяч чоловік. І без сумнівів, пологівці внесли грандіозний вклад у здобутки повстанського руху.

Махновський рух, хоча і був активним і наступальним, але все-таки не загальним: охоплював лише кілька губерній, за короткий час виявився в оточенні ворожих сил, які з різних сторін кинулися на нього колосальною військовою міццю. Селянська армія витерпіла сильні зміни в своїй тактиці, прийомах і способах дії, будучи змушена віддавати більшу частину своїх сил військової сили в боротьбі за свободу.

Махновці чинили супротив будь-якій владі, але при цьому вступали в союз з петлюрівцями і тричі - з більшовиками. Хто ж вони, розбійники - антидержавники, пристосуванці до чергової влади чи борці за волю трудового народу? Питання досі суперечливе та повністю недосліджене. Але саме страшне в цій непростій ситуації те, що заручниками кривавої м'ясорубки громадянської війни на території краю стали звичайні мирні мешканці, які, можливо, і не приймали участь у селянсько-повстанському русі. Розплата ж була розділена між усіма жителями регіону – «червоний терор» та голод 1921 – 1922 років у вигляді виховної акції радянської влади, та так, щоб навіки запам'ятали, мовчали та зітерли з пам'яті реальні події. Але найголовніше – безвідмовне сприйняття радянської сторони історії всіх подій та сприймання

селянсько-повстанського руху, як банального бандитизму без будь-якої ідеології з примітивним прагненням до наживи.

Скільки ж повстанців-пологівців полягло кістями на степах краю у боротьбі за власні переконання достовірно невідомо. Чи даремні були ці жертви, правильна чи хибна ідея анархо-комунізму під командуванням Нестора Махна, дискутувати можна довго і остаточно крапка ще не поставлена.

Три роки безкінечної громадянської війни перетворили Запорізький край в суцільну воєнну базу. Багаточисленні армії докорінно зламали хребет миролюбному селянству, змусивши його взятися до зброї та захищати свої інтереси. Махновщину ця суспільна обставина відірвала від здорового ґрунту та від суспільної праці в масах, примусила її віддатися війні.

На основі досліджень слід звернути увагу і на вкрай серйозні недоліки селянсько-постанського руху Нестора Махна:

- слабка військово-технічна підготовка особистого складу, адже основу армії складали прості селяни;
- катастрофічна нестача зброї та боеприпасів;
- постійне коливання чисельності військ через відсутність примусу до військової служби;
- каральні акції гетьманської, червоної, білої влади проти селян-постанців, а найголовніше - проти їхніх сімей та господарств;
- чисельні випадки мародерства, зґвалтувань та вбивства повстанцями мирного населення; особливо у великих містах, аргументуючи класовою боротьбою, при цьому порушуючи особистий наказ Махна;
- політична та військово-стратегічна близорукість верхівки селянсько-постанського руху щодо вибору союзників для спільної боротьби;
- неможливість захистити стратегічну територію від Радянської Росії через ментальну відокремленість селянства, що складало понад 80% населення регіону;
- слабка віра більшості повстанців у перемогу;
- вміння Нестора Махна особисто керувати чисельними масами та господарським життям території приходило поступово, що призводило до чисельних, а іноді й катастрофічних наслідків;
- Махновський селянський анархічно-комуністичний рух був відразу приречений до тимчасового існування через занадто утопічні ідеї, що не відповідали реаліям громадянської війни.

У цьому і полягає велика трагедія Махновщини як історичного феномену рідного краю. Рух був яскравий, насичений особистостями та подіями. У результаті, за революційну феноменальність непомірну ціну заплатили чисельні мешканці Запорізького краю, в том числі й пологівці.

Список літератури:

1. Голованов В.С. «Тачанка с юга», - Запоріжжя: Дике поле, 1995-280с.
2. Кушніренко І.К. «Нестор Махно: від анархізму до республіки».- Запоріжжя: Дніпровський металург, 2013.- 230с.
3. Пономарець М.М. – Махновці та роздорівці //Пологівські вісті № 195, 02.03.2002

ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ: МІСЦЕ ТАЄМНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ОТТО ФОН БІСМАРКА

На початку XIX ст. Німеччина існувала виключно як етнографічне поняття. До складу Священної Римської імперії німецької нації входили практично нічим не пов'язані між собою 380 держав та декілька тисяч феодалських володінь. Вже на Віденському конгресі робилася спроба об'єднати Німеччину «зверху». Було вирішено створити Німецький союз, до якого мають увійти 35 монархій і 4 вільних міста. Два головних претенденти на панування в майбутній Німеччині, Австрія і Пруссія, увійшли в новий союз не повністю. Їх східні землі, де мешкали не німецькі народи, залишилися поза його межами. Панувала в Німецькому союзі Австрія: її представник був головою союзного сейму (парламенту), голоси в якому розподілялися так, що за Австрією завжди залишалася їх гарантована більшість. Віденський конгрес створював цей союз передусім як свого роду бар'єр проти можливих спроб Франції відродити своє панування в Європі. У 1834 р. з ініціативи Пруссії був створений Митний союз, який об'єднав 18 німецьких держав [4]. Французька революція 1848 р. стала поштовхом для об'єднавчих процесів у країні. 18 травня 1848 р. у Франкфурті-на-Майні були відкриті Національні збори, обрані на основі загального чоловічого виборчого права. У складі Зборів було представлено еліту німецької інтелігенції. Тимчасовим правителем Збори обрали австрійського ерцгерцога Йоганна, але і він, і загальної імперський уряд зіткнулися зі впертою протидією Австрії та Пруссії.

28 березня 1849 р. Франкфуртський парламент прийняв Конституцію, узгоджену з більшістю німецьких урядів. У тексті конституції про федерацію нічого не йшлося. Згідно з Конституцією німецькі держави зберігали внутрішню самостійність, а найголовніші питання передавали органам федеральної влади. Конституція передавала імператорський престол одному з правлячих у Німеччині домів і наділяла главу імперії досить широкими повноваженнями. Представницьким органом влади імперії мав стати рейхстаг. Франкфуртська Конституція 1849 р. через протидію Австрії та Пруссії не була проведена у життя [2].

Поразка європейської революції 1848-1849 рр. означала кінець спроб об'єднання Німеччини «знизу». Поступово ініціатива у справі об'єднання перейшла до Пруссії. Після цих подій Німеччина залишалася роздробленою. «У 1848 р. – зізнався якимось прусський король Фрідріх-Вільгельм IV, – нас зовсім було поклали на лопатки» [3]. У 50-х рр. XIX ст. відбулись зміни: пруські поміщики втримали владу в державі і посилили народний гніт. Однак, боячись

повторення революції, король зберіг в країні Конституцію. Поміщики отримали значні кошти від селян, які викупили свої повинності і землі, але все ж основна маса селянства була приречена на десятиліття експлуатації. Пруські поміщики створили навіть свою поліцію в маєтках і могли на свій розсуд кидати залежних селян до в'язниці. Подальший розвиток капіталістичних відносин в державі був уповільнений, адже цьому перешкоджала її політична роздробленість.

Таким чином, корінним стало питання про те, як здійснити об'єднання Німеччини: чи знову шляхом революції, керованої повсталим населенням або шляхом війни, під головуванням прусської династії Гогенцоллернів або австрійської династії Габсбургів. У другому випадку прусські поміщики зайняли б панівне становище в об'єднаній Німеччині, зберегли б монархічний лад та застарілі феодальні відносини. На питання Б. Дізраелі, що б зробив, прийшовши до влади О. фон Бісмарк, він відповів: «Моїм першим ділом буде оновлення армії. Кількість військ у інших така ж висока, як у нас, проте за якістю вони з нами не можуть конкурувати. Ми розташовані в центрі Європи, на нас можуть напасти щонайменше з трьох сторін. При такій потужній військовій машині, в яку ми перетворюємо наші збройні сили, на нас не нападе ніхто» [1], переконував він рейхстаг.

Незважаючи на те, що жодна з великих держав, не була зацікавлена в появі в центрі Європи потужної централізованої країни, ситуація на початку 1860-х рр. склалася цілком благополучно для Пруссії. Незаперечна в цьому заслуга «залізного канцлера», який грамотно скористався самоусуненням Росії від міжнародних справ після Кримської війни, конфліктом Франції та Англії і зайнятістю Австрії у франко-італо-австрійській війні. Як наслідок, також, кожна з європейських держав, кидала всі свої сили на вирішення внутрішніх проблем – це призвело до неготовності відбити зовнішню атаку О. фон Бісмарка, що суттєво полегшило виконання поставленого завдання – об'єднання Німеччини.

О. фон Бісмарк скористався протиріччями серед європейських держав перш за все для захоплення Шлезвіга і Гольштейна, територій, що належали Данії. Ці дві провінції, розташовані на стику між Балтійським і Північним морями, вже давно привертати своїм вигідним економічним і стратегічним положенням німецьку верхівку. Значна частина населення цих провінцій була німецького походження і тяжіла до Німеччини, чим також скористався канцлер [9].

У листопаді 1863 р. помер датський король Фрідріх VII і на престол вступив його спадкоємець Християн IX. Німецький канцлер вирішив використати цей момент, щоб напасти на Данію. Скориставшись приязним ставленням до себе російського імператора (важливою обставиною стало й те, що цар Олександр II був племінником прусському королю Вільгельму I) і домовившись з імператором Австрії Францом-Йосипом, прем'єр-міністр Пруссії став шукати приводу для оголошення війни. Ним стала нова данська конституція, в якій обмежувалися права Шлезвіга. У січні 1864 р. прусським війська спільно з австрійськими напали на Данію. Війна тривала 4 місяці: такій невеликій і слабкій країні, як Данія, від якої в цей момент відвернулися і Великобританія, і Франція, було не під силу протистояти двом сильним супротивникам. За мирним договором Данія була змушена:

відмовитися від Шлезвіга і Гольштейну; Шлезвіг з морським портом кілем перейшов під управління Пруссії, Гольштейн – Австрії. За Данією залишилася маленька територія Лауенбурга, яка через рік за 2,5 млн. талерів золотом переходить в остаточне володіння Пруссії, що зіграло важливу роль у подальших подіях.

Успішно завершивши війну з Данією, Пруссія негайно ж почала готуватися до війни проти свого нещодавнього союзника – Австрії, з метою послабити її і таким чином зменшити її вплив у Німеччині. Пруський генеральний штаб під керівництвом генерала Гельмута Карла фон Мольтке і військове міністерство на чолі з генералом фон Росно активно розробляли плани вирішальної сутички [8].

Одночасно «залізний канцлер» вів активну дипломатичну війну проти Австрії, спрямовану на провокування з нею конфлікту і одночасно на забезпечення нейтралітету великих держав – Росії, Франції і Великобританії. Пруська дипломатія домоглася в цьому успіху. Нейтралітет царської Росії у війні між Пруссією і Австрією виявився можливим у зв'язку з погіршенням австро-російських відносин, а цар не міг пробачити Австрії її політику в період Кримської війни 1853 – 1856 рр.. Нейтралітету Наполеона III Бісмарк домогся за допомогою туманних обіцянок компенсації в Європі (на які імператор Франції все ж не погодився). Великобританія була поглинена дипломатичної боротьбою з Францією. О. фон Бісмарку також вдалося заручитися союзом з Італією: остання розраховувала відібрати в Австрії Венецію [3].

Щоб великі держави, передусім Франція, все ж таки не встигли втрутитися в конфлікт, канцлер розробив план блискавичної війни з Австрією. Цей план полягав у наступному: пруські війська розбивають основні сили противника в одній, максимум двох битвах, і, не висуваючи жодних вимог із захоплення австрійських територій, домагаються від австрійського імператора головного – щоб той відмовився від втручання в німецькі справи і не перешкоджав перетворенню безсилового Німецького союзу в новий союз німецьких держав без Австрії під гегемонією Пруссії.

Як привід до війни О. фон Бісмарк обрав питання про становище в герцогстві Гольштейн. Причепившись до дій австрійського губернатора, він ввів пруські війська в герцогство. Австрія, внаслідок віддаленості Гольштейну, не могла переправити туди свої війська і внесла у загальнонімецький парламент, що засідав у Франкфурті, пропозиція засудити Пруссію за агресію. Австрійську пропозицію підтримав і ряд інших німецьких держав: Баварія, Саксонія, Вюртемберг, Ганновер, Баден. Пруський прем'єр-міністр був звинувачений у провокуванні братовбивчої війни [8].

Незважаючи ні на що, «залізний канцлер» дотримувався обраного ним курсу. 17 червня 1866 р. почалася війна. Пруські війська вторглися в чеські землі Австрії. Одночасно на півдні проти Австрії виступила Італія. Австрійське командування змушене було розділити свої сили. 75-тисячна армія була рушити проти італійців, а 283 тис. чоловік діяло проти Пруссії. Армія останньої налічувала 254 тис. чоловік, але була озброєна значно краще, ніж австрійська.

Незважаючи на значну чисельну перевагу і гарне озброєння, італійська армія при першій же зустрічі з австрійцями була розбита [3].

О. фон Бісмарк потрапив у складне становище, адже між ним, ландтагом і королем не були вирішені конфлікти з приводу оголошення війни. Становище німецького прем'єр-міністра і результат всієї війни врятував командувач пруською армією, талановитий стратег генерал Г. Мольтке. 3 червня 1866 р. в битві при м.Садова (Чехія) пруська армія вщент розбила австрійців завдяки тому, що вчасно зреагувала армія кронпринца. Після битви один з пруських генералів сказав О. фон Бісмарку: «Ваша величність, тепер ви – велика людина. Однак якби кронпринц запізнився трохи довше, ви були б великим лиходієм». «Так, – погодився канцлер, – пощастило, а могло бути і гірше» [1].

У колах пруських мілітаристів, захоплених здобутою перемогою, виник план продовження війни до остаточного розгрому Австрії. Вони вимагали, щоб пруська армія тріумфально вступила до Відня, де Пруссія продикує переможений Австрії умови миру, що передбачають відторгнення від неї ряду територій, але О. фон Бісмарк був рішуче проти цього. У нього для цього були досить серйозні підстави: через два дні після битви при Садовій уряд Наполеона III, сильно стривожений непередбаченими перемогами Пруссії, запропонував своє посередництво у переговорах. Канцлер рахувався з небезпекою негайного збройного втручання Франції на боці Австрії, що могло докорінно змінити співвідношення сил, крім того, в його розрахунки не входило надмірне послаблення Австрії, так як він мав намір в майбутньому зблизитися з нею. Німецький прем'єр-міністр побоювався мати під боком розбитого, але потенційно небезпечного ворога. Головною його доктриною було ухилення від війни на два фронти. Виходячи з цих міркувань, О. фон Бісмарк наполіг на якнайшвидшому укладенні миру [3].

23 серпня 1866 р. був підписаний мирний договір між Пруссією і Австрією. О. фон Бісмарк здобув чергову перемогу – Австрії довелося відмовитися від своїх претензій на керівну роль у німецьких справах і вийти з Німецького союзу. Чотири німецьких держави, які воювали на боці Австрії, – королівство Ганновер, курфюрство Гессен-Кассель, герцогство Нассау і місто Франкфурт-на-Майні – були включені до складу Пруссії, і таким чином був усунений кордон, що розділяв західні і східні володіння пруської монархії. Австрії також довелося віддати Венецію Італії. Претензії італійців на Трієст і Трієнт не були задоволені [6].

Після нових територіальних захоплень Пруссія перетворилася на найбільшу німецьку державу з населенням в 24 млн. чоловік. Уряд О. фон Бісмарка домогся створення Північнонімецького союзу, до якого увійшли 22 німецьких держави, розташованих на північ від річки Майн. Конституція Північнонімецького союзу, ухвалена в квітні 1867 р., юридично закріплювала гегемонію Пруссії на німецьких територіях. Його головою став пруський король, якому належало право верховного командування збройними силами союзу. У Союзній раді, в який входили представники урядів всіх союзних держав, чільне місце також займала Пруссія.

Після закінчення австро-пруської війни Баварія, Бюртемберг, Баден і Гессен-Дармштадт змушені були укласти з Пруссією угоди про передачу

збройних сил цих чотирьох південно-німецьких держав під контроль прусського генерального штабу.

Отже, «залізний канцлер», домігшись створення Північнонімецького союзу, в якому керівництво незаперечно належало Пруссії, підготував Німеччину до нової війни з Францією за остаточне завершення свого об'єднання.

Величезний внесок канцлера в її створення є беззаперечним. Незаперечно і те, що боротьба за утворення імперії зажадала від нього рішучості, сміливості, енергії та видатних політичних і дипломатичних здібностей.

Отто фон Бісмарк глибоко вивчив сучасні йому структури розстановки сил на міжнародній арені і зумів – нехай навіть частково і тимчасово (починаючи з 1878 р.) – включити Німецьку імперію в європейську систему держав і висунути її як фактора підтримання миру.

«Залізний канцлер» сформував новий стиль європейської воєнної дипломатії. До основних характеристик дипломатії Отто фон Бісмарка можна віднести: жорсткість, часто поєднується з безпринципністю; комплексне поєднання дипломатичних засобів і застосування військової сили; використання складних воєнно-дипломатичних конструкцій.

Список літератури:

1. Бисмарк О. Мысли и воспоминания. / Под редакцией Ерусалимского А. С. [Перевод с немецкого]. – Москва: Государственное Социально – Экономическое Издательство, 1940 г. – Т. 1. – 383 с.

2. Бриггс Э., Клэвин П. Европа Нового и Новейшего времени. С 1789 года и до наших дней [пер. с англ. А. А. Исэрова, В. С. Нестерова.] — Москва: Весь Мир, 2006. — 600 с.

3. Дебидур А. Дипломатическая история Европы. Священный Союз от Венского до Берлинского конгресса. 1814-1878. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. –Т.1. –508 с.

4. Кривогуз И. М. Новая история стран Европы и Америки .— Москва: Дрофа, 2005. – 909 с.

5. Смирнов А. Ю. Империя Наполеона III. – Москва: Эксмо, 2003. – 282 с.

6. Торкунов А., Наринский М. История международных отношений. От Вестфальского мира до окончания Первой мировой войны. – Москва: Аспект-пресс, 2012. — Т.1. – 401 с.

7. Хилльгрубер А., Берглар П. Выдающиеся политики. Отто фон Бисмарк. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998 г. – 320 с.

8. Хилльгрубер А. Отто фон Бисмарк. Основатель Великой Европейской Державы Германской Империи. Монография. [пер. Жаровой И.И., Рывкиной О.Е.]. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. — 320 с.

9. Чубинский В.В. Бисмарк. Политическая биография. – Москва: Мысль, 1988. – 416 с.

М.І. ЛАЗАРЕВСЬКИЙ – ЛІТОПИСЕЦЬ ТА МЕТЕОРОЛОГ

Лазаревські – козацько-старшинський (згодом – дворянський) рід. Походить від козаків Лазоренків, які за реєстрами 1711 і 1736 були приписані до Конотопської сотні Ніжинського полку. Ілля Степанович (1758-1806 рр.) – канцелярист Конотопського сотенного правління та Ніжинської полкової канцелярії (177-1780 рр.), суддя м. Конотоп (1782 р.), чиновник Конотопського повітового казначейства (1783-1791 рр.), возний та комірник Конотопського повіту (1797-1806 рр.).

Його син Матфтей (Матвій) Ілліч (1788-1857 рр.) – отримав домашню освіту. Служив у конотопському підкоморському та повітовому суді (1797-1832 рр.). Під час служби змінив прізвище на Лазаревський. 1832 року вийшов у відставку з чином титулярного радника і цього ж року був обраний засідателем Конотопського повітового суду. За організацію виборів дворянства (1836 р.) нагороджений орденом св. Володимира IV ступеня [3].

Рід Лазаревських від козака, кушніра піднявся до дійсного статського радника, пройшовши від найнижчого до одного з найвищих щаблів у тодішній ієрархічній драбині царської Росії, і на цьому шляху можна простежити фрагментарно всю історію українського дворянства з його подвійним життям: служінню царю й батьківщині та з характерним місцевим патріотизмом, що виливався в літературно – фольклорно – етнографічні, історичні студії, заслуживши цим самим вічну пам'ять у нових місцевих і державних національних патріотах.

Біографічні та біоісторіографічні дослідження істориків кінця XIX – XX століть, а також сучасних дослідників підтверджують значний вплив на формування світогляду О.М. Лазаревського з боку його батька, Матвія Ілліча, який не мав спеціальної освіти, проте був доволі обізнаний в історії України XVII-XVIII століть. Показово, що батько в одному зі своїх листів до сина вказував, що для нього «історія або історичне ... краще за малину»[4].

Матвій – свідок утвердження малоросійського дворянства, Олександр – занепаду цього дворянства і цензурних утисків вільного слова, Гліб та Олександр – політичних і моральних репресій більшовицького режиму. Але кожен з них – особливо Олександр – зуміли зберегти в собі справді дворянську гідність і честь всього роду, залишивши в рамках можливого після себе досить помітний науковий та літературний слід.

Першим літописцем роду Лазаревських був Матвій, син Іллі і батько визначного історика України Олександра.

Написав мемуари «Памяти мои», у них: висвітлюються події в Лівобережній Україні кінця XVIII – I половини XIX століття (ліквідація

української козацької державності та інкорпорація українських земель до складу Російської імперії); йдеться про значні зміни в усіх сферах тогочасного українського суспільства; наведено характеристику українських гетьманів та російських генерал-губернаторів, правителів Лівобережної України.

У часописі «Чернігівські губернські відомості» за 30 липня 1867 р надрукована інформація про погодні умови в Конотопі з 17 до 22 липня. Була подана інформація про температуру повітря, швидкість і напрямок вітру, стан неба і атмосферні явища. Це дозволяє припустити, що вже в той час у місті були спроби проводити інструментальні спостереження, але про їх організатора, місце і тривалість нічого не відомо [1].

Інструментальні метеорологічні спостереження на Конотопщині пов'язані з родиною Лазаревських. Матвій Лазаревський, проводив спостереження приблизно з 1853 до 1857 р. у селі Гирявка Конотопського повіту.

У Конотопському міському красзнавчому музеї зберігається записна книжка Матвія Лазаревського. На першій сторінці напис: «Нотатки батька, Матвія Ілліча Лазаревського»

Рукопис виявився щоденником спостережень за погодними умовами. Спостереження проводились за юліанським календарем, очевидно, у Гирявці і охоплюють період з 13 січня 1856 року до 12 січня 1857 року (тут і далі дати за новим стилем). До щоденника вносились записи про температуру повітря, напрямок вітру, атмосферні явища тощо. Інколи Лазаревський описував несприятливі погодні умови, їх вплив на розвиток сільськогосподарських культур, стан доріг.

Метеорологи - аматори нерідко проводили спостереження, не дотримуючись вимог, що зменшувало їх наукову цінність. Це стосується і практик Матвія Лазаревського. Основні правила були наступними: проводити спостереження необхідно у визначені години, тричі на добу, через рівні проміжки часу, термометри встановлювати таким чином, щоб вони не потрапляли під сонячні промені (наприклад, з північної сторони будівлі), спостереження за напрямком вітру проводити лише після попереднього визначення розташування півночі, прилад розмістити таким чином, щоб не було впливу будівель і дерев.

Матвій Лазаревський намагався визначати температуру повітря тричі на добу: до 27 лютого спостереження проводились о 8, 12 і 20 годині за місцевим часом. З 28 лютого ранкові спостереження були перенесені на 7 годину, з 25 березня – на 6 годину.

Щоденний опис погодних умов, зауваження щодо проведення сільськогосподарських робіт дають багато корисної інформації.

1856 рік був непомірно «щедрим» на небезпечні і стихійні метеорологічні явища.

Зима 1855 – 1856 років, за спостереженнями Лазаревського, була нестійкою. У період дозрівання і збору урожаю почались дощі, нерідко тривалі і рясні. Записи про них часто знаходимо в щоденнику за останню декаду серпня і вересень.

У столичній «Землеробській газеті» друкувались відомості про погодні і сільськогосподарські умови в губерніях. Таким чином, інструментальні

метеорологічні спостереження в Конотопському повіті розпочались на 28 років раніше, ніж вважалось раніше. Матвій Лазаревський не афішував своїх спостережень, але хронологічно вони були поряд з найпершими в губернії [2].

Конотопська земля стала початком життєвої дороги або професійної діяльності багатьох відомих гідрологів і метеорологів. Вивчення щоденника дає можливість більше дізнатись про кліматичні умови того часу на Конотопщині, особливості ведення господарства та проведення дозвілля, в тому числі Лазаревськими, відкриває ще одну, раніше невідому сторінку історичного та географічного краєзнавства нашого краю.

Список літератури:

1. Архів О.М. Лазаревського, ф. Р. – 876. – Оп. 24. – Спр. 68382-70260. – Арк. 123.
2. Архів О.М. Лазаревського, ф. Р. – 907. – Оп. 32. – Спр. 72007-74891. – Арк. 75.
3. Герасименко Н.О. Лазаревські / Н.О. Герасименко // Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2009. – Т.6. – С. 30.
4. Хорунжий Ю. Півтораста літ родини Лазаревських. / Ю. Хорунжий // Документи і матеріали. – К., 1991. - №6. – С. 34-60.

УДК 929+908

Мельничук О. В.

к.іст.н., вчитель історії

*КЗ «Луцька вечірня (змінна) школа» Луцької міської ради,
м. Луцьк*

olga_melnychuk@ukr.net

ДМИТРО КЛЯЧКІВСЬКИЙ – ПЕРШИЙ ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧ УПА

Від найдавніших часів своєї історії український народ боровся за самостійну Українську державу. Новий період в історії України розпочався із виникненням Української повстанської армії (УПА). Упродовж багатьох років радянська пропаганда накладала табу на правду про УПА та її визначних керівників, таких як Дмитро Клячківський. Вивчення маловідомих чи раніше невідомих осіб, які є взірцем боротьби за незалежність України, є важливим для вітчизняної науки і для українського народу загалом. У сучасній геополітичній ситуації, в якій опинилася Україна, ці питання постали особливо гостро. Анексія Криму, російська інформаційна та військова агресія на сході нашої держави спонукають до пошуку відповідей на питання щодо витоків даної політики сусіда-агресора, а також історичне значення УПА у боротьбі за незалежність проти радянських окупантів тощо.

Доля легендарного командира «Клима Савура» була тісно пов'язана з Волинню. Дмитро Клячківський був провідником на Волині, головним командиром УПА–«Північ». Під його керівництвом проведено сотні вдалих маневрів і бойових операцій проти німецьких і більшовицьких окупантів.

Мета даної роботи – показати основні віхи життя Дмитра Клячківського, його внесок у розвиток українського націоналістичного підпільно-повстанського руху загалом.

Про ранні роки життя видатного українського командувача відомо небагато. Дмитро Клячківський народився у 1911 р. в м. Збараж Тернопільської області в сім'ї заможного банківського службовця. У восьмирічному віці Дмитро втратив батька. Матері Теклі доводилося тяжко працювати. Дві дорослі доньки змушені були в 1920-х рр. емігрувати до Канади [8, с. 5].

Відомо, що Дмитро у школі співав у церковному хорі. Змалку у нього виявлялися здібності організатора. Будучи гімназистом, він став членом військово-спортивного товариства «Сокіл». У 1932 р. він успішно закінчив Станіславську гімназію. У 18 років Дмитро став членом ОУН, його направили у Карпати на військовий вишкіл, де він отримав чин хорунжого. У 1933 р. Дмитро закінчив торговельні курси у м. Львові. Військового досвіду Дмитро набув у 1934–1935 рр. у польській армії, де служив старшим стрільцем [1, с. 326].

У другій половині 1930-х рр. Дмитро брав активну участь в українському молодіжному русі. Згодом його обрали членом правління Збаразької організації спортивного товариства «Сокіл–Батько», яке перебувало під значним впливом Організації українських націоналістів (ОУН). Дмитро був секретарем та керівником збаразького «Сокола», одночасно у 1935–1938 рр. працював продавцем крамниці «Народної торгівлі» м. Збаража [8, с. 6].

У вересні 1937 р. Дмитра разом із товаришем М. Данилевським арештувала польська поліція за підозрою в приналежності до ОУН. Стійкий і продуманий самозахист під час слідства дозволили уникнути покарання.

Згодом Дмитро Клячківський посів одну з керівних посад Станіславського «Сокола». У 1938 р. його направили в Станіславську область. Фактично Дмитра призначили вихователем і членом Управи. Щотижня він проводив вишкільні та виховні заняття зі своїми підопічними. Один із колишніх «соколят», Дмитро Микитюк, так загадував наставника: «Він був привітний, але дуже малослівний, рішучий, відважний, добрий спортсмен і вмілий виховник сокільського доросту». Дмитро Клячківський також часто влаштовував тривалі туристичні мандрівки, проводив напівлегальні вишколи, брав участь у спортивних змаганнях тощо [8, с. 9].

У 1939 р. польська поліція розпочала чергову хвилю репресій проти «Сокола». Дмитра заарештували та після низки допитів звільнили за відсутністю доказів. Водночас він продовжував працювати бухгалтером-ревізором у конторі «Укрплодоовоч» м. Станіслав [1, с. 326].

Процес репресивної радянізації Західної України після вересня 1939 р. стимулював розширення бази націоналістичного підпілля, що протистояло чекістам. В останніх контингент оперативної зацікавленості визначився задовго до появи Червоної армії в регіоні. Ще наприкінці 1939 р. утворюється Крайова езекутива (КЕ) ОУН у Львові, – яку очолив Д. Мирон («Орлик»). З приєднанням Північної Буковини та Південної Бессарабії КЕ стає керівним органом підпілля на західноукраїнських землях. Їй підпорядковувалися окружні езекутиви (пізніше територіальні органи підпілля іменувалися проводами) у

Львові, Станіславові, Дрогобичі, Тернополі, Луцьку. Загалом до складу окружного чи районного проводів входили провідник, начальник повстанського штабу, інструктор військового навчання, референти – з розвідки, безпеки, зв'язку, пропаганди, роботи з молоддю [2].

Події 17 вересня 1939 р. та подальший процес радянізації Західної України зробив «Блондина» (псевдонім Д. Клячківського в ті часи) непримиренним ворогом радянської влади. У 1940 р. відбулася зустріч представників керівного активу ОУН (б), які прибули нелегально в березні 1940 р. з окупованого німцями Кракова. На зустрічі був присутній і Дмитро. Метою зібрання стало налагодження підпільної мережі ОУН (б) у Західній Україні. Станіславський обласний провід юнацтва ОУН (б) очолив Дмитро Клячківський. Загалом відзначається, що при роботі з вихованцями Дмитро ставив досить високі вимоги до дисципліни та порядку, суворо карав за непослух [8, с. 9].

Після приходу радянської влади у Західну Україну та унаслідок потужних політичних репресій 1939–1941 рр. ОУН не вдалося розгромити у цьому регіоні. Карально-репресивний апарат отримав кілька таємних директив із Москви з вимогою знищити ОУН. Після приходу більшовиків 10 вересня 1940 р. у м. Долина Івано-Франківської області «Блондина» заарештували співробітники НКВС [3, с. 4], (за іншою версією – 17 жовтня 1940 р.) [1, с. 326]. Його затримали без належно оформлених юридичних документів. Слідчі під тортурами на допитах вимагали зізнань від арештованих. Проте Дмитро Клячківський мужньо витримав і не визнав причетність до підпілля, не надав інформацію про інших учасників цього руху. Не мали успіху ні внутрішньокамерна «робота», ні очні ставки [8, с. 11].

17–19 січня 1941 р. у Львові відбувся відомий політичний процес над 59-а заарештованими членами ОУН (б), що увійшов до історії як «Процес над Другою ексекutivoю (проводом) ОУН» або «Процес 59-и». Судова справа проводилася над затриманими 59-а учасниками підпілля (серед яких опинився і Дмитро), які здійснювали підготовку антирадянського збройного повстання в Західній Україні [3, с. 4]. Львівський обласний суд присудив Д. Клячківського до розстрілу. В останньому слові ніхто із засуджених не просив від радянського правосуддя помилування і кожен із гордістю визнавав приналежність до ОУН. Згодом, із 59-и засуджених на смерть, 21 особу помилували і пом'якшили покарання. Верховним судом СРСР було замінено смертну кару до заслання і тривалого ув'язнення (на 10 років позбавлення волі). Цих осіб, в т. ч. Дмитра Клячківського, вивезли зі Львова і ув'язнили в Бердичівській в'язниці (Житомирська область) [8, с. 13].

6 лютого 1941 р., коли до Бердичева наблизився фронт, енкаведисти підпалили в'язницю і закидали камери гранатами. Скориставшись хаосом перших днів війни, Дмитро і кілька ув'язнених дивом врятувалися. Колишнім в'язням вдалося перетнути лінію фронту та втекти до Львова, де вони продовжили організаційну роботу. Дмитро тимчасово очолив обласний провід ОУН (б) у Львові [3, с. 4].

Після смерті провідника ОУН на Волині В. Робітницького, з початку 1942 р. Дмитро Клячківський під псевдонімом «Охрім» стає провідником ОУН (б) на Північно-Західних українських землях (Волинь і Полісся) (ПЗУЗ),

членом проводу ОУН. Як крайовий провідник ПЗУЗ, він особисто зустрічався з працівниками військової референтури нижчих рівнів для безпосереднього ознайомлення зі станом військової роботи.

Дмитро Клячківський (псевдо – «Блондин», «Білаш», «Охрім», «Клим Савур», «Панас Мосур», «Омелян Кримський», «Ар'ян») стояв біля витоків УПА. Деякі дослідники вважають, що його постать опинилася «в тіні» головнокомандувача УПА Романа Шухевича. Проте факти свідчать, що саме «Клим Савур» зробив вирішальний внесок у формування повстанського руху на його першому етапі, коли колискою УПА стали Волинь і Полісся.

Придатною для ведення партизанської війни була невелика смуга волинських та поліських лісів. Сприятливий рельєф північно-західної Волині та жорсткий окупаційний режим (Волинь увійшла до складу Рейхскомісаріату «Україна») зробив її головною ареною протистояння збройних з'єднань політичних сил – польської Армії Крайової, УПА та радянських партизанів.

Наприкінці вересня – на початку жовтня 1941 р. біля Львова відбулася I Конференція керівного складу ОУН (б). На ній було вирішено перевести частину кадрів до підпілля, розгортати антинімецьку та антирадянську пропаганду та відкидалося створення мілітарних структур [2].

Вже у квітні 1942 р. під Львовом відбувається II Конференція ОУН (б), що висловилася за творення власних «військових сил». Провід ОУН розглянув повідомлення крайового Проводу ПЗУЗ і доручив Д. Клячківському переорганізувати загони ОУН у військові відділи. За вказівкою проводу ОУН (б) вирішено формувати т. зв. боївки за схемою: «кущ» (3 села) – повітова сотня – курінь (3–4 сотні). До сер. літа на Волині боївки нараховували до 600 озброєних учасників.

Восени 1942 р. починають формуватися збройні підрозділи обох фракцій ОУН (м) і ОУН (б). У жовтні 1942 р. на Волині почалося формування перших бойових загонів під командою С. Качинського («Остапа»). З огляду на це, Постановою Української головної визвольної ради (УГВР) від 30 травня 1947 р. та наказом Головного командира УПА Р. Шухевича від 14 жовтня 1947 р. Днем заснування УПА проголошено 14 жовтня 1942 р. Насправді ж бойові дії УПА розпочала значно пізніше, а їх розбудова тривала фактично весь 1943 р. Напад сотні Перегійняка 7 лютого 1943 р. на німецькі казарми у м. Володимирець знаменував початок антинімецької боротьби повстанців, підконтрольних ОУН (б).[2; 3, с. 4]. Отже, згадана дата створення УПА є умовною.

У квітні 1943 р. за збройними силами ОУН (б) офіційно закріплюється назва Українська повстанська армія (УПА). Її командувачем став керівник крайового проводу ОУН (б) на Волині Д. Клячківський («Клим Савур»). Він узяв курс на консолідацію всіх українських збройних сил. Проте переговори із представниками мельниківців та Т. Боровцем були безуспішними. Тоді Д. Клячківський вдався до силового варіанту. Влітку 1943 р. більшість українських партизанських збройних загонів інкорпоровано до складу УПА, зокрема підрозділи Фронту української революції (ФУР), УНРА, мельниківської ОУН і «вільних козаків». Прорахунки опонентів та добре налагоджена пропаганда дозволили ОУН (б) очолити український рух опору.

Якщо врахувати, що в Галичині Українська народна самооборона почала формуватися влітку 1943 р. (з грудня – група УПА–«Захід»), то на той час командир УПА Волині був одночасно і командувачем повстанського руху в цілому. 27 січня 1944 р. Д. Клячківський передає свою посаду Р. Шухевичу, залишаючись командиром УПА–«Північ». Сучасники відзначали, що чимало ідей військового будівництва Р. Шухевич запозичив у «Клима Савура» та начальника штабу О. Гасина [2].

Дмитро Клячківський очолив Штаб Головного командування УПА, що остаточно укомплектовано у липні 1943 р. У серпні 1943 р. на керівні посади в ОУН (б) приходить Р. Шухевич, що стало вирішальним для завершення розбудови структури УПА. У листопаді 1943 р. створено Головне командування УПА та Головний військовий штаб (ГВШ) з метою об'єднати повстанські відділи всієї України. Можна стверджувати, що ГК УПА почало формально діяти в січні 1944 р., коли Р. Шухевич став головним командиром УПА [6, с. 372].

Дотеперішнє волинське ГК УПА було перейменоване на крайове командування УПА–«Північ», під командуванням майора Д. Клячківського, що діяла на Волині, Поліссі, включно з Житомирщиною та Київщиною. Постали й інші крайові команди УПА: «Захід», «Схід» та «Південь».

До середини 1943 р. під прапорами Д. Клячківського зібралося кілька тисяч бійців, й армія швидко зростала. Як повідомляв інформатор органів держбезпеки, на Свято зброї (31 липня) 1943 р. «Охрім» у Свинарському лісі Рівненщини влаштував військовий огляд 85 піхотних сотень та до 1,5 тисяч кавалеристів [3]. Чисельність УПА сягнула свого піку в 1943–1944 рр. і становила близько 35 тисяч осіб. Хоча це була і піхотна армія, але в 1943–1944 рр. вона мала у своєму складі сотні кінноти та артилерії. Під час боїв УПА іноді захоплювала танки та літаки, але даних щодо їх використання немає [6, с. 376].

Бойові маневри УПА–«Північ» під керівництвом Д. Клячківського здійснює проти німецьких і радянських окупантів та польської Армії Крайової. Фактично підконтрольні УПА райони (їх площа сягала 150 тис. кв. км із населенням до 15 млн. чол.) перетворювалися на своєрідні республіки з націонал-патріотичним режимом. Яскравим прикладом цього стала Колківська повстанська республіка. Цей острівець вільної української держави проіснував у німецькому тилу у березні – листопаді 1943 р. УПА змогли звільнити від окупантів чимало населених пунктів Маневицького, Цуманського, Рожищенського, Ківерцівського, Степанського районів, де і почала діяти українська влада [3, с. 4; 5, с. 733].

Містечко Колки стало важливим осередком політичного та військового проводів ОУН і УПА через своє розташування на Волинському Поліссі. Тут дислокувався штаб командувача групою «Північ» «Клима Савури». У Колках перебував Р. Шухевич, який проводив нараду командирів тощо. У містечку розташовувалося поліційна станція, розвивалося військове життя. У Колках була єдина в УПА військова школа кавалеристів. Тут діяли військова лікарня, школи санітарів, артилеристів і мінерів, курси кінної розвідки та політосвіти. Навчання військовій справі проходило на всіх теренах республіки.

Цивільне управління здійснювала районна і сільські управи, які тісно співпрацювали з місцевим населенням. За час свого існування Колківська республіка здійснила ряд популярних заходів серед населення. Насамперед було відкрито низку закладів (кравецькі майстерні, хлібопекарські пункти і т. д.), які забезпечували населення послугами та товарами. У результаті допомоги з боку УПА відбулося відновлення діяльності шкіл, лікарні і т. д. [5, с. 735]. За часів «Клима Савура» розгортається активна видавничо-пропагандистська робота. У с. Старосілля розмістився великий видавничий осередок, де опрацьовувалася політична література тощо [3, с. 4].

Д. Клячківський дбав про сувору дисципліну та військово-правову практику в УПА. Його розпорядження від 15 травня 1943 р. свідчить про встановлення «найвищої кари військового часу – смерть» за такі вчинки, як співпраця з ворогом, саботаж і диверсії проти УПА, вбивства тощо. На території ПТУЗ під керівництвом Д. Клячківського створено систему військової організації та військово-адміністративного врядування. Вищим органом військово-адміністративної влади слугувала Головна команда УПА під проводом «Клима Савура». До неї входили голова військового штабу (заступник з військових справ), комендант запілля (з адміністративно-господарської роботи), голова політичного штабу [2].

Важливо значення відіграла земельна реформа. Згідно з розпорядженням командира УПА «Клима Савури» «Про розподіл землі» від 15 серпня 1943 р., на звільнених УПА землях скасовувалася засадничо-колгоспна система та впроваджувалася приватна селянська власність [5, с. 736].

Для охорони населення від грабіжницьких нападів 30 серпня 1943 р. вийшов наказ командувача УПА «Клима Савури», де зазначалося: «Кожний надрайон, район, село повинні стати військовим табором, а весь народ, здатний до оборони і наступу – вояками». До наказу додавалася інструкція із самооборони з рекомендаціями дій на випадок нападу ворогів.

У Колках також діяла над районна Служба безпеки і Револьюційний суд, а на запіллі УПА мала дуже розгалужену підпільну адміністрацію. Це дає нам підставу зробити висновок, що Колківська Республіка існувала як досить організоване утворення із елементами державності. Дослідники відзначають наявність взірцевого повстанського і громадського порядку, взаємодопомоги, самодисципліни. Хоч офіційного оголошення Колківської повстанської республіки не було (це самоназва), вона фактично стала виявом прагнення власної держави, образом якої стала уся повстанська територія.

Німецькі окупанти неодноразово робили спробу розгромити республіку. Лише 4 листопада 1943 р. Колківську республіку знищено завдяки залученню німцями регулярних військ, артилерії, танків, авіації. Прагнення тодішньої української молоді збудувати власну державу не здійснилися. Колківська повстанська республіка була знищена. Проте завзята боротьба українських повстанців продовжувалася.

Наближення фронту і відступ німецької армії зумовили складне становище УПА. У березні 1944 р. по лінії Ковель–Броди–Коломия зупинився наступ Червоної Армії. Терен дії УПА був розрізаний лінією фронту. Ускладнюючими

обставинами стали: розрізненість сил повстанців, розбіжність подальшої роботи німецьких окупантів щодо УПА [5, с. 767].

Восени 1943 р. УПА готувалася до переходу через фронт. З цією метою на Стиденських хуторах Деражнянського району Рівненської області «Клим Савур» провів нараду старшинського складу УПА (бл. 40 чол.). У своїй доповіді «Клим Савур» зупинився на характеристиці становища УПА у кожній групі та навіть загоні. Найважливіші завдання, поставлені «Климом Савуром», оформлені наказом №4/П командування УПА–«Північ» від 20 грудня 1943 р. «Про проведення підготовчої роботи до часу приходу більшовиків і перших акцій проти них». У наказі, зокрема, вимагалось припинити відступ на захід у зв'язку з наступом Червоної армії, вести активну підготовку до боротьби проти Радянської влади на місцях. Також передбачалося активізація антирадянської агітації серед населення та бійців Червоної армії тощо [5, с. 769].

З приходом радянської армії розгортається широкомасштабне збройне протистояння. Можливостей УПА ще вистачало на захоплення окремих районних центрів, але співвідношення сил поступово змінювалося не на її користь. Фактично вже до квітня 1944 р. на Волинь перекинуто частину радянських військ. Лише в березні 1944 р. УПА–«Північ» втратила вбитими 2594 повстанців, а її супротивник – 112 військових. Поступово тактика дій перейшла до малих підрозділів, широко розгорнулося будівництво підземних укриттів – бункерів [3, с. 5].

Жорстокі умови безкомпромісної боротьби зумовили формування особистості Дмитра (як відзначали сучасники) як жорстокої та нещадної до «ворогів нації» людини. Тому деякі дослідники вважають Д. Клячківського причетним до ескалації українсько-польської «поліської різанини», знищення радянських військовополонених, які втекли з німецького полону, ініціювання «чисток» лав самої УПА задля викорінення агентури противника тощо [3, с. 4].

Питання про існування наказу про цілковите винищення польського населення на Волині залишається одним із найбільш дискусійних в сучасній історичній науці. Серед польських вчених побутує теза, що нібито саме Д. Клячківський віддав наказ про ліквідацію поляків на Волині. Відомий український дослідник В. В'ятрович проте з'ясував, що «наказу знищувати поляків» не було. Історик вважає, що «польсько-український конфлікт виник стихійно...». Однак у липні 1943 р. до конфлікту приєдналися відділи УПА на чолі з Д. Клячківським. До речі, участь «Клима Савура» в конфлікті на Волині розглядалася влітку 1943 р. на засіданні III Великого збору ОУН. Проте більшість членів проводу виправдала командира, бо саме в той момент УПА змушена була втрутитися. Це були акції щодо деяких польських населених пунктів, які стали опорою для загонів червоних партизанів та польського підпілля. При цьому з обох боків були численні людські жертви [9, с. 3].

Витоки історичного міфу про існування наказу командування УПА про «цілковите винищення польського населення» на Волині в 1943 р. показує й інший український історик С. Рябенко. Він, зокрема, доводить, що такого наказу керівництва УПА не було, а цитати з «наказу» є фальсифікацією радянських спецслужб для компрометації ОУН та УПА [10].

Тим не менше, «Клим Савур» брав участь у налагодженні співпраці з німцями та їхніми союзниками. 2 квітня 1944 р. Д. Клячківський через абверкоманду групи армій «Північна Україна» передав пропозицію щодо координування боротьби з радянським військом, надання повстанцями розвідувальної інформації, просив передати 20 польових і 10 зенітних гармат, 500 автоматів, 250 тисяч набоїв, 10 тисяч гранат [2].

Водночас за його участі проходило протистояння між повстанцями та німецькими окупантами (в донесеннях радянської партизанської розвідки серйозно оцінювали антинацистські акції УПА). Збройні виступи УПА та підрозділів місцевої самооборони завдавали великої шкоди німцям. Лише в ході осіннього наступу УПА 1943 р. відбулося 47 боїв та 125 сутичок з окупантами. Втрати німців за цю кампанію становили 1,5 тис. воїнів. Докладалися зусилля і для створення власних агентурних позицій в органах військового управління противника, через які передавалися важливі відомості повстанцям [2].

Проте для «ліквідації» «Клима Савура» радянська держава задіяла близько п'яти тисяч енкаведистів. Тривалий час у НКДБ не знали, хто ховається під псевдо «Савур». Лише у лютому 1944 р. закордонні джерела органів держбезпеки встановили його справжні особисті дані [3, с. 5]. Станом на липень 1944 р. чекісти ідентифікували особу Д. Клячківського [7].

З нещодавно виявлених документів випливає, що центральний апарат НКВС України розробив спеціальну операцію зі знищення керівного складу ОУН і УПА на Волині. Усі матеріали концентрувалися у папці «Агентурное дело «Щур», основним об'єктом яких був Д. Клячківський. Для безпосереднього керівництва на Рівненщину в 1945 р. прибув керівник НКВС в УРСР Т. Строкач [4, с. 11].

Пошуку «Клима Савура» допоміг випадок. Наприкінці січня 1945 р. бійці 3-го батальйону 169 полку ВВ НКВД проводили одну з операцій по ліквідації відділів УПА в районі с. Яйно Камінь-Каширського району. 26 січня 1945 р. оперативно-військова група Камінь-Каширського райвідділу НКДБ у с. Рудка-Козинська Волинської області розгромила боївку УПА. Загинули 17 повстанців і командир радянського підрозділу. До рук радянської сторони потрапили хворий на тиф командир з'єднання «Завихост» УПА–«Північ» Ю. Стельмашук–«Рудий» (уродженець с. Коршів Сенкевичівського району Волинської області) та медсестра «Єва». Сотня «Волі», яка супроводжувала командира, намагалась його відбити, але втративши 17 вояків, відступила. Щоб визволити їх із Луцької в'язниці, було направлено сильний загін повстанців, проте акція завершилася невдачею [3, с. 5; 7].

Архівна кримінальна справа № 22085 на Ю. О. Стельмашука свідчить, що хвороба «Рудого» тривала аж до 3 лютого. Невідомо, як поводить себе «Рудий» під час допитів і які підступні методи проти нього застосовувались, але слідчим вдалося дізнатися від нього важливу інформацію про місце перебування Головного командира УПА–«Північ» «Клима Савура» [7].

Деякі дослідники висловлюють думку, що Ю. Стельмашука конвоювали у Рівне для опізнання трупа командира групи військ УПА–«Північ». Під час облави наприкінці січня 1945 р. опергрупа Камінь-Каширського райвідділу

НКДБ в с. Рудка-Червинська не лише розбила боївку УПА, а й захопила документи командира загону «Завихост» [3, с. 5].

Як зізнався Ю. Стельмашук, з 30 січня у них «Клим Савуром» було домовлено про зустріч у районі Оржевських хуторів Клеванського району Рівненської області. У районі 1-1,5 км від місця зустрічі, як правило, знаходилися для прикриття «відділ особливого призначення» (у складі бл. 60 осіб) під командуванням В. Павлонюка («Узбека»). Командир удень перебував у лісі, уночі – на конспіративних квартирах [9, с. 3].

Пошук продовжила оперативно-військова група Клеванського райвідділу і 233 бригади ВВ НКВС. Звісно, що і тут не обійшлося без інформаторів. 10 лютого 1945 р. 4–5 тисяч солдатів ВВ НКВД оточили район, у центрі якого знаходились села Оржів, Грабів, Покоси, Суськ, Бронники. Вони традиційно утворили кільце і поступово почали його стискати, у середину були запущені невеликі оперативно-військові групи, які добре знали місцевість [7].

Одна з таких пошукових груп у складі 40 солдатів 233-го окремого стрілецького батальйону зуміла вийти на слід групи «Клима Савура». Оперативне повідомлення від 13 лютого інформувало: «Перший день операції завершився знищенням групи ватажка «Узбека» чисельністю 22 чол.... це була особиста охорона «Клима Савура». Другий день пройшов також з невеликими результатами, а головної цілі операції досягнуто не було...». 10–11 лютого проведено операцію, у ході якої розбили боївку «Узбека» і захопили друкарню Головного штабу УПА. Загалом під час операції загинуло до 70 повстанців. Проте ціль № 1 – Д. Клячківський – так і не була «вражена» [3, с. 5; 7].

В архіві СБУ по Рівненській області є зведення від 19 лютого 1945 р. про те, що «12 лютого о 14.30 під час проведення операції військовослужбовцями 233-го стрілецького батальйону ВВ НКВС і працівниками УНКВС у районі с. Суськ Олександрійського району виявлено три учасники ОУН–УПА, які намагалися сховатися від переслідування, але вбиті бійцями НКВС. Серед убитих виявлений командуючий УПА «Клим Савур»...». Після встановлення осіб загиблих, 13 лютого тіла перевезено у Рівне, де була проведена судово-медична експертиза. Сьогодні вже відомі псевдоніми двох охоронців Д. Клячківського – це «Івась» (Богдан Куницький) та «Орлик» » (Михайло Колосюк) [7].

Тіло Д. Клячківського того ж 13 лютого вивезене в УНКВС Рівненської області для упізнання «Рудим» та «Карим» (В. Гаскевич). Матір Д. Клячківського Теклю Петрівну 27 січня 1945 р. було арештовано та 18 лютого 1946 р. засуджено на 5 років спец поселення [1, с. 326].

Проте пам'ять про легендарного полководця не зникла безслідно. Наказом УГВР від 8 лютого 1946 р. Д. Клячківському присвоєно звання полковника УПА. Ще одне посмертне нагородження відбулося 11 жовтня 1952 р., коли за наказом Головного командира УПА В. Кука-«Леміша» полковника Д. Клячківського посмертно нагороджено Золотим Хрестом Заслуги та Золотим Хрестом бойової заслуги 1-го класу.

Дмитро Клячківський під псевдо «Клим Савур» є одним з героїв роману «Білий Кречет» та «Боривітри» трилогії «Кров свята» В. Шовкошитного. Про відважного командира УПА місцеве населення та повстанці склали кілька

пісень: «Гордою будь, земле Волині», «На землях Волині й Полісся», «Гей, бували хмари та бували бурі» [7]. 9 липня 1995 р. було відкрито пам'ятники Д. Клячківському у м. Збараж, а в 2002 р. – у м. Рівне. На честь «Клима Савури» у містах Луцьку, Тернополі та Рівному названо вулиці [1, с. 326].

У 1991 р. завдяки керівництву Рівненської обласної організації Українського Народного Руху (насамперед – Л. Левчук) на основі даних, отриманих з архіву управління нинішньої СБУ у Рівненській області, було точно встановлено місце загибелі Д. Клячківського. Разом із «Климом Савуром» перебував і загинув 12 лютого 1945 р. Борис Бедрик (на псевдо «Див», «Клим»). У 1992 р. з ініціативи В. Червонія рівненські активісти на місці загибелі «Клима Савури» в урочищі Лісничівка насипали символічний курган та поставили хрест.

За допомогою представників української влади та громадськості було встановлено місце захоронення провідника ОУН на Волині «Клима Савура». Могилу полковника шукали 10 років [4, с. 11]. Навесні 2001 р. були проведені додаткові дослідження після депутатського звернення В. Червонія на ім'я голови Служби Безпеки України В. Радченка. 24 березня 2001 р. В. Червонію було надано офіційну відповідь, де було вказано, що тіла загиблих («Клима Савура» та його побратимів) було доставлено до м. Рівного у в'язницю обласного управління НКДБ. А згодом здійснено їх захоронення в районі «Грабник» у Рівному, де знаходилася в'язниця та обласне управління НКВД. На тому місці нині встановлено каплицю [9, с. 3].

Отож, Д. Клячківський був великим командиром УПА, який мріяв про вільну Українську державу і докладав великих зусиль для її звільнення від радянських та німецьких окупантів та її розбудови. Саме тому видатний полководець став мішенню радянської влади, яка вбачала для себе загрозу від УПА і яка врешті домоглася фізичного знищення «Клима Савура». Пам'ять про легендарного командира УПА Дмитра Клячківського буде жити у серцях багатьох поколінь українців-патріотів. Адже «Клим Савур» здійснив неоціненний внесок у процес визволення та розбудови нашої держави, поклавши за це своє життя.

Список літератури

1. Антонюк Я. Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955): Літопис УПА. Т. 13 / Я. Антонюк. – 1069 с.
2. Веденєєв Д. Пастка для «Щура» [Електронний ресурс] / Д. Веденєєв, Ю. Шаповал // Дзеркало тижня. – 2006. – 3 листопада. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/pastka_dlya_schura_4.html
3. Веденєєв Д. Творець повстанської армії / Д. Веденєєв // Історія України. – 2002. – Квітень. – № 13. – С. 4–5.
4. Гуменюк А. Віднайдено місце захоронення Клима Савура / А. Гуменюк // Українське слово. – 2002. – 17–23 січня. – С. 11.
5. Дмитрук В. Вони боролися за волю України: монографія / В. Дмитрук. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007. – 1070 с.
6. Історія українського війська / За заг. ред. В. Павлова. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 416 с.

7. Марчук І. Клим Савур: пастка для головнокомандувача [Електронний ресурс] / І. Марчук // На скрижалях. – 03.2016. – Режим доступу : https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/03/blog-post_97.html
8. Марчук І. В. Командир УПА–Північ Дмитро Клячківський – «Клим Савур» / І. В. Марчук. – Рівне: видавець Олег Зень, 2009. – 168 с.
9. Музиченко Я. Хрест і зброя Савура / Я. Музиченко // Україна молода. – 2011. – 4–5 листопада. – С. 3.
10. Рябенко С. «Друже Рубан!..». Використання фальсифікатів в дискусіях про Волинь [Електронний ресурс] / С. Рябенко // Українська правда.– 22.10.2016. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2016/109259/>

УДК 929

Островерхова С.І.

учениця 10 – А класу

Чернякова В.Е.

кандидат педагогічних наук, викладач-методист

Харківська спеціалізована школа з поглибленим вивченням окремих предметів № 133 «Ліцей мистецтв»

м. Харків

sofieostr@gmail.com

ТВОРЧИСТЬ С.ВАСИЛЬКІВСЬКОГО ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Одною із основних проблем нашого сьогодення у світі як українців є мала кількість структурованих досліджень феномену української культури в цілому. Наприклад, найбільш дослідженим і відомим жанром української культури, що чітко оформився під час українського національного відродження середини ХІХ – початку ХХ століття є, безперечно, література. Менш відомими і дослідженими є такі види мистецтва, як музика та живопис. Але ж до великого кластеру мистецтва відносять усі його прояви. Це була перша причина, за якою була обрана саме ця тема.

Другою проблемою можна назвати таку особливість сьогоденного стану української культури та навчання, через яке українці тільки зараз «відкривають» для себе велетнів рідної культури, тих людей, які заклали фундамент самостійності нашої культури ще під час культурницької та академічної діяльності в рамках українського національного руху. Як не може стояти дім без основи-фундаменту, так і не можливим було б становлення самостійної української держави без культури. Як би дивно це не звучало, але без наших відомих письменників, композиторів і художників Україна могла б назавжди залишитись «колонією» Росії. Саме становлення української, а не «малоросійської» культури, розвиток мови дав поштовх до думок про незалежність, до активізації національного руху, до формування нової української держави – вільної, могутньої, самостійної.

Історичні умови не дозволили українському народові створити власну державу на початку ХХ століття, а лише у його кінці. Але українська культура – саме українська – пережила гоніння і заборони в Російській імперії. Ці

заборони і є тими факторами, які сприяли створенню цього стану: коли населення країни мало інформоване про власну культуру і її досягнення, коли ми повинні сприяти виживанню нашої спадщини у XXI столітті.

Українська культура наприкінці XIX ст. формувалась на противагу загальноросійській культурі і була тісно пов'язана з фольклорним шаром національної культури. Із самого початку українська національна культура і українське мистецтво у тому вигляді, в якому вони формувались у кінці XIX — на початку XX ст., були максимально наближені до самосвідомості, менталітету народних, селянських мас.

Поєднання художнього мистецтва із усвідомленою ідеєю українства вперше відбувається в творчості Сергія Васильківського.

Сергій Васильківський народився у 1854 році в місті Ізюм Харківської губернії(нині Харківська область). Дід митця був чумаком, а батько працював писарем. Батько, як вважається, привив синові любов до творчості і спокійно-ніжну художню виразність.

Васильківський спочатку навчався в Харківській гімназії, де його ментором був Д.І. Безперчий – товариш Тараса Шевченка і учень Карла Брюллова. Під час навчання поет часто користувався бібліотекою свого родича – поета В. Александрова. Творчість таких літературних геніїв як Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Микола Гоголь справила на нього велике враження – він відкрив для себе світ української культури, поєднання фольклору та модерних течій у творчості. Саме таке поєднання пізніше бачимо в творчості художника – він змішував в своїх картинах фольк-мотиви та «сучасні» техніки, яких він навчився в Академії мистецтв (наприклад, картина «Весна в Україні» поєднує модернізм та мотив українського села).

Рисунок 1 – С. Васильківський. Весна в Україні

Іншим впливом на Сергія Івановича були його прогулянки, під час яких він милувався рідною природою. Як пише автор Рутковський (оригінальну

орфографію збережено): «Будучи ще змолоду великим аматором до природи, Васильківський чимало бродив, полюючи, по тих славних наших степах... Широко розтулялась душа молодого чоловіка і глибоко переймалась на ціле життя яскравими образами й рідними мотивами в наслідок безпосередніх вражень.

Олівцем і фарбою бажає він виявити їх, починає малювати під дужим враженням Репіна й Крючкова... і нарешті зважується остаточно стати до праці артиста-маляра»[1].

Після недовгого навчання у ветеринарному училищі, у 1876 році Васильківський вступає до Петербурзької Академії Мистецтв, у якій навчається у пейзажному класі М. Клодта і В. Орловського. У 1879 році Васильківський одержав за етюд свою першу нагороду – малу срібну медаль. Але це не рятувало митця від нестачі коштів – йому доводилося жити в так званій «казьонці» на горищі Академії мистецтв. Саме там він потоваришував із «братом за негодою» Миколою Самокишем, який теж мешкав там.

З 1883 по 1885 рік Васильківський здійснює подорож по рідному краю, де пише такі свої відомі картини як «Весна в Україні», «Влітку», «На околиці», «Кам'яна балка». Він бере участь у конкурсі та всеросійській академічній виставці, на якій він отримав 5 срібних і одну малу золоту медаль за написані картини, а за втрачену нині картину «На Дінці» і картини «Весна» і «Полювання за куропатками» – велику золоту медаль і право на поїздку для професійного вдосконалення.

У подорож по Європі Васильківський вирушає разом зі своїм товаришем Миколою Самокишем. Як пише Рутковський, (оригінальну орфографію збережено): «Про враження їхні можна сказати з цілковитою певністю. Коли Самокиш, як баталіст, знайшов для своїх молодих змагань і вимог належне формулювання у Мейсоньє і Невіля, то пейзажист Васильківський міг поставитись де-що уважніше тільки до творчості так званих барбізонців, з Коро на чолі. Але, звичайно, про позичання у них або сліпе наслідування не може бути й мови, можна тільки знайти спільність вихідних точок у барбізонської школи і в наших своєрідних артистів малярів... Без порівняння більше значіння мали тут зустріч і знайомство Васильківського з І.П. Похитоновим що-до впливу, який виявився пізніше... В тому, як трактував сюжети і малював Похитонов, Сергій Іванович, молодий артист, побачив реалізацію своїх затаєних мрій»[1]. Вплив Похитонова можна побачити у створених у той час так званих «піренейських етюдах». В них вбачаємо легкий пейзажний малюнок і багатошарові, складні кольорові гами.

Ця подорож залишила глибокий слід на творчості Васильківського, адже після неї можна сміливо сказати про повну творчу формацію митця. Він прагнув, взявши від своїх кумирів усе найкраще, створити власний стиль малярства. Після повернення в Україну у творчості митця починають домінувати так звані «кримські етюди» – на порівняння з «піренейськими» вони стоять значно вище в своєрідній мистецькій ієрархії якості малюнку і барв'яних рішень. У цей період він мало виставляється, але дуже плідно працює. Варті згадки такі класичні шедеври митця, як «Запорожець в розвідці», «Кобзарі в дорозі», «В степу».

Рисунок 2 – С. Васильківський. Запорозжці в розвідці/Сторожа запорозьких вольностей

Художник має шалений успіх як на персональних виставках, так і в товаристві петербурзьких художників. Можливо, через останнє у цей час деякі критики починають вказувати на зменшення «якісного» складу робіт Васильківського і його більш помітну орієнтацію на ринок. Не можна сказати, що роботи Сергія Івановича стали гірше – але критики все частіше докоряли художнику про начебто переважання матеріального добробуту над артистичним початком його робіт[2].

Ця зміна була викликана скоріш невинними творчими шуканнями Васильківського. Майстер пензля намагався передати в своїй творчості почуття, вловити красу життя, зобразити ту саму невловиму красу цього світу. Він боровся за розвиток своєї творчості – результатом стала творча депресія, яка і не дозволяла талантові митця приймати нові форми у творчості і вимушувала триматися на одному і тому ж рівні.

У цей час митець також проявляє великий інтерес до колекціонування і малювання українських народних орнаментів і візерунків, видів старих храмів і хатинок. При сприянні і участі Васильківського було збудовано будинок земства в Полтаві у суто українському стилі, працює разом із старим приятелем Самокишем, видає альбоми візерунків та орнаментів.

У 1900 році у Васильківського почався недуг серця, який поступово прогресував і вимушував митця робити перерви в творчості й подовгу не покидати власної хати на Москалівці. Однак художник продовжує брати участь в успішних персональних виставках. Він продовжує творити, присвячуючи свої роботи рідній Слобожанщині; він залишається вірним собі, засуджує нові віяння у світі українського мистецтва, не вдається до імпресіонізму чи примітивізму. У 1912 році відкрилася персональна виставка Васильківського, на якій було представлено акварельні зображення таких історичних діячів України, як Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко, Василь Кочубей, Петро Могила. Це свідчило про захоплення художником українською історією; до цього митець лише рідко вдавався до зображення української історії на полотні. Цього ж року він представив 33 роботи на великій виставці українського образотворчого мистецтва в Києві.

Останніми роботами, які малює художник, є портрет Шевченка в натуральну величину та великоформатна картина «Вибори кошового отамана», написані, всупереч власним традиціям, олійними фарбами.

У вересні 1917 року стан здоров'я Васильківського погіршився, він кілька днів лежав неpritомним. Перед смертю художник заповів біля 1500 своїх робіт Харківському художньому музею. У останні свої дні, коли ще мав свідомість, голосно декламував переказ про козака Голоту або співав рідних пісень.

Творчість Сергія Івановича Васильківського значно вплинула на формування ідеї вільного українського народу. Часті зображення козаків – захисників нашого народу пропагувало серед поціновувачів мистецтва емоції патріотизму та любові до рідної культури. Картини Васильківського, що зображували рідну природу та побут простих українців, назавжди залишилися в пам'яті багатьох, сформувавши наш погляд на життя поневоленої України у другій половині XIX і першій половині XX сторіччі.

Творчий наробок Васильківського становить близько 3000 робіт; в музеях і приватних збірках знаходиться близько 500 його робіт.

Список літератури

1. Рутковський М. Сергій Васильківський. – Прага, 1927.
2. Безхутрий М. С. І. Васильківський. Нарис про життя та творчість. — К., 1954.
3. Інтернет-ресурси.

УДК 908

Петкова О.С.

вчитель історії та правознавства, керівник шкільного музею Бойової Слави,

спеціаліст вищої категорії, старший вчитель

Тернопільської ЗОШ I-III ступенів №4,

м. Тернопіль

ksusha.pet@gmail.com

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Головне завдання кожного вчителя на сучасному етапі – стимулювати в учнів інтерес до навчання та навчити самостійно здобувати знання, творчо їх використовувати. Навчання предмету буде успішним, якщо в учителя є бажання використати сучасні інноваційні технології та можливості і ресурси не лише освітніх установ. Розвиток компетентності, продуктивної творчої діяльності та широкого світогляду з використанням можливостей музеїв – один з таких шляхів. Проблема оновлення змісту освіти, її модернізація засобами музейної педагогіки набуває особливої актуальності. На уроках у класі учні оволодівають аналізом і синтезом складних, але схематизованих та ідеалізованих об'єктів та явищ. Тому, якщо не звертатися до дійсності, в учнів формується уявлення, що ці явища та події відбуваються лише у класі за наявності приладів та певних умов. Ці хибні уявлення можна змінити на уроках в музеї. При цьому важливо: змінити роль учнів з пасивних відвідувачів музеїв на активних користувачів музейних ресурсів; перейти від поодиноких та

епізодичних контактів учнів з експонатами до впровадження системи музейних уроків.

У сучасній Україні зростає роль діяльності шкільних музеїв, спрямованої на розвиток творчої самодостатньої особистості з активною громадянською позицією. Музей у закладі освіти є осередком освіти й виховання, що сприяє формуванню в молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної й духовної культури. У ХХІ столітті освітньо-культурна функція музею набуває особливої значущості й цінності, нової динаміки, адже саме в музеї діти невимусовно знайомляться з історичним минулим, набувають життєвого досвіду, знань, визначаються з майбутнім, формуються як активні, національно самосвідомі громадяни.

Впровадження музейної педагогіки у викладання історії є одним із напрямків, над яким я працюю, як учитель історії та керівник шкільного музею Бойової слави Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ступенів №4.

Напрямки діяльності шкільного музею Бойової слави:

- *Пошуковий.* Цей напрямок дає можливість учням проявити себе в дослідницькій роботі. В процесі цієї роботи проходить соціальна адаптація учнів, бо через особисте ставлення до існуючої проблеми формується їх громадянська позиція, ціннісні орієнтири та пріоритети.

- *Експозиційний.* Специфіка музейної експозиції полягає в тому, що та чи інша подія, явище відображається в ній за допомогою не лише музейних предметів, але й художніх та технічних засобів.

- *Екскурсійний.* До проведення екскурсії є спеціальні вимоги: екскурсію можна будувати по окремим темам та питанням теми; зміст питання повинен розкриватись шляхом показу та аналізу окремих експонатів; екскурсію робить цікавою змістовна емоційна розповідь.

- *Культурно-масові заходи.* Шкільний музей є центром навчально-виховної діяльності закладу.

Тематичні підрозділи музею:

1. *Школа екскурсоводів* – учні мають можливість ознайомитись з особливостями організації та діяльності музеїв, з різними формами і методами музейної роботи, вчать оформляти музейну експозицію та проводять екскурсії по трьох напрямках: *Тернопіль в роки II світової війни, УПА на Тернопільщині, Буремне сьогодення*

2. *Тернопіль в роки II світової війни* – період II світової війни в музеї висвітлений експонатами, що розповідають про визволення Тернополя (квітень 1944 року). В цій експозиції представлені унікальні архівні документи, листи очевидців, фотодокументи, кадри кінохроніки.

3. *УПА на Тернопільщині* – діяльність УПА в нашому регіоні була досить активною. Пошукова робота в цьому напрямку дає можливість донести до учнів невідомі раніше факти про національний рух Опору та познайомити з біографіями бійців УПА – наших земляків.

4. *Буремне сьогодення* – значне місце займає експозиція, присвячена подіям сучасної історії України (Революція Гідності та російська агресія на Сході), яка налічує більше 100 експонатів

5. *Історію творять особистості* – важливу роль у роботі музею відіграють зустрічі з видатними земляками. Це – ветерани II світової війни, ветерани УПА, учасники бойових дій на Сході України, волонтери, громадські активісти та політичні діячі.

Вважаю, що проведення уроку історії в музеї підвищує його ефективність, оскільки він виконує такі функції:

1. Реалізує принцип наочності
2. Підвищує науковий рівень і зміцнює зв'язок наукових знань з практикою та життям
3. Розширює світогляд учнів
4. Реалізує виховний потенціал предмета
5. Формує усвідомлені та переосмислені знання, які найміцніше фіксуються у пам'яті
6. Навчає співвідносити загальне і часткове, аналізувати, порівнювати, спів- ставляти

Як організувати роботу з музейними експонатами?

– *Виконання завдань у формі запитань вчителя:* учні самостійно досліджують музейний експонат. Метою такого виду робіт є не стільки дослідження навчального матеріалу за допомогою музейного експонату, скільки розвиток певних здібностей, умінь і навичок пізнавальної активності та самостійності учнів, розвиток критичного мислення і вміння дивитися на події під різними кутами зору. В подібному учнівському дослідженні допускається використання 1-2 музейних експонатів.

– *Самостійне дослідження музейних експонатів* як джерела інформації без допомоги учителя за розробленими педагогом схемами та пам'ятками.

Структура подібної самостійної роботи учнів над музейним експонатом має такі складники:

- 1) актуалізація знань і корекція опорних уявлень;
- 2) мотивація навчальної діяльності;
- 3) усвідомлення змісту;
- 4) самостійне виконання роботи;
- 5) узагальнення та систематизація результатів; 6) підбиття підсумків.

– *Індивідуальна форма роботи* дозволяє реалізувати диференційований підхід до навчання.

– *Якщо використовується групова форма роботи*, то група з 4 -7 осіб отримує одне завдання і виконує його разом, але звіт кожен учень готує самостійно.

Завдання, які ставить перед собою вчитель на музейних уроках: ознайомлення з різними формами і методами музейної роботи; поглиблення знань учнів з навчальних дисциплін, реалізація завдань особистісно-орієнтованого навчання та розвитку здібностей дітей; виховання національно свідомого громадянина, грамотної освіченої людини; вироблення в учнів умінь практично застосовувати здобуті знання та користуватись історичними

джерелами; усвідомлення учнями особистої причетності до подій сьогодення, формування активної громадянської позиції; набуття навичок орієнтування у потоці інформації, що постійно збільшується; розвиток творчого мислення, формування власної точки зору та критичного ставлення до інформації.

Тому у сучасних умовах реформування української освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту навчальної та виховної діяльності. Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів сучасної шкільної педагогіки – музейна педагогіка, що вирішує проблеми формування особистості: залучення старшокласників до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

За педагогічним словником, *музейна педагогіка* – «галузь педагогічної науки, побудована на основі науково-практичної діяльності й орієнтована на передачу культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища»[1;]. Інші дослідники Є. Медведєв та М. Юхневич дають таке визначення: «Музейна педагогіка – це сфера науки, яка виникла на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства, мистецтвознавства та краєзнавства. Вона досліджує музейні форми комунікації, характер використання музейних засобів у передачі та сприйнятті інформації з точки зору педагогіки»[5;43]. Питанням впровадження музейної педагогіки у навчально-виховний процес на Україні займаються у ІІПО Київського університету ім. Б. Грінченка – методист Майя Терещенко та у Львівському національному університеті ім. І. Франка Олексій Караманов.

Предметом музейної педагогіки є проблеми, пов'язані зі змістом, методами і формами педагогічного впливу музею на школярів, а також із роллю музею в системі освіти. У колі наукових зацікавлень музейної педагогіки центральне місце посідає музейно-педагогічний процес в цілому[2;407].

Музейна педагогіка дає змогу:

- здійснювати нетрадиційний підхід до навчання, яке базується на залученні дітей до дослідницької роботи і комп'ютерного навчання;
- поєднувати емоційний та інтелектуальний вплив на учнів;
- розкрити значення і практичний зміст матеріалу, який вивчається;
- спробувати власні сили і самореалізуватися кожному учневі;
- пояснити складний навчальний матеріал на простих наочних зразках;
- організувати цікаві уроки, додаткові факультативні та позакласні заняття, дослідницьку роботу в шкільному музеї та школі.

Головним об'єктом музейної педагогіки часто визначають культурно-освітні аспекти музейної комунікації, тобто особливий підхід до різноманітних діалогових процесів, що відбуваються в музеї, а це ставить завдання участі у формуванні вільної, творчої, ініціативної особистості, здатної стати активним учасником діалогу[9;435]. Таким чином, музейна педагогіка за об'єктом збігається з теорією музейної комунікації, а за методом – з педагогікою, ширше – з психологією. Музейна педагогіка не тільки узагальнює досвід, а й прогнозує нові методики, створює музейно-педагогічні програми. Як наукова

дисципліна міждисциплінарного характеру вона оперує передовсім категоріями музеєзнавства і психолого-педагогічних дисциплін – наприклад, «музейний предмет», «музейна культура», «музейна комунікація», «виховання», «дидактика», «музейна освіта», «музейний педагог», «візуальнемислення»[2; 404].

На сучасному етапі розвитку шкільної історичної освіти, напрацювання методики застосування різноманітних практичних занять з історії України у музейних закладах для учнів старшої школи є надзвичайно актуальним у контексті дослідницької діяльності учнів. Це зайвий раз розкриває універсальність різноманітних методів і форм музейної педагогіки з використанням музейних матеріалів у навчальному процесі, збагачення змісту роботи новими формами. Пошук відповіді на традиційне дидактичне питання – як навчати школярів засобами музейної експозиції, щоб викликати у них інтерес, бажання займатися дослідницькою діяльністю у музейних закладах – виводить на аналіз форм і методів навчання учнів [8;429].

Найбільш ефективними формами роботи у рамках музейної педагогіки є масові, групові, індивідуальні. Масові форми роботи з учнями передбачають театралізовані екскурсії, походи, експедиції, вечори, олімпіади, вікторини, зустрічі з учасниками та свідками історичних подій, краєзнавчі ігри, шкільні конференції, дебати, лекції, поїздки по іншим музеям та містам. До групових форм відносяться: гурток, товариство, видання путівників, журналів, створення відеофільмів, розробка музейних екскурсійних й індивідуально-освітніх маршрутів за мапою міста, області з технічним або усним (живим) звуковим супроводом. Вони готуються під керівництвом учителя, знімаються і монтуються самими учнями. Такі відеофільми у подальшому можуть використовуватися у класно-урочній і позаурочній, позакласній роботі. Індивідуальними формами роботи є робота з документальними матеріалами архівів, підготовка доповідей, рефератів, запис спогадів, спостереження за життям і побутом народу, який вивчається, виконання пізнавальних завдань, написання наукових робіт, переписка з ветеранами, персональні виставки учнів, розробка індивідуально-освітніх маршрутів з експонатами історичних музеїв по експозиціям, місту, області, пошук епістолярного й літературного матеріалу, який допоможе учням "озвучити" експонат у ході усної розповіді.

Особливо ефективними у музейній педагогіці є ігрові технології, технологія колективних творчих справ, технології проблемного й індивідуального навчання. Як один із варіантів технології індивідуального навчання може бути використаний метод проектів. Це комплексний метод навчання, який дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, надає можливість учню виявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї діяльності.

Дослідник з музейної педагогіки Караманов О. пропонує під час організації практичних занять у музеї в межах словесної групи методів використовувати ще один метод – локалізації подій (коли мова йде про описовий характер якогось історичного факту, події, явища). У такому розумінні це уможливорює його конкретизацію під час загального ознайомлення з експозицією, дидактичну відповідність поставленим цілям заняття[2;406].

Застосування методу локалізації подій на заняттях з історії може бути надзвичайно ефективним при відвідуванні історичних, мистецьких музеїв, музеїв зброї, а також при розповідях учням про визначні архітектурні пам'ятки рідного міста.

До інших методів, які завжди мають місце при організації дослідницької діяльності старшокласників у музеях і пов'язані з використанням інформаційних технологій, відносяться наочні методи. Це форми засвоєння навчального матеріалу, які знаходяться у суттєвій залежності від наочних приладів і технічних засобів, що застосовуються у процесі навчання історії України. Музейні пам'ятки дають основну навчальну інформацію у вигляді чуттєвих образів, а слово учителя або музейного педагога допомагає їх формуванню і відтворенню.

Принцип наочності сформулював і обґрунтував в XVII ст. Я. Коменський: "...усе, що тільки можна уявляти для сприйняття почуттями, а саме: видиме – для сприйняття зором, те, що почуте, – слухом, запахи – нюхом, те, що смакує, – смаком, доступне дотику – шляхом дотику. Якщо які-небудь предмети відразу можна сприйняти декількома почуттями, нехай вони відразу охоплюються декількома почуттями"[4;302].

Деякі науковці у галузі музейної педагогіки наочні методи розділяють на три групи: демонстрація, ілюстрація і відеометод.

Таким чином, нові інформаційні технології суттєво розширюють аудиторію віртуальних відвідувачів музеїв, що дає змогу популяризувати зібрання, експозиції й імідж музею в усьому світі. З їх допомогою учні можуть оперативно отримувати інформацію про нові події та музейні акції, про експоновані предмети та їх каталоги, зробити віртуальну екскурсію музеєм за допомогою електронного путівника [3;133].

Особлива увага у музейній педагогіці приділяється і практичним методам – формам оволодіння навчальним матеріалом на основі вправ, самостійних завдань, практичних робіт. Адже отримані знання у школі можуть глибоко й цілеспрямовано засвоюватися тоді, коли вони знаходять застосування на практиці або учні ці знання набувають через практичні дії.

Практичні методи можна розділити на групи пізнавальних вправ, ігри, інсценізації, занурення у минуле.

За І. Лернером, репродуктивні і пояснювально-ілюстративні методи називаються пасивними [5;46]. Також до них можна віднести й інформаційно-рецептивний метод (Н. Ланкова) [7;224]. При використанні пасивних методів учні виступають в ролі "об'єкта" навчання. Вони засвоюють та відтворюють матеріал, що передається музейним педагогом або вчителем – джерелом історичної інформації. Ці методи застосовуються переважно у ході бесіди, розповіді, поясненні, опису доказів. Успішне використання їх засновано на глибокому розумінні психологічних процесів і властивостей пам'яті: запам'ятовуванні, зберіганні, впізнанні, відтворенні[8;430].

При застосуванні активних методів, старшокласники стають "суб'єктами" навчання, виконують творчі завдання, беруть участь у діалозі з музейним педагогом або вчителем. У музейній педагогіці до таких методів відносять метод проблемного викладу та дослідницький.

Створення проблемної ситуації і зацікавленість нею старшокласника – необхідна умова вирішення проблеми. Прагнення учня вести самостійний пошук і пропонувати варіанти вирішення є запорукою високої пізнавальної активності, привчає самостійно мислити, надає пізнавальній діяльності творчого характеру.

Ще одним з активних методів, який використовується у музейній педагогіці, є дослідницький метод, який передбачає виконання старшокласниками під керівництвом учителя окремих дослідницьких завдань і робіт. При використанні дослідницького методу форма оволодіння навчальним матеріалом набуває ознак дослідження, тому виховує у старшокласників інтерес, кмітливість, активність, самостійність, відповідальність.

Таким чином, *музейна педагогіка забезпечує таку організацію навчально-виховного процесу, за якої учень є одним із головних суб'єктів творчої діяльності. З погляду на творчу особистість як цілісну людську індивідуальність, яка виявляє творчі здібності, творчу мотивацію і вміння, які дають можливість породжувати якісно нові матеріали та духовні цінності, що сприяють розвитку духовності людини, забезпечується збагачення її внутрішнього світу.* Це відповідає розвитку гуманістичного підходу у формуванні світогляду школяра засобами музейної педагогіки. Від осмислення процесів і подій, що відбувалися на «малій батьківщині», учні переходять поетапно до осмислення подібних чи різко відмінних явищ і процесів у більш широкому історичному і планетарному значенні. Таким чином, учень знаходиться в своєрідному центрі концентричних кіл, які постійно розширюються: формується громадянське патріотичне мислення, коли школяр досліджує проблеми, що пов'язані з історією міста і одночасно віднаходить першопричини саме такого перебігу подій, бо він змушений заглибитися в курс історії України чи всесвітньої історії. Виховується національно свідомий громадянин, грамотна, освічена особистість із активною громадянською позицією, що усвідомлює свою причетність до подій сьогодення.

Список літератури

1. Воронович В. М. Музейная педагогика [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.academy.edu.by/details/departments/uumr_soprOSO/Metod2_ist.doc.

2. Караманов О. В. Метод і прийом локалізації подій в організації практичних занять у музеї // Могилянські читання 2008 року: Зб. наук. пр. : Церква і музей: втрати ХХ століття / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник; Ред. рада: В. М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К. : Фенікс, 2009. – С. 404–407.

3. Кобцев К. Інформаційні технології в музеї // Музей: менеджмент і освітня діяльність. – Львів : Літопис, 2009. – С. 132–135.

4. Коменский Я. А. Великая дидактика / Избр. пед. соч. – М., 1982. – С. 302–303.

5. Лернер И. Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. – М., 1982. – С. 43–51.

6. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К. : Генеза, 2006. – 328 с.

7. Работа со школьниками в краеведческом музее: Сценарии занятий : Учеб.-метод. пособие / Под ред. Н.М. Ланковой. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 224 с.

8. Топилко О. В. Актуалізація музею як педагогічного чинника в контексті сучасних культурних процесів (з досвіду проведення науково-освітнього заходу "Лавра – берегиня. Музей – оберіг" // Могилянські читання 2008 року: Зб. наук. пр. : Церква і музей : втрати ХХ століття / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник; Ред. рада: В.М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К. : Фенікс, 2009. – С. 429–438.

УДК 93

Родіна Ю.В.

учениця 11-А класу

Євдошенко С.В.

вчитель історії і правознавства, спеціаліст вищої категорії,

КЗ "Навчально-виховний комплекс

"Гімназія №11 - спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов

I ступеня - дошкільний навчальний заклад "Еврика"

Кам'янської міської ради

kasyanasha@gmail.com

КОЗАЦТВО – ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Історія України дуже різноманітна і неоднозначна, вона зазнала періоди розквіту і спустошення, героїзму і зради, самостійності й кабали. Є в ній сторінки, які хочеться скоріше перегорнути, але є й такі, якими ми досі пишаємося, найяскравіша з яких – період козацтва.

Козацтво виникає у той трагічний «чорний» період нашої історії, коли української державності вже не існувало, а землі України, що знаходились у зоні Великого кордону (поміж європейського та азіатського світів), були поділені між іншими державами. Однак ні одна з тих держав не захищала українське населення від спустошливих набігів татарських орд, що і стало однією з причин появи козаків – українських воїнів-захисників.

У вітчизняній літературі багато говориться про унікальність українського козацтва, але не уточнюється: унікальність в порівнянні з чим? В чому полягає ця унікальність? Саме відповідь на ці питання і є головною метою роботи.

Відомо, що українське козацтво, як суспільне явище, не було поодиноким, а мало відповідні аналоги у різні історичні періоди в інших країнах. Наприклад: міліція в Стародавньому Римі, військово-рицарські ордени середньовіччя, хорватські граничари, секеї та гайдуки в Угорщині, донські козаки в Росії. Вони мали багато спільних рис внутрішнього устрою, господарських і військових занять, соціального становища.

З міліцією Стародавнього Риму українське козацтво поєднують принципи формування збройних сил, як вид громадського (народного) ополчення: виконання військових функцій було правом та громадським обов'язком кожного вільного дорослого чоловіка, який справляв за власний кошт зброю та захисне спорядження. У мирний час проводились навчання: за сигналом, вони

повинні були прибути до місця збору війська, маючи при собі намет для ночівлі та запас їжі на декілька днів або тижнів, потім проводилися тренування.

Поступово, міліція в Стародавньому Римі стала являти собою окремий прошарок вершників - основу римського війська, який був вище простих громадян, але нижче за патриціїв. Характерною особливістю цих формувань було те, що вони виступали представниками центральної влади, виконували наглядово-репресивні функції та мали загальнодержавний статус.

Українське ж козацтво, в більшості своїй, не мало відношення до державної системи, лише незначна частина козаків була прийнята на військову службу владою Речі Посполитої і записана в окремий список — реєстр. Загальна кількість реєстрових козаків у 1572 році складала 300, у 1576 році — 500, а у 1578 році — 600 осіб. Після цієї реформи короля Стефана Баторія нереєстрові козаки фактично опинилися поза законом. За гетьмана П.Конашевича-Сагайдачного у 1617 році реєстр було збільшено до 3 тис., а у 1619 році — до 6 тис.

Варварські воєначальники, які переходили на службу до Рима і отримували римське громадянство, потрапляли до вершників. Саме від них вели своє походження найстародавніші й найблагородніші роди у середньовічній Європі, вони й дали їй перших лицарів. Професійний воїн - це і є лицар (рейтер, шевальє). Але на всіх мовах ці слова означають «вершник», який має при собі шолом, панцир, спис, щит і меч. Згідно з поширеними в лицарському середовищі уявленнями, справжній лицар повинен походити із знатного роду. Поважаючи себе лицар посилався для підтвердження свого благородного походження на гіллясте генеалогічне древо, мав фамільний герб і родовий девіз. У лицарів вироблявся особливий тип психології. Ідеальний лицар зобов'язаний мати безліч чеснот. Він мав бути зовні красивим і привабливим, сильним. Тому спеціальна увага приділялася поставі, одягу, прикрасам.

На українських землях лицарями називали козаків. Однак є значні відмінності у формуванні і цілях цих спільнот: лицарські ордени засновувалися представниками найбільш багатих і знатних родин Європи, вже потім до них приєднувалися представники інших суспільних верств, за принципом: зверху — донизу. Багато лицарських орденів боролися за владу, деякі з них мали за мету створення власної держави. Вищим виявом лицарської войовничості, агресивного прагнення феодалів до захоплення нових земель, підтриманим католицькою церквою, стали хрестові походи на Схід під прапором захисту християн і християнських святинь від мусульман.

Основними ж причинами виникнення українського козацтва було: посилення феодално-кріпосницького і національно-релігійного гніту з боку Литви і Польщі, необхідність захисту своїх земель від постійних нападів султанської Туреччини і Кримського ханства, а про захоплення чужих територій й мови не було. В першу чергу, у козаки йшли українські селяни і міське населення, до них часто приєднувалась і дрібна шляхта, що тікала від гніту великих магнатів. Формування ж перших козацьких об'єднань відбувалося знизу, стихійно і «навіть у другій половині XVI ст. поняття «козак» ще позначало радше спосіб життя, ніж соціальний статус [4, с.89]». До

середини XVI ст. козацтво не відчувало себе єдиною силою чи соціальним прошарком, а тому всі зусилля концентрувалися на конкретній громаді.

Майже до кінця XVII ст. козаки одягались дуже скромно, навіть слова «голитьба» й «козак» були синонімами. Сорочку й шаровари носили, поки ті не розпадалися на шматочки, а щоб їх не турбували комахи, одержу пропитували риб'ячим жиром і вижарювали на сонці. Покрой одержу козаки запозичили у татар і турок: високі шапки, широкі «шальвари», довгі каптани, широкі пояси. Ця одержу не заважала рухам й підходила до жаркого, степового клімату. Козаків не турбував зовнішній вигляд, а більше піклувалися вони за свій фізичний стан.

Спільним, у порівняння Січі з європейськими духовно-лицарськими орденами, є також обряд вступу до товариства, на що ще у XVII ст. звернув увагу французький офіцер П'єр Шевальє: «Треба перепливти їх (... пороги...), а потім здійснити подорож по Чорному морю, щоб називатися справжнім запорозьким козаком, так само, як мальтійські лицарі, щоб удостоїтися честі стати членом їх ордену, зобов'язані відбути паломництво [7, с. 39 - 40]».

«Подібно до католицьких рицарських орденів козацтво було пов'язане узами громади (societas), віри (religio) та покликання або мети свого заснування (vocatio) [6, с. 76-77]».

Отже, схожість середньовічного рицарства й козацтва полягає вже в тому, що це були воїни з особливим типом психології, які повинні дотримуватися «Кодексу честі», бути фізично та духовно розвинутими, мати багато інших чеснот. Дуже важливу роль в їх житті відігравала релігія: віра в Бога – основа життя.

Майже усі військово-рицарські ордени середньовіччя засновувалися представниками найбільш багатих і знатних родин Європи, а козаки об'єднувалися на основі рівності, без врахування соціального походження і матеріального становища. Найважливішою відмінністю цих спільнот була мета їх організацій: військово-рицарські ордени середньовіччя засновувалися на войовничості феодалів та їх прагнення до захоплення нових земель, наслідком чого стали хрестові походи на Схід. Глибока релігійність, ревний захист православної віри характерні для українського козацтва і були направлені на захист людей і землі від загарбників.

В XV-XVI ст. вздовж Великого Кордону між Заходом і Сходом виникають нові аналогічні військово-корпоративні спільноти: хорватські граничари, секеї та гайдуки в Угорщині, донські козаки в Росії і українське козацтво. Їхня доля відрізнялася внаслідок специфіки історичного розвитку кожного народу [2].

Хорвацькі граничари - переселенці з південно-слов'янських земель, яких король Хорватії Матвій Корвін залучив до потреб оборони: щоб вони охороняли Військовий Кордон – укріплену територію від Адріатичного узбережжя до річки Сава.

Військову службу в мирний час граничари відбували за свій рахунок, а під час війни могли отримувати плату залежно від конкретних умов. Їм також офіційно належало дві третини захопленої здобичі, а одна третина йшла королю (імператору). Всі боєздатні чоловіки на території Військового Кордону були

військовозобов'язаними. За це вони отримували землю, були вільними від влади феодалів і мали особисту свободу. Однак земля, на якій граничари працювали для власного утримання належала їм доки вони служили, і вона передавалась у спадок на тих же умовах. У цілому ж, і політично, і економічно граничари залежали від імператора, як верховного правителя і власника землі. Імператорський двір вбачав у них реальну воєнну силу як для зовнішньої, так і для внутрішньої політики: граничари усвідомлювали свою стану зверхність і нерідко ставали знаряддям придушення селянських виступів.

На відміну від граничар, запорозькі козаки до 1775 р. володіли значною територією на лівому і правому берегах Дніпра - земля і всі утіди запорозьких козаків вважалися спільною (колективною) власністю Війська Запорозького і були в повному розпорядженні Коша Запорозької Січі, що сприяло економічній незалежності козацтва.

Цікаво, що у граничар та запорозьких козаків існувала схожість системи укріплень та сигнального оповіщення про близькість ворогів. Вздовж всієї прикордонної лінії були влаштовані невеликі дерев'яні укріплення, у яких перебувала сторожа, яка мала попереджувати про наближення турків умовними сигналами. Укріплень було багато і вони розміщувалися настільки близько одне від одного, щоб сигнал, поданий з одного, можна було побачити (вогонь) або почути (дзвони) в іншому. Отже, оминати сторожу було практично неможливо, і звістка про наближення противника миттєво потрапляла до головних передових постів, а звідти – далі. Так само швидко проводилася мобілізація воїнів. Отримавши умовний сигнал, всі чоловіки бралися до зброї, швидко збиралися в загони і діяли згідно з наперед визначеними планами.

Найдавнішою окремою військовою громадою в Угорщині були секеї, які проживали вздовж східного кордону Трансильванії: на початку XVI ст. їх нараховувалось понад п'ятдесят тисяч чоловік (проживали у 168 селах). Секеї виконували лише військову повинність і номінально належали до військово-феодалного стану, хоча і займалися сільським господарством. Існував офіційний поділ секеїв на старшину, вершників-капітанів і піхотинців. Старшина захоплювала спільні землі і основна маса секеїв потрапила в залежність від них. Згодом привілеї залишилися лише у старшини і протягом XVII ст. громада секеїв поступово занепадає: незначна частина їх отримала дворянський титул, значна частина була закріпачена, а решта стала окремою категорією селянства.

Цікавим явищем в Угорщині був рух гайдуків – вони виступали головною силою в боротьбі з османськими завойовниками. Гайдуки вели партизанську війну і діяли переважно невеликими групами, але інколи чисельність їх загонів сягала кількох сотень. Вони базувалися у лісистій гірській місцевості, поступово створюють власні поселення і навіть цілі групи поселень у басейні Тиси. Уже з середини XVI ст. угорські гайдуки нерідко виступають як самостійна одиниця у військово-політичній боротьбі. Їхні дії були традиційними: партизанські рейди на зайняту турками територію, напади на турецькі кораблі на Дунаї, прикордонна сторожова служба та ін. (Такі дії перекликаються з формами боротьби українських та донських козаків). Період найбільшої активності й успіхів угорських гайдуків припадає на початок XVII

ст. По закінченню війни з Габсбургами князь Угорщини – Іштван Бочкаї надав десяти тисячам гайдуків шляхетство (в цілому у визвольній боротьбі брало участь до тридцяти тисяч чоловік). Це було так зване «колективне шляхетство», коли привілеями користувалися не окремі особи, а вся спільнота разом. Всі гайдуки мали бути поселені на державних землях (своєї землі в них не було, а без неї було не вижити,) виконувати військову повинність (тоді як шляхта залучалася до неї тільки в окремих випадках). Було прийнято і окреме рішення про заборону переходу селян в гайдуки. Тобто, гайдуки розглядалися як проміжний стан між селянами і шляхтою [2].

Таким чином, угорські гайдуки протягом XVI-XVII ст. займали поважне місце в суспільно-політичному житті угорських земель, як і українське козацтво - на своїх землях. Однак, на відміну від козаків, усі гайдуки жили лише на державних землях.

Донські козаки – козацька спільнота, що стихійно формується на річці Дон - на прикордонних землях Московії у XV-XVII ст., поступово займає незначні частини сучасних Луганської і Донецької областей України та практично усю територію Ростовської, Волгоградської, Воронежської областей і республіки Калмикія в Російській Федерації. Основу війська складали русини, українці, московити, кримські і ногайські татари, що належали до різних етнічно-соціальних верст. Разом із запорожцями донці ходили у самовольні походи на Крим, Московію, Персію, здійснювали грабіжницькі походи в акваторії Каспійського і Чорного морів. Існуючи на території Московії, у 1570 року донські козаки прийняли протекторат московського царя Івана Грозного і стали називатися Донським військом. Залежність донців від Москви була формальною і вони продовжували «співпрацю» з запорозькими козаками: у 1637 року вони разом захопили османську фортецю Азов, яку утримували 5 років. У 1648–1657 роках частина донців підтримала запорожців у боротьбі проти Речі Посполитої.

Управління військом донським зосереджувалася в руках військового отамана, що обирався на загальних зборах козаків - «колі»; помічником отамана був осавул, а для письмових справ - військовий піддячий, які також обиралися військом в колі. Але згодом Москва взяла донське козацтво під контроль і кинула на підкорення Сибіру, Далекого Сходу, Забайкалля, Центральної Азії, Північного Кавказу. Поступово російським козакам доручають суто поліцейські, а незрідка - навіть каральні функції [5]. Саме після перших серйозних каральних походів у 1709 року - супроти булавінців, донські козаки перебували «на ножах» з козаками Гетьманщини – вільне українське козацтво вважало ганебними й безбожними такі дії донців проти братів-козаків і сприйняли це, як зраду.

Поступово, з донських, уральських та інших козаків формуються козацькі війська у складі збройних сил Російської імперії і вони повністю втрачають вільність, в системі військового командування створюється головне управління козацьких військ.

Отже, хоча і донське, і запорозьке козацтво виникає стихійно і виконує захисні функції, між ними є суттєві відмінності: донці виникають вже на території існуючої держави, а запорожці – на вільних землях, що обумовлює

різність їхньої мети. В той час, коли донські козаки намагалися «дорожче продати» владі свої «послуги», українські козаки поступово перетворюються на потужний військово-землеробський стан із державотворчими функціями. В XVII сторіччі українське козацтво вже було здатне створити державу, що називалась «Державою війська Запорозького». Окрім того, запорозькі козаки ніколи не приймали участь в каральних операціях проти свого народу, не займалися поліцейською діяльністю.

Таким чином, досліджуючи причини виникнення або формування перелічених європейських суспільно-військових спільнот і українського козацтва, роглядаючи їх функції і мету, ми доходимо висновку, що на відміну від українського козацтва, аналогічні суспільно-військові спільноти формувалися в певній державі та або знаходились на державній службі, або підтримувалися державною владою. Правлячі кола Хорватії, Угорщини, Австрії і Московії належним чином усвідомили небезпеку, яка їм загрожує і спрямували державну політику на формування належної системи оборони. Українське населення було покинуте сам-на-сам із своїми проблемами і мало шукати шляхи створення власних недержавних збройних сил, серед яких поступово основне місце зайняло українське козацтво. В козацькому війську кожен сам повинен був забезпечувати себе зброєю, спорядженням, кіньми, провіантом та фуражем. Українське козацтво пройшло найважчий шлях становлення, було найбільш самостійним серед інших прикордонних спільнот.

Отже, головна і принципова відмінність українського козацтва від споріднених спільнот полягала у тому, що Польща, Литва, Московія не змогли використати закладеного в ньому потенціалу в інтересах держави. Потрібне суспільству, але полишене на себе козацтво було приречене шукати власний шлях розвитку. «Повстає козаччина як стихія, як вона хаотична, без дальшої мети й глибшої політичної програми. Але об'єднавшись з громадянством, призвавши на поміч своїй узброєній руці й очайдушному, лицарському серцю, розум нації, козаччина дуже скоро змінила свою роль добичника й оборонця степових окраїн на роль будівничого-творця відродженої Української Державності [1, с. 5]».

Список літератури:

1. Велика історія України: У 2-х т. – Т. 2./Передм. Д-ра І.П. Крип'якевича; Зладив М.Голубець. – К.: Глобус, 1993. – 400 с.
2. Леп'явко С. Великий кордон Європи як фактор становлення українського козацтва (XVI ст.). – Запоріжжя: РА «Тандем – У», 2001.
3. Лясота Е. Щоденник 1594 року// ж. Жовтень, № 10 – 1984.
4. Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. – Х.: ВД «Школа», 2007. – 592 с.
5. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України: У 2 т. - Т.1. До середини XVII століття. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 1995. – 672 с.
6. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. - Дніпропетровськ: Січ, 1994. - 678 с.
7. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі.— К., 1960.

8. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків.: У 3-х т. – Т.1- К.: Наукова думка, 1990. – 592 с.

9. Гійом Левассер де Боплан. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і веденням воєн.
<http://izbornyk.org.ua/boplan/opys.htm#cossagues>

УДК 93

Салік Г.В.

вчитель історії та правознавства

Скотаренко Е.О.

учениця 6 класу

середній загальноосвітній навчально-виховний комплекс «Ор-Авнер»

м. Кам'янське

school.oravner@gmail.com

ЧОРНОБИЛЬ НА ВІДСТАНІ 32 РОКІВ

Коли відбулася ця страшна трагедія я, мешканка Дніпродзержинська (нині Кам'янського), учениця 6 класу школи «Ор-Авнер», ще навіть не народилася. Про неї я вперше дізналася в школі, але до кінця уявляла, що таке радіація. Побачити її неможливо, пощупати, понюхати також неможливо. Так чого ж боятися? Але згодом я почала розуміти яка це страшна загроза.

26 квітня виповнюється 30 років від дня Чорнобильської катастрофи, яка стала найбільшою за всю історію ядерної енергетики у світі.

26 квітня 1986-го, о 01:23, вибухнув четвертий енергоблок Чорнобильської АЕС, що спричинило масштабну радіоактивну катастрофу, наслідки якої відчутні і сьогодні. Тоді загинуло близько 50 співробітників станції і постраждали сотні рятувальників. Населення Прип'яті, яке у 1986 році становило 45 тис. осіб, повністю евакуювали протягом перших трьох днів після вибуху. Головним вражаючим чинником стало радіоактивне забруднення. В атмосферу було викинуто величезну кількість радіоактивних речовин і радіоактивного пилу. Радіоактивна хмара від аварії пронеслася над європейською частиною СРСР, більшою частиною Європи, східною частиною США. Приблизно 60% радіоактивних речовин осіло на території Білорусі.

Аварія була визнана як найбільша в історії атомної енергетики.

Все сталося настільки стрімко, що аж до останніх секунд все прилади контролю залишалися працездатними, завдяки чому весь хід катастрофи відомий буквально до часткою секунд.

Навколо Чорнобильської катастрофи склалася незвичайна ситуація: буквально до секунд відомий хід подій тієї фатальної ночі 26 квітня 1986 року, вивчені всі можливі причини виникнення аварійної ситуації, але досі невідомо, що саме призвело до вибуху реактора.

Суперечки з приводу того, яку природу мав вибух реактора на четвертому енергоблоці ЧАЕС не припиняються.

Багато експертів сходяться на думці, що вибух був аналогічний ядерного. Тобто, в реакторі почалася неконтрольована ланцюгова реакція, подібна до тих,

що відбувається при підриві ядерної бомби. Ці реакції тривали частки секунди, і не перейшли в повноцінний ядерний вибух, так як весь вміст реактора було викинуто з шахти, а ядерне паливо розсіялося.

Однак основному вибуху реактора сприяв вибух іншої природи - паровий. Вважається, що через лавиноподібного зростання освіти пара всередині реактора багаторазово зріс тиск (фактично - в 70 разів), яким була зірвана багатотонна плита, що вкриває реактор зверху, як кришка каструлю. В результаті реактор був повністю зневоднений, в ньому почалися неконтрольовані ядерні реакції, і - вибух.

Щоб уявити масштаби катастрофи, потрібно розуміти, що являє собою реактор РБМК-1000. Основу реактора становить бетонна шахта з розмірами $21,6 \times 21,6 \times 25,5$ м, на дні якої лежить сталевий лист товщиною 2 м і діаметром 14,5 м. На цій плиті спочиває графітова кладка циліндричної форми, пронизана каналами для ТВЕЛів, теплоносія і стрижнів - власне, це і є реактор. Діаметр кладки досягає 11,8 м, висота - 7 м, вона оточена оболонкою з водою, яка служить додатковим біологічним захистом. Зверху реактор укритий металевою плитою діаметром 17,5 м і товщиною 3 м.

Чорнобильська катастрофа стоїть у першому ряду найсерйозніших техногенних аварій за всю історію людства. Вона мала настільки згубні наслідки, що і зараз ситуація залишається дуже важкою.

Вибух реактора привів до жахливих за масштабами радіаційним забрудненням місцевості. У реакторі на момент аварії перебувало близько 180 тон ядерного палива, з яких від 9 до 60 тон були викинуті в атмосферу у вигляді аерозолів - величезна радіоактивна хмара піднялася над АЕС, і осіло на великій території. В результаті забруднення зазнали значні території України, Білорусі та деяких областей Росії.

Близько 200 000 осіб евакуювали із зон забруднення.

З числа постраждалих унаслідок аварії померло 167 653 людей, серед них 2 929 ліквідаторів. 83% потерпілих унаслідок Чорнобильської катастрофи страждають на різні захворювання, а серед учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС - 92%.

У ліквідації наслідків Чорнобильської аварії взяли участь дві з половиною тисячі кам'янчан - 10% від кількості ліквідаторів Дніпропетровської області.

У Дніпропетровській області 25 жовтня 1989 року була створена Громадська організація "Союз Чорнобиль України". Мета організації - захист законних прав чорнобильців, надання допомоги членам організації і їх сім'ям у вирішенні соціально-побутових, медичних, економічних, юридичних та інших проблем, збір і систематизація інформації про громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, привернення уваги влади до проблем чорнобильців. На момент створення організації в області налічувалося понад 33000 осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Дніпропетровщина відправила в зону Чорнобильської трагедії потужний загін ліквідаторів: понад 23000 чоловік представників різних спеціальностей; прийняла на свою територію 3000 сімей евакуйованих з Прип'яті, Чорнобиля та інших населених пунктів.

Станом на квітень 2015 року в Кам'янському мешкає 1714 осіб, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, з них: 1 категорії - 176, 2 категорії - 928, 3 категорії - 346, дітей - 185, членів сімей померлих (вдів) - 79 осіб.

Велика кількість чорнобильців-ліквідаторів на місто чисельністю 254 тис. городян (станом на 1986 рік) пояснювалася значною концентрацією в Кам'янському фахівців з професійним досвідом поводження з радіоактивними та хімічно небезпечними речовинами.

Більшість з них вперше місяці чорнобильської катастрофи взяли участь в її ліквідації добровільно. Більше однієї тисячі фахівців-хіміків з Кам'янського керували окремими підрозділами чорнобильців-ліквідаторів і зуміли вправними і зваженими оперативними діями зберегти життя і здоров'я підлеглих.

У Кам'янському створена і діє громадська організація інвалідів «Союз Чорнобиль України», головою якої є Микола Нещерет.

Час не загоїв чорнобильських ран, не стер у пам'яті важкі й героїчні події, імена мужніх добровольців — пожежників, експлуатаційного персоналу ЧАЕС, військовослужбовців, будівельників, учених, медиків, які тієї квітучої весни відправились на зустріч невідомій небезпеці, виявивши жертовність, високий патріотизм, зупиняючи ядерну катастрофу. Їхній подвиг назавжди записаний до літопису людської мужності та навечно залишиться у пам'яті українського народу.

Список літератури:

1. Офіційний сайт «Союз Чорнобиль України» http://www.chernobil-ukr.dp.ua/o_nas.htm
2. Інтернет - видання «Наш Репортер», публікація від 24.04.15г <http://nashreporter.com/readnews.php?read=2081>
3. Інтернет - видання «Gorod dp.ua», публікація від 13.12.2007, <https://mobile.gorod.dp.ua/news/8569?co=up>
4. Інтернет - видання «Gorod dp.ua» від 26.04.2011, <https://job.gorod.dp.ua/dz/news.php?id=62621>
5. офіційний сайт ПАТ ДМКД <http://www.dmkd.dp.ua/node/1171>
6. Знамя Дзержинки № 17 від 25.04.13.
7. Знамя Дзержинки № 50 від 10.12.15.

УДК 93/94

Семенов Я.В.
учень 11-Б класу
Завірова М.Л.
вчитель історії
ЗЗСО №15
м. Запоріжжя
school15@meta.ua

ТОРГІВЕЛЬНІ ВІЙНИ

ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

Навіть досягнувши певних рівнів цивілізації, люди не завжди можуть вирішувати проблеми мирним дипломатичним шляхом, вдаючись до більш

жорстких засобів. По мірі розвитку людини та появи перших держав люди поступово усвідомлювали, що своїх ворогів не завжди потрібно винищувати фізично. Краще та набагато ефективніше зробити пару економічних пасток, заплести павутиння економічних залежностей, щоб примусити своїх суперників віддавати свої ресурси та працювати на тебе або відчувати негативні прояви у власній економіці [1].

Економічні війни ведуться досить давно. Але в XX-XXI століттях значно розширились засоби, які використовують противники. Сьогодні аналітики виокремлюють конфлікти, в яких використовуються торговельні, морські, кредитні блокади, арешти та конфіскація майна. Особливу увагу слід звернути на те, що змінились основні цілі торговельних війн – якщо раніше їх вели задля відстоювання економічних інтересів, то сьогодні вони в переважній більшості випадків переслідують політичні цілі. Проводячи агресивну зовнішню політику щодо країн периферії світового капіталізму, ведучі країни світу уникають терміна «економічна війна», вважаючи за краще такі нейтральні визначення, як «економічні санкції», «торгово-економічні обмеження», «мораторій», «заборона». Однак всі ці заходи в сукупності розраховані на те, щоб підірвати економіку противника, викликати соціальні заворушення, а в перспективі – провести зміну влади в державі.

Як і будь-який конфлікт, торговельні війни мають причини, серед яких дослідники найчастіше виділяють надмірну поляризацію у світовому масштабі бідності та багатства; нестабільність світової економіки, яка не може вирішити протиріччя між необхідністю міжнародного поділу праці та бажанням олігархів одноосібно користуватись його результатами. Ще однією причиною наукові вважають зміну ролі економіки, яка сьогодні не лише задовольняє суспільні потреби у послугах та товарах, а перетворилась на вагому силу соціального управління та може використовуватись навіть як механізм силового тиску [2].

Розглянемо основні прояви економічних війн: найпопулярніші заходи, які найбільш часто використовуються – це політика протекціонізму та санкції, які повинні нанести відчутних збитків супротивнику.

Протекціонізм – це підвищення податків на ввезення продукції, яке має на меті підтримку вітчизняного виробника. Може також використовуватись з наміром дестабілізувати іноземного торговця, якщо він має велику зацікавленість в якомусь ринку.

Санкції – засіб впливу, який передбачає несприятливі наслідки для правопорушника. Існує багато різновидів санкцій, але у політиці цей термін частіше за все використовується як обмеження діяльності якоїсь держави в тій чи іншій сфері.

Економічні санкції стали важливим і часто використовуваним інструментом міжнародної політики лише після Другої світової війни, особливо в останні три десятиліття XX століття. На період 1971-2000 рр. довелося 120 випадків санкцій, що склало 69% всіх випадків, зафіксованих в період 1911-2000 рр.

Найбільш детально можна розглянути усі види цих заходів на прикладі суперництва Заходу та Росії. У XX столітті найбільш масштабною була економічна війна Заходу проти СРСР. Війна ця мала яскраво виражені

політичні цілі: спочатку - зміщення влади більшовиків, а згодом – комуністичної партії, привід до влади ставлеників країн Антанти (в першу чергу, Великобританії і Франції), зміна курсу країни. Крім того, Захід домагався виконання Росією зобов'язань по боргах, а також відновлення майнових прав іноземців (скасування націоналізації іноземних активів). Економічна війна проти Радянської Росії почалася з грудня 1917 року, коли колишні союзники Росії по Антанті оголосили їй торгіву і морську блокаду. З невеликими перервами (перш за все, на час Другої світової війни) економічна війна проти Радянського держави тривала аж до розпаду СРСР в грудні 1991 року. Не вступаючи у відкрите протистояння на полях битви, дві економічні системи вели виснажливу боротьбу за існування, переможницею в якій стала капіталістична економіка, побудована на засадах ринку та конкуренції.

Але економічні війни велись не лише проти Радянського Союзу, в другій половині XX століття під вплив економічних санкцій потрапили Іран, Куба, КНДР. Між деякими країнами відбувались менш помітні локальні конфлікти, але вони також мали вплив на світову економіку.

Торгівельні війни використовуються для досягнення різних цілей. Наприклад, відносно СРСР, а згодом Росії, в США продовжували діяти поправки до закону про торгівлю Джексона-Веніка, прийняті в 1974 році з метою змусити Москву зняти обмеження на виїзд з СРСР євреїв, які офіційно були скасовані Конгресом лише в 2012 році [4]. Поправки передбачали різні обмеження в частині як експортної, так і імпоротної торгівлі з Радянським Союзом. Поправки були скасовані лише в 2012 році, але їх тут же замінив «Акт Магнітського». Цей закон зберігає за урядом і президентом США право вводити обмеження на торгівлю з Російською Федерацією.

Інший приклад - обмеження на поставки технологій. Ще в 1949 році за ініціативою Вашингтона була створена міжнародна організація під назвою Координаційний комітет з експортного контролю, більш відомий як КОКОМ (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls, CoCom).

В епоху холодної війни КОКОМ встановив переліки стратегічних товарів і технологій, які не підлягали експорту в країни східного блоку. Комітетом було розроблено стратегію «контрольованого технологічного відставання» країн Варшавського договору. Відбулося падіння Берлінського муру, розвалився Радянський Союз, а КОКОМ продовжував існувати. Він був ліквідований лише в 1994 році, але не тому, що країни-засновниці дійшли висновку, що він вже не потрібний, а тому, що цей засіб впливу вже застарів, тому на зміну йому прийшло укладення Вассенаарської угоди, яка дозволяла не менш ефективно обмежувати надходження з країн Заходу технологій військового і подвійного призначення в «небажані» країни [3].

Цікаво, що торговельні війни можуть мати не лише негативні, але й позитивні наслідки для певних країн, серед яких дослідники виокремлюють збільшення надходжень до державного бюджету, інколи як наслідок економічного конфлікту фіксується збільшення ВВП. Подібні конфлікти можуть стати імпульсом до економічного зростання або підвищення рівня технологічності. Якщо метою війни була девальвація певної валюти, то і в цьому випадку не все безнадійно – це явище традиційно оцінюється як

негативне, але воно може призвести до збільшення обсягів вітчизняної продукції або до стимулювання експорту одночасно із скороченням імпорту [2].

В цілому торгівельна війна може мати як наступальний, так і оборонний характер. До оборонних методів таких війн зазвичай відносять антидемпінгові імпорتنі мита, митні обмеження ввозу продукції, зниження імпорتنих квот [5].

Майже всі країни в тій чи іншій мірі інтегровані в світову економіку, отже, жодна з них не застрахована від економічного нападу або загрози торгівельної війни, але існують досить ефективні засоби, які дозволять мінімізувати економічні втрати. Найважливішим з них вважається підвищення загальної конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Також економісти пропонують уникати перетворення сировини на основний експортний продукт, рекомендуючи створювати додану вартість. Іноді достатньо відшукати нові ринки збуту, що не лише не відчуті негативних наслідків торгівельної війни, а навпаки – дати власній економіці поштовх для подальшого динамічного розвитку.

Враховуючи небажання більшості країн доводити конфліктні ситуації до озброєного протистояння, можна припустити, що торгівельні війни як засіб політичного впливу ще довгий час будуть використовуватись для досягнення різних цілей.

Список літератури:

1. Дахно І. І. Світова економіка. Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 264 с.
2. Н.В. Безрукова, М.В. Василенко. Світові торговельні війни: особливості та наслідки. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4153>
3. Вассенаарська домовленість / Інформаційний портал Державної служби експортного контролю України. Режим доступу: http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=CD92705616948BE08E973033670945F1?art_id=51511&cat_id=35380
4. Эд Верона. Истинная цена поправки Джексона-Вэника. Режим доступу: <https://inosmi.ru/world/20120330/189387372.html>
5. Торговые войны — история и современность. Режим доступу: <http://www.vlasti.net/news/174825>

УДК 433

Тоцька Ю.А.

заступник директора з НВР

КУ «Пологівська гімназія «Основа»

м. Пологи

ОЛЕКСАНДРІВСЬК У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ. ВІД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921 р.р.) ДО РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ (листопад 2013 р.-лютий 2014 р.)

На даному етапі розвитку історичної науки актуальним є питання формування української нації, генофонду, свідомості та самовизначення українського народу. Все це нерозривно пов'язане з діяльністю УНР (1917-1921

р.р.). Саме з 1917 року формується ідея незалежності та відцентрованості від Москви. Зважаючи на події, що відбувалися з листопада 2013-лютого 2014 р.р., Україну сколихнула Революція Гідності, яка відзначилася відходом політики Януковича від західноєвропейських традицій та зовнішнім курсом політики на РФ. Українці повстали проти пануючої влади і тим самим виразили прагнення своїх пращурів, які боролися за формування власної, незалежної, єдиної України, починаючи з 1917 р. Актуальним є дослідження подій у Олександрівську (нині Запоріжжя) 1917-1921 р.р. та у листопаді 2013-лютому 2014 р.р.

Досліджуючи дане питання, з історії УНР можемо виділити наступні публікації, в яких дослідження відбуваються на загальноукраїнському рівні: Я. Грицак[3], О. Мироненко[4], О. Щусь[7], Ф. та Г. Турченко[5] й інші. Існує обмаль наукових публікацій, присвячених Революції Гідності (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.). Можемо виділити наступні праці: А. Колодій[2], Ю. Шведа[6] та інші.

Проте, наукових праць, присвячених дослідженню Революції Гідності у м. Запоріжжя на сьогодні не існує.

Метою статті є визначити вплив УНР на історичний шлях України на регіональному рівні.

25 жовтня (7-8 листопада) 1917 р. більшовики взяли владу в Петрограді, поваливши Тимчасовий уряд. Спроба захопити владу в Києві для більшовиків була провалена. Після триденних боїв, їм вдалося добитися виведення з Києва російських військ, які зберігали вірність Тимчасовому уряду. Але цим скористалася, насамперед, Центральна Рада, яка зберігала нейтралітет між воюючими сторонами. Таким чином, Тимчасовий уряд був розпущений, а більшовики не мали у Києві достатньої опори. На основі своїх військових сил Центральна рада становила контроль над Києвом[3].

20 листопада 1917 р. ЦРУ видала III Універсал, за яким проголошувалося утворення УНР. Однак, було збережено федеративні відносини України з Росією. Таким чином, ЦРУ збов'язувалася «допомогти всій Росії, щоб вся Російська Республіка стала федерацією вільних і рівних народів». Фактично, Україна проголошувала себе автономією у складі неіснуючої федерації[3].

Наприкінці 1917-на початку 1918 р. відбулася перша російсько-українська війна. 17 листопада 1918р.-25 квітня 1920р. – друга російсько-українська війна. Вони йшли за єдиним сценарієм: більшовицькі війська з Росії

вторглися в Україну, де їм допомагала “п’ята колона” з місцевих проросійських елементів. Коли українські дипломати вимагали зупинити просування російських військ (з Росією Україна після Брестського миру мала дипломатичні відносини), у відповідь з Москви нарком закордонних справ Чичерін їм нахабно відповів: «Ніякого війська Російської соціалістичної радянської республіки в

Україні нема. Військова акція в Україні в цей момент проводиться між військами Директорії і військами українського радянського уряду, який є цілком незалежний»[5].

У 20-х числах листопада 1918 р. до м. Олександрівська підійшли війська, підлеглі Директорії. Це були частини Катеринославського республіканського коша під командуванням М. Горобця[5].

Командувати Олександрівським гарнізоном було призначено сотника М. Гладніва. Він як Олександрівський повітовий комендант отримав у розпорядження кінну сотню, кулеметну команду та Перший Хортицький курінь. Повітова варта була роззброєна. Г. Гордієнко, який в цей час мешкав в Олександрівську, так описав реакцію населення на переворот: «Все населення в місті, незалежно від національної приналежності, переворот проти гетьманської влади прийняло з великою радістю»[5].

Комісаром УНР в Олександрівському повіті став гласний думи О. Лазаренко. В Олександрівську земство розгорнуло роботу по створенню дружин самооборони. Воно проголосило негайну ліквідацію рад, вимагало від місцевих волосних управ «всіма засобами» припинити діяльність «грабіжницьких шайок», які тероризували населення[5].

УНР на чолі з М. Грушевським, В. Винниченком, С. Петлюрою виступала за відхилення більшовицького уряду та гетьманату П. Скоропадського. Цікавим фактором даного явища є те, що населення з усіх територій України боролось за незалежність України від зовнішніх чинників[5].

Щодо впливу антигетьманського повстання на формування національної свідомості населення регіону і утвердження його української ідентичності, зазначимо, що, на відміну від правобережної частини Півдня України, у лівобережній домінували селянські загони, очолювані переважно махновцями. Вони орієнтувалися не на Українську Народну Республіку, а на відновлення радянської влади, у розумінні якої вони, однак, різко розходилися з більшовиками. Досить сильними були тут позиції місцевих більшовиків, які також агітували за радянську владу. Однак, це не означає, що Південь був втрачений для УНР. Реально оцінюючи обстановку, В. Антонов-Овсієнко зробив висновок, що ці "зародки" радянської влади в Україні "легко можуть бути задушені петлюрівськими бандами". Домінування українського етнічного середовища в регіоні робило дуже проблематичним довготривалий контроль махновців і місцевих більшовиків над краєм. Рано чи пізно ці території мали підпасти під контроль Директорії.

Вирішальну роль у подальшому розвитку подій в регіоні відіграли радянські війська, які вторглися в межі Української Народної Республіки з РСФРР. Вони діяли у контакті з місцевими більшовиками і анархо-комуністами. Вже 20 листопада 1918 р. Реввійськрада військ Курського напрямку наказала підпільним комуністичним організаціям України мобілізувати всі сили, особливо на Катеринославщині, для "відновлення Радянської влади назустріч нашому руху на південь і захопленню ст. Олександрівськ, Синельникове, Павлоград»[5].

Наприкінці січня 1919 р. воєнно-політична ситуація в районі Катеринослава ускладнилася. З одного боку, відступ з Лівобережжя Запорізького корпусу П. Болбачана поставив Катеринослав під безпосередній удар з боку харківської групи більшовицького війська. З іншого боку, перехід отамана Григор'єва на бік більшовиків ослабив оборону Катеринослава з

Півдня. В результаті 26 січня 1919 р. радянські війська під командуванням П. Дибенка захопили місто й встановили тут радянську владу[5].

Директорія УНР не змогла поширити свою владу навіть на ту територію Півдня України, що перебувала свого часу під контролем Української держави П.Скоропадського. Але слід враховувати, що Директорія діяла у значно складніших умовах. Вона не мала союзників, хоча вже на початку 1919 р. змушена була вести війну одночасно на декількох фронтах. Головною причиною обмеженості впливу Директорії у південноукраїнському регіоні був зовнішній фактор, представлений, головним чином, російськими білогвардійцями та більшовиками. Коли б не потужний більшовицько-білогвардійський тиск, національний контроль над південноукраїнським регіоном, безсумнівно, було б встановлено[5].

Саме так, активними учасниками революційних подій в Україні 1917-1921 рр були представники Пологівської волості, Олександрівського повіту, Катеринославської губернії: Бурдим Микита Іванович, Безверхий Антон Якович, Волковинський Свирид Семенович, Гавриленко Андрій, Галюк Никон Павлович, Губа Андрій, Камінський Володимир Іванович, Касьянов Іван Михайлович, Кишко Іван Ілліч, Кропивко Гаврило Спиридонович, Кузьмін Іван, Литвиненко УдаОненарович, Маленко Степан Іванович, Мартиненко Іван Маркович, Моргуненко Пантелеймон Семенович, Назаренко Семен, Носенко Антон Романович, Ольховий Петро Дмитрович, Пономаренко Сергій Єпіфанович, Самобочий Євген, Семененко Никифор Данилович.

Сучасна історія не обійшлася без подальшої боротьби українців за єдність та незалежність. Період з листопада 2013 р. по лютий 2014 р. отримав назву Революції Гідності. Висунуто вимоги євроінтеграції та відходу від проросійського впливу. Запоріжжя й тут не стояла осторонь подій.

М. Горошишин був на Майдані до останніх днів свого життя і став одним із героїв «Небесної Сотні». Уродженець села Басані Пологівського району Запорізької області. Одним з числа загиблих у Небесній Сотні є Синенко Сергій Петрович. Під час Революції гідності Сергій виходив на Майдан. Був активним учасником Автомайдану Запоріжжя та Дніпропетровська, організовував допомогу медикаментами та фінансово підтримував самооборону місцевого Майдану, доставляв через Дніпропетровський аеропорт необхідні речі та медикаменти для Євромайдану в столиці. 26 січня, у «криваву неділю Запоріжжя», захищав людей від жорстокого побиття «тітушками» та силовиками, доставляв поранених до лікарень на власному автомобілі, приймав активну участь у визволенні заарештованих людей із райвідділів міліції[1].

Події у місті розгорталися масштабно. Починаючи з листопада 2013 р. до лютого 2014 р. містяни проводили зібрання. Виступали за євроінтеграцію. Настрої були мирними, керівники запорізького Майдану пригощали всіх охочих гарячими напоями та печивом. Все це відбувалося до розгону Майдану, після 26 січня 2014 р. беркут почав наступати та виганяти протестувальників, декого заарештовували. Всі протести відбувалися на площі Фестивальна, біля будівлі Запорізької ОДА. 2 лютого 2014 р. зібрання запорізького Майдану проходять на новому місці — на вулиці 12 квітня, біля пам'ятника колишньому

меру Запоріжжя О. Поляку. Учасники вшановують пам'ять загиблих на Майдані у Києві, підтримують асоціацію України з ЄС[1].

Серед активних учасників та організаторів Запорізького Майдану можемо виділити наступних: І. Артющенко, І. Лех, Ю. Новицька, Ф. Турченко, В. Лінніков, К. Коротченко, В. Мороко, К. Клочко та інші[1].

Учасники Майдану з м. Запоріжжя, на нашу думку, були активними боротьбистами та продовжувачами справи своїх пращурів, які ще за часів УНР боролися за незалежність та єдність своєї держави.

Отже, Українська Народна Республіка та її дії стали провідником в історії до подальшої плідної боротьби українців за єдність, незалежність нації та держави. Тож, наприкінці 1917-на початку 1918 р. відбулася перша російсько-українська війна. 17 листопада 1918р.-25 квітня 1920р. – друга російсько-українська війна. Вони йшли за єдиним сценарієм: більшовицькі війська з Росії

вторглися в Україну, де їм допомагали місцеві проросійські елементи. Олександрівськ був активним учасником даних подій. Місцеві анархічні та сепаратистські сили виступали проти УНР та йшли на союз з російськими військами, але все ж УНР змогла вистояти і дала поштовх для подальшої боротьби за незалежність України. Листопад 2013 р.-лютий 2014 р. – Україну сколихнула Революція Гідності. Населення виступало за Євроінтеграцію та проти проросійської політики В. Януковича. Таким чином, можемо бачити активну боротьбу українського народу проти панування та контролю над Україною Росії кризь роки та століття.

Список літератури:

1. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3. : у 2 ч. Ч. 1. АР Крим – Луганська область / уклад.: О. Білобровець, Л. Бондарук, Т. Ковтунович, Т. Привалко [та ін.], відп. ред. Т. Привалко ; Укр. ін-т нац. пам'яті. – Київ : К.І.С., 2017. – С. 249-257

2. Антоніна Колодій. Феномен Майдану в контексті пошуку моделі врядування в Україні // Агора. – Випуск 13 : Революція відбулася: що далі? – К.: Стилос, 2014. – С. 22-36. – www.kennan.kiev.ua/Library/Agora/Agora13.pdf

3. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. [Навч. посібник]. - Київ: Генеза, 1996. – С. 120-121

4. Мироненко О.М. ЗАКОНОДАВЧА ПРОЦЕДУРА ТА ЗАКОНОДАВЧІ ІНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ 1917–1918 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=zakonodavcha_procedura_ta_zako (останній перегляд: 17.03.2018)

5. Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2015. – С. 89-90 – (Студії з регіональної історії. Степова Україна)

6. Шведа Ю. Революція Гідності у контексті загальної теорії соціальних революцій [Електронний ресурс] / Юрій Шведа. – 26 січня 2014 р. – Режим доступу:

http://zaxid.net/news/showNews.do?revolyutsiya_gidnosti_u_konteksti_zagalnoyi_teorii_sotsialnih_revolyutsiy&objectId=1301345

7. Щусь О.Й. ВІЙНА РСФРР І УНР 1918-1919 РР. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2003. - 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Vijna_RSFR_1918 (останній перегляд: 17.03.2018).

Андрушко І.А.

*заступник директора з науково-методичної роботи
andrushko.61@ukr.net*

Манжело В.Д.

учениця II класу

*КЗ НВК «Загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів-
академічний ліцей № 15» Кам'янської міської ради
м. Кам'янське*

ВПЛИВ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

*Ми довіряємо своїм очам - але їм не можна вірити;
ми покладаємося на своє серце - але й на нього
не варто покладатися. Запам'ятаєте ж,
учні: воістину нелегко пізнати людину!*

Конфуцій

У наш час соціалізація все частіше визначається як двосторонній процес. З одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, входячи в певне соціальне середовище. З іншого боку, у процесі соціалізації він відтворює систему соціальних зв'язків за рахунок активного входження в середовище. Інакше кажучи, людина в процесі соціалізації, не лише збагачується досвідом, але і реалізує себе. Так, на тривалому етапі загальної освіти формується цілісна увага про світ, науку і цінності суспільства, тобто формується соціальний досвід: досвід пізнання, відносин та діяльності.

Розглянемо чинники, які впливають на особистість. Це концепція переходу України до сталого розвитку: виховання відповідальної, толерантної духовно-зрілої особистості, яка здатна самостверджуватися на засадах цінностей демократичного громадянського суспільства. А також - Програма науково-методичного проекту "Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства", спрямована на удосконалення системи виховання соціально компетентної особистості, що в повній мірі відповідає державній освітній політиці і забезпечує, таким чином, становлення зрілого громадянського суспільства в Україні.

Факторами впливу на формування особистості підлітка є: соціальні фактори (родина, друзі, соціум в цілому) та педагогічні (школа та освітній процес). В НВК- академічний ліцей № 15 м. Кам'янське постійно проводиться робота з вивчення рівня соціалізації учнів. Було проведено опитування школярів, яке показало чи цікаво й комфортно дитині в навчальному закладі, і що навпаки не подобається, заважає навчанню. Отримали результати:

Школа подобається мені завдяки тому, ЩО

– В ній багато друзів

– Вона дає нам знання

– В ній цікаві уроки та мої улюблені вчителі

Я не люблю школу через те, ЩО

- Треба рано вставати
- Вчителі можуть бути злими (кричати)
- Задають багато уроків додому
- Іноді отримую погані оцінки.

За підсумками анкетування, в якому були задіяні учнів інших шкіл міста визначено, що більшість старшокласників вважають субкультури захопленням, яке погано впливає на людину, проте серед них є такі, що захоплюються музикою чи стилем одягу деяких субкультур. Частина учнів відноситься до учасників подібних угруповань нейтрально, або ж мають друзів-неформалів. І лише малий відсоток учнів є членами молодіжних субкультур. Для них субкультура – це «те, що найбільше допомагає в житті», «спосіб життя», «круто», вони живуть за ідеями своєї групи та відносяться до свого захоплення цілком серйозно. Тож на формування особистісного «Я» цих молодих людей субкультура впливає по різному. Для учасників субкультур є дві сторони впливу, одна – у середовищі самої субкультури, друга – в колі однокласників, суспільства. Що ж до молоді, яка не відносить себе до жодного з неформальних об'єднань, то на них субкультура впливає за допомогою таких засобів, як спілкування з однолітками-неформалами, музикою певних субкультур, та і просто наявністю різноманітних молодіжних субкультур в суспільстві.

Результати анкетування вчителів та батьків показали, що їм зазвичай не до вподоби така різка «соціалізація» їхньої дитини, але не варто одразу засуджувати чи проявляти своє негативне ставлення. Такі дії для юнацтва стануть приводом до нового протесту та агресії проти дорослих і суспільства в цілому. Слід розуміти, що формування альтернативних культур у наш час є незворотним процесом. Для молодшої людини неформальне об'єднання – це не забава, а швидше необхідність. Проте повністю схвалювати і одразу підтримувати діяльність підлітка в молодіжних субкультурах теж не варто, потрібні сумісні дії щоб досягти бажаного результату в майбутньому.

За даними Міжнародного молодіжного фонду, соціалізація дітей, підлітків, молоді в сім'ї переживає гостру кризу: чисельні групи неповнолітніх стають «жертвами несприятливих умов соціалізації», а саме через – падіння рівня життя, посилення майнової нерівності, високі стандарти споживання, розчарування в авторитеті дорослих. Також через домінування матеріальних цінностей, значний вплив засобів масової інформації та Інтернету на дітей, падіння престижу виконання сімейних обов'язків, розповсюдження серед дітей та дорослих психічних захворювань.

Ми живемо в період, в якому стали свідками та учасниками глобального процесу соціалізації нашого суспільства в зв'язку з кардинальними змінами історичних, політичних та соціально-економічних умов. При цьому ми реально спостерігаємо, як непросто старшому поколінню пристосовуватися до нових умов життя. В той же час молодому поколінню пощастило більш успішно опанувати реалії ринкової економіки.

Ступінь розвитку культури показує досягнення конкретної історичної цивілізації, визначає її місце в ряду що існували, сучасних і майбутніх цивілізацій.

Отже, культура є суттєвою характеристикою життя суспільства, і, отже, вона невіддільна від людини як соціальної істоти. Біологічно людині дається лише організм, що володіє певною будовою, задатками, функціями. У процесі життєдіяльності людина формується як культурно-історична істота. Її людські якості є результат засвоєння нею мови, прилучення до існуючих в суспільстві цінностей, традицій, оволодіння їм притаманними даній культурі прийомами і навичками діяльності і т.д. І не буде перебільшенням сказати, що культура являє собою міру людського в людині.

Молодіжну субкультуру необхідно розглядати як результат культурно-дозвільної діяльності молоді, яка для реалізації своїх устремлінь формує особливі інтерсуб'єктивний структури.

Субкультурна діяльність молоді властива високорозвиненому суспільству, що досягла певного рівня добробуту і гарантує задоволення основних біологічних і соціальних потреб переважній більшості своїх членів. У цих умовах поведінка молодих людей значно відрізняється від дорослих, до того ж вони вже виробляють свої ціннісні орієнтації, за допомогою Інтернету одержують значно більше інформації про життя своїх однолітків за кордоном. Тож молодіжна субкультура являє собою поліфункціональне явище, що відповідає різноманітним потребам розвитку особистості, і, перш за все - потреби в соціальній і культурній ідентичності, включення особистості в ту чи іншу культурно-дозвільну спільність. Прагнення особистості ототожнити себе з цілим, соціум, суспільство, батьківщина, а також відмінності у сприйнятті і засвоєнні норм і цінностей культури окремими і соціальними, і віковими групами виділяють молодих людей з великої спільноти і приводять до формування специфічних систем цінностей і відповідних норм поведінки. Контркультура — в широкому значенні напрям розвитку культури, який активно протистоїть «офіційній» традиційній культурі, будь-які форми девіантної поведінки. В такому розумінні контркультура зближається з поняттям альтернативної культури.

Існує, так званий, парадокс молодіжних субкультур: з одного боку вони культивують протест проти суспільства дорослих, його цінностей і авторитетів; з іншого – покликані сприяти адаптації молоді до цього дорослого суспільства.

Основні ознаки молодіжних субкультур

- Виклик цінностям дорослих і експерименти з власним способом життя;
- Включення в різні групи однолітків;
- Своєрідні смаки особливо в одязі, музиці, манери поведінки;
- Це скоріше культура дозвілля, а не роботи.

Основою субкультури можуть бути стиль музики, спосіб життя, певні політичні погляди. Одні субкультури носять екстремальний характер і демонструють протест проти суспільства. Інші носять замкнутий характер і прагнуть до ізоляції своїх представників від суспільства. Іноді вони розвиваються і входять як елементи в єдину культуру суспільства. Розвинені субкультури мають свої періодичні видання, клуби, громадські організації.

Сьогодні існує безліч субкультурних течій, як в Україні, так і за кордоном, у яких можна знайти принципову схожість причин їх виникнення та механізмів їх функціонування.

Розглянемо типологію молодіжних субкультур:

1. Політизовані субкультури - активно беруть участь у політичному житті та мають чітку ідеологічну приналежність.
2. Еколого-етичні субкультури - займаються побудовою філософських концепцій і ведуть боротьбу за навколишнє середовище.
3. Нетрадиційні релігійні субкультури - в основному це захоплення східними релігіями (буддизм, індуїзм).
4. Радикальні молодіжні субкультури - відрізняються організованістю, наявністю лідерів старшого віку, підвищеною агресивністю (кримінальні молодіжні угруповання, скінхеди).
5. Субкультури способу життя - групи молодих людей, які формують свій образ життєдіяльності (хіпі, панки).
6. Субкультури за інтересами - молоді люди, об'єднані спільністю інтересів - музичних, спортивних та ін.
7. Субкультура «золотої молоді» - характерна для столичних міст - орієнтована на проведення дозвілля (одна з найбільш закритих субкультур).

Класифікація молодіжних субкультур, розроблена стосовно США, Канаді та Західній Європі, в нашій країні повинна бути дещо модифікована.

Молодіжна субкультура – це езотерична, ескапістська, урбаністична культура, створена молодими людьми для себе; це культура, націлена на включення молодих людей в суспільство; це – часткова культурна підсистема всередині системи «офіційної», базової культури суспільства, що визначає стиль життя, ціннісну ієрархію і менталітет її носіїв [2].

Існує безліч молодіжних субкультур, як і безліч стереотипів про те, що субкультура - це обов'язково погано. Свідчення тому, що половина безграмотних у цій справі людей вважають, що всі неформали (люди з різних субкультур) є божевільними сектантами. Давайте ж спробуємо знайти плюси і мінуси кожної субкультури, щоб насамперед розуміти їх як людей. Наприклад:

Емо

За традиційну зачіску емо вважається косий, рваний чубок до кінчика носа, що закриває одне око, а ззаду коротке волосся, що стирчить в різні боки. Перевага віддається жорсткому прямому чорному волосся. У дівчат можливі дитячі, смішні зачіски — два маленькі хвостики, яскраві заколочки — сердечка з боків, бантики. Часто емо-кіди проколюють вуха або роблять тунелі. Окрім того, на обличчі емо-кіда може бути пірсинг (наприклад в губах і лівій ніздрі, бровах, перенісці). Їх легко можна впізнати по кольорах в одязі: рожевий і чорний.

Плюси: якщо не рахувати їх емоційність, то цілком мирний і тихий народ. Не налаштовані вороже і не хочуть поневолити світ.

Мінуси: прагнення до переживання яскравих і чистих емоцій і їх вираженню — головне правило для емо. Їх відрізняє: жадання самовираження, протистояння несправедливості, особливе, чутливе світосприйняття. Отже все це може привести до нервового зриву і до проблем у подальшому житті.

Коли людина одягає маску, то звільняється її душа. Оскар Уальд з цього приводу говорив: «Людина почувається не комфортно, коли говорить про себе. Дайте їй маску, і вона розповість вам всю правду.» Кір Буличов у своєму творі

«Уміння кидати м'яч»: «Усі ми видаємо себе не за тих, ким є на справді. Ми намагаємося бути значиміше, дотепніше перед жінкою, якщо вона нам подобається. Ми намагаємося бути розумніше перед чоловіками, добріше перед людьми похилого віку, розсудливіше перед керівництвом. Ми граємо різні ролі, іноді до десяти разів на день.» Олександр Дюма у своїх «Трьох мушкетерах» під час роздумів Д'Артаньяна: «Шахрай сміється не так, як чесна людина; лицемір плаче не тими сльозами, якими плаче людина щира. Всяка фальш - це маска, і, як би добре не була вона зроблена ця маска, завжди можна відрізнити її від справжнього виразу обличчя, якщо уважно придивитись».

Дорослі не завжди можуть розібратися у життєвих складнощах сьогодення. А молодь, дивлячись на розгубленість батьків, також шукає виходу з різних ситуацій своїм способом, інколи не прийнятним для нас - дорослих, досвідчених людей.

То чому ж молоді люди одягають ці маски, що ховає дитина під маску звільняючи свою душу? Чому підлітки прагнуть до самовираження приналежністю до тієї чи іншої групи?

Причини виходу в «андеграунд» молоді:

1. Виклик суспільству, протест.
2. Виклик сім'ї, нерозуміння в сім'ї.
3. Небажання бути як усі.
4. Бажання утвердитися в новому середовищі.
5. Привернути до себе увагу.
6. Не розвинена сфера організації дозвілля для молоді в країні.
7. Копіювання західних структур, течій, культури.
8. Релігійні ідейні переконання.
9. Данина моді.
10. Відсутність мети у житті.
11. Вплив кримінальних структур, хуліганство.
12. Вікові захоплення.

Як виникають неформальні об'єднання?

Формою, зовнішньою оболонкою, «тілом» молодіжної субкультури є неформальні молодіжні об'єднання. Неформальні молодіжні об'єднання - це групи, що виникли на основі суб'єктивних потреб, інтересів і прагнень молодих людей незалежно від того, співпадають інтереси цих груп з інтересами суспільства або протирічать їм. Причому неформальні молодіжні об'єднання створюються добровільно і у вільний час. Бажаючи зберегти себе, неформальні молодіжні об'єднання замикаються у внутрішньому житті, відгороджуються від зовнішніх посягань. Іноді група починає активно виробляти норми, або цінності, що явно суперечать домінуючій культурі. На основі таких норм і цінностей формується контркультура. Дуже часто термін молодіжна субкультура плутають з поняттям молодіжна контркультура. Молодіжна контркультура – об'єднання молоді, що має всі ті елементи культури, що й субкультура, але чий норми та цінності перебувають в опозиції до існуючих у суспільстві норм і цінностей. Причому, така опозиція може носити активний чи пасивний характер.

Звичайно, деякі субкультури є контркультурними, але це зовсім не означає, що ці два терміни можна протиставляти один одному. Ще одна поширена помилка, – це підміна поняття молодіжної субкультури поняттям "неформальний молодіжний рух". Справа у тому, що вони не є цілком тотожними. Неформальним молодіжним рухом можна назвати систему молодіжних субкультур і широкої неорганізованої молодіжної діяльності у взаємозв'язку між собою і з суспільством загалом.

В Україні виявляються елементи, як *субкультури*, так і *контркультури* сучасної молоді. Під молодіжною субкультурою розуміється культура певного молодого покоління, що має спільний стиль життя, поведінку, групові норми, цінності і стереотипи. Субкультура в Україні характеризується феноменом суб'єктивної „розмитості”, невизначеності, відчуження від домінуючих цінностей суспільства. У великої кількості молодих людей відсутня чітко виражена особистісна самоідентифікація. У відношенні до соціуму та спілкуванні зі старшим поколінням проглядається позиція відчуження.

Таке соціальне відчуження призводить, найчастіше, до апатії та байдужості до політичного життя суспільства. На рівні самоідентифікації прояв будь-яких політичних установок зводиться до мінімуму. Разом з тим емоційність, легковірність, політична несвідомість та психологічна нестійкість молодих людей вміло використовуються політичними елітами в боротьбі за владу.

Протиріччя між батьками та дітьми є закономірним та традиційним. Однак інколи це виливається в повне заперечення та неприйняття всіх цінностей старшого покоління, включаючи історію власної держави. Особливо виразно це протиставлення простежується на рівні культурних стереотипів молоді: є „наша” мода, „наша” музика, „наші” цінності, а є – мода, музика та цінності батьків, старшого покоління. І в цьому – наступний аспект відчуження молодіжної субкультури - культурне відчуження.

Оскільки молодь, живе в загальному соціально-культурному просторі, криза суспільства і його основних інститутів не могла не відобразитися на змісті й спрямованості молодіжної субкультури. Адже, яке суспільство – така й молодь, отже, і молодіжна субкультура.

Криза інституту родини й сімейного виховання, придушення та несприймання індивідуальності й ініціативності молодої людини, як з боку батьків, так і педагогів, всіх представників „дорослого” світу, призводить, з одного боку, до соціального й культурного інфантилізму, а з іншого – до прагматизму й соціальної неадаптованості молоді, до проявів протиправного або, навіть, екстремістського характеру. Агресивний стиль виховання породжує агресивну молодь.

Молодіжна субкультура виступає кривим дзеркалом дорослого світу речей, відносин і цінностей. Сподіватись на ефективну культурну самореалізацію молоді у хворому суспільстві не доводиться, тим більше що й культурний рівень інших вікових і соціально-демографічних категорій населення України має тенденцію до зниження. Відбувається процес дегуманізації й деморалізації в мистецтві, що призводить до деформації й руйнування образу людини. Сцени насильства та жорстокості в кінематографі,

театрі, рок-музиці, літературі, образотворчому мистецтві суперечать народній моральності й негативно впливають на молодіжну аудиторію.

Молоді «неформали» своєю активністю постійно випробовують дорослих на мудрість, витримку та вміння мислити нешаблонно.

З метою вивчення питання в закладі було проведено опитування учнів, вчителів та соціальних педагогів, щодо розуміння ними поняття субкультури, її позитивного та негативного впливу на розвиток особистості. Загалом в анкетуванні взяли участь 195 респондентів. На семінарі – практикумі, який проходив на базі НВК- академічний ліцей № 15, були запропоновані наступні види активних форм роботи: Міні-тренінг “Все починається з нас, Академ-ТВ “Молодіжна субкультура в сучасній Україні”, «Соціальна піраміда особистості. Дитина в соціумі дорослих».

Більшість молодих людей обирає традиційний шлях соціалізації, що свідчить про те, що процес соціалізації в їх батьківській сім'ї і у формальній групі не дав збою. У розряд субкультурної молоді і залежності від історичної і соціокультурної обстановки в тому або іншому суспільстві потрапляє не більше 30% молоді. З передумовами входження в молодіжну субкультуру ми маємо справу в основному при збої в звичному перебігу справ:

- у сім'ї (зайвий контроль батьками ними надання підліткові надсвободи);
- у формальній групі: відносини, що не склалися, з однокласниками, вчителями;
- в результаті участі в локальних війнах, коли молода людина набуває незвичайного для мирного життя досвіду (болю, вбивства, руйнування, втрати товаришів, страху) і вже не може вписуватися в те мирне життя, в яке повертається;
- у середовищі безробітних, тимчасово (частково) зайнятих роботою молодих людей (наявність вільного часу при одночасній відсутності можливості самореалізації);
- при невідповідності реального соціального статусу молодої людини, що вже приступила до роботи, його бажаному (уявному) статусу (наприклад, не визнані суспільством музиканти, поети, учені, художники, філософи, що працюють двірниками, кочегарами, сторожами).

Існують і інші можливості попадання молодих людей в неформальні молодіжні об'єднання (відсутність доступних форм проведення дозвілля, прихід «за компанію», надлишок вільного часу). Проте базовими причинами першого кроку, зробленого у бік молодіжної субкультури, вважаються вказані вище передумови.

Оскільки будь-яке неформальне молодіжне об'єднання об'єднує тих, хто «не вписався» в нормальний хід соціального життя, то, з одного боку, культивується протест проти суспільства з метою створити інше (краще), а з іншою, - саме перебування в неформальному молодіжному об'єднанні покликане сприяти адаптації молоді до того ж суспільству. Молодіжна субкультура виконує цілий ряд позитивних функцій: адаптація молодих людей до суспільства, надання можливості молодій людині виробити первинний статус, допомога молодим людям в звільненні від батьківської залежності і опіки, передача специфічних для певного соціального шару ціннісних уявлень.

Як правило, багато молодих людей після виходу з руху вже не страждають підлітковими комплексами, не «бунтують» по нікчемних приводах, не перетворюють життя на нескінченний пошук пригод.

На практиці між молодіжною субкультурою не існує жорстких розмежувань. Приналежність молодої людини до однієї молодіжної субкультури не виключає його членства в інших. Це можливо тому, що у молоді є щось загальне - можливість «тусуватися». У молодіжній субкультурі не обов'язково розділяти той або інший світогляд - тут молоді люди повинні розділяти зовнішні форми поведінки і символіку.

Щоб з'ясувати на скільки батьки готові до створення умов соціалізації особистості проводилося тестування, в якому взяли участь 217 осіб.

До початку XXI в субкультурний бум в нашій країні загаснув. Але це не означає, що неформальні молодіжні об'єднання зникли. У сучасній Україні продовжують розвиватися старі форми молодіжної субкультури і навіть виникають нові.

Юні «неформали» своєю активністю постійно випробовують дорослих на уміння мислити нешаблонно. Сьогодні треба допомагати людям, прагнучим, хай і незвичним чином, проявити свою цивільну позицію, заявити про власну думку. Для того, щоб судити на благо або на шкоду своїм членам і суспільству в цілому діє група або об'єднання, потрібно вивчати їх діяльність, йти на контакт з ними. Найбільш серйозну проблему представляють молодіжні неформальні об'єднання екстремістської спрямованості («кримінальна» субкультура). У західних країнах, зокрема в Німеччині, накопичений багатий досвід по запобіганню збільшенню числа екстремістських неформальних об'єднань молоді і зниженню числа їх учасників

Як найбільш результативний напрям роботи з молодими людьми, що беруть участь в подібного роду об'єднаннях, виділяється акцептована робота. Серед основних положень акцептованої роботи з молоддю виділяють:

- необхідність пропозиції і забезпечення соціального простору (надання приміщень, в яких неформали могли б зустрічатися і проводити вільний час);
- ухвалення об'єднання як важливої соціальної групи;
- спільну роботу при обопільній довірі і визнанні (при цьому не слід нав'язувати молодим людям власні думки і уявлення, бесіди повинні орієнтувати на збудження сумнівів в неформалах щодо їх поглядів і дій).

Найімовірніше для успішного вирішення проблеми неформальних екстремістських об'єднань молоді необхідні теоретичні і практичні дослідження, які треба здійснювати систематично, в рамках цілісної державної програми, при відстежуванні динаміки ситуації.

Вони необхідні для вирішення тієї кризи, що переживає сьогодні Україна. А взаємозв'язок таких аспектів, як проблеми молоді, молодіжна субкультура й молодіжна агресивність є очевидним. Тільки послідовний підхід до вивчення соціально-культурних джерел поведінки, що відхиляється від норми, ретельні й систематичні дослідження в цій сфері, проведення соціальної роботи з молоддю, можуть допомогти зрозуміти причини конфлікту поколінь, що мають місце в нашому суспільстві. Необхідно зрозуміти суть молодіжних проблем, відмовитись від безумовного осуду та несприйняття того, що несе із собою

молодіжна субкультура, уважно, помірковано та диференційовано підходити до явищ життя сучасної молоді.

Молодіжні субкультури — особлива частина суспільної культури. Молодіжних неформальних рухів багато. Неформальний спосіб життя притаманний людям підліткового віку. А належність до тієї чи іншої субкультури — це своєрідний спосіб продемонструвати дорослим свої власні погляди на життя. Тим більше, що підліткам взагалі характерне протиставлення себе дорослим. І тому тінейджери об'єднуються з іншими однодумцями та демонструють те, що у них є власні життєві позиції.

Висновок:

Підлітковий вік — це досить непростий період у розвитку дитини. У цей час відбувається становлення особистості підлітка, формування його самосвідомості, самовизначення, самовдосконалення, самовиховання і самопізнання. Тому така складна перебудова не може не супроводжуватися різноманітними конфліктами і кризами як із навколишніми, так і з самим собою. Також це найбільш відповідальний період, адже формуються моральні якості, соціальні установки, ставлення до людей і суспільства. У зв'язку з цим досить важливим є те, хто саме супроводжуватиме підлітка, підтримуватиме і спрямовуватиме його. Саме від того, хто трапиться на шляху молоді неформованої особистості, і буде залежати її подальший розвиток.

Формування самосвідомості — один з найважливіших моментів у розвитку особистості підлітка. Факт формування й росту самосвідомості накладає відбиток на все психічне життя підлітка, на характер його навчальної діяльності, на його ставлення до дійсності. Потреба самосвідомості виникає з потреб життя й діяльності. Під впливом зростаючих вимог з боку навколишніх у підлітка виникає потреба оцінити свої можливості, усвідомити, які ж особливості його особистості допомагають йому, а які навпаки, заважають. Проблеми, що супроводжують розвиток підлітків, не можуть бути вирішені ними самостійно.

Молодіжні субкультури — особлива частина суспільної культури. Належність до тієї чи іншої неофіційної молодіжної організації компенсує підлітку негативне ставлення до себе, низький рівень самоповаги, неприйняття і нерозуміння дорослими. З одного боку, входження в субкультуру — це втеча від суворой реальності, а з іншого, — це сходина між підлітковим віком і дорослістю. Проте у більшості випадків надто глибоке занурення у субкультуру призводить до негативних впливів і наслідків, а також порушує соціально-комунікативну сферу особистості.

На основі аналізу літератури та нової соціальної ситуації розвитку визначена низка причин, що спонукають підлітка до вступу до тієї чи іншої молодіжної субкультури.

За підсумками досліджень встановлено, що:

- між представниками учнівського та педагогічного колективів є точки перетину стосовно молодіжних субкультур, але вони більш всього пов'язані з негативним ставленням до вищевказаних представників;

- більшість учнів не цікавлять представники субкультур, що є мотивом передбачення того, що представники молодого покоління знаходяться в пошуку

свого місця в соціумі дорослих. З більшою вірогідністю, що це будуть сучасні суб-культури, а інші шляхи виходу до самоствердження (можливо «Синій кіт», «Червона сова» тощо);

- якщо підлітки живуть в світі субкультури, то вони відмовляються від оточуючого світу, суспільства;

- рівень обізнаності учасників педагогічної взаємодії стосовно цілей та сутності молодіжних субкультур потребує додаткової роз'яснюючої роботи;

- педагогам та батькам зазвичай не до вподоби різка «соціалізація» дитини, але не варто одразу засуджувати чи проявляти своє негативне ставлення. Проте повністю схвалювати і одразу підтримувати діяльність підлітка в молодіжних субкультурах теж не варто.

Ми вважаємо, що дорослим необхідно навчитися виховувати та розуміти неформальну молодь. Слід пам'ятати, що представниками молодіжних субкультур є, перш за все, діти, недостатньо сформовані як особистості. І поки їхня діяльність не виходитиме за межі здорового глузду, такі захоплення можна назвати корисними, сприятливими для формування здорового способу життя й розвитку вольових та фізичних якостей. Підліток повинен розвиватися всебічно, а не замикатися у застарілих стереотипах.

Список літератури:

1. Кон И. С. Психология ранней юности : Кн. для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.

2. Молодіжні субкультури: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subcultures1.blogspot.com/2012/12/blog-post.html>. – Назва з екрану.

3. Селецька Т. В. Молодіжна субкультура: вплив на формування особистості / Т. В. Селецька, Т. О. Сливінська [та ін.] // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 12. – С. 58–66.

4. Баева И. А. Психология молодёжной субкультуры: риск и перспективы роста / И. А. Баева // Народное образование. – 2010. – №2. – С. 248–254.

5. Гогугева М. М. Специфика негативного влияния субкультуры на развитие личности подростка / М. М. Гогугева // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2010. – Выпуск 5 (95). – С. 153–159.

6. Артёмов П. М. Типологізації молодіжних субкультур: аналіз основних напрямків та нових засад / П. М. Артёмов // Соціологія майбутнього : науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства. – 2011. – № 2. – С. 32–37.

7. Підлісний М. М. Молодіжна субкультура як об'єкт соціально-філософського аналізу / М. М. Підлісний. – К., 2010. – С. 116-127.

8. Бусел Ю. Молодіжні субкультури: пофігізм чи протест / Ю. Бусел // Соціальний педагог. – 2010. – № 10 (спецвипуск). – 95 с.

9. Кривко Т. А. Підліткова субкультура: неформальні молодіжні об'єднання : методичний посібник для вчителів, психологів, батьків / Т. А. Кривко, Д. Д. Романовська. – Чернівці, 2003. – 64 с.

10. Молодіжні субкультури - Часопис І №38

11. Про становище молоді в Україні. Щорічна доповідь президента України Кабінету Міністрів та Верховній Раді України.

12. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій. – Львів: Кальварія, 2003.

13. Посилання в Інтернеті

УДК 82-3

Биданцева М.Г.

методист, вчитель англійської мови

комунального закладу "Навчально – виховний комплекс «Гімназія № 11 спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – дошкільний навчальний заклад «Еврика» Кам'янської міської ради"

bydantseva.marina@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ «ФЕЇ ХЛІБНИХ КРИХТ» ШАРЛЯ НОДЬЄ

«Фея Хлібних Крихт» (1832) Шарля Нодье – твір загадковий. Він викликає масу питань, які змушують замислитися над його змістом, розшифрувати його складну та закодовану мову.

Складність і закодованість мови «Феї» багато в чому пов'язані з тим, що її жанр важко визначити однозначно. Залежно від акцентованих ознак, цей твір називали фантастичною новелою (Н. С. Шрейдер) [4, с.113], казкою (В. Мильчина) [2, с.8], романтичним романом (Л. А. Мироненко) [3, с.189].

Робіт, в яких досліджується «Фея», дуже мало. Російський переклад "Феї Хлібних Крихт" вийшов лише у 1996 році. Українською мовою цей твір ще не був перекладений.

Актуальність дослідження обумовлена складністю і неоднозначністю художньої та жанрової мови, що є недостатньо вивченими на теренах сучасної України.

Метою даного дослідження є виявлення особливостей поетики «Феї Хлібних Крихт» Шарля Нодье.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що поетика фантастичної новели розглядається з урахуванням жанрових особливостей твору, виокремлюються чинники, що забезпечують єдність художньої та жанрової мови.

Шарль Нодье був першим митцем, хто відважився виступити в новому для Франції жанрі романтичної фантастичної новели. Створений ним фантастичний дискурс у подальшому зумовив риси поетики багатьох наступних фантастичних творів.

Вже в назві повісті виникає особлива мова, що вимагає особливого читача. Вона показує наявність певної проблеми для перекладача. «La fee aux miettes» - «Фея с крошками» - таким є дослівний переклад. У назві є початкова загадка. З одного боку, фея - героїня «казок фей», істота, яка володіє надзвичайними здібностями. З іншого боку, визначення «в крихтах» раптово представляє могутню фею безпорадною і зворушливою. В контексті виникає внутрішній збіг назви з ідіоматичним висловленням «miettes de fortune» - «крихти долі», яке означає життєву скруту. Відбувається поєднання протилежностей, виникає контраст, прихований оксюморон, принцип якого стане основним для поетики всієї казки.

Образ читача Шарль Нодьє починає формувати в передмові. Вона виконує надзвичайно важливу функцію, бо в ній письменник пояснює і нові правила читання свого твору.

У своїй передмові Нодьє відходить від традиційних канонічних передмов - повчань. Стиль звернення до читача, якого автор називає «мій друг», далекий від дидактичного. Створюється атмосфера «бесіди» з читачем. Це, насамперед, пов'язано із жартівливо - серйозним визначенням автором свого твору «sottise» [1, с.144]. Існуючий переклад цього слова - «дурниця» [2, с.56] - на наш погляд, дещо звужує це багатозначне визначення. Слово «sottise» має загальну основу зі словом «sotie» - жанром середньовічного вуличного театру, в якому за зовні жартівливою розповіддю переховувався глибокий сенс. Здається, більш точним перекладом, що передає всі відтінки значення «sottise», буде «безглуздість». Тим більше, що тема «sottise» - одна з магістральних у казці. У передмові автор говорить про нову функцію фантастики, закликає вірити в неї, таким чином, пропонуючи вірити в цю «безглуздість». Створюється особливий тип відносин з читачем, в яких відчувається ігровий відтінок значення. Нова мова вимагає від читача особливого читання, «розкодування» сенсу «безглуздість».

У передмові Нодьє згадує джерела фантастики, якими він користувався під час створення свого твору. Їхній діапазон неймовірно широкий. Його репертуар - універсальний. Він включає і літературно оброблений французький фольклор - казки Ш. Перро, і східний - «Казки тисяча однієї ночі» в перекладі Галана. Входить в нього і просвітницька фантастика - казка Вольтера «Фея Уржела», і твори греко - римської античності - «Одісея», і байки Езопа [2, с.57, С.63-64]. Застосовується і містика: згаданий епізод Старого Завіту з добре відомим персонажем царем Соломоном [2, с.64]. Поєднання таких різних за часом, тематикою і походженням творів, об'єднання абсолютно протилежних типів художнього мислення, культур відбувається на правах рівності. Варто наголосити, що все це фантастичні твори. Це продовжує тему «sottise» і створює ігровий контекст.

Зіставлення, об'єднання, зняття перегородок і, як наслідок, взаємозамінність протилежних понять мудрості і божевільня - оскільки головний герой і пацієнт клініки для божевільних, і людина, що прозирає істинну сутність людей - магістральна тема усієї «Феї» і характерний прийом, властивий поетиці всього твору. У «Феї Хлібних Крихт» вперше з'являється спроба використовувати наявні досягнення в області психіатрії. Відбувається поєднання непокерованого і на стилістичному рівні: проголошується орієнтація на чарівну казку, а використовується при цьому мова сучасної науки.

В центрі «Феї Хлібних Крихт» - історія, об'єднана двома головними персонажами - Мішелем і Феєю Хлібних Крихт. Її можна прочитати по-різному, і в цьому - згаданий у передмові принцип «sottise».

Зовнішній, поверхневий шар включає історію кохання. У ній бідна старенька - карлиця, яку діти кличуть Фея Хлібних Крихт, закохується у молодого чоловіка Мішеля, який у свою чергу поступово починає кохати Фею. Водночас його поступово починають вважати божевільним (згадана лікарня для божевільних, що дійсно існувала в Глазго).

Внутрішній шар змісту може бути прочитаний, тільки якщо враховуються культурні мотиви. У ньому головні персонажі пов'язані з легендами та міфами. Головний герой асоціюється зі Святим Михайлом, Фея Хлібних Крихт - з Біблійною Царицею Шеви.

Розвиток лінії кохання має кілька етапів. Спочатку це закохана старенька, якій співчуває підліток, співчуючи, обіцяє одружитися на ній. Але в думках він насміхається над нею. У Гриноці, куди юнак потрапляє після аварії корабля, він закохується у зображення східної красуні - портрет бабусі феї в молодості. З самою феею його пов'язує почуття обов'язку і поваги. Почуття, яке Мішель відчуває до Білкіс, або цариці Шеви, так звуть бабусю фею в молодості - любов, піднесена і ідеальна. Фея ж, покохавши Мішеля, хоче підняти його в «ієрархії живих створінь». При цьому любов і обов'язок розведені максимально: Мішель усвідомлює, що він закоханий у портрет, але одружуватися повинний на старенькій феї, в якій він спочатку не впізнає красуню з портрета.

Ідеальній романтичній коханій Мішеля протиставлений образ Фоллі Герлфрі - дівчини, яка також закохана в Мішеля. Коли молодого чоловіка звинувачують у скоєнні крадіжки гаманця балії з острова Мен та засуджують до страти, тоді вона згодна вийти за Мішеля заміж і таким чином врятувати його від смерті. Але її любов має земний характер. Дівчина, як і всі навколишні люди, вважає Мішеля божевільним через його пристрасть до портрета та обіцянки одружитися на Феї. Так на рівні інтерпретації любовної теми проступає властивий поезії «Феї» дуалізм. Мішель вибирає ідеальну любов - любов Феї.

Любовна історія у "Феї Хлібних Крихт" представлена так примхливо, що дозволяє виявити в ній кілька змістових пластів, кілька сюжетів, які втілюють різні жанрові мови.

У формі сповіді Мішель розповідає про своє життя авторському персонажу. Оповідання ведеться від першої особи, як і в передмові, так і в рамці. По суті, історія Мішеля - це історія молодого чоловіка, основа романтичного роману. Наявність оповідачів, персоніфікованого слухача, сповідь героя свідчать про риси роману - сповіді. Однак традиційний для такого роману герой змінений. Якщо у французьких романтиків герой - «син сторіччя» - хворий в переносному сенсі, його «хвороба» - сплін, незрозуміла туга і розчарування [3, с.12], то Мішель у новелі «Фея Хлібних Крихт» дійсно сприймається оточуючими як психічно хвора людина.

Основною метою сповіді залишається самопізнання. Пізнати себе хоче і Мішель, усвідомити свій життєвий шлях. Тема самопізнання переплітається з темою пізнання світу. У процесі дорослішання молодий чоловік пізнає світ і його основи: що таке мудрість, краса, любов, борг, страждання і милосердя, яке місце людини в світі й які його стосунки з цим світом. Тема пізнання - одна з найбільш істотних і для жанру роману виховання. Про наявність цієї жанрової мови свідчить введення біографічного часу: дитинство, юність, зрілість, соціальні інститути, такі як школа, в якій навчається Мішель, морські торговельні підприємства, на яких він працює.

Згадані вище жанрові мови ще більш видозмінює казка. Вона - те, що найбільш яскраво проступає в оповіданні Мішеля. Цьому сприяє багато разів і в різних варіаціях втілена триєдність: троє друзів у Мішеля, по три випробування йому надає фея.

Крім мотивів чарівних казок у «Феї хлібних крихт» можна виявити мотиви, властиві романтичній казці і казці Гофмана зокрема. Спочатку історія Мішеля представлена як історія його взаємин з оточуючими. Товариші по навчанню сприймають його як дивака. По мірі дорослішання розрив молодого чоловіка з суспільством все більше поглиблюється. З'являється образ натовпу, якому недоступний світ романтичного героя. У мотиві чарівної квітки виразно проступає мотив блакитної квітки Новаліса.

Саме в трактуванні любовної теми твір Нодьє відрізняється від казок Гофмана. Мішель багато в чому нагадує своєю наївністю і добротою Перегринуса Тиса з казки «Повелитель блох», володіє його ж здатністю: він бачить сутність, те, чого не бачать навколишні. Тільки для цього йому не потрібне чарівне скельце. У фіналі він, як і студент Ансельм, обирає свою ідеальну кохану, свою Серпентину. Але на відміну від гофманівських казок, побут не проникає в його фінал. Драматизм Нодьє іншого плану. Мішель підноситься з прекрасною квіткою в руці, але бачать це лише такі ж божевільні, як він.

У «Феї хлібних крихт» своєрідно представлений тваринний світ, у зв'язку з яким у творі з'являються елементи кількох жанрових мов.

Варто зазначити, що у творі тваринний світ відділений від світу людей топографічно: головним чином представники тварин населяють острів Мен. Знову антиномічне поєднання: острів собак називається «Острів людей». У зв'язку з островом Мен з'являються елементи байки. Люди і тварини міняються місцями: Мішель ночує на собачій підстилці, а балї, у вигляді дога з острова Мен, грає весілля. В його інтерпретації відчутні комічні інтонації. (Сцена проведення Мішелем ночі в одному ліжку з балї - датським догом).

Мова алегоричної байки зливається з мовою готичних історій в сцені суду, де всі учасники нагадують тварин. Так адвокат має «криваві губи, які повільно зжалися, наче гострі сталеві лещата» [2, с. 220] Комізм переходить у трагізм, коли Мішеля відправляють на страту через крадіжку гаманця балї - дога, тобто через злочин, який він не скоював. В даному епізоді очевидна соціальна сатира. Не випадково вона застосовується для зображення англійського суду, супроводу засудженого до страти. Подібна емоційна цілісність - ознака романтичного мислення Нодьє.

Крім діалогу різних жанрів, у «Феї Хлібних крихт» відчутний і діалог різних літературних родів. Так в ній можна розрізнити елементи драматичного мистецтва. До них відноситься переважаюча форма викладу матеріалу - у формі діалогів. Історія Мішеля при цьому представляє один великий монолог. Крім цього, певній «театралізації» твору сприяє і пильна увага до описів стану тіла, детальне відтворення «костюмів». Очевидна певна частка лірики і фольклорних пісень, наприклад, пісня чарівної мандрагори. Це свідчить про романтичне зближення різних літературних родів і відсилає до витоків, до мистецтва, в якому злилося все.

З вічністю і безмежним простором, які вмістили все і пішли в підтекст «Феї Хлібних Крихт», у творі пов'язані сакральні мотиви, які об'єднують контрастні елементи художньої мови новели і наближають до розуміння глибинної філософії «Феї». Саме вони складають, на наш погляд, нижній «поверх» всього багаторівневого змісту твору Нодьє.

У них Шарль Нодьє в традиційних поетиках об'єднав непокдануване і антагоністичне в традиційних поетиках – язичництво і християнство, Біблію і Коран - з неканонічними теоріями – масонським міфом. Сакральний рівень сюжету представляє світ як єдність, в якому все існує на рівних правах. І об'єднують все високі моральні істини, такі як любов, доброта і милосердя. Однак розповідь про найглибші речі виходять з вуст героя - пацієнта клініки для божевільних. Залежно від читача, «Фея Хлібних Крихт» може бути прочитана і як марення божевільного, і як історія, що має глибинний зміст. І в цьому - романтична іронія Нодьє.

Особливість художньої мови «Феї хлібних крихт» у цілому вписується в естетику і філософію романтизму. Світ твору Нодьє - романтичний універсум

«Фея хлібних крихт» постає при цьому твором, в якому цілком у дусі постмодернізму піднімається проблема автора, героя, читача і їх співвіднесення з реальністю. При цьому автор і читач можуть бути абсолютно різними. Зосереджуючись на якійсь одній жанровій мові, можна абсолютно по-різному прочитати «Фею». Однак тільки сукупний їх розгляд може наблизити до розуміння цілісності твору, до усвідомлення картини світу Нодьє. Його основа – першорідний хаос, в якому все існує на рівних правах. Непорушними залишаються позачасові, надісторичні і загальнокультурні цінності, такі як милосердя, любов, мужність, доброта.

Список літератури:

1. Нодьє Шарль Фантастические и сатирические повести: Сборник / Сост. В. А. Мильчина. М.: Радуга, 1985. – На франц. яз. – 604 с.
2. Нодьє Шарль Фея Хлебных крошек. – М.: Энигма, 1996. – 384 с.
3. Мироненко Л. А. Художественный мир «личного романа»: от Шатобриана до Фромантена. – Донецк: Донецкий государственный университет, 1999. – 237с
4. Шрейдер Н. С. Специфика фантастического в новеллах Мериме и Нодьє 1830-х гг // Проблемы взаимодействия литературных направлений. – Днепропетровск, 1973. – 176 с.

ІНСТИТУТ ПОКАРАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СЬОГОДЕННЯ В УКРАЇНІ

В історичному аспекті покарання отримало риси своєрідної помсти з боку самого потерпілого, потім з боку державної влади, що заступалася за потерпілого і діяла від свого імені. Саме через намагання держави взяти на себе каральну функцію, покарання отримало форму залякування винного і попередження інших від таких дій.

Спробуємо розглянути природу покарання. Той факт, що злочин існував завжди і, що найцікавіше, з плином часу його природа мало змінилася, є безсумнівним і не входить до сфери інтересу даної роботи. Нам цікаво, як саме, в залежності від постійно змінюваних соціальних норм, правил і звичаїв, змінювалося саме покарання. Як за його аналізом можна прослідкувати за змінами в людському суспільстві?

Проблемою соціології права до нас займалися такі фахівці як Еміль Дюркгейм, Чезаре Беккарія, сучасники – Л.М.Герасіна, М.І.Панов [4-9].

Так, першим найвідомішим покаранням, що сприймається Європейським континентом є – покарання вигнанням Адама і Єви з Едемського саду. Теж саме покарання отримує Каїн за вбивство свого брата Авеля. Зауважте, саме вигнання, а не страту, чи ув'язнення [10]. Скоріше за все, саме цей вид покарання був розповсюджений серед людства в період родинно-общинного розвитку. І це зрозуміло, адже вижити самотійно поза межами групи один на один з природою в той час було надзвичайно важко. З часом, існування груп людей перестало бути ізольованим. На арену виходить боротьба цих груп між собою. І будь-яка ворожа дія перетворюється на активну форму нападу або помсту. Первісна помста не мала міри і вираження розміру образи, тому за вбивство людини свого роду намагалися вбити якомога більше членів ворожого роду, а також застосовувався підпал, псування майна, грабіж. Всі ці засоби прямо допускалися звичаєм [3].

Державна влада довго була вимушена рахуватись зі звичаями, багато з них увійшло у перші законодавчі документи. Єдиною їх назвою сьогодні є Варварські правди («Салічна правда» - у франків, «Бургундська правда», «Саксонська правда»). Основною їх метою було, не порушуючи звичаїв та традицій людей, спробувати уникнути кровної помсти, адже через неї гинула велика кількість працездатних людей. Підпал будинку карався повішанням. Зрозуміло чому, адже поселення були дерев'яними і скупченими, тому легко

вигорало все житло, що не вигідно владі. Крадій мав бути повішаний, а його майно конфісковано. Це, звичайно, пов'язано з переходом від общинного до власного майна і таким чином захищалися нові соціальні норми. Той, хто помилявся у вірі повинен бути спалений і позбавлений всього майна. Це можна пояснити тим, що владна релігія – своєрідний стримувач мас.

Релігія має дуже великий вплив на розвиток категорії покарання. У великий історичний період розвитку людства найжорстокіші покарання були пов'язані саме з порушенням людиною встановлених релігійних правил. Саме через них вперше з'явився такий вид покарання, як страта. Смертна кара трансформувалась саме з жертвоприношення. В давніх Афінах смертна кара була обов'язковою за знищення чи пошкодження ієросимії (присвяченої богам речі). Для пересічних громадян це пояснювалось тим, що злочинний гріх одного відступника від віри може впасти на голови усієї громади і викликати гнів богів (землетрус, цунамі, епідемії) і в інтересах суспільства випередити цей справедливий божий гнів і видати голову відступника в жертву [6].

Навіть у середньовіччі залишилося поняття Божого гніву. Міста середньовіччя відзначалися щільною забудовою, вузькими вулицями і зовнішніми мурами, тому в містах часто розпочиналися епідемії. Так, у 13-16 столітті по Європі пройшли величезні епідемії тифу, прокази, чуми, віспи. Незнання причин хвороби, швидка смерть, безпорадність змушували людство дивитись на хворобу, як на кару Божу за гріхи. Це спонукало людей до покаяння, особливо масового. Але скупчення людей, сприяло не згасанню епідемії, а, навпаки, поширенню її. Юрми народу почали звинувачувати в поширенні чуми «відьом». Їх почали спалювати. Керувала цим процесом інквізиція (лат. Inquisition – розшук). Виконання страти супроводжувалося спеціальною церемонією за участі духовництва і влади. І хоча створено інквізицію у 1204 році папою Інокентієм III для винищення єресі на півдні Франції, свого розвитку вона досягла лише в XIV ст. за підтримки народу, який втомився від епідемій. Тобто це доводить правдивість впливу соціальних процесів на зміни суспільного ладу [9].

Одночасна інстинктивна потреба в помсті за образу та прийнята суспільством віра у Божу справедливість зробили можливим під час покарання покладатись на ордалії («Божий суд»). Якщо встановити вину злочинця було важко, то йому призначався Божий суд. Вважалося, що «небесні сили» забезпечать перемогу невинному, а злочинець буде покараний.

Зрозуміло, що розшарування суспільства впливало і на підхід до покарання. Перевірити цю суспільну норму можна на прикладі давньогрецької цивілізації. Саме давньогрецькі міфи створюють певні рівні свободи: необмеженої для верховних богів, обмежені для героїв та рабської покірності для людей. І така «рівність свобод» спостерігалась досить довгий час у всіх державах Європейського континенту, навіть страта не мала в собі рівності. Вільних громадян вбивали інакше, чим рабів. І рідше. Це пов'язувалося з тим, що рабів було більше, їх потрібно було держати в остраху, вони мали лише матеріальну цінність. А позбавлення життя в той час повинно було нести в собі не тільки мету залякування, а й бути таким, щоб задовільнити потребу суспільства у видовищах. Нечуваного розмаху

страсти отримали під час правління Римських імператорів, які страчували людей, перетворюючи їх смерть на страшні театральні дійства.

Вже в середині століття, після того, як християнство стає загальноприйнятою релігією, страсти не носять такого масового характеру. Але залишаються видовищними. Причому глядачі були фактично учасниками дійства. Наприклад, у Франції вони співали після сповіді злочинця, а кат чекав кінця гімну і тільки після цього страчував винуватого.

Ще в середині XVIII ст. в Європі діяв кривавий Карний кодекс імператора Священної Римської імперії Карла V, який отримав на його честь назву «Кароліна». Він ґрунтувався на ідеї залякування. Основним із них була смертна кара. «Гуманними» були ті її види, що приводили до смерті миттєво. Широко застосовувалося каліцтво, переважно для того, щоб, через фізичний біль домогтись від людини визнання провини, оскільки за правилами Кароліни обвинувачений вирок міг виноситись тільки після цього.

Найвідомішим знаряддям страсти стала машина для вбивства, яка отримала ім'я французького лікаря і анатома Гільотина, який вніс пропозицію зробити страту менш болісною і більш демократичною. Так з'явилася гільйотина. Чомусь вона дуже сподобалась французам, їй присвячували вірші і жарти. Пізніше, французам стало не до жартів, адже за 718 днів революції було страчено 2742 людини, в тому числі 41 дитина. Причому позбутися голови можна було за досить незначний привід. Наприклад, 18 річна дочка маркиза Ерве де Фодоа якось написала: «моя собака народила трьох маленьких республіканців», це стало приводом до страсти.

XIX століття стало періодом, що переламало ставлення людей до смертної кари. Її застосовували все менше і менше. Першою від неї відмовилась Португалія у 1867 році. Пізніше – Швейцарія, саме в ній в 1898 р. анархіста Луккені за вбивство австрійської імператриці Єлизавети присудили до пожиттєвого ув'язнення, хоча ще незадовго до цього позбавляли життя і за менші злочини.

Саме з цим пов'язаний розвиток сучасного виду покарання за злочини – позбавлення волі на певний строк. Найвідомішою тюрмою Європи вважається Бастилія, яку збудовано 1381 році в Парижі як фортецю для захисту, в якій згодом почали утримувати злочинців. Щоб потрапити до Бастилії зовсім не обов'язково було мати вирок суду. Звільнитися звідти можна було також із звичайного дозволу короля. Тобто, в Європі в'язниця була місцем утримання, а не покарання. Утримання в них було за рахунок самих в'язнів, або меценатів. Держава на це коштів не виділяла. Умови тримання, зрозуміло, були різними. Дехто мав можливість харчуватись по найвищому розряду і приймати в камері гостей, а дехто спав на соломі.

І тільки в наші часи держави взяли на себе повну відповідальність за існування тюрем, законодавчо закріпили правила поведінки і життя в них, вони фінансуються за рахунок держав. Людське життя стає найвищою цінністю. Згодом, у сьогоденні, вже й ув'язненню знаходяться альтернативні види покарань - більш м'які, людяні.

У 1991 році Україна стає незалежною, правовою державою, але в своїй системі покарань продовжувала керуватись Карним кодексом Української РСР

1961р. А організація життєдіяльності тюрем відповідала вимогам Виправно-трудового Кодексу України 1984 року.

У 1998 році українська система покарань отримує назву пенітенціарна, змінюються відповідні кодекси. Першим – Кримінальний Кодекс у 2001 році. Пізніше – Кримінально-виконавчий Кодекс у 2004 році. В цьому кодексі зміни починаються вже з назви. Законодавець відходить від завдань виправлення злочинця, а лише регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань.

Нами запитано в установі виконання покарань для жінок, що вперше відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, інформацію, що дозволяє простежити тенденцію до пом'якшення та гуманізації системи покарань України на прикладі окремо взятої колонії.

Перша інформація, що запитана – чисельність засуджених в установі в період 2000-2017 років. Так, у 2000 році в колонії перебувало 1560 засуджених. За результатами перших спроб реформування, станом на 2005 рік – 1212 осіб. Зниження на 20 %. Наступні п'ять років зменшення відбулося на 10%, а вже в період активного реформування населення колонії зменшилось втричі. Можна зробити висновок, що система втрачає функцію залякування.

Потім встановлюємо коло злочинів, які більшою мірою тягнуть за собою позбавлення волі. Це вбивство (ст.115 Кримінального кодексу України). В Україні в період 2000-2010 років спостерігається значний сплеск покарань у вигляді позбавлення волі за наркотики. Тому найчастіше за ґратами опиняються за злочини, пов'язані з обігом наркотичних речовин (ст. 305-322 КК України) та крадіжки (ст.185 КК України). Але останнім часом позбавлення волі саме за наркотики менше.

Даним аналізом можемо дійти висновку, що злочини залишаються одні й ті самі, але суд значно м'якше оцінює наслідки цих злочинів.

Важливо те, що у 2000 році в колонії була переважна кількість жінок, що не тільки вперше відбували покарання, а й вперше скоїли злочин. В подальшому, таких, що неодноразово порушували закон – більшість. Це доводить, що держава готова надавати громадянам право на помилку і її виправлення самостійно. Наведений вище аналіз доводить, на нашу думку, готовність держави до змін, що сприяли б більш гуманному ставленню до громадянина держави Україна.

А ось яке сприйняття і ставлення до державного реформування системи з боку самих громадян, ми спробували з'ясувати за допомогою емпіричного дослідження – опитування трьохста осіб. Так, нами розроблено анкету – опитувальник, який, на наш погляд, відобразив би суспільну готовність до демократичних змін саме в системі покарань.

На питання щодо ефективнішого покарання. Більшість респондентів вважає, що саме ув'язнення на певний строк несе в собі повну функцію покарання (за неї – 110 осіб). Це доводить, що ми ще погано сприймаємо альтернативні покарання. «За» смертну кару 45 законослухняних людей зі 150 і 3 засуджених зі 150. Система осуду і штрафів задовольнили б всього 100 осіб.

Друге питання мало на меті встановити, що для сучасних українців не викликає сприйняття поведінки як злочинної. Більшість вважає, що порушення норм державного устрою не повинно каратися суворо – 95 осіб. Правила соціальної поведінки найбільше неважливі для законослухняних – 45 осіб і всього – 18 – для засуджених. А ось те, що за злочини в родині і між знайомими не потрібно суворо карати, вважають саме засуджені – 79 осіб і тільки 41 законослухняна людина. Всього 120.

Третє питання: мета покарання сьогодні. Більшість впевнена, що це саме ізоляція - 132 особи (74 – засуджених і 58 законослухняних). Тобто українці не дуже вірять реформам і вважають, що держава має позбавлятися злочинців, хоча б і на певний строк. При цьому 99 осіб вважає, що метою покарання є потреба довести, що кожен злочин буде покараний (безсумнівність).

Четверте питання: для чого злочинці утримуються в колоніях? Більшість вважає, що це тимчасова ізоляція – 125 осіб. А ось, що злочинці позбавляються громадянських прав – 70 осіб, але що цікаво, 43 з них – саме засуджені, які найважче сприймають навіть позитивні зміни в системі покарань.

Останнє, п'яте питання: за чий рахунок повинні утримуватись засуджені?¹⁹¹ респондент вважає, що за рахунок держави, з них законослухняні лише – 57 осіб. При цьому 61 законослухняна особа вважає, що утримувати себе засуджені повинні самі, але цю ідею підтримує лише 27 засуджених. 88 осіб погодилися б з тим, щоб засуджені мали ті умови при відбуванні покарання, які б самі могли забезпечити.

Категорія покарання за весь історичний період європейського розвитку людства мала тенденцію змінюватись від відторгнення злочинців суспільством до фізичного їх знищення, каліцтва, безжальної експлуатації, а потім знов пом'якшення – позбавлення волі і подальшого напрямку в бік гуманізації ставлення до злочинців, сприйняття їх повноправними членами суспільства.

Проведене емпіричне дослідження дозволяє зробити висновки: чисельність тюремного населення за останні сімнадцять років зменшилось майже в п'ять разів. При загальному високому рівні злочинності це свідчить про те, що останнім часом далеко не за всі злочини обирається мірою покарання позбавлення волі.

Незмінною залишається тенденція при обранні строків позбавлення волі: суд все ж таки обирає середні за санкцією статті строки. Це свідчить про те, що за ґрати садять вже тих, хто не просто скоїв злочин, а при його скоєнні мав обтяжуючі обставини.

При тому, що Кримінальний Кодекс України налічує 338 видів злочинів, найпоширенішими, за які карають позбавленням волі, є п'ять. Частіше за ґратами опиняються вбивці, крадії, ті, що наносять іншим тяжкі тілесні ушкодження та люди, що мають справу з обігом наркотичних речовин.

Крім того, за останні 17 років є тенденція, коли злочинців позбавляють волі далеко не з першого разу, коли порушено закон. Якщо в 2000-му році більшість засуджених були такими, що скоїли злочин вперше, то вже з 2005 року тих, хто допустив рецидиви – майже половина. Тобто, держава все частіше використовує альтернативні покарання і дає можливість злочинцям виправити провину, перебуваючи на волі. Біля 20% засуджених мають реальні

перспективи звільнитися від покарання достроково. А можливість відбувати покарання поблизу від родини має переважна кількість засуджених.

Різниця відповідей на питання анкети між законослухняними громадянами і засудженими майже відсутня, тобто зміни свідомості суспільства проходять рівномірно серед усіх верств населення. Сучасні українці спокійно сприймають гуманізацію системи покарань, не вимагають жорстокості та помсти. І готові утримувати установи пенітенціарної системи за бюджетні кошти. Тобто європейський напрямок обирається і самим суспільством, а не лише владою.

Список літератури:

1. Боброва Б.Ю. Історичний аспект інституту покарань //Україна в контексті сучасних міжнародних стосунків. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпро, 2018.– С. 30-32.
2. Беккарія Ч. О преступлених и наказаних: пер. С итал. [Текст] / О.Беккарія – К., 2014. – 240 с.
3. Бігун В.С. Антропологія, аксіологія та соціологія права. До питання про право розуміння [Текст] / В.С.Бігун // Часопис Київського університету права. – 2005. –№4. – С. 36-47.
4. Герасіна Л., Панов І. Соціологія Права[Текст] / Л.Герасіна , І.Панов. – Харків. – 2011. – 435 с.
5. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя [Текст] / Е. Дюркгейм. – К.: Юніверс, 2002. – 423 с.
6. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.) / М.В.Захарченко, О.І Погорілий. – К.: Либідь. – 1993. – 336 с.
7. Конт О. Курс позитивної філософії (1830-1842) [Текст] / О. Конт, К. 2002. – 198 с.
8. Крижановська О.О., Крижановський О.П. Історія середніх віків [Текст] / О.О Крижановська, О.П. Крижановський. – К: Либідь, 2006. – 280 с.
9. Панов М. Чезаре Беккарія і його славнозвісний трактат «Про злочини та покарання» (до 250-річчя опублікування) [Текст] / М. Панов // Право України. – 2014. . № 9. – С.226 – 244.
10. Старий Заповіт. Переклад Івана Огієнка Буття 3.4 [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.truechristianity.info/ua/bible_ua.php

УДК 82

Бурковська Г.Б.

учитель української мови та літератури

Головчак А. А.

учениця 10 класу

НВК «ЗОШ I-III ступенів, гімназія» №5

м. Славута

ПОВТОРИ У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

Мова має прикметні риси, національний характер і своєрідний колорит, який часто відрізняє її від інших. Індивідуальність мови підкреслюють стилістичні фігури.

Однією з таких фігур, що є художнім засобом індивідуально–авторського естетичного та емоційного освоєння дійсності, вважають повтор. Цей стилістичний прийом в українському мовознавстві (на матеріалі художніх текстів) характеризували Ж. Гетьман, Т. Жук, А. Мойсієнко, О. Огоновська, О. Пивоваров, М. Плющ, С. Скляр, О. Фоменко та ін. Сучасна мовознавча література засвідчує широкий спектр підходів до витлумачення повтору, що пояснюється його багатозначністю. Повтор — це «фігура мови, що полягає у дво– або кількаразовому використанні у межах контексту в певній послідовності тотожних чи подібних (як у формальному, так і в семантичному аспектах) звуків, слів або їх частин, синтаксичних конструкцій, ужитих компактно або дистантно, для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту» [4, с. 496], «багаторазове відтворення різних лінгвістичних одиниць: морфем, лексем, слів, словосполучень, речень» [4, с. 56]; «стилістичний прийом, за допомогою якого можна створювати нові стилістичні засоби і фігури, тому що він може охоплювати мовні одиниці всіх рівнів — звуки, морфеми, форми слова, словосполучення, речення, строфи» [2, с. 446].

Отже, повтор — це стилістична фігура, що формується сукупністю однорідних дво– чи багаторазово відтворюваних мовних одиниць (звуків, складів, слів, словосполучень, речень) у межах тексту чи його сегмента, виступаючи засобом образо– й текстотворення, результатом й умовою реалізації індивідуально–авторської поетичної картини світу.

Спеціального дослідження, присвяченого повтору в романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого», немає. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю різноаспектного аналізу мовотворчості поетеси, зокрема особливостей функціонування повтору як значущого елемента.

Мета статті: проаналізувати повтор як стилістичну фігуру в романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого», з'ясувати його стилістичні функції.

Роман Ліни Костенко насичений різноманітними стилістичними фігурами. Значну роль у тексті відіграють повтори, за допомогою яких авторка підкреслює найважливіші, на її думку, факти та акцентує на них увагу читача.

У романі Ліни Костенко прийом повтору у його безкінечних варіаціях–улюблений. Він збагачує текст логічністю, точністю, ясністю висловів, додає до змісту певну додаткову інформацію, емоційність та експресивність.

Найпоширенішими видами лексичного повтору у досліджуваному тексті є анафора, епіфора, епанастрофа, тавтологія.

Анафора — це «стилістична фігура «єдинопочатку», що полягає в повторі слова чи виразу на початку рядків, строф (у поезії) або речень (у прозі). Іноді, за аналогією, виокремлюють і фонетичні анафори (однакові звуки на початку слів), або навіть тематичні (однакові мотиви на початку епізодів)» [5, с. 271]; будується на повторюваних початках суміжних уривків мовлення [10, с. 237]:

Мета анафори — зосередити увагу на повторюваному слові, актуалізувати його. Ліна Костенко намагається вплинути ще й на емоції читача, описуючи події, що відбуваються у світі. В уяві відразу вимальовується зовсім неприваблива картина тогочасного суспільства, що вдало підкреслено за

допомогою повтору прислівника *там*: *Там катастрофа, там теракт, там вибух метану. Там військовий літак випадково знісся бомбою. Там якийсь маніяк перестріляв перехожих. Там спалахнула невідома інфекція. Там захопили в заручники автобус з дітьми* [1, с. 13].

Гучні новини лунають з усіх куточків світу. Скрізь діється щось неладне: *Там вулкан. Там землетрус. Там садист з'їв мазохіста* [1, с. 17]. Акцентуючи нашу увагу за допомогою анафори, авторка намагається змусити людей розплющити очі та протидіяти свавіллю, що діється навколо:

В Альпах зірвався гірський фунікулер. В Токіо секта перетруїла газом людей у метро. В Червонограді школярі перетоптали самі себе на сходах після фільму «Армагедон», — у голові не вкладається, це вже не хроніка подій, це документальний фільм жахів [1, с. 21].

Трапляється у мові роману і епіфора - повторення однакових елементів у кінці деяких (частіше паралельних) відрізків мовлення (фраз, речень, абзаців, рядків тощо). *Потім виявляється, що у нас не президент, а директор заводу, що він не може не матюкатися, бо він звик. То чого ж я хочу від свого маленького сина — він теж звик. І Борька звик. Тільки я, лох, очкарик, ніяк не звикну.* [1, с. 8]. Через повтор дієслова «звик» авторка акцентує увагу на протиріччях внутрішнього світу героя і суспільства. Оповідач ніяк не може сприйняти навколишнє середовище: «*ніяк не звикну*». Він намагається переступити через себе, заспокоює себе, що все нормально, хоча розуміє, що це не так.

У романі «Записки українського самашедшого» трапляється і епанафора (від грец. *ἐπαναφορῆ*), або епанастрофа (гр. *ἐπαναστροφῆ*), або анадиплосис (від грец. *ἀνα- δίπλωσις* — удвоєння), або стик - стилістична фігура, яка зв'язує повтором окремого слова або словосполучення кінець попередньої мовної одиниці з початком наступної. Через використання епанафори відбувається художнє увиразнення мови, посилення її експресивно-зображувальних властивостей. У романі Ліни Костенко ми зафіксували цілий ряд прикладів використання цієї стилістичної фігури. Наведемо деякі з них: вживаючи слово іншомовного походження «*опель*», Ліна Костенко звертає увагу читача на престижність марки автомобіля, тому що люди забули справжнє призначення цього транспортного засобу і надають перевагу лише світовим брендам: *І «Опель» мій, тільки й слави, що «Опель». «Опелі» теж бувають різні* [1, с. 20]. *А якщо вдуматись? Вдумуватись їй нема коли. Треба ходити на роботу, зарплата мізер, та й та з перебоями* [1, с. 23].

Герой роздумує над значенням терміну «політика». Виявляється, що всі забули його справжню сутність, адже те що відбувається в Україні важко назвати політикою: *Я тільки не знаю, чому це зветься політикою. Політика, строго з грецької, це мистецтво керувати державою. Натомість тільки й чуєш: «політика — це мистецтво компромісів, «політика — це брудна справа», «бардак», «дерибан» і т.д.* [1, с. 46].

Ліна Костенко використовує у своєму романі тавтологію, увиразнюючи текст та акцентуючи увагу на повторюваних словах. Іноді цей стилістичний засіб використовується для того, щоб підсилити висловлене або зробити наголос на певному аспекті висловлювання. Тавтологія, за визначенням

О.Пономаріва, — «поєднання однокореневих слів для посилення експресивних відтінків позначуваних ними понять» [3, с. 225]. Авторка роздумує про швидкоплинність часу. Навмисне використовуючи тавтологію, вона показує, що наше життя — це постійний рух, а всі події в ньому скороминучі. Ми іноді не ще встигаємо при звичаїтись до перемін в суспільстві, як знову відбувається щось нове. Тому можемо тільки аналізувати те, що минуло: *Час неосяжний, коли він категорія Вічності. А звичайний наш час, повсякденний, мигтить-мигтить, його завжди не вистачає. Він летить, мов експрес, не встигнеш озирнутися, а ти вже вчорашній. Пролітаємо крізь події, підбиваємо підсумки на льоту* [1, с. 11].

Письменниця, використовуючи тавтологію, підкреслює, що програміст не шукає легкого заробітку, а прагне досягати всього своїми силами: *Свого бізнесу я не хочу, я людина не бізнесова, — маю я право робити свою роботу, на яку вчився, на яку здатен, якою міг би принести найбільше користі?* [1, с. 23].

Повтори в романі Ліни Костенко допомагають повніше віддзеркалити події минулого і передати власні відчуття. За допомогою повторів письменниця наголошує на проблемах суспільства загалом та окремої людини зокрема. У романі «Записки українського самашедшого» Ліна Василівна використовує різні види повторів, зокрема анафору, епіфору, епанافору, тавтологію. Повтори Ліни Костенко — один із основних засобів акцентування уваги читача на певній проблемі, відбиття емоційного стану письменниці та її ставлення до подій, які описуються. У повторах виявляються такі риси мовотворчості письменниці, як: шляхетна простота й інтелектуалізм, емоційність і філософічність, віртуозність і висока естетичність. Повтор як стилістична фігура засвідчує багатогранність емоційного світу письменниці та її вміння зацікавлювати, захопити читача.

Список літератури:

1. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Л. Костенко. — К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. — 416 с.
2. Мацько Л.І. Стилістика української мови: [підручник] / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; за ред. Л.І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.
3. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови. — К.: Либідь, 1993. — 324 с.
4. Українська мова: енциклопедія / [редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін.]. — [2-ге вид., випр. і доп.]. — К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім М. Бажана, 2004. — 824 с.
5. Ткаченко А.О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. — 2-е вид., випр. і доповн. / А.О. Ткаченко. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. — 448 с.

Гац В.А.
учениця 10-А класу
Чорна М.М.

вчитель української мови та літератури
КЗ НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням
іноземних мов I ступеня-дошкільний навчальний заклад «Еврика»
Кам'янської міської ради
alex7579@i.ua

КОЛЬОРАТИВИ ЯК СКЛАДОВА ІДЮСТИЛЮ У РОМАНІ НАТАЛІЇ ДЕВ'ЯТКО «ЗЛАТО СОНЦЯ, СИНЬ ВОДИ»

Вивчення художньо-образної функції кольору в романі Наталії Дев'ятко «Злато Сонця, синь Води» має важливе значення для проникнення в естетичну своєрідність її стилю. Так, за словами О.Блока: «Стиль усякого письменника так тісно пов'язаний із змістом його душі, що досвідчений погляд може побачити душу за стилем... [10, с. 25]».

Отже, індивідуальний стиль – явище неповторне, він є свідченням мистецького таланту автора. У художньому творі колір створює враження достовірності, зримості об'єкту. За допомогою барв автор виражає своє ставлення до подій, персонажів, колір може розкривати глибину сюжету і служити ключем до розуміння підтексту. Фарби у творі впливають на емоції, допомагають виразніше побачити світ створений митцем «не стільки кольоровими епітетами та аналогічними їм метафорами, скільки поєднанням зорових вражень з іншими, пов'язаними у нас з певними предметами [9, с. 12]».

Кольоративи мають широке як лексичне, так і граматичне вираження і є безпосереднім чинником творення ідіостилю письменника. Колір є одним із основних параметрів культурної діяльності людини, оскільки більшість реалій як матеріального, так і нематеріального світів може бути співвіднесена з ознакою кольору.

Усім відомо, що спектр ділиться на хроматичні і ахроматичні кольори: перші мають відтінки, певний рівень світлості, насиченість - одним словом, це все ті кольори, які ми бачимо (червоний, зелений, синій, коричневий і так далі). Що стосується другого, то до них відноситься найсвітліший білий, найтемніший чорний, а також численні відтінки сірого, які знаходяться в проміжку між двома вищезгаданими.

За нашими спостереженнями, домінуючими у колірному просторі поетичної картини світу Наталії Дев'ятко є мікрополя назв білого і чорного кольорів.

Білий – символ невинності, чистоти й радості. У ньому – чарівна сила денного сонячного світла, що виражає спорідненість із Божественною силою. Білий колір багатий своєю чистотою, бо несе в собі всю гамму веселкових кольорів, на які розпадається, коли зустрічається з чистими краплями небесної води. Тож у його небесно-світлій чистоті – гармонія всіх кольорів, як в Богові – гармонія цілого світу.

Відомо, що у слов'янській міфології та фольклорній традиції білий як один із основних елементів кольорової символіки протиставляється чорному (іноді

червоному). У символічній сфері протиставлення білий – чорний має вихід на давні опозиції: світло – темрява, життя – смерть, добро – зло, чистий – нечистий, день – ніч, здоров'я – хвороба.

Отже, білий колір символізує чистоту, вірність, незрадливість. Споглядання білого, образи білого викликають у людини гамму яскравих, святкових і піднесено-радісних почуттів:

– «І любила та дівчина вбиратися у сукню довгу білу, хоч і просту, та з любов'ю для себе зшити [4, с. 9].».

Однак білий колір не завжди символізує радість, світло. Він може свідчити про розгублений душевний стан, горе, переживання. Білий – несе в собі символ безжалисної смерті:

– «Золотаві і молочно – білі, вони горіли рівним мертвенним полум'ям. Поля білястих свічок [4, с. 106]».

Значення лексеми «білий» сприяє розширенню та збагаченню меж зорового бачення авторки нашого минулого й відображення дійсності:

– «От і на Дніпрових кручах перестали селитися войовничі сармати і скіфи- натомість будували сумирні люди на островах величної ріки білі храми з банями [4, с. 3]» .

Чорний колір (65 слововживань з коренем чорн -). Здебільшого, епітет чорний не тільки характеризує колір очей, а й стає основою психологічної характеристики персонажа, створюючи настанову на сприйняття його життєвої сили, запальної вдачі. Взагалі у романі Наталії Дев'ятко чорний колір несе в собі негатив, позначає щось похмуре, сумне, брудне.

Атрибут «чорний», виступаючи засобом портретних характеристик персонажів, виконує не лише суто номінативну функцію, а й сприяє розкриттю внутрішнього стану героїв, їх вдачі, відображає індивідуальні уподобання. Переважно цей кольоратив у творчості Н. Дев'ятко пов'язаний із традиційно-символічною семантикою: втіленням темноти, ночі, порожнечі, смерті, біди, виражає інші негативні емоції:

– «Летіла в прірву порожнява, вічністю покарана, вже не мертва, та ще не жива, і стражданням чорним по людських серцях розсипалася [4, с. 75]».

– «Мороком і крижаними крихтами відлунилися в голосі чаклуна чорна відвага і презирство до загибелі [4, с. 98]».

Змістова структура лексеми «чорний» містить низку компонентів оцінно-психологічного плану, наявність яких зумовлена здатністю чорного викликати певні асоціації, тим самим впливати на емоційну сферу людини. Показовим може бути закріплення кольоратива «чорний» за назвами певних абстрактних понять, щоб підкреслити їх емоційно негативний вплив на людину:

– «На вулиці було не холодно, тільки іноді налітав вітер, розгойдуючи чорні кістяки дерев, ... [4, с. 80]».

Дослідивши ахроматичні кольоративи у прозовій мові Наталії Дев'ятко, ми дійшли висновку, що колірні номінації реалізують свої лінгвокультурні смисли й водночас ускладнюються контекстуальними значеннями, зумовленими особливостями організації художнього цілого.

Кольороназви білий – чорний є найпоширенішими, найбільш вживаними у романі. Їх використання вказує на протилежність як в прямому, так і в переносному значеннях.

Хроматичні кольори - це насамперед кольори сонячного спектра. Кожний хроматичний колір має такі властивості: кольоровий тон, світлоту, насиченість кольору.

Кольоратив «золотий» (45 слововживань), пов'язаний із символом сонця, активно функціонує у прозовому мовленні сучасної авторки. «Золотий, який своїм кольором нагадує золото; блискучо-жовтий []». Так, іменник “золото” на момент свого виникнення фактично не є кольороназвою, хоча позначає метал конкретного (яскраво-жовтого) кольору. Цей кольоровий тон і є його зовнішньою формою, з якої кристалізується форма внутрішня – порівняльний зворот «жовтий, мов золото». Звідси й виникнення метафори, наприклад «золота нива», у якій елемент «жовта» вже є втраченим, проте «золото» отримує значення кольороназви. Лексема «золотий» у творчому наробку Наталії Дев'ятко розвиває значення «кольором подібний до золота» з основою золото- і злато-:

– «Заслала очі великому князю жага безмежної влади, і наче всі, жагою до влади засліплені, злом нарік він ту золоту життєдайну силу [4, с. 5]».

На думку багатьох дослідників, кольороназва золотий зберігає дохристиянську символіку, за якою золотий асоціюється із семантикою оновлення, життєствердження:

– «Обіцяли навчати молодших і самі навчатися, і чужі творіння, золотим сьайвом життя сповнені, як свої до людей нести... [4, с.138]».

Кольороепітет золотий втілює семантику сили і багатства, влади і всемогутності. У мові твору лексема «золотий» супроводжує різні поняття, проте усі вони мають позитивну семантику:

– «Блякло вогнища світло, бо тепер сонце золоте ярилося на небосхилі, а тіні зачалися, ...[4, с. 131]».

Найкращим вираженням естетичного змісту сучасної української літературної мови є її мовні особливості, зокрема лексика на позначення кольорів. Ми переконалися, що кольоративи мають надзвичайно широкі семантико-стилістичні властивості, передають оригінальність авторського світобачення, формують ставлення читача до оповіді, до героїв твору. Наталія Дев'ятко добирає кольори не випадково, адже кожна кольоролексема залежно від контексту реалізує власне символічне навантаження й покликана допомогти читачеві досягнути авторський задум твору.

У творі письменниці кольоронайменування утворюють кількісно багате та різноманітне лексико-семантичне поле. Використання кольоративів супроводжується розширенням їх лексичного значення, функціонально-стилістичним оновленням семантики, в чому виявляється естетична функція мови, що є одним із чинників ідіостилу письменниці.

Список літератури:

1. Ковальова Т. Психологічна зумовленість кольорової гами у поетичному мовленні // Лінгвістичні дослідження: Науковий вісник. – ХДПУ імені Г. Сковороди. – Вип. 3. – Х., 1997. – С.81-86.

2. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. – К., 1959. – 308 с.
3. Войтович В.М. Українська міфологія /В.М. Войтович – К.: Либідь, 2002. – 663 с.
4. Дев'ятко Наталія. Злато Сонця, синь Води: фольк – реалізм / Н.В.Дев'ятко. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2014. – 140 с.
5. Дзівак О. М. З історії назв кольорів / О. М. Дзівак // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 9. – С. 81 – 84.
6. Дяченко В. Крізь призму кольору // Жовтень – 1982.- №4- С.156.
7. Коваль А.П.Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1987. – 305 с.
8. Ковальова Т. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії поч. ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Х., 1999.
9. Оголевець А. Лексика кольору й освітленості в романі „Хіба ревуть воли, як ясла повні?” / А. Оголевець // Дивослово. – 2005.– № 11.– С. 25 – 29.

УДК 82

Гапоненко А.О.

викладач української мови та літератури

*Запорізького класичного ліцею Запорізької міської ради Запорізької області
м. Запоріжжя*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА «ГЕЙ, ХТО В ЛІСІ, ОБІЗВИСЯ...»

Кожне з дитячих оповідань для В. Винниченка є своєрідним художнім дослідженням життя, психіки дитини. Ці оповідання адресовані як юному, так і дорослому читачеві. Автор дуже реалістично і з усіма подробицями зображує побутові обставини, в яких жили діти трудящих людей.

Оповідання «Гей, хто в лісі, обізвисся...» входить до дитячої збірки В. Винниченка «Намисто». В творі, як і в інших творіннях автора, відсутня безпосередня авторська оцінка як подій, так і персонажів. Але вже з перших рядків, ми маємо уявлення про характер головного героя Зіня. «Зінь – дуже слухняний та лагідненький. Він майже ніколи не сперечається, ні з ким не свариться, не верещить, не падає ногами. А тим часом добивається всього, чого хоче. І тільки тим добивається, що дуже ласкавенький. Так же бо сумирненько схиляє голівку до плеча, так щиро-щиро дивиться чорненькими хитрими оченятами, так ласкавенько посміхається, що просто-таки соромно відмовити йому [2, с. 28]». Від перебільшеного вживання автором зменшувально-пестливих слів стає так солодко, що аж млосно. У міміці, жестах, діях хлопця відчувається нещирість і лицемірство («тихесенько-тихесенько відчиняє двері», «ласкавенько схиляє голівку», каже: «...бабусенько»..., «слухняненько зачиняє двері» [2, с. 28]). Зінь зник до того, що все йому вдається досягти хитрістю. Своїм гострим розумом він аналізує всі заборони, настанови й страхи батьків і розуміє, що їх можна обійти. Задобрити бозю: «треба тільки гарненько скласти ручки, пошепотіти губами перед іконами, сильненько постукати лбом багато-багато поклонів – і бозя вже задобрений». Та й чи є він взагалі, бо хлопець ніколи його не бачив. Мамі з бабусею «можна посміхнутися,

пригорнутися, хитренько підлабузнитись, розм'якшити і зворушити та й добитися-таки свого [2, с. 28]», хоча бабуса і була завжди насторожі, про що свідчить така деталь: в «темній хустинці, з двома собачими вушками над чолом [2, с. 27]». А от інша справа Корчун. Ним лякають, він реальний і страшний: «Корчун був здоровенний-здоровенний, удвоє більший за маму, за бабцю та й за самого тата. Волосся в нього було таке кучеряве та буйне, що Зінь міг би сховатися в ньому, як у бур'яні. І брови, і вуса, і борода теж були страшенно кудлаті та чорні. А зуби великі-великі та жовті, як зубки часнику [2, с. 29]». Автор доповнює портрет Корчуна ще деталями, акцентуючи увагу на кольорі та розмірі: «кудлата величезна голова..., з банькатими, страшними, червоними очима і сизим носом [2, с. 29]». Та і як не жахатися, коли голос у Корчуна страшний, рипучий, від нього віяло сіркою, а сам величезний, мов «дерево», а Зінь почувався маленьким і зляканим «як отой горобець [2, с. 30]». А найголовніше – від нього не втечеш і не сховаєшся. Він все бачив, знав і був скрізь: «Корчун міг усе зробити, він був усемогутній [2, с. 30]».

А так як Зінь звик отримувати все, що йому хотілося, то починає думати, чим би задобрити цього бога і обійти заборони. Тим паче, що він не такий вже й поганий. Один, що вказує на велику силу, витяг воза з болота; співає пісні, отже, веселої вдачі; і вся його постать, рухи, жести говорять про те, що у нього вільнолюбна та широка натура: «Він ішов собі поволеньки, заклавши руки в кишені. Піджак наопашки, картуз аж на потилиці, кудлаті кучері як вивернутий кожух на голові [2, с. 34]». А злий він, бо ніхто йому, як Богу, свічку не ставить. Отже, потрібно поставити свічку Корчунові, і тоді він не буде таким пильним. Зінь же зможе робити все, що заманеться. Діалог, який відбувся між Зінем та матусею, показує ті складні механізми мислення, які відбуваються у голові хлопця, як логічно він приходить до цього висновку.

Але не так сталося, як гадалось. Починає вже насторожувати контрастний опис святкового настрою в хаті Зіня з пейзажем і поведінкою халамидників на вулиці. У кухні піч «пашить і палає. Шибки від сонця так само палають», матір «така вся червона, як буває тоді, коли з бані приходить, аж палає й пашить усім лицем, чолом, руками [2, с. 34]», у горниці «немов букети квіток, ... розмальовані яєчка, – червоні, зелені, жовті, сині. Хрущики великою жовтою купою [2, с. 37]».

За межами ж спокою, добробуту та яскравістю кольорів перед нами постає інша картина. Пейзаж ніби ділиться навпіл. Там, де виходить Зінь, «сонце гріє в голову й лице», «молодесенька весняна травичка така ніжна та чиста». А от за проваллям, де знайшли прилисток халамидники, «мерехтить у жовтяво-соняшній мряці синя далина...стоїть сивий холодок, і тінь розрізає провалля на дві половини – одна темна, густо-зелена, а друга жовта від сонця [2, с. 39]». Та й поведінка босячнї нетипова для них. Вони, як правило, вилізали на горби серед гнилищ й «лежали на них сірими, подертими купами», грали в карти або пили горілку, або сварилися. Але цього разу халамидники не спали, не грали в карти й навіть не лежали, а тільки «збилися усі до купи та про щось гаряче-гаряче» балакали, поглядаючи на гору, звідки приходив Корчун [2, с. 38]». Це все дуже насторожує, особливо дії і рухи босячнї. Вони «неначе купка горобців, спурхують і стають на ноги. Їм так страшно, що деякі з них пригинаються до

землі й смішно навкарачки повзуть кудись убік. А інші не знають, де їм дітися, і тільки мнуть на одному місці та все гаряче шепочуться між собою». Адже, раніше вони підспівували Корчуну його улюблену пісню «Гей, хто в лісі, обізвися [2, с. 38]». Та ні Зінь, який спостерігав за цим, ні Корчун не взяли це до уваги. Він такий же як завжди: впевнений у своїй силі і безтурботний. На це нам вказує його опис: «...великий-великий та такий страшний, могутній... Одна нога в Корчуна в галоші, друга чогось обмотана мішком. Піджак — наопашки, ззаду з-за кучми волосся поблискує проти сонця кінчик козирка [2, с. 38]».

Стається трагедія, потрясіння, котре перевернуло внутрішній світ героя. Корчуна, його всемогутнього бога, було вбито. Хлопець повертається додому, за інерцією їсть солодощі, адже ніхто вже не забере в торбі, але не відчуває смаку. У ньому похитнулася віра в той світ, яким він жив.

Отже, в оповіданні «Гей, хто в лісі, обізвися...» В. Винниченко зобразив, як змінюється свідомість дитини під впливом шокуєчих подій. Письменник вдало використовує психологічні діалоги, портрети, образи, деталі, жести, міміку, контрастні зображення пейзажу, інтер'єру, кольорів залишаючись стороннім спостерігачем.

Список літератури:

1. Арнаудов М. Психология литературного творчества / Пер. с болг. Д. Д. Николаева. – М.: Прогресс, 1970. – 654 с.
2. Винниченко В. К. Намисто: Оповідання: Для мол. шк.. віку / Упоряд. передм. С. Крижанівського, приміт. Й. Брояка;. – К.: Веселка, 1989. – 380 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства. Ростов н/Д: изд-во «Феникс»,. 1998.-480 с.
4. Гинзбург Л. Я. О психологической прозе. – Л.: Художественная литература, 1977. – 450 с.
5. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. 2012. Випуск 19 – 336 с.
6. Мацапура В. І. Літературний психологізм та його роль у художньому творі. Основні форми і прийоми / В. І. Мацапура // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2000. - №1. - С. 41 - 43.
7. Мацевко Л. В. В. Винниченко та І. Бунін : еволюція психологізму в малій прозі: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Л. В. Мацевко. - Львів, 2000. - 25 с.
8. Січкарь О. М. Психологізм в українській літературі. Навчально - методичний посібник для студентів філологічного факультету / Оксана Миколаївна Січкарь. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2010. – 99 с.
9. Січкарь О. М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу) / Оксана Миколаївна Січкарь // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 4 (191), 2010. – С. 35–43.

Гречко В.Є.

учитель-методист зарубіжної літератури, спеціаліст вищої категорії

Чіжова А.Р.

учениця 9 класу

НВК-академічний ліцей №15

м. Кам'янське

vita@grechko.org

СВІТ ПІДЛІТКА У ПОВІСТІ У.СТАРКА «ДИВАКИ І ЗАНУДИ»

Як дітям не боятися дорослого життя? Як тримати себе в руках в складних ситуаціях? Які проблеми краще не обговорювати з дорослими? Чи є у дитинства національність? Як, якою “мовою” говорити з підлітками?

Спочатку було слово... Можна запропонувати художню мову, а саме дещо дивні твори шведського письменника Ульфа Старка, лауреата численних престижних літературних нагород, широко відомого на Заході, і поки майже не відомого у нас в країні. Останнім часом коло шанувальників його творчості серед українських підлітків швидко зростає.

Так на полицях підлітків (частіше в електронному вигляді) з'явилась повість «Диваки і зануди», яка викликає неоднозначне враження (впливають деякі “вільності” у деталях), але надає відчуття досконалої новизни сприйняття життя. Твір добрий, світлий, реальний, смішний і зворушливий.

Ця повість про те, як непросто дорослішати, як важко знайти себе, залишаючись несхожими на інших. У ній все, як у житті: оточуючі дорослішають разом з дитиною, відкривають йому складний сучасний світ блаженних і недотеп, диваків і зануд ... У Старка все «догори дригом», весело, життєрадісно.

Не варто думати, що такі книги вирішують всі "соціальні проблеми", але все ж таки вони допомагають підлітку адаптуватися, навчитися не губитися в складних життєвих ситуаціях. Головне – пам'ятати, що поруч завжди є люди, які можуть зрозуміти і допомогти.

Отже, актуальність дослідження полягає у доцільності розгляду світу підлітка, порівнянні прояву вікових особливостей дітей з різних країн.

Мета дослідження – дослідити проблему взаємин підлітків і дорослих у повісті У.Старка «Диваки і зануди».

Щоб переконливо аналізувати психологічні характеристики художніх творів, варто враховувати висновки вікової психології. Саме вона як галузь психологічної науки розглядає проблематику феномена підлітка, який відкриває для себе свій внутрішній світ, ідентифікує себе в соціумі, обирає життєвий шлях на основі ціннісного самовизначення.

Опис підліткового періоду як стресу, переживань і конфлікту має досить довгу історію. Вперше подібну характеристику дав ще Ж.-Ж.Руссо.

Подібні уявлення, але вже у сучасній психології, як про емоційну бурю (внутрішні конфлікти, напруга, нестабільність) було привнесено американським психологом та учителем С.Холлом.

В сучасній Україні проблема розвитку самосвідомості особистості в період підліткової кризи набуває особливої гостроти. Перехід особистості до

дорослого життя, який здійснюється у цей бурхливий період розвитку людини, заслуговує на особливу увагу педагогів і психологів, науковців і практиків.

Щоб не виникало проблем з підлітками, дорослим варто зрозуміти, що дванадцятирічна людина належить уже до категорії «підлітків». Нове життя, зміни. Нова сходинка в розвитку.

Дивовижна і непередбачувана психологія підлітка. 13 років — вік, коли відбуваються зміни на гормональному фоні, постійна зміна настрою, прагнення самостійності, сприйняття себе дорослою людиною, яка має право на свою думку, свої бажання.

Це стосується і змін в інтимній сфері. 13 років — вік, коли відзначається підвищений потяг до протилежної статі, критичне ставлення до своїх зовнішніх даних. 14 років — вік усвідомлення себе як особистості. Підліток починає активно відстоювати свої права, проявляє бажання виділитися, показати — «Я — інший!»

Саме в період дорослішання для підлітка головне — спілкування. Для нього дуже важливо бути прийнятим, а не відкинутим. А також мати друзів, з якими можна поговорити про все. Адже в цьому віці дуже багато хвилюючих тем і делікатних питань, з якими до батьків не звернешся.

Психологія підлітка, звичайно, зазнає значних змін. Вона багатогранною. Крім основних змін є й інші особливості — дитина починає приділяти увагу філософії. Її погляди на життя помітно змінюються. І ті питання, які раніше його не хвилювали, сьогодні постають на перший план.

Науковці мають своє пояснення вікових змін. Підлітковий вік у психології має статус кризового періоду розвитку, становлення самосвідомості особистості („Я-образу”, „Я-концепції”), її духовного зростання. Теоретико-методологічні підходи та концептуальні ідеї дослідження психологічних особливостей розвитку самосвідомості підлітків висвітлено в працях Б.Ананьєва, Л.Виготського, Г.Костюка, О.Леонтьєва, П.Чамати та ін.

Психічний розвиток підлітків характеризується тим, що фактично весь цей період супроводжується кризою, яку умовно називають "криза 13 років". Суть кризи полягає у глибокій якісній зміні всього процесу психічного розвитку дитини, її внутрішнього світу.

Бурхливий розвиток та криза підліткового віку зумовлюють появу психологічних новоутворень, центральними з яких є самосвідомість та відчуття дорослості.

Незважаючи на велику кількість ґрунтовних наукових досліджень, присвячених проблемі вікових особливостей дитини, залишається недостатньо дослідженим питання розвитку самосвідомості підлітка в сучасних умовах соціалізації. Особливо відчутною є потреба в розробці супроводу розвитку самосвідомості дітей підліткового віку. У контексті розв’язання таких завдань необхідним є визначення шляхів підтримки розвитку самосвідомості.

Один із таких шляхів – залучення до художнього слова. Величезну роль у соціалізації особистості відіграє книга. Вхідження дитини в книжкову всесвіт відбувається в першу чергу за допомогою літератури, спеціально створеної для дітей. Саме така література живить розум та уяву дитини, відкриваючи йому нові світи, образи і моделі поведінки, будучи могутнім засобом духовного

розвитку особистості. Підлітка цікавить людина як носій певних властивостей особистості. Від «включення» в життя твору він поступово переходить до його об'єктивного сприйняття, у школярів-підлітків зростає коло усвідомлюваних моральних властивостей особистості людини, з'являється інтерес до формування його характеру, мотивів його поведінки.

Не варто боятися перехідного віку. Це неминучий етап в житті кожної людини. І якщо ви хочете пом'якшити цей час, необхідно зрозуміти, чому дитина поступає саме так, а не інакше. Психологія підлітка може здаватися дивною і непередбачуваною, але це зовсім не так. Тільки «ті, що чують» здатні, як ніхто інший, зрозуміти його і допомогти подолати цей період. Для нього він, можливо, ще важче, ніж для дорослих. Адже підліток починає розуміти себе і оточуючих, і всі зміни для нього складні і незрозумілі.

Таким чином, період розвитку активного самопізнання в підлітковому віці повинен мати характер розвиваючої взаємодії в системі «дорослий – підліток».

З огляду на вищезазначене, вважаємо за необхідне охарактеризувати сферу інтересів дівчинки-підлітка, роль спілкування з однолітками та батьками у процесі становлення особистості, життєві орієнтири героїні повісті.

Повість Ульфа Старка «Диваки і зануди» – історія дівчинки-підлітка, що почалася з простого непорозуміння. Так вийшло, що в новій школі, в яку вона прийшла, дванадцятирічну Симону помилково приймають за хлопчика: *«Новий хлопчик! Симоне! Адже це вона про мене! А все моє безглузде ім'я - Симона. Привалило щастя!»*. І продовжує свій монолог: *«Припустимо, я б сказала: «Вибачте, мабуть, сталася помилка. Взагалі-то я дівчинка. Мене звуть не Симон, а Симон». Ні вже! Знаю, чим би все це скінчилося. Все б просто з парт потрапляли від сміху. І я б це ще довго розсьорбувати»*. Це сприймається вже як само собою зрозуміле. А Симона не прагне нікого переконувати в цьому, і сама стає "диваком". І тільки в кінці книги її однолітки дізнаються, що вона дівчинка. Чому героїня не зізналася одразу? Чому хотіла продовжити ситуацію? Чи брехня це? Все побудовано на напівправді...

Добра, світла і трохи сумна історія, розказана від імені 12-річної дівчинки. А вона як бачить, так і описує. За обставин Симона змушена робити все, щоб не опинитися в незручному становищі. Історія як снігова куля обростає все новими і новими складнощами, але, на щастя, добре закінчується. Багато що в житті здається нам незвичайним, дивовижним, але все навколо сповнене глибоким змістом, потрібно тільки навчитися його розпізнавати, не треба боятися бути диваком, несхожим на інших, - поволі вселяє автор.

Головній героїні доводилося дуже непросто жити серед «диваків і недоумків, що населяли її будинок», з дивакуватою мамою, яка часто забуває про все (в тому числі день народження своєї доньки). На початку книги ми їх не розуміємо, але в кінці повісті починаємо любити. Всіх.

Симона дивовижна, вона справляється з важким завданням: бути хлопчиком в школі, а дівчинкою - вдома.

Шкода головну героїню, коли вона втратила свого вірного друга - собаку Кілроя. Гірко за Симону, тому що її мама і вітчим мало цікавилися життям дочки, її душевним станом. Добре, що у Сімони був дідусь, який її розумів і любив. З ним дівчинка могла про все поговорити. Ці бесіди можна назвати

філософськими. І ось ці два «філософа» приходять до висновку, що всіх людей можна розділити на диваків і зануд. Диваки не хочуть бути схожими на всіх інших.

«Ми всі маємо сили, про які знати не знаємо. Немов море, що кишить рибою і водоростями, повне течій і життя, - всякими дивинами. Обережні зануди будують дурні містки через ці загадкові глибини, бояться замочити черевики, раптом зіпсуються. Ми ж, диваки, стрибаємо в потік і віддаємося на волю хвиль, нас несе течією. Нехай це небезпечно. Нехай на нас з жахом і страхом дивляться зануди. Тільки стережися дурних вітрів», - так стверджував дідусь, справжній філософ і поет радості життя.

Самих себе дідусь і Симона, звичайно, відносять до диваків. *«Зануда все ясно, - говорить Старк устами свого героя, дідуса сімейства, - але для нас, диваків, немає визначеності».*

Цікавий, закручений сюжет, в якому одна нісенітниця нашаровується на іншу. Після прочитання залишається надовго відчуття радості.

Який же духовний світ Симони? Вона відчуває себе самотньою, покинутою, нікому непотрібною, а так хочеться переживати протилежні почуття - любові, власної важливості стосовно рідних і близьких людей, взаємопідтримки та взаємоповаги. З огляду цього не дивно, що дівчина вважає себе «пустим місцем», непомітною часточкою Всесвіту. Окрім цього, вона відчуває брак спілкування з людьми взагалі, що, у свою чергу, призводить до психологічних зрушень.

Судячи з її вчинків і поведінки, у неї підліткова криза. Вона загострюється й викликає глибокі переживання, що впливає на всі сфери особистості дівчинки-підлітка.

Внутрішній дискомфорт і депресивність у Симони, як це буває у багатьох підлітків, не проявляється в агресивності, що є засобом захисту власного «Я», який здійснюється шляхом перенесення відповідальності на інших з подальшим їх звинуваченням або недовірою до оточуючих у поєднанні з відчуттям ненависті, а, навпаки, є «світлим» прийняттям ситуацій. Вона критично ставиться до себе, до власних можливостей, правильно себе мотивує, оцінює результати своєї діяльності та вміє порівнювати себе з іншими. *“Я майже розчинялася в маминому сяйві і була схожа на невдалого замориша-будинкового, який в місячні ночі блукає на самоті по Скансену”*-так самокритично говорить про себе Симона. Дівчинка чутлива до своїх помилок, неспіху, зауважень і оцінок близьких їй людей.

Дивно, але саме дідусю бажає щиро й відверто розповісти про що-небудь особисте та інтимне. Їхнє спілкування духовне. З ним вона дівчинка, яка бажає пізнати світ. Саме цей наївний свіжий погляд дитини на світ робить твір У.Старка неймовірно пронизливим, «справжнім».

Дівчину цікавить, перш за все, власна особистість, пізнання свого внутрішнього «Я» та емоційний контакт з однолітками. Дуже часто в таких ситуаціях підлітки здатні на відчайдушні вчинки з непередбачуваним кінцем. Нерідко в такому душевному протистоянні вона знаходиться між вибором добра чи зла, який не завжди є на користь першого. Намагання віднайти себе у цьому житті часто призводить до негативних наслідків, з якими Симона не

може впоратися впоратися самотійно, а поради та допомога таких же (малоосвічених) скоріше наближають до прірви. Душевні переживання переслідують героїню, вона дуже переймається своїм становищем серед ровесників.

Цим самим автор показує, що байдужість оточуючих, відсутність моральної підтримки в кризовий момент життя людини та несформовані життєві орієнтири можуть призвести не тільки до духовного занепаду особистості, а й до наслідків. Не можна звинувачувати неповнолітню дитину, адже проблема криється значно глибше, але це питання вже іншого дослідження.

Так, дівчинка особлива. Вона певним чином здається невдахою, проте проявляє кмітливість, веде себе надто не по-дитячому, не шукає захисту за чиеюсь спиною. На це вказують її вчинки, думки та розмови стосовно дружби, сім'ї, школи, майбутнього та життя в цілому.

Вона не така як інші підлітки. Це у них є бажання в цьому віці зайняти інший, більш зрілий соціальний статус, що звільняє від постійного зовнішнього контролю і дозволяє підлітку самотійно вирішувати проблеми. Це не має великого значення для Симони. Вона і так вільна у своєму дивовижному світі. Вона з одного боку дитина, з іншого – доросла, несе певну відповідальність за свої вчинки. Це свідчить про те, що вона готова до життя у суспільстві взагалі.

Героїня намагається зрозуміти своє призначення у цьому світі, прагне наповнити своє життя певним сенсом, досягти успіху, захистити себе від негараздів, активно реалізує свій потенціал в ім'я певних ідеалів, а не в суто егоїстичних цілях, що дає можливість говорити й про виховний аспект повісті.

Ну не любить вона свого вітчима, тому і пише так наполегливо про його не дуже приємне. Хвилюють її статеві питання в силу віку, тому і приділено цьому стільки уваги. Але поступово виявляється, що вітчим цілком добрий і турботливий, а мама, хоч і дивакувата, але найулюбленіша, і ненависний хлопчик в школі перетворюється на прекрасного принца.

Таким чином, духовність персонажів твору, у кінцевому підсумку, залежить від соціокультурних умов відповідного суспільства, виступає як спосіб самостановлення людини, як вибір її власного способу життя, своєї долі.

В даному випадку саме дідусь виконав головну місію і її житті: навчив дівчинку сприймати світ таким, яким він є. *«Дідусь співчутливо підморгнув мені: хоч він щось мене розумів! У ньому я не сумнівалася».*

Результати проведеного констатуючого дослідження та аналіз наукової літератури дали можливість розробити модель «Світ дівчинки-підлітка Симони». При розробці цієї моделі ми виходили з того, що характерними для означеного вікового періоду є вищевикладані особливості.

З опорою на сюжет твору про особистість, яка розвивається, її життєві стосунки і творчий потенціал, розроблено підхід до розвитку активного, керованого самопізнання в підлітковому віці. Цей підхід має характер розвиваючої взаємодії в системі „батьки – оточуючі – підліток” . Він представлений у схематичному вигляді на рис.1.

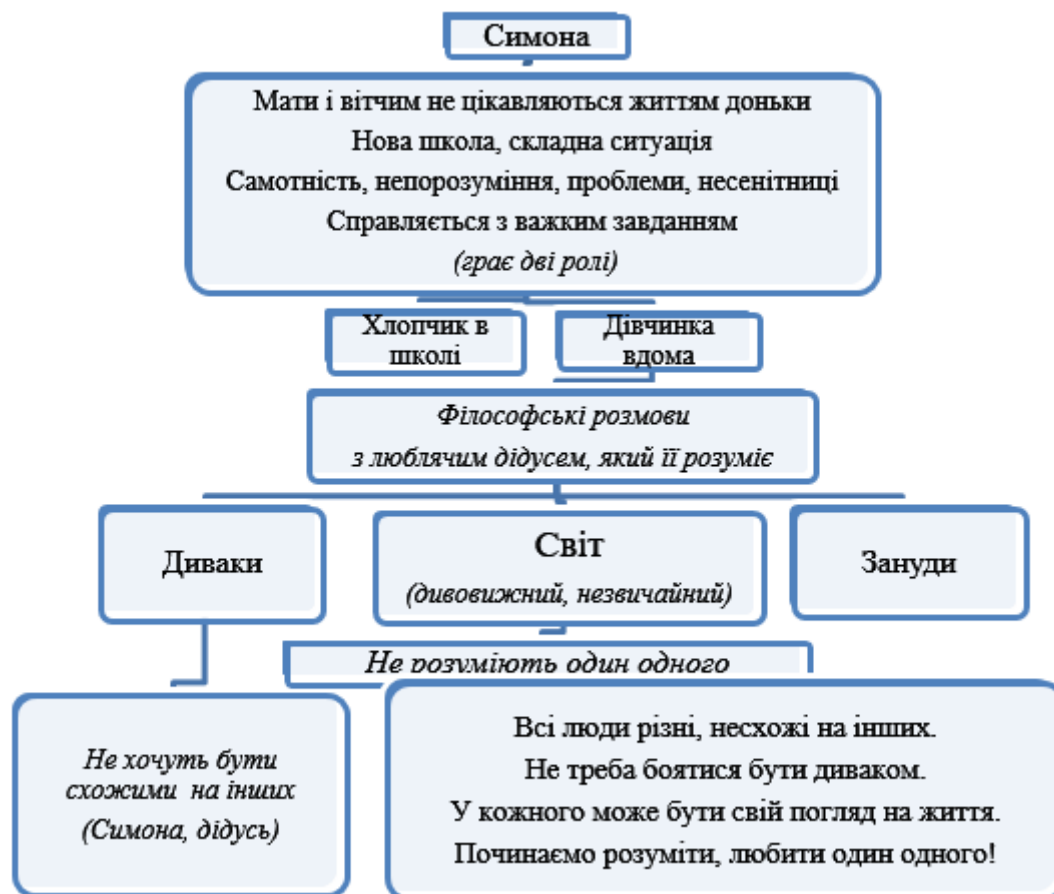

Рисунок 1 - Модель «Світ дівчинки-підлітка Симони» за повістю У.Старка «Диваки і зануди»

Подана модель базується на конкретному художньому матеріалі, на явних життєвих уявленнях і цінностях підлітка, створює розвиваючі ситуації, у яких можливе отримання нових знань, формування оцінок, переживань і ставлення підлітка до власного майбутнього; дозволяє підліткам формувати й розвивати самосвідомість і творчий потенціал особистості, активізувати рефлексивну діяльність і передбачає активну взаємодію із соціумом.

Отже, світ дівчинки-підлітка дивний, але реальний. У ньому непорозуміння, проблеми, конфлікти... І тільки розуміння та любов змінюють його сприйняття.

Чому підлітки часто приховують правду від батьків, друзів, оточуючих, навіть від себе? Для виявлення мотивів, які спонукають дітей так вчиняти, на основі сюжету повісті та психологічних досліджень була нами створена анкета для школярів.

В опитуванні взяли участь 115 учнів 7-9 класів НВК-академічного ліцею №15. Мотиви вчинкових дій підлітків-українців та головної героїні повісті У.Старка наведені у табл.1.

Таблиця 1- Рейтинг порівняння мотивів вчинкових дій героїні та підлітків-українців

№	Мотиви	7-9 класи (%)	Симона
1	2	3	4
1. Що ви частіше робити з вищеназваного?			
1.1.	Говорю напівправду	58	●
1.2.	Не брешу, тільки щось недомовляю	38	●
1.3.	Приховую правду	21	●
1.4.	Говорю неправду	4	

1	2	3	4
2. Чому я іноді говорю неправду (або приховую правду, щось не домовляю)?			
2.1.	Дорослі не завжди можуть допомогти, тільки ускладнюють ситуацію	65	●
2.2.	Говорю неправду для порятунку	62	●
2.3.	Боюся їхньої реакції	59	
2.4.	Якщо скажеш правду, то не завжди повірять	59	●
2.5.	Треба приховувати свої думки, це мій простір	58	●
2.6.	Брехнею намагаюсь дати собі час на те, щоб виправдати помилку, зберігаючи видимість того, що все добре	57	●
2.7.	Дорослі почнуть «повчати»	53	●
2.8.	Переймаюсь за їхній психологічний стан	53	●
2.9.	Дорослим ніколи про це думати. Я про це знаю і намагаюсь їх не навантажувати	41	●
2.10.	Дорослі передбачувані, наперед знають, чим це закінчиться	38	
2.11.	Вони не надають значення тому, що для мене важливо	38	●
2.12.	У дорослих інший погляд на проблеми	33	●
2.13.	Якщо скажеш правду, то можуть сказати, що це твої проблеми	33	
2.14.	У дорослих очікування щодо мене дуже високі	25	●
2.15.	Якщо скажеш правду, то не завжди переймуться	22	●
2.16.	Перебільшую свої успіхи для підняття своєї значимості	10	
3. Які б теми ви не хотіли б обговорювати з дорослими?			
3.1.	Взаємовідносини з протилежною статтю	56	●
3.2.	Навчальні успіхи /невдачі	53	
3.3.	Взаємини з однолітками	31	●
4. Чому саме ви не бажаєте обговорювати ці теми?			
4.1.	Спробую сам(а) впоратися	53	●
4.2.	Соромлюсь, не прийнято	36	●
4.3.	Батьки не допоможуть	27	
5. Якби батьки вас розуміли, чи готові ви говорити не «закриті» теми, так би мовити, на рівних?			
5.1.	За умов	52	●
5.2.	Так	35	
5.3.	Ні	14	
	Відповідність:		69%

За рейтингом учні в основному говорять напівправду (58%), щось не домовляють (38%), приховують правду (21%) і тільки 4% говорять неправду. Це повністю співпадає із вчинковими діями Симони, героїні повісті. Види неправди (приховування правди), які використовують підлітки представлені на рис. 2.

Перші місця посідають мотиви: *дорослі не завжди можуть допомогти; тільки ускладнюють ситуацію; говорю неправду задля порятунку; боюся їхньої реакції; якщо скажеш правду, то не завжди повірять; треба приховувати свої думки, це мій простір; брехнею намагаюсь дати собі час на те, щоб виправдати помилку, зберігаючи видимість того, що все добре; дорослі почнуть «повчати»; переймаюсь за їхній психологічний стан* (перебіг від 65 до 53%).

Рисунок 2 – Види неправди (приховування правди), які використовують підлітки

У наступну групу причин увійшли мотиви: *дорослим ніколи про це думати, я про це знаю і намагаюсь їх не навантажувати; дорослі передбачувані, наперед знають, чим це закінчиться (що для мене неприємно, тому що у мене свій варіант); вони не надають значення тому, що для мене важливо; у дорослих інший погляд на проблеми (він не співпадає з моїм); якщо скажеш правду, то можуть сказати, що це твої проблеми; у дорослих очікування щодо мене дуже високі (не хочуть чути про мої помилки, недоліки, невдачі); якщо скажеш правду, то не завжди переймуться (41-22%)*. Незначна кількість респондентів (10%) стверджує, що говорять неправду (або...), перебільшуючи свою значимість для підняття своєї самооцінки.

Симона теж часто говорить не всю правду. Ці мотиви в основному співпадають з відповідями школярів, окрім деяких. Мотиви *якщо скажеш правду, то можуть сказати, що це твої проблеми; перебільшення своїх успіхів для підняття своєї значимості* не спостерігаються за текстом.

«Закриті» теми, які підлітки не бажають обговорювати з дорослими. Учні назвали «закриті» теми, які не хотіли б обговорювати з дорослими. Перше місце посідають взаємовідносини з протилежною статтю (56%). На другому - навчальні успіхи/невдачі (53%). Третє місце посіла тема обговорень взаємовідносини з однолітками (31%). Для Симони тільки тема навчальних успіхів/невдач не являється закритою. Воно ж і не дивно, бо в європейських школах це питання вирішено: система оцінювання носить особистісний характер.

На питання «Чому саме не бажаєте обговорювати «закриті» теми?» більша частина опитуваних відповіла що спробують сам (а) впоратися (53%), ще 36% відповіли, що соромляться, не прийнято та батьки не допоможуть (27%).

Симона ж, на нашу думку, сама намагається впоратися із своїми проблемами та соромиться, тому що так не прийнято, не сподіваючись на матір.

Якби батьки вас розуміли, чи готові ви говорити не «закриті» теми, так би мовити, на рівних? Більшість (52%) відповіли, що ця розмова може відбутися за умови. Спостереження за вчинками Симони також це підтверджують. Ще 35% учнів погодились би, а 14% надали категоричну відповідь – ні.

Головна мотивація у головної героїні повісті Симони і українських школярів говорити не всю правду полягає у недовірі до дорослих, оточуючих, їхня не готовність вислухати, надати допомогу «на рівних».

Отже, психологічний образ персонажів У.Старка є важливим аспектом дослідження сучасних творів для підлітків. Проведений аналіз дав підстави стверджувати, що у процесі становлення особистості дівчинки-підлітка розгортається складна індивідуалізована система суперечностей, що характеризує напруженість її внутрішнього життя, осмислення нею навколишнього світу, свого місця в ньому та свого ставлення до нього, до оточення, до самого себе.

Повість допомагає підліткам знайти себе, а батькам відкрити світ підлітка, його проблеми, його конфлікти, його думки. Адже діти - навіть ті, які сильно подорослішали, сприймають світ все одно не так, як дорослі.

Дослідження проблеми взаємин підлітків і дорослих у повісті Ульфи Старка «Диваки і зануди» дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, період розвитку активного самопізнання в підлітковому віці повинен мати характер розвиваючої взаємодії в системі «дорослий – підліток».

По-друге, світ дівчинки-підлітка Симони складний, вимагає коректного ставлення дорослих.

По-третє, порівняння моделі поведінки героїні та підлітків-українців співпадає на 69%. Симона, як і всі шведські діти, отримують дещо інше виховання, але ж наші підлітки можуть впізнати в Симоні себе.

В-четверте, повість має ціннісні аспекти: відчуття досконалої новизни сприйняття життя; вимагає творчого осмислення світу підлітка, спілкування на рівних.

Список літератури:

1. Гарасим Т.О. Роман ініціації в сучасній українській, польській та американській літературах: [монографія] / Т.О.Гарасим. –Тернопіль: Підручники і посібники, 2013.–162 с.
2. Білоус П.В. Вступ до літературознавства : [навч. осіб.] / П.В.Білоус.–К.: ВЦ«Академія», 2011.–336 с.
3. Безпечний І. Теорія літератури / І. Безпечний. – К.: Смолоскип, 2009. – 388 с.
4. Великий тлумачний словник української мови / [упоряд. Т.В.Ковальова; –Х.: Фоліо, 2005.–767 с.
5. Гнідець У.С. Специфіка комунікації в літературі для дітей та юнацтва: автореф. дис. / Уляна Святославівна Гнідець. Сімферополь, 2008.–20 с.
6. Гнідець У. «Сучасна» література для дітей та юнацтва як інтегрована субсистема загальнонаціонального процесу / У.Гнідець // Література. Діти. Час.–Рівне : Дятлик М., 2013. Вип. 4.–С.46.
7. Савчин М. В. Вікова психологія: [навч. посіб.] /М.В.Савчин, Л.П.Василенко.–К. : Академ-видав, 2006.–360 с. (Альма-матер).
8. Савчин М.В. Духовний потенціал людини / М.В.Савчин. –Івано-Франківськ. Вид-во Прикарпатського ун-ту, 2001.–204 с.
9. Онлайн Бібліотека Книг. Старк У. Чудаки и зануды. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/chudaki-i-zanudy-read-12333-1.html>.

Громко Є.А.,

учениця 8-Б класу

Комунального закладу "Навчально-виховного об'єднання

"Спеціалізований навчально-виховний комплекс – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів №26 – дошкільний навчальний заклад – ДЮОЦ "Зорецвіт"

Кропивницької міської ради Кіровоградської області

Громко Т.В.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Центральноукраїнського державного педагогічного

університету імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький

ФЕЛІНОНИМИ У ГОВІРКОВОМУ МОВЛЕННІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Як цінне джерело для вивчення всіх мовних рівнів, говіркове мовлення є одним із найбільш різноаспектних об'єктів лінгвістичного дослідження. Актуальне нині, вивчення говіркової лексики дає змогу отримати цінну інформацію як мовного, так і позамовного характеру. Тому в наш час українські науковці активно працюють над збиранням та аналізом говіркового мовлення різних регіонів України.

Результатом діалектологічних описів у наш час є словники або записи (тексто- чи фонозаписи). Останнім часом науковцями перевага надається діалектним текстам як опису насамперед синтаксису говірок, бо записування навіть за найдосконалішою програмою-питальником словникового складу діалектного мовлення не дає бажаного ефекту. Записані розповіді – це особливим чином зафіксоване і збережене мовлення діалектоносіїв, з яким кожен, хто має бажання, може ознайомитися і проаналізувати фактичний матеріал у будь-який час. Це ще й факти живих свідків різних подій з особливостями вимови, власного трактування та світобачення, які у своїх дослідженнях можуть використати не тільки діалектологи, а й соціолінгвісти, фольклористи, етнографи, історики та ін., тому сьогодні в україністиці такого великого значення надають текстам та фонозаписам.

Однією з практично не вивчених ланок у записах текстів є дослідження ономастики, зокрема зоонімії в їх складі. Так, студії зоонімів в українському художньому контексті зробили А. Попович, О. Усова, Я. Шебештян, Г. Шотова-Ніколенко та інші. І якщо частково вже досліджено сучасний український літературно-художній зоонімікон як систему, то усне говіркове мовлення практично не досліджене в цьому напрямку. Одиначні розвідки сьогодні маємо про ваконіми (клички корів та биків) у складі говіркового мовлення [1]. В основному ж мовлення діалектоносіїв залишається ілюстраціями для вокабул (словникових статей) діалектних словників [2], які принагідно високо оцінюємо й сприймаємо як взірці для укладання регіональної ономастичної інформації.

Між тим, фоно- і текстоописи дозволяють з'ясувати специфіку номінації, статус зооніма в українській національній онімосистемі, а також зв'язок української ономастики з діалектологією. Метою нашої розвідки є маловідома й практично не досліджена у вітчизняній лінгвістиці галузь ономастики –

фелінонімія у говірковому мовленні Центральної України. Названий науковцями об'ємним, цей прошарок лексики не був предметом спеціального комплексного аналізу й, на наш погляд, не лише розширить скупі відомості про цей ономастичний склад слів, а й покаже їх в контексті говіркового мовлення: фонетичні, граматичні особливості назв (та й діалектного мовлення регіону), специфіку лексичної мотивації, а також характерні ознаки ідіолекту носіїв, що й зумовлює актуальність дослідження.

У цьому напрямку розвідки кличок котів практично не проводяться в кількох десятків говірок Волинської, Рівненської, Львівської Тернопільської та Хмельницької областей «Словника зоонімів північно-західної України» професора Григорія Аркушина [2] серед інших онімів. Однак на сьогодні є чимало областей, регіонів, мовознавче дослідження яких тільки розпочинається в окремих говірках. Це діалекти південно-східної частини України. До них належить і Кіровоградщина. Саме ці факти переконують нас в актуальності таких студій.

Лексичний репертуар найменувань тварин у говірковому мовленні Центральної України багатий й різноманітний. Ці наші попередні спостереження над говірковими текстами сприятимуть осучасненню збору такого типу матеріалу, тобто закладанню змін до лексикографічних стратегій у напрямку фіксації специфічних діалектних лексем шляхом глибшого впровадження в мовну дійсність і максимально повного їх опису в регіональних дослідженнях. Так, система фелінонімів (за ономастичним терміном, з посиланням на джерело [3]) – це відображення мовної картини світу життєдіяльності людини, пов'язаної з веденням сільського господарства. Надаючи клички тварині, люди часто керуються асоціативними зв'язками, що відображають подібність певних рис тварини з якостями явищ чи понять, які оточують її в повсякденному житті або ірреальних.

У процесі усвідомлення людиною навколишнього світу відбувається формування й розвиток лексичного складу мови. На це впливають не тільки лінгвістичні фактори, а й національно-культурна мотивація. Виявлення номінативного потенціалу мовних одиниць, визначення їх семантичних функцій дає змогу концептуалізувати обробку інформації про світ у свідомості носіїв певної культури.

Фелінонімний простір текстів про домашнє господарювання, маючи значний інформаційний потенціал, є одним із значущих та водночас найменш досліджених аспектів у літературній ономастиці. У говірковому мовленні ім'я тварини використовується не для маніпулювання твариною (підкликання, дресирування), а для створення її опису, характеристики та зацікавлення нею тощо.

Предметом нашого дослідження є клички котів, тобто фелінонімів, села Піщаний Брід Добровеличківського району Кіровоградської області. З наукової точки зору, говірка цього села допоки детально не досліджена, хоча знаходиться на перетині подільського говору південно-західного наріччя і степового говору південно-східного. Текстографічні записи зроблені авторами статті у період з 2000-2003 рр., а також 2015-2017 рр. Вони є фрагментами повного діалектного опису місцевої говірки, який нині знаходиться в розробці.

Для реалізації мети нашим творчим науково-дослідницьким тандемом поставлено ряд завдань та укладено питальник. Його особливість у тому, що, по-перше, з'ясовуються назви всіх відомих у межах села кличок котів і кішок. Наприклад, для встановлення мотивів номінації часто опитуються господарі на предмет: «Чому ви саме так називали свою кішку?», «Як ви ще її називаєте?», «Що у вашій кішці особливе?». Окремі питання можуть задаватися людям, які можуть «спілкуватися» з котами, – ветеринарам, сусідам, перехожим тощо.

По-друге, для вивчення динаміки номінації інформаторів опитують про колишні клички, відомі їм: «Які клички котів (кішок) були у вашій сім'ї?», «Чи називаєте кошеня, якщо плануєте віддавати його іншим господарям?» та ін.

Третя особливість – це відношення людей до тварин, що відображає співвідношення різних класів онімів: «Чи можна називати котів людськими іменами? Чому? Чи не ображаються люди-власники імен?», «Чи не називають котів людськими прізвищами?», «Чи називають котів за прізвищем, ім'ям власника?».

Відповіді на питальник спонукали інформаторів пояснювати мотиви номінації котів. Інші фрагменти текстів наводимо за спонтанними записами.

Пропонуємо показовий текстографічний запис про називання котів у минулому: [у нас у с'їх ко т'їу і киц'ок / пр'ам так і називали / у с'ї киц'ки Мурки / а у с'ї ко ти / це Мурики або Мурчики / пр'ам пого лоуно // це у же там як хто грамотний / то при думайе по умному // у ра чоу с'ки к'їт вобш'че он буу Цитра мон //]. Серед зібраного матеріалу – прикладки-маркери до типових кличок Мурик і Мурка: Мурик-крисолов ([крис ло виу най краише на вес' куток //]), Мурка Лідина, Мурка Таськина, Мурка Баби Поліна, Мурка Больнишина ([коло бол ниц'ї і жи ла / і ма бут' ро ди лас' //]), Мурка Поштовська ([на пошт'ї жи ла // там то же ми ши / ни дай бог / пошту можут' пог ризти]), Мурчик Фермовський ([от кормл'анії та ки / бо на фермі було ж і ми ши / і моло ко // поу но у с'ого //]), Мурик з одгрияним вухом ([йо му чи к'риси одг ризли / чи д'ругі ко ти / як би лис'а, г ризлис' //]) (запис від Машковської Любові Іванівни, 1937 р.н.).

Говіркове мовлення почасти подає непередбачувану інформацію про феліноніми: [на од ного ко та можут' по разному ка зат' // бат'ко ка же Мурик / жінка / Мурчик / ну бо л'убе йо го // а у них ст'ройли хату як іс' із Західної / то з вут' йо го Мур ко / а він і де / ну об зи вай іц'а з'разу], [во но о це як на і дец'а / то з'разу не видно / кіт чи киц'ка // от о дин раз / як раз у ну чка з'города була / та наз вала Ан фі са / ду ма ла / шо киц'очка // по й і хала / ми ж Ан фі са до ней і / Ан фі са // а во но Ан фіс' вий шоу //], [мі Коля ка же / т'ре ба не спі шит' на зи ват' / а пус тит' і ди виц'а / як шо пі шла / то кішка / а як шо пі шоу / то кіт //] (запис від Сазін Олени Павлівни, 1938 р.н.), [ше о це буду ду мат' / як ко тіу зват' // ко т'ача ма ти не з до хла // по роз да йу л'уд'ам / ха і са мі на зи вай ут' //] (запис від Сагайдак Лідії Петрівни, 1936 р.н.).

Додаткові відомості про набуті впродовж життя клички знаходимо у розповідях про знаних на все село котів: [о та Мурка, шо з Лі со й і Го ри вер ну лас' // ну шо / й і ла кур чат / ма лих // чо лов ік не ви дер жа у і за віз у Лі су Го ру // це ж д'вац'ат' п'ят' кі ло метр іу // про і шоу міс'ац' / а во на при йшла /

ўс'а ў'рпйа'хах/ з'р'азна/ ху'д'ушча/ страш'на// то'й'йі ў'же'ї не'т'рогали// і'во'на ў'Лисій Гор'і поум'н'ішала/ біл'ш кур'чат не'т'рогала// то'на'нейі Лисо'горс'ка ка'зали//) (запис від Сагайдак Лідії Петрівни, 1936 р.н.); [кіт буў ў'л'удеі з'Пут'і/ а'о'то дес' ў'диўйа'носто дру'гом/ дес' т'рет'ом по'селу була ко'т'ача і'кро'л'ача 'чумка// та'ке 'горе// 'вимерли ўс'і ко'ти// ми'шеі 'поўно// і'о'дин кіт/ ў'же 'посл'і йо'го Без'чумній наз'вали/ бо'вижиў 'післ'а 'чумки//] (запис від Авекіної Раїси Максимівни, 1941 р.н.).

Вибір онімів має особливості номінації та словотворення. Відомо, що у повсякденному житті кличка в основному виконує роль слова-прикликання. Тому кличкою може бути будь-яке слово, подекуди нічим не пов'язане із котами. Так, основну групу фелінонімів дають господарі котам і кішкам при їх народженні. Номінація тварин за їх властивостями і якостями, тобто диференційними ознаками: зовнішня привабливість, соматичні ознаки, поведінка в господарстві тощо. Отже, із зібраного нами матеріалу виділяються оніми, мотивовані зовнішніми характеристиками: *Белка, Сніжок* – на позначення білих; *Багіра, Циган, Черниш* – чорних, *Димок, Сірик* – інших котів. При цьому на позначення смугастих котів (окрасу таббі) виступають клички *Матрос, Матроска, Матроскін, Боцман, Капітан, Тігра*.

Окрему групу становлять номінації за людськими іменами – це, як правило, не імена господарів, це власні імена котів і кішок: *Ася, Дашка, Дуся, Маня, Марта, Маруся, Марфа, Марфуша, Маса, Машка, Нютка, Соня, Сонька, Васька, Макс, Сеня*.

Феліноніми виразно виділяються за іменами відомих персонажів фільмів, художніх творів, тобто поява нових кіно та літературних творів також дає можливість поповнювати місцевий зоонімікон іменами їхніх персонажів: *Гюрем, Ізаура, Кармеліта, Тарзан, Роксолана, Кемран, Сара, Штірліц, Шерлок*.

Клички можуть використовуватися як знатні імена, відомих осіб чи інших відомих котів: наприклад, *Зеленський, Тайсон, Черчіль, Фелікс*.

Особлива традиція у називанні, помічена в селі, це називання котів дітьми господарів. Серед них *Фіксик, Лунтик, Сімка, Сіма, Марі, Кімі, Котя, Матроскін, Саймон, Віскас, Фелікс, Гарфілд, Шон*.

Сучасні клички котів і кішок мотивовані молоддю своєрідно: *Жид, Одесіт* ([бо 'хитрій]), *Кок* ([з'До'нец'ка при'віз// з'нами п'р'амо ў'бл'нда'жі жиў// посто'йанно на'кухн'і 'терс'а/ бо'кіл'ку 'л'убе// то'Коком наз'вали//]) (запис від невідомого місцевого молодика), *Бакс, Комп, Флешка* ([бо'слово при'кол'не//]).

Окрема група фелінонімів оригінально з-поміж інших мотивів номінації утворена за назвами улюблених котами страв: *Батон, Сирник, Шашилик, Паштет, Котлета, Сосіска, Кекс, Динька*.

Загальновідомо, що для підкликання котів важливе значення мають звуки, співвідносні із звукосполюкою «кс». В аналізованому матеріалі знаходимо утворення з [к]: *Кльося, Кузя, Коржик, Коток*; із свистячими звуками [с]: *Кася, Марсік, Маса, Джес, Муся, Телесик, Сорока*; [ц]: *Циган, Цезарь, Царь, Ціпа*; [з]: *Ізаура, Ліза, Зоя, Зіна, Мурзік*; а також шиплячими [ш]: *Шашилик, Паштет, Шишка, Шкода, Шустрик, Шиколад, Шкет, Шурік, Шон*; [ж]: *Жужа, Живчик, Жорік*; іншими звуками та звукосполюками «мр»: [м]: *Макс, Марсік, Мишка*;

[р]: *Крася, Сирник, Гарфілд, Дерік, Рися*; [мр]: *Маруся, Мурзік, Марта, Марфа, Мурашка Маркіз, Маркіза* та ін. Господарі стверджують, що вмотивовано підбирали такі клички «із спеціальними звуками», щоб тварини відкликалися.

Таким чином, розроблену програму збирання фелінонімів було апробовано на говірковому матеріалі села Піщаний Брі́д. Початковий лексико-семантичний аналіз дозволив класифікувати їх за мотиваційними особливостями номінації онімів цієї малодослідженої групи кличок. Розглянуті феліноніми мотивовані зовнішніми особливостями тварини, звуковим складом тощо. Серед кличок виділяються надані за людськими іменами, іменами відомих персонажів фільмів, художніх творів. Не менш актуальна група назв котів за норовом, характером, за поведінкою, за соматичними особливостями тварин. При встановленні мотивів номінації важливими є контексти, записані діалектологічною фонетичною транскрипцією.

Перспективу роботи щодо збирання та дослідження місцевої діалектної та зоонімної лексики вбачаємо у створенні хоча б фрагменту словника говірки села Піщаний Брі́д Добровеличківського району Кіровоградської області.

Список літератури:

1. Громко Т. Ваконіми села Піщаний Брі́д Добровеличківського району Кіровоградської області // *Лінгвостилістичні студії: наук. журн.* / [редкол.: С. К. Богдан (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – Вип. 5. – С 53-59.

2. Словник зоонімів північно-західної України. А-Я / упоряд. Г.Л. Аркушин. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2016. – 288 с.

3. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д.Г. Бучко, Н.В.Ткачова. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – 256 с.

УДК 1751

Донець А.О.

учениця 11 класу

Фененко Л.В.

учитель німецької мови

Охтирської гімназії

Охтирської міської ради Сумської області

НІМЕЦЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ

У наші дні Україна стає все ближчою до Європи. Країни мають можливість спілкуватися між собою через транспортні маршрути, радіо, супутниковий зв'язок та Інтернет. Українці мають можливість працювати, молодь все частіше виявляє інтерес до навчання закордоном, зокрема в Німеччині. Змінилося також і ставлення до іноземних мов. Нині знання мов є не лише показником гарної освіти, але й необхідністю. Зазвичай при вивченні іноземних мов до уваги беруться лише деякі стандарти мови. І не завжди вдалими є спроби людини, яка вивчала лише певні мовні стандарти, спілкуватися з носієм мови.

Розвиток соціальної сфери, поява нових віянь в культурі, технічний прогрес сприяють розвитку німецького молодіжного сленгу, який являє собою значний прошарок розмовної мови і в свою чергу має тенденцію швидко змінюватися та оновлюватися. Саме для полегшення спілкування необхідно вивчати розмовний варіант мови.

Молодіжний сленг займає в розмовній мові особливе місце. Німецька молодь має свій варіант, який іноді розуміє лише вона сама. Це іноді призводить до непорозумінь з дорослими. Дуже часто діти дають своїм батькам лише короткі відповіді «так» або «ні». Це типове вираження конфлікту поколінь. Але це зовсім не означає нездібність підлітків спілкуватися. У школі вони також небагатослівні. Вони виражають свої думки дуже швидко, наприклад, «Echt klasse», «Ist doch Schrott!», «Find ich atzend». Такі вирази чути від підлітків постійно, складні речення вони не вживають. Це і є так званий молодіжний сленг.

Молоді люди використовують велику кількість сленгізмів, які миттєво стають популярними і серед старших за віком людей. Незвичайні висловлювання, фантазія, іронія – головні показники сленгу будь-якої мови. Сленг – це постійне словотворення, основу якого становить принцип мовної гри. Дуже часто саме комічний, ігровий ефект є головним у сленговому тексті. Для молоді є важливим не тільки, « що сказати», але і «як сказати», аби бути цікавим співрозмовником[7].

Молодь змінює свою мову в залежності від ситуації та оточення. У школі, наприклад, обговорюючи художній твір чи пояснюючи розв'язання задачі, вони говорять «правильною» мовою. Опитування, проведене серед представників учнівської та студентської молоді міста Дюсельдорф (Німеччина) « Was deutsche Jugend an Slang denkt?» (Що німецька молодь думає про сленг?) показало, як саме учнівська та студентська молодь ставиться до сленгізмів.

Tobias, Schüler, 16

Slang ist bei uns, in Deutschland besonders zwischen Jugend beliebt. Wir verwenden viele Aussagen, die Ausländer kaum kapieren kann. Zum Beispiel, wenn man in Freundkreis ist, kann man einander Kumpel oder Alter nennen statt einfachen "Freund". Es ist manchmal unfreundlich aber doch kein Schimpfwort. Darüber hinaus, nennt man oft einander Bruder, Süßer, Hasi, Schatz, Liebling. Finde es total niedrig und bequem.

Erwin, Student, 19

Ich persönlich benutze Umgangssprache ganz häufig an der Uni. Falls ich gar keinen Bock habe lange Sätzen zu bauen oder so was, kann ich ja einfach zum Slang zurückgreifen. Mit solchen Worten wie grell, krass, geil, famos als auch ätzend, eklig, scheisegal äußere ich meine Meinung relativ deutlicher und leichter. Außerdem, geht es auch genauso krass mit Abkürzungen und Anglizismen an der Uni-wie Prof (Proffesor), Credit Point (Kreditpunkte für Abschluss), Assi (Assistent), BA(Bachelor), Campus(Gesamtanlage einer Universität), HS(Hörsaal).

Evelin, Schülerin, 17

Slang? All mein Leben besteht aus eine Umgangssprache. Doch doch! Ich benutze sie ja überall: in der Schule, beim Feiern, auf einer Party usw. Hab nie einen Mensch getroffen, der Slang nicht verwendet. Vielleicht dazu gehören

Stubenhockern oder Pampeln die immer in echte tote Hose ihrer Zeit verbringen. Es geht drum dass lediglich niedriger Anteil an Deutschen Hoch Deutsch in ihren Alltag benutzt. Da verbreitet immer wieder Wortneuschöpfungen und Anglizismen. Auch nicht ausschließlich bei Jugend, sondern bei Erwachsene und sogar Senioren.

Сленг - це один із способів самовираження молодих людей, а також спосіб приховати сенс сказаного від оточуючих їх «чужих» людей, тобто це їх прихований, зашифрований, "таємний" пароль[8].

Молодіжний сленг сучасної німецької мови являє собою окрему підсистему, яка повністю залежить від літературної нормативної німецької мови та перебуває із нею у постійному взаємозв'язку[6].

Слід підкреслити, що молодіжний сленг потрібно розглядати сьогодні як окремий соціолект, варіацію побутово-розмовної мови у множинній структурі німецької мови [1].

Неоднорідність носіїв молодіжного сленгу сучасної німецької мови пояснюється насамперед збільшенням фази "молодість" у житті сучасної людини. Так само, як сьогодні зміщені вікові межі, зміщені й межі між окремими соціальними групами - учнями, студентами, солдатами, молодими працівниками й ін. Згідно з віковими інтересами, багато молодих людей належать до різних угруповань Spontis, Skinheads, Punks [2] й до великої кількості менших груп за місцем проживання й навчання. пізнання світу, формою мислення, в якому постійно відбуваються метафорично-метонімічні трансформації.

Сленг розвивається, змінюється дуже швидко. Це утворення, яке може як легко утворитися, так і зникнути. Молоді притаманні фантазія та креативність. Ці властивості вони використовують для створення нових лексем , тобто для заміни «нудного» словникового запасу дорослих . Те, що для молоді є нормальним, іноді шокує дорослих. З метою самоствердження, бажаючи виглядати сучасними, "просунутими", молоді люди починають вживати слова і вирази підвищеної емоційності, сильні, неспокійні і навіть шокуючі слова і вирази, оціночні слова, що відрізняються від загальноприйнятої мовної норми, і які ніяк не можна визнати прикрасами розмовної мови. У хід йдуть елементи різнопланової лексики, іноземні слова, професіоналізми, вульгаризми[8].

Основними джерелами формування німецького молодіжного сленгу поступово стають:

I. Пісенна творчість – зокрема рок-музика. Тут домінують групи, які пишуть свої тексти на діалектах (Reinhard Fendrich, Konstantin Wecker, Georg Danzer або на молодіжному слензі - Udo Lindenberg. Ставка робиться на схильність молоді до вживання найбільш яскравих слів і слів із пісень, які добре запам'яталися [6], наприклад : Bingo (alles in Ordnung, alles bestens), heizen (rasch, schnellfahren), Johny (Junge, Bursche, harter Kerl, lustiger Knabe), paletti (alles bestens, in Ordnung, alles klar, selbstverständlich) . Наведемо деякі приклади:

1.Udo Linderberg

Alles klar auf der Andrea Doria

Bei Onkel Pö spielt 'ne Rentnerband,
seit zwanzig Jahren Dixieland.

'n Groupie hab'n die auch,
die heißt Rosa oder so,
und die tanzt auf'm Tisch
wie'n *Gogogo-Girl*.

2. Udo Linderberg

Ich hab' so viel' Termine,
In der Disco, vor Gericht und bei der Bank,
Da schick' ich einfach meine *Vize-Egos*,
Und das wahre Ich bleibt lieber im Schrank

3. Konstantin Wecker

Liebeslied

Ich möchte am Abend mit dir
Auf fremden Balkonen sitzen
Das Licht wäre mollig
und die Luft nicht mehr *grell*

II. Жаргонізми: військових – abziehen (jmdn. übers Ohr hauen, ausnehmen, betrügen), робітничий – Muffe (Angst, Befürchtung), наркоманів – drauf sein/haben (unter Drogeneinfluß stehen; gute/schlechte Stimmungslage, Laune), комп'ютерний – Basic (Klartext, Eindeutigkeit, Genauigkeit), Schaltfehler (Programmabsturz, Systemabsturz), Speicher (leer, “fertig”, kaputt sein, Aufnahme vermögen, Kapazität), chatten (im Internet plaudern) [3].

III. Запозичення з інших іноземних мов – латини : absolut (sehr, besonders, vor allem), depri (Einzelgänger; Leute, die zu Depressionen neigen oder sich an keiner Gruppenaktionen beteiligen), Fakt (Tatsache); іспанської мови : Macho (starker Typ, toller Kerl, “Frauenfresser”, Bodybildertyp); арабської мови: Sultan (Herrscher, eine (mit Geld protzende) männliche Person, die sich vom anderen Geschlecht besonders verwöhnen lößt) ; англійської : der User – drogensüchtiger Mensch; der EuroPayer – europäischer Bürger; der Tüftler – der Arbeiter; der Schlappi – der schwache Mensch; die Schickse – eine Frau, die es nichts bewegt; die Bombenfigur – schöner Körper). Англіцизми вносять новизну, визначають мовний портрет молоді людини, але вони часто ускладнюють розуміння [8].

Найчастіше вживані молодіжні лексеми та вирази, які ми зустріли під час дослідження можна розподілити на певні групи. Дана класифікація наведена в табл.1.

Таблица 1 – Класифікація сленгових лексем

Персоніфіковані узагальнення	
<i>Молодіжний сленг</i>	<i>Український переклад</i>
1	2
der Punker	панк, дивак з ірокезною зачіскою
Krumpel, Alter, Bruder, Süßer, Hasi	друг
die Pop-Goren(Pl)	поп-діви
der Jet-set	високозабезпечений клас суспільства, «мажори»
Kies, Mauese, Knete, Kohle, Moos	гроші
Mumie, Erzeuger, Grufties, Alte, Kalkleisten	предки, батьки
der Ärmster	нижчий клас суспільства
der Kerl	юнак, чувак
der Fixer	наркоман
der Mäcker	той, що постійно скаржитися

1	2
der Marktschreier	той, що постійно вихваляється
der Besserwisser, Klugscheißer	«розумник»
der Kumpel, der Alter	друг, товариш
Лексеми, що означають ставлення до когось чи чогось	
<i>Молодіжний сленг</i>	<i>Український переклад</i>
famos	чудово, прекрасно
kolossal	величезний, колосальний
allerliebst	улюблений
blöd	безглуздий
spitze	Клас!, Супер!
irre	божевільний
super	супер
grell	яскравий, різкий
fett	крутий, першокласний
geil	класний
ätzend	паршиво, жахливо
krass	різкий, офігенний
scheissegal	все одно
eklig	бридкий
Cool	класно, круто
etwas beamt!	Повний відпад!
astrein, astchocke	цікавий, привабливий
mies, mistig	поганий, паршивий
popelig	жалюгідний
total, echt, tierisch, unheimlich, voll	по-справжньому
erzdumm	нерозумний
Кліше та сталі вирази	
<i>Молодіжний сленг</i>	<i>Український переклад</i>
Kein Bock auf nix!	Немає жодного бажання щось робити
Wir sind die Null-Bock-Fraktion	Ми фракція, у якої не виникає жодних бажань
Dreht Euch nicht um, der Frust geht um!	Не оглядайтеся, бо позаду розчарування
Gegen jemanden / etwas stinkt man nicht an	Проти цього не підеш
ausflippen	«злетіти з катушок»
Bambule machen	«Качати права»
Echte tote Hose	По-справжньому нудно
nicht abkönnen	Не переносити чогось
Mahlzeit!	На здоров'я!
Das fass' ich nicht!	Не можу повірити!
Was soll das?	Що трапилось?
die Nase voll haben	набридати
Nur Haut und Knochen!	Тільки шкіра та кістки!
ins Gras beißen	померти, «відійти»
Hier rein da raus!	В одне вухо влетіло, в інше вилетіло!
um den heißen Brei herumreden	натякати
das Herz ausschütten	відкривати серце
Was geht ab?	Як ти?
im Geld schwimmen	«купатися в грошах»
Експресиви	
<i>Молодіжний сленг</i>	<i>Український переклад</i>
Mensch! Mann!	Хлопче!

1	2
Wow! Boh! Huch!	Вау!
Was du nicht sagst!	І не кажи!
Das gibt's (doch) nicht!	Не може бути!
Das fass' ich nicht!	Не розумію цього!
Von wegen!	У жодному разі!
Klar! Sicher! Aber ja!	Ну звісно!
Mal sehen	Побачимо
Na und?	Ну і?
gut/schlecht drauf sein	бути в гарному/поганому настрої
Mach doch!	Зроби вже це!
(es) macht nichts	Нічого страшного!
(Es) ist schon gut	Добре, без проблем

Аналізуючи досліджуваний матеріал, можна виділити найбільш характерні особливості сучасного німецького молодіжного сленгу:

- особливо часте вживання виразів, що є синонімами слів «дуже добре»;
- поширення англіцизмів;
- особливі форми вітання;
- вживання сленгових слів, пов'язаних із навчанням, назвами предметів, необхідних для навчальної діяльності; сленгових лексем, що означають предмети одягу, частини тіла; слів, що відносяться до області розваг, вільного часу; назви грошей;
- вживання великої кількості прикметників та вигуків;
- наявність багатої системи синонімів;
- особливою популярністю серед молоді користуються префікси hyper-, mega-, super-, ultra- и др., які служать для вираження найвищого ступеню позитивної оцінки або загальної ознаки підсилення;
- вживання скорочених слів: Alf – Alfred; Hannelore – Hanne; Alexander – Alex; Maximilian – Max, Stip – Stipendium; Proff – Proffessor; Mathe – Mathematik; Tri – Trigonometrie; Litte – Literatur; Pa=Papa, Disko – Diskothek; Info – Information; Poli – Polizei.

Для німецького молодіжного сленгу характерна образність мовних засобів[9], що виявляється в:

- повторах: der Blubber-Blubber - die Rederei; sterb-sterb - sehr müde;
- мовленнєвому римуванні: schickimicki - modern, modisch;
- римі: Ende im Gelände - без поняття (невідомо, що відбувається і що треба робити); give five - die Hand ausstrecken;
- алітерації: flippen - floppen - flappen - weinen;
- незвичайних поєднаннях звуків: hoppeldihopp - in einem Augenblick; der Fickfack - die Ausflucht; die Tic-Tak-Tussi - das junge Mädchen;
- грі слів: Lieber Kiss in der Tasche als Sand im Getriebe;
- іронічних словосполученнях і виразах: Hotel Mama - das Leben mit den Eltern; der Parkbankphilosoph - der Obdachlose.

Вживання таких слів та виразів дає можливість певній групі молоді самовідокремитися від інших, а представникам групи – бути «своїми».

Німецький молодіжний сленг є невід'ємною частиною німецької мови та культури. Розуміння розмовної мови є досить важливою проблемою для тих, хто вивчає німецьку мову, адже в школах ми отримуємо лише основи німецької

граматики та лексики. Більшість людей не готові до німецьких вулиць, де тінейджери використовують свою власну мову, мову сленгу.

На сьогоднішній день можна почути сленг не тільки з вуст молоді, а й на телебаченні, радіо, прочитати в сучасній літературі, в газетах, журналах. Розуміння і знанням сленгу долучає людей, що вивчають мову до природного мовного середовища, являє собою унікальну можливість для включення в активний діалог культур[8].

Список літератури:

1. Левицька Л.І. Вісник ХНУ № 1052 2013 УДК Німецький молодіжний сленг та його лексико-семантичні особливості
2. Ehmann H. Affengeil. Ein Lexikon der Jugendsprache. – München: Verlag C.H. Beck, 1992. – 567 s.
3. Müller-Thuran C. Lexikon der Jugendsprache. – Tübingen: Niemeyer, 1985. – 145 c.
4. Пастух І. Німецький сленг: інтегративні особливості неологізмів сьогодення / Ірина Пастух // Мовознавство. Наукові виклади. – 2010 . – № 4 . – С. 76–79.
5. Schippan Thea. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Thea Schippan. — 1. Aufl. — Leipzig: Bibliographisches Institut, 1984. — 307 S
6. С.Ф. Соколовська, М.А. Фахурдінова Німецький молодіжний жаргон: шляхи формування й сучасний статус
7. Молодіжний сленг і його відображення в сучасних ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrbukva.net/print:page,1,55592-Kul-tura-rechi-i-problema-molodezhnogo-slenga.html>
8. Усенко С.М. Молодіжний сленг в німецькій мові [Електронний ресурс].- Режим доступу:http://rusnauka.com/27_NII_2013/Philologia/6_146333.doc.htm
9. Христенко О.С. Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти. - Рукопис.

УДК 747

Дубовик Д.О.

учениця

Олех А.П.

учитель історії та економіки, заслужений учитель України

Конопської спеціалізованої школи I-III ступенів №3

Конопської міської ради Сумської області,

м. Коноп

anatoliy.oleh07@gmail.com

РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАТИКУ У СВІТІ ТА УКРАЇНІ

XXI сторіччя – ера новітніх матеріалів та високих технологій. Однак людина і в цифрову еру не перестає цінувати ручну працю, а індивідуальність і особливість декоративно-прикладного мистецтва не підвладні комп'ютерним програмам і автоматизованим конвеєрним лініям.

Особливе місце у сучасному образотворчому мистецтві посідає батик – художній розпис на тканині, який вимагає не тільки творчої уяви, а й досконалого володіння методикою виготовлення. Саме тому батик – предмет роботи як професійних художників, так і аматорів мистецтва.

Батиком називають як технологію, так і вражаючу багатством декору та різноманіттям фарб, традиційну індонезійську тканину. Своїм корінням він сягає в далеке минуле. Цікаво, що мистецтво розпису тканини, яке таке популярне в наші дні, зародилося понад дві тисячі років тому. Батьківщиною цього прикладного мистецтва вважається Південно - Східна Азія.

У перекладі «батик» означає «крапля воску» і дуже точно описує технологію: нанесений на тканину віск (або інші субстанції) не пропускає через себе фарбу, і після фарбування полотнища тканини ці ділянки залишаються незабарвленими, утворюючи потрібний візерунок. Паралельно з цим використовувалися й інші способи не дозволити барвнику проникнути в тканину (тканину зав'язували вузлами, прошивали, згортали, обвивали нитками і мотузками та ін.). Все це дало небувалий простір для творчості і, без сумніву, зробило батик одним з найпопулярніших видів рукоділля.

Це стародавнє, надзвичайно різнобарвне мистецтво розвивали з глибокої давнини багато народів світу – індійці, китайці, єгиптяни, перуанці. Найдавніші фрагменти тканин з розписом в техніці батика, можливо індійського або перського походження, були виявлені в єгипетських гробницях. А найперші відомості про забарвлення тканин у світовій літературі відносяться до I століття н.е. Однак найвищого розвитку й художньої досконалості воно досягло в Індонезії на острові Ява, який вважається найдавнішим центром батика.

Індонезія довгий час була колонією Голландії та Великої Британії, тому саме європейські колонізатори сприяли поширенню батика як до Європи, так і до інших своїх колоніальних володінь. Саме європейська культура зробила значний внесок у розвиток батика. Водночас батик став вливатися в культуру Європи.

Індонезійський класичний батик вміщує невелику кольорову гаму. У гамі присутні кольори слонової кістки, усі відтінки коричневого і найяскравіша фарба – індиго (відтінок синього кольору).

Для роботи завжди використовувалися тільки натуральні тканини і барвники, одержувані з трав і квітів, кори дерев, мінералів і кольорових глин, спецій. Рецепти з виготовлення фарб зберігалися майстрами в найсуворішому секреті. Рецепти виготовлення синьої фарби й самих малюнків були найбільшою таємницею кожної сім'ї майстрів [1].

В цілому дизайн батика підрозділяється на дві категорії: геометричні мотиви (властиві найбільш раннім орнаментам) і вільна тематика, заснована на стилізованих візерунках натуральних форм або імітації тканинного текстилю.

На окремих територіях домінують певні дизайни. На центральній Яві вони підпали під вплив традиційних орнаментів і кольорів. Батик на північному узбережжі Яви перебуває під впливом китайської культури, що виражено в більш яскравій кольоровій палітрі, у більш хитромудрих кольорах і хмарному дизайні. Серед багатого населення Індонезії популярні дизайни високої моди.

Ці виключно якісні шедеври виготовляються місяцями і оцінюються в сотні доларів.

Існує кілька видів батика – гарячий, холодний, вільний розпис. Вони відрізняються способом резервування тканини.

В якості резерву в гарячому батiku використовується віск. Віск наноситься за допомогою спеціального інструменту, званого чантінгом. Місця, покриті воском, не поглинають фарбу, а також обмежують її поширення. Гарячий батик називається гарячим тому, що віск використовується в «гарячому» розплавленому вигляді. Цей спосіб використовується в основному для розфарбовування бавовняної тканини. По завершенні роботи віск із поверхні тканини видаляється. Ефект розпису досягається завдяки пошаровому нанесенню фарби.

Холодний батик в більшій мірі використовується при нанесенні фарби на шовк, хоча можливо використовувати й інші тканини. При цьому роль резерву виконує спеціальний матеріал. Його можна приготувати в домашніх умовах, але є й готові резерви. Він являє собою густу масу гумового походження. Існують як кольорові, так і безбарвні резерви. Холодний резерв наноситься або спеціальними інструментами – скляними трубочками з резервуаром, або використовується резерви в тубиках, які оснащені подовженим носиком.

Вузликовий батик – один з перших способів прикраси тканини. Він відомий у країнах Сходу з давніх часів. В Індокитаї вузликова техніка існувала ще до VII століття. В Індії вона широко поширена й донині під назвою Бандха (бандхана, бандхіні). Малюнок складається з безлічі білих і кольорових крапок. Подібні візерунки зустрічаються на древніх фресках і скульптурах. З таких тканин роблять весільну та святковий одяг. У Малайзії, Індонезії вузликова техніка називається плангі, що значить «пробіл, пляму». На Суматрі тканини доповнюють вишивкою бісером, в Індії – бусинами, в Африці – вишивкою, перлинами і раковинами. Цей спосіб фарбування був відомий в доколумбової Америці, на Кавказі, в Тибеті, в країнах Близького Сходу і Північної Африки. Створення малюнка способом прошивання тканини – більш витончений прийом. В Індонезії така техніка називається трітік. У Європі вузликове фарбування стало відомим на початку XX століття, воно використовувалося в одязі та інтер'єрі: для покривал, занавесей. У 70-ті роки відродження інтересу до Сходу знову зробило вузликову техніку модної, вона широко застосовувалася для прикраси одягу в стилі хіпі [2].

В Україні та СРСР батик з'явився в 20-их роках XX століття, причому тодішні художники не керувалися якимись традиціями, бо не знали їх походження. У СРСР техніка ручного розпису тканини розвивалася зі змінним успіхом, починаючи з 30-х років XX ст.

Новий поштовх дали буремні 80-ті роки, коли закривалися підприємства легкої промисловості, що годували художників, а невпевненість у завтрашньому дні змушувала їх освоювати всі мислимі й найпримітивніші техніки та ремесла [3].

У Європі батик спочатку також був способом декорування тканин, але з часом став одним із засобів художнього виразу.

Наприкінці ХХ ст. відбувається небувале розкриття пластичних, колористичних, фактурних можливостей текстилю. Художники сміливо «доповнюють» батикову техніку власними технологічними експериментами. У формально-декоративних композиціях органічно поєднуються кольорово-пластичні абстракції з умовними фігуративними зображеннями. Загалом образний лад змінюється настільки, що твори виходять за межі декоративного мистецтва, щораз більше наближуючись до неоавангардного живопису, до мистецтва постмодернізму.

У ХХІ ст. швидкі зміни проходять в кожному аспекті життя завдяки розвитку технології і комунікації. У світовому мистецтві розвивається інтелектуалізація у всіх його видах. Це відчувається також і в «нетрадиційному» образотворчому мистецтві. Адже кожен час, кожна епоха диктують свої вимоги. Тому сучасний художник звертається до чогось нового і несподіваного, як до матеріалів і засобів, які віками належали до декоративно-прикладного мистецтва. Все більше і більше професійних митців живопису і графіки не тільки звертаються до художнього розпису на тканинах як до одного із нових засобів художнього виразу, але поєднують їх з іншими матеріалами і техніками, які надають мистецтву зовсім нову якість (батик на папері, літографія на тканині, мішані техніки та ін.). Класичних методів, засобів і матеріалів традиційних видів «високого мистецтва» вже замало для сучасних митців.

В європейському образотворчому мистецтві ХХІ ст. більш поширеними стають не тільки монументальний і станковий живопис на тканинах, але і твори виставкові, концептуальні на тканинах, які, без сумніву, вже давно стали «високим мистецтвом». Тенденція інтелектуалізації живопису на тканинах, як і в інших видах мистецтва, з певністю продовжує розвиватися і в ХХІ столітті [4].

У пантеоні мистецтв за батиком, на думку Олега Слєпініна, закріплене місце між монументально-декоративними видами мистецтв і декоративно-прикладними, умовно кажучи, між мозаїкою та художньою вишивкою, втім, на горизонталі, надзвичайно близькій до ряду жіночих рукоділ [5].

Не можна сказати, що батиком займаються переважно жінки. Створює батики Вадим Корженко зі Львова, батько та син Суржикови у Черкасах. У Європі «гуру європейського батика» називають Іохіма Бланка. Але вони скоріше винятки.

Найвідомішими майстрами батика в Україні є Лариса Лукаш, Наталія Гронська, Єлізева Лідія Володимирівна, Авдєєва Тетяна Юріївна, Інна Валітова, Ніна Бондаренко, Марія Церна та інші.

Проте українське мистецтво батика часто грішить примітивним вибором сюжету, інфантильністю образів, недостатньо вмілим володінням, виразними засобами, композиційною незалежністю. Тому тут досить актуальним став би саме професійний підхід до навчання розпису тканини художників - любителів, чим займаються нечисельні поки що вітчизняні студії розпису тканини для дорослих. Такими є студії Музи Кирницької у Києві, Тетяни Суркової у Сумах тощо. Тут акцент ставиться на технічній грамотності, бездоганній композиції, відчутті кольору.

Таким чином, в Україні батик наразі є мистецтвом для поки що незначної частини дорослого населення, і дану ситуацію покликані змінити вищевказані українські студії. Для того щоб батик посів достойне місце у ряді з іншими видами мистецтва, необхідно проводити систематичну цілеспрямовану роботу серед дітей, залучаючи при цьому усі можливості дошкільного, шкільного та позашкільного навчання і виховання.

Ми пропонуємо переглянути навчальні плани і програми дитячих художніх шкіл, шкіл мистецтв та інших позашкільних навчальних закладів з метою виокремлення курсу «Батик» в окремий курс викладання. На нашу думку, заслуговує на увагу і можливість відкриття спецкласів, які будуть більш детально вивчати основи даного виду мистецтва. До того ж пропонуємо включити до шкільної програми курсу «Мистецтва» окремі уроки, що вивчатимуть засади батику.

Оскільки матеріали для виготовлення батикових виробів надзвичайно дорогі, саме органи місцевої влади повинні займатися систематичною організацією виставок, фестивалів та інших заходів, що пропагуватимуть батик як вид мистецтва. Обов'язковим їх елементом мають стати майстер-класи для дітей і для дорослих.

Відділам культури та молоді, департаментам освіти при міських і обласних державних адміністраціях слід розробити спеціальні програми для залучення до занять батиком якомога більшої частини населення.

Також для просування в молодіжному середовищі виробів і предметів, які використовують техніку батик, необхідне застосування більш сучасних стилістичних елементів і образів, які були б більш зрозумілі і привабливі для молоді. До таких, без сумніву, належить стилістика графіті. Графіті – різновид так званого вуличного мистецтва або стріт-арт, до графіті в даний час відносять практично будь-які зображення або написи, нанесені різними фарбувальними складами на стінах або інших поверхнях. Довгий час ця форма міської культури сприймалася виключно як акт вандалізму. Протягом багатьох років стилістика графіті, її творці, глядачі і суспільство в цілому пройшли тривалий процес еволюції, який поступово призводить до примирення сторін, до зняття протистояння художник – суспільство. Художні графіті стають дозволеним видом мистецтва, націленим на реалізацію соціальних та культурних проектів.

Тому необхідно впроваджувати використання стилістичних прийомів графіті як прояву сучасного життя і в батику, що, безсумнівно, зацікавить молодь. Молоде покоління необхідно познайомити з батиком, як видом декоративно-прикладного мистецтва, з одного боку, для того, щоб зблизити з традиційним мистецтвом, а з іншого боку, щоб дати можливість розвиватися самому батику, наповнювати його свіжими сюжетами, які відображають сучасні стилі і життя суспільства в цілому.

Найчастіше під «графіті-батиком» мається на увазі живопис на полотні, або заводський принт на тканині з малюнком графіті, які не є батиком в традиційному розумінні. Для втілення графіті-ідей найбільш підходить техніка холодного батику.

У цій техніці використовуються контури резерву, що дозволяє домогтися найбільшої графічності в композиції. З безлічі графіті-стилів найбільш

привабливими і цікавими в плані реалізації мистецтва батику видається стиль FX (Diam style, 3D) – особливий об’ємний стиль графіті, який з’явився в 90-их роках XX століття завдяки німецькому художнику Мірко Рейсеру, більш відомому під псевдонімом Дайм. Цей стиль через свою складність отримав визнання в сучасному мистецтві і часто з’являється не тільки в міському середовищі, а й у галереях сучасного мистецтва.

Тож, на наше глибоке переконання, майбутнє українського та світового батику у роботах, де на науковій основі можуть поєднуватися батик і графіті.

Список літератури:

1. Лагунова Г. В. Особливості художньої обробки театральних тканин у процесі формування професійної культури майбутніх художників театально-декоративного мистецтва / Г. В. Лагунова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bistsream/.../lagunova.pdf>

2. Касьян Т. К. Батик: навчально-методичний посібник [Текст] / Т. К. Касьян. – Черкаси, 2011. – 68 с.

3. Боб’як Д. Д. Тенденції розвитку художнього розпису по тканині західного регіону України кінця XX – початку XXI століття [Текст] / Д. Д. Боб’як // Історія мистецтв. – 2016. – №4. – С.86 – 92.

4. Касьян Т. К. Художній розпис тканини в техніці «Батик» в історичному, технологічному та творчому аспектах [Текст] / Т. К. Касьян // Вісник харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство, архітектура. – 2008 – №11. – С.63 - 67

5. Слепинін О. Парабола батику [Електронний ресурс] / О. Слепинін. – Режим доступу: https://dt.ua/Culture/Parabola_batiku/html

УДК 811.111-26

Єсаян Е.О.,

учениця 10-А класу,

Виноградова І.О.,

вчитель англійської мови,

комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Гімназія №11 - спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов І ступеня-дошкільний навчальний заклад «Єврика»

Кам’янської міської ради

Gimnaziya_11@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ СКОРОЧЕНЬ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ СПІЛКУВАННЯ (SMS та соціальних мережах)

Сучасна інформаційна перенасиченість суспільного життя вимагає від комунікантів пошуку шляхів стислого викладу подій та опису явищ, у тому числі і через створення нових номінативних мовних одиниць — інформоемних за змістом та «спрощених» за формою мовних знаків.

З початком нового тисячоліття розвиток новітніх технологій, зокрема Інтернету, набув нових обертів. Внаслідок цього, у сучасному житті кожна людина користується різноманітними пристроями (мобільні телефони, комп’ютери тощо), які полегшують спілкування або ж виконання певної роботи

та задоволення власних потреб. У процесі використання таких пристроїв, а також спілкування в Інтернеті, людина часто вживає різні скорочення та аббревіатури, кількість яких постійно збільшується, та потребує постійного вивчення і вдосконалення.

Завдяки популярності служби коротких повідомлень SMS, яка обмежує в більшості випадків текстові повідомлення до 160 знаків, лаконічність сприяла неформальній аббревіаційній схемі, яку називають «текстезою». Пізніше, в 2000-х роках, з'явився «Twitter», що надав послугу соціальної мережі, в якій текстові повідомлення обмежені 140 знаками.

Виділяються два основних типи графічних скорочень, які використовуються в смс та соціальних мережах: аббревіатури та акроніми. Серед лінгвістів немає єдності щодо точного визначення поняття аббревіатури. Деякі з них вважають, що аббревіація - це процес утворення нових слів шляхом скорочення (усічення) основи. В результаті такого способу словотвору отримуємо слова з неповною, усіченою основою, які називаються аббревіатурами. Але, таким чином, вони ототожнюють поняття аббревіатура і скорочення, не виділяючи при цьому ніяких особливостей, які мали б вирізнити аббревіатуру з ряду скорочень. У свою чергу, Сліпович В.С. зазначає, що аббревіатура - це скорочення, складене з початкових літер слів, які читаються за алфавітом: СМЕА ['si:'em'i:'ei] - Council for Mutual Economic Assistance - РЕВ - Рада з питань економічної взаємодопомоги; Т.Л.О. ['ti:'el'ou] - total loss only - лише у разі цілковитого пошкодження; Т.М.О. ['ti:'em'ou] - telegraph money order - грошовий переказ по телеграфу; Т.М. ['ti:'em] - trademark - торговий знак; Р.О. ['pi:'ou] - postal order - поштовий грошовий переказ. Такі аббревіації називають ініціальними [1, с.43].

Аббревіатури знати необхідно, оскільки серед них є не тільки прості, але і досить важливі скорочення, які стануть у нагоді в роботі, подорожі, діловому спілкуванні і листуванні, у спілкуванні в соціальних мережах, а також і в багатьох інших сферах нашого життя. Аббревіатури є в будь-якій мові, більше того, кожна мова запозичує аббревіатури з інших мов. Часом ми автоматично вживаємо ту чи іншу аббревіатуру і не пам'ятаємо, як же вона розшифровується [2, с.303].

У процесі розвитку мови аббревіатура може трансформуватись в акронім, особливо якщо вона загальновідома і широкоживана. Щоб аббревіатура стала акронімом, вона повинна мати достатню кількість голосних звуків, бути зручною для читання, милозвучною. Хоча деякі лінгвісти не визнають чіткої різниці між цими двома поняттями, та за визначенням В.С. Сліповича акронім - це скорочення, фонетична структура якого співпадає з фонетичною структурою загальноживаних слів. Тобто це скорочення читається як звичайне англійське слово і вимовляється як одне ціле. Мостовий М.І. зазначав, що слова, утворені від початкових літер, називаються акронімами [3, с.101]. Це - спільна риса між аббревіатурами і акронімами.

Акроніми можуть писатись як звичайне англійське слово, а не з великих літер, як аббревіатури, наприклад.: UNESCO - Unesco [ju:'neskou] - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - ЮНЕСКО - Комітет Організації

Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури; UNO - Uno [ju:nou] - United Nations Organization - ООН - Організація Об'єднаних Націй.

Акроніми стали настільки популярними, що їхня кількість виправдала публікацію спеціальних словників, типу „Комп'ютерний посібник по використанню акронімів” Д.Д. Спенсер (1974). Прикладом комп'ютерної термінології є досить іронічний GIGO, що означає garbage in, garbage out. Акроніми становлять особливий інтерес, тому що вони ілюструють роботу лексичної адаптивної системи.

Сучасна англійська мова переживає так званий «неологічний бум». Кількісне зростання словникового складу зумовлює раціоналізацію мови, економію номінативних та словотворчих зусиль, при цьому аббревіаційні процеси відображають логіку, характерну для розвитку мови, яка прагне до простоти виразів та збереження інформаційної значущості для цілей комунікації. Одним з яскравих проявів раціоналізації мовленнєвої діяльності та оптимізації мовотворчих процесів є явище скорочення лексичних одиниць. Заміна лексичної одиниці «більш економним кодом» сприяє не лише раціоналізації мовленнєвої діяльності носіїв мови, але й оптимізації словотворчих процесів. Редукований мовний знак може використовуватися у мовленнєвому повідомленні як рівноцінний субститут прототипової лексики або ж може брати участь у створенні складноскорочених слів.

Найбільш активно скороченнями при спілкуванні користується молодь. Саме молодіжний сленг смс-мовлення відбиває ті реалії та особливості світобачення молоді, які відрізняються від інших носіїв національної мови. Факторами, що впливають на виокремлення молодіжної культури мовлення серед підсистем, є: соціальне оточення і коло спілкування молоді, відмінність поля інтересів молоді від старшого покоління, відмінність в поглядах на життя тощо, соціальне коло діяльності (навчання, спільні інтереси). Таким чином, утворюється певна мовно-культурна спільнота, яка характеризується своїми особливостями.

Молодіжний смс сленг — це повноцінний елемент мовного простору. Він займає свою нішу у кадастрі національної мови. Але не всі його члени збагачують її словник. Завдання мовознавців полягає у тому, щоб виокремити усе, що увиразнюватиме наше мовлення, збагачуватиме, а не засмічуватиме наш словник. Молодіжна смс-мова має творитися розумно, а не калькуватися за чиймись зразками [4].

Чимало запозичень в смс-мовленні утворено шляхом калькування англійських слів та морфем. Той факт, що англійські слова не просто входять до молодіжного сленгу, а й отримують у ньому морфологічне оформлення, виявляють тенденцію до українізації, говорить про здатність української мови поглинати та перероблювати під потреби мови іншомовний матеріал.

Шляхи подальшого дослідження проблеми є доволі перспективними, хоча й не завжди досяжними. У сучасній україністиці гостро відчувається брак словників ненормативної, зокрема смс лексики, виданих на паперовому носії. Тому подальша розробка питання досліджень у галузі сучасного смс-спілкування є актуальною.

Список літератури:

1. Crystal D. The scope of Internet Linguistics. A paper given online to the American Association for the Advancement of Science meeting, 2005.[Електронний ресурс].– Режим доступу: www.davidcrystal.com/DC_articles/Internet2.pdf.
2. Горошко Е.И. Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии [Текст] / Е.И. Горошко // Жанры речи. - Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. - Выпуск 6 «Жанр и язык». - С.11-127.
3. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / Упоряд. Загнітко А. П. — Донецьк: Вид. «Бао», 2008. — 704 с.
4. Христенко О. С. «Фактори впливу на становлення та розвиток молодіжної лексики» /О. С. Христенко// Східнослов'янська філологія: зб. наук. праць. – Горлівка: Вид-во ГДПУ, 2006. – вип. 11. Мовознавство. – С. 123 -128.

УДК 37.06

Жидкова Н.М.

*к.п.н, вчитель вищої категорії історії та правознавства,
вчитель-методист*

Гончаренко М. В.

учениця 11-Б класу

Василець А.М.

учениця 10-А класу

Менської районної гімназії

м. Мена Чернігівської області

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ГРУП МЕНЩИНИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Сьогодні Україна розбудовує громадянське суспільство, складовою якого є добровільні об'єднання та організації, створені для реалізації своїх інтересів. У зв'язку з політичними та військовими подіями 2014 р. на території України активізувався волонтерський рух, спрямований на надання допомоги військовим формуванням на сході, які захищають цілісність Батьківщини.

Волонтерський рух сьогодні оцінюється як один із способів збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, особистісного зростання та соціалізації людини. У Всесвітній Декларації Волонтерства волонтерська діяльність пояснюється як фундамент громадянського суспільства, приносячи в життя потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості [1, с.4].

Дослідження різних аспектів волонтерського руху в Україні розкрито у працях О.Безпалько, А. Капської, Г. Ковалю, Н. Комарової, Г.Лактінової, Т. Лях та ін. Проте у змісті публікацій недостатньо висвітлено проблему організації та взаємозв'язків волонтерських груп для допомоги збройним формуванням на сході України.

Мета статті полягає в розкритті процесу організації волонтерами допомоги Збройним Силам України та іншим військовим формуванням під час

війни на сході України на прикладі набутого досвіду діяльності волонтерських груп та діячів Менщини.

Волонтерська діяльність в Україні має правове регулювання. У своїй роботі волонтери керуються нормами Закону про волонтерську діяльність 2011 р., який закріплює основні засади та положення. У статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» волонтерство пояснюється як *добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги* [2]. Відповідно до змісту акта волонтерська діяльність є формою благодійності, а також здійснюється за такими напрямками: допомога малозабезпеченим, інвалідам, самотнім, а також допомога в особливий період (воєнного стану та проведення антитерористичної операції).

Набуття досвіду волонтерської діяльності, громадських організацій та добровільних об'єднань у сучасних подіях відбувається через збагачення досвіду волонтерів, що діяли в різні історичні періоди. Волонтери стають все більш активні на території України. Якщо в 2011р. за даними оцінки ООН волонтерський досвід мали лише 3-4%, то за дослідженнями GfK UKRAINE, проведеним у листопаді 2014 р., досвід мали вже 23 % українців [1, с. 14].

Сьогодні на території України діють різні волонтерські об'єднання: «Крила Фенікса», «Народний проект», «Армія SOS», «Підтримай армію України», «Повернись живим», «Цитадель», «Єдина родина України» та ін. Вони допомагають військовим на сході України у різних напрямках, а саме: забезпечення армії засобами особистого захисту, надання допомоги пораненим, сприяння їх лікуванню та інше.

Взаємодія між волонтерськими об'єднаннями, поширення інформації про власну діяльність сприяє активізації волонтерів та їх масовості. «Цитадель» - це організація, яка шукає тіла загиблих воїнів на непідконтрольній території та збирають і поширюють інформацію про їх подвиги. Однією із форм їх діяльності є пересувні виставки [3]. 26 вересня 2016 р. у м. Мена члени організації провели виставку «Блокпост пам'яті». Під час акції учасники поклали квіти загиблим воїнам, поділилися спогадами та розділили біль із сім'ями загиблих.

З початком війни на сході України, волонтерська діяльність у Менській територіальній громаді стала більш масова. Значна частка населення залучається до волонтерства, реалізуючи різні форми діяльності. Це зумовлено низкою причин. Серед них можемо назвати: участь земляків у військових формуваннях, високий рівень патріотизму та громадянської свідомості. Формування активної громадянської позиції відбувається шляхом участі населення району в різних заходах, приурочених Другій світовій війні, бойовим діям в Афганістані та Сході України, Чорнобильській катастрофі, а також революції Гідності та Свободи. Меморіальні комплекси зазначених подій знаходяться в одному місці й пов'язані вони трагедією або війною, учасниками яких були жителі територіальної громади.

Значний внесок в організацію волонтерської допомоги військовикам на сході України зробили окремі групи. Останні матеріально та морально підтримують бійців. Серед перших активістів – Ю.Скотар, М.Винниченко,

М.Білець, О.Прищепа. Організаційно волонтери, маючи свої сайти, блоги, підтримують зв'язок з громадою через мережу інтернет, а також оголошення на підприємствах, в установах та організаціях.

Активність виявляють й меценати Менщини А.Скиба (приватний підприємець), О.Бутенко (фермер), Ю.Цигипа (приватний підприємець). О.Бутенко впродовж усього періоду війни постачає у великій кількості сільськогосподарську продукцію у зону проведення антитерористичної операції. А.Скиба, організував у власному підприємстві громадський центр, пункт прийому продуктів харчування та їх сушіння.

Держава, релігійні та громадські організації підтримують волонтерський рух у формі матеріального та морального заохочення. Під час проведення державних свят, мітингів, урочистих заходів держава найбільш активні волонтери отримують від держави нагороди. У 2016 р. менські волонтери Л.Мурована, О.Прищепа, О.Жураковський й А.Скиба отримали нагороди «За жертвовність та любов до України» й від Української православної Церкви Київського Патріархату.

О.Прищепа, О.Жураковський (місцевий підприємець), В.Томишин (настоятель місцевої церкви) та інші волонтери два-три рази на рік доставляють речі, продукти, медикаменти та ін. в зону бойових дій., а також підтримують морально і духовно захисників.

Однією з найактивніших волонтерських організацій Менщини можна назвати «Менську Сотню», яку раніше очолював Г.Примаков (нині голова менської ОТГ) і з якою співпрацює вся наша громада. Розпочала свою роботу ще в березні 2014 р. і з того часу робить все можливе для наших бійців на Сході України.

Завдяки волонтерам «Менської сотні» було придбано сучасні шоломи, бронежилети та інша військова амуніція. Представники цієї групи відвідували поранених бійців у лікарнях, зокрема у Чернігівському госпіталі А.Сизоненка, якого підтримали морально та матеріально. Пораненим було виділено по 1000 грн. «Менська сотня» також ініціатор різноманітних акцій: з автопробігу, велопробігу, здачі крові для поранених бійців.

Особливою категорією волонтерів є діти, які у школі, сім'ї, освітніх та культурних закладах виховуються патріотами. Учні допомагають бійцям матеріально: плетуть сітки, періодично збирають продукти харчування, кошти. А також підтримують духовно: створюють малюнки, виготовляють різні вироби, пишуть листи та привітальні листівки. Поступово між волонтерами та бійцями встановлюються зв'язки. Від військових діти отримують бойову символіку, зокрема, український прапор з підписами бійців. Нерідко прикладом для активізації учнів є волонтерська діяльність їх батьків. Діти стають організаторами допомоги волонтерам у школі, а учителі підтримують їх у цьому.

Однією з причин активності дітей, вчителів, батьків у допомозі армії є загибель п'яти колишніх учнів двох шкіл м.Мени – В.Жеребила, О.Ільчишина, С.Титаренка, М.Головатого, М.Андрейченка. Різні урочисті заходи, лінійки починаються та закінчуються з вшануванням пам'яті загиблих героїв. Проведення круглих столів, шкільних семінарів, конференцій має на учнів

більш емоційний та виховний вплив, якщо в них беруть участь військові, волонтери, які побували в зоні бойових дій, батьки загиблих воїнів.

Активність учнів-волонтерів сприяє встановленню зв'язків між волонтерами інших населених пунктів для обміну інформацією про власну діяльність, загиблих воїнів. Серед груп, які побували у Менській районній гімназії, були й представники волонтерських груп з Чернігова. Під час таких зустрічей учасники діляться досвідом власної діяльності, потребами армії, а також декламують вірші, присвячені загиблим воїнам, що має значний виховний вплив.

28 вересня 2017 р. учні двох шкіл у рамках обласної патріотично-виховної програми «Війна, якої не має» відвідали виставку «Блокпост пам'яті» у м.Чернігів [4]. Ця виставка організована міжнародною асоціацією дослідників фортифікації «Цитадель». «Блокпост Пам'яті» - це пересувна виставка, яка складається з тридцяти вітрин, в яких представлені речі загиблих українських військових, бійців добровольчих батальйонів, Національної Гвардії України, підрозділів Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України.

Виставка мала емоційний вплив на учнів, оскільки провели її самі члени організації. Учні, почувши розповіді про загиблих бійців, самі стали екскурсоводами й поширювали інформацію серед інших. У жовтні 2017 р. учні різних районів Чернігівської області організували екскурсію та флешмоб для відвідувачів виставки.

Підтримку бійцям на сході надають волонтери з різних областей України та громадяни інших держав (Польщі, Швейцарії, Англії). Зазвичай іноземці дізнаються про благодійну діяльність з інтернету та надають необхідну допомогу. Наприклад, громадянин Польщі, прочитавши в інтернеті про благодійну діяльність, приїхав у Мену з власним мікроавтобусом заповненим берцями, аптечками та іншими речами. Черкаська громада зібрала кошти на допомогу воїнам із Мени.

Ірина фон Бург, колишня мінянка, яка майже 20 років мешкає у Швейцарії, у 2015р. заснувала благодійний фонд 24 Hours Help й активно допомагає українським військовим, переселенцям, сиротам, вдовам, пораненим. За сприяння фонду 24 Hours Help українські воїни отримують тонни життєво необхідних для них речей, матеріали для проведення хірургічних втручань у польових умовах. Допомагає фонд і госпіталям: одягом, меблями, обладнанням, медикаментам, постачає спеціальні ортопедичні матраци, ліжка та ін., які перевозяться фурами в Україну. Ірина неодноразово сама супроводжувала допомогу на фронт, потрапляючи під артилерійський обстріл, зокрема у м.Щасті. Їдучи на передову, Ірина фон Бург бере із собою журналістів – й українських, і зарубіжних, щоб потім у пресі висвітлити правдиві сторінки бойових дій в Україні [5, с.6].

Не оминає увагою фонд і діточок-сиріт, для яких ця війна стала особливим випробуванням. Дитячий одяг, іграшки, продукти - речі, яким радіють вихованці українських дитячих будинків.

Волонтерські групи створюються за різними критеріями: професійними заняттями, віковою категорією (учні, студенти) та змішані групи, що складаються з різних категорій населення. Значну увагу волонтерській

діяльності приділяють журналісти, які одними з перших висвітлюють події на сході України. Однією з таких волонтерських груп журналістів було створено в рамках проекту «Реформована преса – Українській Армії», присвяченого інформаційній безпеці. Наприкінці березня 2018 р. група журналістів-волонтерів з Чернігівської, Сумської, Рівненської, Харківської та Київської областей провели конференцію в Сєверодонецьку Луганської області. Під час конференції журналісти обмінялися досвідом і домовилися започаткувати професійний конкурс військової журналістики, запровадити обмін газетними публікаціями, сформувати банк інформаційних матеріалів про війну [6]. Журналісти підтримують бійців інформаційно, випускаючи газети чи інші джерела для воюючих на Сході. Наприклад, діє газета «Волинський щит», яка випускається для 14-ої окремої механізованої бригади.

Таким чином, аналізуючи діяльність волонтерських груп, ми виділили такі форми реалізації волонтерства: збір продуктів, здійснення просвітницької діяльності, збір коштів, придбання військової амуніції та життєво необхідних речей, організація благодійних ярмарків, проведення зустрічей з воїнами та активістами волонтерської діяльності, організація екскурсій, пошук загиблих тіл та артефактів, введення статистичних даних загиблих воїнів, інформаційний обмін між волонтерськими організаціями.

Значний моральний вплив на підтримку українських захисників мають листівки, малюнки, вироби та інші творчі речі від дітей, які залучаються до волонтерської діяльності. Старші учні організовують збір продуктів у школі, долучаються до плетення сіток.

Активізації волонтерської діяльності сприяють організація виставок, круглих столів, зустрічей з учасниками бойових дій та волонтерами-активістами, проведення мітингів. Значну допомогу військовикам на сході України надають меценати та громадські організації України та закордонні. Зв'язки між ними встановлюються завдяки поширенню інформації у пресі, мережі інтернет, на підприємства, в установах та інших засобах. Поширення інформації про волонтерську діяльність та обмін нею між волонтерськими групами сприяє залученню населення до волонтерської діяльності. Чинниками активізації волонтерства є участь земляків у військових формуваннях, високий рівень патріотизму, громадянська свідомість.

Список літератури:

1. Школа волонтерів: Навчальний посібник/ За заг.ред. Г.С.Скитьової [Авторський колектив: Брик Я.А., Говорун Н. В., Дементьєв В.В., Лащук О.М., Мельник О.В., Потій О.В., Скитьова Г.С., Тищенко М.П.] – К., 2016. – 166 с.
2. Закон України про волонтерську діяльність стаття [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
3. Міжнародна Асоціація Дослідників Фортифікації «Цитадель» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://relicfinder.io.ua/journal>
4. Обласна патріотично-виховна програма «Війна, якої немає!» — новий формат розповіді про головне / Сайт Чернігівської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=263583&tp=0>

5. Колишня менянка із Швейцарії їздить у зону АТО / Портал «Наше слово». – Режим доступу: <http://nslovo.com/blog/kolyshnya-menyanka-z-shveitsariji-jizdyt-u-zonu-ato>

6. Томаш С. Там, де першими зустрічають сонце й дають відсіч ворогам // Наше Слово. - 2018, - №14. - С.6

УДК 372.8

*Іонко Т.О.,
вчитель російської мови та зарубіжної літератури,
«учитель-методист»,
Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 44
м. Кривий Ріг
ionkot1@gmail.com*

ДИДАКТИЧНА ГРА НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ

Дидактична (навчальна) гра - це гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого ігрового результату (за М.В. Кларінім). На відміну від ігрової діяльності цілеспрямована гра передбачає момент змагання. У 60-80 роках ХХ ст. у США поряд із грою у навчальний процес було включено імітаційне моделювання: ретельне дослідження реальної або імітованої ситуації з метою виявлення її конкретних і загальних якостей. Методика вивчення конкретних ситуацій, де головною особою є учень, була розроблена у Гарварді і застосовувалася у бізнес-школах, а пізніше у системі професійної освіти для навчання менеджменту. Модель навчального процесу, який ґрунтується на грі, вводить учнів в ігрове моделювання явищ, що вивчаються, та надає їм новий життєвий досвід.

Структура освітнього процесу, який передбачає дидактичну гру, складається з 4 етапів:

1. Орієнтація. Вчитель характеризує тему, яка вивчається, основні правила гри та її загальний хід.

2. Підготовка до проведення. Розподіл ролей, вивчення ігрових завдань, процедурні питання.

3. Проведення гри. Вчитель стежить за грою, фіксує наслідки (підрахунки балів, прийняття рішень), роз'яснює те, що незрозуміле.

4. Обговорення гри. Вчитель керує дискусійним обговоренням гри (що сподобалося; коли виникали труднощі; які ідеї з'явилися протягом гри). Увага приділяється зіставленню імітації з реальним світом, установленню зв'язку гри зі змістом навчальної теми.

Повноцінне розгортання навчального процесу, побудованого на дидактичній грі, передбачає від вчителя, який у процесі навчання виконує різні ролі, значного особистісно-професійного потенціалу. Атмосфера гри трансформує позицію вчителя, який балансує між ролями організатора, помічника і співучасника загальної дії. Він забезпечує тонку межу між ігровою дією, у яку втягнуті учні, і спеціальною фіксацією навчально-пізнавальних

результатів гри. Таким чином, використовуючи дидактичну гру у своїй педагогічній роботі, вчитель сам може виконувати такі функції:

Інструктора: допомагає учасникам гри зрозуміти правила (детальне інструктування учасників до самої гри може їх заплутати, тому його потрібно звести до мінімуму).

Судді-рефері: контролює процес, не втручається в гру.

Тренера: може надавати учасникам допомогу.

Ведучого: якщо попередні ролі були пов'язані з підготовкою та проведенням імітаційної гри, то ця роль належить до завершального етапу - обговорення.

Аналізуючи різні моделі навчання на основі гри, можна представити їх загальну схему:

1. Створення ігрової проблемної ситуації

2. Хід гри:

- дії учасників за ігровими правилами,
- розгортання ігрового сюжету,
- підведення підсумків,
- самооцінка гравців,
- аналіз ігрової ситуації,
- навчально-пізнавальні підсумки гри.

Наведемо приклади сучасних дидактичних ігор, які сприяють формуванню та розвитку креативності учнів під час вивчення курсу зарубіжної літератури.

Гра «Так-ні». Цю гру доцільно застосовувати під час закріплення нового матеріалу. Правила гри: уважно слухати вчителя, запитання зачитуються лише один раз, перепитування не дозволяється. Під час читання запитання необхідно записати відповіді «так» чи «ні».

Розкриттю творчого потенціалу кожного учня сприяє рольова *гра «Входження в образ»*. Наприклад, при вивченні повісті Вольтера «Простак» учням можна запропонувати за бажанням перевтілитися в образи Простака, панни де Сент-Ів, Гордона і від першої особи зробити повідомлення про свого персонажа та відповісти на запитання класу.

Розвитку творчості учнів сприяє також й аналогічна гра *«Перевтілення»*, але на відміну від попередньої вона передбачає більш тривалої попередньої підготовки. Наприклад, при вивченні комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич» учням пропонується зіграти ролі пана Журдена, графа Доранта, пані Журден, Леонта. «Учні-артисти» по чергово виступають перед класом і повідомляють (від першої особи) усе, що їм відомо про персонаж, відстоюючи «свої» точки зору та пояснюючи їх. Однокласники і учитель можуть ставити їм запитання, відповідаючи на які, учні відстоюють позицію «своїх» героїв. Задля продуктивності цієї рольової гри доцільно заздалегідь розробити інструкції для учнів-акторів (додаток № 6).

Гру «Світлофор», на нашу думку, доцільно проводити в 5-6 класах. Умови гри наступні: учитель уголос висловлює 12 тверджень, частина яких містить помилки. Після кожного речення учні підіймають зелені (погоджуються), червоні (не погоджуються), жовті (можуть доповнити) жетони. Учні, які підняли правильний жетон, отримують 1 бал. За 12 набраних балів – оцінка

«12». Даний дидактичний прийом найбільш продуктивний під час закріплення вивченого матеріалу, при перевірці знань сюжетів творів, при узагальненні та систематизації вивченого тощо.

«Спіймай помилку» - один із прийомів, який привчає дітей миттєво реагувати на помилки. На уроках літератури його можна застосовувати в двох варіантах:

1. Учнів заздалегідь попереджають про те, що пояснюючи новий матеріал, учитель навмисно припускається помилок. Також домовляються про умовний знак, яким користуватимуться учні аби звернути увагу на знайдену помилку.

2. Учням пропонується підготувати домашнє завдання у формі складеного невеличкого оповідання на певну тему, в якому навмисно допущено не менше п'яти помилок. На уроці учень читає перед класом свій твір, а завдання слухачів – помітити помилки.

Зауважимо, що 1-й варіант найдоцільніше використовувати в середній школі, і тільки після набуття учнями певного досвіду роботи за даним методом школярам старшої школи можна запропонувати самостійну роботу в даному напрямку (2-й варіант).

Гра «Фантастична феєрія» дозволяє учням у повній мірі спробувати уявити себе на місці авторів творів та сприяє прояву підсвідомості школярів. Вчитель пропонує учням реальну ситуацію замінити фантастичною. Наприклад, перенести реального або літературного героя в інший час. Подібний прийом, як правило, викликає в учнів великий інтерес і надовго запам'ятовується разом із тим навчальним матеріалом, який вивчався.

Список літератури:

1. Дреер А. Преподавание в средней школе США. - М., 1983. -248с.
2. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение- Л., 1985. - 342 с.
3. Житник Б.О. Методичний порадник: форми і методи навчання. – Харків: ВГ “Основа”, 2005.
4. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Пер. с польс. О.В.Довженко. – М.: Высшая школа, 1986.
5. Махмутов М.И. Современный урок. – М.: Школа-Пресс, 1994.
6. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Академвидав, 2003.
7. Хуторской А.В. Современная дидактика. – Санкт-Петербург: Питер, 2001.
8. Хлебнікова Т.М. Ділова гра як метод активного навчання педагога. – Харків: ВГ “Основа”, 2003.

Килимник Д.О.
учениця 10-А класу
Чорна М.М.

учитель української мови та літератури
КЗ НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням
іноземних мов I ступеня-дошкільний навчальний заклад «Еврика»
Кам'янської міської ради
Kylymnyk.n@gmail.com

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ТА ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСІБ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ ГЕРОЇВ РОМАНУ ГРИГОРІЯ ТЮТЮННИКА «ВИР»

Проза Г. Тютюнника, як відомо, є загальноновизнаним досягненням української літератури, вона ввібрала в себе невичерпні багатства лексики народної мови, насичена дуже багатим фразеологічним матеріалом, порівняннями, що увиразнюють мову твору.

Мета дослідження - дослідити, які види фразеологізмів та порівнянь зустрічаються у романі «Вир», визначити їх стилістичну функцію.

Для досягнення цієї мети у роботі послідовно було поставлено й виконано такі завдання:

- дослідити зміст роману;
- провести пошукову роботу;
- поглиблено вивчити поняття фразеології;
- виявити фразеологізми у романі Г. Тютюнника «Вир»;
- розкрити зміст поняття "порівняння" у контексті лінгвостилістики;
- здійснити аналіз порівнянь мовностилістичної системи Г. Тютюнника;
- визначити стилістичну роль фразеологізмів та порівнянь;
- підбити підсумки за результатами дослідження.

Фразеологізми займають особливе місце серед інших одиниць мовної системи. Вони виникають у зв'язку з потребою виражальних засобів комунікації – вербального вираження почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, влучних характеристик людини, предметів, явищ тощо. Фразеологізм виникає також у зв'язку з потребою конкретизації факту чи явища, яке названо словами. «Однак, характеризуючи вже названий предмет, фразема виділяє у ньому окремі сторони, грані, властивості й через них повторно його називає» [3, с. 12]. Тобто фразеологізм одночасно й називає, і характеризує явище чи факт навикишньої дійсності, дає йому емоційну, морально-естетичну, динамічну та іншу оцінку.

Широкого визнання у мовознавстві здобула семантична класифікація, опрацьована В.В.Виноградовим. В основу його фразеологічної теорії покладено ступінь видозміни значення слова у різних синтаксичних і стилістичних умовах фразотворення.

В.В. Виноградов розрізняє три типи фразеологічних одиниць фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення [2, с. 56].

Фразеологічні зрощення сприяють глибинному, змістовному відтворенню та усвідомлюванню об'єктивної дійсності, яку показує письменник. Усього в досліджуваному творі виявлено 116 фразеологічних одиниць, 14% з них –

фразеологічні зрощення. Сюди відносяться фразеологізми типу: зарубати на носі [1, с. 92], за тридев'ять земель [1, с. 113], скочити у гречку [1, с. 150], ловити гав [1, с. 356], годувати бебехами [1, с. 243], здійсмати шарварок [1, с. 77], врзати дуба [1, с. 245], взяти на шпуги [1, с. 30] тощо.

Фразеологічні єдності (84%) допомагають влучно, картинно, дотепно, образно, колоритно донести до свідомості читача будь-яку інформацію, незалежно від освіченості, віку й статі. Ці єдності часто використовуються з метою художнього відтворення розмовної, живої мови. Вони стають джерелом створення гумористичного, а іноді й сатиричного ефекту: стригти очима [1, с. 7], повідкидати ратички [1, с. 440], сидіти в печінках [1, с. 240], язик у петлю скрутило [1, с. 77], торгувати зубами [1, с. 112], сохне серце [1, с. 120], із кожні лізти [1, с. 92], на місяць вити [1, с. 8], наламати хвоста [1, с. 9], водитися за петельки [1, с. 244] тощо.

Фразеологічні сполучення (2%) забезпечують точність, лаконізують мову. Вони часто виконують образно-виражальну й одночасно емоційно-експресивну функцію. Письменник майстерно використовує стійкі формули усномовного походження для експресивного вираження як позитивних, так і негативних рис своїх героїв: лягти кістками [1, с. 245], всюди кислиці ростуть [1, с. 342].

Зберігши три основні класи фразеологічних одиниць за схемою В.В. Виноградова, М.М. Шанський виділив четвертий клас фразеологічні вирази, до яких належать такі стійкі у своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично подільними, але складаються цілком зі слів з вільним значенням (вовків боятися в ліс не ходити; не все те золото, що блищить) [2, с. 112].

Аналіз твору дозволяє зробити висновок, що стилеутворюючим ядром у системі фразеологічних засобів мови Г. Тютюнника є жива народно-розмовна мова з відображенням у ній українського села й того мовного оточення, на ґрунті якого виріс письменник. Закономірно, що в романі широко представлена фразеологія побутового походження, у першу чергу пов'язана з селянським побутом: і ціпом не наженеш [1, с. 39], крутити бикам хвосту [1, с. 48], бик на вухо наступив [1, с. 267].

Значну групу складають різного роду професіоналізми: намилити шию [1, с. 144], всіх на одну мірку міряти [1, с. 310], обдирають, як липку [1, с. 487], шилом нікуди ткнути [1, с. 46], зарубати на носі [1, с. 92].

Загалом, як показує фактичний матеріал, народно-розмовна фразеологія вливається в розповідь без обмежень, особливо рясно подані в прозі Г.Тютюнника прислів'я та приказки: не так сталося, як бажалося [1, с. 45], під лежачий камінь вода не потече [1, с. 123], яка хата – такий тин, який батько – такий син [1, с. 19], наївся, аж ноги гнуться [1, с. 453], ні проїхати, ні пройти [1, с. 432].

Отже, фразеологія роману Г. Тютюнника «Вир» є дуже різноманітною. Вона становить матеріал для дослідження, що дає можливість розкрити багатство образного мовлення героїв твору.

Порівняння – це часто вживаний у художній літературі засіб створення образності: пояснення одного предмета чи явища за допомогою іншого, подібного до нього, у якому потрібна авторові риса виступає дуже яскраво.

Порівняння увиразнюють зображуване, роблять його більш наочним, виявляють ставлення письменника до нього. Порівняння є одним з найбільш яскравих та експресивних стилістичних ресурсів, що зумовлює активне функціонування порівняльних конструкцій у художніх текстах і, відповідно, зберігає наукову актуальність і дослідницький інтерес.

Порівняння були об'єктом дослідження таких видатних вчених, стилістів і граматистів: О. Потебня, І. Кучеренко, І. Білодід, М. Плющ, І. Вихованець, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, М. Пилинський та ін. Оскільки порівняння є складовою тропеїчної системи української мови, то його характеристика міститься в будь-якій науковій праці зі стилістики та культури мови, а також у синтаксичних теоріях [4, с.149].

Як предметом, так і образом порівнянь може бути будь-яке явище дійсності. Вибір цих тропеїчних засобів – це результат індивідуального бачення світу. Образне порівняння є одним з найважливіших образотворчих засобів мови. Воно широко застосовується в художній літературі для розкриття світовідчуття письменника, для характеристики дійових осіб, їх взаємостосунків і вчинків. Саме різновид образного порівняння найбільш яскраво представлений у романі Григорія Тютюнника. За семантикою суб'єкта порівняння та стилістичним значенням всього словесного образу можна виділити такі групи порівнянь:

– Порівняння-характеристика риси зовнішності людини: сині, як мідний купорос, очі [1, с. 10], обличчя зробилося червоним і тугим, мов редька [1, с. 10], бороду викохав, як просяний віник [1, с. 18], голубі, як весняне небочко, очі [1, с. 26], борода його блищала, як риза, а очі горіли, як золотий папір на іконостасі [1, с. 70].

– Порівняння-характеристика вдачі: губа брехлива, як у самого цигана [1, с. 12], спритно, мов кішка, поліз на дерево [1, с. 168], роботящий, як віл, чоловік [1, с. 436], дитина народилася здорова, як дуб, і кучерява, як хміль [1, с. 491].

– Порівняння-характеристика людської поведінки, дій: збирався на оранку, як той чумак по сіль [1, с. 7], штовхаючись, як поросята біля корита [1, с. 205], прилипла, мов той вербовий листочок до дубової кладки [1, с. 260], накrywся свитою, як пастух мішком [1, с. 323], схопився, як очманілий, нетерпляче повискував, як пес, що хоче зірватися з ланцюга [1, с. 342], мовчить днями, як деревина [1, с. 348], напружився, як птиця [1, с. 356], скімлили від холоду, як цуценята [1, с. 437].

– Порівняння-ознаки рухів людини: виринув із-за верб, як махновець [1, с. 7], переминався з ноги на ногу, як лис у капкані [1, с. 9], схоплюється, як чайка від пострілу [1, с. 117], піду, як овечка [1, с. 181], штовхалися і терлися, як вівці в загороді [1, с. 385].

– Порівняння-характеристика почуттів та емоційних станів: співали сумних, як зимовий вітер, пісень [1, с. 20], серденько в мене болить, як у молоденького телятка – сосунчика [1, с. 27], важкий, як вальки глини, сміх [1, с. 247], сумно, як над труною [1, с. 260], болючі, хвилюючі видіння, як примари тривожних снів [1, с. 266].

– Порівняння-характеристика природи, оточуючого середовища: хутори, як зелені острови по синьому морю [1, с. 4], густа і чорна, як вода у весняну ніч, темрява [1, с. 12], хліба стоять, як вода [1, с. 245], небо виблискувало, як полива на відрі [1, с. 351], вийшов із комишів, як із зеленого храму [1, с. 354], стовбури товсті, як жлукта, чорні, як залізом обкуті [1, с. 395], сопли по густих, як вода, коноплях [1, с. 417], сніги зеленіли, наче парчеві ризи [1, с. 499].

Порівняння Г. Тютюнника відіграють провідну роль у створенні системи художніх образів і тим самим дають можливість передати читачам те особливе бачення світу, яке притаманне авторові чи його персонажам. Художні порівняння можуть бути комбінацією образних засобів, вживатися з відтінком іронії, вони здатні утворити єдине ціле з гіперболою і метафорою, що сприяє появі певних асоціацій у читачів та викликає у них певні почуття або ставлення до описуваного. Отже, порівняння у романі є дуже різноманітними за своєю будовою і змістом, тематичними групами. Вони створюють словесні картини, а в уяві читача яскраві, насичені образи. Тому вивчення порівнянь допоможе сягнути далі у глибини творення образності, глибини пізнання й освоєння навколишньої дійсності.

У нашій розвідці ми дійшли висновку, що фразеологізми та порівняння є засобом образного мовлення героїв роману Григорія Тютюнника «Вир». Порівняння та фразеологізми є важливим засобом типізації та індивідуалізації, тобто характеристики героїв.

Список літератури:

1. Тютюнник Г. Вир: Роман. – К.: Рад. письменник, 1962 – 512 с.
2. Білодід І.К. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія. – К.: Наукова Думка, 1973. – 438 с.
3. Демська - Кульчицька О.М. Фразеологія. – К.: «Києво-Могилянська академія», 2008. – 74 с.
4. Рошко С.М. Деякі проблемні питання з приводу порівняння як лінгвістичної одиниці // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Зб. наук. праць. – Ужгород, 1999. – С. 149–152.

УДК 373.5:811.161.2.

Котелевич О.В.

учитель української мови і літератури

Скадовської спеціалізованої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів

«Академія творчості» з поглибленим вивченням предметів

художньо-естетичного циклу

м. Скадовськ

kseniakonopada@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ТА МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мова – це серце кожного народу, який відрізняється своєю ментальністю, культурою, історією, духовними початками, що передаються з покоління в покоління. І. Огієнко писав: « Світ Божий великий і складається з окремих народів чи націй, і кожен народ—окреме закінчене ціле. І в тому – краса

Всесвіту ,що народи зберігають свою окремішність, як на пишній луці кожна окрема квітка має свій окремий колір і запах».

Головне завдання вивчення української мови – підготовка мовно грамотної людини з високим рівнем комунікативних компетентностей, що ґрунтується на системі знань про мову та її граматичну будову; самостійної мовної особистості, яка має значний словниковий запас, засвоїла головні норми літературної мови, здатна вільно виражати свої думки та почуття в усній та писемній формі, у будь – якому стилі й жанрі, що якнайкраще відповідають ситуації спілкування. Вивчення української мови має спрямовуватися на глибинне засвоєння молодим поколінням звучання, граматичної будови та лексики – фразеологічного багатства української мови, на вироблення умінь бездоганно й високомайстерно послуговуватися рідним словом. Його слід вибудовувати з урахуванням усіх методологічних та загально дидактичних особливостей української мови як навчального предмета, тобто передбачати співвідношення засвоєння мовного матеріалу та мовленнєвої діяльності з перевагою саме мовленнєвої практики, вироблення в учнів мовленнєвої компетентності як комплексної якості особистості, що проявляється в умінні вести діалог, сприймати й будувати висловлювання різних видів, типів, стилів та жанрів. З метою формування мовної компетенції учнів старшої школи на уроках української мови доцільно використовувати такі форми організації навчання: лекції; семінарські заняття; практичні заняття; самостійна робота учнів.

Використовуючи ефект новизни й оригінальності інтерактивних методів, розвиваю та підвищую цікавість до процесу навчання. На мою думку, особлива цінність інтерактивного навчання в тому, що учні навчаються ефективній роботі в колективі.

У своїй практиці впроваджую такі інтерактивні методи:

1. *Робота « на дружбу»*. Для виконання певного завдання формую групи з 4 -5 осіб, « у всіх зошитах все повинно бути однаковим, крім почерку». Завдання в кожній групі своє. Учні домовляються, обговорюють як правильно писати, пояснюючи одне одному правопис. Робота команд переривається за годинниковою стрілкою, перевіряється й оцінюється. Обмін інформацією відбувається за лічені хвилини.

2. *Гра « зошит із плівки»*. У файл кладуть аркуш із завданням. На плівці учні пишуть маркером. Хто швидше й правильно зробить свою роботу. В цій грі можна використовувати завдання вставити букви, розділові знаки, виправити помилки, знайти неправильно вжите слово тощо.

3. *Орфографічні вітрила*. Правила морської мандрівки такі: записувати слова чи словосполучення треба дуже швидко, перепитувати й розмовляти не можна – плавання одиночне! Спитав у товариша. Повернувся назад – ваш човен перевернувся. Ви вибуваєте з гри , отже втрачаєте можливість отримати оцінку. Слова писати в стовпчик. Кожне слово загортати. Загинаючи папірець. Поки пишемо – на морі шторм, отже згортаємо вітрила. Запис зроблено! Шторм закінчився! Море стихло. Підняти вітрило!. (треба розгорнути папірець). Читаються слова, пояснюється кожна орфограма. На місці помилки робиться олівцем дірка. Щоб залатати вітрило, треба швидко знайти правило і пояснити

правопис даного слова, записавши його в зошит без помилок. Робота сам на сам мотивована правилами гри і дуже швидким темпом.

4. *Робота в парах.* Учні працюють у парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думок й дозволяє швидко виконати вправи. Як і у звичних умовах потребують багато часу або просто не неможливі (обговорити подію, твір, певну інформацію, взяти інтерв'ю один в одного, проанкетувати партнера). Після цього один із партнерів доповідає перед класом про результати.

5. $2 + 2 = 4$. Дві пари окремо працюють над вправою протягом часу (2- 3 хв.) обов'язково доходять до спільного рішення, потім об'єднуються й діляться висновками. Як і в парах, необхідним є консенсус. Після цього можна або об'єднати четвірки в вісімки, або перейти до групового обговорення.

6. *Робота в малих групах.* Найсуттєвішим тут є розподіл ролей: « спікер» - керівник групи (слідкує за регламентом під час обговорення. Зачитує завдання, визначає доповідача, заохочує групу до роботи), « секретар» (веде записи результатів роботи, допомагає при підведенні підсумків та їх виголошенні), « посередник» (стежить за часом, заохочує групу до роботи), « доповідач» (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи).

7. *Акваріум.* Цей метод передбачає окрему роботу однієї групи в центрі кола, яка після обговорення виголошує результат, а решта груп слухає не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи, яка була в центрі, і власні думки.

Ефективними є також фронтальні методи:

1. Учні сидять у колі й по черзі за бажанням висловлюються. Обговорення триває, поки є бажання висловитися. Учитель може взяти слово після обговорення. Наприклад, такий метод можна запропонувати при вивченні прошарків лексики та доцільність вживання у мовленні тих чи інших груп у різних стилях.

2. *Мікрофон.* Це різновид « великого кола». Учні швидко по черзі висловлюються, вирішуючи проблеми й передаючи один одному уявний « мікрофон».

3. *Незакінчені речення.*

4. Дещо ускладнений варіант «великого кола»: відповідь учня – це продовження незакінченого речення типу: « Можна зробити такий висновок..» , « Я зрозумів, що..», « Результатом є..» і т. д.

5. *Аналіз дилеми (проблеми).* Учні в колі обговорюють певну дилему чи проблему. Кожен виголошує варіанти , що складаються внаслідок вибору. Найкраще давати завдання вибору з особистісним сенсом (наприклад, « Чи варто платити податки, якщо країна не здатна їх правильно розподілити?»)

6. *Мозаїка.* Це метод, що поєднує групову і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми (наприклад, кожна первинна група аналізувала реквізити вивчених документів; після переформування перша нова група повинна узагальнити сукупність усіх опрацьованих реквізитів документів, друга – вимоги до наявності реквізитів у

певних документах. Третя – систему розташування реквізитів у документах тощо).

На уроках ставлю за мету на основі засвоєних систематичних знань включати учнів у різні види самостійної діяльності – практичну, інтелектуальну, предметну. Саме практична діяльність учнів забезпечує використання ними знань, умінь і навичок у різних ситуаціях, участь у них відкриває багато можливостей для прояву й розвитку індивідуальних нахилів. Передбачаю виконання неоднакових за змістом і характером практичних завдань, що відповідають програмному матеріалу курсу й містять навчальні матеріали зі стилістики, лексики, граматики, фразеології української мови, а також вправи на оволодіння нормами усного та писемного мовлення.

Зразки завдань, які можна використовувати у середній та старшій ланці загальноосвітньої школи.

1. Напишіть розписку про отримання книг у книгарні.

2. Поясніть зміст крилатих висловів.

Буря в склянці води; Випити гірку чашу; Перейти Рубікон.

3. Продовжте синонімічний ряд.

Адекватний _

Рівний -

Ефектний –

Рентабельний –

Стимулювати –

Диференціювати –

Концентрувати –

4. Запишіть слова скорочено.

Кілометр, тонна, кілограм, центнер, сантиметр, мільярд, мільйон, грам, міліграм, кубічний метр, квадратний метр, область, район, місто, наприклад, тридцять дві сторінки, п'ята сторінка, параграф.

5. Складіть діалог офіційного характеру.

6. Напишіть формули мовленнєвого етикету, якими супроводжується знайомство.

7. Доберіть українські відповідники до слів.

Аргумент, акція, кореспонденція, вексель, синтез, фермер, аудієнція, інтерв'ю.

8. Запишіть слова в алфавітному порядку, з двома із них складіть речення.

9. Провідмініяйте власне прізвище, ім'я по батькові.

10. Поясніть значення приказки: «Відрізану скибку не притулиш».

Виконання таких завдань допоможе учням поглибити знання з української мови та сприятиме формуванню їхньої мовленнєвої культури.

Крім наведених вправ широко використовую найрізноманітніші тестові завдання. В умовах сучасних технологій за допомогою тестування маю змогу організувати роботу з оцінювання знань учнів з кожної теми навчальної дисципліни.

Вивчення української мови та літератури забезпечує єдність навчання та виховання з цілеспрямованим інтелектуальним розвитком особистості у

діалектичному зв'язку з культурою мовлення, передбачає створення умов для самореалізації й саморозвитку особистості.

Список літератури:

1. Коростельов В. Формування ключових компетенцій учнів на основі психолого – педагогічної діагностики особистості учня на уроках української мови та літератури // Вивчаємо українську мову та літературу в школі. – 2008. - № 16 – 18. – с. 86 – 90.
2. Нагрибельна І. Формування мовленнєвої компетенції учнів на уроках зв'язного мовлення. // Зарубіжна література в школах. – 2006.- №23. – с. 28 – 38.
3. Лященко М. Формування мовної компетенції майбутніх педагогів у процесі викладання української мови. // Українська мова та література. – Київ: Шкільний світ. – 2011. - №696. – с. 3 – 6.
4. Ракільна С. Комунікативні компетенції учнів на уроках мови та літератури // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. - № 34. – с.2 – 6.
5. Руденко О. Життєва компетенція учнів у вимірі освітніх інновацій. // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. -№ 24. – с.2 – 10.

УДК 1751

Кривошлик О. В.

учитель української мови та літератури

Криворізької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 44

м. Кривий Ріг

alena-krivoshlyk@i.ua

НАВЧАЛЬНІ ІГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ

Гра – шлях дітей до пізнання світу.

Максим Горький

Навчальні ігри займають важливе місце серед сучасних психолого-педагогічних технологій навчання.

«Гра – говорив А.С. Макаренко, - неодмінно повинна бути в дитячому колективі. Дитячий колектив, що не грається, не буде справжнім дитячим колективом. Гра повинна полягати не тільки в тому, що хлопчик бігає по майданчику та грає в футбол, а в тому, що кожної хвилини життя він трохи грається, він наближається до якогось ступеня уяви, фантазії, він щось із себе вдає, він чимсь більш високим себе почуває граючись. Уява розвивається тільки в колективі, що неодмінно грається. І я як педагог повинен з ним трошки гратися. Якщо я буду тільки привчати, вимагати, наполягати, я буду сторонньою силою, може й корисною, але не близькою. Я повинен неодмінно трохи гратися. І я цього вимагаю від усіх своїх колег».

Про значення гри у навчанні і вихованні підростаючого покоління неодноразово говорили такі великі педагоги, як Ян Амос Коменський, П.Ф. Лесгафт, К.Д. Ушинський та інші.

Використання ігрових елементів на уроках української мови та літератури великою мірою забезпечує їх проведення відповідно до найсучасніших

загальнопедагогічних, психологічних і дидактичних вимог, адже гра забарвлює емоційне тло уроку у яскраві тони, формує пізнавальну самостійність, активність й інтереси дітей, витворює унікальну єдність словесних, наочних і практичних методів навчання, дає змогу раціонально використовувати час.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження останніх років, у середньому за допомогою гри учні засвоюють навчальну інформацію на 70 %, що значно ефективніше порівняно з такими методами, як лекція (5 %) або читання (10 %). Педагогами також спостережено, що діти, які постійно перебувають у систематичній, інтенсивній, різноманітній ігровій діяльності, мають міцніше здоров'я порівняно з тими своїми однолітками, які вимушено працюють в умовах сірого канону, одноманітного стандарту.

Про результати застосування навчальних ігор в цілому свідчать численні факти вітчизняних фахівців, які відзначають, що ця технологія дозволяє підвищити ефективність навчання в середньому в 3 рази.

Учені зазначають, що гра може стати засобом самооновлення, самовдосконалення, подолання внутрішнього конфлікту, а також стимулювання піднесеного настрою, активної мобілізації людей. Сучасна дидактика звертається до ігрових форм навчання, бо вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагога і учнів, продуктивної форми їх спілкування з властивими їм елементами змагання, безпосередності, неудаваної цікавості.

Але навчальні ігри не просто забава, а серйозна розумова праця. У грі учні одержують знання, виховуються, витрачають сили, але не помічають втоми. Всюди, де відбувається гра, панує пожвавлення, бадьорий настрій. Школярі охоче беруть участь у всіх заходах для організації колективної гри, бо знають, що їм не доведеться нудьгувати. Мабуть, кожному вчителю на власному досвіді доводилось переконатись у правдивості твердження про те, що гра – найбільш емоційна форма здобуття знань, вона дає дитині радість, створює стабільну ситуацію успіху.

Із одного боку, вона дарує радість, слугує задоволенню актуальних невідкладних потреб, із другого, – завжди спрямована у майбутнє, оскільки в ній формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, потрібні особистості для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. За словами А.С.Макаренка, гра в житті дитини «має те саме значення, яке в дорослого має діяльність, робота, служба... Яка дитина в грі, така з багатьох поглядів буде вона в роботі, коли виросте».

Не слід доводити величезне розвивальне значення гри: увага, пам'ять, уміння аналізувати й синтезувати, порівнювати й зіставляти, стрімкість реакції, скоординованість дій – ці та інші якості, такі потрібні для подальшого навчання, щонайкраще формуються саме під час гри.

Гра – це могутній незамінний важіль розумового розвитку дитини. Застосування на уроці дидактичних ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавішим, створює в дітей бадьорий робочий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи інше розумове завдання, підтримують і підсилюють інтерес дітей до навчального предмета. Досвід показує, якщо до гри ввести літературознавчі чи мовознавчі терміни, то учні

запам'ятовують їх швидше. Те, що сприймається з інтересом, запам'ятовується краще.

Гра – це той засіб, де виховання переходить у самовиховання. У ході навчальної гри діти оволодівають досвідом діяльності, схожим з тим, який би вони отримали в дійсності. У грі дитина навчається долати труднощі, пізнає оточення, шукає вихід з того чи іншого становища. Навчальна гра дозволяє учням самим вирішувати важкі проблеми, а не просто бути споглядальниками.

Ігри сприяють активізації навчальної діяльності учнів. Використання на уроці гри не означає, що ми звільняємо в цей час учнів від напруженої розумової діяльності, - ми тільки надаємо їй на уроці іншої форми, яка заповнена цікавою, напруженою, змістовною працею. Ігри на уроці призначаються не для того, щоб викинути з навчального процесу все важке, а для того, щоб полегшити опанування його.

Використана на уроці гра урізноманітнює види діяльності, у гармонійному поєднанні з іншими формами та методами сприяє глибшому засвоєнню знань, індивідуалізації навчання, визначенню й виявленню особистих інтересів учнів, рівня сформованості у них необхідних умінь і навичок.

Доречною виступає гра і як форма контролю знань дитини, оскільки дає змогу оцінити роботу всього класу, зняти з дітей напругу, уникнути сполоханості, властивої для контрольних робіт. Форма гри найбільш удаю і результативно розкріпачує дитину, знімає її скутість, бо ж помилки, яких дитина припускається під час гри, не дошкуляють так сильно, як під час звичайних вправ. До того ж учитель у грі не контролер, а гравець або ведучий, що додатково полегшує налагодження спілкування на уроці.

Кожна гра, внесена в життя дітей з метою навчання і виховання, в меншій чи більшій мірі впливає на формування їх моральних якостей. Під час гри в її учасників виховуються навички поводити себе відповідно до мети колективних ігор, а емоції, які виникають при цьому, залежно від того, позитивні вони чи негативні, викликають бажання поводитись так, а не інакше. Отже, почуття під час гри виховують певні норми моральної поведінки.

Літературні та мовознавчі ігри є одним із засобів естетичного виховання учнів. Під час гри учні потрапляють у ситуацію ігрового середовища, в них розвивається уява, фантазія. Ігри, насичені художнім словом, дають не тільки інтелектуальне задоволення, а й естетичне. Через гру діти вивчають життя, пізнають естетичний ідеал. Тому для ігор слід підбирати матеріал з високохудожніх творів літератури.

Також гра залишається важливим засобом творчого пізнання навколишнього життя. Це творчість і водночас праця. У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, самостійно мислити, розвивається увага, прагнення до знань. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються: пізнають, запам'ятовують нове, орієнтуються в незвичайних ситуаціях, розвиваються. Навіть найпасивніші діти включаються в гру з великим бажанням, докладаючи всіх зусиль, щоб не підвести товаришів. Під час гри діти завжди уважні, зосереджені й дисципліновані.

Дидактичні ігри є універсальними в тому плані, що можуть використовуватися на всіх уроках та у всіх закладах освіти.

Мовознавчі ігри, «Біг із бар'єрами»

Цей прийом дає змогу комплексно повторити ключові моменти виучуваного матеріалу, перевірити і відшліфувати практичні навички володіння мовою, а також привчає дітей працювати злагоджено, з урахуванням навчальних можливостей і рівня знань кожного.

Правила гри: усі учні класу поділяються на 2, 4 або 6 команд, кожна має здолати кілька «бар'єрів» - виконати певні завдання. Ці завдання можуть бути орфоепічного, орфографічного, словотвірного, лексичного, фразеологічного, синтаксичного, пунктуаційного або стилістичного характеру. Переможницею визначається та команда, яка першою здолає всі «бар'єри», не припустившись при виконанні завдань помилок.

Завдання до теми «Прикметник»

1) Орфографічний бар'єр

Від наведених географічних назв утворіть прикметники.

Гамбург, Сиваш, Гадяч, Чехія, Пруссія, Запоріжжя, Чикаго, Білозерськ, Кременець, Киргизія, Техас, Кременчук, Овруч, Острог, Золотоноша.

2) Орфоепічний бар'єр

Поставте наголос у наведених прикметниках.

Нудний, легкий, товстий, перехідний, твердий, болотистий, кухонний, невисисний, маршовий, низький, реєстровий, рідкий, різкий, вузький, клопітний.

3) Словотвірний бар'єр

Від наведених пар слів утворити складні прикметники.

Рясний, лист; яскравий, червоний; західний, Україна; широкий, поле; культура, історія; мова, стилістика; біль, гамувати; машина, будувати; залізо, бетон; шістнадцять, поверх; Старий Заповіт; широкий, плече.

4) Лексичний бар'єр

Поясніть значення наведених прикметників.

Лихий, картатий, задиркуватий, примхливий, розлогий, звитяжний, зграбний, крилатий, довготелесий.

5) Морфологічний бар'єр

Провідміняти наведені словосполучення.

Свіже печиво, колючий куш, найвродливіші дівчата, Ольжина хата.

«Лінгвістичний феєрверк»

Гра сприяє кращому освоєнню учнями теорії синтаксису, зокрема правил розташування слів у реченні, розвиває увагу і спостережливість, уміння аналізувати мовний матеріал, збагачує словниковий запас і тренує мовленнєву пам'ять.

Правила гри: учні одержують (індивідуально чи за командами) віддруковані аркуші з реченнями, елементи яких розташовано в довільному порядку, хаотично. За принципом вибуху. У завдання гравців входить відновлення речень у первісному вигляді, бажано – якнайточніше. Виграє той, хто найшвидше поверне компоненти речення до висхідної форми. Матеріалом для гри можуть слугувати визначення мовознавчих термінів, прислів'я і приказки, вислови видатних людей, звичайні речення різних типів тощо.

Завдання:

Омоніми

різні/але/написанням/однакові/це/і/звучанням/значенням/за/слова/за.

(Омоніми – це слова, різні за значенням, але однакові за звучанням і написанням.)

Сам/люди/шануй/тебе/і/себе/шануватимуть.

(Сам себе шануй, і тебе шануватимуть люди.)

любов'ю/народ/синів/до/Могутній/який/вітчизни/той/має/об'єднаних.

(Могутній той народ, який має синів, об'єднаних любов'ю до вітчизни.)

шумлять/влада/гілки/привітнії/зимова/квіти/і/зв'язала/Не/літнії.

(Не шумлять гілки привітнії, і зв'язала квіти літнії влада зимова.)

«Лінгвостафета»

Гра вдосконалює мовно-мовленнєві навички учнів, створює умови для повторення і закріплення знань з вивчених розділів, виховує почуття колективізму, згуртованості, відповідальності за спільну справу. Лінгвостафета може бути синтаксичною, лексичною, фразеологічною, морфологічною тощо.

Правила гри: клас поділяється на 6 команд за рядами, кожен ряд одержує картку з певною кількістю різнотипних завдань, виконати які мають по черзі всі учасники команди. Картка переходить до наступного учасника тільки в тому разі, коли його попередник виконав свою частину завдання. Перемагає команда, яка швидко і правильно виконала всі завдання.

Схема етапів «Лексичної лінгвостафети» (на матеріалі іншомовної лексики)

1 учасник – знайти у наведених реченнях запозичені слова.

2 учасник – пояснити значення запозичених слів.

3 учасник – встановити, з якої мови запозичено слова.

4 учасник – дібрати до запозичених слів синоніми та українські відповідники.

5 учасник – скласти із синонімами та українськими відповідниками запозичених слів речення.

«Правописна подорож»

Гра допомагає створити умови для глибокого засвоєння учнями правописних правил, передовсім написань географічних назв, сприяє виробленню в дітей аналітичних здібностей, формує у них спостережливість, уважність.

Правила гри: учні мають вибудувати маршрут мандрівки, спираючись на одне з правописних правил. Час, що відводиться на побудову маршруту обумовлюється. За кожен «правильний» пункт гравці одержують по одному балу, у кінці гри кількість балів підсумовується. Переможець – хто набере більшу кількість балів. Для полегшення виконання завдань учням можна видати атлас світу. Завдання можуть стосуватись будь-яких правописних тем.

Завдання:

1) Побудуйте маршрут мандрівки, спираючись на правило правопису географічних назв через апостроф. (наприклад: Білогір'я – Мар'янівка – Кам'янка – Міжгір'я – Кам'янець-Подільський).

2) Побудуйте маршрут мандрівки, спираючись на географічні назви, до складу яких входять числівники. (наприклад: П'ятихатки – Трипілля – Троїцьке – Семидуби).

«Скульптор словосполучень»

Гра допомагає учням глибше засвоїти українські моделі дієслівних словосполучень, сприяє розвитку уваги й мовленнєвої пам'яті, чуття мови.

Правила гри: учням даються аркуші з віддрукованими моделями словосполучень (дієслово й певна кількість слів у дужках). Завдання: розкрити дужки і побудувати словосполучення. Перемагає той, хто швидко і правильно побудує всі словосполучення. Гра може доповнюватись складанням зі словосполученнями речень.

Завдання:

- 1) Завдавати (біль, клопіт, прикрощі, образа, удар).
- 2) Скуштувати (страва, вода, хліб, борщ, обід).
- 3) Зазнати (поневіряння (мн.), кривда, горе, несправедливість, знущання (мн.)).
- 4) Жалкувати (молодість, здоров'я, гроші, брат, коханий).
- 5) Одружитися (наречена, знайома, сестра, сусідка, вчителька).

Літературознавчі ігри, «Оплеск – епітет!»

Гра сприяє виробленню у дітей швидкої реакції, уміння швидко орієнтуватись в навчальному матеріалі, застосуванню знань про художні засоби, розвиткові творчих здібностей, фантазії.

Правила гри: вчитель називає порівняння, метафори, епітети тощо. Учасники гри відповідають оплесками тільки тоді, коли було названо епітет. Хто помилився, отримує «фант», за який у кінці гри присуджується певна «ціна» (скласти вірш, сказати скоромовку, пригадати прислів'я, відгадати загадку тощо). У даній грі можна варіювати літературознавчими термінами, наприклад, «Оплеск – метафора!», «Оплеск – порівняння!» та ін.

«Рими»

Гра розвиває художнє мислення та творчі здібності учнів, сприяє умінню зосереджувати увагу, виробленню швидкої реакції.

Правила гри: від лінії старту за 8 – 10 кроків визначають лінію фінішу. Учасники гри стають в ряд на лінії старту. Вчитель називає слово. А учасники гри підбирають до нього рими. Ті учні, які називають правильну риму, роблять один крок вперед до лінії фінішу. Потім вчитель називає друге слово, а гравці – рими і роблять ще один крок вперед. Виграють ті учні, які першими дійшли до фінішу.

«Аукціон»

За допомогою цієї гри розвиваються навички аналізу, увага, поживляється розумова активність школярів, стимулюється інтерес учнів до певної літературної теми.

Правила гри: у цій грі учасники «купають» перемогу найбільшою кількістю запитань на певну тему. Ведучий називає тему і визначає характер запитань. Наприклад, кожне запитання повинно починатись словами: «чому...», «хто...», «навіщо...» та інші. Хто з учасників гри за встановлений час поставить класу найбільше запитань, той «купив» перемогу.

«Відгадай персонажа»

Гра дає змогу зміцнити навички роботи учнів з літературним твором, тренує увагу, розвиває аналітичні здібності школярів, вміння співпрацювати з однокласниками.

Правила гри: ведучий задумує літературного персонажа з прочитаного твору. Учасники гри повинні відгадати його. Для цього гравці задають ведучому запитання, на які одержують відповіді. Наприклад, рік народження задуманого персонажа, його зовнішній вигляд, вчинки, біографія тощо. За такими і подібними запитаннями гравці повинні відгадати задуманого персонажа. Хто перший відгадає, той стає ведучим і сам задумує літературного персонажа, а гравці відгадують його.

Список літератури:

1. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор: Посібник.– К.: Ред. загальнопед. газ., 2004
2. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу: Посіб. для студ. пед.вузу та викладачів / Уклад.: Мішкурова В. Ф.; Пащенко М. І. К.: Наук. світ, 2001
3. Захарук Д. В. Ігри з літератури. – К.: Радянська школа, 1970
4. Савчук Н. Г. Навчальна гра на уроці літератури / Н. Г. Савчук. – К.: Шк. світ, 2007
5. Федоренко В. Л. Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови. – Х.: Вид. група «Основа»: ПП «Тріада +», 2007
6. Щербань П. Прикладна педагогіка. – К.: Вища школа, 2002

УДК 81

Мамико О.О.
учениця 10-Б класу
Ковалець Т.О.

вчитель англійської мови, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист
КЗ "Навчально-виховний комплекс

"Гімназія №11 - спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов
I ступеня - дошкільний навчальний заклад "Еврика" Кам'янської міської ради
tamara.kovalets007@gmail.com

СЛОВА РОКУ ЗА ВЕРСІЄЮ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ СПІЛКИ (2000-2017 РОКИ) ТА СПОСОБИ ЇХ СЛОВОТВОРУ

Американська Діалектна Спілка – національна американська спілка по вивченню англійської мови, яка була заснована в 1889 році. Ця організація об'єднує лінгвістів, лексикографів, редакторів та письменників. З 1991 року Американська Діалектна Спілка проводить акцію «Слово року». Члени спілки проводять голосування за слова року в декількох номінаціях. Ці слова повинні вживатися великою кількістю людей у різних контекстах та ситуаціях та відображати важливі події та ідеї англословних людей в Північній Америці. Як правило, обирається «слово року, політичне слово року, цифрове слово року, саме корисне слово року, сленгове слово року, саме креативне слово року,

негативне слово року, евфемізм року». З 2014 та 2015 з'явилися категорії «хеш-тег року та імоджі року».

Проаналізувавши «слова року» за версією сайту American Dialect Society з 2000 по 2017 роки, можна зрозуміти, що кожне з них утворилося різними способами словотвору. Наприклад, словом 2000 року стало слово «chad», яке означає «невеликий клаптик паперу, вибитий з паперової карти або стрічки, як з бюлетеня, що використовується в механічній дільниці». На жаль, жоден словник не дає його чіткого походження, і достеменно не відомо як воно утворилось, але деякі люди допускають, що воно походить від шотландського слова «chad», яке означає «гравій». Проте це конфліктне питання, тому не можна зробити висновок про спосіб утворення цього слова. Також у 2000 році переможцями в окремих номінаціях стали такі слова як *tuggle* (людина, що не має магічних здібностей) – неологізм, створений письменницею Джоан Роулінг у своїй серії книг «Гаррі Поттер», *dot bomb* (невдала дот-ком компанія) – слово, утворене способом телескопії (приєднанням неповної основи *dot-com* до *bomb*), та *wall-humping* (терти кишеню штанів об сканер, який читає картки безпеки, щоб не витратити час на виймання картки з кишені), яке утворилося основоскладанням, а саме поєднанням слів *wall* і *hump*.

У 2001 році «словом року» стало «9-11», «9/11» або «September 11», що є датою терористичних атак ісламістської організації «Аль-Каїда» у США. Цей теракт став найбільшим в історії за кількістю жертв. У цьому ж році було декілька переможців різних номінацій. Наприклад, слова *shuicide bomber* (самогубник з бомбою у взутті) і *daisy-cutter* (велика бомба, що вибухає на відстані кілька футів над землею) утворені за допомогою складання основ *suicide* і *bomb*, та *daisy* і *cut*, а *assoline* (паливо з метану) утворилося способом телескопії при складанні слів *ass* і *gasoline*.

Слово 20002 року – «WMD» (*weapons of mass destruction*) – зброя масового знищення, яке утворилося способом аббревіації. Крім того, такі слова як *blog*, *google (verb)*, *Iraqnophobia* стали переможцями у декількох номінаціях. Перше з них утворене скороченням від слова *weblog*, друге – конверсією (від іменника *google* до дієслова *to google*), третє – телескопією, а саме сполученням слів *Iraq* і *arachnophobia*.

А словом 2003 року стало слово «metrosexual» – гетеросексуальний чоловік, який приділяє велику увагу своєму особистому вигляду та культивує висококласний спосіб життя. Це слово утворилося способом телескопії, і складається з двох неповних основ від слів *metropolitan* і *heterosexual*. Переможцями у своїх номінаціях стали такі слова як *flexitarian* (вегетаріанець, що іноді їсть м'ясо) і *freegan* (людина, що їсть безкоштовну їжу), які утворені способом телескопії – складанням слів *flexible* і *vegetarian* та *free* і *vegan*, а також *SARS* (назва хвороби), що утворене за допомогою аббревіації від *Severe Acute Respiratory Syndrome*.

У 2004 році «словом року» стало слово «red/blue/purple states». З президентських виборів у 2000 році червоні та блакитні держави - це держави Сполучених Штатів, чиї виборці переважно обирають кандидатів у президенти від республіканської партії (червоний) або демократичної партії (сині). З того часу використання цього терміну було розширено, щоб розмежовувати штати,

які сприймаються як ліберальні, і ті, що сприймаються як консервативні. У фіолетовий штатах демократичні та республіканські кандидати отримують сильну підтримку без переважної більшості підтримки будь-якої зі сторін. Фіолетові штати також часто називають штатами бою. Переможці різних номінацій цього року – це такі слова як FLOHRA (три важливі штати у президентських виборах 2004 року), що утворене способом аббревіації від назв штатів (Флорида, Огайо і Пенсільванія), rajamahadeen (блогери, які перевіряють факти і кидають виклик традиційним ЗМІ), що утворилося способом телескопії, а саме поєднанням слів rajamas і mujahadeen, а також stalkette (жінка-сталкер), яке утворилося способом афіксації, а саме суфіксації (приєднанням до слова stalk суфікса -ette).

Слово 2005 року «truthiness» означає «правдивість» – відчуття, коли хочеться, щоб щось було правдою, незалежно від фактів. Воно утворилося способом афіксації, а саме приєднанням до слова truth суфіксів -у та -ness. Такі слова як podcast (аудіо- чи відеофайл для завантажування), crotchfruit (зневажливе звернення до дитини) і sudoku (судоку) стали переможцями окремих номінацій. Перше з них утворене способом телескопії (сполученням слів iPod і broadcast), друге – способом складання основ crotch і fruit, а третє запозичене з японської мови.

Словом 2006 року стало слово «to be plutoed», «to pluto» – бути зниженим на посаді або знеціненим. Воно з'явилося після того, як Плутон перестав бути планетою. Спосіб словотвору – конверсія, внаслідок якої іменник Pluto перетворився на дієслово to pluto/to be plutoed. У цьому ж році переможцями різних номінацій стали такі слова як waterboarding (катування водою), що утворене способом складання основ water і board , а також приєднанням суфіксу -ing, lactard (людина, що не переносить лактозу), яке утворилося способом афіксації, а саме приєднанням суфікса -tard до слова lactose, і YouTube (verb), яке утворилося способом конверсії – перетворенням іменника YouTube на дієслово to YouTube.

У 2007 році «словом року» стало слово «subprime» – прикметник, який використовується для опису ризикованої або неідеальної позики, іпотеки або інвестицій. Воно утворилося способом афіксації, а саме приєднанням до прикметника prime префікса -sub. Також у 2007 році в окремих номінаціях стали переможцями такі слова як googlegänger (людина з вашим ім'ям, яка з'являється, коли ви шукаєте себе в Google) та Happy Kwanhanamas! (побажання щасливих свят), що утворені способом телескопії (поєднанням слів google і doppelgänger та слів Kwanza Hanukka і Christmas, а також слово green (екологічно-безпечний) як префікс і частина складного слова, наприклад як у слові greenwashing.

А у 2008 «словом року» стало слово «bailout» – допомоги особі або організації, яка перебуває у складнощах, як правило, шляхом надання або позичання грошей. Воно утворене складанням двох основ, а саме іменника bail і прийменника out. У цьому ж році було декілька переможців різних номінацій. Наприклад, слово shovel-ready (будівельний проект, який можна розпочати, як тільки буде отримано фінансування) утворене способом складання основ shovel і ready, maverick (людина-індивідуаліст) є американізмом і пішло від прізвища

техаського адвоката Самуеля Маверика, який відмовився клеймувати свою худобу, а PUMA утворилося способом аббревіації і є акронімом для Party Unity My Ass, який використовували демократи, які не були задоволені після того, як Хілларі Клінтон не змогла забезпечити достатню кількість делегатів, але потім назву змінили на Party Unity Means Action.

Словом 2009 року стало слово «tweet». Його перше значення як іменника – це коротке повідомлення, відправлене через мережу Twitter.com, а друге як дієслова – акт надсилання такого повідомлення. Це слово утворилося за допомогою конверсії та перейшло до інших частин мови від іменника Twitter. Переможцями у інших номінаціях стали такі слова як Dracula sneeze (рух, при якому ніс затуляють ліктем, що нагадує рух Дракули), sea kittens (риба, відповідно до організації PETA), death panel (ймовірний комітет лікарів та /чи бюрократів, який би вирішав, яким пацієнтам дозволено отримувати лікування, залишаючи решту вмирати), а також twenty-ten як вимова «2010 рік» (замість two thousands and ten), де twenty використовується як префікс.

Словом 2010 року – «app» – «додаток», прикладна програма для комп'ютера або операційної системи телефону. Як «Для цього є додаток» («There's an app for that») було рекламним слоганом для iPhone. Слово утворилося способом скорочення, і воно є скороченою формою для слова application. Переможцями інших номінацій цього року стали такі слова як prehab (форма силового навчання, спрямована на попередження травм, перш ніж вони можуть статися), яке є скороченням від слова prehabilitation, а також refudiate (заперечувати) та gleek (фанат серіалу «Glee»), які утворилися способом телескопії, а саме сполученням слів refute і repudiate, та Glee і geek.

У 2011 році «словом року» стало слово «Оссуру» – дієслово, іменник та комбінація форми, що стосується протестантського руху Оссуру – міжнародного соціально-політичного руху проти соціальної та економічної нерівності та відсутності «реальної демократії» в усьому світі. Слово утворене способом лексичного переосмислення, при якому дієслово to оссуру в значенні «окупувати» стало означати назву протестантського руху. Також у 2011 році переможцями окремих номінацій стали такі слова як cloud (електронний онлайн-простір), bronу (дорослий чоловік, який є фанатом мультфільму «My Little Pony») та humblebrag (фальшиве жаління на своє життя з метою показати як гарно ти живеш). Перше з них є лексичним переосмисленням слова cloud (хмара на небі), друге – утворене способом телескопії, а саме поєднанням слів bro і pony, а третє – утворене способом складання основ humble і brag.

Словом 2012 року стало слово «#hashtag» – слово або фраза, перед якими стоїть символ хешу (#), які використовуються у соціальній мережі Twitter, щоб позначити тему або зробити коментар. Воно утворилося способом складання основ, поєднавши у собі два слова – hash (знак) і tag (мітка, ключове слово). Переможцями цього року у різних номінаціях стали такі слова як self-deportation (самодепортація; дія, коли влада заохочує нелегальних іммігрантів добровільно повернутися до рідних країн), яке утворене способом афіксації, а саме приєднанням до слова deportation префікса self-, phablet (електронний пристрій, що має сенсорний екран, розмір якого знаходиться між розміром звичайного смартфона та планшета), яке утворилося способом телескопії, а

саме поєднанням слів phone і tablet, а також YOLO, що утворилося способом аббревіації, і є акронімом для You Live Only Once.

Слово 2013 року – «because» є словом, що вводить іменник, прикметник або іншу частину мови. Наприклад, «because reasons» (через причини), «because awesome» (тому що дивовижно). У цьому ж році було декілька переможців різних номінацій. Наприклад, слова catfish (людина, що видає себе за іншого Інтернеті, зазвичай для романтичного обману) і binge-watch (дивитись кілька відеороликів, епізодів або телепередач протягом одного сеансу або за короткий проміжок часу) утворилися способом складання основ cat і fish та binge і watch, а слово shaming стало використовуватися як суфікс і означати «публічний сором», як наприклад у слові fat-shaming.

У 2014 «словом року» стало «#blacklivesmatter» – хештег, що використовувався як протест проти вбивства чорношкірих (зокрема, Майкла Брауна та Еріка Гарнера) від рук поліції. Black Lives Matter – інтернаціональний рух активістів, які виступають проти насильства по відношенню до чорношкірого населення. Переможцями окремих номінацій цього року стали такі слова як columbusing (відкриття чогось, що уже не нове), яке утворилося способом афіксації, а саме приєднанням до слова Columbus суфікса -ing, salty (винятково злий або засмучений), яке під дією лексичного (семантичного) переосмислення змінило своє початкове значення «солоний», і platisher (Інтернет-видавець, який також служить платформою для створення контенту), яке утворилося способом телескопії, а саме поєднанням слів platform і publisher.

Словом 2015 року стало слово «they» як гендерно нейтральний сингулярний займенник для відомої людини, особливо як небінарний ідентифікатор. У цьому році обрали переможців окремих номінацій. Наприклад, слово ammosexual (людина, що любить зброю у фетишистській манері) утворене способом афіксації, а саме приєднанням до слова ammo суфікса -sexual, ghost (дієслово; різко закінчувати стосунки, обривати спілкування, особливо в Інтернеті) під дією лексичного переосмислення змінило своє початкове значення «привид». Також були додані дві нові номінації – Найважливіший Хештег і Найважливіше Емоджі. У першій з них переміг хештег #SayHerName, що означає «заклик привернути увагу до насильства щодо кольорових жінок», а у другій – емоджі «eggplant», що означає «сексуальний натяк».

У 2016 році «словом року» стало словосполучення «dumpster fire» – метафора, що означає «надзвичайно катастрофічна або хаотична ситуація». Переможцями окремих номінацій цього року стали такі слова як post-truth (період часу або ситуація, в якій факти стають менш важливими, ніж емоційні переконання), яке утворилося способом афіксації, а саме приєднанням до слова truth префікса post-, gaslight (викликати у когось сумніви у власній розсудливості через використання психологічних маніпуляцій), яке утворилося способом складання основ gas і light, і хештег #NoDAPL, який є протестом проти будівництва нафтопроводу Дакота Екセス, при чому у самому хештегу наявний спосіб словотвору – аббревіація від No Dakota Access Pipeline.

Слово 2017 року – fake news має два значення. Перше - фальшиві новини, які видають за справжні, а друге – справжні новини, які подаються неправдою.

Його значення за минулий рік змінилося, багато в чому завдяки його неодноразовому використанню президентом Дональдом Трампом. Переможці інших номінацій – це такі слова як broflake (занадто чутливий чоловік або хлопець, який легко засмучується або ображається), яке утворене способом телескопії, а саме поєднанням слів bro і snowflake, shitpost (опублікування нікчемного або невідповідного онлайн-вмісту, призначеного для зриву розмови або провокування інших), яке утворилося способом складання основ shit і post, а також слово take a knee (ставати на коліно), що під дією лексичного переосмислення змінило своє просте початкове значення на політичне «ставати на коліно в знак протесту, особливо в той час, коли інші стоять».

На сайті Американської Діалектної Спілки було проаналізовано 73 слова-переможця в різних номінаціях з 2000 до 2017 року. З них способом складання основ утворено 20 слів, за допомогою телескопії — 14 слів, 13 слів було переосмислено і вони змінили своє лексичне значення, 10 слів було утворено способом афіксації, 6 слів — аббревіації, або акроніми, 3 слова — конверсія, способом скорочення утворено 3 слова, запозичення — 1 слово. Складання основ, телескопія, зміна лексичного значення (переосмислення) та афіксація — найпопулярніші способи словотвору в сучасній англійській мові.

Список літератури:

1. Коваленко К. Г. Продуктивні способи утворення нових слів в сучасній англійській мові / К. Г. Коваленко // Актуальні проблеми сучасної медицини. — Вісник ВДНЗУ. — Т. 13. — №4 (44). — 2013. — С. 211-213
2. Шутова М. О. Неологізми в сучасній англійській мові / М. О. Шутова // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. — №21. — 2010.
3. Астафурова Т. Н., Сухорукова О. Н. Телескопия: новый способ словообразования / Т. Н. Астафурова, О. Н. Сухорукова // Журнал: Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание. — № 5. — 2006
4. Words of the Year [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.americandialect.org/woty>

УДК 8

*Sofia Maruschenko,
6 Year Student
Oksana Myronyak,
Teacher –Methodologist,
Okhtyrka Gymnasium Sumy Region
Okhtyrka, Sumy Region
mironyakov@ukr.net*

THE IMAGE OF THE DRAGON IN ENGLISH AND UKRAINIAN FOLKLORE

Since the beginning of mankind's history dragons have occupied an important place in human culture. These mysterious creatures can be found almost everywhere: in books, fairy tales, films, sculptures, songs, video games, paintings, drawings, on the clothes prints, tattoos, decorations, toys, games and so on. Its image has come

down to our time from ancient times. Fairytales and legends of many peoples and in different cultures contain information about this mythical creatures. But in different places the dragons look and behave differently: in the East they are divine patrons of the elements, in the West - dangerous creatures threatening people. But everywhere the image of the dragon contains common features as primarily it was a reptile.

You should consider the evolution of dragons of the MYTH. Dragons started out as giant serpents. And then later got legs, or sometimes a lower half-body of a snake with the upper torso of a human like the Drakaina (mythology). Then during Medieval times, the dragons evolved further, they got wings and finally they became like The Dragon - Beast.

There are several theories how dragon's image appeared in different cultures. One of them says that in the past people found the remains of dinosaurs and tried to reproduce the image of the animal in their imagination. Another theory suggests that this is the image of an "ideal" being, created from the features of the main animals people worshiped - snakes, lions and birds. Information taken from Ukrainian and British folk tales, as well as from additional sources, proves different attitude to the dragon and its main characteristics such as: physical strength, mental abilities, magic, size, character, attitude to people, their role in lives of ordinary people.

Table 1 - Dragons in English folklore:

Name	Type
Wyvern	dragons with two legs and two wings
Wruenele, Wruen	The worm hill dragon
The Bisterne Dragon	The worm hill dragon
The Bignor Hill dragon	The worm hill dragon
Blue Ben	Dragon with two legs and two wings.
Y Ddraig Goch	a red dragon symbolizing the Welsh
The Dragon of Loschy Hill	Dragon with two legs and two wings
Lyminster Knucker	the water dragon without wings
the Mester stoor Worm	a gigantic sea serpent that could wrap itself around the entire world
the Bignor Hill dragon	an ancient Celtic gigantic serpent - dragon that lived on top of a nearby hill

British Literature gives the description of these characters using historical events, heroes of those times and the importance of the place the dragons lived. For example:

a) Wyverns are normally shown as dragons with two legs and two wings. The worm hill dragon Wruenele (700 AD) was called by the Anglo-Saxons an means "Wruen" - worm, reptile or dragon and "ele" - hill. According to local folklore the hill at Knotlow (Derbyshire) was the lair of a dragon and the terraces around it were made by the coils of its tail. Knotlow is an ancient volcanic vent and this may explain the myth;

b) another example is The Bisterne Dragon. The New Forest folktale states that the dragon lived in Burley, Hampshire, and terrorized the village of Bisterne. It was finally killed in Lyndhurst, Hampshire by Sir Maurice de Berkeley and its body turned into a hill called Boltons Bench. Though the knight survived, the trauma of the battle drove him mad, and soon after he returned to the hill to die, his corpse becoming a yew tree;

c) there is also a brief mention of a Dragon on Bignor Hill to the south of the village of Bignor near the famous Roman Villa, apparently "A Large dragon had its den on Bignor Hill, and marks of its folds were to be seen on the hill". Similar legends have been told of ridges around other hills, such as at Wormhill in Derbyshire;

d) it is said in folklore that Kilve in the West Somerset has once been home to a dragon called Blue Ben who the devil used as a steed. The skull of a fossilized Ichthyosaurus on display in the local museum is sometimes pointed out as belonging to Blue Ben. In Welsh mythology, after a long battle (which the Welsh King Vortigern witnessed) a red dragon defeats a white dragon; (this episode is in Harry Potter when Merlin explains to Vortigern that the red dragon symbolizes the Welsh, and the white dragon symbolizes the Saxons – thus foretelling the ultimate defeat of the English by the Welsh). Y Ddraig Goch appeared on the Welsh flag;

e) some more legends say that The Lambton Worm curled around Worm Hill near Fatfield in northeast England, ate livestock and children, and was killed during the time of the Crusades by a Sir John Lambton;

f) the Dragon of Loschy Hill - is a tragic Yorkshire tale that is told by Reverend Thomas Parkinson in his 1888 book «Yorkshire Legends and Traditions». According to Parkinson's report, a large dragon once haunted a wooded area later known as Loschy's Hill in the parish of Stonegrave. As the dragon terrified local villagers, a brave knight named Peter Loschy decided to kill the beast once and for all. While wearing a special suit of armor that featured several razor blades, Loschy and his faithful dog set out to find the dragon and killed it;

g) Lyminster Knucker. Lyminster, Sussex, was once home to a knucker. Based on the Old English word *nicor*, which means "water dragon," knuckers are predominately found in knuckerholes, ponds that are present throughout Sussex. The Lyminster knucker lived in one such knuckerhole near the major church of Lyminster.

A great number of British Legends and folk tales tell about battles of heroes with dragons. For example, the knucker began its reign of terror by snatching away livestock. Then the water dragon began dragging away all the young girls from the village until the only maiden left was the king's daughter. With few options left, the king of Sussex offered his daughter as the prize for anyone who could slay the dragon.

For the majority of the Slavs, including the Ukrainians, dragons are called snakes. In Western Ukrainian stories, there are also other names of dragons - the smoke, and in Transcarpathia - Sharkany. In Ukrainian fairy tales, snakes can fly or ride the horses that can fly. They have many heads and wings and are able to breathe the flames destroying everything around. They are combined with the opposite elements – water and fire, since they often live in a circle of sources and rivers and are the masters of terrestrial and celestial waters. Snakes also belong to two opposing worlds - terrestrial and underground, because they often live in the lower world and get there because of a gulf in the earth. These snakes have some anthropomorphic features: they live in castles, have mothers, daughters, faithful horses. They eat tin or iron dumplings and bacon, drink wine. In addition, the serpents also have metamorphoses (often overwhelmed by wolf, bear, guadas, etc.). For example in the

Ukrainian epic titled "Dobrynya and Snake", the dragon is represented by a snake with twelve heads, but one trunk. The snake is quite clever when it talks to Dobrynya and even negotiates with him. The snake kidnaps the niece of the prince – Zabava and as result Dobrynya kills it. Another example is "Alyosha Popovich and Tugarin the Snake". Tugarin is an intelligent creature: he wears a long gold dress, decorated with precious stones; rides a horse, uses a spear. But it does not seem to be too clever - Alyosha deceives and kills it. Some more vivid examples are «Кирило Кожум'яка» («Kyrylo the Tanner») , "Kotyoroshko" («Pie –Roll Along»), «Ivan the Dragon Killer» , «Ivan the Bohatyr», «The Brother, the Sister and the Devil - Dragon», "Beast Milk". In the folk tale "Beast Milk" the snake is intelligent, anthropomorphic and very eloquent - the princess loves it and even betrays her husband for this sake.

So, if we compare dragons in Ukrainian and British Folklore we can see the following (Table 2).

Table 2 – Comparison of dragons in British and Ukrainian Folklore.

Characteristics	British dragons	Ukrainian dragons
Physical strength	great physical strength	weak
Flying	can fly	can not fly
Magic	haven't	transmutation
Antropomorphic	look like animals	almost look like humans
Reasonable	rather arbitrarily	very clever
Size	very big	like human
Eloquence	can not talk	good speakers
Attitude towards humans	treat like a food	teat like a similar kind

It is obvious that the British dragons are completely different from the Ukrainian ones. All dragons in the Ukrainian fairytales look like snakes but get along well with girls whom they have stolen. In general, they could be divided into three groups:

1) anthropomorphic snakes of human growth, wear human clothes, eat iron pies and dumplings, rather cunning and weak. They look like people with green skin and a snake's tail;

2) "weredragons" snakes - werewolves who can turn into ordinary people;

3) "beasts", much larger than other dragons, can fly, stronger than several people at once, but they are not distinguished by mental abilities.

In British folklore dragons are just, simply very strong and big unreasonable creatures. People hunt them and become heroes who kill monsters and save ordinary villagers. Judging by the fact that they are called "worms" we can assume that most of the British dragons could not fly and conjure. However, in England, dragons are treated like beasts.

In modern literature we can even find similar representatives, for example, in the collection of J. Roaling's novels "Harry Potter" (the Ukrainian Ironbelly) which in 1799 dragged a sailing ship in the Black Sea - fortunately, there were no deaths..

Bibliography:

1. Assaph Mehr «Can a dragon possibly exist?» електронний ресурс Quora Digest-Режим доступу: <https://www.quora.com/>

2. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу : https://en.m.wikipedia.org/wiki/List_of_dragons_in_mythology_and_folklore

3. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу : <https://listverse.com/2015/11/15/10-dragons-from-british-folklore/>

4. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу :
<https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Дракон>
5. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу :
http://ru.harrypotter.wikia.com/wiki/Український_железнобрюхий_дракон
6. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу:
<https://terraria.gamepedia.com/Wyvern>
7. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу:
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_dragons_in_mythology_and_folklore
8. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу:
http://aboutdragons.com/dragons/Dragon_of_Loschy_Hill
9. Електронний ресурс Wikipedia – Режим доступу:
www.sykescottages.co.uk/West-Sussex/Bignor-Hill
10. Українські народні казки /Ukrainian Folk Tails/ Переклад Ірина Желєзна - К.: Dnipro Publishers, 2-е видання, 1985.- 390 с.

УДК 181.81.2

Преснецова Є.О.

учениця 10-Б класу

Рева О.В.

учитель української мови і літератури

КЗ "Навчально-виховний комплекс

"Гімназія №11 - спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов

I ступеня - дошкільний навчальний заклад "Еврика"

Кам'янської міської ради

Поліщук Л.В.

старший викладач кафедри загального та слов'янського мовознавства

ДНУ імені Олеся Гончара

м. Дніпро

olenareva2017@gmail.com

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У КОМЕДІЙНІЙ ОПЕРЕТІ М. КРОПИВНИЦЬКОГО «ПОШИЛИСЬ У ДУРНІ»

Основною функцією фразеологічних одиниць є відтворення національної специфіки кожного народу, у нашому випадку українського, що виявляється майже в усіх стилях мови, окрім офіційно-ділового та конфесійного, оскільки фраземи, як усталені звороти мови, є оригінальними, національно маркованими і являють собою один із найдавніших пластів мовних одиниць, які сигналізують про етнонаціональну специфіку українського народу, його світобачення від давнини до сьогодення.

Фразеологізми, як сталі звороти мови, які відображають менталітет народу, його культуру, мову, не були предметом дослідження з лінгвістичної точки зору щодо їхніх функцій у творах М. Кропивницького, зокрема в опереті «Пошились у дурні». Саме тому мета дослідження – з'ясувати особливості функціонування фразеологізмів у творі, розробити структурну та морфологічну класифікації фразеологічних одиниць, які використав М. Кропивницький у опереті «Пошились у дурні».

Предметом аналізу є структура і функції фразеологізмів в сучасному українському драматургійному мовленні.

Матеріали та висновки науково-дослідницької роботи можуть бути використані у викладанні дисциплін «Лексикологія та фразеологія української мови», «Історія української літератури», «Стилістика української мови», «Лінгвістичний аналіз тексту»; курсів, що стосуються історії та культури українського народу; у гуртковій роботі тощо.

Узагалі «пошитись у дурні» має значення дати себе обманути. З погляду морфологічних ознак, фразеологізм вжитий автором у вигляді дієслова множини минулого часу, що свідчить про першу функцію назви – деталізація про розкриття майбутніх подій.

Незважаючи на те, що стійке словосполучення *пошитись у дурні* відносять до значення з табуйовано-семантичним характером, ми, не погоджуючись з таким трактуванням, вважаємо, що цей фразеологізм має позитивну конотацію, яка може ставати компонентом нового, авторського задуму. І тому, відштовхуючись від значення та характеру, спостерігаємо наступну функцію, а саме – натяк на комічну властивість оперети, оскільки дійові особи, не вбачаючи правди біля себе, намагалися втілити свої махінації в життя, а як підсумок — були ошукані самі. Використовуючи фразеологічно-семантичні поля на позначення категорії «Людина та життєдіяльність», фразеологізм «пошитись у дурні» ми віднесли до підрозділу «Розумова діяльність», тому третьою особливістю вживання фраземи є розкриття своєрідної характеристики ще не відомих нам персонажів.

У комедійній опереті «Пошились у дурні» складниками назви фразем частин людського тіла як стилістемами в опереті драматурга є: волосся, голова, ніс, очі, руки, вуса, живіт, рот, серце, зуби, ноги.

Наприклад, фразеологізм *витріщати баньки*, значення якого тлумачиться як широко розкриті очі, що виражають здивування, нерозуміння, гнів і здебільшого використовується в зневажливій формі, Марко Лукич уводить у текст жартівливої пісні – невід'ємного складника життя українського народу.

Кукса та Дранко співають:

Чого він сміється,

Баньки витріщає?

Неначе сорока

У вічі заглядає.. [20, с. 118].

У такий спосіб, автор характеризує колоритність українського народу та гумор дружних стосунків двох багатих міщан.

А ось усталені вислови *розжувати і в рот положити* та *розв'язати рота* мають однакове значення «пояснювати до дрібних деталей, допомагати осмислити щось» і натякають на брехливість двох головних героїв: Кукси, що вдає із себе дурня, аби отримати листи від Писаря, та Антона, що приховує від свого пана правду.

Кукса наголошує:

– А мені розжуйте й у рот положіть, то я й тоді не догадаюсь.

Антон зітхає:

– Тепер ви мені розв'язали рота...

Менш поширеними є фразеологічні одиниці з опорним компонентом фауно-назвою, які також мають назву *зооніми*: ворона, рак, риба, хвіст.

Ворон ловити [16, с. 98] — марнувати час, ледарювати.

Знов бачимо використання цього фразеологізму на прикладі пісенної промови, проте вже іншого персонажа Писаря, що співає:

— Чи можна нам ж нам, писарям,

Ворон ловити,

Коли світ такий настав,

Што краще й не жити? [20, с. 98].

Загалом дослідники фразеології виділяють 10 фразеологічно-семантичних полів на позначення явищ, ознак і процесів, що згруповуються в одну категорію «Людина та її життєдіяльність», які, окрім поля «Стан тіла в просторі», представлені в досліджуваному нами фразеологічному просторі оперети:

1. Фізичний стан людини: *в очах темніє* [16, с. 107];

2. Розумова діяльність людини: *пошитися в дурні* [16, с. 132], *удатися до хитрощів* [16, с. 82];

3. Мовленнєва діяльність людини: *випускати слова на вітер* [16, с. 97];

4. Психічний стан людини: *точити душу* [16, с. 79], *накладати на себе руки* [16, с. 83];

5. Суспільна поведінка людини: *битись, як риба об лід* [16, с. 87];

6. Трудова діяльність: *ворон ловити* [16, с. 98];

7. Соціальний стан: *не дати наплювати в кашу* [16, с. 130];

8. Характеристика людини: *пошитися в дурні* [16, с. 132], *піти на пропаше* [16, с. 86], *покласти голову* [16, с. 90];

9. Стосунки між людьми: *дати по зубах* [16, с. 80], *викладати душу* [16, с. 81].

Було з'ясовано, що саме розмовно-побутові фразеологічні одиниці виконують художньо-стилістичну функцію в драматургійному мовленні і є засобом характеристики персонажів оперети, зокрема багатих міщан Максима Кукси та Степана Дранка, двох наймитів Антона та Василя.

Завдяки такому розподілу дослідили, що велика кількість зображення психічного стану героїв (4) та їхньої характеристики (8). Це дає змогу пізнати сферу характеру героя, а також деталізувати його стан. Наприклад, з реплік Антона та Василя бачимо контраст їхніх образів:

Антон:

— Стало бить, я водю його за ніс йому ж на користь! [16, с. 83].

Слухай, Оришко, підемо напропале?.. [16, с. 86].

Парубкові властива емоційність, запальність, сміливість та жага дійти до встановленої мети.

У порівнянні з Антоном, Василь постає зовсім інакшим (покірливішим, проте ладним піти на відчайдушні кроки заради кохання):

— Скажу тобі, братухо, що без Горпини мені краще в ополонку головою!..

— Піду впаду прямо писареві в ноги, нехай визволяє обох нас!.. [16, с. 83].

Таким чином, М. Кропивницький має змогу передати читачам своє світосприйняття цінностей українського народу.

Для поєднання різноманітних ФО, що вживаються органічно з іншими мовними системами використовують поняття синонімії, яку ділять на:

- 1.Рівнозначну: *шашіль точити – точити душу, (серце);*
- 2.Семантичну: *лізти (осою) в очі – липнути як смола до піска;*
- 3.Стилістичну: *піти на пропаче – краще в ополонку головою – накладати на себе руки;*
- 4.Експресивно-емоційну: *витріщати баньки – очі рогом лізуть.*

Наприклад, найбільше у творі фразеологічних одиниць, що стосується стилістичної класифікації (38%), а саме: *доки світ сонця – як рак свисне; водити за ніс – вдатися до хитроців*. Ці фразеологічно синонімічні пари водночас протиставляються особливостями сфер вживання у текстах, однак мають схоже фраземне значення. Така класифікація свідчить про різноманітне та влучне використання автором ФО нашої мови, що допомагає зрозуміти смислову структуру та простежити системні зв'язки реєстрового вислову.

Узагальнивши результати дослідження, ми дійшли таких висновків. Фразеологія – це невід'ємна складова частина будь-якої мови, що прикрашає її емоційністю та образністю; вона вивчає переважно семантично пов'язані сполучення слів – фразеологізми.

Головним завданням нашої роботи було з'ясувати функції фразеологічних одиниць у творі М. Кропивницького «Пошились у дурні».

За допомогою фразеологічних одиниць автор виявив національно-культурну, етномовну специфіку українського народу: у творі драматурга вони є засобом характеристики героїв, їхньої поведінки, звичаїв та моралі. Фраземи також є засобом об'єктивації національної приналежності, соціального статусу героїв оперети «Пошились у дурні», а також засобом створення гумору.

Нами було виділено лексико-семантичні групи фразеологізмів тематичного поля «Людина та її життєдіяльність», яке утворюють переважно фраземи з опорним соматичним компонентом (волосся, голова, ніс, очі, руки, живіт, рот, серце, зуби, руки, ноги) та домінантою-фауноназвою (ворона, рак, риба).

У межах цього поля ми також виділили 10 фразеологічно-семантичних полів на позначення фізичного, психічного, соціального стану, характеру людини; її розумової, мовленнєвої, трудової діяльності; суспільної поведінки людини, стосунків між людьми.

Ми також класифікували фраземи-синоніми, які функціонують у творі М. Кропивницького «Пошились у дурні», поділивши їх на такі групи: рівнозначні, чи дублети; семантичні, або ідеографічні; стилістичні та експресивно-емоційні, – та згрупували їх у синонімічні пари з різним значенням.

Створивши структурну класифікацію фразеологічних одиниць, ми виявили, що у досліджуваному нами творі М. Кропивницького «Пошились у дурні» вони можуть бути утвореними:

1. двокомпонентним зв'язком, що демонструє структурну рівнозначність сполук слів;
2. багатоконпонентним зв'язком, які більш за все є структурно рівнозначними реченню (сталий вислів чи порівняльний зворот). Більш уживаним є перший тип.

Дослідження за морфологічними розрядами показало нам, що більшу частину становлять дієслівні фразеологізми (63%), менше – прислівникові (20%), вигуківі (7%), іменникові (6%), прикметникові (4%), і зовсім ми не виявили займенникового розряду фразеологізмів. Стилїстичний аналіз допоміг зрозуміти особливості вживання лексико-семантичних фразеологізмів і виявити їхнє значення.

Ми також спробували визначити функцію наскрізного за значенням фразеологізму *пошитись у дурні* – назви однойменного твору М. Кропивницького. У загальному вжитку фразеологізм «пошитись у дурні» означає «дати себе обманути», ми ж з'ясували, що автор, використавши цю фразему в заголовку твору, трансформував його, поставивши домінантне слово – дієслово *пошитись* у формі множини минулого часу *пошились*, що допомогло М. Кропивницькому об'єктивувати його, спрогнозувавши подальші події та вчинки героїв їх.

Отже, фразеологізми в шутці-опереті «Пошились у дурні» є поліфункційними, різноманітними за семантикою, структурою та морфологічним вираженням, а тому і є потужним виражально-зображальним засобом.

Список літератури:

1. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: Стилїстика. – К.: Наукова Думка, 1973. – 588 с.
2. Буда В. А., Штонь О. П. Курсова робота з української мови: навчально-методичний посібник. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 62 с.
3. Великий універсальний словник української мови / Загоруйко О. Я. – Харків: Торсінг плюс, 2010. — 768 с.
4. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова: Навч. посіб. — К.: Знання. Вища освіта, 2008. — 304 с.
5. Демська-Кульчицька О. М. Фразеологія. – К.: «Києво-Могилянська академія», 2008. – 74 с.
6. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. – К.: Академія, 1999. – 288с.
7. Кропивницький М. Л. Вибрані п'єси. – К.: Мистецтво, 1997. – 365 с.
8. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. – 3-тє вид. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
9. Словник фразеологізмів української мови / Укл.: В. М. Біложенко та ін. – К.: Наук. думка, 2008. – 1097 с.
10. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. — К 2007. — 494 с.

Комунальний заклад «Спеціалізована школа
з поглибленим вивченням іноземних мов
I ступеня - колегіум №16 » Кам'янської міської ради

Зборець С.В.

к.і.н., доц. кафедри філософії та історії України
Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське

marypriymak27@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ МАЗЕПИ В МИСТЕЦТВІ

Гетьман Іван Мазепа в історії України посідає визначне місце. Нікому з українських політичних діячів не присвячено у світовій історіографії стільки праць, картин та музичних творів. Неординарна доля гетьмана, екстремальні обставини його життя, палке бажання правителя Гетьманщини здобути волю для народу захоплювали творчу уяву не одного митця.

Не тільки дати народження та смерті Мазепи залишаються невідомими, а й його зовнішність, яка стала предметом різноманітних роздумів та домислів. Десятки художників, письменників та композиторів намагалися подати свою версію бачення образу І. Мазепи, при цьому більшість із них шукали достовірність зображуваного з доступних їм джерел.

Два століття історіографи та мистецтвознавці займалися вивченням зовнішності Мазепи, але це питання так і не було з'ясоване остаточно. Звичайно, багато портретів Мазепи дійшло до нас з XVIII століття. Вони розсіяні по всіх містах країни: Києву, Полтаві та Чернігові, а також Східній Галичині, але експертам їх важко визнати автентичними. Зокрема, йому присвятили свої літературні та музичні твори світові класики: Дж. Байрон, В. Гюго, Р. Готшаль, Ю. Словацький, В. Сосюра, Т. Шевченко, П. Куліш, Б. Лепкий, К. Рилєєв, О. Пушкін, Ф. Ліст [1].

З усіх творів, присвячених гетьману Мазепі, найбільш відома поема Байрона «Мазепа». Мазепа Байрона – «спокійний і мужній»; блискучий «Princedel'Ukraine» Вольтера, людина, яка мало говорить, але багато робить, мстива по натурі, любить жінок. Про одну із своїх численних любовних пригод розповідає старий гетьман королівському союзнику, використовуючи повну пристрасті і темпераменту мову, Байрон увічнив цю любовну пригоду.

Наслідувачем Байрона став Віктор Гюго. Він дав дещо інший, глибший образ Мазепи, аніж Байрон. Гюго вклав у свою поему глибший зміст, оспівавши героя як вічне прагнення духу. Недарма і до свого «Мазерра» великий француз узяв байронівське: Away! Away! (Вперед! Вперед!). Більшість строф першого розділу «Мазерра» мають схожість з поемою Байрона образами й картинами. Та попри це, поеми Байрона і Гюго є творами різного змісту й стилю. У поемі Гюго немає ліричного драматизму Байрона, сюжет переводиться в живописний план і об'єктивується [2, с.23-25].

В українській літературі до образу Мазепи та його доби зверталися: Ю. Федькович (переробка драми Р. Готшала «Мазепа»), П. Куліш (поезія «До

Мазепи»), С. Руданський (поема «Мазепа», ще досі не опублікована), Б. Лепкий (історичний роман у 4-х частинах: «Мотря», «Не вбивай», «Батурин», «Полтава»), Михайло Старицький «Молодість Мазепи», В. Сосюра «Мазепа», Т. Шевченко «Близнецы», «Музикант», «Чернець» [3, с.4].

Український поет Володимир Сосюра створив глибоко патріотичну поему «Мазепа», у якій, відступаючи від загально прийнятої в Росії думки, відтворив Мазепу – борця за свободу своєї країни, тим самим історично реабілітував його. Драматичною була доля самої поеми. Початок її був уперше надрукований в 1929 році. І хоча там йшлося тільки про молодого Мазепу в ролі пажа при дворі польського короля задовго до його стосунків з Росією, Сосюру почали цькувати й жорстко переслідувати, звинувачуючи в українському буржуазному націоналізмі [3, с.13].

Реконструюючи справжній образ гетьмана Мазепи, історики та мистецтвознавці неодноразово порівнювали різні зображення, які вважали достовірними та накладали один на одного. Вперше таку практику використав відомий український художник М. Підгорний. Реконструкція полягала у виборі кількох зображень, відомих як портрети Івана Мазепи, візуально-порівняльний аналіз яких підтверджував би наявність у них спільних рис. Усі зображення мали хоча б частково співпадати з описами зовнішності гетьмана.

Для експертизи було відібрано 5 фотографічних копій:

- зображення зі стіни Успенського собору Києво-Печерської лаври. Відомо, що воно було створено за життя Івана Мазепи;

- зображення з Літопису Самійла Величка. Незважаючи на те, що Літопис був написаний 1720 року, його автор особисто знав гетьмана і пам'ятав, як він виглядав, хоча й не був автором малюнка;

- портрет Івана Мазепи XVII ст., що зберігається у Дніпропетровському художньому музеї – «Портрет Івана Мазепи в латах з Андріївською стрічкою», відомий ще з XIX ст., тривалий час зберігався в колекції Дмитра Яворницького;

Рисунок 1 – Гравюри роботи Мартіна Бернігерота

- портрет із зібрання Бутовичів, яким опікується Національний музей історії України у Києві;

- гравюри роботи Мартіна Бернігерота, (рис. 1) виявленої Т. Мацьківом [4; 5].

Після аналізування зображень було встановлено окремі елементи зовнішності, які співпадали, а потім визначено ті елементи, які відрізнялися.

Таким чином, можемо стверджувати, що з портретів, поданих на експертизу, імовірні портрети І. Мазепи на портреті з ДХМ “Портрет Івана Мазепи в латах з Андріївською стрічкою”, та портрет у виконанні М.Бернігерота [6].

У результаті проведеного порівняльного аналізу ми створили власний портрет гетьмана Івана Мазепи.

Від доби українського гетьмана Івана Мазепи нас відділяє щодалі більше століть. Але магнетизм цієї особистості, чие життя та діяльність прагнули досягнути і сучасники, і нащадки, продовжує впливати на суспільство. Постать гетьмана залишається не лише предметом наукових досліджень, але й образом для художньо - мистецького осмислення.

Список літератури:

1. Гетьман Мазепа в західноєвропейській літературі [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/>
2. Байрон Дж.Г. Мазепа: Пер.з англ.Передмова Н.Ю Жлуктенко [Текст] / Дж.Г. Байрон. – Харків. – 2005. – 477с.
3. Сосюра В. Мазепа [Текст] / В.Сосюра. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. – 2002. – 72с.
4. Нові підходи до пошуку достовірних зображень гетьмана Івана Мазепи [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://library.ua/m/articles/view/>
5. Реконструкція образу Івана Мазепи [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.mazepa.name/rekonstruktsiya-obrazu-ivana-mazepu/>
6. Ковалевська О.О. Нові підходи до пошуку достовірних зображень гетьмана Івана Мазепи / Ковалевська О.О. // Український історичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 152–167.

УДК 82

Путря Н.В.

вчитель української мови та літератури

ЗОШ №15 I-III ступенів

м. Запоріжжя

«І НА ОНОВЛЕНІЙ ЗЕМЛІ...» (ЗА ПОЕЗІЄЮ Т. ШЕВЧЕНКА)

Видатні поети ніколи не полишають нас. З'єднавши своє життя з мріями та стражданнями людей, з їхнім пориванням до волі та щастя, вони крокують у безсмертя, і час підносить їх над нашими думками і турботами, обдаровуючи вічною молодістю. І стають вони нашими сучасниками й ровесниками прийдешніх поколінь.

Таким сучасником є для нас наш великий геній Тарас Шевченко, поетична зоря якого завжди світитиме людям. Він – наче той бурхливий потік, що вибився з-під снігових лавин і помчав по землі, провіщаючи її весняне оновлення.

Великий співець України, він був поетом національного пробудження, національного і соціального визволення свого народу. Логічним продовженням цієї теми є змалювання майбутнього вільного суспільства.

Багато сумних, трагічних сторінок у поета, бо таким сумним і трагічним було тогочасне життя [1].

Тарас Григорович Шевченко – велика і невмируща слава українського народу. У його особі український народ ніби об'єднав найкращі сили й обрав співцем своєї історичної слави та гіркої долі, виразником власних сподівань і прагнень. Під думи народні налаштував свою ліру Кобзар, тому й оживало в його полум'яному слові все те, що таїлося в глибині душі народу. Як весна

оновлює природу, так само поезія Великого Тараса оновлює наші душі, закликає бути чесними і милосердними, щиро любити свій народ, свою Україну.

Тарас Григорович Шевченко – найвидатніший поет усіх часів, справжній геній українського народу. Він зробив безцінний вклад у духовну скарбницю наших співвітчизників і усього людства, а своєю творчістю досягнув світового рівня. Довершені твори великого Кобзаря й донині сіють зерна добра і світла, сяють незгасимим полум'ям проникливої мудрості, безкомпромісності і справедливості.

Без імені Тараса Григоровича Шевченка неможливо уявити української літератури, культури, не можливо уявити нашого народу і нашої країни. Його творча спадщина невмируща, а життя великого Кобзаря можна вважати справжнім мистецьким подвигом. Т. Шевченко віддав усі свої сили заради порятунку українського народу, заради української культури та пошуку шляхів у краще майбутнє.

З плином часу ми все більше переконуємося, що поезії Т. Шевченка – то щирі, одкровенні визнання, які він висловив не тільки до минулих та сучасних поколінь, а й своїх нащадків. Я впевнена, що ще не одне покоління українців буде звирятати своє життя з іменем і творчістю великого Кобзаря українського народу.

Сьогодні слава Тараса Шевченка росте з дня в день, а вдячність українського народу стає безприкладною. Жоден народ не згадує своїх великих синів так сердечно, як українці Шевченка.

У своїх творах Кобзар, ніби в чистому дзеркалі, розкрив образ страшної дійсності й славного минулого українського народу, щоб ми на цей образ дивилися і розуміли своє становище у світі і в житті, щоб тужили за минулим добром, боролись з сучасним лихом та здобували краще майбутнє. Основою того кращого майбутнього, вважав поет, є воля і державна незалежність.

Шевченко в ясних і простих словах подав нам високоморальні вказівки, він є політичним ідеологом, народним проповідником аж до нинішньої хвилини.

Майбутнє суспільство уявлялось поетові як «нова хата» («Світе ясний...»), «сім'я вільна, нова» («Заповіт»), де діятиме «новий і правдивий закон» («Юродивий»), влада народу, де переможуть людяність і добро:

І на оновленій землі Врага не буде, супостата, А буде син, і буде мати, . І будуть люде на землі.

Мріялось Шевченкові, що у вільному суспільстві люди працюватимуть не на панів, а на себе.

У вірші «Сон» знеможеній кріпачці, що задрімала на поміщицькому лані, сниться:

...син Іван,

...На вольній, бачиться, бо й сам уже не панський, а на волі; Та на своїм веселім полі...

У вірші «Ісаія. Глава 35» знаходимо найповніший вираз нового суспільства демократичного ладу. Пророцтва Ісаї є джерелом шевченкового наслідування. Вірш починається метафоричною картиною — звертанням поета до землі, яка поки що дощами «не полита», квітучими «злаками не повитая». Відчувається

сильне бажання Шевченка бачити землю оновленою; поет уже наперед радісно вітає землю з тим, що вона розпуститься й зацвіте. Тому вигук "Радуйся!" повторюється.

Революція для поета – Божий суд, Господнє диво, тому автор звертається до всіх темних і незрячих – довготерпеливих, у яких, нарешті

...спочинуть невольничі утомлені руки, І коліна одпочинуть, Кайданами куті.

і «святая на землю правда прилетить».

Найбільше «чудо» нового ладу, за Шевченком, – воля, добро, справедливість.

Прорветься слово, як вода, І дебрь – пустиня неполита, Зцілющою водою вмита, Прокинеться і потечуть Веселі ріки!? Скільки віри!?

Незалежність, про яку мріяв великий кобзар Т.Г. Шевченко і про яку вже ніхто не зможе сказати, що воля і свобода далися Україні надто легко.

Найкращим пам'ятником Великому Кобзареві буде будівництво нової, вільної, очищеної кров'ю боротьби, України!

Народе мій! Великий український,

Ти пута зняв з козацького коня.

Вже – з волею – і хліб святий, і сільця,

Тож зміцнюй, бережи її щодня.

Будь пильним, мій довірливий народе!

Не раз вже потрапляв у пастку ти.

Підняти прапор – то ще не свобода.

Будь мудрим! Вір, що дійдем до мети!

Своїм життям, своєю наскрізною українською вдачею Шевченко є прикладом невтомного борця за волю, апостол правди, миру та братання. Він зробив наше слово, що грає, і мечем, що рубає, універсальним інструментом наших думок і почуттів, а визволивши українця з рабських оков, блазня – весельчака і наймита-попихача, поставив на сторожі національну та державну незалежність.

Тарас Григорович Шевченко – це вічний вогонь, який ніколи не згасне в серцях українців, а творчість великого Кобзаря – велика святиня, якою пишається і дорожить український народ. І ми, і наші нащадки повинні завжди берегти у своїх серцях вогник любові до своєї Вітчизни, який запалив своїми творами великий поет Тарас Григорович Шевченко.

Шевченко жив Україною, за неї страждав, для неї гартував свою волю, для її пробудження і визволення писав своє неопалиме безсмертне пророче слово, утверджуючи віковичне прагнення українського народу до волі.

Шануючи сьогодні Кобзаря як символ українства, вклоняємось йому за те, що він – єдиний поет-художник в усій світовій культурі, який врятував націю від виродження в умовах колонізації російською імперією. Сьогоднішня Україна, без перебільшення, постала завдяки шевченківському незламному духу, його думкам і українському слову.

Почана і вдячність наповнюють серця усього людства, бо Тарас Шевченко – не тільки співець України, він митець на всі часи, на всі віки для всіх людей на землі. У багатьох оселях і сьогодні можна побачити портрет

Шевченка, завітчаний вишитим українським рушником. Ми пишаємось тим, що він – українець і прагнемо бути достойними його нащадками.

Все його життя – то важкий труд, де було так мало місця для щастя. Але великий поет понад усе любив свою Україну. Доля Тараса і доля України – невіддільні. Шевченко жив Україною, за неї страждав, для неї гартував свою волю, для її пробудження і визволення писав своє неопалиме безсмертне пророче слово, утверджуючи віковичне прагнення українського народу до волі.

Поезія Тараса Шевченка лишається актуальною й сьогодні. Тарас Шевченко став для кожного з нас символом боротьби за незалежність та визволення України.

Список літератури:

1. Мрії Тараса про майбутнє України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.linguistika.com.ua/shevchenko/mr-tarasa-shevchenka-pro-maibutn-ukra-ni>.

2. “І на оновленій землі Врага не буде, супостата...” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://region.dolyna.info/news/i-na-onovlenij-zemli-vraha-ne-bude-supostata/>

УДК 82

Путря Н.В.

вчитель української мови та літератури

ЗОШ №15 I-III ступенів

м. Запоріжжя

КРАСА МИСТЕЦЬКОГО СЛОВА ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Леся Українка... Це ніжне й дзвінке ім'я належить до найвеличніших імен нашого народу [1]. Видатна українська поетеса Леся Українка – це сильна духом, витривала, мужня жінка, котра пережила багато складних життєвих ситуацій. Вона мала «лицарський» і жила за правилом: «Убий, не здамся!». Всі свої переживання, почуття та думки поетеса зобразила у віршах.

Твори Лесі Українки, крім великого ідейного значення, мають ще й високу мистецьку вартість. Вона у своїх ліричних поезіях, у своїх епічних поемах і передусім у своїх драматичних творах увела нові засоби мистецького слова, нові форми вислову, мелодію вірша. Письменницький таланти Лесі Українки найсильніше виявився в драматичних творах. До них вона брала теми з Біблії, старинної історії, з часів середньовіччя, з французької революції.

І поетичні і драматичні твори Лесі Українки займають високо почесне місце в українській літературі. В них виявились не тільки великий поетичний таланти письменниці, її глибока й широка освіта, але і її гаряча любов до рідного краю та її сміливість в обороні прав українського народу до власного повного, самостійного національного й державного життя.

Краса мистецького слова Лесі Українки втілена у її творчості, відмітною рисою якої є оптимізм, віра в силу волелюбного духу, мужність народу. Її поетичні образи не залишають нікого байдужим, вони будять думку, випромінюють радістю, вірою в перемогу добра над злом.

Тобто, поезія Лесі Українки стала своєрідним гімном вольового начала в людині, боротьби проти свавілля та жорстокості можновладців. Вірші, наче іскри Прометееві, кинуті в збайдужілі рабські серця її сучасників, запалювали вогонь нескореності, допомагали знайти ту вірну дорогу в майбуття, яка приведе до невичерпного джерела краси й творчого духу народу. Це можна довести уривками з її поезії:

Так! Я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!

Творчість Лесі Українки набула свого розквіту у період, коли індивідуалізм, горда самодостатність сильної особистості ставали ідеалами молодого покоління, яке вже не задовольнялося закликами до громадської, суспільної роботи й боротьби. Поезія, краса ставали вищою цінністю. Від збірки до збірки Леся Українка все більше відстоює пріоритети індивідуальної свободи, свободи вибору і свободи творчості. Відбувається перехід від суспільного впливу до концентрації на внутрішньому світі людини. на індивідуальній психології.

Вона писала про минуле і свій час, а твори її звучать по-сучасному і зараз, підтримують дух людини, вселяють віру у власні сили. Адже все її життя – це подвиг, це постійна боротьба, це приклад справжньої мудрості та незламності волі. Читаючи твори Лесі Українки, уявляється людина енергійна, вольова, мужня, сильна духом, а не тендітна, хвора жінка, прикута невиліковною хворобою на довгі роки до ліжка.

В особі Лесі Українки вражає не тільки феномен людської стійкості, а й розмаїття її таланту – поезія, проза, драматургія, публіцистика, літературознавство, етнографія, дитячі твори.

Однією з суттєвих рис творчості, притаманних мистецькій постаті Лесі Українки, стала музикальність.

Тісні зв'язки з музичним мистецтвом та велика любов до музики, стали джерелом насаги для поетеси, сприяли глибшому розкриттю її індивідуальності. Наслідком органічного поєднання літературного і музичного хисту Лесі Українки є геніальні поетичні рядки, в яких віддзеркалилися глибина та багатство її внутрішнього світу, незламна сила духу, оптимізм і всепоглинаюче творче начало. До слів та за мотивами поезій Лесі Українки, що стали натхненням для багатьох не лише класичних (М. Лисенко, К. Стеценко, Я. Степовий та ін.), а й сучасних (Б. Фільц, Л. Дичко й ін.) композиторів, написані твори, які посіли достойне місце в концертно-виконавській діяльності музикантів. Серед них романси (солоспіви), хори, симфонії, опери і балети. Однак найбільше творів (понад сто) написано до слів поетеси для голосу в супроводі фортепіано – так звана камерно-вокальна лірика, яка дала безсмертне життя Лесиним поезіям.

Поряд із безцінним внеском Лесі Українки в літературу, інтерпретацією і втіленням її творчості в музичному мистецтві, відзначимо її внесок у розвиток та становлення української фольклористики. Ім'я поетеси можна поставити поряд із відомими українськими музикантами та фольклористами, які виявляли

зацікавлення автентичною музикою ще на зламі XIX-XX ст. Серед них М. Лисенко (організатор концертів кобзаря О. Вересая, автор розвідок «Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая» та «Народні музичні інструменти на Україні»), К. Квітка. Останній, до прикладу, писав: «...конче треба також культивувати живу репродукцію через співців та інструменталістів, що присвятять себе точному, так би мовити, музичному збереженню народного репертуару, традиції народного виконання і манеру інструментальної гри» [2, с. 244].

Незважаючи на її велику зацікавленість творами багатьох світових композиторів (Шопена, Шуберта, Шумана), саме народні пісні мали найбільший вплив на формування її літературної особистості та спрямованість образного мислення, вони стали тим животворним джерелом з якого поетеса черпала творче натхнення. Леся Українка мала досить ґрунтовні знання в галузі народної творчості. Леся Українку цікавило не лише збирання, запис та, відповідно, збереження народних дум як історичного матеріалу, а й питання можливості художнього відтворення зібраного матеріалу.

Проведена видатною українкою титанічна праця на ниві фольклорної справи, зокрема збереження музичної спадщини кобзарів, стала знаковою в частині архівування для нащадків українських епічних творів, засвідчила велику і самовіддану любов поетеси до народнопісенної творчості загалом та кобзарсько-лірницької традиції зокрема. «Ім'я Лесі Українки буде назавжди зв'язане з українською народною піснею і думою, як в'яжеться воно з революційно-демократичними традиціями в українській літературі. Бо ж збереження творів української народної поезії й музики вона вважала важливою частиною в програмі своєї діяльності, своїх життєвих завдань» [2, с. 245].

Повертаючись до постаті Лесі Українки, слід відзначити, що кожне покоління митців знаходить в її безсмертній поезії тематичну актуальність, невичерпне джерело образів, які стають новими імпульсами для їх мистецької діяльності. Вагомий пласт української музики, який складають композиції написані до слів Лесі Українки на найвищому мистецькому рівні знайшов своє відображення у виконавській та композиторській діяльності представників бандурного мистецтва. Романси написані до слів Лесі Українки посідають особливе місце в репертуарі бандуристів, адже їм притаманний найбільш широкий діапазон розмаїття та емоцій, від інтимної лірики аж до драматичного, а подекуди й героїчного пафосу. Наповнені невичерпною поетичною красою та енергією, створені та виконані на професійному рівні, ці композиції вражають силою і витонченістю музичного слова, залишаючи глибокий слід у душах та серцях слухачів.

Краса мистецького слова поетеси була втілена не тільки у віршах, але й музиці.

Постать Лесі Українки, в якій поєдналися могутність духу, незламність волі та багатогранний талант, слугує яскравим прикладом для наслідування багатьма поколіннями. Будучи патріоткою з яскраво вираженим новаторським характером, Леся Українка змогла досягнути вершин творчої майстерності, відкривши нові обрії в українській літературі. Використовуючи різноманітні засоби художнього зображення, вона майстерно піднесла образи українського

фольклору до високого рівня поетичного філософського звучання, надавши йому рис особливої винятковості.

Поетична творчість Лесі Українки стала джерелом натхнення для багатьох поколінь представників бандурного мистецтва, відіграла провідну роль в оновленні репертуарних ресурсів бандуристів та посіла особливе місце в їх виконавській діяльності.

Творчість Лесі Українки стала є однією з вершин художньої свідомості українського народу в його історичному поступі й водночас видатним явищем світової літератури, адже криє в собі невичерпні джерела високих людських ідеалів добра та справедливості, сповнена пафосом оновлення світу, свободи, гуманізму народів.

Список літератури:

1. Світ краси Лесиноного слова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://protruskavets.org.ua/svit-krazy-lesynoho-slova/>.
2. Бобечко О.Ю. Місце і роль мистецької діяльності Лесі Українки в розвитку бандурного мистецтва в Україні // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – Випуск 20/2014 (т.2). – С. 243-247.

УДК 316.723

Ревина А.Е.

учениця 9-Мі класу

Довгая А.В.

учитель

Средняя общеобразовательная школа №31

г. Днепр

anastasiya.e.revina@gmail.com

ГРАФФИТИ КАК КУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН И ЭЛЕМЕНТ МОЛОДЕЖНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ

Сегодняшнее понятие искусства дает огромные возможности самовыражения для творцов. Произведением может считаться буквально все, даже самые неподходящие вещи.

Когда мы видим на стенах домов различные надписи, нам кажется, что подобное художество является чьей-то хулиганской выходкой или даже вандализмом. Долгое время граффити считалось изображением словесных форм самовыражения, которые были нанесены на поверхности домов, заборов и т.д. Однако сейчас это уже не просто метод самовыражения, а направление в изобразительном искусстве, отдельное направление искусства – спорное и, в то же время, как нельзя лучше отражающее суть нашего мира. Его техника оттачивается вот уже несколько десятилетий, имеет своих мастеров, свои сложившиеся критерии, правила, течения и, наверно, неотделима от современной истории.

Сам термин «граффити» произошел от итальянского слова «*graffito*», что в переводе означает «нацарапанный». И именно от надписей на стенах появился этот вид современного искусства. [1]

Граффити имеет собственную историю и этапы развития.

Как бы странно не было, но история граффити началась много тысячелетий назад. Древние наскальные рисунки и пиктограммы в большом количестве находили археологи на стенах пещер. В основном – это были сцены охоты, животные и окружающая природа.

Древние римляне тоже наносили буквенные рисунки на статуи и стены. Однако в то время значение данного вида изобразительного искусства было иным. В основном это были политические изречения и признания о любви. [1]

Граффити викингов, уцелевшие в Риме и в Ирландии на Ньюгренджском кургане, а также знаменитая надпись варяга, нацарапавшего своё имя (Халвдан) рунами на перилах в Софийском соборе в Константинополе, – все эти граффити помогают нам узнать некоторые факты из повседневной жизни прошлых культур.

Появление современного граффити можно отнести к началу 1920-х годов, когда рисунками и надписями помечали товарные вагоны, курсирующие по США. Однако зарождение граффити-движения в современном его понимании связано с деятельностью политических активистов, которые использовали граффити для распространения своих идей. Также граффити наносились уличными группировками, такими как the Savage Skulls («Дикие Черепа»), La Familia, DTBFBC, the Savage Nomads («Дикие Кочевники»), для того чтобы пометить «свою» территорию. [2]

Однако относительно недавно граффити получило свое новое развитие. Нью-Йорк стал родиной данного вида искусства. Именно здесь возникла хип-хоп культура. А граффити стало ее частью.

1975 год ознаменовался созданием граффити размером с вагон. А через год уличные художники смогли разрисовать целый состав. Однако такое положение дел перестало устраивать власти города. Ведь среди графферов было мало профессионалов своего дела. В основном молодежь больше хулиганила и разрисовывала все подряд.

Намного позже граффити стали считать направлением в изобразительном искусстве. Так, в 1979 известный Клаудио Бруни организовал выставку работ графферов Ли Киньонеса и Fab 5 Freddy в Риме. В начале 80-х годов XX века начинают снимать даже фильмы о творчестве уличных художников. [1]

Появился и особый термин, который стал обозначать художника уличного граффити – райтер. Первый райтер, который написал на стене свою кличку Такі, приплюсовал к ней еще и цифру 183, что означало номер квартала, где проживал этот парень. Так и получилось изображение надписи: «Такі 183». А потом началось невообразимое. Появилось много последователей, которые принялись рисовать – царапать повсюду свои клички, на ходу даже их придумывая. [3]

Сегодня Нью-Йорк уже не считается мировой столицей граффити – несколько лет назад этот титул «отобрал» у него Лос-Анджелес, но он по-прежнему почитается как «колыбель» данного направления. Именно там родился мир уличного искусства – со своей техникой, стилем и слэнгом. Точнее было бы сказать – стилями. Ведь граффити – это множество направлений и течений. Итак, к *основным видам граффити* сегодня можно отнести:

1. *Writing*. Это основной вид граффити, в сущности, это и есть само граффити, точнее то, что рисуется графферами на стенах. Разнообразные куски, выполненные в различных стилях.

2. *Bombing*. Это экстремальный вид граффити, обычно рисуется на разных видах транспорта. Изначально это было метро. Для бомбинга обычно важно не качество кусков, а количество и скорость, поэтому они рисуются очень быстро и небрежно. Цель таких граффити – покрыть как можно больший размер поверхности. Поэтому его можно отнести к хулиганским рисункам.

3. *Tagging*. Это своеобразное приложение граффити, хотя именно с него началась история этой субкультуры. Тэг – это подпись райтера, его ник, выполняемый одним цветом очень быстро, но со вкусом. Никакой рисунок не должен быть оставлен без тэга, это как подпись работы. Иногда графферы просто ходят по улицам и оставляют свои тэги где попало для того, чтобы «разрекламировать» свое имя.

4. *Scratching, или scrabbing*. Тоже приложение граффити. Рисуется точильным камнем или чем-либо наподобие этого на стеклах, чаще всего в транспорте. Редко из этого может получиться что-либо красивое, однако скрэтчинг сейчас очень распространен. [4]

Другой аспект изучаемой темы – это *стиль граффити*. Существует несколько фундаментальных стилей.

Throw-up – самый простенький стиль, выполнен в двух цветах. Одним цветом выполняется контур, другим заливка. Главное, чтобы цвета были контрастными и сочетались друг с другом. С этого стиля обычно все начинают, так как он прост в исполнении.

Blockbusters – это крупные, часто трехмерные и очень широкие буквы. Рисуется иногда даже одним цветом. В некоторых случаях они могут быть выполнены с помощью контура, но иногда применяется и подсветка, для которой предпочитают белую и серебряную краски. Особенностью блоков является использование валика для закраски внутреннего поля.

Bubbles – в переводе с английского слово означает «пузырь». Рисуется несколькими цветами. Более сложен в исполнении, чем предыдущие два. Часто используется в бомбинге. Более характерен для старой школы, ныне не моден.

Wild-style – сложный стиль граффити. Основной характеристикой таких изображений является сплетения букв и заостренные углы. Рисуется 3-4 и более цветами, с множеством различных фишек, с наложением и переплетением букв. Рисунок включает дикие, взрывные элементы. Буквы становятся нечитаемыми, так как художник часто вносит какие-то оригинальные дополнения, что приводит к отсутствию понимания написанного. Обычно им рисуют в спокойном месте, и работают над таким куском долго. Требуется серьезной подготовки, на скетче нужно учесть все тонкости.

3D-style или *FX* или *Daim style* – стиль, характерный только для новой школы. Придуман райтером DAIM-ом, который сейчас рисует в одной из самых известных команд-FX Cтu. Очень трудный стиль, для того, чтобы рисовать в нем, необходим талант. Выполнен в абсолютном объеме, с использованием светотени. Его встретить можно крайне редко, такие работы выполняются обычно на конкурсах или под заказ, так как необходимо огромное количество

времени и краски, спокойная обстановка и хорошая стена. Такие работы являются настоящими шедеврами.

Character style – это рисунки, похожие на карикатуры и комиксы. Иногда используется характерная для комиксов рамка речи. Этим стилем владеют не все графферы, так как он требует наличия определенных навыков и таланта.

Freestyle – «свободный стиль», который сочетает в себе другие стили. Рисуются без скетча то, что приходит в голову. Как правило, это должна быть свежая и неординарная идея. Чаще всего из этого ничего не выходит.

Computer Roc Style – придумал Case 2 из Нью-Йорка. Стиль «перелома». Предполагает разделение букв на отдельные фрагменты, наклоненные в разные стороны.

Messiah style – изобретен нью-йоркцем Vulcan, работы которого характеризуются очень своеобразной цветовой гаммой.

Камуфляжный стиль – его автор – Spyder 7. Стиль, который черпает силу в цвете и в игре «loop» (петля), то есть месте соединения букв. Для того чтобы изображение было труднее скопировать, «петли» выводятся в нескольких местах букв, следуя за предыдущими. Это стремительный и эмоциональный стиль. [4]

У райтеров есть и свой неписанный *кодекс чести*, который стараются выполнять все уважающие себя графферы:

1. Никогда не рисовать на жилых домах, зданиях, представляющих какую-либо культурную ценность, школах, детских садах, больницах и т.п.
2. Никогда не рисовать на памятниках, мемориальных плитах, надгробиях.
3. Никогда не рисовать на работах других райтеров, это позорно и бесчестно, этим ты сделаешь хуже только себе.
4. Граффити существует для того, чтобы сделать серый и унылый городской мир ярче и красивее. [5]

Таким образом, отделив граффити как направление современного молодежного искусства от бездарного хулиганства и «заборного» творчества, мы можем изменить и само отношение общества к тем, кто выходит на улицы с баллончиками в руках.

Можно предположить два варианта дальнейшего развития событий. Первый: граффити, как и многие другие субкультуры, постепенно будет уходить, все меньше и меньше людей будут им интересоваться, и о нем будут вспоминать лишь как о затаившемся увлечении подростков. Второй: граффити будет легализовано и официально признано новым направлением в современном искусстве, как это произошло на Западе, где культурологи относят граффити к авангардизму конца XX века.

Уличное искусство – это зеркало, в котором отражается жизнь города. Это следствие, а не причина хорошего или плохого состояния дел. Ведь очень многое зависит от этических качеств самого художника, который создает художественное произведение. Поэтому, говоря о современном искусстве, мы должны помнить и обо всех процессах, которые происходят в мире.

Существует множество классификаций граффити с точки зрения их направленности. Поэтому при изучении данного вида современного искусства

уместно рассмотреть классификацию польской исследовательницы Д. Козловска, которая все граффити делит на следующие направления:

- Метатекстуальные граффити и граффити-нонсенс (графффити, не носящие строго политического или социального характера – это могут быть граффити с использованием непристойных слов и выражений (мат), отметки о пребывании («здесь был Витя»);

- Экологические и пацифистские граффити (графффити о проблемах окружающей среды («Мех – это убийство!»);

- Политические и социальные граффити (портреты политиков, портреты «вождей», комментарии к актуальным политическим и социальным проблемам («Свободу Донбассу!»), о церкви и религии);

- Молодежные граффити (среди них: субкультурные («Эмо – это нормально»), о наркотиках («Дуй гашик!»), о школе («5а-лохи»);

- Любовно-эротические граффити (признания в любви, поздравления с праздником, прошение прощения и так далее);

- Юмористические граффити (различные шутки, анекдоты);

- Символические граффити (весь спектр фашистской и националистической символики, символика анархии, символика сатанизма);

- Граффити о поп-культуре (эмблемы популярных рэп- и рок-коллективов, фамилии и псевдонимы известных певцов, слова из песен; логотипы игр, имена героев современных книг и т. д.);

- Художественные граффити (изображения). [6]

К сожалению, в нашей стране, в отличие от стран Европы и США, чаще всего встречаются практически все виды, кроме художественных граффити, хотя в последнее время наблюдаются попытки местных райтеров создать что-либо, несущее в себе художественный мотив и желание прославиться.

Если определять граффити как часть городской культуры, то и предпосылки их возникновения нужно искать в крупных мегаполисах. Именно изменения в городском образе жизни, произошедшие за последние сто лет, повлекли за собой возникновение и закрепление граффити. Трансформация городской культуры выразилась в визуализации, информатизации и глобализации: город, являясь центром жизни, выражает все изменения в социокультурном пространстве, отражает влияние на человека социальных, культурных, экономических и политических факторов. Город сосредотачивает в себе артефакты культуры.

Граффити стали зеркалом общества: волнующие, острые социальные, экономические, политические темы нашли свое выражение в надписях и рисунках, недоступных цензуре и культурным запретам. [7]

По моему мнению, данное направление современного искусства заслуживает дальнейшего развития – среди молодежи фиксируется все больше почитателей граффити. И эта тема представляет собой интерес для исследователей с точки зрения анализа проблем современного общества, проекцией которых граффити как раз и являются в большинстве случаев.

Список литературы:

1. История граффити [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://anysite.ru/publication/graffity>

2. Граффити [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%84%D0%B8%D1%82%D0%B8>
3. Уличное граффити – искусство или вандализм? [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://civility.ru/ulichnoe-graffiti-iskusstvo-ili-vandalizm/>
4. Граффитимаркет [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://graffitimarket.ru/article/20333/>
5. Субкультура граффити [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.sociologybest.ru/solots-308-2.html>
6. Граффити как объект социологического исследования [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://e-koncept.ru/2016/86397.htm>
7. Граффити как феномен городской культуры. Искусство или вандализм. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/graffiti-kak-fenomen-gorodskoy-kultury-iskusstvo-ili-vandalizm>

УДК 821.111

Ткаченко Г.О.,

учень 10 класу

Савченко О.С.,

вчитель англійської мови, спеціаліст вищої категорії «старший вчитель»,

Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 44

м. Кривий Ріг

destiny_yours@ukr.net

PHRASEOLOGICAL RICHES OF ENGLISH

English language has the history that includes thousands of years. During that time it has accumulated a great amount of expressions, which people found as good, keen and beautiful. Due to this fact the new and special stratum of language appeared. This stratum is called Phraseology, the totality of set expressions, which have their own meaning. Good knowledge of the language is impossible without knowing of its phraseology. Knowledge of phraseology makes any reading rather easier, especially reading of fiction and publicistic literature. Rational usage of phraseological units makes the speech more idiomatic.

Phraseological world of modern English language is rather great and varied. And of course, each aspect of its investigation deserves special attention. So, *the object of investigation* is the phraseological units of English language. *The subject of investigation* is the attempt to classify the phraseological units according to some features (the source of appearance, the grammatical structure and sphere of usage).

The aim of our work is to investigate phraseological units and to try to classify them.

For those who study English as foreign language, this stratum of language seems rather difficult, but after having learned phraseological units we begin to speak as Englishmen, we understand them better and our speech readiness increases greatly. We can express our thoughts briefly and exactly, being sure in its correctness.

So *Phraseology* (from Greek “phrases” – “expression”, “logos” – “science”) is a part of linguistics, which study set expressions in the language. Phraseology is

understood also as the totality of set expressions in the language as the whole, and in the language of writer or any literary work (novel, play etc).

The linguists haven't got one point of view about what the phraseological unit is, and of course they haven't got one opinion about their part in the language. So, some linguists (with V.V. Vinogradov) don't include proverbs, sayings and pithy sayings into the stratum of phraseological units, thinking that according to their semantic and syntax structures they differ from phraseological units. V.V. Vinogradov said: "Proverbs and sayings have the structure of the sentence and cannot be the semantic equivalents of the words". [2; 243]

Especially difficult branch of phraseology is the translation of phraseological units, which requires having some experience in the sphere of investigation of this discipline. Phraseology suggests different types of classifications of phraseological stratum of the language according to their quality and methods of their investigation.

The classification of phraseological units according to the degree of semantic cohesion between the components of a phraseological unit was suggested by V.V. Vinogradov [2]. As we know, phraseological units appear from the free combination of words, which is used in figurative meaning. Gradually figurative meaning is forgotten, and free word combination becomes set expression. Depending on how the nominative meanings of the components of phraseological units fade, how strong is their metaphoric meaning, V.V. Vinogradov divides them into three types: "phraseological fusions, phraseological unities and phraseological combinations" [2; 89]. Let's study these types of phraseological units applying to modern English language.

Phraseological fusions, or idioms are word-groups with a completely changed meaning, they are non-motivated, that is, their meaning cannot be deduced from the meanings of their constituent parts: kick the bucket (разг.) – загнуться, умереть; = протянуть ноги; send smb. to Coventry – бойкотировать кого-либо, прекратить общение с кем-либо; at bay – загнанный, в безвыходном положении; be at smb's beck and call – быть всегда готовым к услугам; = быть на побегушках. Phraseological fusions appeared on the base of metaphoric meanings of their components, but later these metaphoric meanings became incomprehensible from the point of view of modern language. Thus, connection between direct and figurative meanings in phraseological fusions is lost, figurative meaning became the main for them. That's why it is so difficult to translate phraseological fusions into other languages.

Phraseological unities are such set expressions, which while having one metaphoric meaning clearly preserve features of semantic separateness of components: to spill the beans – выдать секрет; to burn bridges – сжигать мосты; to have other fish to fry – иметь дела поважнее; to throw dust into smb.'s eyes – заговаривать зубы; to burn one's fingers – обжечься на чем-либо.

"Phraseological unities approach to phraseological fusions due to their figurativeness and metaphor". "Connection between the components of phraseological unities is motivated, and metaphorical character is clearly observed".

Phraseological combinations are set expressions which contain words at the same time with free and phraseologically connected meaning: a bosom friend –

закадычный друг, a pitched battle – ожесточенная схватка, (to have) a narrow escape – спастись чудом.

In contradistinction to phraseological fusions and unities that possess integral indivisible meaning, “phraseological combinations are characterized by sense breaking”. In this sense they approach free word-combinations.

Having pulled out “reproduction” as one of the main features of phraseological units, N.M. Shanskiy continued the classification of V.V. Vinogradov and added one more type of phraseological units – the so-called “phraseological expressions”.

Phraseological expressions are such set in their structure and usage phraseological phrases that fully consist of words with “free nominative meaning and semantically can be divided”. Their only peculiarity is reproduction: they are used as ready-made speech units with constant lexical structure and definite semantic: live and learn – век живи, век учись; better untaught than ill taught – лучше быть неученым, чем неправильно ученым.

To translate phraseological units is rather difficult task. “Due to its semantic riches, figurativeness, laconic and brightness phraseology plays great part in the language” [4; 19]. It gives expressiveness and originality to speech. Especially widely phraseological units are used in oral speech and in literature: fiction or political.

While translating phraseological units translator should render their sense and reflect their figurativeness, having found analogous expression in English, and shouldn't lose stylistic function of phraseological unit.

To reach maximum coincidence while translating phraseological units from English into Russian, translator should be able to use all “kinds of translation” [3; 80].

1. *Equivalent*, identical phraseological phrase in Russian that coincides with English one in sense, figurativeness: as cold as ice – холодный как лед.

2. *Analogue*, such Russian set expression which is identical in meaning but different in metaphoric colouring (fully or partially)

3. *Descriptive translation*, when the sense of English phrase is explained with the help of free word-combination.

4. *Antonymous translation*, when negative meaning is revealed through the affirmative construction or on the contrary.

5. *Tracing*. This method is used when translator wants to underline figurative base of phraseological unit, or when it cannot be translated with the help of other kinds of translation.

Phraseological units as set expressions come into our language and speech from a great number of different sources. Mainly it is literary works. According to this fact we can point out such sources as:

1. The Bible

The apple of Sodom – красивый, но гнилой плод; обманчивый успех.

The beam (the mote) in one's eye – «бревно» в собственном глазу.

The blind leading the blind – слепой ведет слепого.

By the sweat of one's brow – в поте лица своего.

Can the leopard change his spots? – (букв. Может ли леопард перекрасить свои пятна?) Горбатого могила исправит.

A crown of glory – венец славы

Daily bread – хлеб насущный, средства к существованию

2. *Literary works of Ancient Greece and Ancient Rome*

Phraseological units: the golden age – золотой век, the apple of discord – яблоко раздора, Pandora's box – ящик Пандоры, Achilles' heel – ахиллесова пята, Augean stable(s) – авгиевы конюшни, a labor of Hercules – геркулесов труд, a labor of Sisyphus – сизифов труд, Lares and Penates (книжн.) – лары и пенаты, the thread of Ariadne (книжн.) – нить Ариадны, путеводная нить – have been taken from Ancient mythology.

With poems of Homer "Iliad" and "Odysseus" such expressions are connected as: Homeric laughter – гомерический хохот (оборот связан с описанием Гомером смеха богов); an Iliad of woes – повесть о бесчисленных несчастьях; a sardonic laugh – сардонический, язвительный смех; Penelope's web – ткань Пенелопы, тактика оттягивания; winged words – крылатые слова.

3. *English literature*

In modern English language there are many phraseological units, the main function of which is to strengthen the aesthetic aspect of language. The works of the famous English classic W. Shakespeare are considered to be one of the most important literary source according to the number of phraseological units, which enriched English language.

To make assurance double sure – для пущей верности.

The be-all and end-all – то, что заполняет жизнь, всё в жизни.

The milk of human kindness – "бальзам добродушия" (ирон.), сострадание.

To screw one's courage to the – набраться храбрости, отважиться.

To win golden opinions – заслужить благоприятное, лестное мнение о себе.

Full of sound and fury – грозные речи, которые ничего не значат.

To be or not to be? – Быть или не быть?

To cudgel one's brains – ломать голову над (чем-либо).

4. *American literature*

Many phraseological units came into English from the USA. The creators of some of them are known.

W. Irving: the almighty dollar – "всемогущий доллар" (обычно употребляется иронически); a Rip Van Winkle – "Рип Ван Уинкл", отсталый человек.

F. Cooper: the last of the Mohicans – последний из Могикан (according to the title of the novel); bury the hatchet – заключить мир, помириться, прекратить вражду; dig up the hatchet – начать войну; go on the war-path – вступить на путь войны, быть в воинственном настроении.

J. London: the call of the wild – "зов предков", "зов природы", обаяние девственной природы (due to the title of the novel); the iron heel "железная пята", империализм (due to the title of the novel).

M. Mitchell: gone with the wind – бесследно исчезнувший, канувший в прошлое (this expression became popular after her novel "Gone With the Wind" and film).

5. *French literature*

There are some examples of phraseological units, which were made by French writers and widely used in English (all phraseological units, borrowed from French,

are the translations): appetite comes with eating - аппетит приходит во время еды (this expression first met in the work of J. D'Angers "About reasons" and then was used by Rabelias); Buridan's ass - буриданов осел (about a person who cannot make a choice between two equal things).

6. German and Danish literature

Phraseological borrowings from German and Danish literature are not numerous. Only a few writers of Germany and Denmark enriched English phraseological fund with "pithy" expressions.

There are some examples: speech is silvery, silence is golden - «слово – серебро, молчание – золото» (firstly this proverb was met in the works of Tomas Carlyle); between hammer and anvil - между молотом и наковальней; the emperor has (или wears) no clothes - а король-то голый (expression from the tale of Danish writer H. K. Andersen "New King's Clothes"); an ugly duckling - «гадкий утенок» (a person who is appreciated unjustly lower than he is; according to the title of the tale written by Andersen).

If we wouldn't take into consideration the figurative aspect of phraseological units, they can be simply viewed as word-combinations. That's why it is possible to speak about their grammatical structure, about their components as the representatives of different parts of speech. Having analyzed some of the phraseological units, we can distinguish such types of structures;

1) V + N: Pass the buck, play hardball, pull strings, ring a bell, raise Cain, see red, see the light.

2) N + N: Pie-in-the-Sky, piece of cake, pencil pusher, Pandora's box, rank-and-file.

3) Adj + N: Rose-colored glasses, red tape, red herring, sacred cow.

These are the most spread formulas of formation of phraseological units. But we can distinguish much more if we enlarge them with some additional elements.

For example:

V + Numeral + N: Play second fiddle, have second thoughts

V + N + Adverb: Play cards right

V + Adjective + N: Roll out the red carpet, rub the wrong way,

Having been made once, phraseological units fix in the vocabulary of language and are used actively by people in all spheres of life to describe this or that situation.

We tried to point out some of spheres of usage of phraseological expressions:

1. *Profession or job*: Rank-and-file (the masses of low paid workers), pencil pusher (an office worker, clerk who does his or her paper-work job), red tape (endless and unnecessary paperwork and procedures), pink slip.

2. *Quality of a thing or a person*: Screw loose (to be harmlessly crazy), real McCoy (the genuine article, not an imitation), second-rate (of inferior quality, not the best), see red (to get angry), seventh heaven (blissfully happy), sixth sense (a feeling).

3. *Attitude to life*: Rock the boat (to disturb a situation, to cause trouble where none is wanted), rest on one's laurels (to be so satisfied with what one has already accomplished), run its course (to take or follow a natural progression without interference), play one's cards right (to do all the right things).

4. *Memory and its processes*: Ring a bell (to stir something in one's memory), rack one's brains (to search through one's mind intensively), pick someone's brain

(to get information from someone, using questions), my brain was cooking (someone was thinking intensively)

5. *Attitude to money*: Pinch pennies (to be very careful with one's money), pay through the nose (to pay a great amount, to pay too much), salt away (to save, store something, usually highly valued – for example money), sell like hotcakes (to sell quickly)

Of course, man's life is many-sided and one can point out hundreds of such spheres, where phraseological units can be used. The main task is to use them properly.

Список літератури:

1. Аничков И.Е. Труды по языкознанию. - С-Петербург: Наука, 1997.
2. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Виноградов В.В. Лексикология и лексикография: Избр. Тр. - М.: Наука, 1986.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. – М., 2001.
4. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. - М., 1990.
5. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М., 2001.
6. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. - М.: Международные отношения, 1996.
7. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. 3-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 2001.
8. Пастушенко Л.П. Английские фразеологические единицы в составе фразеологического поля. Дис. канд. филол. наук. – Киев, 1982.
9. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. – М., 1996.

УДК 75.052

Трубінова Л.І.

учениця

Олех А.П.

учитель історії та економіки, заслужений учитель України

Конопської спеціалізованої школи I-III ступенів №3

Конопської міської ради Сумської області,

м. Коноп

anatoliy.oleh07@gmail.com

СТРИТ-АРТ:

КЛАСИФІКАЦІЇ, ІСТОРІЯ ТА РЕАЛІЇ

В усі часи одним із найкращих та найдоступніших способів виявлення свого світогляду й уявлення про світобудову було саме образотворче мистецтво. Сьогодні вже не знайти людини, яка б не знала, як поводитись із фарбами, олівцями та пензликом. Проте все в нашому житті постійно зазнає змін і розвивається. Так і мистецтво малювання із плином часу набуло абсолютно нових рис та породило нові цікаві та неординарні види – методи висловлювання ідей, пропаганди та привернення уваги до важливих питань сучасного суспільства.

Однією із найяскравіших є течія стрит-арту, що дала можливість молодим митцям подивитись на зміст їхньої творчості зовсім з іншого боку, створювати щось ще масштабніше та цікавіше за традиційні «твори полотна». У наші дні вже не є новинкою своєрідні та яскраві графіті на парканах і мурали на стінах багатоповерхівок. Але протягом багатьох років змінювалися смаки, уподобання та мода. Спектр стилів набував нових відтінків. Тому і стрит-арт весь час зазнавав кардинальних змін. Сьогодні «вуличне мистецтво» сприймається широким загалом як особливий вид політичної та соціальної творчості.

Для початку маємо визначити, що ж таке вуличне мистецтво? Стрит-арт – образотворче мистецтво, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Основна частина стрит-арту — графіті (спрей-арт), але не можна ототожнювати їх. До такого виду мистецтва належать також постери (некомерційні), трафарети, мурали, мозаїки, світлодіодне мистецтво, шаблонне графіті, фотошпалери, стікер-арт, в'язане графіті тощо. Мотиви і цілі шедеврів вуличних художників є дуже різноманітні. «Стрит»-художники за допомогою своїх стрит-картин намагаються спілкуватися зі звичайними людьми на різні соціально значущі теми. Існують дві основні течії стрит-арту: активізм і підбивна діяльність. А стіни, вагони, огорожі та навіть смітники міста стали втіленням справжнього полотна для цього [1].

Найнаполегливіші мистецтвознавці шукають витoki стрит-арту ще в давніх часах палеоліту, коли стародавні люди зображували тварин на стінах печер. Якщо печерні люди створювали подібні малюнки для свого роду, свого племені, своєї спільноти, то перші стрит-художники керувалися схожою, але більш глобальною метою – показати свою творчість цілому місту чи іншому населеному пункту.

Гасла протесту й політичні (або соціальні) коментарі на стінах будинків стали попередниками сучасного графіті та інших видів стрит-арту. У вигляді тексту або простих знаків він став відомим вже в другій половині ХХ століття.

Один із перших екземплярів графіті – «Кілрой був тут» (від англ. «Kilroy was here») – був створений ще за часів Другої Світової війни. Це – простий малюнок людини з довгим носом, що визирає з-за стіни. Авторство цього надпису приписують працівнику кораблебудівельної компанії Джеймсу Кілрою, який малював його на внутрішніх стінах кораблів, над якими працював. Поширилась ця фраза вже завдяки американським військовослужбовцям, які залишали її в місцях розташування своїх військових частин.

Історія ж масового стрит-арту починається саме з американського графіті 60-70-тих років. Художники та дослідники Роджер Гастман та Калєб Нілон називають графіті «рок-н-ролом візуального мистецтва», який створив покоління дітей. В 60-ті роки осередком першого масового руху графіті стала Філадельфія, але найгучніший бум припав на Нью-Йорк 70-х років. Саме нью-йоркська молодь розвинула графіті до рівня мистецької форми, яка за 30 років еволюціонувала від примітивних автографів до муралів на стінах багатоповерхівок. Метою кожного графіті-майстра на той час було стати загальновідомим, аби мегаполіс знав його ім'я. Оскільки тоді місту не вистачало коштів на боротьбу з графіті, фарба на вулицях Нью-Йорка не

встигала висихати. Особливо дісталось місцевому метро – зупиняти стрит-художників було нікому, тому вагони розмальовувались технікою «згоривниз», і цілі потяги опинялись під шарами фарби.

А от сам термін «стрит-арт» отримав популярність на початку 1980-х років і пізніше використовувався як назва наступних вуличних шедеврів. Таким чином, у 80-ті роки з'являються чоловічки Кіта Харінга, мітки «SAMO©» Жана-Мішеля Баскія і написи «I AM THE BEST ARTIST» Рене Монкади. В той же час муніципалітет започатковує рішучу політику по забороні та видаленню графіті, а також лімітує продажі фарби. Такі перешкоди дещо обмежують масову творчість, але не зупиняють найбільш наполегливих художників, що тепер йдуть на вищий ризик (в буквальному сенсі) і починають розмальовувати навіть дахи та висотки. Серед зірок того часу – Fab 5 Freddy, Zephyr, T Kid та Seen [2].

Сьогодні вуличне мистецтво набирає нових обертів і стає ще популярнішим. Воно закріплює свої позиції та розвивається до повноцінного жанру творчості. Підтвердженням цього є існування Музею Стрит-Арту в місті Санкт-Петербург, де майже кожен рік поновлюються зразки його сучасних робіт. У 2018 році була створена виставка «Графіті в епоху Інтернету».

Ще одним доказом поширення цього мистецтва є те, що зараз воно використовується навіть у освітніх цілях. Це доводять різноманітні дитячі малюнки майбутніх професіоналів, що нині навчаються в художніх та мистецьких школах, на парканах, стінах занедбаних будівель тощо. Ці шедеври створюються під керівництвом викладачів з дозволу міських рад, що дає змогу не лише самовдосконалюватися, а й пропагувати та виховувати патріотизм, почуття любові до рідного краю, поважати національну мову та культуру, піднімати питання про захист дітей, соціальну справедливість тощо.

Проте не всі в захваті від такого прояву творчих здібностей. Дехто вважає, що стрит-арт – це спосіб засмічення міст різними зовсім не естетичними об'єктами, незрозумілими образами чи безглуздими написами. Саме через це з моменту свого виникнення стрит-арт веде боротьбу за існування, часто переходить у підпілля. Тому важливим кроком на шляху його легалізації є діяльність самої влади, яка може організовувати виставки, фестивалі вуличного малюнку з відзначенням кращих, конкурси ескізів до майбутніх муралів на стінах будинків чи тематичних графіті на парканах та огорожах.

Подібна робота вже впроваджується в багатьох містах України, у тому числі, у Конотопі Сумської області, де за ініціативи міських відділів освіти та молоді з'явився ряд яскравих дитячих робіт у стилі графіті та муралу, про що свідчать наступні фотографії.

Одним із легалізованих видів стрит-арту є саме мурал. Це різновид монументального мистецтва, що є живописом на архітектурних спорудах. Іншими словами його ще називають монументальним живописом.

Сьогодні в дослідників немає сумніву, що перші мурали з'явилися ще в добу наскельних та печерних розписів. Завдяки стаціонарності та довговічності вони збереглися майже в усіх культурах, що мають ознаки розвиненої цивілізації. Існують різні техніки виконання муралів. До них відносяться: фреска – техніка настінного малярства, що передбачає живопис на вологій

штукатурці; альсекко – живопис по сухій твердій штукатурці, що повторно зволожена; фреска-бурон – живопис, що наноситься на вологу поверхню та виконується лужним резистентним пігментом; меццо-фреска – метод, при якому малюнок наносять на майже суху поверхню.

Рисунок 1 – Стрит-артовий напис на в'їзді в місто Конотоп

Рисунок 2 – Мурал на конотопському трамваї

Крім того, сучасні муралісти намагаються все ж наблизити свої витвори до більш естетичних зразків та надають їм неповторної художньої колоритності, деталізації та витонченої реалістичності.

Багато зарубіжних модерних «Героїв вулиць», таких як Деррі МакРей, Ксав'є Пру, Invader, Каледонія Денс Керрі, Blu, Ron English [3] та вітчизняних митців, серед яких Алекс Максимов, Оля Родняк, Олександр Бритцев, Саша Корбан, Артем Прут, команда UpTown, Taras Arm [4] та інші присвячують свою творчість саме стрит-арту в наші дні. Тому що це сучасний, цікавий, неординарний та непередбачуваний вид мистецтва, який дає можливість розкрити та заявити про себе всьому світові та привернути увагу суспільства до нагальних проблем людства.

Список літератури:

1. Стрит-арт: от протеста до искусства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://culture.pl/ru/article/strit-art-ot-protesta-do-iskusstva>
- 2 Timothy Werwath. The Culture and Politics of Graffiti Art [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hiphop-network.com/articles/graffitiarticles/graffitiart.asp>

3. Топол В. В ім'я вулиці: найбільш легендарні постаті в історії стрит-арту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://streetheroes.platfor.ma/legendi-strit-artu/>
4. Максименкова М. Урбанізм по-київськи: найяскравіші мурали столиці [Електронний ресурс] / Портал ТСН. – Режим доступу: <http://tsn.ua/special-projects/murals/>

УДК 811.133.1

Черкасова Т. В.

*вчитель французької мови, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист
КЗ "Навчально-виховний комплекс
"Гімназія №11 - спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов
I ступеня - дошкільний навчальний заклад "Еврика"
Кам'янської міської ради
tatianatcherkassova@gmail.com*

МЕТАФОРА ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ (ЗА РОМАНОМ АННІ ГАВАЛЬДИ «35 КІЛО НАДІЇ»)

Явище метафоричності привертає увагу дослідників не випадково. Метафоричність вживання слів є однією з можливостей створення експресії, оскільки вона, зазвичай, пов'язана із семантичними зрушеннями, що зумовлюють додаткову експресивну насиченість тексту загалом.

Темою роботи є метафора як стилістичний засіб французької мови. Проблема метафори становить об'єкт численних лінгвістичних досліджень. Її вивчали такі науковці як Дж.Лакофф, М.Джонсон, Гальперін І.Р., Арутюнова Н.Д., Мещерякова О. Х, Мацько Л.І., а також французькі лінгвісти Ш. Баллі, Г. Боннард, М. Обадіа.

У час технологічного прогресу та віртуального спілкування мова втратила свою неповторність та особливий стиль. Люди вже не пишуть довгі та проникливі листи, дотримуючись художнього стилю, бо стислість та лаконічність почали домінувати не тільки у діловому світі, а й в повсякденному житті. Тому в цій роботі актуальною є спроба відтворити надзвичайну образність мови і показати усю різноманітність вербального спілкування. Роман письменниці Анні Гавальди являється сучасним відображенням проблем сьогодення, але у той же час є прекрасним взірцем збереження традицій літературного жанру і представляє собою гарний матеріал для глибокого вивчення характерних особливостей французької мови на прикладі метафор.

Метафори займають чималу долю слів і виразів в нашій мові. Ми користуємося ними, створюємо їх непомітно для себе. На думку О.Х.Мещерякової, метафори грають безперечно важливу роль в мові, поповнюючи недолік слів для позначення новоз'явившихся понять, що особливо важливо для мови науки, а також виконують і багато інших функцій [1].

Метафора - універсальне явище, яке властиве всім мовам. Її універсальність виявляється у просторі та часі, в структурі мови і в її

функціонуванні. Багато лінгвістів навіть стверджують, що вся наша мова - це кладовище метафор.

Арістотель був першим, хто описав метафору як термін і він писав, що «метафора полягає у перенесенні на ім'я загального значення, на різновид з гатунку, на гатунок з різновиду, на один гатунок з іншого або на підставі певної пропозиції (аналогії)» [2].

Одна з основних функцій, яку виконує метафора — це додання мови образно-експресивного забарвлення, що поєднується з яскраво вираженою емоційною оцінкою. Ще одна функція метафори — номінативна. Вона полягає в поповненні мови лексичними і фразеологічними конструкціями. Метафора виконує також концептуальну функцію. Концептуальна метафора — це використання переносних значень слів для вираження непередметних смислів в науковій і суспільно-політичній мові. Крім основних функцій, метафора виконує ще безліч інших: образно-наочну, репрезентативну, передбачувану, орнаментальну [3].

Дослідники виділяють два основних види метафор. Перший — стерта або загальномовна метафора (*merveilleuse matinée*), яка є настільки загальноприйнятим і розповсюдженим виразом, що його переносне значення не вловлюється. Другий вид — різка метафора (*le petit déjeuner est un supplice*), коли зіставляють явно не зіставні поняття. Ця метафора вражає новизною, несподіваністю і непередбачуваністю асоціативного зв'язку. На перший погляд, такого зв'язку ніби немає. Тільки на фоні дискурсу, добре знаючи текст і підтекст; поміркувавши, можна повірити у його істинність. Даний вид найбільш часто зустрічається в художній літературі і є характеристикою ідіостилю письменника [4].

Крім цих двох, є ще інші види метафор. Наприклад, метафора-формула (*la caverne d'Ali Baba*), яка близька по вигляду до стертої метафори, але вона є настільки стереотипною, що вжити фразу у прямому значенні вже проблематично.

Метафора може ускладнюватися на основі кількох асоціацій між предметами. Таку метафору називають розгорнутою. Вона складається з великого текстового фрагмента, протягом якого розгортається її метафоричний сенс. У художній літературі й поезії дуже часто розгорнутої метафорою є твір, вірш, притча, невелика розповідь.

Розрізняють індивідуально-авторські (*le mois de juillet a filé à toute allure*) та загальноживані метафори (*grosse crise à la maison*), причому лінгвісти наголошують, що гумористичний ефект здатна створювати образна, індивідуально-авторська метафора, яка зближує об'єкти, які, на перший погляд, неможливо порівняти, і викликає несподівані асоціації, і чим більша ця невідповідність, тим сильніший гумористичний чи сатиричний потенціал метафори [5].

За стилістичним забарвленням метафори розрізняють:

1. за структурою:

– проста, виражена одним або декількома словами. Вона може бути одночленна та двочленна (*de vrais zombies*);

– складна метафора (*mon mal de ventre se transforme en une boule très dure*), яка складається із декількох слів, вжитих метафорично, котрі утворюють єдиний образ, тобто із низки взаємопов'язаних простих метафор, котрі доповнюють один одного;

– складена або композиційна (*l'odeur de l'école, l'odeur du Bonheur, l'odeur du cambois, de la graisse, du radiateur électrique, du fer à souder, de la colle à bois, du tabac et du reste*) метафора, яка може простягатися на протязі усього твору. Композиційна метафора - метафора, котра реалізується нарівні тексту.

2. за змістом:

– гіперболічна метафора (*je me suis mis à hurler*), яка є явним й навмисним перебільшенням для посилення виразності й підкреслення сказаної думи;

– літота (*une petite souris perdue dans une robe de chambre bleue*), антонімічне явище, коли для досягнення виразності явно щось зменшують;

– персоніфікація (*mon pantalon avait glissé*), явище, коли тварині чи предмета приписують людські якості;

– опредметнення (*Je me demandais à quelle sauce j'allais encore être mangé*), явище, коли людині приписують властивості неживого предмета та позбавляють роду, називаючи "воно", тобто середнім родом;

– синестезія (*il avait une boule dans sa gorge, qui remontait tout doucement, et mon nez commençait à me piquer*), явище, коли об'єднують поняття, котрі сприймаються різними органами чуття;

– символ (*une montagne d'épluchures*), образ, який несе в собі певну інформацію;

– алегорія (*J'écrivais sur des nuages*), зображення абстрактної ідеї, поняття за допомогою образу [5].

Анна Гавальда використовує метафору для глибокого осмислення сучасних проблем молоді, що робить її манеру письма цікавою та неповторною.

Сама назва твору є метафоричною, що посилює емоційне навантаження і робить її лейтмотивом усього роману. «35 kilos d'espoir» - «35 кіло надії».

Ця метафора є композиційною за своєю структурою, тобто реалізується нарівні тексту і її ідея підтримується на протязі усього твору. Вона класифікується як індивідуально-авторська і утворюється перенесенням ознак речей неживих до істот. Головний герой роману є хлопчик Грегуар, який має певні проблеми з навчанням, пов'язані з фізіологічними особливостями. Але він наділений особливим талантом, який в повній мірі може розкрити його особистість. Він є підлітком, якого не розуміють дорослі і не сприймають однолітки, але Грегуар не втрачає надії у пошуку свого істинного «я» і справжнього покликання. 35 кілограм ототожнюються з самою сутністю хлопчика, а надія – те, чим він керується у своєму житті.

На прикладі роману «35 кіло надії» була здійснена спроба дослідити стилістичну функцію французьких метафор. У роботі проаналізовано 200 метафор. Наведемо деякі приклади.

« Ma vie a déraillé »

Дана метафора за структурою є складною, а за змістом – гіперболічною.

У ній життя ототожнюють з потягом, тому що воно таке ж швидке і скороминуче як цей вид транспорту. Так, як і потяг може зійти з рейок і

створити хаос, так і життя стає безладним та жахливим, коли нібито все у ньому відбувається не за загальноприйнятими нормами та не за нашими бажаннями. У творі автор хотів підкреслити всю глибину проблем головного героя.

«*Ce garçon a une tête en forme de passage*»

Ця індивідуально-авторська метафора є складною за класифікацією в той же час. Голову порівнюють з переходом, тому що, як і в переході постійно відбувається рух, мішанина, люди то входять, то виходять, так і в голові знання надовго не затримуються. Частині людського тіла надаються риси предмету. Анна Гавальда використовує такий вислів, щоб точніше показати неспроможність Грегуара запам'ятовувати інформацію.

«*Ce garçon a une tête en forme de passage, des doigts de fée*»

Це приклад складної метафори, яка переносить ознаку істоти на неістоту. Звичайним людським пальцем надається магічна сила. Тільки такі чарівні істоти, як феї можуть наділити щось надприродними рисами. Український прототип: вислів «золоті руки». Метафора надає портретну характеристику, збагачуючи образ головного персонажу. Автор наголошує на винятковості та особливості таланту Грегуара. Головний герой має феноменальну здібність: він майструє різні прилади, навіть не знаючи елементарних правил фізики, математики, креслення. Він народився не звичайним хлопчиком, а талановитим винахідником. Його пальці наділені магічною силою, тому що мають змогу робити те, що простим людям не під силу.

«*Il était toujours scotché à sa console ou à ses feuilletons débiles*»

Ця фраза є концептуальною і загальновживаною метафорою.

З клейким матеріалом – скотчем провели паралель з дієсловом, яке можна трактувати і в прямому сенсі. Таким чином «бути приклеєним» - це означає залишатися нерухомим протягом великого обсягу часу біля якогось предмету. Автор увела в текст цю метафору, щоб показати різницю між звичайним підлітком – Шарлем, який вільний час проводив банально і примітивно, приклеєним до комп'ютерних ігор та коміксів. Французька письменниця мала бажання показати міру цього потягу та захоплення, тому що крім ігор, сусідський хлопчик нічим не займався.

«*Je rêvais que je me transformais en mouette*»

Це приклад складної та активної метафори. У цій метафорі людині надаються надприродних можливостей: перетворюватися у різних істот. Природньо, що була обрана морська пташка, тому що вона означає політ і свободу. Якщо стати чайкою, то відразу можна відчувати легкість і можливість самому приймати рішення і керувати своїм життям. Анна Гавальда користується цією метафорою, щоб показати, як Грегуар хотів звільнитися від усіх пут, які заважали йому займатися улюбленою справою, стати вільним від зобов'язань.

«*Je me demandais à quelle sauce j'allais encore être mangé*»

Цей вислів є складною та різкою метафорою.

Людина розглядається як об'єкт, який можна подати у вигляді блюда, приправивши соусом. Метафорично так виражають весь той моральний негатив, який буде направлений на героя. Його, можна сказати, «з'їдять».

Автор вживає цю метафору, щоб показати, як Грегуару вже набридли скандали, крики, йому хотілося, щоб його сприймали таким як він є. Кожен вечір хлопець чекав нарікань і це було нестерпною мукою. Отже, коли родичі бажали серйозно з ним поговорити, він готувався до найгіршого.

«*Les lignes dansaient devant mes yeux*»

Цей вислів - складна та індивідуально-авторська метафора.

Звичайні рядки у зошиті чи в книжці набувають здатності отримати нове життя з талантом до танцю. У цій фразі алегорично показана нездатність сфокусуватися на певній задачі. Автор застосовує цю метафору, щоб описати стан головного героя на екзамені. На екзамені він не міг зібратися, за допомогою свої знань отримати перепустку на навчання через своє хвилювання. Грегуар втратив можливість сконцентруватися, тому перед його очима «бігали рядки».

Таким чином, було з'ясувано, що найчастіше письменниця використовує складні, гіперболічні та алегоричні метафори, і в меншій мірі - концептуальну, персоніфіковану та синестезію. Визначну роль відіграють індивідуальні-авторські метафори, які свідчать про неперевершений талант Анни Гавальди.

Автор роботи дійшов до висновку, що письменниця обрала цей стилістичний засіб, щоб підкреслити характерні риси героїв роману, показати всю глибину проблем, з якими вони стикаються, створити у читача більш образне уявлення і глибше розуміння основної ідеї роману.

Можна стверджувати, що зазначений роман є оригінальним тлумаченням проблем сучасної молоді, написаний простою і зрозумілою мовою, але водночас з тим стиль та манера автора залишаються неповторними завдяки метафоричним засобам, які вона використовує.

Список літератури:

1. Мещерякова, О. Х. Про метафору. — [Електроний ресурс]. — Режим доступу:<http://www.philippovich.ru/Librarv/Books/ITS/wwwbookyist6/mesharecova.htm>.
2. Аристотель. Поетика. - Л., 1927. — С. 39.
3. Гак В.Г. Метафора универсальная и специфическая. Метафора в языке и тексте. — М.:Наука, 1988. — С.13.
4. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. — М.: Прогресс, 1990. — С. 22-40. 3. Баранов А.Н. О типах сочетаемости метафорических моделей // Вопросы языкознания. - М.: №2, 2003. — С. 73-94.
5. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І.Мацько, О.М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с
6. Anna Gavalda 35 kilos d'espoir. — Bayard Editions Jeunesse. - Paris, 2002

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ

З плином часу наше життя вдосконалюється, йде вперед, покращується, осучаснюється. Традиції змінюються, нові, більш сучасні технології активно впроваджуються і впевнено завойовують прихильників. Виникають також нові шляхи комунікації, адже людина не може жити поза соціумом, без спілкування. Зокрема, соціальні мережі стали невід'ємною частиною спілкування багатьох людей у всьому світі, і особливо підлітків, які вже навіть не уявляють свого життя без них. Школярі нерідко просиджують у своїх улюблених мережах увесь свій вільний час, не відриваються від них навіть у школі, на уроках, у дорозі, через них менше часу приділяють сну, прогулянкам чи іграм на свіжому повітрі.

Упевнено увійшовши в наше життя та посівши в ньому окреме, дуже важливе, місце, соціальні мережі внесли свої корективи.

Актуальність та новизна даного дослідження зумовлюється тим, що дає можливість практично проаналізувати проблеми підлітків, виявити проблеми реального спілкування та недостатність вміння користуватися різними джерелами для отримання інформації, допомогти виявити особистісно-психологічні деформації підлітків.

Автором були розроблені анкети на тему: «Соціальні мережі у нашому житті», проведено два тематичних опитування учнів старших класів із метою з'ясувати, яке місце, на їхню думку, посідають соціальні мережі в їхньому житті

Як свідчить опитування, найчастіше підлітки заходять в мережу «Instagram», дещо менше цікавляться соціальними мережами Facebook, Google+, Twitter. Підвищену цікавість саме до цих мереж, особливо першої з них, пояснюють їх функціоналом: у них спілкуються зі старими друзями і знаходять нових, слухають музику, діляться світлинами. Натомість національні мережі цікавості до себе у старшокласників досі практично не викликають.

Резюмуючи результати нашого анкетування, можна виділити причини, що призвели до такого стану справ:

Переважає більшість учнів «підсіли» на найпоширенішу мережу «Instagram» та інші у 8-11 років. У цьому віці їх найбільше приваблювали ігри та фільми, над якими вони просиджували годинами. «Сидячи» там, діти «обросли» друзями і виробили для себе звичку обмінюватися швидкими актуальними повідомленнями, приміром, розкладом уроків, враженнями від

шкільних подій тощо. Та навіть коли вони підросли і стали менше грати в ігри (виявили, що зручніше грати в ігри чи дивитись фільми на спеціалізованих сайтах), час їх перебування в соціальних мережах не скоротився і досі переважно сягає трьох, а для багатьох п'яти годин.

Підлітки настільки «зжилися» з улюбленими соціальними мережами, що звичка не випускати з рук телефон призвела до того, що декому простіше показати свої емоції, просто пославши смайлика чи вітальну картинку-листівку, ніж зустрітися з другом віч-на-віч і просто поговорити. Схоже на те, що підлітки настільки звикли ховатися за смайликами та лайками, що втратили елементарні навички спілкування з представниками протилежної статі. А через це багато хто з них не здатен висловити свої почуття особисто, прилюдно. Та й взагалі не розвинули у собі здатність словами висловлювати свої почуття.

Як зізналась більшість опитуваних, вони охоче знайомляться й товаришують з людьми, яких ніколи не бачили насправді, що є свідченням невміння знаходити справжніх друзів поряд із собою. З іншого боку, завдяки таким знайомствам підлітки можуть збільшити географічне коло друзів, дістають можливість розширити кругозір.

Через переважно «сидячий», віртуальний спосіб життя чимало учнів не виробили в собі такі риси характеру, як сміливість, уміння нести відповідальність за свої слова, усвідомлення того, що кожне сказане слово може мати незворотні наслідки для них та їх оточення, і в реальному житті не працює кнопка типу Reset (спробувати ще раз або вийти з мережі).

Частина підлітків зізнається, що в їхньому житті траплялося так, що конфлікти з соціальних мереж переносилися в реальне життя, і це свідчить, що вони дійсно просто «живуть» у цих мережах, що стали невід'ємною частиною їх буття.

Стаючи дорослішими і більш свідомими, підлітки частіше звертаються до інших мереж (учні 10-х класів частіше заходять у Instagram/Twitter, ніж 11-класники). Однак національних серед цих мереж немає, оскільки ті досі не набули такої ж популярності і не стали настільки ж зручними, як уже звичні для дітей. Так, спроби деяких школярів спілкуватися у Facebook зазнали поразку тому, що чат, у якому можна це робити, не виводиться прямо на сторінці користувача, в нього треба переходити окремо. Оскільки діти в основному користуються телефонами, а не комп'ютером, робити так їм не зручно.

Широко розрекламована мережа Ukrainians, заснована 17 травня 2017 року канадською ІТ-компанією припинила своє існування 15 серпня того ж року, так і не зумівши стати конкурентом іншим соціальним мережам (хоча й набрала близько 400 тис. користувачів). Чимало підлітків навіть не дізнались про її існування. Що, до речі, свідчить як про їх аполітичність та несвідомість. [5]

Ці ж причини не дають можливості підліткам об'єктивно оцінити вплив соціальних мереж на їхнє життя. Удвічі більше учнів в анкеті відзначили добрий вплив на них соціальних мереж, і лише меншість підлітків усвідомлює, що соціальні мережі справді забирають у них дорогоцінний час. Над іншими, названими вище, негативними наслідками багатогодинного сидіння в соціальних мережах вони й узагалі не задумуються.

Дослідження проводилось у НВК гімназії №11. У ході дослідження був використаний метод анкетування. У дослідженні брало участь 103 респонденти 15-17 років. На запитання « Скільки часу на добу учні проводять в соціальних мережах?», було отримано такі результати: 29% учнів проводять в соціальних мережах 5 годин на добу, 48% - 3 години на добу, 23% - 1 годину на добу.

Відповідаючи на запитання, якій соціальній мережі віддають перевагу, дійшли висновку: переважна більшість учнів 11-х класів вказала, що надає перевагу такій соціальній мережі, як Facebook, а учні 10-х класів обрали таку соціальну мережу, як Instagram. На жаль, тільки 2 учня 11-х класів обрали національні мережі.

Мотиваційним компонентом для реєстрації опитаних старшокласників в соціальних мережах були: для 47% – можливість спілкування із зареєстрованими раніше друзями; для 24 % – бажання знайти нових друзів, нові знайомства; для 26% - допомога у навчанні, можливість отримати нові знання; для 3 % – можливість грати в онлайн-ігри.

Розглядаючи питання «Вплив соціальних мереж на ваше життя», 69% учнів відповіли, що соціальні мережі позитивно впливають на їхнє життя, тому що сприяють розвитку освіти, дозволяють отримати корисну, нову інформацію, проводити дозвілля, знайомитися з відео й аудіо новинками, допомагають у навчанні, а 39% старшокласників вважають, що соціальні мережі негативно впливають на їхнє життя, забирають багато часу, відволікають від навчання. Дуже часто підлітки в соціальних мережах можуть наразитися на он-лайн-загрози.

Соціологічні дослідження, ініційовані компанією «Київстар» у 2009 році, свідчать: 76% батьків не знають, які сайти відвідують їхні діти; 17% дітей готові надати інформацію про себе і свою родину; 28% можуть без вагань надіслати свою фотокартку незнайомцям; 22% час від часу потрапляють на сайти «для дорослих»; 14% дітей час від часу надсилають платні SMS для отримання бонусів в он-лайн іграх або соціальних мережах, не звертаючи увагу на вартість цих повідомлень; лише 18% реально слідкують за життям дитини в мережі [1].

Результати відповіді на питання «Чи слідкують батьки за вашим життям в соціальних мережах?» показує, що 88% батьків перевіряють сайти, соціальні мережі, Інтернет-сторінки, якими користуються учні, але 12% - не цікавляться життям своїх дітей в соціальних мережах.

У процесі виконання роботи було проаналізовано, які саме соціальні мережі і яким чином впливають на підлітків гімназії №11. Завдяки проведеному анкетуванню було встановлено, що рівень зануреності підлітків у віртуальне життя соціальних мереж досить високий. Учні з 8-10 річного віку стають активними користувачами соціальних мереж і, навіть, у старших класах продовжують щодня просиджувати в них по 3-5 годин. Тож практично кожен з них підпадає під вплив соціальних мереж з усіма їх позитивними і негативними сторонами.

Завдяки користуванню соціальними мережами підлітки активно спілкуються, хоча нерідко лише віртуально, не вміючи знаходити товаришів і підтримувати широке коло друзів у реальному житті. А тому й втрачають

здатність висловлювати свої думки, передавати почуття безпосередньо співрозмовнику. Втім, деякі школярі, навпаки, настільки активно ведуть себе в кіберпросторі, що завдяки цьому до них залучаються «у друзі» нові шанувальники.

Соціальні мережі допомагають з пошуком і поширенням інформації, але одночасно поглинають надто багато уваги та часу підлітків. Замість того, щоб більше уваги приділити вивченню шкільних предметів та саморозвитку, учні марнують час на нерідко зовсім порожнє, примарне спілкування.

Навчившись майстерно знаходити й передавати будь-яку інформацію, не відходячи від комп'ютера чи телефону, підлітки не завжди можуть так само вправно орієнтуватись у пошуку потрібної інформації у книгах, довідниках, а тим більше на вулицях та підприємствах міста.

На жаль, чимало учнів не помічають, що стали рабами звички «зависати» у соціальних мережах, і не усвідомлюють, скільки дорогоцінного часу їм віддають, просто марно його втрачають. Таке тривале «занурення» у віртуальну реальність не може не позначатися й на їх успішності у навчанні.

Список літератури:

1. Белінська О. Н. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати / О. Н. Белінська, А. М. Жичкина [Електронний ресурс] // Белінська О. Н., Жичкина А. М. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати. Режим доступу: www.psychology.ru/internet. – Заголовок з екрану.

2. Соціальні мереж в інтернеті. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

3. Соціальні мережі. Плюс чи мінус? [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://cit.ckipo.edu.ua/wiki>

4. В Украине «победили» опасных «Синего кита» и «Красную сову» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dnepr.info/news/v-ukraine-pobedili-opasnyh-sinego-kita-krasnuyu-sovu>

5. Ukrainians [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ukrainians>

УДК 37.01/09

Бондаренко А.Ю.

*учитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії, старший учитель
Виноградівський НВК П'ятихатської райради Дніпропетровської обл.,
с. Виноградівка.
anjelika2608@gmail.com*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ПАМ'ЯТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ МЕТОДАМИ ЕЙДЕТИКИ

Сучасному суспільству потрібен не виконавець, а творець, людина, яка здатна жити повноцінним життям в інноваційному просторі сьогодення і своєю діяльністю цей простір створювати. Ось чому чим більше ми тренуємо свій мозок, розвиваємо фантазію та творчі здібності, тим більше цікавих ідей і рішень до нас будуть приходити. Лише творча особистість, спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрямки розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Із людини розумної вона повинна перетворитися на людину свідому, а для цього необхідно переходити на нові технології навчання.

Сьогодення вимагає від людини запам'ятовування великої кількості інформації, і робити це треба швидко і на тривалий час. Учителі, працюючи з дітьми, в основному спираються на механічну пам'ять та логічне мислення, але в міру певних особливостей не кожна дитина може похвастатися своїми феноменальними можливостями. Тоді виникає питання: «Що ж робити таким школярам? Виявляється, вихід є. Допоможе нам в цьому інноваційна технологія «ейдетика». Для неї не існує нездібних учнів. Науково доведено, що 40% людей планети є активними ейдетиками, а 60% – латентними [5].

Багато хто думає, що ейдетика - це «дитя» ХХІ століття. Але насправді традиції ейдетики йдуть своїм корінням в епоху Древньої Греції. Адже ще в працях мислителів Античності можна прочитати про ейдетика як про явище, що дозволяє говорити про унікальну здатність емоційного відтворення через певний проміжок часу наочних образів як предметів, так і подій.

У 90-х рр. ХХ ст. ейдетика зацікавила вченого, доктора педагогічних наук І. Матюгіна, який з групою дослідників вивчив накопичений людством досвід ефективного запам'ятовування і розробив 27 методів образного розвитку уваги та пам'яті. Ця методика спирається на вміння людини уявляти і фантазувати за допомогою зорових уявлень й відчуттів (тактильних, нюхових, смакових тощо).

В Україні відкриття І. Матюгіна впроваджує Є. Антошук, керівник «Української Школи Ейдетики», де кожен може навчитися в ігровій формі запам'ятовувати слова (у тому числі й іноземні), цифри, обличчя, імена, вірші, тексти тощо.

Методи ейдетики сьогодні базуються на використанні образів. Діти запам'ятовують інформацію пропускаючи її через емоції у позитивному настрої. Якщо ми своєю фантазією окрасимо необхідну нам інформацію, то

вистягнути її зі своєї пам'яті буде набагато простіше, адже всі «речі», які там зберігаються, будуть кольоровими та незвичайними».

Знання і використання спеціальних мнемотехнік дозволяє краще запам'ятати цифрову інформацію, специфічні тексти і терміни, імена, особи та прізвища і багато іншого. Головним принципом мнемотехніки є заміна абстрактних об'єктів поняттями, що мають візуальне уявлення.

На уроці української мови, вивчаючи в 5 класі тему «Правила вживання знака м'якшення», для запам'ятовування літер, після яких пишеться м'який знак, я використовую метод «Буквений код». Він передбачає утворення смислових фраз із початкових літер. Наприклад, м'який знак пишеться після д, т, з, с, ц, л, н – де ти з'їси ці лини. У процесі пояснення матеріалу також пропоную переглянути анімовану казку «М'який знак».

М'який знак

М'який Знак давно і безнадійно закоханий у літери Д, Т, З, С, Ц, Л, Н. Він ходить за ними із слова в слово. Їм це подобається, тому що М'який Знак має м'який характер. Д, Т, З, С, Ц, Л, Н від його сусідства теж стають м'якими.

Одного разу М'який Знак вирішив стати біля літери Р, але він не знав, що вона не любить букв, від яких ніколи не отримаєш звуку. Р почала нарікати, що не хоче бути м'якою. Зав'язалася суперечка. М'який Знак почав втрачати терпець, але нічого не міг із собою вдіяти. Літера Р пішла на поступки і дозволила стояти поряд у прізвищах Зорькін та Горький, а також у середині складу перед О.

Здобувши перемогу, М'який Знак почав наступати на губні літери Б, П, В, М, Ф та шиплячі Ж, Ч, Ш, Щ. Але не тут – то було. Губні і шиплячі об'єдналися і викинули М'який Знак геть від себе.

М'який Знак відступив, бо мав дуже м'який характер і не міг протистояти суворим законам Граматики, яка одна розпоряджається всім, що написано на папері.

Сучасний урок важко уявити без використання на ньому інформаційно-комунікаційних технологій. Після написання шести казок, вирішила їх презентувати через ролик у техніці Скрайбінг. Даний метод підвищує інтерес учня до отримання знань та їх практичного застосування. Розповідь із малюнками запам'ятовується краще, бо школярі отримують одночасно не тільки інформацію, а й естетичну насолоду. На запам'ятовування матеріалу впливає цікавий зміст пропонованої інформації, а вдале поєднання всіх моментів згодом приносить гарні результати.

Учні не тільки споглядають готовий матеріал, вони включаються в процес написання казок на правила граматики, створюють ролики. У дітей розвиваються інтелектуальні та творчі здібності, вони шукають власні шляхи до розв'язання нестандартних завдань.

На уроках словесності для кращої організації інформації використовую асоціативні карти Тоні Бьюзена. Вони створюються для візуалізації інформації за допомогою блок-схем. За допомогою таких карт учень швидко і легко запам'ятовує та згадує потрібну інформацію.

Роботу з асоціативними (ментальними) картами варто розпочинати з п'ятого класу. Спочатку необхідно продемонструвати готові варіанти під час

пояснення нового матеріалу на уроці. Через декілька занять запропонувати школярам створити їх разом з учителем. Коли діти вже готові самостійно зафіксувати інформацію на папері, необхідно дати алгоритм роботи над ментальною картою.

Алгоритм роботи над асоціативною (ментальною) картою

Перший крок. Прочитайте текст, який необхідно опрацювати.

Другий крок. Візьміть білий лист паперу А4.

Третій крок. Візьміть кольорові ручки, олівці або фломастери.

Четвертий крок. Зобразіть у центрі листа символ чи малюнок, який би відображав ключове поняття.

П'ятий крок. За допомогою стрілок перетворіть інформацію в графічний образ.

Карти можна створювати або вручну, або за допомогою комп'ютерних програм, яких багато є в Інтернеті.

Доведено, щоб пригадати певну інформацію, необхідно пов'язати з місцем її виникнення. Потрібно чітко уявити собі предмет, який потрібно запам'ятати, і поєднати його образ із образом певного місця, який легко виймається з пам'яті. Метод Цицерона, або метод місць стане в нагоді при вивченні розділу «Орфографія» у 5 класі. Зокрема, при вивченні теми «Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні е, и, о, що не можна перевірити» я використовую саме цей метод. Після такої подачі матеріалу, школярі назавжди запам'ятовують написання цих слів.

Готуючись до ЗНО, учні стикаються з проблемою запам'ятовування 17 слів-винятків із теми «Написання слів іншомовного походження (подвоєння)». Ці слова потрібно вивчити напам'ять. Як це зробити легко і невимушено? Я запропонувала дітям записати слова-винятки і до кожного слова вигадати, уявити і записати якість, якої не може бути. Умова: вигадка обов'язково повинна бути веселою, яскравою, анекдотичною. Ось, що з цього вийшло:

аннали (літопис) – шоколадні,

бонна (нянька) – з рогами,

брутто (вага товару з упаковкою) – з бантиком,

ванна – паперова,

мадонна – з гарбузом,

манна (манна небесна, а не каша) – на колесах,

мотто (дотепний вислів, епіграф) – колюче,

нетто (вага товару без упаковки) – кусюче,

панна – з бородою,

пенні (англійська копійка) – з вухами,

тонна – мильна,

білль (законопроект) – з хоботом,

булла (грамота папи Римського) – желейна,

вілла – з печива,

мулла (мусульманський священик) – з «оселедцем», чуприною,

дурра (рослина) – залізна,

мірра (смола) – хлібна.

У методиці розвитку мови особливе місце займає робота, спрямована на виховання у дітей любові до поезії, ознайомлення з поетичними творами, розвиток умінь сприймати і виразно відтворювати вірші.

Заучування віршів - один із засобів розумового, морального й естетичного виховання дітей, який повинен бути пов'язаний з розвитком естетичного сприйняття поезії, художнього слова.

У вірші розглядають дві сторони: зміст художнього образу і поетичну форму (музичність, ритмічність). Необхідно навчити дитину розуміти і сприймати ці дві сторони в їх єдності.

Легше запам'ятовується поезія з яскравими, конкретними образами, так як мислення дитини відрізняється образністю. Сприймаючи твір, діти подумки «малюють» його зміст.

Дуже часто дитині важко переказати текст, який складно уявити. Виникає питання: «Що робити?» Варто використати графічне зображення поняття чи явища – піктограму. Треба зобразити тільки фрагмент потрібного предмета, про це необхідно повідомити учня. Піктограма має бути чорно-білою, тому що це полегшить обробку інформації.

«Школа Ейдетики» навчає не заучувати вірші строфами. Треба просто повільно читати рядки, пов'язуючи всі слова в єдину картину. Внаслідок такого читання-уявлення учень легко і досить швидко запам'ятає вірш.

Художній твір, як і музична симфонія, складається із багатьох мотивів, що врастають один у другий. Але завжди є основний мотив, який напряму пов'язаний із головною ідеєю і причиною створення явища в мистецтві.

Виділяючи основний мотив, учитель шукає у свідомості учня пов'язаний із ним архетип, який поєднує індивідуальну свідомість і художню систему на основі активізації відновлюючої уяви. Такі точки зіткнення є завжди. Треба лише віднайти цю спільність, емоційно поріднити учнів із книгою [2].

Метод «зрощення мотивів» використовую при вивченні вірша «Садок вишневий коло хати...» Т. Г. Шевченка у 5 класі. Образ саду пробуджує у свідомості школярів образ «власного саду», «дружної сім'ї», де панують любов, гармонія та захоплення красою природи.

Метод «Ефект присутності» дозволяє актуалізувати різні рецептори (слухові, зорові, тактильні, нюхові, смакові тощо) школярів. Вивчаючи в 6 класі твір Миколи Вороного «Свшан – зілля», принесла на урок польовий полин. Його запах дав учням відчуття подих степу, волі. Ці ж почуття охопили юнака в поемі, а тоненька гілочка степової трави розбудила спляче серце половецького сина.

Відомо, як ревно і уважно відносяться письменники до заголовку твору, до імен головних героїв. Свідомо або несвідомо, ці орієнтири ніколи не даються автором випадково, вони завжди несуть у собі певний смисл, пов'язаний із основною ідеєю. Тому робота із заголовком як «ім'ям» і «знаком» твору, передмовою, епіграфом, списком діючих осіб у п'єсі, авторськими ремарками, навіть першими абзацами тексту є необхідними при ідейно-тематичному аналізі [5].

Наприклад, 10 клас, тема «Леся Українка. «Бояриня». Аналізуємо образи. Зауважую, що Леся Українка головній героїні дає ім'я Оксана не випадково.

Через її образ поетеса розкриває трагедію багатьох українських дівчат, які залишили рідний край і не змогли прижитися на чужині, не сприйняли чужі звичаї та порядки. Оксана в перекладі з грецької означає «іноземка», «чужинка».

Задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації компетентнісного підходу пропоную на уроці школярам різноманітне тлумачення образу, представлене іншими видами мистецтва. Наприклад, у 9 класі тема «М. Гоголь. «Тарас Бульба». Характеризуючи образ Тараса Бульби, наголошую, що він знайшов інтерпретацію в інших видах мистецтва. Зокрема, художники Олександр Бубнов, О. М. Герасимов, М. В. Нестеров, зверталися до образу Тараса Бульби, режисер В. В. Бортко, композитори М. Лисенко, Л. Ревуцький, скульптори А. Чепелик та С. Каніщев. Учні переглядають картини, слухають музичні уривки. Пропоную вдома переглянути кінофільм «Тарас Бульба».

Таким чином, відбувається, з одного боку – здійснення міжпредметних зв'язків, з іншого – продовження розуміння художнього твору на наочно-чуттєвому рівні. Використовуючи на уроках словесності методи ейдетики учитель не тільки розвиває творчі здібності школяра, активізує роботу творчого потенціалу, допомагає легко і невимушено запам'ятовувати складний навчальний матеріал чи вірші, готує до ЗНО, а й виконує соціальне замовлення суспільства - формує конкурентоспроможного випускника.

Список літератури:

1. Айзенварг М. Л. Ейдетика мов [Електронний ресурс] / М. Л. Айзенварг – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=X7Lsw0WtIA8>.

2. Богосвятська А.-М. Методи ейдетики на уроках СЛ [Електронний ресурс] / А.-М. Богосвятська – Режим доступу : http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/6227/440188/sitepage_91/files/metod_eydotehniki.pdf.

3. Головацкая Н.Ф. Анализ поэтического текста с помощью эйдос-конспекта. 5–7-е классы [Электронный ресурс] / Н. Ф. Головацкая – Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/412223/>.

4. Методика ейдотехніки та її використання словесниками [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vaglive.org/metodika-ejdotehniki-ta-yiyi-vikoristannya-slovesnikami.html>.

5. Немченко-Васілініч Т. В. Методика ейдотехніки та її використання на уроках української мови та літератури [Електронний ресурс] / Тетяна Валеріївна Немченко-Васілініч – Режим доступу : <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/624>.

Гончарова О.М.,

вчитель початкових класів

elena.teacher88@ukr.net

Семикоз В.О.,

вчитель початкових класів

*Комунального закладу «Куп'янський спеціальний
навчально-виховний комплекс» Харківської обласної ради*

м. Куп'янськ

zsupervikaz@gmail.com

РОЗВИТОК МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Три кроки ведуть до успішної комунікації

Перший крок – знати, чого хочеш.

Другий крок – знати, чого хоче твій співрозмовник.

Третій – як вам обом здобути перемогу.

Д. Лаборд

Одне із завдань навчання української мови у початкових класах полягає у формуванні усіх видів мовленнєвої діяльності; аудіювання, говоріння, читання і письма. Про важливість розвитку видів мовленнєвої діяльності свідчать дані, наведені в дослідженнях Бацевича Ф.С.. Він зазначає, що приблизно 42% мовленнєвої діяльності людини припадає на слухання, 30% - на говоріння, 15% - на читання й орієнтовно 11% - на письмо. Таким чином, понад 70% часу людина витрачає на спілкування з іншими.

Метою моєї роботи є з'ясування методики формування комунікативної компетентності, оскільки вона є порівняно новим у методиці і практиці навчання мов. Сьогодні ці завдання не викликають заперечень, оскільки і в державних стандартах мовної освіти, і в програмах з мов змістовну мовленнєву лінію визначено як одну з основних. Розвиток комунікативної компетентності полягає у формуванні культури усного мовлення як засобу вільного спілкування та самовираження. Змістовні лінії програми є взаємозалежними, взаємопов'язаними та спрямованими на формування ключових і предметних компетентностей (комінікативну, мовленнєву, мовну та соціокультурну).

«Нова українська школа» зазначає, що для забезпечення комунікації на уроках української мови, тобто для введення учнів у мовленнєву ситуацію, необхідні: наявність предмета розмови, розуміння школярами мети висловлювання та умов спілкування, достатніх для здійснення висловлювання. Важливо, щоб, вводячи учнів у навчально-мовленнєву ситуацію, вчитель знав і враховував такі три моменти:

- з ким учень хотів би спілкуватися;
- як він поставиться до предмета розмови;
- який рівень мовної підготовки учня, його фактичні можливості.

Навчання української мови в площині інклюзивного навчання має більш практичну спрямованість. Корекційна спрямованість здійснюється в області мовленнєвого розвитку дітей, бо основною метою уроків української мови є формування мовлення, як засобу спілкування, засобу корекції пізнавальної

діяльності учнів та їх кращої адаптації після закінчення школи. Навчання української мови здійснюється в особистісному, когнітивному, комунікативно-діяльнісному, компетентісному та інших аспектах; – через застосування традиційних та інноваційних технологій.

Сформувати й розвинути комунікативну компетентність учнів педагогу може допомогти система вправ, творчих завдань, спрямованих на формування вміння слухати й говорити. Виконуючи їх, діти навчаються вести дискусію, співпрацювати, будувати діалог, складати казки, загадки тощо. Кожна дитина має змогу розкрити свої пізнавальні, творчі можливості та нахили, подолати окремі вади: замкненість, розгубленість, скутість. Використання цих вправ і завдань роблять процес навчання учнів цікавим та невимушеним.

Наведені мовленнєві вправи та ситуативні завдання допомагають урізноманітнити зміст уроку, посилити комунікативну спрямованість матеріалів підручника, підвищити мотивацію до навчання, сприяють формуванню мовленнєво-комунікативних умінь, розвитку особистості молодшого школяра.

Говоріння

Говоріння – складний багатогранний процес, який дозволяє здійснити усне спілкування. Предметом говоріння є думка як відображення у свідомості людини зв'язків та відносин реального світу. Говоріння тісно пов'язане з іншими видами мовленнєвої діяльності: аудіюванням, читанням, письмом.

Зв'язок говоріння з аудіюванням зумовлений складною розумовою діяльністю з опорою на внутрішнє мовлення та механізм прогнозування.

Говоріння тісно пов'язане з читанням, тому на початковому етапі його роль у становленні механізмів читання значна. Під час письма, як і під час говоріння, учня продукують висловлювання, яким елементарним воно б не було. Те, що учень пише, він промовляє про себе, а іноді й пошепки.

Говоріння як тип мовленнєвої діяльності

- забезпечує діалогічне і монологічне мовлення;
- спрямоване до однієї особи або необмеженої кількості осіб;
- має певну тему, тету, мотив в основі якого є потреба;
- предмет думки того, хто говорить;
- продукт висловлювання і результат, який може виражатися в вербальній та невербальній реакції на висловлювання.

Загальні вимоги до діалогічного мовлення учнів

- усне мовлення має бути грамотним, виразним, чітким, емоційним;
- уміти передати інформацію в темпі, нормальному для сприймання співрозмовником;
- доповнити, продовжити сказане чи почуте, застосовуючи художні засоби виразності (міміку, жести, інтонацію);
- дотримуватись норм етикету спілкування;
- уміти правильно та чітко давати відповіді на питання;
- уміти працювати з алгоритмами побудови відповіді, виконувати тематичні завдання;
- дотримуватись норм літературної мови;
- виконувати формули мовленнєвого етикету.

Методичні поради

Ці пам'ятки використовуються кожного разу, коли діти мають завдання скласти і розіграти діалог. Алгоритми готуються до кожного уроку, записуються на дошці.

Пам'ятка «Правила спілкування»

1. Уважно, зацікавлено і доброзичливо вислуховуй питання співрозмовника.
2. Не перебивай співрозмовника ні словом, ні жестом, ні мімікою.
3. Перш ніж підтримати розмову подумай над питаннями, подумки сформулюй речення (відповідь чи запитання).
4. Під час ведення діалогу дотримуйся норм мовленнєвого етикету, літературної мови, користуйся алгоритмами, які пропонує вчитель.

Пам'ятка «Правила розмови по телефону»

1. Привітатися. Спитати, чи правила форма звертання.
2. Відрекомендуватися. Назвати причину дзвінка.
3. Спитати те, про що треба дізнатись.
4. Подякувати за здобуту інформацію.
5. Попрощатись.

Складаємо діалоги за поданим початком та серією малюнків

1. Гра «Гуси»

(учитель виконує роль господарки, учні – роль гусенят)

- Гуси! Гуси!
- Га! Га! Га!
- Їсти хочете?
- Так! Так!
- Летіть додому!
- Нам не можна! Сірий вовк за горою не пускає нас додому.
- Летіть, гусоньки, летіть та вовкові в зуби не попадіть!

2. Складання діалогу

На дворі сувора зима, все покрито снігом. Зустрілись дві синички в лісі.

Завдання: Скласти діалог двох синичок, використовуючи малюнки (Використовується серія малюнків «Зима в лісі»).

Створюємо діалоги за планом

Методичні поради:

1. Обговорюється тема.
2. План записується на дошці.
3. Протягом 5 хвилин готується діалог за планом.

Завдання:

Склади і розіграй діалог із 2-3-х реплік на тему: «Зустріч з білим зайчиком» *Взимку зайчик змінює колір своєї шерсті. Хлопчик чи дівчинка ніби зустріли біленького зайчика. Їм цікаво, чому зайчик з сіренького став біленьким.*

План

1. Порадьтеся, чому зайчик став біленьким.
2. Домовтеся, хто чію роль гратиме.
3. Визначте, хто починає діалог. Хлопчик (дівчинка) або зайчик.
4. При складанні реплік допомагайте одне одному.
5. Розіграйте діалог.

6. Повідомте вчителю про готовність розіграти діалог.

Допоміжні вправи для роботи з інклюзивними учнями

1. Закінчи діалог і розіграй його.

- Ой! Та хто ж тут сховався?

- Це я... Як добре що я...

- Зайчику! А від кого ти ...? Невже у тебе є ...?

- Так, ж хлопчику! Я ховаюсь від ... І всі хочуть мене ...

2. Розіграй діалог

- Зайчику, зайчику! Чому ти біленький?

- Ой, хлопчику! Зима ж прийшла. Навколо все біле.

- Це щоб тебе ніхто не помітив. Так, зайчику?

- Так, хлопчику! Я боюсь лисички.

Картка-інформатор

Діалог складається з окремих взаємопов'язаних висловлювань-реплік, які називаються *першоелементом діалогу*. Репліки в діалозі пов'язані комунікативними функціями.

Словничок

Взаємопов'язані – пов'язані між собою спільною думкою.

Фраза — теж саме, що і речення, сполучення слів, що висловлюють закінчену думку.

Репліка — об'єднання декількох фраз.

Вигадані діалоги

Алгоритм підготовки діалогу

1. Визначити осіб.

2. Вибрати ролі.

3. Обговорити репліки і записати кожен.

4. Провести діалог у парах.

5. Повідомити вчителю про готовність.

Завдання

Склади і розіграй діалог із 3-4 реплік на тему:

«Пробудження природи», який ведуть між собою дві живі істоти, наприклад: Весна і Дерево, два горобчика, Берізка і Сонечко.

Обговорення змісту діалогу: скоро прийде весна, стане тепліше, всі живі істоти радітимуть теплу, сонцю.

На підготовку 7 хвилин.

Складаємо діалог за прочитаним текстом

Робота з текстом «Хвалилися гриби» О. Підсуха

Алгоритм бесіди

1. Обрати гриб.

2. Прочитати про обраний гриб двічі.

3. Визначити ролі діалогу.

4. Скласти 3-4 репліки.

5. Розіграти діалог пошепки.

6. Повідомити учителя про готовність відповідати та розігрувати діалог.

Опираючись на віршований текст діти формують репліки діалогу.

Вправа «Яким грибом ти звешся?» для інклюзивних учнів

Алгоритм бесіди

1. Уважно прослухати текст.
2. Назвати гриби, про які йшла мова в тексті.
3. Вказати на гриб, який найбільше сподобався за описом.
4. Розіграти діалог з вчителем, де дитина повинна описати себе з позиції гриба.

Вирішуємо ситуативні завдання

Ситуація

Уяви, що ти журналіст і тобі треба взяти інтерв'ю у родини учня нашого класу. Склади запитання так, щоб на основі відповідей на попереднє запитання можна було поставити наступне.

Уважно вислухай відповіді.

Існують правила, щодо ведення інтерв'ю. Послухайте по телевізору, радіо бесіду журналіста, кореспондента газети. Як вони беруть інтерв'ю?

Складіть правила ведення інтерв'ю.

Завдання

Склади діалог за словесно описаною ситуацією на тему: «Моя родина» із 4-5 речень. На підготовку – 5 хвилин.

Ситуація

Уяви, що ти підійшов до вікна і побачив синичку, що сіла на вікно і дивиться на тебе. Як ти думаєш, про що б вона з тобою поговорила?

Місце події: вдома

Учасники діалогу: синичка і дівчинка(хлопчик)

Завдання

Склади і розіграй діалог із 4-5 реплік за описаною ситуацією на тему «Пташки взимку»

Розігрування діалогу, підготовленого вчителем

Методичні поради

Вчитель складає повчальний діалог враховуючи основні правила ведення інтерв'ю за визначеною тематикою.

Робота проводиться в парах, учні самостійно обирають ролі, опираючись на питання, підготовані вчителем, або придумують свої. При складанні діалогу треба вказати дані особи, у якої береться інтерв'ю. Необхідно звернути увагу дітей на використання ввічливих слів.

На підготовку – 5-8 хвилин

Створюємо діалогічні єднання

1. Бесіда

Напевно, ти знаєш, що у кожної людини є не тільки права, а й обов'язки. Розкажи, про свої обов'язки вдома. А чи всі ви виконуєте їх з задоволенням?

Чому?

2. Робота в парах. Склади діалог на тему : «Як Дмитрик допоміг мамі»

3. Уяви ситуацію: мама повернулася з роботи додому, а там...

4. Поясни: – Який тип мовлення ти використовував?

На підготовку діалогу – 5 хвилин.

Методичні рекомендації щодо корекційно-розвивальної роботи вчителя

1. Наявність вступних і заключних реплік.

2. Виконання правил спілкування і норм мовленнєвого етикету.

3. Чи розкривають питання і відповіді задану тему?
4. Правильність і логічність висловлювань учнів.
5. Чи грамотно побудовані речення?
6. Дотримання лексичних та граматичних норм літературної мови.

Діалоги на етичні теми

1. *Склади казковий діалог із 5-6 реплік за малюнками і ситуацією*
Ситуація

Прийшла осінь. Маленький їжачок дуже радіє – у нього на колючках жовтенький листочок.

Місце дії: осінній ліс

Учасники діалогу: їжачок і листочок (яблуко).

2. *Склади і розіграй діалог на тему : «Бабусин борщ» із 5-6 реплік*
Ситуація

Бабуся пригощає онучку чи онука борщем, малюк куштує, а борщ пересолений. Дівчинка чи хлопчик не скажуть правду бабусі, бо не можна кривдити стареньку.

Учасники діалогу: бабуся і дівчинка(хлопчик)

Методичні рекомендації щодо корекційно-розвивальної роботи вчителя щодо

рівня сформованості умінь ведення діалогу

1. Наявність вступної і заключної реплік.
2. дотримування формул мовленнєвого етикету.
3. Виконання норм літературної мови
4. Вміння говорити змістовно, чітко, виразно.
5. Дотримування лексичних і граматичних правил при складанні реплік.

Розігруємо діалог за прослуханим віршом

Завдання

Прочитай у особах байку Л. Глібова «Зозуля і Півень»

Алгоритм роботи

1. Читати чітко, голосно.
2. Інтонувати речення.
3. Виразно передати відповіді репліки.
4. Дотримуватись культури спілкування.

Методичні рекомендації щодо корекційно-розвивальної роботи вчителя

- навчити учнів сприймати сюжет, визначати дійових осіб;
- формувати вміння самостійно проникати у внутрішній світ героїв, визначати їх настрій;
- залучати дітей до активної участі оцінюванні подій;
- спонукати до власної творчості;
- вчити дотримуватись правил спілкування та інтонування речень;
- відчувати красу рідного слова;
- виховувати любов до слова, до краси природи і до людини;
- формувати позитивне ставлення до виявлення загальнолюдських якостей, прагнення бути справжньою людиною.

Прогнозування закінчення діалогу

1. *Відгадай загадки:* То руда, то сіра

За назвою біла (Білка)
Сам собі в п'їт'мі свїтїть,
Щоб з'їсти, кого помітїть (Вовк)

2. *Послухай уважно казку.*

Вам слїд буде самостїйно придумати кїнцївку.

Білка та Вовк

Вовк лежав під деревом і спав. Білка стрибала по дереву і впала на нього. Вовк Прокинувся і хотїв її з'їсти. Білка почала прохати відпустити її. Вовк сказав:

- Добре , я відпущу тебе, тільки скажи мені, чого ви, білки, такі веселі? Мені завжди нудьга, а ви там у горі граєтесь, стрибаєте.

Білка сказала:

- Спочатку пусти на дерево, тоді й скажу, а то я тебе боюся.

Вовк був не голодний, пустив. Білка збігла на дерево і відтіля сказала...

Методичні поради

- учні краще сприйматимуть текст, якщо інсценізують його;

- цікаво вислухати думку кожного учня;

- після відповідей учитель читає авторський варіант.

А ось як закінчив це оповідання автор:

- Тобі тим нудьга, що ти злий. Тобі злість серце палить. А ми веселі тим, що нам ніколи не хочеться зла робити. (За С. Черкасенком)

Обговорення

А взагалі, яку користь дають вовки? А білки? Чим є для білки хвіст?

Довідка

Вовк

– санітар лісу. Знищує хворих тварин. Тим самим не дає розповсюджуватись хворобам.

Білка – робить у дуплах запаси на зиму, але ніколи «не жалкує» їх для інших білок. Хвіст білки слугує їй кермом, допомагає перестрибувати з гілки на гілку та з дерева на дерево.

Дай відповіді на запитання

- Чому продовження оповідання були різними?

- З чим це пов'язано?

Полілог

Полілог – це розмова трьох або більше осіб

Діалог + Монолог = Полілог

Полілогічне мовлення

Методична порада

Учень запрошує до дошки дітей для інсценізації уривка казки «Рукавичка»

Зразок

- Яке яскраве сонечко сьогодні!

- А небо чисте і прозоре.

- Я теж помітив це, коли йшов до школи.

Тему для роботи в групах визначає учитель. Можна запропонувати дітям обговорити казку «Рукавичка». «Кого я б хотїв зіграти у цій казці і чому?»

Інсценізація (поєднання діалогу, монологу, полілогу)

Гра-інсценізація за віршем І.Бучко «Чия мама найкраща»

1. Методичні поради

1.1. Розповідь вчителя про свято «День матері».

1.2. Підготувати учнів до інсценізації. Учні виступають у костюмах або капелюхах із зображенням дійових осіб: лісовичок, сорочення, мишеня, жабеня, бджолена, совеня.

Лісовичок:

Чому це на галявині ще зранку шум і крик?

Чому у нашій лісі сьогодні спокій зник?

Це діти сперечаються, розумники малі,

У кого кращі мами – вирішують вони

Усіх найголосніше тріщить сорочення!

Сорочення: найкраща мама наша, бо модниця вона!

Зі смаком одягається, прикрасами пишається

Мишеня:

Я вухасте мишеня. Краща мама – це моя!

Колискові нам співає і казки розповідає!

Жабеня: Ква-ква-ква! Ква-ква-ква! Я маленьке жабеня!

А чим вміє ваша мати задушевно та співати?

Бджолена:

Бджолена я: джу-джу джу! Неню теж свою люблю!

Совеня: Й ми учені совенята, вмієм маму вихвалити.

Кожен звір у лісі знає – і дорослі і малі –

Наша матінка сова – найрозумніша у світі!

Лісовичок:

Сперечалися, бубніли, але так й не зрозуміли

– Найкраща неня та – що зростила це дитя

1.3. Дайте відповідь на запитання про кого говорили тварини? Хто з них має рацію?

1.4. Створюємо монолог

У кожної людини свої мрії. А про що мріє твоя матуся? Вислови свою думку за допомогою малюнка.

Методичні поради щодо роботи зі складанням монологу

1. Діти малюють мрії своїх матусь, про які дізналися раніше.

2. Кожен озвучує свою роботу.

3. Зробити виставку малюнків.

4. Завершити можна читанням віршів напам'ять про маму.

Тематичні діалоги

Склади і розіграй діалог із 5-6 реплік.

Пропоновані теми:

1. Моє захоплення.

2. Плани на канікули.

3. Літні канікули.

Алгоритм роботи в парах

1. Обдумати 1-2 хвилини тему, наприклад, де ви хотіли б провести літні канікули.

2. Прочитати пам'ятки.
3. Домовитись, хто першим буде запитувати.
4. Розіграти діалог.
5. Повідомити вчителя про готовність розігравати діалог.

Список літератури:

1. Данилова О. Роль ситуативно-модельюючих завдань у формуванні мовленнєвої культури учнів / О.Данилова// Вивчаємо українську мову та літературу. – 2008. - №10.
2. Лобчук О. Знання про текст як система орієнтирів у побудові висловлювань різних типів \ Початкова школа. 2002. - № 4.
3. Хорошковська О.Н. Розвиток мовлення молодших школярів – Київ: 1995.
4. Сапун Г.М. Українська мова. Збірник диктантів і завдань для тематичного опитування(1-4 класи). – Тернопіль: Підручник і посібник, 2003.
6. Головка З.Л. Морська Я.Ф. Цікава граматики в початкових класах (1-2 класи) – Тернопіль: Богдан 1997.
7. Бандоля В.Тестові завдання з читання для другого класу – Початкова школа. – 2002.-№2,3.
8. Блінова Г.Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей. – К.: Благовіст, 2001.
9. Тошевська Н.В. Логопедія: ігри та завдання. – Х.: Видавничий дім «Пегас», 2015.
10. Кравець Н.П. Підбір і структурування навчального матеріалу з української мови для допоміжної школи / Н. П. Кравець. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/kravets/print>. (Назва з екрану).

УДК 159.9

Здорова В.В.

практичний психолог вищої категорії,

практичний психолог-методист

КЗ «НВК «Гімназія № 11 – спеціалізована школа

з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня -ДНЗ Еврика»

м. Кам'янське

gimnaziya_11@ukr.net

ВПЛИВ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ РОБОТИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Суттєвою сутнісною характеристикою життя в сучасному світі стали швидкі зміни. Прискорення темпів соціальної динаміки, перетворення старих і внесення нових соціальних структур, трансформація соціальних ідеалів та цінностей неминуче задають нові параметри протікання соціалізації, пред'являючи до сучасної людини підвищені вимоги у формуванні нових моделей соціальної поведінки, конструюванні персональної системи цінностей і ідентифікаційних структур особистості. В пошуках нових засобів впливу

педагогіка орієнтується на самоцінність людської особистості, її внутрішні ресурси та саморозвиток.

Спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов передбачає відбір учнів на початковому етапі дошкільної освіти. Крім загальноосвітніх предметів учні перших класів вивчають англійську мову в обсязі 5 годин на тиждень. В 5-му класі додається друга іноземна мова. Це надає додаткові можливості випускникам спеціалізованої школи, але сучасні ритми життя додають навантаження на психіку школярів.

Діагностичний мінімум практичного психолога виявляє проблеми дітей. А саме: особистісну тривожність, завищену чи занижену самооцінку, проблеми професійного самовизначення та самопрезентації, мотивацію уникнення невдач та невиражений мотиваційний полюс.

Особливу вразливість показали учні 9-11 класів, що підтверджують теорії А.А. Мєграбяна (1962) стосовно особистісних розладів та А.Є. Личко (1977) стосовно критичного періоду акцентуацій. Юнацький вік, згідно Е. Еріксону (1968), будується навколо кризи ідентичності, який складається з серії соціальних та індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій та самовизначень. Якщо дитині не вдається вирішити всі ці проблеми та задачі, то формується неадекватна ідентичність.

Велике значення для розвитку особистості має психічне здоров'я, тобто стан повного душевного, фізичного та соціального благополуччя. Якщо людина потрапляє в ситуацію дискомфорту, в першу чергу виникає фрустрація емоційної сфери, тобто людина реагує на ситуацію негативними переживаннями, які в свою чергу викликають тривожність, яка часто призводить до почуття безпомічності, невпевненості в собі, безсилля перед зовнішніми факторами, перебільшення їх впливу та характеру загрози.

Таким чином, потрібна цілеспрямована корекційна робота, яка передбачає розвиток рефлексії, тобто самопізнання внутрішніх психічних актів та станів, формування стійкої позитивної самооцінки. Однією з форм такої роботи є програма соціально-психологічного тренінгу, в ході якої вирішується питання розвитку особистості, формування комунікативних навичок, здійснення психологічної допомоги та підтримки.

Програма «Саморозвиток особистості» передбачена для учнів 9-11 класів, для яких важлива динамічна адаптація до трансформації суспільства та які знаходяться в ситуації вибору нових форм діяльності.

Мета тренінгової роботи:

1. Дослідження психологічних проблем учасників тренінгу та надання допомоги в їх вирішенні.

2. Поліпшення суб'єктивного самопочуття та укріплення психологічного здоров'я.

3. Вивчення психологічних закономірностей механізмів та ефективних способів міжособистісних взаємодії для створення основи більш гармонійного та ефективного спілкування з людьми.

4. Розвиток самосвідомості та само дослідження учасників для корекції або попередження емоційних порушень на основі внутрішніх та поведінкових змін.

5. Сприяння процесу особистісного розвитку, реалізація творчого потенціалу, досягнення оптимального рівня життєдіяльності та відчуття щастя та успіху.

Програма структурована за принципом відповідності основним методам пізнання: аналізу й синтезу інформації з урахуванням групової динаміки та побудована на самопізнанні, самосвідомості, саморозвитку особистості.

Програма містить 3 етапи.

1 етап – орієнтувальний (5 занять).

Мета: емоційне об'єднання учасників групи. Основний зміст утворюють психотехнічні вправи, спрямовані на зняття напруги та згуртування групи, а також на самовизначення та самосвідомість.

2 етап – розвиваючий (17 занять).

Мета: активізація процесу самопізнання. Підвищення власної значимості, цінності. Формування мотивації самовиховання та саморозвитку.

3 етап – закріплюючий (2 заняття).

Мета: підвищення саморозуміння в цілях укріплення самооцінки та актуалізації особистісних ресурсів.

Кожне заняття включає в себе: ритуал привітання, розминку, основний зміст з обов'язковою рефлексією та ритуал прощання.

В процесі роботи використовуються методи гри, групової дискусії, проєктивні методики малюнкового та вербального типів, а також психогімнастика.

Заняття проводяться протягом року 2 рази на тиждень від 1 години до 1 години 20 хв.

Тренінгова форма занять сприяє пізнанню особистості в цікавому для учнів інформативному просторі.

Процес спілкування та групові завдання в ході тренінгових занять надають можливість опрацювати різні моделі поведінки.

Тренінг допомагає старшокласникам урізноманітнити стратегії в конфліктних ситуаціях

Порівняно з підлітками, юнаки більше приділяють уваги внутрішнім якостям друзів, а саме в процесі тренінгу відбувається самопізнання та пізнання інших

В юнацький період збагачується емоційна сфера. Нові емоції виникають не тільки завдяки конкретним об'єктам, а й через стосунки з іншими людьми, тому тренінгові форми саме сприяють цьому.

В юності виникають та розвиваються нові форми стосунків між дівчатами та хлопцями – симпатія, флірт, кокетування, залицяння, закоханість. У груповій формі занять зникає антагонізм статей. Розширюються контакти і форми прояву симпатії.

Вибір професії стає центром психологічного розвитку старшокласників. У зв'язку з виникненням життєвих планів у них формується вміння підпорядкувати свою поведінку конкретним цілям, перебудовувати мотиви діяльності. Про це свідчать результати тренінгової групи учнів 10-х класів, яка нараховувала 25 осіб (11 хлопців і 14 дівчат). У них досліджувалась динаміка «мотивації успіху – невдачі».

Мотиваційні показники після участі в соціально-психологічному тренінзі «Саморозвиток особистості» учнів з мотивацією страху невдачі та невираженим мотиваційним полюсом зазнали змін:

а) мотивація страху невдач: до тренінгу – 2 учня (8%), після тренінгу – 0 учнів (0%);

б) мотиваційний полюс яскраво не виражений: до тренінгу – 10 учнів (40%), після тренінгу – 8 учнів (32%).

З них:

- тенденція страху невдачі: до тренінгу – 1 учень (4%), після тренінгу – 0 учнів (0%);

- тенденція не виражена: до тренінгу – 5 учнів (20%), після тренінгу – 3 учня (12%);

- тенденція досягнення успіху: до тренінгу – 4 учня (16%), після тренінгу – 5 учнів (20%).

в) мотивація досягнення успіху: до тренінгу – 13 учнів (52%), після тренінгу – 17 учнів (68%)

Тренінгові форми роботи з старшокласниками сприяють більш успішній спеціалізації, про що свідчить вибір ВНЗ:

- Дніпропетровська медична академія МОЗ України – 3 учня;

- Чернівецький національний університет – 1 учень;

- Університет митної справи та фінансів – 2 учня;

- Київський університет імені Бориса Грінченка – 1 учень;

- Одеський екологічний університет – 2 учня;

- Національний авіаційний університет – 1 учень;

- Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 5 учнів;

- Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара – 8 учнів;

- Придніпровська державна академія будівництва та архітектури – 1 учень;

- Дніпродзержинський державний технічний університет – 1 учень.

В процесі тренінгових занять учасники тренінгових груп брали участь у конкурсі такому як: «Програма обміну майбутніх лідерів» (FLEX).

FLEX – програма культурного обміну, яка здійснюється Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США й адмініструється в Україні організацією «Американські Ради з Міжнародної освіти ACTR / ACCELS» “American Councils” за підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Програма дає можливість Українським школярам протягом одного навчального року навчатись у школах в США проживаючи в американських сім'ях. В Україні дана програма існує впродовж останніх 22 років і за цей час надала стипендії на навчання у США понад 6000 українським школярам. Переможці FLEX отримали можливість удосконалення мовної компетенції, вивчення традицій культури США, поглиблення духовного розуміння між учнями України та Америки, захисту і пропагування різноманітності мов і культур, виховання толерантності, а також ознайомитись і з методами діяльності професійних організацій і учбових закладів США.

Учасники тренінгу «Саморозвиток особистості» - переможці FLEX:

2013 – 2014 н.р. – Костенкова Катерина (штат Аляска);

2014 – 2015 н.р. – Калашнік Ян (штат Колорадо);

2015 – 2016 н.р. – Гунченко Катерина (штат Мічіган).

Учні гімназії не бояться круто змінювати своє життя, асимілюватись в інших культурних традиціях.

Список літератури:

1. Айдакова Л. Уроки психології в школі – М, 1993
2. Алберти Р.Е., Эммонс М.Л. Умейте постоять за себя– (Ключ к самоутверждающему поведению).
3. Алексанровська Э.М., Гильяшева И.Н. «Психогимнастика детей и подростков» – М., 1993 Альманах психологических тестов – М: КСП.1986
4. Анн Л. «Психологический тренинг с подростками» - СПб: Питер, 2003
5. Прутченков А.С. «Свет мой, зеркальце, скажи...» Методические разработки социально-политических тренингов– М: Новая школа, 1996
6. Рудестом К. Групповая психотерапия. – М: Прогрес, 1990
7. Столяренко Л.Д.«Основы психологии».Практикум.–Ростов н/Д: «Феникс», 1999

УДК 37.013

Комашко К.С.,

вчитель англійської мови, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Радомисльського ліцею №1м ім. Т.Г. Шевченка

Житомирської області

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ І ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Екологічна ситуація, яка склалася у сучасному світі, нагально вимагає швидкої перебудови мислення кожної конкретної людини і людства в цілому, формування екологічної свідомості і екологічної культури. У зв'язку з цим, екологічна освіта і екологічне виховання учнів стають новим пріоритетним напрямком педагогічної теорії і практики. У цій системі особливе місце належить школі - найважливішій ланці становлення особистості.

У наявній науковій літературі існує декілька трактувань поняття екологічної культури. В. Крисаченко пропонує розглядати екологічну культуру як сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, стійку рівновагу в системі «людина – довкілля» та як теоретичну галузь знань про місце людини в біосфері як істоти діяльної [1]. І. Зверев трактує екологічну культуру як частину загальної культури людини, що стосується всіх сторін матеріального і духовного життя суспільства, кожної людини [2]. Аналізуючи існуючі дослідження, можна виокремити особливості основних підходів до розуміння сутності екологічної культури: у першому випадку акцент ставиться на синтезі термінів «екологія» та «культура» та представляє її як частину загальної культури, яка опосередковує взаємини людини та навколишнього середовища.

Формування екологічної культури – це крок до формування майбутньої еліти України, тому що від екологічної культури та свідомості майбутніх поколінь залежатиме майбутнє покоління України і всієї планети загалом. Саме

тому школа покликана дати учням основи екологічних знань, сформувати екологічний стиль мислення, навчити правил екологічно доцільної поведінки та здорового способу життя, тобто виховувати екологічно культурну особистість.

Екологічна грамотність та здорове життя визначені як одна із ключових компетентностей у процесі формування особистості школяра та сформульовані у Концепції «Нова українська школа: основи стандарту освіти» [3].

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах формування особистості, на кожному ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості.

Виділяють чотири етапи залучення дітей до світу природи. На першому етапі вчать їх бачити і розуміти красу навколишнього світу; мета другого – сформувати у молодших школярів потребу не лише споглядати, а й бережливо ставитися до природи, охороняти і збагачувати її; на третьому етапі учні усвідомлюють, що природа не є чимось відстороненим від людини, що людина – це своєрідний вихованець її: через спілкування з природою людина виховує в собі найкращі моральні якості. Четвертий етап – становлення екологічної відповідальності у випускників навчального закладу як основної риси особистості на основі системних знань про екологічні проблеми сучасності і можливості впровадження концепції сталого розвитку сучасної цивілізації і навколишнього середовища.

Для молодших школярів високий рівень екологічної культури проявляється в основних знаннях про навколишній світ природи, в емоційно-моральному відношенні до природного середовища (етика олюднення природи). У плані екологічної освіти і виховання передбачається освоєння дітьми простих морально-екологічних понять, норм і правил (вивчення понять про природні закономірності, про взаємозалежність природи і людини, про соціальні мотиви ставлення людини до природи).

Організуючи роботу на уроках для молодших школярів, враховуючи вікові особливості учнів 1-4 класів, використовую «Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 1–4 класи» [4], інтегровану змістову лінію «Екологічна безпека та сталий розвиток» у підручниках з англійської мови Оксани Карп'юк [5].

Разом з учнями 1 класу вивчаємо назви тварин поєднуючи їх із назвами букв англійського алфавіту. Одне з улюблених завдань першокласників «Name the letter. Sound the letter. Name the animal for this letter.» Щопроку разом з мишкою діти залюбки співають пісеньку, пригадуючи букви ABC “Alphabet Song with Eep the Mouse”. Тваринки допомагають дітям не лише запам'ятати букви та звуки, разом з ними ми вивчаємо кольори, граючи в гру “What color is the dog (cat, horse)?”; маюємо малюночки до пісеньки “A green frog is on the log”; вчимося відповідати на запитання: What is this? What color is the frog (log, fox, box, bee, tree)? Where is the frog (fox, bee, hare, cat, snail, butterfly)?

Завершуючи роботу над темою першокласники працюють у зошитах з друкованою основою, одним із запропонованих та улюблених дітьми завдань є: пригадай назву тваринки на певну літеру алфавіту та наклеї наліпку із зображенням цієї тваринки у прямокутник. Вивчаючи тему “At the Zoo”

першокласники разом із тваринками повторюють дієслова-рухи (fly, run, jump, swim), грають у гру “Fly like birds!” (Jump like frogs. Run like horses. Swim like fish.)

Для другокласників навколишній світ природи розкривається на уроках англійської мови під час вивчення тем “Pets and Animals” та “My Favourite Season”. Учні продовжують збагачувати свій словниковий запас, вивчаючи назви тварин, зображають домашніх улюбленців на малюнках зроблених власноруч. Ці зображення допомагають створити невеличку розповідь “My pet” (I have got a pet. It is a cat. Its name is Pushok. My pet is lovely.) Наступні уроки присвячуємо опису зовнішності домашнього улюбленця. (Pushok is white and black. Its body is white but its tail is black. It has got two ears and two eyes. Its eyes are green. It has got a nose and a mouth. It has got four legs.)

Учням, які виявляють особливі здібності у вивченні англійської мови, швидше інших опановують програмовий матеріал, пропоную підготувати проект “My Pet” з використанням фотоматеріалів та PowerPoint презентації. Пісні, вірші та загадки дозволяють зробити уроки веселими, цікавими та захоплюючими. Відвідуючи разом з другокласниками віртуальний зоопарк, пригадуємо назви диких тварин, описуємо їх зовнішність, повторюючи мовні структури: It has got ... , Can elephants fly?, лексику з теми “Parts of the body”, “Colours”, активізуємо вживання прикметників (long, short, strong, fat, angry, beautiful, funny, clever, lovely).

Під час вивчення теми «My Favourite Season» другокласники вчаться описувати погодні умови засобами англійської мови, використовуючи спочатку тематичні малюнки, а згодом реальну погоду щодня. Активізуємо вживання мовних структур: It is sunny. It is windy. It is cold. It is hot. It is snowing. It is raining. Сюжетні малюнки допомагають не лише описати погоду, а й повідомити про те, що можна робити за такої погоди, тобто спланувати чи спрогнозувати діяльність. Такі завдання допомагають формувати та розвивати аналітичне та логічне мислення. У віртуальній подорожі “In the Park” учні описують сюжетний малюнок, погодні умови, які на ньому зображені, вчаться співати “Rain, rain, go away!” Проект “My Favourite Season” допомагає формувати вміння обговорювати природні і погодні явища, а малюнки створені дітьми додають позитивні емоції до ситуації успіху на уроці.

В учнів третього класу навички здорового способу життя формуються під час вивчення тем “Welcome back to school!” (My working day) та “Day by day”. Діти охоче діляться повідомленнями про свій робочий день у діалогах та в коротких монологічних повідомленнях.

З особливим захопленням та задоволенням третьокласники створюють макет «My working day» за допомогою годинників, на яких зображено різні години доби. Така форма роботи допомагає дітям просто й невимушено відтворити події робочого дня. Обговорюючи режим дня школяра, акцентуємо увагу дітей на те, що необхідно поєднувати зайнятість навчальною діяльністю вдома із активним відпочинком на свіжому повітрі та відвідуванням спортивних секцій, гуртків та студій у позаурочний час.

Разом створюємо “Timetable of my clubs and sections”.

Day of the week	Monday	Tuesday	Thursday	Friday
Club or section	karate	piano	football	drama
time	3:00	5:00	4:00	3:00

Вивчаючи тему “Spring is here, summer will come!” третьокласники описують погоду не лише в Україні, а вчаться порівнювати її з погодними умовами інших країн (France, Italy, the USA, England), із задоволенням розучують вірш “Countries and Weather”. Опис погоди та природних явищ поєднуємо із вивченням назви місяців року. Активізуємо роботу у парах використовуючи запитання: How many days are there in a week? What are they? How many months are there in a year? What are spring (summer, autumn, winter) months? How many seasons are there in a year? What are they? Організовуємо гру (Make up a story about spring in chain). Складаємо плани на майбутні літні канікули, використовуючи структури майбутнього часу та описуючи погоду та літні розваги.

Учні четвертого класу збагачують свої знання про світ природи на уроках англійської мови завдяки вивченню теми “The World of Nature”. На початкових уроках з теми ми пригадуємо опис природних та погодних явищ, збагачуючи словниковий запас новою лексикою та виразами. Опис природи у різні пори року стає більш поширеним та змістовним. Разом із дітьми пригадуємо, якою була погода минулого вересня (жовтня, листопада), опис проходить з використанням дієслів у минулому часі. Вивчення ступенів порівняння прикметників дозволяє порівняти погоду в Україні та в Англії, у Києві та Одесі, тощо. Наступною підтемою, яка збагачує знання про навколишній світ природи, є “Our Planet the Earth”. Поповнивши лексичний запас новими словами та виразами з теми, пропонуємо дітям гру “The biggest, the longest, the highest...” (Make up as many true sentences about Ukraine as you can, using the key words:

the longest river, the largest city, the highest mountain, the coldest season, the happiest holiday, the driest season, the nicest lake, the sunniest season

Тематичний текст про найпосушливіше, найвологіше та найхолодніше місце на Землі досить великий за об’ємом. Тому пропонуємо прочитати спочатку його мовчки, при цьому кожен учень обирає ту частину тексту, яку б він хотів прочитати за власним бажанням. Перевіряємо читання тексту та його розуміння разом із наступним виконанням завдань за прочитаним текстом. Завдання за прочитаним текстом спонукають дітей більш уважно переглянути текст ще раз з метою пошуку необхідних деталей, які б допомогли доповнити речення у запропонованому завданні. Ще одне завдання до тексту пропонує учням встановити причинно-наслідкові зв’язки та відшукати відповіді на запитання: Why are rainforests becoming smaller? Why winter is the happiest time for polar bears? Why are there a lot of animals in the rainforest? Вправа на розвиток уваги та здогадки пропонує учням замінити у реченнях (пов’язаних зі змістом прочитаного тексту) підмет виражений особовим займенником (they, it) на іменник або власну назву. (They (Deserts) are the driest places on Earth. It (The Sahara) is the largest desert in the world).

Творче завдання пропонує дітям уявити себе у пустелі (чи на одному з полюсів, чи у тропічному лісі); описати погоду у тому місці; одяг у який вони

одягнені; розповісти про те, що вони там бачать тачують; обдумати та сказати, що їм необхідне для того, щоб вижити у тому місці, у якому вони перебувають. Для реалізації такого проекту пропоную учням розділитися на групи та обрати місце їх віртуального перебування. Заздалегідь готую папір-основу для постерів, ножиці, клей, картини із зображенням тварин, маркери для кожної групи учнів. Разом із дітьми домовляємось про час, який їм необхідний для підготовки постерів та інформації-захисту своїх проектів, про те, що кожна група учнів може в разі необхідності отримати консультацію вчителя. Коли проекти та захист готові, кожна група учнів представляє свій постер та захист на загал. Подібні до цього творчі завдання збуджують цікавість учнів до теми та предмета вивчення, формують навички роботи в команді, розвивають уяву дітей, вчать їх прогнозувати та передбачати майбутні події, підштовхують їх до думки про власну конкурентоспроможність.

Список літератури:

1. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика / Крисаченко В.С. – К. : Заповіт, 1996. – 256 с.
2. Зверев И.Д. Методологические основы принципов и условий реализации экологического образования // Педагогические принципы и условия экологического образования / И.Д. Зверев. – М., 1988.
3. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс].-Режим доступу: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
4. «Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 1–4 класи», Київ, 2016 р.
5. Інтегровані змістові лінії у підручниках з англійської мови. www.libra-terra.com.ua.

УДК 364.446

Левенцова К. О.

Практичний психолог

Середній загальноосвітній навчально – виховний комплекс «Ор-Авнер»

м. Кам'янське

Psy4lifestyle@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ МАТЕРИНСТВА: ВІД РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ ДО ШЛЯХІВ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Незважаючи на численні дослідження психологічного феномена материнства (О. Х. Агнаєва, І. А. Аршавський, О. С. Батуєв, К. Н. Білогай, В. В. Бойко, В. І. Брутман, А. Я. Варга, Т. О. Гурко, В. Н. Дружинін, О. І. Захаров, С. Ю. Мещерякова, М. Мід, , Г. Г. Філіппова, та ін.), досі відсутній єдиний підхід до розуміння його природи. Найбільш поширеними є погляди на материнство як на інстинкт (І.А. Аршавський, О.С. Батуєв, О.І.Захаров), соціальну роль (С.Ю. Мещерякова, Г.Г. Філіппова, І.Ю. Хамітова, В.І. Брутман), потребу (В.В. Бойко, Г.Г. Філіппова), у більш загальному

розумінні – на потребу у прагненні продовжуватися в інших (С.Д. Максименко).

Загальнопоширеною є думка про те, що головне призначення жінки полягає у її біологічній ролі — народженні дітей. Однак, на практиці це не завжди так, що підтверджується низкою досліджень.

Дослідивши трансформацію материнських установок за останні 400 років Е. Бадинтер прийшла до висновку, що «материнський інстинкт — це міф» [1]. Вона не знайшла ніякого властивого усім матерям загального поведіння, а навпаки — надмірну мінливість почуттів у залежності від культури.

У своїх роботах М. Мід (1989) показала, що материнська турбота і прихильність до дитини глибоко закладені в біологічних умовах зачаття і виношування, пологів і годування грудьми, що тільки складні соціальні установки можуть придушити їх. Поняття материнської любові еволюціонує і наповнюється в різні епохи різним змістом. «Жінка стає кращою або гіршою матір'ю в залежності від того, чи цінується в суспільстві материнство» [6].

Під дією прийнятої в конкретній культурі і сприйнятої конкретним індивідом моделі формуються такі компоненти материнського відношення як цінність батьківства, цінність дитини, ряд поведінкових і емоційних реакцій стосовно дітей, а також бажання мати визначену кількість дітей. Це відповідає даним, отриманим у кроскультурному дослідженні А.П. Мулкіджанян [7].

В ХХІ столітті соціально прийнятним є звільнення жінки від необхідності неодмінно народжувати і виховувати, завдяки репродуктивним технологіям і контрацептивам, що накладає відбиток на уявлення жінки про свою роль. У дослідженні Т.О. Гурко (2000) показано, що переконаність представників старшого покоління в тім, що бути матір'ю — обов'язок кожної жінки, у той час як наймолодші респонденти, вважають, що це питання жінка вирішує сама [3]. На практиці все частіше зустрічаються молоді родини, які не хочуть заводити дітей. За нашими даними в Інтернет існують та діють сайти співтовариств чайлдфрі, що значить, „без дітей”, — ці люди свідомо відкидають від себе перспективу батьківства. Окрім того, існує думка, що діти заважають самореалізації чоловіка і жінки в різних сферах діяльності.

На нашу думку, сама сучасна культура, що спрямована на здобуття бажаного соціального статусу, матеріального добробуту, особистої самореалізації та власного задоволення і те, як це підноситься у популярних серіалах, кінострічках, піснях, рекламі, тощо — само по собі несумісне, з можливістю конгруентного ціннісного ставлення до материнства.

У великих містах та у ЗМІ з'явилося чимало спеціалізованих центрів „для матусь”. Місія багатьох з них проголошується як допомога мамам у досягненні гармонії та краси у материнстві. В таких центрах майже скрізь можна побачити образи щасливих вагітних жінок, вдягнених красиво і сучасно, або мам, які взаємодіють зі своєю дитиною за допомогою якого-небудь засобу, що рекламується. Але, проаналізувавши досвід Г.Г. Філіпової, можна стверджувати, що замість декламованого підвищення цінності материнства, такі центри поволі навіюють жінкам установку, про відносини з дитиною, опосередковані тим чи іншим товаром або послугою. Цінність дитини як живої людини, з власним внутрішнім світом, витісняється з центральних позицій

мотивами, наприклад, престижу або марносластва. При вторгненні таких та інших мотивів можуть виникати конфлікти мотивів або їх інтерференція (взаємопридушення), що нерідко викликає дискомфорт у актуальному материнстві.

Останнім часом ЗМІ, спеціальні уроки в школі та заходи соціальних служб сім'ї та молоді, спрямовані на статеве виховання дівчат, широко пропагують „безпечний” секс, тим самим мимоволі формуючи уявлення про те, що дитина і небезпека в принципі семантично близькі поняття. Мало таких шкіл, де б вивчали факультатив „психологія та етика сімейного життя”. Та і спеціалізація викладача, як показує практика, має велике значення: медик, як правило, дає надмірний уклін в бік репродуктивної функції, догляду за дитиною, гігієни, харчування і так далі. При чому, власні потреби, мотиви, цінності, та загалом, особистість самої матері залишаються без належної уваги. Інший варіант, — коли „етику...” викладає вчитель, в цьому разі викладач сам „знає як треба”, а в учениць „правильні” відповіді заохочуються, а ті, які, можливо хвилюють дівчину, але „не за програмою” — ігноруються. При цьому несвідомо відкидається і „особистісне” начало в майбутньої мами, та закріплюється догматичний підхід, який заважатиме у майбутньому довіряти спонтанності своєї дитини.

Дуже поширеними стали журнали та популярні книги для вагітних жінок і батьків. Такі видання, у загальній масі, стосуються вузьких практичних тем. Але внутрішній зміст, значення свідомого материнства, за які відповідають високі потреби (духовні, самоактуалізація) й ціннісно-смилова сфера особистості - практично ігнорується, підмінюється проблемами догляду за дитиною, тобто тим, що гарна мама "повинна дати".

Для адекватного формування ставлення до материнства у жінки, А. І. Захаров виділяє ряд умов: „прообраз матері” (як вираженість батьківського інстинкту у батьків та прабатьків жінки), бажання мати дітей та відповідна установка на них до вагітності, позитивне сприйняття вагітності, ніжність, почуття жалю та емоційна відгуковність матері [5, с.20].

На самому ранньому етапі онтогенезу майбутньої матері відбуваються найбільш вагомі впливи на фундамент майбутньої системи цінностей, що закладається. Г. Г. Філіпова вказує, що у цих ранніх відносинах таврується емоційний знак, як базове почуття яке буде упродовж всього життя визначати смисл взаємодії матері й дитини. „Я і моя дитина — що це значить? Це добре?” Впродовж етапу няньчання конкретизується цінність дитини, формується основа цінності материнства [9].

Щоб зрозуміти умови, у яких формується первинне уявлення про материнство, нам необхідно у загальному вигляді оцінити психологічний стан матері маленької дівчинки.

Д. В. Віннікот та К. Хорні приділяючи особливу увагу мотиваційно-потребнісній сфері матерів і дійшли висновку, що для того, щоб присвятити себе догляду за дитиною, мати повинна мати досить високорозвинене і позбавлене будь-яких серйозних проблем власне «Я» [2,10]. Але, як вважає К. Хорні, насправді суб'єктивність багатьох жінок не є досить оформленою [10]. Потреба в психологічному «злитті» з дитиною і потреба в досягненні

психологічної автономності часто вступають у конфлікт. Виходить, що багато жінок виконують свої материнські функції, у той час як їхні власні психологічні потреби залишаються або незадоволеними, або частково вдоволеними, тому що догляд за дитиною утрудняє індивідуалізацію жінки.

Д. В. Віннікот вказує на те, що іноді матері в душі зовсім не люблять своїх дітей, рідше — ненавидять, але розуміючи невідповідність цих почуттів прийнятим у суспільстві еталонам, прикидаються, ніби люблять [2].

Досить часто необхідність доглядати за дитиною і піклуватися про чоловіка не дозволяє жінці самій отримати емоційну підтримку. Спілкування з дитиною може в якийсь мірі задовольнити емоційні потреби жінки, однак навантаження, пов'язане з материнством, не дозволяють цього зробити в достатній мірі.

Особливий вплив на формування установок у дитинстві, за Віннікотом, відіграє повторювана ситуація, коли дитина не одержує «досить гарної материнської турботи», тоді дитина намагається адаптуватися до того, чого, як їй здається, мати хоче від неї домогтися [2]. Тоді у дитини формується «помилкове Я», вона прагне пристосуватися до вимог навколишніх для того, щоб одержати від них бажане. У той же час ембріональне, «справжнє Я» дитини відступає на другий план і зрештою від неї відчужується.

Часто власне сімейне життя влаштовується для того, щоб здійснити бажану програму, недоступну у сім'ї батьків. Окремим випадком реалізації незбалансованих відносин зі своєю мамою (бабусею дитини) є нав'язування своїй дитині таких відносин, в яких би збувалися несвідомі бажання матері щодо батьківської сім'ї, причому такі відносини негнучкі, неврозогенні.

Для того, щоб дівчина набула досвіду дорослого, самостійного та відповідального життя, що є необхідним для створення власної сім'ї, вона обов'язково повинна пройти процес сепарації. Проходження стадії сепарації — це одна з найскладніших задач розвитку сім'ї, але вона є умовою нормального психічного розвитку дівчини. Нерідко батьківська сім'я не дозволяє дівчині відокремитися, наче змушуючи останню знайти важіль впливу, таким і стає вагітність або заміжжя.

Можливості сексуальних контактів з партнером поза шлюбними відносинами та без перспективи народження дитини стають вже традиційними для нашого суспільства. Зниження віку вступу в статеві відносини, поряд зі збільшенням віку залежності від батьків, множинність моделей поведінки в сучасному суспільстві і багато чого іншого роблять розвиток цінностей материнства в період полового дозрівання незвичайно складним.

У своїй книзі «Психологія планування народження дитини» Едвард Полман наводить такі результати дослідження: народивши у віці близько двадцяти років дитину, жінка сподівається довести свою компетентність, зрівнятися зі своєю матір'ю, звабити чоловіка, залучити до себе увагу, заповнити свій час, стати безсмертною. Але в цей перелік не ввійшло бажання жінки зблизитися з іншою людиною.

Пильна увага спеціалістів до жінки у фазі вагітності мотивована проведенням профілактики або, принаймні мінімізації тих соціально негативних наслідків сфери материнства, показники котрих тривожать

психологів та соціологів, медиків і демографів, економістів та правоохоронні служби. Але, нажаль співробітникам соціально-психологічної служби дуже складно, нерідко неможливо надати ґрунтовну корекцію в проблемі, яка формувалася багато років. Тому, ми вважаємо за необхідне впроваджувати систематичну психологічну профілактичну роботу зі старшокласниками у школах-інтернатах, та у масових школах. Але треба пам'ятати, що головні „маяки” для юної дівчини — своя родина та своя мама. Саме ці путівники в сучасному суспільстві виявляються недостатньо ясними, гнучкими та надійними. Ситуація "моя мама і я — її дитина" переноситься скрізь покоління, але з іншим вектором: "Я — мама та мій малюк". Тому поступове вирішення проблем взаємин зі своєю мамою, на наш погляд, повинно бути важливою складовою профілактичної роботи.

Список літератури

1. Бадинтер Э. Любовь в дополнение: история материнской любви (18—20 века). М., 1990.
2. Винникотт Д. В. Маленькие дети и их матери / Д. В. Винникотт—М.: Класс, 1998.- 123 с.
3. Гурко Т. А. Вариативность представлений в сфере родительства с. 90—97 // Социологические исследования. 2000. №11.
5. Захаров А. И. Ребенок до рождения и психотерапия последствий психических травм / А. И. Захаров. — Санкт-Петербург : Союз, 1998. — 144 с.
6. Мид М. Культура и мир детства / Сост. и предисл. И. С. Кона. — М.: Наука, 1988.
7. Мулкиджанян А. П. Влияние этнокультурных факторов на формирование психологической готовности к материнству / А.П. Мулкиджанян // материалы Всероссийской научной конференции «Психологические проблемы современной российской семьи 2005». — Режим доступа: / www.niisv.ru / lidersconf.ru
8. Филиппова Г. Г. Психология материнства. Концептуальная модель / Г. Г. Филиппова — М.: Ин-т молодежи, 1999 286 с.
9. Филиппова Г. Г. Психология материнства: Учеб. пособие / Г. Г. Филиппова. — М.: Класс, 2002. — 264 с.
10. Хорни К. Женская психология / К. Хорни. — СПб.: Восточноевропейский ин-т психоанализа, 1993.

УДК 37.013

Осадчук Т.М.

учениця 11 класу

Карапка І.Б.

практичний психолог

Путильська гімназія

м. Путила, Чернівецька область

ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИЙ ВПЛИВ ПЕРЕДЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО СТРЕСУ НА ОСОБИСТІСНУ СФЕРУ ВИПУСКНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У сучасних соціально – економічних умовах, в яких якість шкільної освіти є національним пріоритетом і необхідною умовою вступу до вищих навчальних

закладів, проблема передекзаменаційного стресу, щорічно набуває надзвичайної актуальності, зачіпаючи значні контингенти учнівської молоді.

Процедура проходження зовнішнього незалежного оцінювання є надзвичайно складною діяльністю, що відрізняється від звичного досвіду учнів і диктує особливі вимоги до рівня розвитку та зрілості психічних функцій.

Активність абітурієнтів у процесі складання зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти (ЗНО) є повторюваною емоційно напруженою працею, яка породжує постійне психічне напруження, створює «психологічні бар'єри». Для більшості учнів – випускників зовнішнє незалежне оцінювання є серйозним і різноплановим випробуванням: з одного боку – перевірки міцності знань, з іншого – здатності до самоорганізації, витримки, подолання труднощів.

На відміну від іспиту традиційної форми, тестування потребує від учнів високої мобільності та швидкого переключення на інший вид роботи, високого рівня організації діяльності та концентрації уваги, чіткості та структурованості мислення, сформованості внутрішнього плану дій. Бажаний успішний результат буде залежати не стільки від того, скільки випускник витратить енергії на його досягнення, але від того, наскільки він психологічно готовий до цих випробувань та наскільки прагне досягти поставленої мети [1].

Стрес та передекзаменаційні хвилювання не зводяться лише до емоційного феномену, а детермінуються і відображаються в мотиваційних, когнітивних, вольових, характерологічних та інших компонентах особистості, що може перешкоджати успішному проходженню процедури тестування. Як правило, одинадцятикласники не в змозі усвідомити ту обставину, що вони переживають стрес. Про це сигналізують їх поведінка, самопочуття, настрої. Багато дослідників вказують на те, що іспит є психотравмуючим чинником, що ініціює механізм реактивної депресії, негативно впливає на нервову, серцево – судинну, імунну системи, викликає істерики, формує стан загального нездужання, розгубленості, страху, негативно впливає на навчальну мотивацію.

Екзаменаційний стрес – це подія у навчальній діяльності, яка охоплює проміжок від підготовки до екзаменів – до постекзаменаційного періоду, а також психологічні та поведінкові реакції суб'єкта в даний час, що відображають стан внутрішнього неспокою перед здачею екзаменів або його пригнічення [1]. Насправді, у реальності, цей процес триває набагато довше і починається з того моменту, коли випускник усвідомлює, що найближчим часом йому неминуче доведеться скласти іспит. Ця думка виникає в різні терміни до іспиту: від декількох місяців до декількох днів, і з цієї миті починає наростати тривожне очікування іспиту, яке досягає максимуму вже в екзаменаційній аудиторії. Максимальні зміни в організмі випускника відбуваються не під час іспиту, а в період його очікування [1].

Прийнято вважати, що у нашому суспільстві, де період шкільного навчання досить тривалий, біологічне дозрівання випереджує соціальне. Більшість юнаків і дівчат цього віку вже досягають статевої зрілості, майже завершується дозрівання всього організму, вдосконалюється нервова система, гальмівні процеси набувають врівноваженості із процесами збудження. Основною особливістю сучасності є прискорення біологічного дозрівання (акселерація) і уповільнення соціального. Соціальна зрілість, яка вимірюється

багатьма параметрами що з'являються неодноразово та індивідуально, може настати як раніше, так і пізніше моменту її визнання [4].

Соціальна ситуація розвитку, зумовлена підготовкою старшокласника до вступу в самостійне життя, вибором професії, визначенням подальшого життєвого шляху та самовизначенням, породжує суперечність між ідентифікацією та індивідуалізацією особистості юнака серед оточуючих людей.

Особистісна проблематика зумовлюється дією психологічного імунітету, що дестабілізує людину, спричинює ригідність психіки та закритість для нового досвіду, провокує прояви відхилень психіки від норми – підвищеної тривожності, депресії, дезадаптації; що проявляється у нерішучості, нетерплячості, непослідовності дій, хвилюванні за власне майбутнє, невпевненості у спілкуванні з оточуючими, різких змінах поведінки, неадекватному емоційному реагуванні на зовнішній вплив, стійкому характері переживань та стресі [2].

У навчальній діяльності емоційні ситуації найбільш значущі в передекзаменаційний і екзаменаційний періоди.

Очікування ЗНО, хаотичне вивчення та опрацювання навчального матеріалу, пов'язана з цим психологічна напруга можуть виявлятися у різних формах психічної активності: у вигляді страху перед процедурою ЗНО або негативною оцінкою, у вигляді більш дифузної, мало обґрунтованої невизначеної тривоги за результат майбутнього іспиту. В особливих випадках ці явища можуть переростати в невроз тривожного очікування, особливо у тих, хто має характерні риси тривожності і емоційної лабільності.

Екзаменаційний стрес займає провідне місце серед причин, що викликають психічну напругу, він є психотравмуючим фактором, що враховується навіть в клінічній психіатрії при визначенні характеру психогенної ситуації і класифікації неврозів. До несприятливих факторів періоду підготовки до іспитів можна віднести: інтенсивну розумову діяльність; підвищене навантаження; обмеження рухової активності; порушення режиму сну; емоційні переживання, пов'язані з можливою зміною соціального статусу чи можливою невдачею. Проте, у певних ситуаціях, психологічна напруга може мати стимулююче значення, допомагаючи випускнику мобілізувати та оптимізувати всі свої знання і особистісні резерви для вирішення поставлених перед ним навчальних завдань.

Уперше поняття «стрес» було застосовано канадським біологом, лікарем Г. Сельє, який зробив висновок про існування загального адаптаційного синдрому, що забезпечує пристосування організму до умов середовища, що змінюються [3]. При цьому стрес він розглядав як неспецифічну відповідь організму на будь – яку вимогу, що до нього ставиться, тому традиційним й стало розуміння стресу як фізіологічної реакції організму на дію негативних чинників, що становлять загрозу для організму.

Згодом Г. Сельє обґрунтував існування двох видів стресу: дистресу (як дію негативних емоцій у ситуаціях горя, нещастя, хвороби, що знижує опірність організму до несприятливих чинників середовища, заважає мобілізуватися,

виснажує і еустресу (як дію позитивних емоцій, натхнення, творчого осяяння) [5].

У даний час прийнято розрізняти системний (фізіологічний) стрес і психологічний. Так Р. Лазарус вважає, що психологічний стрес – це стан надмірної психічної напруженості та дезорганізації поведінки, які розвиваються в результаті загрози або реального впливу екстремальних факторів соціального, психологічного, екологічного і професійного характеру [4].

Залежно від виду стресора і характеру його впливу, виділяють різні види стресу, у найбільш загальній класифікації – стрес фізіологічний і психологічний. На думку А. Маклакова, людина є соціальною істотою і в діяльності її інтегральних систем провідну роль відіграє психологічна сфера. Тому найчастіше саме психологічний стрес є найбільш важливим для процесу регуляції [3].

Особливість психологічного стресу полягає в тому, що він може розвиватися під впливом не лише реальних, але й імовірнісних подій, які тільки можуть відбутися, викликаючи тривогу і страх. На розвиток психологічного стресу впливає безліч особистісних факторів, найважливішими з яких є: емоційна стабільність особистості; локус контролю особистості; досвід подолання подібних стресових ситуацій в минулому; особливості мислення, що впливають на сприйняття стресової ситуації; готовність людини звернутися за соціальною підтримкою і ін.

У кожної людини існує оптимальний рівень «здорового» хвилювання, яке допомагає впоратися з поставленим завданням, відповідально поставитися до справи і успішно завершити її. Повна відсутність хвилювання іноді може свідчити про емоційне вигорання, про завищену самооцінку, про низький рівень відповідальності. У той же час занадто високий рівень хвилювання може привести як до окремих недоврахувань у роботі, так і до «тунельного» сприйняття, що заважає об'єктивній оцінці ситуації. Відмінні особливості психологічного стресу полягають у тому, що він викликається психічними стимулами, що оцінюються як загрозові [3].

У шкільному житті учні часто відчують стрес і нервово – психічне напруження, в основному, через великий потік інформації, відсутність системної роботи під час навчально – виховного процесу, події в особистому житті. Під час стресу страждають усі сторони інтелектуальної діяльності, але найбільше – пам'ять, увага та мислення. Виникають труднощі в зосередженні, людина відволікається, звужується обсяг уваги, загальмовується концентрація на інших об'єктах. Функція пам'яті страждає менше. Погіршуються показники оперативної пам'яті, виникають труднощі з відтворенням інформації. Порушення мислення проявляються перш за все у порушеннях логіки, у труднощах при прийнятті рішень, у похибках при розрахунках, у зниженні творчого потенціалу. Все це призводить до порушення продуктивності у навчальній діяльності, що посилює загальний стрес та гальмує пошук виходу із стресової ситуації [4].

В останнє десятиліття істотно посилився інтерес психологів до вивчення тривожності. Вивченням даної проблеми займалися такі дослідники як У. Мак,

А. Прихожан, М. Хайдеггер, І. Мусина, К. Ясперс, Ж. Сартр, Р. Мей, У. Джеймс, З. Фрейд, Дж. Тейлор, Ю. Ханін та інші.

Слід відрізняти тривогу від тривожності. Якщо тривога – це епізодичний прояв хвилювання чи неспокою, то тривожність є стійким станом особистості, що проявляється в основному завжди, незалежно від конкретної ситуації.

Тривога – це смутний, неприємний дискомфортний емоційний стан, що характеризується очікуванням несприятливого розвитку подій, наявністю поганих передчуттів неблагополуччя чи небезпеки, страху, напруги і хвилювання. Тривога відрізняється від страху тим, що стан тривоги зазвичай безпредметний, тоді як страх передбачає наявність об'єкту, що його викликав, людини, події або ситуації [4].

Тривожність – це схильність людини до переживання стану тривоги, частіше пов'язана з очікуванням соціальних наслідків успіху або невдачі і в більшості випадків позначає стійку рису особистості. Особистісна тривожність не проявляється безпосередньо в поведінці, але її рівень визначається в залежності від того, як часто і як інтенсивно в індивіда виникають стани тривоги. Тривожна особистість здатна сприймати навколишній світ як такий, що несе в собі загрозу і небезпеку більше, ніж та, що має низький рівень [5].

Деякий рівень тривожності є необхідний для оптимального пристосування людини до дійсності, і здатний виконувати охоронну та мотиваційну функції. Наявність тривожності як стійкого утворення – свідчення порушень в особистісному розвитку, що заважає нормальній діяльності, повноцінному спілкуванню [3].

Тривога і тривожність тісно пов'язані із стресом. З одного боку, емоції тривожного ряду є симптомами стресу, з другого боку, початковий рівень тривожності визначає індивідуальну чутливість до нього. Тому індивіди з високим рівнем тривожності більше схильні до стресу і переживають стан тривоги інтенсивніше і частіше, ніж індивіди з низьким рівнем тривожності.

Існує цілий ряд концепцій тривоги як стану. Найважливішим положенням, яке об'єднує всі роботи, є те, що тривога викликається тією або іншою формою стресу. Саме стрес породжує стан тривоги, а в її активації вирішальну роль відіграють когнітивні чинники, які визначають інтенсивність тривожних станів і їх стійкість у часі. Також процес тривожності супроводжується переоцінкою стресових умов, що, відповідно, впливає на механізми переживання стресу; сприяє активізації деяких механізмів уникнення, які виводять індивіда із ситуації, яка викликає тривогу. Рівень тривожності зростає при нервово – психічних і важких соматичних захворюваннях; у здорових людей, що переживають наслідки психічної травми; у людей з поведінкою, що відхиляється від прийнятої норми [9].

Почуття тривоги неминуче супроводжує навчальну діяльність, більш того, будь – яка активна пізнавальна діяльність завжди ховає в собі невизначеність, суперечність, а отже, і привід для тривоги. І навчання, і розвиток найкращим чином протікають тоді, коли тривога знаходиться на оптимальному рівні. З пізнавальними процесами особистості тісно пов'язані особливості емоційного світу як підлітка, так і юнака.

Емоційні реакції і поведінка в юнацькому віці залежать також від

соціальних факторів та умов виховання. Так, В. Р. Кисловська встановила, що у дітей в період юнацького віку виявляється найвищий, порівняно з іншими віковими, рівень тривожності у всіх сферах життя і спілкування, особливо, в найбільш значущих для їх особистості. У старшому підлітковому і ранньому юнацькому віці переживання набувають рис тривоги в її класичному описі [9].

Юнацький вік характеризується більшою диференційованістю емоційних станів, підвищеним самоконтролем і саморегуляцією, стійкістю та усвідомленістю настрою, що співвідноситься з широким колом соціальних умов. Хворобливі симптоми тривоги, які проявляються в юності, часто не стільки реакція на специфічні труднощі самого віку, скільки прояв відстроченого ефекту попередніх психологічних травм.

Тривожність, яка знижується при переході від підліткового до раннього юнацького віку, різко підвищується при переході до випускного класу. Як показник неблагополуччя особистісного розвитку юнаків, тривожність справляє на них негативний вплив, і може бути передвісником неврозу, а також його симптомом і механізмом розвитку. З тривогою тісно пов'язані фобії, іпохондрія, істерія, нав'язливі стани та інші психологічні розлади [6].

Особистісними особливостями тривожних людей є: занепокоєння, порушення діяльності, непереносимість важких ситуацій, невпевненість у собі, почуття неповноцінності, сприйняття зовнішнього світу як небезпеки. Високий рівень тривоги свідчить про збудливість центральної нервової системи.

Тривожна особистість також характеризується низькою самооцінкою, страхом потерпіти невдачу, конформізмом, але і розвиненим почуттям відповідальності, скромністю, обов'язковістю. Стійка тривожність впливає на діяльність і розвиток особистості, що іноді може мати і позитивний вплив на розвиток особистості та на її діяльність.

Досліджуючи рівні прояву ситуативної та загальної тривожності серед тих самих учнів у 10 та 11 класах (2016 та 2017 роки), ми з'ясували, що високий і підвищений рівень тривожності зустрічається у 4 рази частіше в учнів 11 класу, аніж 10. Загальна (особистісна) тривожність як риса особистості проявляється у 33,3 % випускників, в той час, як у 2016 році вона була виявлена тільки у 25 % учнів.

Загальний середній показник тривожності, характерний для досліджуваної групи, який відображає емоційний стан підлітків і є пов'язаним з різними аспектами їхнього життя, у учнів 11 класів становить 4,7, причому минулого року середнє значення цього показника становило 2,43 (рис. 1).

Загальна кількість зафіксованих проявів підвищеної тривоги становить 21,3 %, що майже у чотири рази вище аніж було виявлено у цих самих учнів у 2016 році. Високий рівень тривожності за деякими шкалами діагностовано у 62,5 %, в той час, як минулого року цей показник становив 16,6 %. Кількість тривожних учнів за рік збільшилася майже у чотири рази (рис. 1).

Значне зростання рівня тривожності спостерігалось за наступними шкалами: тривога у ситуаціях самовираження, загальна тривожність, тривога, пов'язана з успіхами у навчанні, тривога у відносинах з однокласниками та у ситуаціях перевірки знань. Тривожність найчастіше зустрічається серед дівчат, вдвічі частіше ніж у хлопців (рис. 2).

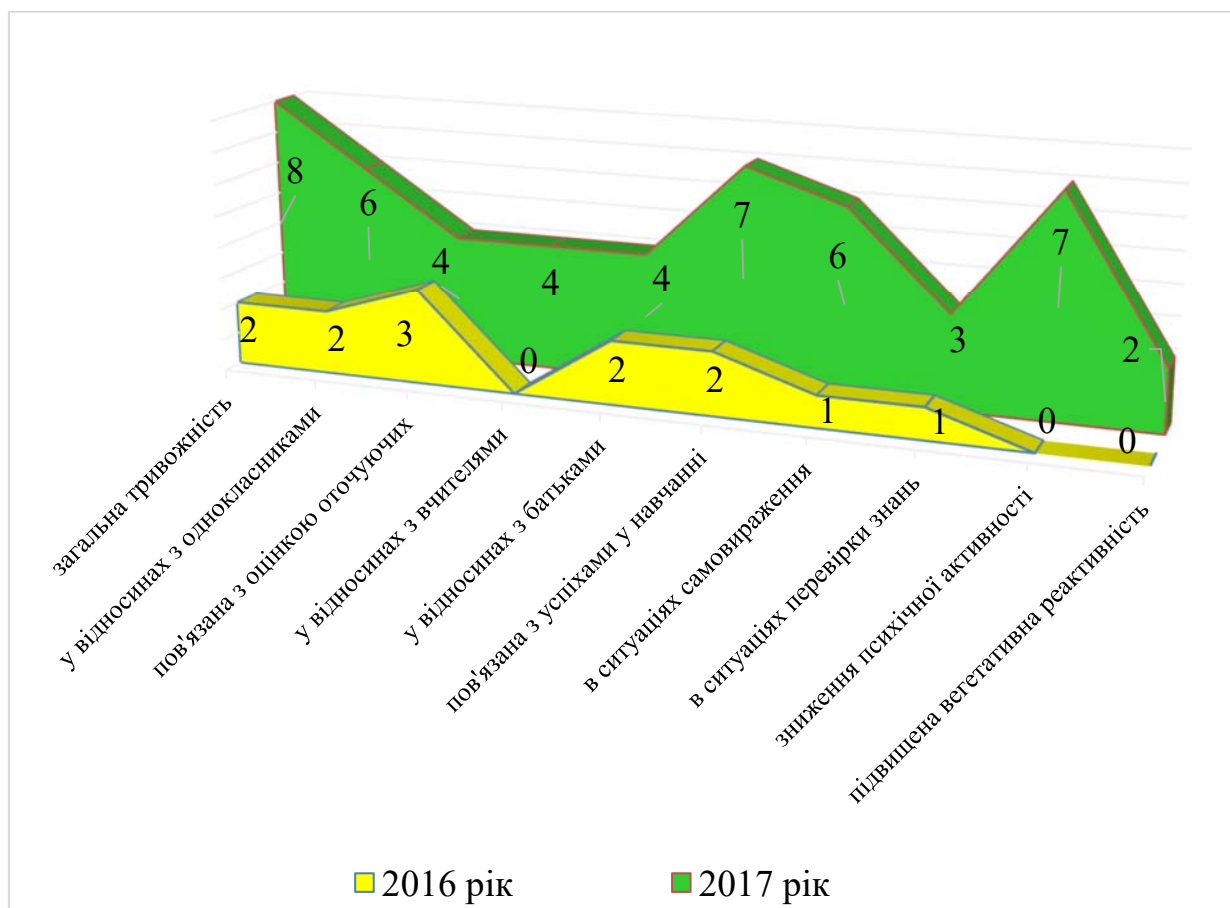

Рисунок 1 –Порівняльний аналіз проявів тривожності учнів у 2016 та 2017 роках

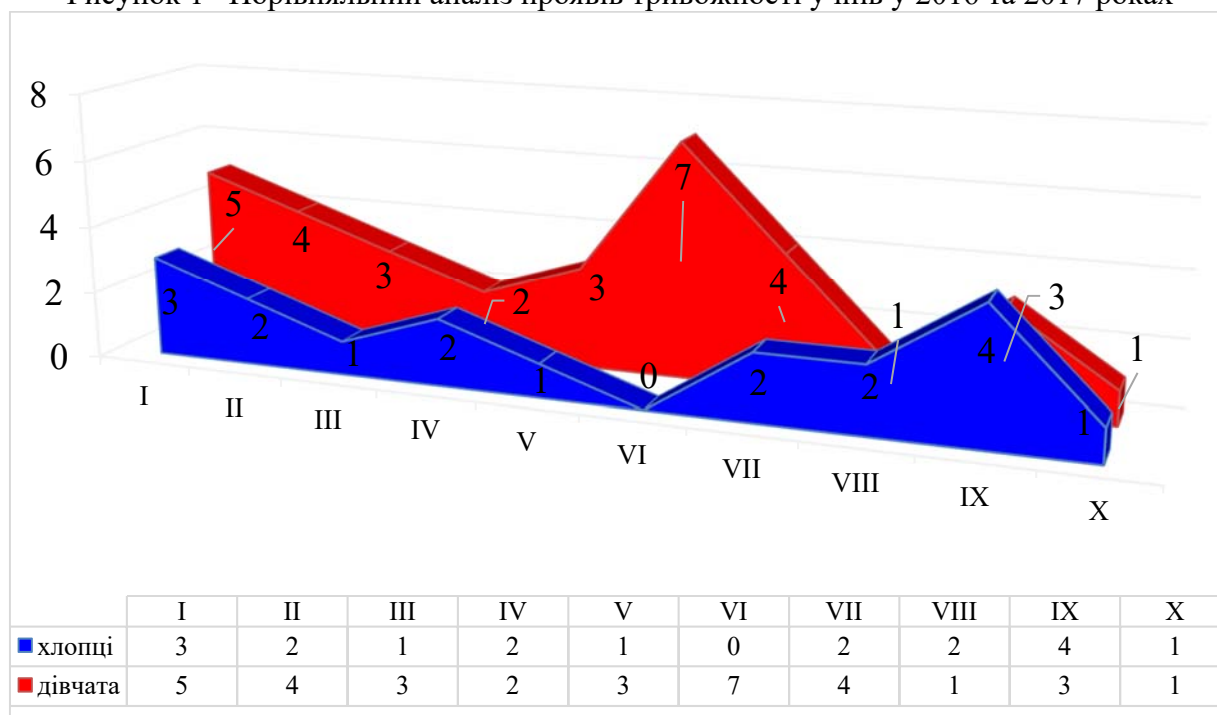

Рисунок 2 – Прояви підвищеного рівня тривожності учнів (розподіл за статтю)

Із феноменом стресу, окрім тривожності, тісно пов'язана і адаптація особистості. За слабого стресу фізіологічні зміни в організмі проявляються слабо, проте тривалий стрес, яким виступає весь останній рік навчання у школі – може призвести до втрати особистістю адаптативних функцій, фрустрації, свідченням чого є негативний емоційний стан, що супроводжується усвідомленням неможливості досягнення поставленої мети, страхом, розлюченістю, гнівом, роздратуванням, сумом тощо [7].

У дослідження проблеми адаптації вагомий внесок зробили ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких В. І. Медведєва, Г. М. Шевандрін, Б. Ананьєв, В. Аршавський, А. Захарова, Л. Виготський, О. Леонтьєв, І. Кон, О. Матюшкін, В. Петровський, І. Бех, І. Дубровіна та ін.

В психології термін «адаптація» використовують, з однієї сторони, для позначення властивостей людини, які характеризують її стійкість до умов середовища, виражаючи рівень пристосування до нього, а з іншої сторони, адаптація виступає як процес пристосування людини до умов, які змінюються.

Сучасна точка зору українських учених щодо процесу адаптації така, що це процес або результат процесу, який передбачає гармонійне, з точки зору індивідуальних прагнень людини, задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві, або адаптація – взаємодія з оточуючим середовищем з приводу опанування нової життєвої ситуації [6].

Успішність адаптації людини в конкретних умовах існування визначається адаптивним психофізіологічним рівнем, індивідуальними особливостями; темпераментом, характером, спеціальними здібностями; життєвим досвідом, інтелектуальними, емоційно – вольовими й мотиваційними властивостями.

Н. Березін виокремлює в єдиному адаптаційному процесі три аспекти психічної адаптації, які тісно зв'язані сферами їх реалізації:

психічна – це процес взаємодії особистості із середовищем, під час якого, особистість повинна враховувати особливості середовища й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значущих цілей;

– соціально – психологічна – процес набуття особистістю визначеного соціально – психологічного статусу, оволодіння тими чи іншими соціально – психологічними рольовими функціями;

– біологічна – пристосування організму до стійких і змінних умов середовища (температури, атмосферного тиску та інших фізичних умов і впливів) [6].

Спираючись на критерій ступеня адекватності між цілями і результатами діяльності особистості, виділяють три різновиди показників адаптаційних процесів:

а) адаптивність (дуже висока, висока, середня, низька) як справжня чи відносна гармонійність між суб'єктними цілями і кінцевими результатами, що супроводжуються позитивним ставленням – оцінкою, розумінням, прийняттям – особистості до навколишнього світу і себе;

б) неадаптивність (неочевидна, очевидна) – більшою чи меншою мірою усвідомлена невідповідність між цілями і результатами, що породжує амбівалентні почуття й оцінки, але не справляє психотравмуючого впливу;

в) дезадаптивність (ситуативна, стійка очевидна, критична) як певна дисгармонія між цілями і результатами, що є джерелом психічної напруги (стрес, психічний зрив, шок, паніка і т. ін.), внутрішнього дискомфорту і нестабільності перебігу психічних процесів (страх, депресія, фрустрація) [9].

Адаптація особистості в соціальному середовищі включає соціальну і соціально – психологічну, які здійснюються на різних рівнях – суспільства, колективу, безпосереднього соціального оточення, особистісної адаптованості.

Психологічна адаптація як соціальна, зумовлена суспільним характером змінна навколишнього середовища та людської свідомості, психіки, у свою чергу, шляхом формування цілей і програм впливає на ефективність адаптивної діяльності, надає динаміці діяльності індивідуального емоційного забарвлення, виокремлює оптимальні способи взаємодії особистості і середовища, забезпечує адекватність поведінки до вимог соціального оточення [7].

Соціально – психологічна дезадаптація породжує втрату сформованих позитивних установок і відносин старшокласника. Важким наслідком дезадаптації є стан напруженості і фрустрації, зниження активності у навчанні, втрата інтересу до громадської роботи, порушення поведінки, невдачі в навчанні, а в ряді випадків – втрата віри у свої можливості, розчарування у життєвих планах. Усе це призводить до психічного перевантаження, яке власне і знижує адаптивні можливості і, як наслідок, сприяє порушенню психічного здоров'я особистості.

Адаптація у дітей юнацького віку тісно пов'язана зі зміною у них соціальної ситуації розвитку. Адже професійний вибір, бажання самореалізації і успішного проходження зовнішнього незалежного оцінювання, – насамперед, зміна самого себе: настанов, рис характеру, стереотипів поведінки відповідно до нових вимог діяльності, соціальних умов і нового оточення. Напружене очікування входження в нову соціальну позицію і нову систему взаємин при недостатньо сформованих адаптаційних механізмах, призводить до їх компенсації за рахунок підвищення мотивації, посилення працездатності та наполегливості [8].

Проблема розладів адаптації спеціалістами розглядається на поведінковому, фізіологічному, соціальному та інших рівнях. Типовими наслідками стресових ситуацій є поява межових негативних станів та прояви психічної дезадаптації, які іноді досягають кількісних і якісних порушень як у фізичному самопочутті, так і в когнітивній, емоційній та соціальній сферах (соматичні хвороби, гострий і хронічний біль, когнітивні та емоційні, сімейні та шкільні проблеми, непрацездатність, проблеми в міжособистісних відносинах).

Дезадаптивна реакція на психосоціальний стрес або стреси може сприйматися суб'єктом як особисте нещастя. Розлад адаптації, як правило, припиняється незабаром після того, як припиняється дія стресу [9].

Індивідуальні відмінності, можливості психологічної адаптації та вразливості формуються, як правило, в ранньому дитинстві і зумовлюють стан здоров'я, можливість протистояти стресу в підлітковому і дорослому віці.

Є. С. Акарачкова розглядає стресорну відповідь організму при розладах адаптації як процес, в основі якого лежить регуляція за принципом зворотного зв'язку. Модель, яку запропонували автори, має такий вигляд: стрес – емоції – поведінка – тіло – мозок. Стресорна відповідь, охоплюючи весь організм людини, впливає на роботу головного мозку, а також на емоції і поведінку, що виявляється соматичними та тілесними симптомами [6].

У рамках відповіді на стресову подію О. С. Антипова виділяє кілька форм психічної дезадаптації з відповідними клінічними варіантами межових психічних станів – від адаптаційних реакцій до важких посттравматичних розладів.

У Міжнародній класифікації хвороб 10 – го перегляду (МКХ-10) розлади адаптації було класифіковано і віднесено до рубрики розладів, пов'язаних зі стресом: гостра реакція на стрес (F43.0); посттравматичний стресовий розлад (F43.1); розлади адаптації (F43.2) [5].

Під час дослідження функціонального рівня адаптованості учнів було виявлено, що тільки у 16,7 % учнів 11 класів є адаптованими до життя і навчання у школі, в той час, як минулого 2016 року кількість адаптованих учнів з них становила – 79,2 %. Згідно наших досліджень кількісний показник адаптованих учнів за рік знизився майже у п'ять разів.

Неадаптованість як функціональний рівень адаптації у було виявлено у 62,5 % учнів 11 класів, хоча у минулому році цей самий показник становив 12,5 %. Відповідно до попереднього показника, який знизився, рівень неадаптованості зріс так само у 5 разів.

Деадаптованість як функціональний рівень особистісної адаптації визначено у 20,8 % учнів 11 класів, в той час як минулого року деадаптованих учнів серед опитаних виявлено не було.

Співвідношення кількості адаптованих учнів у 2016 році до числа адаптованих учнів у 2017 році склало 1 : 5; неадаптованих – 2 : 15; деадаптованих учнів – 5 : 0 (рис. 3).

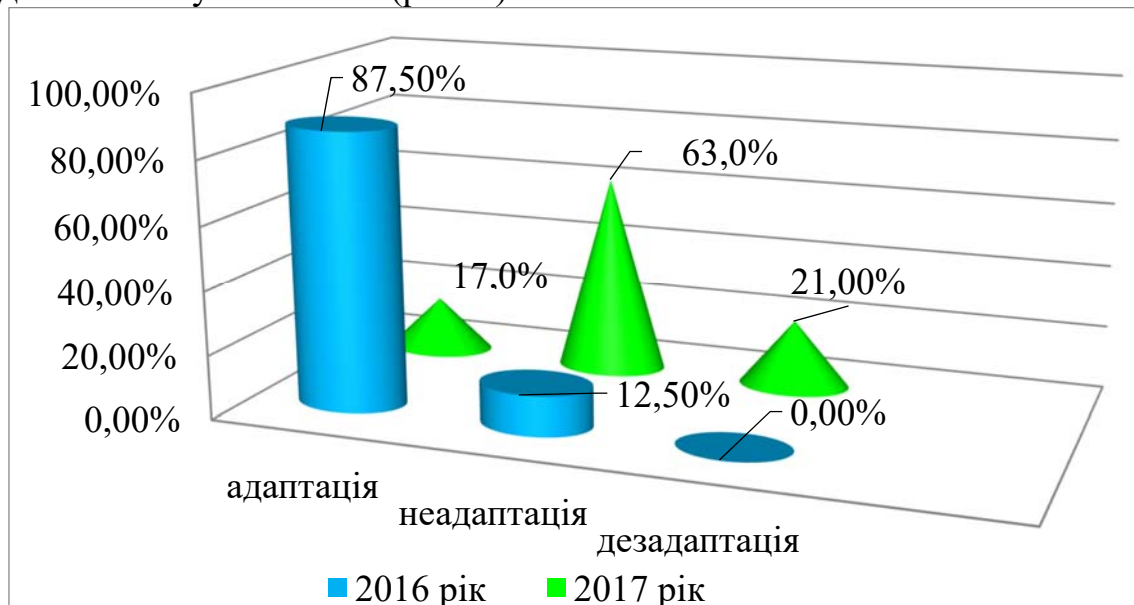

Рисунок 3 – Вивчення функціонального рівня адаптованості учнів до життя та навчання у школі протягом 2016 та 2017 років

Рівень адаптованості дівчат до життя та навчання на порядок вищий аніж у хлопців: 60,7 % : 50 %; причому неадаптованими та деадаптованими виявилися 50 % хлопців та 39,3 % дівчат (рис. 4).

Дослідження адаптованості учнів показує, що найкраще та позитивне ставлення діти проявляють до сім'ї, до вулиці, до себе та власного «Я», а більш негативно ставляться до школи та їх вимог.

Постійний стан стресу і його наслідки становлять серйозну загрозу психічному здоров'ю випускників, адже юність – вік, у якому вони перебувають, є – періодом формування майбутнього професіонала, рівень стресостійкості якого безпосередньо впливає на успішність діяльності і стиль життя, що в підсумку має велике суспільне значення. Формування

стресостійкості є запорукою психічного здоров'я людей і неодмінною умовою соціальної стабільності [5]. Стресостійкість визначається наявністю стресогенних факторів у оточуючому середовищі, наприклад, таких як ситуації іспитів, періоди соціальної адаптації, необхідність особистісного самовизначення у майбутній професійній діяльності.

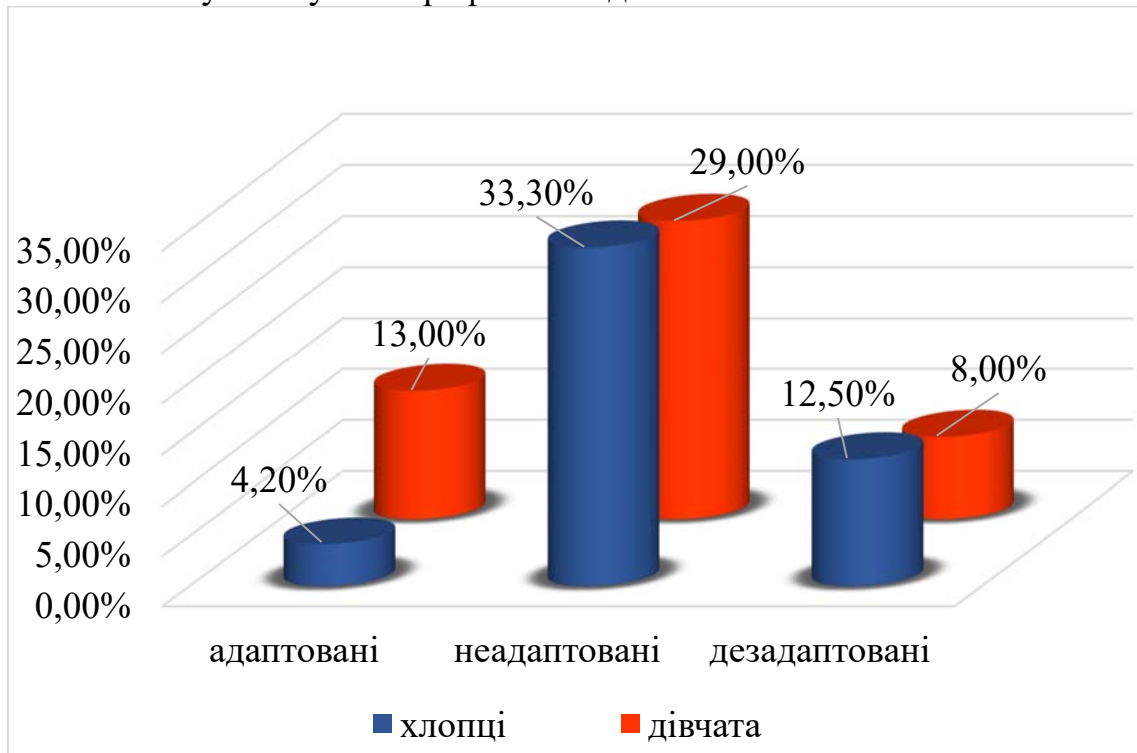

Рисунок 4 – Рівні соціально – психологічної адаптованості учнів до життя і навчання у школі (розподіл за гендерною приналежністю)

Як зазначає Дубчак Г. М., в основі поняття стресостійкості лежить складна інтегративна системна характеристика, що визначає здатність людини протистояти стресовому впливу або впоратися зі стресовими ситуаціями, активно перетворюючи їх, або пристосовуючись до них без шкоди для здоров'я та якості виконуваної діяльності [9]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що стресостійкість є окремим випадком психічної стійкості, що виявляється при дії стрес – факторів, специфічність яких визначається конкретним видом діяльності.

Стресостійкість – це система суб'єктивних особистісних якостей, які допомагають людині переносити вплив стресорів, без шкідливих наслідків для організму, особистості, оточення. Здатність витримувати психологічне навантаження і не підкорятися негативним почуттям – є природним способом відновлення ресурсів організму.

Стійкість до стресу забезпечує індивіду здатність зберігати внутрішній спокій та оптимізм в критичній ситуації, сприяє прийняттю адекватних рішень і ефективності поведінки, допомагає контролювати вплив стресогенних факторів, зберігати особистісну емоційну цілісність.

Стресостійкість низького рівня робить особистість вразливою, призводить до порушень її особистості та цілісності, порушує психоемоційний стан, призводить до хвороб. Психологічна стійкість особистості складається з таких компонентів: психофізіологічного, волевого, мотиваційного, емоційного, інтелектуального [10].

Поняття психологічного захисту як основного механізму стресостійкості було запропоновано і розроблялося спочатку в руслі психоаналітичного напрямку, пізніше в різних напрямках глибинної психології, що істотно обмежило сферу його застосування.

Проте, незважаючи на більш ніж столітнє існування поняття психологічного захисту, введенного З. Фрейдом в 1884 році, поняття залишається слабовивченим і не зовсім зрозумілим. Як стверджує В. І. Журбін, психологічний захист вивчається більшістю досліджень через інші психічні процеси, стани, або певні поведінкові прояви, тобто визначається ззовні, а не зсередини своєї сутнісної природи [8].

Р. Плутчик, визначаючи механізми психологічного захисту як похідні від емоцій, а емоції як базисні засоби адаптації, класифікує 8 біполярних психологічних захистів.

М. Й. Варій зазначає, що компенсаторним засобом психологічного захисту є переміщення неприємних переживань з рівня свідомості на рівень підсвідомого [8].

О. В. Винославська та інші науковці, ведучи мову про використання захисту в життєдіяльності людини, доводить свідоме використання особами психологічного захисту, що є свідомою сферою психіки людини [9].

Явище психологічного захисту в основному пов'язується з такими функціями психіки як пристосування, урівноваження і регуляція. Більшість сучасних дослідників схильні розглядати захист як процес інтрапсихічної адаптації особистості, який знімає напруженість, зменшує тривогу і страх. Однак для постійної підтримки роботи психологічних захистів на оптимальному рівні потрібно постійне витрачання енергії. Ці витрати можуть виявитися дуже суттєвими і призводити до появи невротичної симптоматики і порушення працездатності [9].

Психологічні захисні механізми як специфічний для людини і дуже важливий засіб соціально – психічної адаптації, ймовірно, є частиною загальної регулюючої системи відносин індивіда з середовищем, у тому числі і біологічної. Зв'язок з іншими частинами цієї системи здійснюється через загальні рівні – психофізіологічний і психосоматичний.

Психологічний імунітет – рівень стану емоційно – вольової готовності особистості до захисту, є своєрідною лінією оборони, яка протидіє зовнішнім впливам інших людей, негативних подій і явищ. Критика, глузування, втрата близьких, стрес, надмірні навантаження тощо негативно впливають на нервову систему. Проте, саме завдяки психологічному імунітету, особистість людини здатна переносити і протистояти пресингу навколишньої дійсності.

За визначенням нейрофізіолога К. Ханнафорд, продуктивність та успішність діяльності значною мірою залежить від стану психологічного імунітету (стресостійкості), який залежить від домінуючого профілю особистості, яких на її думку, налічується 32. Відмінності у функціонуванні правої і лівої півкуль в даний час є предметом значних і різнобічних досліджень, які об'єднуються спільною проблемою – функціональною асиметрією півкуль, їх функціональної нерівнозначністю і функціональною взаємодією між собою.

Так Ханнафорд встановила співвідношення між домінуючими профілями, які визначають літеральне домінування очей, вух, ніг і рук та домінуючої півкулі мозку. Комбіновані домінуючі літеральні моделі значною мірою впливають на спосіб, яким людина проводить внутрішню обробку сприйнятої інформації. При односторонньому індивідуальному літеральному профілі провідна півкуля організовує роботу провідних органів на своїй стороні тіла. Це найбільш «невигідний» індивідуальний латеральний профіль. Внаслідок дії стресу канали сприймання, що протилежні домінуючій півкулі, можуть приймати участь в обробці інформації, в той час як канали, що знаходяться по одній лінії з домінуючою півкулею будуть блокувати доступ інформації та процеси мислення в емоційно напружених ситуаціях.

Іншими словами, при роботі домінуючої півкулі у стресовій ситуації відбувається відключення (блокування) іншої півкулі і порушення взаємодії між ними, що значним чином знижує синхронну роботу мозку (рис. 5).

У підсумку, відповідно до перехресного літерального контролю, стан розвитку психологічного імунітету або рівень стресостійкості може мати наступні кількісні показники: 0 % – відсутній, 25 % – низький, 50 % – середній, 75 % – достатній, 100 % – високий [10].

За результатами дослідження виявлено, що у 66,7 % опитаних домінуючою є ліва півкуля, у 33,3 % опитаних – права.

Розподіл рівнів стресостійкості або стану розвитку психологічного імунітету відбувся наступним чином: найбільша кількість учнів – 50 % мають достатній ступінь розвитку імунітету (75 % розвитку).

Наступну групу утворюють учні з 50 % – відсотковим ступенем імунітету – 29,2 %.

У групу з 100 % психологічним імунітетом входять – 8,3 % учнів.

До групи з низьким ступенем розвитку імунітету (25 % розвитку) відносяться 4,2 % учасника тестування.

Кількість досліджуваних, які мають «нульовий імунітет» або профіль Енштейна – 8,3 % (рис. 6).

Рисунок 5 – Модель домінуючого літерального профілю особистості

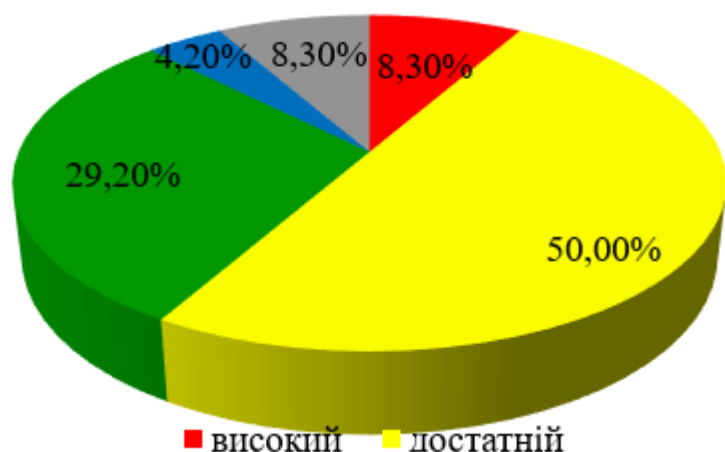

Рисунок 6 - Стан рівня розвитку психологічного імунітету учнів (розподіл за рівнями розвитку)

Впродовж проведення тестування щодо визначення рівня розвитку психологічного імунітету та аналізу отриманих результатів ми з'ясували, що ступінь розвитку цього імунітету не залежить від статі. Кількість учнів, які мають високий та достатній рівень психологічного імунітету, низький рівень тривожності та високі адаптивні властивості – 16,7 %.

Учні, які мають середній та низький психологічний імунітет, в більшій чи меншій мірі відчувають тривожність та є неадаптованими, утворили групу, що налічує 70,8 %.

В групі з низькою стресостійкістю, високим рівнем тривожності та низькими адаптивними можливостями – 12,5 % учнів (рис. 7).

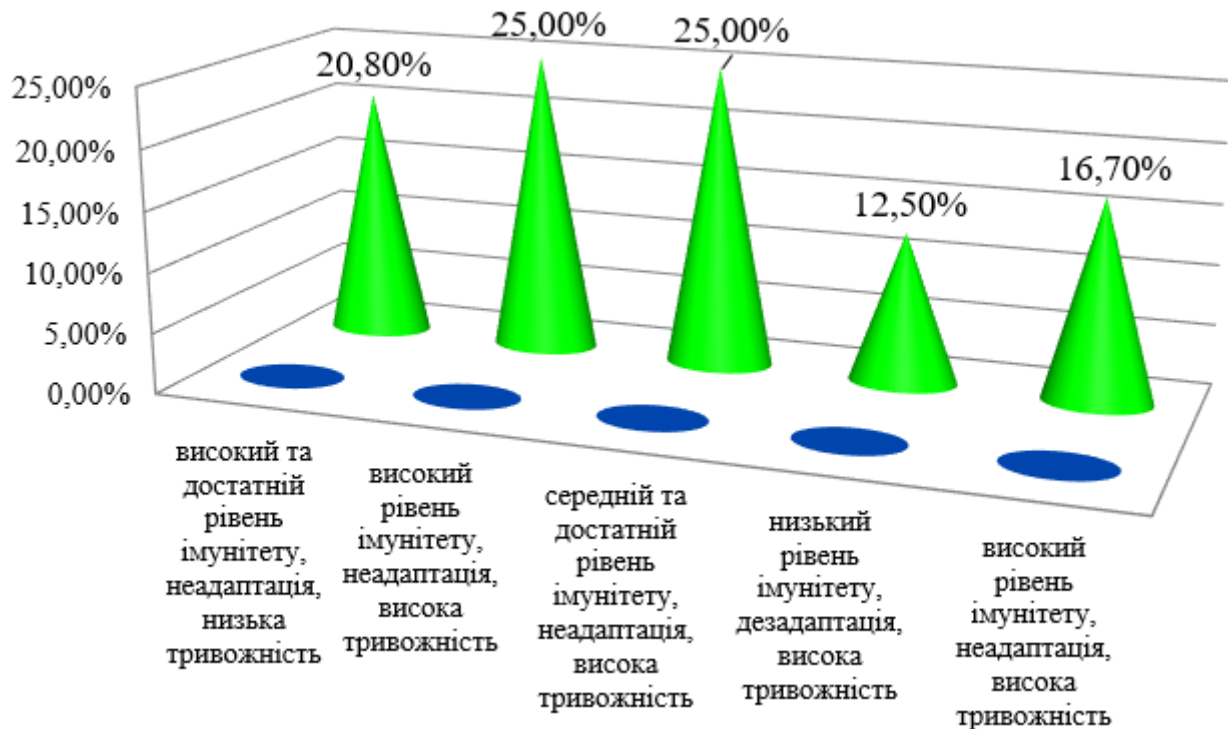

Рисунок 7 – Зв'язок рівня розвитку психологічного імунітету учнів, рівня прояву їх тривожності та функціонального рівня адаптованості

Хоча дана тема ще потребує додаткового вивчення та подальших досліджень, можна стверджувати, що вплив передекзаменаційного стресу за умови низького рівня розвитку психологічного імунітету, призводить до суттєвого підвищення рівня тривожності і справляє дестабілізуючий, дезорієнтуючий та дезорганізуючий вплив на адаптивні функції особистості одинадятикласника.

Супротиву, який чинить психологічний імунітет, недостатньо для протидії та нівелювання стресу і його супутніх розладів.

Список літератури:

1. Щербатих Ю. В. Екзаменаційний стрес (діагностика, перебіг і корекція) / – Воронеж, ІАН, 2000 р.
2. Сисоєва С.О. Хрестоматія з психології та педагогіки. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання / Сисоєва С. О., Поясок Т. Б. – Кременчук: Вид. ПП Щербатих О. В., 2008. – С. 400.

3. Волошина В. В., Долинська А. В., Ставицька С. О, Темрук О. В. Загальна психологія: Практикум / Навч. посібник. – К.: Каравелла, 2006 р. – С. 280.
4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія // Крайнюк В. М. – К.: Ніка – Центр. – 2007. – 432 с.
5. Довідник з практичної психології: психологічне здоров'я дітей і підлітків в контексті психологічної служби: метод. посібник / ред. Дубовина І. В. – К.: Академія, 2005 р. – 170 с.
6. Подляшаник В. В. Адаптаційний потенціал та професійне здоров'я особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2006 р. – № 12. – С. 71 – 74.
7. Пилипенко Н. Мотиваційні механізми професійної адаптації особистості // Соціальна психологія. – 2008 р. – № 3. – С. 131 – 136.
8. Варій М. Й. Психологічний захист особистості. Загальна психологія / – 2 – ге вид., випр. і доп. – К.: “Центр учбової літератури”. – 2007 р. – 968 с.
9. Винославська О. В. Психологія: навч. посіб. / Винославська О. В. – К.: ІНКООС, 2005 р.
10. Карла Ханнафорд Доминирующий фактор / Перевод: Патрушев А., Казанцева Н. Доступ к Интернет – ресурсу: www.koob.ru.

УДК 37.036

Павлюк М.М.,

учениця 10 класу

samaragod233@gmail.com

Кізілова Г.О.

учитель образотворческого искусства, английской речи,

заслуженный учитель Украины,

Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ступенів №4,

м. Тернопіль

kizilova-gal1975@ukr.net

ПРОЕКТ «ЧОМУСИКИ». ЯК? НАВІЩО? ЧОМУ?

Ми давно вже переступили поріг ХХІ і зараз є свідками багатьох змін та реформ в цілому, проте, беззаперечно, одними з найбільш значущих для нас є зміни в освіті і навчанні. В порівнянні з попередніми роками, ми піднялись на ще один щабель вище у цьому плані, все більше і більше вдосконалюючи і покращуючи процес підготовки учнів до майбутнього життя. Зараз, у час глобальної модернізації, слово «школа» в нашому розумінні постає у зовсім іншому світлі ніж роки тому назад. Кожен учень має право на висвітлення власної думки, може поставити запитання і зобов'язаний отримати на нього відповідь. Суть соціального замовлення суспільства ХХІ століття полягає у формуванні ключових компетентностей особистості, яка не тільки володіє певною сумою знань, умінь і навичок, а й здатна співпрацювати в колективі та включитись у суспільно значиму діяльність. [4]

Формування ініціативної особистості, здатної приймати нестандартні рішення, неможливе без широкого залучення учнів та вчителів до колективної творчої співпраці.

За ініціативою шкільного парламенту на нашому радіо стартував новий проект-радіопрограма «Чомусики», що і стало тим рішенням, в якому мікрофон радіостудії стане провідником розвитку інтелекту особистості, зможе дати відповіді на запитання учнів.

Наш проект являє собою співпрацю учнів початкової школи, учнівського парламенту, вчителів та батьків у бажанні дати відповіді на запитання допитливих дітлахів. Найцікавіше у нашій програмі – це постійна зміна ведучих. Ними стають школярі, які запропонували найцікавіші запитання для наступного радіоефіру.

На основі запитань учнів і цікавих фактів формуються конкурси на Інтелектуальну зупинку Дитячого об'єднання «Веселкова Країна». Також ці факти висвітлюються на тематичному стенді та на сайті школи у рубриці «Веселкова Країна».

Тобі 10, і ти не знаєш чому птахи літають, чи чому щороку приходить весна? Чом би й ні! Запитай, і обов'язково отримаєш змістовну і цікаву відповідь, ще й до того ж матимеш змогу особисто розповісти й іншим в наступному радіоефірі про те, що дізнався.

Саме в цьому і полягає основна суть проекту. Вдовольнити цікавість допитливих учнів, сприяти тісній співпраці вчителів, учнів та батьків у формуванні основних етичних норм і понять як умови правильного сприйняття, аналізу та оцінки подій навколишнього життя шляхом розкриття творчого потенціалу учнів, підвищити результативність навчально-виховного процесу, організації на її базі різних форм освітньої діяльності учнів і розвитку їх особистісних якостей – ось що становить мету даного проекту.

Даний проект звершувався в два етапи: організаційно-підготовчий та технологічний. Кожен з них вимагав багато зусиль як і від учнівського парламенту, так і від вчителів.

У першому етапі було визначено мету, завдання, залучено учнів, вчителів та батьків до проектної діяльності, а також планування, що являло собою конкурс на кращу назву шкільного проекту, виявлення шляхом конкурсу найбільш популярної рубрики, розподіл обов'язків і ознайомлення із комп'ютерною програмою «RadioPro». В цей етап регулярно проводились співбесіди, анкетування.

Головним завданням другого етапу була реалізація програми. Спершу відбулося ознайомлення з особливостями роботи журналіста, дикторської справи, а вже потім була підготовка інформації для радіоефіру, щотижневе інформування про найцікавіші факти для учнів 1-4 класів, а також щоденна зарядка для маленьких школярів. Протягом цього етапу було створено гурток «Журналістика у школі» та проведено майстер-клас «Мистецтво говорити».

До роботи над цими етапами було залучено багато людей, зокрема: директора школи, учнівський парламент і вчителів.

Проект складається з трьох основних напрямів діяльності:

Інформаційний - Шкільний проект-радіoproграма «Чомусики» є найоперативнішою і багатогранною формою висвітлення фактів та явищ, які найбільше цікавлять школярів початкової школи.

Освітній – Шкільний проект радіoproграма «Чомусики» використовується для подання пізнавальної інформації для учнів початкових класів, дає можливість спробувати себе у ролі радіоведучих; сприяє активній співпраці учнів, вчителів та батьків, спонукає до пізнання, самовираження та креативного мислення.

Виховний – Організація позакласної виховної роботи з учнями на базі шкільної радіостудії дозволяє з користю зайняти їх вільний час. Виховує в учнів чесність та правдивість, наполегливість і силу волі, культуру думки і поведінки, відповідальність за доручену справу. Також даний проект дає можливість навчитися працювати у колективі, вміти поважати думку інших.

Ми пройшли вже довгий шлях і зуміли добитись високих результатів, проте ніколи не пізно іти до нових вершин і розвиватися. Ми крокуємо далі і вдосконалюємось. Колективна робота над шкільним проектом-радіoproграмою «Чомусики» стимулює учнів до творчості, розвиває організаторські якості, аналітичне мислення, залучає до участі в громадському житті школи. У школярів, задіяних до реалізації даного проекту підвищується інтерес до шкільного життя та навчання, покращуються взаємини у колективі, виявляється відповідальність до своїх обов'язків, розвиваються вміння працювати у команді. Учнівський парламент постійно оновлюється і до роботи в радіостудії залучаються нові учні. Щотижня ми отримуємо десятки нових ідей, які в майбутньому маємо твердий намір втілити в життя. Кожен старається внести щось своє, якусь децицію власного бачення, і результат насправді вражає!

Шкільний проект-радіoproграма «Чомусики» володіє наступними перевагами :

- створення шкільного проекту дозволить забезпечити більш ефективне використання сучасних технічних засобів навчання в освітньому процесі;
- підвищується оперативність подачі звукової інформації;
- перед учнями відкриваються широкі можливості в позакласній діяльності:
- забезпечує заняття дітей в редакціях радіо, в гуртках звукооператорів, дикторів, кореспондентів.

Участь школярів у системі шкільного радіомовлення розвиває такі важливі особистісні якості, як комунікабельність, загальну ерудицію, рівень культури, виразність мови, дисципліну і відповідальність за доручену справу, вміння працювати в команді, дозволяє максимально проявити учнями свої можливості в обраній області діяльності і позначається на професійному самовизначенні .

«Чомусики»- проект, що несе в собі частинки душі кожного, хто долучився до його реалізації, тому і очікувані результати є досить високими. З його допомогою ми хочемо досягти не лише підвищення рівня комунікативних та ораторських здібностей та умінь, тісної взаємодії та співпраці між учнями, учнівським парламентом, батьками та вчителями, а й ширшого залучення обдарованих дітей до процесу самореалізації та покращення освітнього процесу.

Створення цього проекту було викликом для нас. Ми не знали яким буде результат і чи зможемо залучитись допомогою та підтримкою інших, проте у процесі її вдосконалення і розвитку ми переконались в актуальності та ефективності нашої ідеї. Вдячні відгуки школярів та їх батьків, постійні надходження запитань до радіо проекту надихають нас на нові відкриття...

Список літератури:

1. Абрамович С. Риторика та гомілетика. — Чернівці, 1995. Аверинцев С. С Риторика и истоки европейской литературной традиции. — М., 1996. Александров Д. Н. Риторика. — М., 1999. Андреев В. И. Деловая риторика. — М., 1995.
2. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності. Стилїстика та культура мови. — К., 1999. Зеленецький К. П. Частная риторика. — СПб.. 1850. Златоструй. Древняя Русь X—XIII веков. — М., 1990. Зязюн І. А., СагачГ М. Краса педагогічної дії. — К., 1997. Иванова С. Ф. Путь к современной риторике. — М., 1990. — Ч. 1,2.
3. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти: науково-метод. посіб. / Л. В. Зазуліна. — Кам'янець-Подільський: Абетка — НОВА, 2006. — 40 с.
4. Концепція «Нова українська школа» https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozdz_8_Batki.pdf Електронний ресурс.

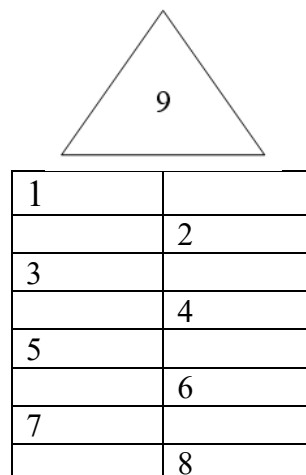
УДК 37.013

Регуліч Л.В.

*учитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії
Радомисльський ліцей №1 ім. Т.Г. Шевченка
м. Радомисль, обл. Житомирська*

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Головним у роботі з дітьми на моїх уроках математики є розвиток логічного мислення і математичного мовлення. На це також націлюють і підручники та програми початкового курсу. Є багато описаних у методичній літературі прийомів і засобів. Я їх використовую комплексно. Це дозволяє уникнути одноманітності при розв'язуванні вправ і задач, що запобігає негативному ставленню учнів до математики. У першому класі використовую, на формування складу числа «Будиночоків»:

Усна лічба – необхідна складова частина кожного уроку математики. Всі учні повинні вміти швидко рахувати. Без цього неможливе успішне опрацювання складних математичних понять. Щоб зацікавити дітей використовую задачі-вірші.

Наприклад:

На яворі високім
Телесик сидить.
Зграя гусей диких
До нього летить.
Троє попереду,
Та позаду шість.
Скільки в зграї їх,
Скоріше скажіть?

$$(3+6=9)$$

Знають дітки казочку
Про Червону Шапочку.
До бабусі вона йшла,
Вісім пиріжків несла.
Раптом вовк її зустрів,
Пиріжечків зо три з'їв.
Хто з вас, діти, порахує,
Скільки бабуса покуштує?

$$(8-5=3)$$

Мишка на зиму запаси робила.
По три зернинки в комірку носила.
В поле вона вже сходила шість раз.
Скільки зернин в неї прозапас?

$$(3*6=18)$$

Дуже люблять мої діти гру «Ланцюжок»

Наприклад: $15+6-10+7-6=12$

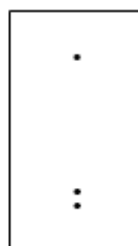
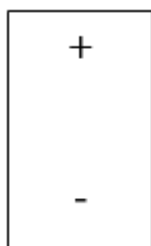
$$21:7*5:3*4:10=2$$

Учні мовчки вираховують «Ланцюжок», а відповідь показують на абаках.

Часто на уроках використовую «Швидкі задачі».

Наприклад: У Маринки були гроші. Вона купила цукерку за 35 копійок, у неї залишилося ще 27 копійок. Скільки грошей було у дівчинки?

Такі задачі записані на дошці (4-5 задач). Діти картками показують якою дією розв'язується кожна із задач. На такі задачі витрачаю 5-6 хвилин.

Коли ми вивчаємо арифметичні дії, застосовую таблиці, на заповнення яких відвожу 6-8 хвилин, а розв'язуємо 6-8 прикладів. Разом з тим вивчаємо

назви компонентів дій, знаходження невідомих доданка, зменшуваного, від'ємника тощо.

Зменшуване	37		45		13	10
Від'ємник	19	15		30		35
Різниця		10	15	20	2	

Ділене	24	35		12	3	
Дільник	6		4		3	3
Частка		7	5	4		15

Для розвитку мовлення і мислення корисні різноманітні математичні диктанти.

Наприклад: Запишіть тільки відповіді.

Множники 5 і 5, знайдіть добуток.

Знайдіть добуток чисел 8 і 3.

Знайдіть частку чисел 21 і 7.

Знайдіть у скільки разів число 4 менше від числа 16.

Знайдіть у скільки разів число 49 більше за число 7.

Знайдіть чому дорівнює число, якщо воно втричі менше від числа 24.

Знайдіть чому дорівнює добуток чисел 0 і 9, 8 і 1.

На актуалізацію опорних знань використовую гру «Мозковий штурм».

Наприклад:

- яка дія є обернена до дії множення?
- назвіть компоненти і результат дії ділення;
- як знайти невідомий множник? Дільник? Ділене?

Діти люблять гратися, тому дуже часто використовую гру «Математичний м'ячик». Називаю числовий вираз і кидаю учню м'ячик. Учень каже відповідь і повертає м'яч вчителю. І так з кожним учнем.

З перших днів навчання в школі, вчу учнів порівнювати предмети. Учні вже знають, порівняти – це означає сказати чим схожий, чим відрізняються предмети: форма, колір, розмір. Ці знання використовую під час розв'язання задач. Порівняти умови, запитання розв'язки.

Дуже важливими є операції аналізу, синтезу, узагальнення. Для їх усвідомлення використовую вміння класифікувати. Учні його набувають поступово, на спеціально дібраних вправах.

Наприклад: Розклади фігури так, щоб у кожній групі були схожі між собою. Скільки фігур у кожній групі? Чи можна доповнити першу групу такою фігурою? (показую трикутник). Діти кажуть: ні. Чому ні? Бо тут круги.

Робота з предметними множинами дуже активізує мислення шестиліток, вони працюють із задоволенням і майже не втомлюються. Поступово можна переходити до завдань на класифікацію чисел.

Наприклад: Розподіли приклади на групи, щоб у кожній були схожі записом: 3+1, 4-1, 5+1, 6-1, 7+1, 8-1

1 група 3+1, 5+1, 7+1

2 група 4-1, 6-1, 8-1

Розділи числа на дві групи: Одноцифрові, двоцифрові. 12, 7, 35, 44, 4, 9, 90, 53, 2.

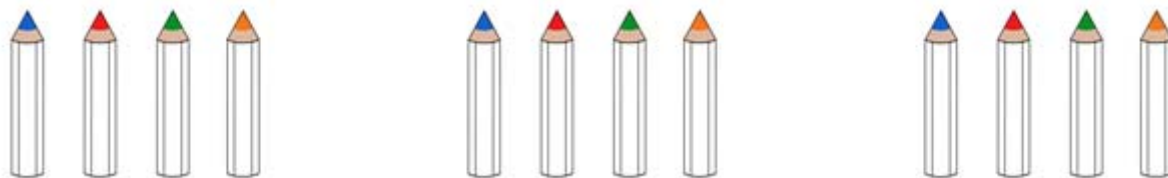
Щоб навчити учнів дедуктивному мисленню використовую завдання з логічними помилками.

Наприклад:

Баян – музичний інструмент. У Сашка є музичний інструмент. Отже, у нього є дома баян.

Класні кімнати треба провітрювати. Квартира – це не класна кімната. Отже, квартиру провітрювати не треба.

Метод індукції застосовую під час пояснення нового матеріалу. Так, маніпулювання предметами допомагає дійти висновку: $4 \cdot 3 = 12$ (ол.).

Логічні зв'язки між поняттями виражені сполучниками і, або, часткою не тощо краще запам'ятовуються під час дидактичної гри.

Наприклад:

Намалюй дерево, щоб воно було високе і низьке.

Відповідь: Таке дерево не можна намалювати, треба або високе або низьке.

З набору геометричних фігур вибери

а) не круг

б) не прямокутник

в) не трикутник.

Розфарбуй кожний круг, деякі круги.

Розвиває логічне мислення відгадування загадок, ребусів, шарад. Дуже часто застосовую ці прийоми. Учні люблять заучувати віршовані лічилки, розв'язувати римовані задачі, які добираю з різних джерел.

Увесь цей набір нестандартних вправ у комплексі із звичайними сприяє розвитку логічного мислення, опануванню математичної мови, стимулює інтерес до математики – «Цариці наук».

УДК 37.03

Федоруц М.В.

Заступник директора з виховної роботи

Тернопільської ЗОШ I-III ступенів №4,

здобувач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки

Тернопільського національного педагогічного

університету імені В. Гнатюка

м. Тернопіль

showman3007@gmail.com

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ПОГЛИБЛЕННЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ СПІВПРАЦІ

Якісно нові зміни у суспільстві переконують, що найбільшою цінністю є неповторна людська особистість з її нахилами, вподобаннями, обдаруваннями. Сучасний етап розвитку суспільства потребує докорінної зміни цілей освіти,

тому ставить перед школою та педагогами нові вимоги та виховні завдання. Нова школа має готувати активних людей, здатних ефективно розв'язувати життєві проблеми, діяти у нестандартних ситуаціях, самостійно мислити і приймати рішення, мислити логічно та критично й нести відповідальність за свої вчинки. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні важливе місце займає збереження та збагачення інтелектуального фонду нації.

Проблема розвитку інтелектуальних здібностей школярів досліджується як психологами, так і педагогами. Нею займалися такі видатні вітчизняні та зарубіжні вчені як Ж. Руссо, М. Монтессорі, О. Савченко, Л. Виготський, К. Ушинський, Л. Занков, І. Бех, О. Бодальов, Л. Виготський, Х. Гарднер, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, Л. Дяченко, Г. Костюк, Ж. Піаже, Е. Торндайк, М. Смульсон, М. Холодна та інші.

«Інтелектуальні здібності – це здатність ефективно виконувати інтелектуальну роботу, яка потребує тривалої пізнавальної напруги» [4]

Головним правилом розвитку інтелектуальних здібностей учнів полягає в тому, що знання набуті учнем у процесі навчання мають постійно накопичуватися й застосовуватися в навчальній, ігровій діяльності, у спілкуванні й тим самим сприяти розвитку мислення, нарощенню інтелектуального потенціалу особистості.

Теоретичним підґрунтям для розуміння теорії інтелектуального розвитку є поняття здібностей. Здібності – це складне синтетичне утворення, яке включає в себе цілий ряд даних, без яких людина не була б здібною до будь-якої діяльності, а також властивостей, які набуваються тільки в процесі спеціально організованої діяльності [1, с. 6]

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями і талантами та можливостями. Одним із ключових компонентів Нової української школи є педагогіка партнерства – педагогіка, ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками і має на меті – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини. [2]

Зміст партнерства в освітньому просторі розкрито у дослідженнях: Ш. Амонашвілі (особливості гуманної педагогіки); О. Коханової (психологія партнерської взаємодії в освіті); С. Максименка (психологічні проблеми модернізації освіти в Україні); Г. Татаринцевої (методологічні підходи до визначення поняття «партнерство»);

А. Макаренко у праці «Книга для батьків» зазначав, що «Виховання дітей – це велика, серйозна і дуже відповідальна справа, і ця справа, звичайно, важка. Відбутися тут легким трюком не можна. Ви повинні бути не тільки батьком і шефом своїх дітей, ви повинні бути ще й організатором свого власного життя, поза вашою діяльністю як громадянина, поза вашим самопочуттям як особистості не може існувати й вихователь» [3, с.15].

В. Сухомлинський писав, що найважливішим завданням школи є подолання негативних впливів і створення простору для позитивних. А для цього необхідно, щоб особистість педагога здійснювала найбільш яскравий і дієвий вплив на особистість учня ... [5, с.5].

Метою статті є: проаналізувати роль партнерської співпраці, як засобу у розвитку інтелектуальних здібностей школярів.

В контексті нашого дослідження розвитку інтелектуальних здібностей в умовах партнерської співпраці, варто зазначити, що налагодження співробітництва між членами родини й колективом школи – це прилучення до освітнього процесу закладу значної кількості партнерів, від взаємодії з якими є можливий всебічний вплив на освіту та соціалізацію учнів загалом.

У практику роботи школи окрім традиційної діяльності Ради школи та Піклувальної ради увійшли нові форми організації співпраці в моделі «учні – вчителі – батьки», серед яких особливе місце займають *«Взаємні квести»*, *«Інтелект-шоу»*, *«Уроки від батьків»*, *«Радіовікторини»*.

Квести є однією з найпопулярніших форм організації учнівського навчання та дозвілля. Завдяки своїй динамічності та інтерактивності, вони стають універсальним інструментом формування навичок роботи у команді, розвитку уяви, інтелекту.

Завдяки тісній співпраці учителів з учнівським парламентом у нашій школі з'явився новий різновид – *«Взаємні квести»*. Представники парламенту готують завдання вчителям, вчителі – команді парламенту. Родзинкою даного заходу є те, що обидві команди здійснювали відеозйомку пересування учасників і протягом підбиття підсумків були змонтовані відеоролики у подарунок опонентам. Така форма глибокої взаємодії сприяє поглибленню контактів, взаєморозумінню та встановленню щирих, дружніх відносин між учителями та учнями.

«Інтелект-шоу» є однією з форм роботи, запропонованих самими учнями. Метою організації та проведення *«Інтелект-шоу»* є підвищення інтелектуального рівня і розширення інтелектуальних навичок, розвиток ерудиції, логіки, фантазії, створення мотивації до постійного самовдосконалення та самоосвіти, розвиток вміння приймати рішення в критичних ситуаціях.

Традиційними у школі стали інтелект-шоу *«Що? Де? Коли?»*, *«Я люблю рідну школу»*, учасниками якого є учні, вчителі, батьки, випускники, представники управління освіти, представники міської ради, відомі тернополяни.

Цікавим елементом у святкуванні «Дня школи» був *«Урок від батьків: бери до школи маму і тата»*, на яких були висвітлені цікаві теми відповідно до вікової категорії, такі як: *«Краса і здоров'я»*, *«Штучний інтелект»*, *«Саморозвиток»* і інші. Усі учасники процесу були задоволені таким нововведенням у житті школи.

Уже традиційними у нашому закладі стали *радіовікторини*, які проводяться в рамках предметних тижнів та днів інтеграції, іншими словами тематичних днів, таких як: *«День козацтва»*, *«День української писемності та мови»*, *«День Європи в Україні»* і ін.. Проведення радіовікторини відбувається у форматі гри *«50 слів»*, де кожен клас на 50 запитань відповідає одним словом, куратори у класах – це представники учнівського парламенту. Результати вікторини оголошуємо на шкільному радіо, переможців нагороджуємо цінними призами. Учні, задіяні у цих заходах, демонструють високі результати на міських, обласних, всеукраїнських та міжнародних інтелектуальних конкурсах.

Таким чином, можна з впевненістю зазначити, що партнерська співпраця сприяє формуванню вміння розв'язувати складні завдання у непростих ситуаціях, учні показують навички адаптуватися та бути мобільними, уміння досягати успіху, робити власний вибір та ставити власні цілі, орієнтуватися в культурному та духовному просторі сучасного українського суспільства, приймати індивідуальні та колективні рішення, враховуючи інтереси й потреби суспільства і держави.

Список літератури

1. Заброцький М.М. Основи вікової психології / М.М.Заброцький. – Тернопіль: Богдан, 2005. – С. 34 - 70.
2. Концепція «Нова українська школа» https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_8_Batki.pdf Електронний ресурс.
3. Макаренко А.С. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей / А.С. Макаренко, К.– 1973 – 335 с.
4. Маклаков А.Г. Общая психология / А.Г.Маклаков. – СПб.: Питер, 2004. – 338 с.
5. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю / В.А. Сухомлинский – К., – 1984 – 254 с.

УДК 371

Філь Г.Б.,
вчитель української мови і літератури
Гаценко Н.В.,
вчитель англійської мови
Корвегіна В.А.,
вчитель інформатики
КЗ «Веселівська районна різнопрофільна гімназія»
смт Веселе, Запорізька область
vera.korvegina@gmail.com

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ ЯК ЗАПОРУКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ГІМНАЗИСТІВ

Сьогоднішня освіта в Україні виходить на якісно новий європейський рівень. Перед сучасною школою стоїть проблема підготовки випускників до життя в складних умовах ринкової економіки, у відповідності із соціальним запитом суспільства формувати інтелектуальну творчу особистість.

Сучасна епоха характеризується становленням нової теорії освіти – особистісно орієнтованому навчанні на різних його етапах передбачає різну роль учителя: вчитель-організатор, учитель-спостерігач, учитель-консультант. При такому навчанні вчитель і учні-рівноправні партнери.

Сьогодні однією з проблем сучасного навчання є прагнення вчителя викликати в учнів зацікавленість до предмета при вивченні тієї чи іншої теми.

Творчість – це здатність до виробництва нового, пошук оригінальних відповідей на поставлені питання. Ми, вчителі, повинні значну увагу приділяти активізації розумової, пізнавальної діяльності учнів, створенню проблемних

ситуацій, розвивати вміння мислити і діяти творчо. Чому ця тема така актуальна сьогодні? Тому що нині особливо важливою стала проблема набуття учнями творчого самостійного досвіду. Ще раз наголошуємо на тому, що суспільству потрібна інтелектуально соціально компетентна особистість, здатна самокритично мислити, творчо діяти, застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях, неординарно розв'язувати проблеми, створювати нове. Для формування такої особистості використовуємо в навчально-виховному процесі інноваційні методи і прийоми навчання, особливі завдання і вправи, які спонукають школярів до творчої діяльності. В процесі спільної роботи над осмисленням ситуації чи проблеми отримуємо якісно новий результат зростання особистості, який ґрунтується не на примусі, а на свободі вибору.

Переконалися, що на сьогодні актуальними педагогічними проблемами є пошуково-творче засвоєння знань, розвиваюче навчання, вибір таких методів, засобів і форм навчання, які сприятимуть розвитку мислення учнів у процесі організованої взаємодії, співробітництва, партнерства зі своїми учнями.

Сучасна школа покликана не просто давати знання, а навчити свідомо розвивати сукупність особистих здібностей, схильностей, знань, тобто виявляти активність, самостійність та відповідальність щодо саморозвитку.

Вважаємо, що важливим для розвитку такої особистості є проблемно-діалогічне середовище, у якому:

- дитина відчуває себе цінною, вільною;
- отримує досвід активного суб'єкт-суб'єктного спілкування та взаємодії;
- знаходиться в середовищі інтелектуально-особистісного зростання;
- формує уміння та навички навчально-пізнавальної діяльності, проведення наукового пошуку.

Метою роботи є створення умов, які б допомогли в значній мірі підтримати учнів у духовному, інтелектуальному й особистому становленні. Цілком підтримуємо думку Р.Ролана, що «сутність людини – творчість. Творчість – початок, що дає людині безсмертя».

Науковими засадами створення проблемного-пошукового навчання є концепція стадіального розвитку інтелекту Ж. Піаже, теорія «зони найближчого розвитку» дитини А.Виготського, концепція навчання М.Махмутова.

Заслуговує на увагу вивчення цієї проблеми Неділько В. У своїх працях методист звертає увагу на використання евристичних бесід з використанням проблемних запитань і створення проблемних ситуацій, самостійна робота.

Цікавими є методичні розробки М. Николина [4]. Вчитель – методист головне місце відводить розв'язанню проблемних ситуацій в чіткій послідовності: аналіз, формування гіпотези, перевірка. Він звертає увагу на індивідуальну та групову роботу учнів.

Заслужують на увагу такі рекомендації методистів, які пропонують систему практичних завдань, які впливають на розвиток творчих учнівських здібностей: В.Я. Мельничайко «Творчі роботи на основі неповного тексту»[3], Г.І. Дідук «Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови» [2]. Допомогають у проведенні уроків інтерактивні методики, технології розвивального навчання. У сучасній дидактиці

розробляються і пропагуються О.М. Пехотою, Л.В. Пироженко [1]. Форми і методи цих технологій дають змогу залучити до роботи всіх учнів класу, сприяють розвитку життєвих компетентностей.

Аналізуючи означені теорії, виділили ті ідеї, якими послуговуємося у навчальному процесі, а саме:

- 1) розвиток особистості в освітньому просторі відбувається як шлях від «Я реального» до «Я ідеального»;
- 2) проблемний діалог розгортається у площині психолого-педагогічної ситуації, стимулюється проблемним питанням, або завданням;
- 3) учитель у взаємодії з учнями виконує низку функцій: організаційну, стимуляційну, дидактичну, розвивальну, корекційну, партнерську тощо;
- 4) дієвими формами реалізації ідей проблемного навчання є інтеракції;
- 5) розкриття потенціалу, розвиток здібностей учнів забезпечується в умовах особистісного та диференційного підходу до них.

Інформаційно-педагогічна модель досвіду

Технологія діяльності вчителя полягає в оптимальному відборі методів та прийомів, форм і засобів організації навчального процесу, які спрямовані на розвиток учня як особистості, його творчих та комунікативних здібностей на уроках української мови та літератури. Використання інтерактивних форм навчальної роботи на уроках дає можливість прищепити учням інтерес до предмета, створює позитивне ставлення до його вивчення, стимулює їх самостійну діяльність, сприяє розв'язанню проблемних завдань, розвиває творче мислення, дає можливість більш цілеспрямовано здійснювати індивідуальний підхід у навчанні. Провідна педагогічна ідея полягає у створенні комфортних умов для творчої співпраці вчителя і учнів через проблемно-пошуковий підхід. Творчий учитель повинен викликати в учнів зацікавленість до свого предмета. Цьому сприяє створення проблемних ситуацій, які мобілізують навички та вміння гімназистів, стимулюють розвиток пізнавальної діяльності при розв'язанні проблемних завдань.

Сутність досвіду

Добираємо такі методи, прийоми й форми роботи, які б розвивали творче мислення школярів, щоб діти були моїми співавторами.

Використовую такі активні методи та прийоми – дослідницький, метод самостійної роботи, проблемності в навчанні; довіру, моральну підтримку, вірю в можливість учня із залученням до цікавої пізнавальної діяльності, створення ситуації успіху.

Впроваджуємо такі елементи:

– когнітивної методики (автори К.Ушинський, В.Сухомлинський, М.Стельмахович) із твердженням, що учні не лише здобувають знання, а й за допомогою спостереження вчать бачити головне, робити висновки, конкретизувати свої спостереження. Це спонукає їх сприйняти глибше мовну науку і максимально мобілізувати увагу, пам'ять, мислення і волю. Цю методику використовують під час виконання проблемних, комунікативних, ситуаційних вправ.

– технології тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів. Застосовуємо три етапи: мотиваційний, операційно-пізнавальний, контрольний.

оцінний, яким завершується вивчення теми і здобуваються об'єктивні дані про якість засвоєння кожним учнем матеріалу;

– елементи інноваційної технології, інтерактивного навчання (автор О.І. Пометун), яке спонукає до активної взаємодії всіх учнів. Учень активний співтворець уроку. Використовуємо під час колективної, парно-групової та індивідуальної діяльності, при взаємоперевірці, проведення нестандартних уроків.

Основні напрямки роботи:

1. Запровадження ефективних форм і методів з формування творчої особистості та компетентності гімназистів (проблемні ситуації, диспути, дебати, зустрічі, уроки – змагання, п'єси – мініатюри).

2. Створення комплексу дидактичних матеріалів для організації науково-дослідницької творчої роботи з гімназистами.

3. Тісний зв'язок уроків з позакласною роботою (проведення вечорів, різноманітних конкурсів і олімпіад, літературних тижнів, випуск тематичних газет, робота гуртка).

У своїй практиці використовуємо такі типи уроків:

– урок вивчення нового матеріалу (кіноурок, урок-бесіда, урок теоретичних або практичних робіт дослідницького типу)

– урок вдосконалення знань, умінь і навичок (урок – семінар, урок – екскурсія, урок самостійних робіт репродуктивного типу)

– уроки вивчення особи письменника проводимо у формі лекцій-оглядів, бесід, диспутів, творчих звітів чи досліджень, семінарів, інтерв'ю.

– уроки художнього сприйняття твору. Такі заняття проводимо у формі семінару, звіту, бесіди. Найбільш характерними для цього виду, на нашу думку, є поєднання евристичного, частково – наукового і дослідницького методів навчання.

- уроки узагальнення та систематизації знань. Цьому виду найповніше відповідають реферати учнів, доповіді, диспути.

- уроки по формуванню літературних понять. Їм притаманний «пошуково-творчий» метод. На таких заняттях учні стають «дослідниками», «літературознавцями», «етнографами», «фольклористами», «журналістами».

З метою ефективності реалізації усіх типів уроків визначено оптимальне застосування засобів навчання:

1. Дидактичні матеріали: картки для індивідуальної роботи, тестові завдання, таблиці-схеми, алгоритми тощо.

2. Технічні: мультимедійний комплекс, інтерактивна дошка, доступ до мережі Інтернет, засоби друку.

3. Друковані посібники і таблиці, довідковий матеріал

4. Бібліотечний та кабінетний фонд: підручники, словники, твори художньої літератури, виставочні стенди.

5. Розгорнуте хмаро орієнтоване навчальне середовище, сервіс Glassroom.

Вищезгадані типи уроків вимагають великої творчої підготовки. Адже саме вони навчають учнів проводити дослідницьку роботу, виробляють вміння самостійно працювати, виділити головне, робити висновки та узагальнення.

Система роботи з розвитку творчих здібностей учнів:

Прояв творчої особистості

Саморозвиток учнів

Позакласна робота

Гурток

Олімпіада

Мала академія

Урочна робота

Шляхи розв'язання творчих здібностей школярів:

1. Основою правильного виховання творчих здібностей учнів є безпосереднє вивчення природи в усіх її проявах.

2. Єдині факти, які можуть використовуватись для логічних і творчих цілей, – це відомості, отримані в процесі розв'язання проблемної ситуації. 3. Потрібно прагнути, щоб усі учні самостійно знаходили власні проблеми. Це легше дається, якщо проблеми беруться з реального життя, мають суспільне значення.

4. Впровадження відкритих методів навчання, що передбачають семінари, дискусії, оригінальні експерименти. Уже молодшому шкільному віці учні мають вміти користуватися довідковою літературою, знати, кому яке запитання можна поставити.

5. Постановка вчителем відкритих запитань, які мають декілька варіантів відповіді.

6. Значна увага – дидактичні функції сумніву в процесі творчого пошуку. Сумнів має розглядатися як пересторога від помилки.

7. Вчитель, запропонувавши учням творчу задачу, не має права залишити їх сам на сам з нею. Але втручання вчителя у творчий пошук учнів має бути ледь помітним, обережним, таким, щоб наштовхнути їх на власні розв'язки, а не насаджувати свої.

8. Створення творчої атмосфери у класі. До думок, які висловлюються учнями потрібно ставитися з повагою.

9. Надання учням можливостей запитувати.

10. Застосування диференційованого підходу до учнів, широке впровадження самостійних форм роботи аж до індивідуального навчання.

11. Планування навчального процесу таким чином, щоб учні могли висловлювати власні думки про прочитане, побачене, почуте, зроблене.

12. Розвиток фантазії, спонукання до мрій.

Вважаємо, що словесна творчість – могутній стимул самовираження внутрішнього світу. В кожній дитині природою закладений певний творчий потенціал. Наше завдання виявити ці здібності і направити у правильне русло розвитку. Слід пам'ятати, що без певної суми знань, конкретних фактів не може бути і самостійних суджень та глибоких роздумів, активізації творчої діяльності учнів, вирішення тієї чи іншої проблеми. Робота ця клопітка, об'ємна, тож розпочинаємо її зі співробітництва з учителями та учнями молодших класів, намагаємося проводити її системно.

Результати творчої діяльності

Словесна творчість – це могутній стимул духовного життя, високоефективний засіб її розвитку, джерело натхнення в оволодінні мовою,

мовленнєвою культурою, надійний засіб самовираження, самоутвердження особистості. Що треба для того, щоб відповіді учнів не були сухими, книжними, стандартними, вимученими? Щоб діти навчилися думати, висловлюватися про побачене, пояснювати, доводити, відстоювати свою точку зору, асоціативно мислити, їх треба цьому вчити. Сформувати творчо розвинену юну особистість з глибокими громадянськими почуттями й нормами загальнолюдської моралі – в цьому бачимо своє найвище покликання, цьому віддаємо всі творчі сили й натхнення.

Процес використання проблемно-пошукового підходу під час навчально - пізнавальної діяльності був ефективним і мав позитивний результат. Особливу роль у розвитку самостійності учнів, на нашу думку, відіграє вчитель, тобто їхня спільна дослідницька діяльність.

Вирішуючи проблему проблемно-пошукового підходу, можна зробити висновок, що такий результат, безперечно, є.

Насамперед, це:

- як відомо з дидактики та педагогічної психології, оптимально відібрана форма навчальних занять поряд із змістом й методами навчання не лише сприяє засвоєнню знань, а й мотивує активну й інтенсивну пізнавальну діяльність та стимулює пізнавальний інтерес.

- формування інтелектуально-евристичних здібностей (здібність аналізувати, порівнювати, описувати, асоціативно мислити, незалежно судити, оцінювати).

Тож творимо разом, вчимося відрізнити справжнє й несправжнє, любимо й відкриваймо, бо ж «єдина справжня розкіш – це розкіш людського спілкування» (Антуан де Сент-Екзюпері).

Список літератури:

1. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / За ред. О. І. Пометун. — К.: Видавництво А.С.К., 2004. — 192 с.
2. Дідук Г. І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5–7 класах / Г. І. Дідук. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. — 80 с.
3. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на основі неповного тексту. 4–6 кл. / В. Я. Мельничайко. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. — 48 с
4. Николин М.М. Диференційовані завдання для підвищення грамотності учнів. — Тернопіль: Мандрівець, 1996 р. — 40 с.
5. Творчий учитель-словесник допомагає кожному учневі повірити у себе... / О. Куцевол // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. — 2010. — № 6. — С. 11–12.
6. Токмань Г.Л. Урок – філософське дослідження / Г.Л. Токмань // Дивослово. — 2002. — №5. — С. 41–46.
7. Шуляр В.І. Учитель літератури й учень-читач старшої школи в новому освітньому просторі: проблеми і перспективи / В.І. Шуляр // Дивослово. — 2008. — №11. — С. 3–7.

Борисенко М.Ю.

*кандидат фізико-математичних наук,
вчитель-методист, вчитель інформатики*

Чайка О.В.

учениця 11-А класу

Миколаївського муніципального колегіуму імені В.Д. Чайки

Миколаївської міської ради Миколаївської області

м. Миколаїв

mechanics530@gmail.com

СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ РОБОТИ З КОМП'ЮТЕРНОЮ КЛАВІАТУРОЮ

У зв'язку з швидким розвитком інформаційних технологій у багатьох користувачів персональних комп'ютерів різних вікових груп, а особливо учнів початкових класів, з'явилась потреба швидко вводити текстову інформацію за допомогою комп'ютерної клавіатури. Все більше користувачів виявляють бажання оволодіти технікою набору тексту «наосліп». У свою чергу, така популярність швидкого набору призвела до появи великої кількості різноманітних програм-тренажерів для отримання та вдосконалення навиків набору тексту. На ринку програмних продуктів представлені різні клавіатурні тренажери, які, на нашу думку, мають наступні недоліки:

- незручний інтерфейс користувача;
- неможливість самостійного вибору рівня складності виконуваного завдання;
- дорога ліцензія.

Розглянемо деякі програми-тренажери, які можуть використовуватись для набуття навичок роботи з клавіатурою учнями початкової школи. «Tux Typing» [1] – гра, що навчає машинопису, розрахована більше на дітей, хоча деякі уроки можуть бути використані і дорослими. Клавіатурний тренажер «Stamina 2.5» [1] – включає в себе елементи гумору і музику, що допомагає учням навчитися швидко та грамотно друкувати обома руками. Тренажер може працювати в трьох мовних режимах (рос., укр., англ.) та має набір уроків для навчання. Після уроку учень бачить свою статистику, що важливо для вчителя і учня. «POLI» [1] – тренажер клавіатури та маніпулятора «Миша», який є українською програмою для освоєння «сліпого» десятипальцевого методу набору тексту на клавіатурі (метод набору тексту не дивлячись на клавіатуру). Програма обчислює швидкість введення символів, відсоток помилок та їх кількість. «СОЛО на клавіатурі» [1] – клавіатурний тренажер, навчання сліпому, десятипальцевому методу набору тексту. Тренажер клавіатури «RapidTyping 5» [1] – цікавий та графічно добре оформлений тренажер клавіатури, який має багатомовну підтримку, можливість редагувати уроки, містить звуковий супровід та анімацію. Тренажер показує статистику роботи учня. Клавіатурний тренажер «Аспект» [1] призначений для набуття навичок володіння клавіатурою. Робота користувача полягає у повторному набірні символів

тексту, що з'являється у вікні на екрані. При правильному наборі курсор просувається до наступного символу, при неправильному – звучить сигнал, а курсор залишається на місці. Незважаючи на те, що такі програми ставлять перед собою однакову мету, кожна з них пропонує свої шляхи її реалізації.

Виходячи з наведених проблем, виникає необхідність розробити власну навчально-ігрову програму – клавіатурний тренажер, для учнів початкової школи. Для створення програми обрано середовище програмування Delphi 5 [2].

Створена програма під назвою «Му Кей» розроблена та реалізована ученицею старших класів, а також апробована на уроках інформатики 2-х класів.

Опис програми.

При запуску клавіатурного тренажера з'являється основне вікно програми (рис. 1).

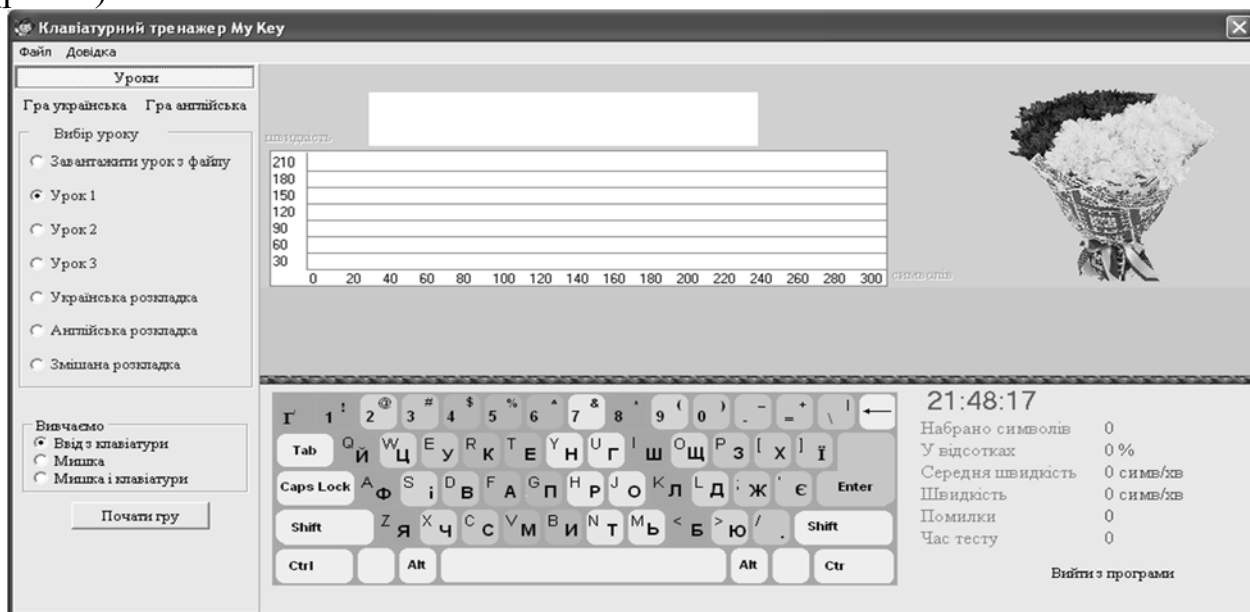

Рисунок 1 – Вікно програми клавіатурного тренажера.

Програма містить різні режими, у залежності від вибору способу можна вводити символи за допомогою (рис. 2):

- клавіатури;
- маніпулятора «Миша» та віртуальної клавіатури, розташованої внизу основного вікна програми;
- клавіатури або маніпулятора «Миша».

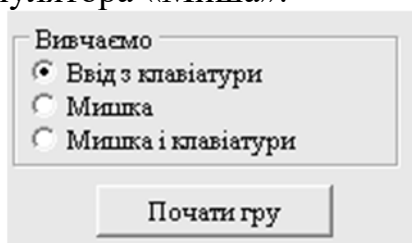

Рисунок 2 – Режими вибору способу введення символів.

У ході роботи програми у верхній частині основного вікна (рис. 3) відображається символ, який потрібно набрати на клавіатурі. Трохи нижче відображається графік швидкості набору символів за хвилину. Унизу, в центрі вікна, знаходиться віртуальна клавіатура, на якій символ, що потрібно набрати,

виділяється червоним заокругленим прямокутником. Унизу зліва відображається статистична інформація проходження тесту, а саме:

- кількість набраних символів з початку тесту;
- кількість набраних символів у відсотках;
- середня швидкість проходження тесту (символів за хвилину);
- швидкість набору останнього символу;
- кількість помилок, допущених користувачем;
- час, що пройшов з початку тесту.

Додатково, в залежності від варіанту гри, у центрі основного вікна з правої сторони відображається стрічка символів, а з лівої сторони – «чорттик», що рухається їм назустріч (рис. 3).

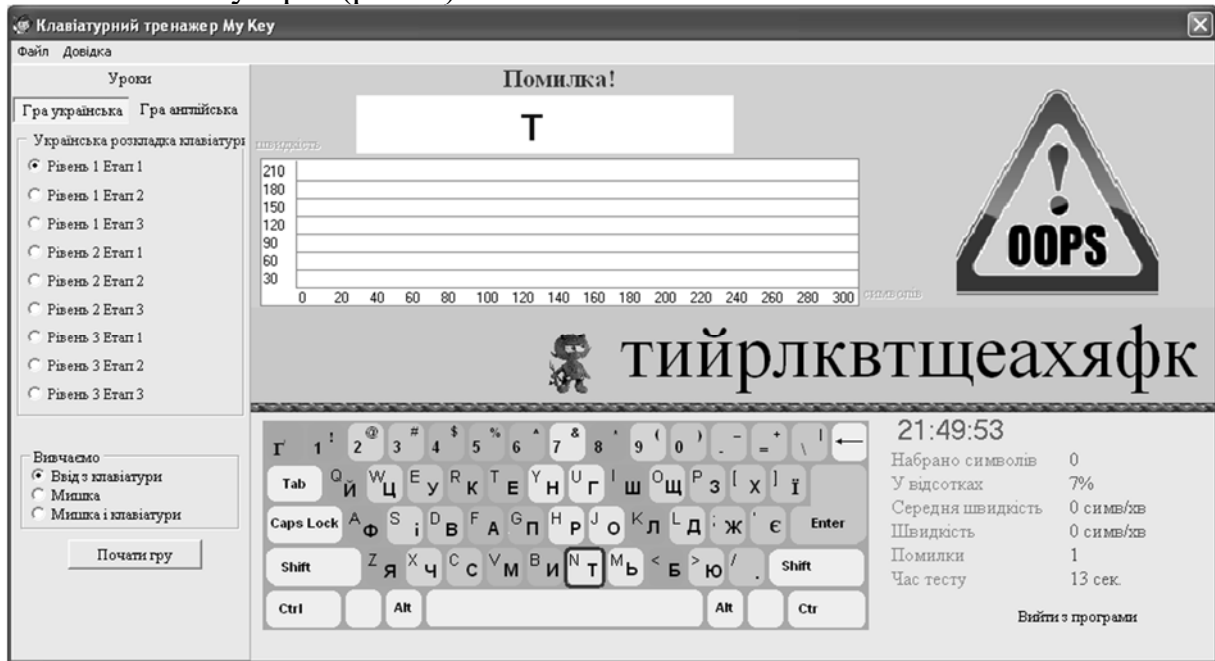

Рисунок 3 – Клавіатурний тренажер в робочому режимі

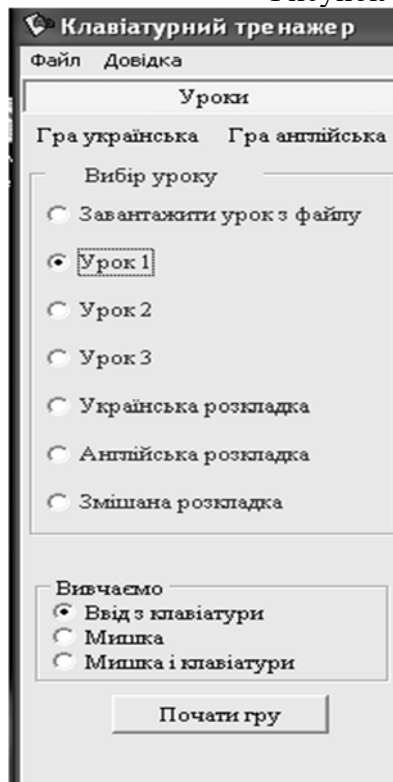

Рисунок 4 – Вибір уроку

При роботі з програмою користувачу пропонується 3 варіанти. У першому варіанті (обираємо закладку «Уроки») можна обрати будь-який набір символів, записаний попередньо в текстовий файл або скористатися готовими наборами, обравши у лівій частині вікна програми Урок 1, Урок 2 або Урок 3 (рис. 4). Ці набори символів знаходяться в тому ж каталозі, що і додаток. Завдання можуть бути заздалегідь підготовлені вчителем, для оцінки якості набору одного і того ж тексту різними учнями. Додатково пропонуються набори символів, сформовані програмою випадковим чином:

- лише з літер українського алфавіту;
- лише з літер англійського алфавіту;
- з літер англійського та українського алфавіту і деяких символів, що є на клавіатурі.

При цьому проходження даного тесту не обмежене в часі.

При виборі варіантів 2 (закладка «Гра українська») або 3 (закладка «Гра англійська») користувач має можливість вибрати рівень гри (збільшується кількість символів, які потрібно набрати за заданий проміжок часу) та етап (зменшується проміжок часу, за який потрібно набрати визначену кількість символів). При цьому під час гри в центрі основного вікна з правої сторони відображається стрічка символів, а з лівої – «чортик», що рухається їм назустріч (рис. 3). З початку стрічки символи зникають під час їх вводу з клавіатури. Набори символів випадкові, а розкладка клавіатури та рівень гри обираються користувачем. Гра закінчується, коли чортик доходить до кінця поля (перемога) або зустрічається з символом (поразка).

В результаті роботи в середовищі розробки Delphi створено навчально-ігрову програму для учнів початкової школи «Му Кей» – клавіатурний тренажер, що дозволяє користувачу самостійно обрати рівень складності та одразу по закінченню роботи з нею отримати оцінку набутих вмінь. Програма може використовуватися як в шкільному курсі вивчення інформатики початкової школи, так і для вдосконалення навиків більш досвідчених користувачів, наприклад учнів 5-х класів, або користувачів-початківців похилого віку.

Список літератури:

1. Вивчаємо інформатику [Електронний ресурс] / С.В. Мацаєнко. – Режим доступу: <http://teach-inf.at.ua/load/programi/trenazheri/17>.

2. Кашеев Л.Б. Інформатика. Основи візуального програмування [Текст]: навч. посіб. / Л.Б. Кашеев, С.В. Коваленко, С.М. Коваленко. – Х.: Веста, 2011. – 192 с.

УДК 004.223

Петрук А. М.

*вчитель інформатики, старший вчитель
КЗ «ЛНВК "ЗОШ I-III ст. № 22 – ліцей»*

М. Луцьк

petrukam70@gmail.com

СИСТЕМИ ЧИСЛЕННЯ

Системи числення не входять у перелік тем загальноосвітнього курсу інформатики середньої школи. Ця тема більш пов'язана з математичною теорією чисел. Але на уроках математики ця тема також не вивчається. Необхідність вивчення різних систем числення у курсі інформатики пов'язана з тим, що при роботі комп'ютера та його комплектуючих використовують нетрадиційні системи, зокрема: вся інформація, що зберігається на комп'ютері записується в двійковій формі, а для представлення вмісту пам'яті, адреси пам'яті використовують шістнадцяткову або вісімкову систему числення. Дана тема є дотичною до математики і вносить вклад у фундаментальне математичне виховання школярів.

Як правило, при вивченні теми «Системи числення» розглядаються наступні питання:

– системи числення, їх класифікація;

- позиційні системи числення;
- представлення чисел в позиційних системах;
- переведення чисел з десяткової системи в іншу систему;
- виконання арифметичних дій в позиційних системах числення.

Системи числення та їх класифікація

Поняття «число» є ключовим для математики, так і для інформатики. Люди навчилися рахувати та записувати числа дуже і дуже давно. Але записували їх по різному (використовували різні правила), хоча в будь-якому випадку число було зображено за допомогою будь-якого або декількох символів, які називались цифрами.

Мова чисел, як і будь-яка інша, має свій алфавіт. У тій мові чисел, яку ми зазвичай використовуємо в житті, алфавітом служать десять цифр - від 0 до 9. Це десяткова система числення.

Система числення – це спосіб представлення числа символами деякого алфавіту, які називають цифрами.

Всі системи числення поділяють на дві великі групи: позиційні та непозиційні системи числення. В позиційних системах числення значення цифри залежить від її місця в записі числа, а в непозиційних не залежить від місця в записі числа.

Римська непозиційна система числення. Самою поширеною з непозиційних систем численням є римська. В якості цифр в ньому використовуються: I (1), V (5), X (10), L (50), C (100), D (500), M (1000). [1]

Значення цифр не залежить від її положення в записі числа. Наприклад, у числі XXX (30) цифра X зустрічається три рази і в кожному випадку позначає одну й ту саму величину – число 10, три числа по 10 в сумі отримуємо 30.

Величина числа в римській системі визначається як сума або різниця цифр у числі. Якщо менша цифра стоїть ліворуч від більшої, то вона віднімається, якщо справа - додається. Наприклад, запис десяткового числа 1997 року в римській системі буде мати наступний вигляд:

$$MCMXCVII = 1000 + (1000 - 100) + (100 - 10) + 5 + 1 + 1.$$

Недоліками непозиційних систем числення є:

- громіздкість зображення чисел;
- труднощі у виконанні операцій.

Позиційні системи числення

Позиційні системи численнями - результат тривалого історичного розвитку непозиційних систем числення.

Для позиційних систем числення характерні наочність зображення чисел і відносна простота виконання операцій.

Система числення називається позиційною, якщо під час запису числа одна і та ж цифра має різне значення, яке визначається місцем (позицією), на якому вона знаходиться.

У позиційній системі для запису числа використовується обмежена кількість знаків – цифр, яка визначає назву системи числення і називається її основою.

Араби взяли за основу число 10, тому що в якості обчислювального пристрою вони використовували 10 пальців рук. В десятковій системі для

запису числа використовується десять цифр від 0 до 9 і основою є число 10. Число у цій системі числення можна представити у вигляді степенів десяти:

$$(237)_{10} = 2 \cdot 10^2 + 3 \cdot 10^1 + 7 \cdot 10^0$$

$$(77,3)_{10} = 7 \cdot 10^1 + 7 \cdot 10^0 + 3 \cdot 10^{-1}$$

Перша позиційна система числення була створена ще в Стародавньому Вавілоні, причому вавілонське число було шістдесятковим, тобто в ньому було використано шістдесят цифр (Рис.1).

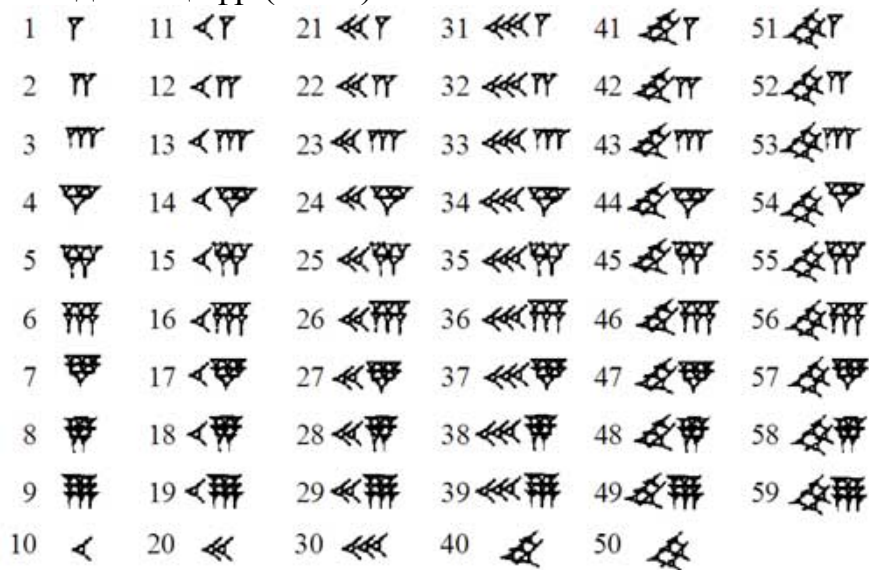

Рисунок 1 - Алфавіт шістдесяткової системи числення

Систему числення, створену у Вавілоні, можна зустріти і в наш час у модифікованій формі для вимірювання часу (1 год=60 хв, 1 хв=60с), кутів та географічних координат: в розподілі години і кутового градуса на 60 хвилин, а хвилини - на 60 секунд.

В XIX столітті досить широке розповсюдження отримала *дванадцяткова система числення*. Дванадцяткова система числення виникла у давньому Шумері (цивілізація, що існувала у 4-2 тисячолітті до н.е. на південному сході Межиріччя). Згідно з однією гіпотезою, число 12 відповідає кількості фаланг чотирьох пальців на руці, якщо рахувати їх великим пальцем.

Елементом дванадцяткової системи в сучасності може служити рахунок дюжинами. Перші три степені числа 12 мають власні назви: 1 дюжина=12 шт, 1 гросс=12 дюжин, 1 маса=12 гроссів.[3]

Найбільш поширеними в даний час позиційними системами чисел є десяткова, двійкова, вісімкова і шістнадцаткова. Кожна позиційна система має певний алфавіт цифр і правила.

Десяткова система числення має алфавіт цифр, який складається з десяти цифр, так званих арабських, цифр, і підстав, рівне 10. Загальновідома теорія, що описує можливий спосіб створення арабських цифр. Згідно з нею кожна цифра містить у своєму написанні відповідну кількість кутів [4]: цифра один містить у своєму написанні один кут, цифра два містить два кути і т.д. до дев'ятки, яка містить відповідно дев'ять кутів (Рис.2):

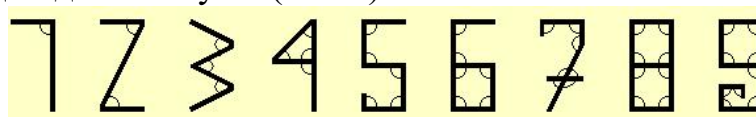

Рисунок 2 - Алфавіт десяткової системи числення

Двійкова система числення – система числення, побудована на позиційному принципі записи чисел, з використанням тільки двох знаків – цифр 0 і 1. Головна перевага двійкової системи – простота алгоритмів додавання, віднімання множення і ділення.

Слід відмітити, що двійкова система здавна була предметом великої уваги вчених. Прийнято вважати, що вперше двійкову систему запропонував Вільгельм Лейбніц, який в 1703 р. опублікував статтю, в якій розглянув правила виконання арифметичних дій над двійковими числами. Лейбніц вважав систему корисною в складних математичних обчисленнях і науці.[5]

Під час роботи ЕВМ постійно відбувається перетворення чисел з десяткової системи числення в двійкову, і навпаки. Завдяки тому, що таку систему доволі просто використовувати у електричних схемах, двійкова система отримала широке розповсюдження у світі обчислювальних пристроїв.

Вісімкова система числення – позиційна цілочисельна система числення з основою 8. Для представлення чисел в ній використовуються цифри від 0 до 7.

Вісімкова система часто використовується в галузях, пов'язаних з цифровими пристроями. Характеризується легким перведенням вісімкових чисел у двійкові і назад, шляхом заміни вісімкових чисел на триплети двійкових. Раніше широко використовувалася в програмуванні і взагалі комп'ютерної документації, проте в наш час майже повністю витіснена шістнадцятковою.[2]

Двійкове подання чисел є надто громіздким. Так, ми бачили, що для запису десяткового числа 43 потрібно аж 6 двійкових розрядів. Тому в програмуванні і в комп'ютерній літературі широко використовується *шістнадцяткова система числення* – позиційна система числення за основою 16. Оскільки $16 = 2^4$, переведення чисел з двійкової системи до шістнадцяткової спрощується: одній шістнадцятковій цифрі відповідає чотири двійкових розряди, причому ця відповідність є взаємно однозначною. Десятковим числам від 0 до 9 відповідають такі самі шістнадцяткові цифри. Дворозрядне десяткове число 10 позначається однією шістнадцятковою цифрою зі значенням А, 11 - В, 12 - С, 13 - D, 14 - E, 15 - F.

Шістнадцяткову систему числення досить часто використовують в сучасних комп'ютерах, наприклад з її допомогою позначають адреси комірок оперативної пам'яті комп'ютера, кольори та відтінки кольорів та дає не такі довгі ряди цифр,

Представлення чисел в позиційних системах

У *позиційних системах числення* одна і та ж цифра (числовий знак) у записі числа набуває різних значень залежно від своєї позиції. Таким чином, позиція цифри має вагу у числі. Здебільшого вага кожної позиції кратна деякому натуральному числу b ($b > 1$), яке називається *основою* системи числення.

Основа системи числення – число, яке означає, у скільки разів одиниця наступного розрядку більше за одиницю попереднього.

В *десятковій системі* для запису числа використовується десять цифр від 0 до 9 і основою є число 10. Число у цій системі числення можна представити у вигляді степенів десяти, наприклад:

$$59_{10} = 5 \cdot 10^1 + 9 \cdot 10^0$$

$$237_{10} = 2 \cdot 10^2 + 3 \cdot 10^1 + 7 \cdot 10^0$$

$$1306_{10} = 1 \cdot 10^3 + 3 \cdot 10^2 + 0 \cdot 10^1 + 6 \cdot 10^0$$

Тут 10 є основою системи числення, а показник степеня – це номер позиції цифри в записі числа (нумерація ведеться зліва на право, починаючи з нуля).

Алфавіт *двійкової системи* складається лише з двох цифр 0 та 1, основою є число 2. Число у цій системі представляють у вигляді степенів двійки:

$$111011_2 = 1 \cdot 2^5 + 1 \cdot 2^4 + 1 \cdot 2^3 + 0 \cdot 2^2 + 1 \cdot 2^1 + 1 \cdot 2^0 = 32 + 16 + 8 + 0 + 2 + 1 = 59_{10}$$

Алгоритм переведення числа з двійкової системи до десяткової безпосередньо спирається на визначення позиційної системи числення. Всі розряди домножаються на відповідні ступені двійки, після чого отримані добутки додаються за правилами десяткової системи.

$$11101101_2 = 1 \cdot 2^7 + 1 \cdot 2^6 + 1 \cdot 2^5 + 0 \cdot 2^4 + 1 \cdot 2^3 + 1 \cdot 2^2 + 0 \cdot 2^1 + 1 \cdot 2^0 = 128 + 64 + 32 + 0 + 8 + 4 + 0 + 1 = 237_{10}$$

$$10100011010_2 = 1 \cdot 2^{10} + 0 \cdot 2^9 + 1 \cdot 2^8 + 0 \cdot 2^7 + 0 \cdot 2^6 + 0 \cdot 2^5 + 1 \cdot 2^4 + 1 \cdot 2^3 + 0 \cdot 2^2 + 1 \cdot 2^1 + 0 \cdot 2^0 = 1024 + 0 + 256 + 0 + 0 + 0 + 16 + 8 + 0 + 2 + 0 = 1306_{10}$$

Як бачимо з прикладів числа, записані у двійковій системі, дуже громіздкі і запам'ятовувати такі числа людині важко.

Вісімкова система числення у своєму алфавіті нараховує вісім цифр: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Основою системи є число 8. Тобто:

$$73_8 = 7 \cdot 8^1 + 3 \cdot 8^0 = 56 + 3 = 59_{10}$$

Для переведення вісімкового числа в десяткове необхідно його записати у вигляді суми добутків ступеня числа 8 та відповідні цифри в розрядах, і обчислити за правилами десяткової арифметики:

$$355_8 = 3 \cdot 8^2 + 5 \cdot 8^1 + 5 \cdot 8^0 = 192 + 40 + 5 = 237_{10}$$

$$2432_8 = 2 \cdot 8^3 + 4 \cdot 8^2 + 3 \cdot 8^1 + 2 \cdot 8^0 = 1024 + 256 + 24 + 2 = 1306_{10}$$

Система числення з основою 16 має алфавіт, який складається із шістнадцяти цифр: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, A(10), B(11), C(12), D(13), E(14), F(15). Аналогічно до попередніх позиційних систем, запис числа в *шістнадцятковій системі* означає:

$$3B = 3 \cdot 16^1 + 11 \cdot 16^0 = 48 + 11 = 59_{10}$$

Для переведення шістнадцяткового числа в десяткове необхідно це число представити у вигляді суми добутків степенів основи шістнадцяткової системи числення на відповідні цифри в розрядах шістнадцяткового числа.

$$ED = 14 \cdot 16^1 + 13 \cdot 16^0 = 224 + 13 = 237_{10}$$

$$51A = 5 \cdot 16^2 + 1 \cdot 16^1 + 10 \cdot 16^0 = 1280 + 16 + 10 = 1306_{10}$$

З розглянутих вище прикладів можна сформулювати правило переведення чисел з будь-якої системи числення в десяткову. *Щоб перевести запис числа з системи числення з основою r у десяткову систему числення необхідно розкласти число в системі числення r у многочлен і виконати обчислення у десятковій системі числення.*

Переведення чисел з десяткової системи в іншу систему

Переведення цілого числа з десяткової системи числення у будь-яку іншу здійснюється шляхом послідовного ділення числа на основу нової системи числення. Ділення виконується до тих пір, поки остання частка не стане менше дільника. Отримані остачі від ділення, взяті у зворотному порядку, будуть

значеннями розрядів числа в новій системі числення. Остання частка дає старшу цифру числа.

Приклад: $25_{10} \rightarrow ?_2$	Приклад: $194_{10} \rightarrow ?_8$	Приклад: $783_{10} \rightarrow ?_{16}$
$24_{10} \rightarrow 11001_2$	$194_{10} \rightarrow 304_8$	$783_{10} \rightarrow 2BF_{16}$

Особливості арифметики в позиційних системах числення

Основні переваги будь-якої позиційної системи числення – простота виконання арифметичних операцій і обмежена кількість символів, необхідних для запису будь-якого числа.

Арифметичні операції у десятковій позиційній системі виконують за правилами, запропонованими ще в середньовіччі. Наприклад, додаючи два багатозначних числа, застосовуємо правило додавання стовпчиком. При цьому все зводиться до додавання однозначних чисел, для яких необхідним є знання таблиці додавання.

Арифметичні операції у всіх позиційних системах обчислення виконуються за одними і тими ж правилами:

- переповнювання розряду настає тоді, коли значення числа в ньому стає рівним або завбільшки основи;
- складання багаторозрядних чисел відбувається з урахуванням можливих перенесень з молодших розрядів в старші;
- віднімання багаторозрядних чисел відбувається з урахуванням можливих позичання в старших розрядах;
- множення багаторозрядних чисел відбувається з послідовним множенням множеного на чергову цифру множника;
- перенесення в наступний розряд при складанні і позичання із старшого розряду при відніманні визначається величиною основи системи обчислення;
- для проведення арифметичних операцій над числами, представленими в різних системах обчислення, необхідно заздалегідь перевести їх в одну систему.[7]

Розглянемо особливості виконання арифметичних дій на прикладі двійкової системи.

Додавання

Додавання двійкових чисел відбувається за наступними правилами:

$$0 + 0 = 0$$

$$0 + 1 = 1$$

$$1 + 0 = 1$$

$$1 + 1 = 10$$

Виконаємо додавання в стовпчик двійкових числа 1110_2 і 101_2 .

$$+ 1110_2$$

$$\begin{array}{r} 1 \ 0 \ 1_2 \\ \hline 1 \ 0 \ 0 \ 1 \ 1_2 \end{array}$$

Зробимо перевірку в десятковій системі числення

Перевірка:

$$1110_2 \rightarrow 14_{10}$$

$$101_2 \rightarrow 5_{10}$$

$$10011_2 \rightarrow 19_{10}$$

$$14_{10} + 5_{10} = 19_{10}$$

$$\text{Відповідь. } 1110_2 + 101_2 = 10011_2$$

Аналогічно:

$$\begin{array}{r} + \quad 4 \quad 2 \quad 6_8 \\ \quad \quad 5 \quad 4_8 \\ \hline \quad 5 \quad 0 \quad 2_8 \end{array}$$

Перевірка:

$$426_8 \rightarrow 278_{10}$$

$$54_8 \rightarrow 44_{10}$$

$$502_8 \rightarrow 19_{10}$$

$$278_{10} + 44_{10} = 322_{10}$$

$$\text{Відповідь. } 426_8 + 54_8 = 502_8$$

$$\begin{array}{r} + \quad 3 \quad 7 \quad F_{16} \\ \quad \quad 2 \quad D_{16} \\ \hline \quad 3 \quad A \quad C_{16} \end{array}$$

Перевірка:

$$37F_{16} \rightarrow 895_{10}$$

$$2D_{16} \rightarrow 45_{10}$$

$$3AC_{16} \rightarrow 940_{10}$$

$$895_{10} + 45_{10} = 940_{10}$$

$$\text{Відповідь. } 37F_{16} + 2D_{16} = 3AC_{16}$$

Віднімання

Розглянемо дію віднімання двійкових чисел. В основі лежить таблиця віднімання двійкових чисел. При відніманні з меншого числа (0) більшого (1) проводиться позика із старшого розряду [6]:

$$0 - 0 = 0$$

$$10 - 1 = 1$$

$$1 - 0 = 1$$

$$1 - 1 = 0$$

Як приклад розглянемо віднімання двійкових чисел 1110_2 і 101_2 .

$$\begin{array}{r} 1 \ 1 \ 1 \ 0_2 \\ - \quad 1 \ 0 \ 1_2 \\ \hline 1 \ 0 \ 0 \ 1_2 \end{array}$$

Перевірка:

$$1110_2 \rightarrow 14_{10}$$

$$101_2 \rightarrow 5_{10}$$

$$1001_2 \rightarrow 9_{10}$$

$$14_{10} - 5_{10} = 9_{10}$$

$$\text{Відповідь. } 1110_2 - 101_2 = 1001_2$$

Аналогічно:

$$\begin{array}{r} - \quad 4 \quad 2 \quad 6_8 \\ \quad \quad 5 \quad 4_8 \\ \hline \quad 3 \quad 5 \quad 2_8 \end{array}$$

Перевірка:

$$426_8 \rightarrow 278_{10}$$

$$54_8 \rightarrow 44_{10}$$

$$352_8 \rightarrow 234_{10}$$

$$\begin{array}{r} - \quad 3 \quad 7 \quad F_{16} \\ \quad \quad 2 \quad D_{16} \\ \hline \quad 3 \quad 5 \quad 2_{16} \end{array}$$

Перевірка:

$$37F_{16} \rightarrow 895_{10}$$

$$2D_{16} \rightarrow 45_{10}$$

$$895_{10} - 45_{10} = 850_{10}$$

$$895_{10} + 45_{10} = 850_{10}$$

Відповідь. $37F_{16} - 2D_{16} = 352_{16}$

Список літератури:

1. Система числення [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Системи_числення
2. Вісімкова система числення [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вісімкова_система_числення
3. Дванадцяткова система числення [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дванадцяткова_система_числення
4. Як з'явилися арабські цифри для позиційної записи чисел [Електронний ресурс] / Учбові Матеріали для студентів і школярів України. – Режим доступу: <http://um.co.ua/7/7-8/7-80363.html>
5. Трохи історії. Системи числення [Електронний ресурс] / Вікі ЦДПУ – Режим доступу: http://wiki.kspu.kr.ua/index.php/Трохи_історії._Системи_числення
6. Система числення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/sistemicislennaveronika/>
7. Білак Ю.Ю. Системи числення: методичні рекомендації з базової дисципліни «Інформатика» / Ю.Ю. Білак, Л.Я. Данько-Товтин. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. – 24с.

Болваненко Л.В.*викладач економічних дисциплін***Сітарчук В.В.***заступник директора з виховної роботи, викладач економічних дисциплін
Коледжу ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеся Гончара**м. Дніпро, Україна**bolvanenko23@gmail.com*

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МІСІЇ ФІРМИ

Десятиліттями менеджери розмірковують над тим, наскільки важливо вкладати кошти у розвиток персоналу. Багато сучасних компаній, формулюючи свою місію, наголошують: «Люди – наш найцінніший ресурс». Але на практиці спостерігається дещо інша ситуація. Багатьом компаніям не вистачає, в першу чергу, ефективного методу навчання людей. Це призводить до плинності кадрів, помилкових дій менеджменту, незадоволення споживача продукцією чи послугами, які пропонує на ринку фірма[1].

Хоча багато хто з керівників бачить корінь проблеми у якісному навчанні персоналу, лише одиниці наважуються приділити цьому питанню достатньо уваги. Чому все відбувається саме так? Відповіді можна почути найрізноманітніші: «у колективі немає людей-педагогів за покликанням, які здатні навчити новачків», або ж «нам не відомий ефективний інструмент для навчання нових працівників» тощо. Та причина, як завжди, знаходиться в іншій площині. Справа у тому, що підвищення ефективності навчання та розвитку працівників не має ніякого значення для вживання фірми у короткотерміновій перспективі. Саме тому питанням підготовки кадрів на виробництві не приділяють достатньої уваги.

Та й власне сама концепція масового виробництва не потребує думаючих виконавців волі керівництва. Широке відоме висловлювання Генрі Форда з означеної проблеми: «Чому, коли мені потрібно винайняти пару робочих рук, на додачу я завжди отримую мізки?» [2]. Найяскравіше прояв дії отримання керівництвом наведеної тези демонструє наступний випадок.

У 1916 році, управляючий одного зі швейцарських автомобільних заводів повідомив Федеральній торговельній комісії США наступний факт. Одного разу на підприємстві, де цей керівник працював, було винайнято на роботу робітника, який повідомив, що раніше працював збиральником автомобілів і має достатній професійний досвід. Однак керівництво одразу ж помітило, щ згаданий працівник перевищив рівень своєї фаховості. Управляючий звернувся до нього: « Ми вважали, що ви – кваліфікований збиральник». «Я також був такої думки», - відповів новий працівник. « Скажіть, будь ласка, де ви працювали?». «Я був робітником на заводі Ford Motors Co». «І яку роботу ви там виконували?», - поцікавився керівник. «Я прикручував гайку номер 58», - не без гордості в голосі відповів працівник. [3]

При масовому виробництві на типових підприємствах керівництву потрібні «гвинтики», які здатні виконувати нескладні операції сумлінно, а не

люди, які здатні вдосконалювати виробничий процес. А креативність мислення та нестандартні підходи до вирішення проблем – це привілей обраної касты топ-менеджерів. Отже, працівник має дійсно відчувати свою значимість у процесі роботи підприємства в цілому. З цього приводу керівник бразильської корпорації Semco Рикардо Семлер слушно зазначає: «Якщо наші плани співпадають з бажанням найманих працівників, результати роботи покращуються вдвічі: задовольняючи особисті потреби, вони одночасно виконують задачі, які стоять перед компанією. Їхній успіх – це наш успіх».

Улюблена формула японських бізнесменів звучить як «хіто-кане-моно», або ж «люди-гроші-речі»[4]. У Країні Вранішнього Сонця бізнесмени вважають, що нормальна діяльність підприємства можлива лише в тому випадку, якщо три ключові ресурси перебувають у стані рівноваги, без дефіцити чи надлишку. Наприклад, виділення коштів більше тих сум, які компетентні люди в змозі освоїти – марне їх витрачання. Й навпаки, якщо не виділити достатньо коштів, то менеджери витратять надмірні зусилля для розподілу обмежених ресурсів. Але з трьох основних ресурсів гроші мають розподілятися в останню чергу.

Головним ресурсом організації, на думку японських керівників, є саме хіто – люди. Саме вони розробляють креативні задумки, які, в свою чергу, завантажують виробничі потужності – моно- й сприяють залученню під нові бізнесові проекти кане. Всі три складові мають бути об'єднані довкола ключових цілей бізнесу й спрямовані на їхнє досягнення.

Список літератури:

1. Менеджмент ощадливого виробництва: Навчальний посібник. -2-ге вид., допов. і переробл. – Дніпропетровськ: Порог, 2011. -400с.
2. Лайкер Дж., Майер Д. Талантливые сотрудники: Воспитание и обучение людей в духе дао Toyota: Пер.с англ. – М.:Альпина Бизнес Букс, 2008. – с.30.
3. Управление человеческими ресурсами/ под. ред. М.Пула, М.Уорнера. – СПб.: Питер, 2002. – 495с.
4. Омае К. Мышление стратега: Искусство бизнеса по-японски: Пер. с англ. – М.:Альпина Бизнес Букс, 2008. – с.125-128

УДК 336

Коваленко Т.І., Литвин А.В.

учениці 11 – Б класу,

Кільчевська О. В.

вчитель географії та економіки,

Смілянського НВК «ЗОШ I ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора»,

м. Сміла, Черкаська обл.

worthy19visitor@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розмірковуючи на тему стану економіки нашої держави, обов'язково варто згадати про таке явище, як іпотека, або іпотечний кредит. Іпотека – це цільова позика для придбання нерухомості, що видається під заставу придбаного

об'єкта або якої-небудь іншої нерухомості, що знаходиться вже у власності позичальника. На жаль, в Україні це поняття стало загальновідомим та широко розповсюдженим досить-таки недавно, у порівнянні з деякими країнами-сусідами. Та все ж кожен громадянин нашої держави, на моє переконання, не раз чув щось про це явище.

Іпотечне кредитування має особливі переваги над іншими кредитними пропозиціями. По-перше, такі кредити регулюються спеціальними нормативними актами в галузі іпотечних кредитів.

Цілковито очевидним позитивним аспектом є те, що придбання заповітної нерухомості є можливим просто зараз, без жахливих та безкінечних років накопичення необхідних коштів. Навіть більше: купуючи нерухомість, скориставшись послугою іпотеки, ми відразу ж стаємо її власником, що розширює перелік наших можливостей майже до нескінченності. Купуючи нерухомість з іпотечним кредитом, ми підвищуємо рівень безпеки операції. Чому? Причиною є різноманітні додаткові перевірки кредитною установою «юридичної чистоти» нерухомості, яка купується. Вони, так само, як і ми, є зацікавленими в «чистій» угоді, а значить – відсутності всіляких проблем у майбутньому.

Також варто відзначити той факт, що при оформленні іпотеки однією з обов'язкових умов є страхування ризиків. Страховий пакет включає в себе максимально можливу кількість випадків та ризиків втрати нерухомості. Страхуванню в тому числі підлягають випадки втрати здоров'я й працездатності платника. Деякі маніпуляції значно скорочують витрати за іпотечними платежами, тим самим зменшуючи реальний розмір сплачуваної іпотечної ставки. До них можна віднести, наприклад, можливість отримання майнових вирахувань із податків. Ще однією важливою особливістю іпотечного кредиту є його цільова спрямованість. Що це означає? Це придбання конкретного об'єкта нерухомості, що узгоджено з банком. Як правило, іпотека – це різновид довгострокового кредитування. Надзвичайно рідко на практиці трапляються випадки, коли такий кредит оформляється на короткий період. При отриманні іпотечного кредиту об'єкт застави оформляється за всіма правилами в органі, що реєструє об'єкти нерухомості. Це унеможливорює, відчуження, а також будь-які інші угоди з цією нерухомістю до погашення заборгованості. Предмет застави є гарантією повернення істотної суми кредиту для кредитора. У всіх інших випадках заборгованість погашається за рахунок об'єкта застави.

Однак іпотечні кредити мають також і певні недоліки, які варто згадати, говорячи про перспективи розвитку цього явища в нашій країні. Основним недоліком іпотеки є підсумкова сума «переплати» за придбаний у такий спосіб об'єкт нерухомості. Ця ситуація є цілком закономірною, враховуючи довгостроковість такого кредиту. Сума переплати по іпотеці досягає 100-200% від вартості об'єкта нерухомості. Звісно, в цьому і ховається «підводний камінь» іпотеки: ми отримуємо немалі гроші сьогодні, живучи у власній домівці щисливо, однак розраховуємось за це потім подвійною ціною. Також неможливо не згадати про те, що існує безліч додаткових витрат, які обходяться врешті дорого нам обходяться. Це може бути плата послуг

оцінювачів при придбанні житла на вторинному ринку або ж оплата нотаріальних послуг, плата за обслуговування відкритого позичкового рахунку чи щорічна сплата страхових премій.

І останнім, не менш важливим недоліком іпотеки є досить серйозні вимоги до позичальника. Тому й не дивно, що вони підходять далеко не кожному позичальникові. Навіть якщо людина впевнена у своїх силах і можливостях, в тому, що «потягне» іпотеку, з нею не завжди може погодитися кредитор. Як наслідок – необхідність надання значного пакету документів кредитору для розгляду вас як кандидата на іпотеку.

Іпотечне кредитування – це сучасний фінансовий метод, ефективне використання якого забезпечить збільшення надходження інвестицій в економіку України. Як свідчить зарубіжний досвід, воно сприяє об'єднанню ринків нерухомості, фінансових послуг, фондового ринку та ряду суміжних ринків, реформі в промисловому та аграрному секторах економіки. Щодо житлового інвестування, іпотека є найбільш ефективним механізмом розв'язання житлових проблем населення. Розвиток системи іпотечного кредитування дає змогу активізувати сукупний попит, знизити рівень безробіття, забезпечити зростання національного доходу та ВВП, розв'язати низку актуальних соціально-економічних проблем суспільства, прискорити економічний розвиток країни. На сучасному етапі основним напрямом реформування економіки України визначено побудову таких ринкових відносин, які передбачають широке застосування іпотечного кредитування. До факторів, які перешкоджають розвитку іпотечного кредитування, слід віднести інфляційні ризики, нерозвиненість механізмів залучення коштів населення, непрозорість взаємовідносин учасників ринку, незначну роль Державної іпотечної установи на ринку іпотечних кредитів. Оскільки в останні роки нарощування обсягів іпотечного кредитування в Україні відбувалось швидкими темпами, то це потребувало ефективно діючої системи іпотечного кредитування. З урахуванням наведеної інформації метою даного дослідження є визначення основних засад ефективного функціонування системи іпотечного кредитування в Україні та визначити проблеми, які характерні для іпотечного ринку, а також можливі шляхи їх розв'язку.

Становлення і розвиток іпотечних відносин неможливі без створення економічних, правових та інституційних передумов. До економічних передумов слід, насамперед, віднести стабільність цін та обмінного курсу національної валюти, оскільки це є необхідним елементом в довгостроковому інвестуванні, загальне економічне зростання, яке призведе і до розвитку іпотечного ринку. Правові передумови запровадження іпотечного кредитування такі: правові гарантії приватної власності на нерухоме майно; правова єдність земельної ділянки та розміщених на ній будівель, споруд і багаторічних насаджень; правове регулювання організації та діяльності іпотечних банків. Для успішного розвитку іпотечного ринку, в першу чергу, практичну значущість матиме визначення принципів засад, які мають бути покладені в основу правового регулювання іпотеки. У той час, коли в більшості розвинених країн обсяг іпотечного кредитування становить 40-75 % ВВП, у країнах, що розвиваються, – близько 20 % ВВП, то в Україні цей відсоток ледве сягає 8 %.

Загалом, теперішня ситуація з іпотекою в Україні потребує негайних позитивних змін, адже іпотечний ринок щільно пов'язаний з багатьма важливими галузями економіки, такими як будівництво, металургія, виробництво будівельних матеріалів, видобувна галузь та ін., і виступає своєрідним “лакмусовим папірцем”, який достатньо швидко й чітко реагує на зміни в національній економіці. Це частково є результатом відмінностей у мікроекономічному та правовому середовищі, в якому перебувають усі основні гравці ринку іпотеки. Безумовно, головною проблемою розвитку іпотечного кредиту в Україні є нестача (обмеженість) вільних фінансових ресурсів і пошук інвесторів. Одним із основних завдань банків щодо поповнення “довгих” пасивів у нинішній ринковій економіці є перетворення заощаджень населення в інвестиції. Іпотека дає змогу мобілізувати значну частину заощаджень населення й коштів інвесторів і спрямувати їх насамперед у такі важливі галузі народного господарства, які пов'язані з житловим будівництвом. Іпотечне кредитування є тим механізмом, котрий забезпечує взаємозв'язок між грошовими ресурсами населення, банками і підприємствами будівельного сектору, спрямовуючи їх у реальний сектор економіки. На сьогодні існує ряд проблем, які потребують негайного вирішення. Це в свою чергу призведе до розширення іпотечного ринку та повноцінного його функціонування.

Виходячи з усього вище сказаного, можна стверджувати, що іпотечне кредитування – це невід'ємний елемент ринкової економіки, яка формується в Україні. Безперечно, воно має прямий вплив на економічний і соціальний розвиток нашої держави. Зважаючи на всі «за» та «проти» цього явища, все ж варто відзначити, що іпотечний кредит у перспективі може стати надійним засобом залучення внутрішніх інвестицій для зведення житла в масових обсягах у містах та селах України. Вкладення коштів у нерухомість завжди було і є одним із найнадійніших шляхів не тільки їхнього збереження, але й примноження. Удосконалення роботи іпотечного ринку можливе за умови створення належної законодавчої бази, використання міжнародних схем реінвестування, створення ощадно-будівельних кас, створення внутрішньобанківської та міжбанківської кредитної історії позичальників, створення централізованої системи реєстрації прав власності та обтяжень на нерухоме майно, повернення довіри до банківської системи в цілому.

Список літератури:

1. Волков С. С. Іпотечне кредитування в Україні: передумови, ризики, перспективи // Інформаційний портал Українського агентства фінансового розвитку (ЗАТ "УАФР").
2. Воробець Л. Поняття банківського кредиту та кредитних операцій банку // Право України – 2002 - № 12 – с. 62-65.
3. Другов О. Регіональні аспекти функціонування банківської системи України // Вісник НБУ – 2004 - №10 – с. 42-43.
4. Задерей Н. Іпотеку затаврували // Контракти – 2004 – № 15 – с. 7-12.
5. Лагутін В. Іпотечний кредит в Україні: перспективи і можливі наслідки // Банківська справа - 2003 - №4 – с. 42-51.

Ляпало Є.Г.
учитель економіки
Татаренко Т.А.
учень 11-А класу
КЗ «Близнюківський ліцей»
сmt. Близнюки
LyapkaloEG@gmail.com

ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Рівень тіньової економіки в Україні є на сьогодні однією з основних перешкод на шляху до євроінтеграції. Звісно тіньова економіка є в усіх країнах світу, у тому числі в розвинених європейських країнах, Японії та США, в яких вона не має такого суттєвого впливу на економіку. Проте, в Україні тінізація економіки досягла загрозливих масштабів та перешкоджає зростанню рівня добробуту населення, розвитку конкурентоспроможності країни на світовій арені. В Україні обсяги тіньової економіки за різними джерелами складають 30-60% від обсягів офіційного ВВП, що свідчить про високу корумпованість органів державної влади; криміналізацію економічних процесів; низьку правову, економічну та податкову культуру населення.

Вагомий внесок у дослідження проблеми тінізації економіки України зробили відомі вітчизняні вчені: Краус Н.М., Тищук Т.А., Харазішвілі Ю.М., Мазур О.А., Пічугіна Ю.В. та інші, у працях яких розглядаються: сутність поняття «тіньова економіка», її види та класифікація; методи оцінки впливу на економічне та соціальне життя країни; структура та розміри тіньової економіки в країнах Європейського союзу та в Україні.

До невирішених авторами проблем можна віднести питання: удосконалення оцінки та прогнозування впливу тіньової складової економіки на умови та результати діяльності підприємств країни; розробки реальних механізмів боротьби з тіньовою економікою та легалізації тіньових капіталів; розробки та впровадження дієвих методів боротьби з корупцією, криміналізацією бізнесу та влади, що вимагає подальших наукових пошуків.

Мета дослідження: аналіз економічної сутності поняття «тіньова економіка»; визначення причин і тенденцій розвитку тіньового сектору країни; систематизація напрямів детінізації економіки України.

Економічна сутність та класифікація видів тіньової економіки. За даними Вікіпедії термін тіньова економіка походить від англійських аналогів – Blackeconomy, Ghosteconomy, Shadoweconomy.

На сьогоднішній день в українському законодавстві є чинними ряд законів покликаних боротися з тінізацією економіки, а саме: Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003 р.; Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI від 01.06.2010 р; Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII від 14.10.2014 р.; Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2014 року.

Для кращого розуміння економічної сутності тіньової економіки та за відсутності єдиного підходу до визначення цього поняття, необхідно відокремити точки зору деяких вітчизняних авторів (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи вітчизняних науковців до трактування поняття «тіньова економіка» (розроблено автором на основі джерел: [1], [2], [3], [4])

№	Автор	Визначення поняття «тіньова економіка»
1	За версією Системи Національних Рад ООН	нелегальна, неврахована, фіктивна, корислива діяльність, спрямована на отримання доходу, приховуваного від офіційної влади будь-яким, навіть кримінальним або протизаконним шляхом
2	О. Турчинов	«тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також – діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства»
3	І.І. Мазур	«це складне соціально-економічне явище представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих, як протиправних, так і законних, але аморальних, економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності»
4	О.В. Токар	«як систему соціально-економічних відносин з виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів і послуг, обсяги і результати яких свідомо приховуються від органів державного управління з метою ухилення від оподаткування»
5	Ю.Н. Попов, М.Е. Тарасов	«тіньова економіка являє собою об'єктивно існуючу і постійно відтворювальну підсистему ринкового господарства, в якій господарюючі суб'єкти прагнуть отримати економічні вигоди методами недобросовісної конкуренції, тобто зі своєї власної ініціативи або під впливом зовнішніх обставин вдаються до дій, які суперечать закону, діловій етиці, правилам гри між бізнесом і владою, моральним нормам суспільства»
6	Д. Синька	«тіньова економіка – це економічна діяльність, яка з будь-яких причин не враховується офіційною статистикою і не потрапляє до ВВП»
7	П. Коренюк	тіньова економіка – це складне соціально-економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але переважно аморальних економічних відносин, що виникають між суб'єктами економічної діяльності з метою отримання надприбутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків
8	О. Базилінська	Тіньову економіку розуміють як економічні процеси, що приховуються їх учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі офіційною державною статистикою
9	О. Ярмоленко	Тіньову економіку можна визначити як фактично не контрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін та споживання товарно-матеріальних цінностей та послуг

Д. Кассел (швейцарський економіст) вбачав позитивні моменти існування тіньового сектору (окрім кримінальної) та виділив три корисні функції тіньової економіки [5]:

1. «Економічне мастило» – під час економічної кризи зайві виробничі ресурси перетікають у «тінь», а після її закінчення повертаються назад.

2. «Соціальний амортизатор» – нелегальне зайнятість під час кризи полегшує матеріальне становище населення.

3. «Вбудований стабілізатор» – неофіційні доходи населення, фізичних та юридичних осіб використовуються для закупівлі товарів, послуг в офіційному секторі; після «відмивання» тіньових капіталів вони можуть оподатковуватися державою.

Останнім часом стали з'являтися роботи і вітчизняних авторів [6], які вважають тіньову економіку захисним бар'єром від економічних криз та виокремлюють позитивні риси і наслідки тінізації економіки країни. Проте, ці автори не беруть до уваги, що тіньова економіка здебільшого пов'язана з протизаконною та кримінальною діяльністю суб'єктів господарювання та корумпованістю владних структур. Тому з такими поглядами не можна погодитись, бо тіньова економіка завдає країні не тільки значного економічного збитку, а й соціальної, морально-етичної шкоди.

Виходячи з вищесказаного та не зважаючи на позитивні функції тіньової економіки, Україна має прагнути до зниження її рівня принаймні вдвічі, до досягнення середньоєвропейського рівня 20-25% від офіційного ВВП [7].

Важливе місце у дослідженні поняття «тіньова економіка» посідає розуміння його структури, тобто видів тіньової діяльності [3].

Таблиця 2 – Структурна класифікація тіньового сектора економіки пропонується вітчизняними та зарубіжними авторами (узагальнено на основі джерела [1])

№	Автор	Класифікація тіньового сектора економіки
1	2	3
1	за версією Системи Національних Рад (СНР) ООН	1. «Прихована» – законна економічна діяльність, яка приховується або применшується з метою ухилення від сплати податків. 2. «Неформальна» – діяльність з виробництва продукції в домашніх господарствах, індивідуальними виробниками, яка не реєструється, не підлягає оподаткуванню. 3. «Нелегальна»(або підпільна) – діяльність, заборонена законом
2	О.В. Турчинов	1. Легальна економічна діяльність (нерегламентована державою). 2. Незаконна, навмисно приховувана від державних органів. 3. Неприховувана від державних органів економічна діяльність, але невраховувана і неконтрольована. 4. Заборонені види діяльності (кримінальний промисел, корупція).
3	І. Озерський	1. Легальне (нерегламентоване державою). 2. Заборонені види економічної діяльності. 3. Порушення, ухилення від державного контролю, економічної відповідальності по відношенню до інтересів держави в межах офіційно дозволеної економічної діяльності.
4	С. Петренко	1. Неофіційна (репетиторство і т.д.). 2. Неформальна. 3. Фіктивна (приписки, фальсифікація звітності і т.і.). 4. Кримінальна.
5	В. Мандибура	1. Сектор «домашніх» господарств (даний сектор відноситься частково). 2. «Неформальний» сектор (сектор «нерегламентованої» діяльності: дрібне виробництво, послуги і торгівля), «світло-сірий» сектор економічної діяльності. 3. Тіньова економіка: «темно-сірий» сектор тіньової економіки (законспірований сектор легітимних видів економічної діяльності); «чорний» (в тому числі кримінальний, «криваво-чорний» сектор тіньової економіки); диверсифіковані частки «чорної» економіки.

1	2	3
6	Т.І. Корягіна	1. Неофіційна економіка. 2. Фіктивна економіка. 3. Підпільна економіка.
7	І.Д. Масакова	1. Прихована економічна діяльність. 2. Неформальна економічна діяльність. 3. Нелегальна економічна діяльність.
8	А. Озерська	1. Тіньова економіка в легальній сфері діяльності (незареєстрована трудова діяльність; продаж дорогоцінних металів; неофіційна торгівля). 2. Тіньова економіка в нелегальних економічних видах діяльності (зловживання у фінансово-кредитній сфері; порушення у сфері приватизації; незаконний автобізнес; незаконний обіг сильнодіючих наркотичних засобів, психотропних і фармацевтичних препаратів; нелегальна міграція; торгівля людьми, а також органами та тканинами людського тіла).
9	Т. Ламанова	1. Незаконна економічна діяльність (підпільна економіка). 2. Незаконне виробництво. 3. Приховане виробництво. 4. Неофіційна економіка. <i>Або</i> 1. Неофіційна економіка. 2. Кримінальна діяльність (підпільна економіка). 3. Фіктивна діяльність.
10	А.М. Куканова	1. Економічна діяльність, яка є легальною, неприхованою, але не підлягає оподаткуванню і не враховується офіційною статистикою. 2. Протизаконна, навмисно приховувана економічна діяльність.
11	І.В. Сорока	1. Економічний кримінал. 2. Необлікова, але узаконена економічна діяльність 3. Законна, але свідомо приховувана від державного обліку економічна діяльність. 4. Незаконна в конкретній країні, але законна у інших країнах і свідомо прихована від державного обліку економічної діяльності.
12	В. Пшонка	1. Заниження або приховування від обліку доходів від дозволеної діяльності (в основному шляхом ухилення від сплати податків). 2. Одержання доходів від заробленої діяльності, тобто від виробництва та реалізації товарів і послуг кримінального характеру. <i>Або</i> 1. Неофіційна (паралельна, неформальна) економіка. 2. Фіктивна економіка. 3. «Важка» («чорна») тіньова економіка.
13	Р.М. Моторин	1. Неофіційна економіка. 2. Фіктивна економіка. 3. Підпільна економіка.

Наведені погляди авторів привертають увагу лише до окремих аспектів проблеми, а саме: до економічної сутності поняття та класифікації видів тіньової економіки. А для достовірної кількісної оцінки обсягів тіньової економіки та розробки дієвих заходів і методів боротьби з її зменшення, необхідно дослідити ще: причини виникнення, сучасні тенденції розвитку тіньової економіки в Україні і світі та основні методики оцінки її рівня.

Основні причини виникнення тіньової економіки. Виникнення та розповсюдження тінізації економічних процесів в Україні розпочалася ще за

часів існування Радянського Союзу [8]. Серед причин виникнення та зростання тіньової економіки в СРСР можна виділити наступні [9]:

- 1) відсутність збалансованості між попитом та пропозицією через дефіцит споживчих товарів;
- 2) відсутність недержавних форм господарювання;
- 3) недосконалість господарського механізму та неефективність правового регулювання господарської діяльності.

Тому на момент здобуття незалежності Україна вже мало остаточно сформований тіньовий сектор [8]. До речі, тіньова економіка функціонує на сьогодні в усіх без винятку країнах світу та відрізняється лише за структурою та обсягами [10].

І.А. Кабанова у якості основних причин переходу офіційної економіки у тіньову зазначає: «непосильне податкове навантаження, надмірну регламентацію економічної діяльності, невинуватене збільшення масштабів державного втручання в економіку» [11]. Автори А.М. Андрушка та Д.С. Тарасюк вважають головними факторами виникнення тіньового сектору економіки – високі податки та дуже складну методику їх нарахування [12].

Як зазначено раніше, головною причиною тінізації економіки прийнято вважати надмірний податковий тягар. Ця точка зору є розповсюдженою але не повною мірою відповідає дійсності [13,с.14]. Відповідно до Звіту про глобальну конкурентоспроможність, опублікованого Всесвітнім економічним форумом, рівень податкового навантаження в Україні у 2015 році становив 52,2 %. Через що Україна посіла 117 місце з 138 країн світу в рейтингу держав за розмірами податків і зборів [14]. Разом з тим низка європейських країн має вище податкове навантаження, а саме: Франція – 65,8%, Австрія – 55,5%, Швеція – 54,6%. Водночас, масштаби тіньової економіки в цих країнах не перевищують 25% [13].

Не дивлячись на велику кількість публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців з проблематики тіньової економіки, досі не сформульовано єдиної точки зору щодо причин її появи та розвитку. Узагальнення думок з цього питання можна побачити у таблиці 3.

Все це робить планування і прозоре ведення бізнесу неможливим та спонукає підприємства до приховування прибутків, ухиляння від сплати податків. Корупційно-бюрократичні схеми, що діють на сьогодні на всіх рівнях соціального та економічного життя країни, унеможливають організацію населенням малого, середнього бізнесу чи безперешкодного його ведення та прозорості сплати податків.

Сучасні тенденції розвитку тіньової економіки в Україні та світі. Економічні кризи останніх років та їх наслідки призвели до посилення тіньових процесів у світі, у тому числі у країнах Європейського союзу. За розмірами розгортання тіньового сектору усі європейські країни можна поділити на 3 великі групи [10]. Перша група включає держави з найменшими показниками тіньової економіки: Австрія та Люксембург – 8,2%, Нідерланди – 9,8%, Франція і Великобританія – 11%, Ірландія – 12,8%, Фінляндія і Німеччина – 13,7%, Данія – 13,8%, Швеція – 14,7%, Словаччина та Словенії – 16%, Чехія – 16,4% та Бельгія – 17,1% (див. рис. 1).

Таблиця 3 – Основні причини виникнення тіньового сектору економіки (розроблено на основі джерел: [5], [15], [16], [17], [18])

Основні причини			
Правові	Політичні	Економічні	Моральні (етичні)
<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість нормативно-законодавчої бази; - нестабільність податкового законодавства; - відсутність позитивних зрушень у результаті проведення реформи судової системи; - незахищеність права власності; - відсутність системи контролю та покарання за розтрату бюджетних коштів, ухилення від сплати податків; - рейдерські захоплення підприємств, що може бути наслідком недосконалості судової та правоохоронної системи 	<ul style="list-style-type: none"> - використання регуляторної функції податків для проведення вигідної для держави економічної та соціальної політики; - дестабілізація політико-територіального устрою на сході України; - лобіювання владою своїх бізнес-інтересів; - бюрократизація та корумпованість владних структур 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність підтримки та кредитування малого і середнього бізнесу; - високе податкове навантаження на підприємства; - неефективне адміністрування податків; - непрозоре грошово-кредитне регулювання (курс валют, рефінансування комерційних банків, підвищена активність держави на позичковому ринку, надмірний обсяг грошової пропозиції); - низький контроль за використанням бюджетних коштів; - недосконала система бухгалтерського обліку, контрольно-ревізійної роботи та аудиту на підприємствах України 	<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень податкової та правової культури громадян; - недовіра населення до влади, судових та правоохоронних органів; - за умов сучасного співвідношення елементів у ланцюгу «ставка податку – покарання – тіньова схема (хабар)» громадянину чи бізнесмену нема сенсу сплачувати податки, бо хабар менший від них за розміром, а покарання замале, несуттєве та малоімовірне; - низькі стимули до офіційного працевлаштування населення

Як можна побачити на діаграмі, найгірші показники в першій групі у Бельгії.

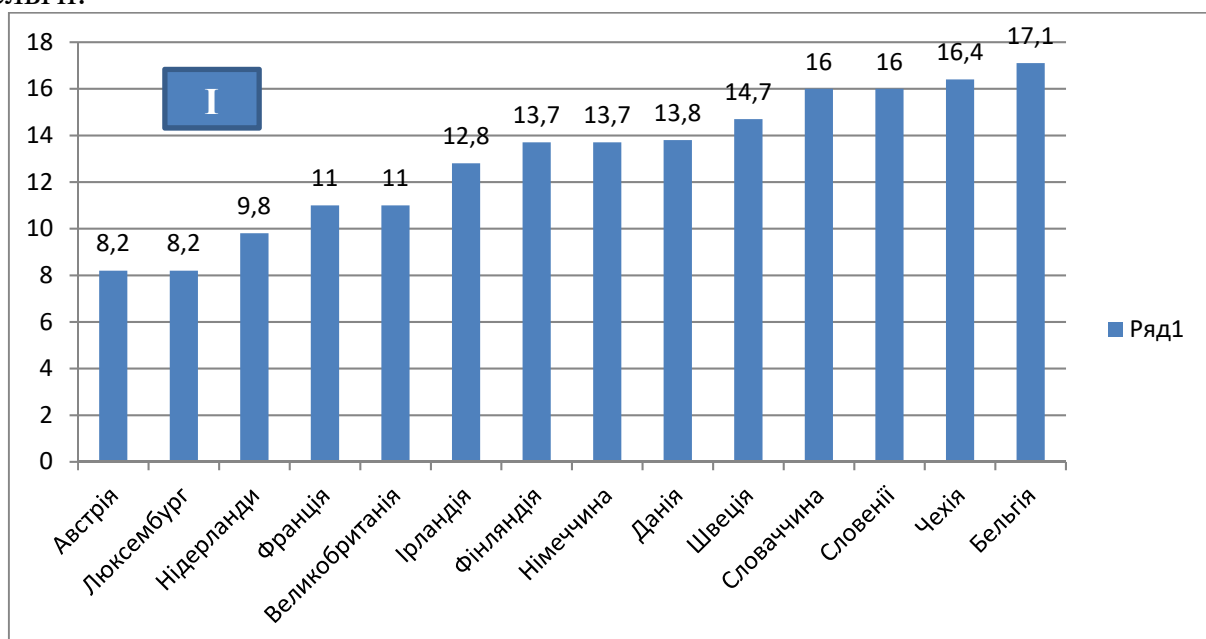

Рисунок 1 – Розміри тіньової економіки у державах I групи, % (складено за матеріалами [10])

До другої групи відносяться країни з середніми показниками: Іспанія – 19,2%, Португалія – 19,4%, Італія – 21,2%, Угорщина – 22,8%, Греція – 24,3%.

Третя група охоплює європейські країни з найстабільнішими показниками тінізації економіки: Польща – 25%, Мальта – 25,8%, Кіпр – 26%, Латвія – 26,5%, Естонія – 28,6%, Литва – 29%, Румунія – 29,6% і Болгарія – 32,3% (див. рис. 2).

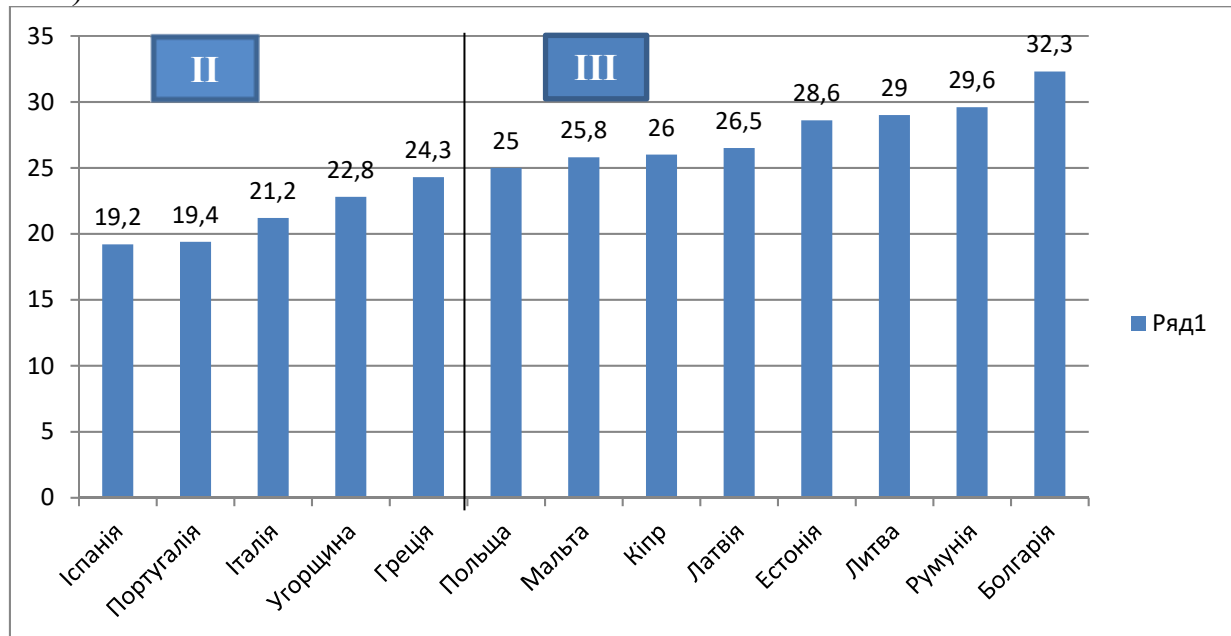

Рисунок 2 – Розміри тіньової економіки у державах II та III груп, %
(складено за матеріалами [10])

Дивлячись на діаграму можна зазначити що, найгірші показники в другій групі у Греції, а в третій – у Болгарії.

За даними дослідження міжнародної Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА), Україна у 2016 р. зайняла третє місце в рейтингу країн за рівнем тінізації економіки з показником 45,96% [19].

Перше і друге місце у даному рейтингу посіли Нігерія і Азербайджан з показниками тінізації економіки 48,37% та 67,04% відповідно. У Російській Федерації показник тінізації теж доволі високий і склав у 2016 році 39,07%. До речі найнижчі показники тінізації економіки у США, Великобританії та Японії, показниками цих країн склали 7,78%, 11,47% та 10,08% відповідно [19].

Негативну тенденцію щодо тіньової економіки характеризують світові рейтинги, в яких Україна посідає одні з найгірших місць (див. табл. 4).

Підсумовуючи данні наведені в таблиці 4. автор зазначає, що найбільш несприятливими інституційними факторами для ведення українського бізнесу є: «корупція, політична нестабільність, доступ до фінансування, бюрократизованість владних структур, інфляція, податкові ставки, адміністрування податків та ін.» [2].

За розрахунками Мінекономрозвитку станом на кінець першого кварталу 2017 року рівень тіньової економіки в Україні склав 37% від офіційного показника валового внутрішнього продукту (ВВП)(див. рис. 1.3), що на 6 відсотків менше ніж показник першого кварталу 2016 року [20].

Таблиця 4 – Україна у світових рейтингах щодо тіньової економіки [2]

Україна	Economic Freedom Index, 2016 (економічні свободи)	Corruption Perception Index, 2015 (рівень корупції)	Doing Business, 2015-2016 (легкість ведення бізнесу)	World Competitiveness Report, 2015-2016 (глобальна конкурентоспроможність)	Shadow Economy Index, 1999-2007 (тіньова економіка)
	162 (outof 178)	130 (outof 167)	83 (outof 189)	79 (outof 140)	145 (outof 162)
	Economic Freedom Index, 2014	Corruption Perception Index, 2013	Doing Business, 2014	World Competitiveness Report, 2014-2015	
	155 (outof 186)	144 (outof 177)	112 (outof 189)	76 (outof 144)	
Source	Heritage Foundation	Transparency International	World Bank	World Economic Forum	Schneider, Buehn, Montenegro

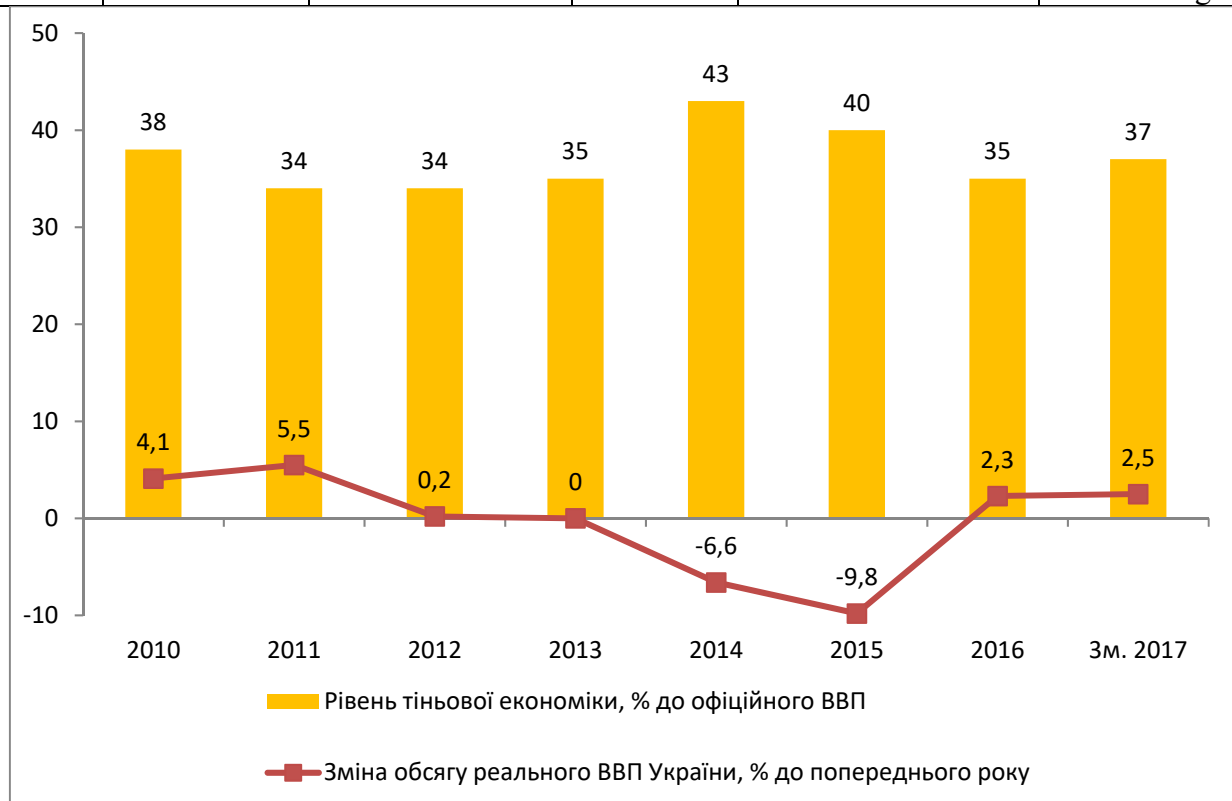

Рисунок 3 – Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до відповідного періоду попереднього року) (складено за розрахунками Мінекономрозвитку [20])

Розрахунок рівня тіньової економіки Мінекономрозвитку здійснює відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.02.2009 № 123 [20].

Як зазначається в аналітичній доповіді Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [20] динаміка детінізації стримується проблемами, нерозв'язання яких негативно позначається на показниках розвитку економіки країни в цілому.

Після детального аналізу причин виникнення тіньової економіки необхідно обов'язково дослідити форми її прояву та наслідки її існування, з метою усунення факторів негативного впливу на економіку України [18].

Основні форми прояву тіньової економіки в Україні (розроблено автором на основі джерел: [5], [15], [16], [17], [18]):

1. Ухилення від оподаткування прибутків юридичних осіб (через механізм завищення витрат та собівартості й приховування доходів, і як результат – зменшення суми оподатковуваного прибутку), а також приховування громадянами реальних доходів (нелегальна зайнятість).

2. Рейдерські захоплення підприємств; незаконна приватизація чи приватизація після навмисного розорення підприємств; розкрадання майна державних підприємств; корупція.

3. Випуск та реалізація не облікованої продукції (стає можливим в результаті ведення подвійної бухгалтерії – «чорної» та «білої»).

4. Кримінальна діяльність суб'єктів економічних відносин.

5. Виведення капіталу за кордон (є характерним для банківських установ, різноманітних фондів та компаній, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю).

6. Корпоративне, фінансове шахрайство (наприклад, топ-менеджери великих компаній можуть завищувати у звітності прибутковість підприємства задля отримання більших бонусів за результатами роботи підприємства за рік).

7. Незаконне захоплення земельних ділянок, неофіційне їх використання, ухилення від сплати податків

8. Корумпованість в усіх сферах «життя» країни (за даними сайту texty.org.ua найбільш корумпованими сферами українці назвали: судова – 66%, правоохоронні органи – 64%, держслужба – 56%, охорона здоров'я – 54%, парламент – 53% при цьому лише 4% європейців зазначили, що впродовж останніх років в них вимагали хабар).

Наслідки тіньової економіки (розроблено автором на основі джерел ([5], [15], [16], [17], [18]):

1. Зменшення розміру надходження податків до бюджету країни.

2. Недовіра населення до органів влади через корупцію чиновників і державних службовців всіх рівнів.

3. Втрата промислового потенціалу країни.

4. Зменшення обсягів офіційного виробництва, а як наслідок – зменшення офіційного працевлаштування та надходжень податків до бюджету.

5. Загальна криміналізація суспільства.

6. Зменшення інвестицій в економіку країни через «відтік» капіталів за кордон; недовіра зовнішніх інвесторів.

7. Дискредитація підприємств в очах робітників, влади та інвесторів.

8. Зміна цільового призначення земель (вирубка, забудова, розорювання), що призводить до негативних змін клімату окремих регіонів; непрозорі способи оренди та купівлі землі.

Спираючись на світовий досвід зрозуміло, що остаточно тіньову економіку ліквідувати не вдасться, але необхідно докласти достатньо зусиль для мінімізації її рівня.

Основні методики оцінки рівня мінізації економіки. Зважаючи на складність та багатогранність поняття «тіньова економіка» існує і багато різноманітних методів вимірювання обсягів тінізації економіки країни. Тобто не розроблено на сьогодні універсального методу оцінки та розрахунку, а існує лише поділ на прямі і непрямі методи. У роботі [21] проведено вичерпний аналіз та групування методів оцінювання тіньової економіки, подано їх переваги і недоліки, опрацювання яких наведено у таблиці 5.

Таблиця 5 – Методи оцінювання рівня тіньової економіки (узагальнено на основі джерела [21])

Методи вимірювання рівня тіньової економіки	Сутність, переваги та недоліки методів вимірювання рівня тіньової економіки		
	сутність	переваги	недоліки
1	2	3	4
1. Прямі методи (базуються на інформації про не задекларований дохід)			
1.1 Метод експертних оцінок	залучення до оцінки розмірів тіньової економіки експертів-практиків	особистий досвід, практичні та теоретичні знання експерта підвищують якість розрахунків	необхідність залучення великої кількості експертів; можлива суб'єктивність чи упередженість експертів
1.2 Анкетне опитування	використання типових анкет для добровільного опитування	одержання інформації про структуру тіньової економіки	не можливість виявити всі прояви тіньової економіки через залежність результатів від формулювання питань в анкеті та обраних респондентів
1.3 Невідповідність між доходами і витратами фірм та домогосподарств	базується на невідповідності між величиною доходів, наданих підприємствами в податкові органи з результатами вибіркового перевірок	по розбіжності отриманих даних між фактичними і задекларованими доходами можна судити про частку прихованих доходів	залежить від методів податкових перевірок, якості податкового законодавства; охоплює тільки частину тіньової економіки
2. Непрямі методи (базуються на інформації з офіційної статистики)			
2.1 Метод розбіжностей	базується на невідповідності між оцінками ВВП методами потоку доходів і потоку видатків	дозволяє порівнювати рівень тіньової економіки в різних країнах світу	не може застосовуватись, якщо доходи перевищують видатки
2.2 Метод за показником зайнятості	базується на невідповідності між офіційною і фактичною величиною зайнятості	можливість виявлення обсягів прихованого виробництва продукції	зниження рівня зайнятості можливо не тільки з причин тіньової економіки; не враховується фіктивна зайнятість

1	2	3	4
2.3 Операційний метод (або метод угод)	побудований на припущенні, що присутнє постійне співвідношення між обсягом операційного і офіційного ВВП	про ріст масштабів тіньової економіки свідчить збільшення співвідношення між обсягом операційного і офіційного ВВП	використовується припущення про базисний рік, у якому не існує тіньової економіки; не враховуються такі платіжні інструменти, як кредитні картки
2.4 Монетарні методи	побудований на відстеженні безпричинного економічного зростання попиту на готівку	метод має безліч варіацій і є одним з найпоширеніших при оцінці рівня тіньової економіки	не всі угоди в тіньовій економіці сплачуються готівкою; існує припущення про однакову швидкість обороту грошей в обох типах економік
2.5 Методи фізичного вкладу	заснований на тому, що значне перевищення темпів спаду реального ВВП над темпами спаду споживання електрики свідчить про тіньове споживання електроенергії	показник споживання електроенергії є одним з надійно вимірюваних показників	не всі дії в тіньовій економіці вимагають значної кількості електрики (наприклад, послуги); можуть використовуватись інші джерела енергії
2.6 МІМІС-метод	базується на статистичній теорії не спостережуваних змінних, яка розглядає багаторазові причини і багаторазові індикатори прихованої економіки	Розглядає безліч причин існування та росту тіньової економіки	надмірно ускладнений; оцінні коефіцієнти нестійкі, не можливо створити єдину типізацію для всіх країн

Як зазначає автор [21], тільки комплексне застосування зазначених методів, що доповнюють переваги та перекривають недоліки один одного, дозволить достовірно оцінити і рівень тінізації української економіки.

Відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки [20] виділяється чотири метода розрахунку рівня тіньової економіки, а саме (див. рис. 4):

- 1) монетарний;
- 2) електричний;
- 3) збитковості підприємств;
- 4) «витрати населення – роздрібний товарооборот».

Динаміку рівня тіньової економіки в Україні (впродовж останніх шести років) за окремими методами розрахунку наведено на рисунку 4.

Треба зазначити, що кожен метод розрахунку рівня тіньової економіки охоплює певну сферу національної економіки (з відповідно різною часткою в ній нелегального сектору). Тому лише інтегральний показник рівня тіньової економіки є комплексним індикатором, що повною мірою характеризує таке явище, як тіньова економіка [21].

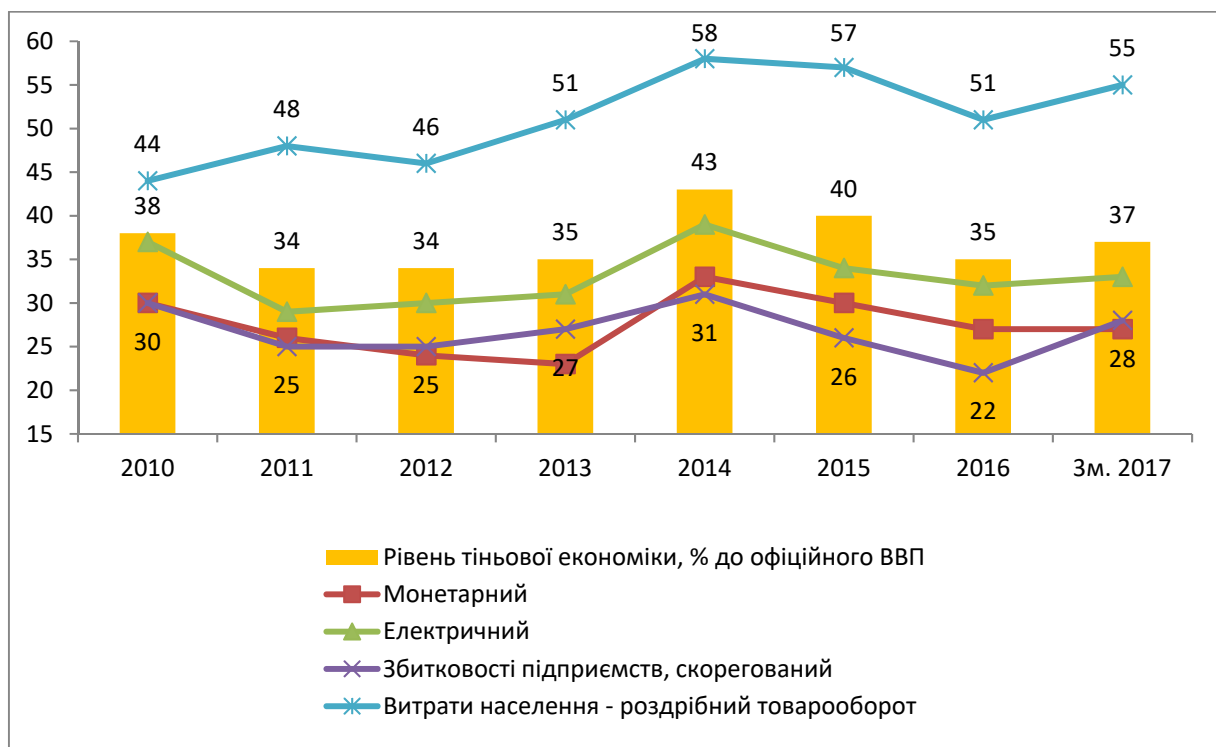

Рисунок 4 – Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП (складено за розрахунками Мінекономрозвитку [20])

Для визначення стану економіки України треба проаналізувати позитивну тенденцію до зменшення рівня тіньової економіки у видах економічної діяльності за методом збитковості підприємств (див. рис. 5).

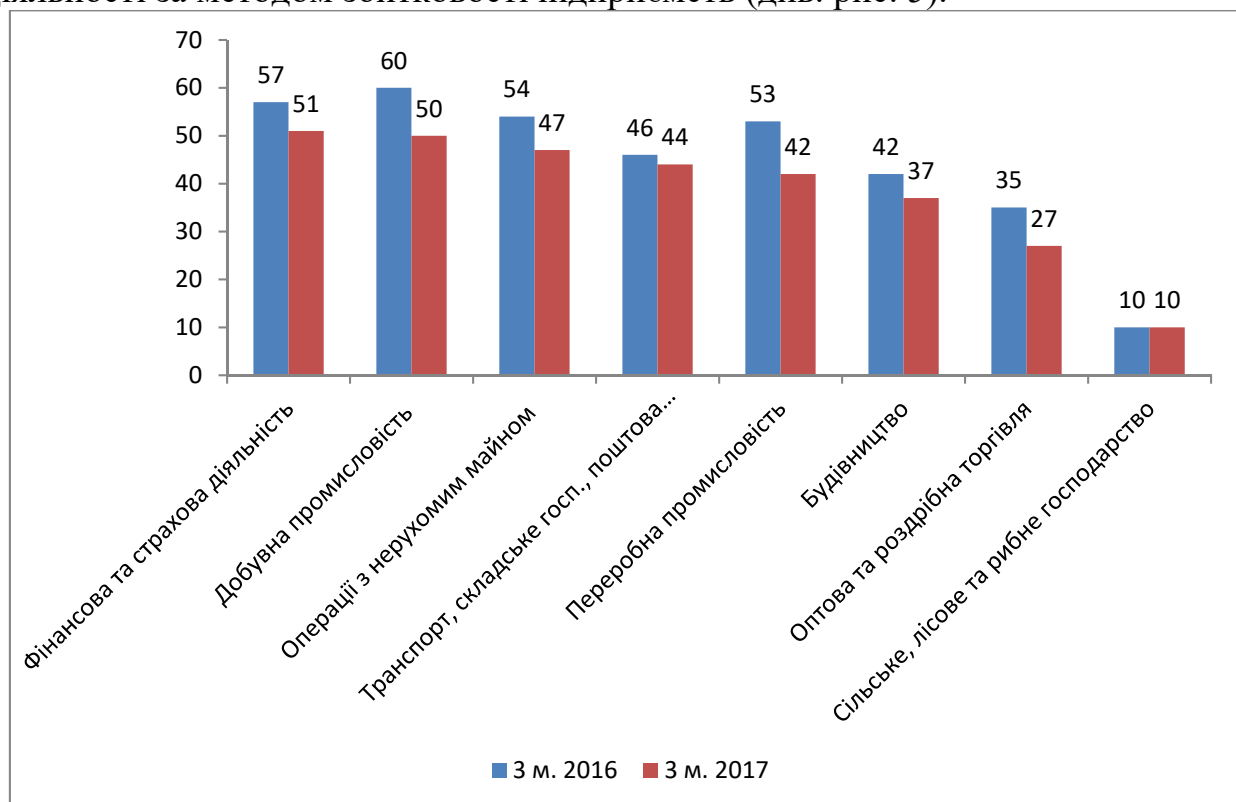

Рисунок 5 – Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності (ВЕД), % від офіційного обсягу валової доданої вартості (ВДВ) відповідного ВЕД (складено за розрахунками Мінекономрозвитку [20])

Як можна побачити на рисунку 5, найбільший рівень детінізації спостерігався у переробній та видобувній промисловості, і склав за

досліджуваний період часу відповідно 11% та 10% (підприємства з зони проведення АТО в розрахунку участь не приймали). Та не зважаючи на це, рівень тіньової економіки за всіма видами діяльності все одно залишився дуже високим, що вимагає від держави та суб'єктів економічних відносин подальшої роботи з детінізації (розробки відповідної системи контрольних процедур та заходів).

Напрями детінізації економіки України. Спираючись на пропозиції вітчизняних науковців ([3], [17], [18], [20]), треба погодитись, що лише за умов використання позитивного досвіду розвинених європейських країн та США, Україна зможе розробити та реалізувати комплексну систему детінізації економіки:

1. Американська система боротьби з легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом найбільш показова ніж європейська. Наприклад, банки в Сполучених Штатах Америки зобов'язані повідомляти відповідні контролюючі органи щодо операцій понад 10 тисяч доларів.

2. У Польщі на сьогодні існує заборона на здійснення господарської діяльності для осіб-підприємців, які вчиняли суттєві податкові злочини раніше.

3. Великобританія значно посилила роль державних служб у контролі за розповсюдженням тіньової економіки та незалежність судів, віддавши їх під громадський контроль.

4. Франція обмежила можливості проведення експортно-імпортних операцій національними суб'єктами господарювання з компаніями в офшорних зонах.

5. У Німеччині було оптимізовано податкову систему, спрощено механізм обчислення розмірів податків, знижено ставки відрахувань із заробітної плати.

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що: відсутність інвестиційних альтернатив для капіталів вивільнених з тіньового сектору та втрата населенням країни історичних традицій, моральних та етнічних норм (які є основою формування поваги до приватної власності та прозорого здійснення підприємницької діяльності) унеможлиблює негайне впровадження позитивного закордонного досвіду з детінізації економіки.

Тому можна запропонувати заходи боротьби з тінізацією економіки України доступні вже сьогодні:

1. Впровадження новітніх інформаційних технологій в систему контролю руху фінансових потоків держави, визначення природи та джерел їх виникнення, дозволить ефективніше боротися з тінізацією економіки України (наприклад, такі системи як «Рргозогго» (публічні держзакупівлі та тендери), «Е-декларування» (відкритий доступ до податкових декларацій українських чиновників) тощо).

2. Прискорення процесу детінізації економіки за всіма сферами господарювання за допомогою розробки відповідних галузевих методичних рекомендацій, що будуть враховувати специфіку процесу виробництва, з метою ліквідації лазівок у законодавстві. Другим кроком у цьому питанні має стати удосконалення податкової системи та механізму оподаткування, бо він є уніфікованим для всіх галузей господарювання.

3. Поряд з підвищенням заробітної плати чиновникам треба запровадити обов'язковий контроль за джерелами походження їх грошових коштів та рухомого і нерухомого майна (з документальним обґрунтуванням походження цінностей). Також мають бути впроваджені три обов'язкових принципи: прозорість процедур, участь громадськості, невідворотність покарання.

4. Залучення до реалізації стратегії протидії тінізації економіки України закордонних спеціалізованих структур, або запровадження аналогічних відомств в Україні за підтримки закордонних спеціалістів (FBI США; антикорупційний суд).

5. З метою формування у громадськості політичної та економічної культури, активізації соціальної позиції, налагодження відносин з органами влади, на місцевих рівнях можна запропонувати: проведення роз'яснювальної роботи з населенням через створення різноманітних соціальних проєктів, а саме: вебіари з протидії корупції; волонтерські заняття з підвищення фінансової грамотності населення; запровадження грантових програм для юних підприємців; розміщення в доступних місцях (чи в мережі Internet, наприклад, www.molodprotykoruptsii.site) скриньок довіри, анкет з приводу роботи владних структур, медичних закладів, поліції, закладів освіти, перевіряючих органів; проведення дитячих та молодіжних художніх конкурсів, наприклад, «Корупція очима дітей», «Молодь проти корупції» та подальше використання робіт переможців з метою антикорупційної агітації (створення агітаційних плакатів, календарів, сувенірної продукції).

Висновки. Опрацювавши літературні джерела стосовно функціонування тіньового сектору економіки можна зробити наступні висновки:

1. Відсутність єдиного трактування поняття «тіньова економіка» вітчизняними та зарубіжними вченими, з огляду на це можна погодитись з думкою О. Турчинова, що: «тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також – діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства».

2. Не розроблено спільної думки щодо класифікації видів тіньової економіки, тому підтримуючи думку І.Д. Масакова можна виділити наступні її види: прихована економічна діяльність; неформальна економічна діяльність; нелегальна економічна діяльність.

3. За результатами проведеного дослідження можна зазначити, що стосовно основних причин тінізації економіки науковці, здебільшого, сходяться у своїх поглядах та виділяють: правові, політичні, економічні та морально-етичні причини.

4. Методи оцінки рівня тінізації економіки за визначенням різних авторів дуже різняться, але за методикою розрахунку, що використовує Мінекономрозвитку їх чотири, а саме: електричний; витрат населення – роздрібний товарообіг; монетарний; збитковості підприємств.

5. Спираючись на пропозиції вітчизняних вчених можна узагальнити, що лише за умов використання позитивного досвіду розвинених країн можна знизити масштаби тіньової економіки, наприклад, до середньоєвропейського рівня. Проте деякі заходи з детінізації економіки країни доступні вже сьогодні

та можуть бути впроваджені на загальнодержавному та місцевому рівнях за умов наявності потужної політичної волі громадян України.

6. Матеріали даної роботи можна використовувати на уроках економіки, фінансової грамотності, в роботі гуртків економічного спрямування при вивченні питань, пов'язаних з тіньовою економікою в Україні та світі.

Список літератури:

1. Краус Н.М. Тіньовий та офіційний сектори економіки: антагоністичне співіснування і взаємодія: Монографія. – Полтава: Полтавський університет споживчої кооперації України, 2008. – 179 с

2. Баранов С.О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні / С.О. Баранов // Вісник НАДУ. – 2015. – № 3. – С. 47-54.

3. Шматковська Т. О. Тіньова економіка: дефініція, структура, причини виникнення та шляхи мінімізації / Т. О. Шматковська, І. В. Тверда // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Економічні науки. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2014. – С. 177-185.

4. Гунько В.І. Витоки і сучасні тенденції тіньової економіки та соціальної відповідальності / В.І. Гунько // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. – 2005. – Вип. 1. – С. 550-558.

5. Заверуха М.М. Системний аналіз сутності та закономірностей функціонування тіньової економіки / М.М. Заверуха // Актуальні проблеми державного управління. – 2015. – № 1. – С. 187-196.

6. Тищук Т. Міф і реальність про рівень тіньової економіки в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/mif-i-realnost-ob-urovne-tenevoy-ekonomiki-v-ukraine-673584.html>

7. Дивеев-Кириленко О.Р. Тіньова економіка та її вплив на розвиток малого і середнього підприємництва в Україні/ О.Р. Дивеев-Кириленко// Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 16-20.

8. Скорук О.В. Тіньова економіка: сутність, причини виникнення та шляхи подолання/ О.В. Скорук // Економіка і суспільство. – 2017. – № 11. – С. 127-131.

9. Савич І.В. Детермінанти формування тіньової економіки України/ І.В. Савич// Молодий вчений. – 2014. – № 12. – С. 87-92.

10. Пічугіна Ю.В. Специфіка функціонування тіньової економіки ЄС / Ю.В. Пічугіна, А.В. Чорна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 71-74.

11. Кабакова І.А. Оцінка податкового потенціалу в Україні / І.А. Кабакова // Інвестиції. – 2006. – № 2 (107). – С. 25-28.

12. Андрушко А.М. Тіньова економіка: «мертві втрати» чи додаткові вигоди? / А.М. Андрушко, Д.С. Тарасюк // Економіка та держава. – 2012. – № 10. – С. 20-23.

13. Тищук Т.А. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т.А. Тищук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 96 с.

14. Податкове навантаження в Україні вище, ніж у більшості країн світу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ligazakon.net/lawnews/doc/en164078-podatkovе-navantazhennya-v-ukrayini?type=ер>
15. Язлюк Б. О. Соціально-економічні чинники нарощення процесів тіньової економіки України / Б. О. Язлюк, О. Б. Наумов // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 1. – С. 180-187.
16. Оніщенко І.О. Інституційні чинники формування тіньової економіки в Україні / І.О. Оніщенко // Вісник Університету банківської справи. – 2016. – № 1-2. – С. 35-40.
17. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf
18. Мазур О.А. Тіньова економіка в Україні: причини, форми її прояву та обсяги / О.А. Мазур // Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Економіка. – 2014. – Т. 22, вип. 8(2). – С. 70-77.
19. Emerging from the shadows. The shadow economy to 2025. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf
20. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. І квартал 2017 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
21. Подмазко О.М. Тіньова економіка: аналіз основних теоретико-методичних підходів до її вимірювання/ О.М. Подмазко //Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 1(16). – С. 244-250.

УДК 336

Маякова А.О., Конишева Ю.Ю.

учениці 11 – Б класу,

Кільчевська О. В.

вчитель географії та економіки,

Смілянський НВК «ЗОШ І ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора»,

м. Сміла, Черкаська обл.

worthy19visitor@gmail.com

ІНФЛЯЦІЯ, ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА, ФОРМИ, ТИПИ І НАСЛІДКИ

Інфляція — це соціально-економічне явище, породжене диспропорціями виробництва в різних сферах ринкового господарства. Вона є одним із найтяжчих проявів макроекономічної нестабільності. Економісти давно намагаються з'ясувати першопричини інфляції, щоб запропонувати ефективні методи боротьби з нею та її негативними соціально-економічними наслідками. У світі немає країни, яка б в останні десятиліття тією чи іншою мірою не зазнала втрат від інфляції. Наслідки інфляції складні й різноманітні. Високий її рівень перетворюється на серйозну перешкоду для виробництва, спричинює економічну і соціальну напруженість у суспільстві. Дуже гостра проблема

інфляції і в Україні. Інфляційні процеси в нас викликані сукупністю взаємопов'язаних об'єктивних і суб'єктивних чинників. Це негаразди перехідної економіки, залежність від зовнішнього енергопостачання, непослідовність економічної політики, помилки в політиці бюджетних видатків тощо. Щоб зменшити негативний вплив інфляції на економіку країни, а отже, і на якість життя людей, потрібно знати інфляційні процеси, чинники, які їх породжують, та вміти запобігати їм.

У класичній економічній теорії інфляція — це процес підвищення загального рівня цін і, як наслідок, зниження купівельної спроможності грошей, або їхнє знецінення. Термін «інфляція» (від лат. *Inflatio* — надування) вперше почали вживати в Північній Америці в період громадянської війни 1861–1865 рр. він означає збільшення паперово-грошового обігу. Однак ознаки інфляції почали виявлятися з широким розповсюдженням грошей в економічному житті. За такими опосередкованими ознаками, як стрімке зростання заробітної плати і цін, є підстави стверджувати, що інфляція спостерігалась у Стародавній Греції (330 р. до н.е.) при завоюванні Олександром Великим Персії та в Стародавньому Римі (301 р. до н.е.), коли Е. Діоклетіан установив контроль за цінами на близько 1000 найменувань товарів. Як правило, інфляційні процеси були безпосередньо пов'язані з війнами, епідеміями, тривалими неврожаями, іншими стихійними лихами, що спричинювали шоківі зміни в чисельності населення. У XIX ст. в Англії та Франції термін «інфляція» використовувався для пояснення надмірного зростання грошової маси, що призводило її знецінення. Остаточо цей термін було введено в науковий обіг, щоб теоретично відобразити певний стан економіки після Другої світової війни.

Інфляція зовні виглядає як знецінення грошей внаслідок їхньої надмірної емісії, яка супроводжується зростанням цін на товари та послуги. Проте це лише форма прояву, а не глибинна сутність і причина інфляції. Звичайно інфляція має свій зовнішній прояв у підвищенні цін. Але не кожне підвищення цін служить показником інфляції. Ціни можуть підвищуватися в результаті поліпшення якості продукції, погіршення умов видобутку паливно-сировинних ресурсів, змінюватися під впливом циклічних і сезонних коливань виробництва, стихійних лих і т. ін. Але це будуть, як правило, не інфляційні, а певною мірою природні періодичні зміни цін на окремі товари і послуги.

Насправді ж інфляція є результатом порушення економічної рівноваги, яка зумовлена комплексом внутрішніх і зовнішніх причин (рис. 1).

Найважливішими з внутрішніх причин інфляції є:

- порушення пропорцій відтворення між виробництвом і споживанням, нагромадженням і споживанням, попитом! пропозицією, грошовою масою в обігу і сумою товарних цін;
- значне зростання дефіциту державного бюджету і державного боргу, зумовлених непродуктивними державними витратами;
- надмірна емісія паперових грошей, яка порушує закони грошового обігу;
- мілітаризація економіки, що відволікає значну частину ресурсів в оборонну промисловість, призводить до недовиробництва товарів народного споживання, створює їх дефіцит;
- збільшення податкового тягара на товаровиробників;

– випередження темпів зростання заробітної плати порівняно з темпами зростання продуктивності праці.

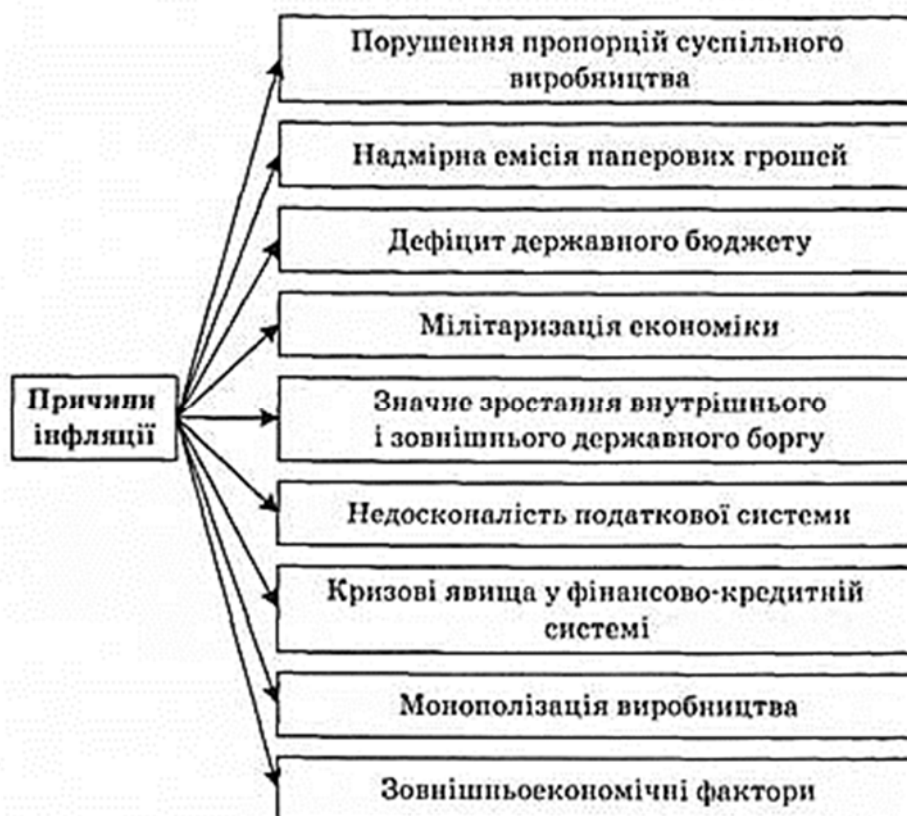

Рисунок 1 – Основні причини інфляції

Зовнішні фактори інфляції пов'язані з посиленням інтернаціоналізації господарських зв'язків між державами, що супроводжуються загостренням конкуренції на світових ринках капіталів, товарів та послуг, робочої сили, загостренням міжнародних валютно-кредитних відносин, зі структурними світовими кризами (енергетичною, продовольчою, фінансовою та ін.).

Розмаїття форм вияву інфляції потребує різних підходів до визначення причин та механізмів інфляційного процесу. Умовно всі теоретичні концепції інфляції можна розділити на дві групи: економічні та неекономічні (рис. 2).

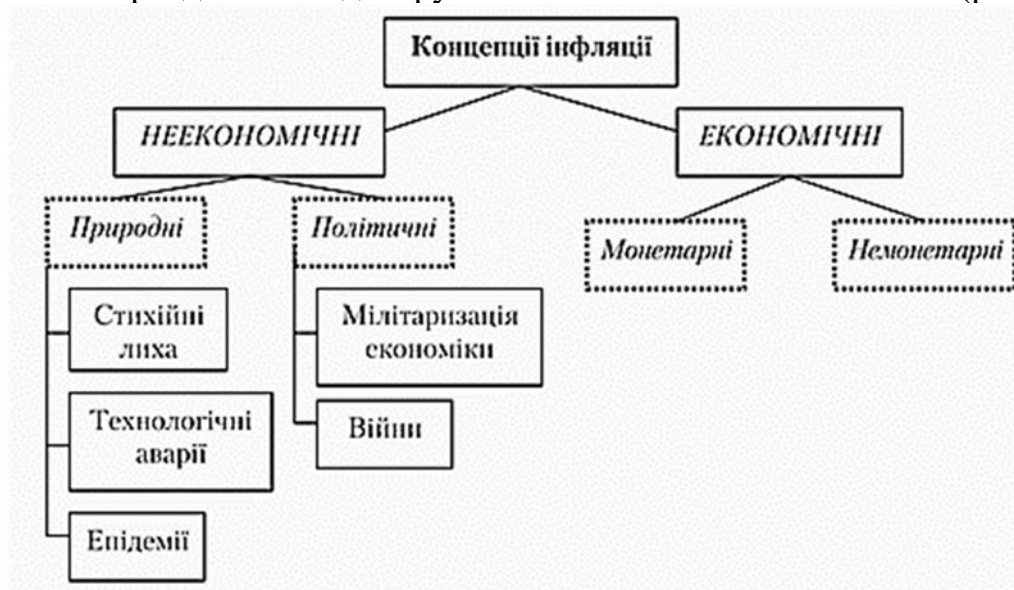

Рисунок 2 – Теоретичні концепції інфляції

У реальному житті інфляцію спричинюють як монетарні, так і немонетарні чинники. Сучасна економічна наука розрізняє два типи інфляції: інфляцію попиту і інфляцію пропозиції (витрат). Залежно від темпів інфляції та її впливу на економіку виділяють помірну (повзучу), галопуючу та гіперінфляцію.

Відкрита інфляція розвивається вільно і ніким не стримується.

Прихована інфляція - це така інфляція, коли держава вживає заходи, спрямовані на безпосереднє стримування цін на товари і послуги, з одного боку, і доходів населення-з іншого.

Повзуча інфляція - інфляція, що розвивається поступово, коли ціни зростають незначною мірою (не перевищує 10 % на рік).

Помірна інфляція (2-5 % на рік) у розвинутих країнах Заходу не розглядається як негативний фактор. Навпаки, вважається, що вона стимулює розвиток економіки, надає їй необхідного динамізму.

Галопуюча інфляція - інфляція, коли ціни зростають швидко - на 10-100 % щорічно. На стадії галопуючої інфляції відбувається спад виробництва та скорочення товарообороту, втрачається стимул до інвестицій, стримується процес суспільного нагромадження, поширюється відплив капіталу з виробничої сфери до сфери обігу, тобто йде розбалансування економічної рівноваги.

Гіперінфляція - інфляція, коли ціни зростають астрономічно - на 1-2 % щодня або сягають 1000 % і більше на рік. Вона означає глибоку економічну і соціальну кризу в країні.

Збалансована інфляція - інфляція, коли ціни товарів різних товарних груп відносно один одного не змінюються. Ціни підвищуються досить повільно й одночасно на більшість товарів та послуг.

Незбалансована інфляція - інфляція, коли співвідношення цін у різних товарних групах змінюється на різні відсотки і по-різному на кожний вид товару.

Очікувана інфляція - зазвичай помірна інфляція, яку можна спрогнозувати на будь-який період. Досить часто це є прямим результатом антиінфляційних дій уряду.

Неочікувана інфляція характеризується раптовим стрибком цін, зумовленим збільшенням під впливом інфляційних очікувань суспільного попиту населення на споживчі товари, товаровиробників - на сировину та засоби виробництва.

Інфляція попиту - це порушення рівноваги між попитом і пропозицією з боку попиту.

Спричинити її може в основному збільшення державних замовлень (наприклад, військових), попиту підприємців на засоби виробництва в умовах повної зайнятості й майже повної завантаженості виробничих потужностей, а також зростання купівельної спроможності трудящих (зростання заробітної плати) в результаті, наприклад, узгоджених дій профспілок. Усе це спричиняє утворення надлишку грошей порівняно з кількістю товарів, призводить до підвищення цін. Таким чином, надлишок платіжних засобів в обігу створює дефіцит пропозиції, коли виробники не можуть адекватно реагувати на зростання попиту.

Інфляція пропозиції (витрат) - це зростання цін внаслідок підвищення витрат виробництва чи скорочення сукупної пропозиції.

Причинами збільшення витрат можуть бути зростання цін на сировину, енергоносії, підвищення заробітної плати, оліго-полістична політика ціноутворення, економічна і фінансова політика держави і т. ін. Збільшення витрат виробництва на одиницю продукції в економіці скорочує прибутки й обсяг продукції, який підприємці готові запропонувати за наявного рівня цін. Внаслідок цього зменшується сукупна пропозиція товарів та послуг, що, у свою чергу, підвищує рівень цін.

Стагфляція - це інфляція, що супроводжується стагнацією виробництва й одночасно зростанням рівня цін і безробіття.

Рівень (темп) інфляції обчислюють за формулою:

$$I_u = \frac{\sum P_t^1 Q_t^1}{\sum P_t^0 Q_t^1},$$

де I - індекс зростання цін за рік; P^0 і P - ціни однакових товарів, виражені відповідно в цінах базового і поточного років; Q - обсяг виробництва певного продукту в поточному році.

Найбільш істотним негативним явищем в економіці України на етапі її ринкового реформування виявилася інфляція.

Період 1992-1994 рр. характеризується надзвичайно високим рівнем інфляції, навальним зростанням цін, послабленням контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємств.

За даними Світового банку, рівень інфляції в Україні в другій половині 1993 р. був найвищим у світі. Якщо в 1992 р. її рівень зріс у 21 раз, то за 1993 р. - у 103 рази. Але вже в 1994 р. рівень інфляції дещо знизився, однак сталося це не в результаті проведення комплексних реформ і якісних змін у системі державних фінансів та запровадження цінової лібералізації, а через відстрочення бюджетних виплат і небувале зростання заборгованості бюджету.

До числа інфляційних факторів, що мали місце протягом останніх років, належать:

а) надвисоке підняття цін на енергоносії та основні види сировини й матеріалів;

б) збільшення наявної грошової маси за рахунок додаткової емісії грошей;

г) зростання безготівкового обігу, як наслідок кредитування низькорентабельних та збиткових підприємств;

д) монопольне ціноутворення в умовах монополізації більшості видів промислового виробництва, що веде до диктативного підвищення цін виробниками, оскільки споживачі позбавлені вибору і відсутній стримуючий контроль за цінами.

Спочатку нашій економіці була властива інфляція витрат, оскільки випереджаючими темпами зростали ціни енергоносіїв й первинної сировини, й кожна наступна хвиля підвищення цін починалася з палива та сировини. Періодичне випереджаюче підвищення цін на енергоносії було імпульсом для загального зростання цін й інфляції.

Підвищення підприємствами цін на власну продукцію, з метою покриття зростаючих витрат, дало поштовх до подальшого розвитку інфляційних

процесів. При цьому типі інфляції зростання грошової маси є наслідком підвищення цін. Незважаючи на дедалі зростаючу грошову емісію, виникла нестача оборотних засобів підприємств для розрахунків з своїми постачальниками (криза неплатежів) і для видачі зарплати. В результаті склалася типова інфляційна спіраль: зростання цін веде до збільшення витрат (і в тому числі зарплати), яке вимагає збільшення грошової маси, а останнє, в свою чергу, веде до нового витка зростання цін. Таким чином інфляція в Україні являє собою поєднання інфляції попиту та інфляції витрат, що значно ускладнює здійснення антиінфляційної політики.

До листопада 1995 року рівень цін порівняно з груднем 1990 року зріс в Україні у 37 тисяч разів. Водночас з зростанням цін відбувалося падіння валютного(долларового) курсу українського карбованця.

Грошові знаки (купоно-карбованці), випущені в Україні на початку 1992 р. замість російського рубля почали катастрофічно знецінюватися. Бурхливе знецінення грошей підірвало виконання ними властивих їм ринкових функцій, і перш за все-стимулюючої. З'їдаючи фонди нагромадження і споживання, гіперінфляція загальмувала підприємницьку і трудову активність в країні.

Втративши контроль за емісією грошей, за рухом видатків та цін, грошового обігу і кредитних ресурсів, український уряд тоді так і не знайшов надійних регулюючих механізмів для активного впливу на інфляційні процеси та погашення їх негативного впливу на економічне і соціальне становище в країні. Цінова та інфляційна спіраль, яка стала розкручуватися з початку 1993 р., у другому півріччі знову пішла вгору. До кінця 1993 р., коли інфляційна спіраль розкрутилася до найвищої фази, банки змушені були додатково випустити в обіг величезну масу грошей. Це автоматично викликало черговий стрибок цін. Девальвація карбованця набула катастрофічного характеру. В листопаді уряд адміністративно запровадив його фіксований курс, що підхльоснуло активність тіньового валютного ринку. Отже, у 1992-1994 рр. в Україні проводилася помилкова економічна політика, що фактично мала не антиінфляційний, а проінфляційний вплив на економічну систему країни.

При цьому уряд застосовував в основному два антиінфляційних заходи: обмеження фондів споживання підприємств і регулювання цін. Адміністративний контроль цін було введено Указом президента "Про заходи щодо стримування темпів зростання цін". Згідно з ним підприємства всіх форм власності могли підвищувати оптові ціни на продукцію тільки у разі зростання витрат на виробництво, яке не залежить від їхньої господарської діяльності. Цим же Указом вводилося обмеження розміру надбавки для торговельних і постачальницько-збутових підприємств у розмірі не більше 55% від ціни виробника. Але, як свідчать наслідки, ці заходи спрацювали недостатньо ефективно. Насамперед, ціни вже тоді вийшли з-під державного контролю, і знову підпорядкувати їх системі жорсткого державного контролю було дуже важко. Щодо обмеження фондів споживання, то це мало б сенс тоді, коли було б що обмежувати.

Серед найбільш негативних наслідків того періоду слід відмітити:

– серйозне порушення виробничої та фінансової систем функціонування економіки;

- підірвання схильності до заощадження практично у всіх економічних агентів;
- руйнування на цій основі системи забезпечення відтворюючих процесів в економіці;
- надмірну диференціацію населення, окремих галузей й регіонів за рівнем доходів.

Під впливом інфляції обсяги номінальних грошових доходів населення зростали, а його реальні доходи, у зв'язку з випереджаючим підвищенням роздрібних цін на товари та послуги, навпаки зменшувалися. Методи індексації доходів не забезпечували компенсації втрат від гіперінфляції. Тільки у 1993 р. при зростанні цін на рік більш ніж у 100 разів реальна зарплата зменшилася на 52%. Ефект від запровадження урядом пільг на оподаткування доходів громадян стосовно молозабезпечених, багатодітних, чорнобильців, ветеранів та ін. теж був мінімальним, оскільки самі оподатковувані доходи населення були мізерні і не встигали за зростанням цін.

Дилема, що постала перед українським урядом, полягала в тому, яким чином, скорочуючи темпи інфляції, не посилити стагнації виробництва. Але вона не була вирішена належним чином. Відновити економіку за умов надмірних податків, які пригнічують виробництво, звужують базу оподаткування і примушують платників приховувати свої доходи, неможливо.

Фахівці нерідко говорять і про позитивні наслідки інфляції. Одні з них указують на те, що помірна інфляція дає змогу збільшувати обсяг національного виробництва у фазі піднесення. Інші вважають, що проблему відсутності еластичності номінальної зарплати у напрямі зниження можна розв'язати за допомогою інфляції, знижуючи, отже, реальну зарплату. Ще одна група економістів стверджує, чим вища інфляція, тим нижча природна норма безробіття, що забезпечує певне підвищення темпів економічного зростання. Однак очевидно є те, що інфляція, яка виходить за граничну межу, завдає суспільству значних втрат, які в період гіперінфляції стають гігантських масштабів.

Світова практика нагромадила цілий арсенал знарядь боротьби з інфляцією.

- По-перше, коли інфляція сягає велетенських масштабів і купівельна спроможність грошової одиниці практично дорівнює нулю, неминучо стає *нуліфікація* грошей. Прикладом може бути Німеччина 1923 р. або Угорщина 1946 р. За таких умов старі грошові знаки вилучаються з обігу і замінюються новими. Знецінені в роки гіперінфляції заощадження у грошах здебільшого не відшкодовують їхнім власникам. Нуліфікація як метод боротьби з інфляцією – надзвичайний захід, до якого можна вдатися тільки за суспільних потрясінь (війни, революції, виникнення нових держав тощо).

- По-друге, девальвація – при якій знижується обмінний курс грошової одиниці країни по відношенню до грошових одиниць інших країн (менше гривень на 1 дол.).

- По-третє, ревалоризація, при якій проводиться повернення до попередньої купівельної спроможності грошової одиниці через зменшення в обігу кількості паперових грошей.

Окрім регулювання кількості грошей в обігу як метод боротьби використовується антимонопольна політика:

- 1) захист конкуренції;
- 2) контроль за цінами;
- 3) захист прав споживачів;
- 4) стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу.

Якщо інфляція уже розвинулася, то для її подолання нині здебільшого застосовують *стримувальну макроекономічну політику, тобто політику дезінфляції*. Вона ґрунтується на можливості вибору між інфляцією та безробіттям у короткостроковому періоді. Державні мужі, знижуючи за допомогою монетарної та фіскальної політики сукупний попит, зменшують обсяг національного виробництва, що супроводжується зростанням безробіття. Згідно з кривою Філіпса для короткострокового періоду, зростання рівня безробіття знижує рівень інфляції. Наприклад, через зниження державного виробництва та збільшення податків. Отже, інфляція — багатофакторний, багатовимірний і складний соціально-економічний процес, властивий ринковій економіці, який може бути спричинений різними подіями. Види (форми), яких набуває інфляція залежно від ознаки, покладеної в основу її класифікації. Розмаїття форм вияву інфляції потребує різних підходів до визначення причин та механізмів інфляційного процесу.

Список літератури:

1. П. В. Круш, О. В. Клименко. Інфляція: суть, форми та її оцінка [Текст]: навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2010. — 288 с.
2. Інфляція, її сутність, причини, види і соціально-економічні наслідки [Електронний ресурс] / Освітній портал. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1494051139936/politekonomiya/inflyatsiya_sutnist_prichini_vidi_sotsialno-ekonomichni_naslidki
3. Інфляція: економічна природа, форми, типи і наслідки [Електронний ресурс] / Освітній портал. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-20771-5.html>

УДК 34.096

Ревіна А.Є.
учениця 9-Мі класу

Нецький В.А.

директор
КЗО ЗСШ №31 ДМР
м. Дніпро

anastasiya.e.revina@gmail.com

КІБЕРБУЛІНГ – ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРУ

Інтернет-простір сьогодні привертає підлітків і молодь не тільки можливостями самоосвіти і саморозвитку, а й можливістю комунікувати практично у будь-якій точці земної кулі у будь-який час доби. Виграшним інтернет стає за рахунок особливостей: анонімності, свободи вираження поглядів, відсутності обмежень. Відповідно до теорії Дж. Салера, онлайн-

присутність створює «ефект розгальмовування», підштовхуючи підлітків активно діяти або ж проявлятися [1].

Близько 15-16 років тому (у 2002 році) на одному з сервісів трапився перший випадок образи в інтернеті. Після цього кількість аналогічних випадків почала неухильно зростати, агресори принижували жертв, у свою чергу інші, без можливості отримати адекватну допомогу та підтримку від батьків або вчителів, нерідко закінчували життя самогубством. Інтернет-терор незабаром отримав і свою назву – кібербулінг.

Кібербулінг (cyber-bullying), підлітковий віртуальний терор, який отримав свою назву від англійського слова bull – бик, зі спорідненими значеннями: агресивно нападати, задирати, чіплятися, провокувати, діймати, тероризувати. Дієслово аналогічного походження у молодіжному сленгу – бикувати. Кібербулінг часто плутають з моббінгом, або масовим цькуванням (mob – натовп) [2].

Більш коротке, але ємне визначення пропонує К. Лі – це «цькування, яке вчиняється засобами електронної комунікації» [1]. Метою кібербулінгу є погіршення емоційного стану жертви і / або руйнування її соціальних відносин.

Кібербулінг своїм корінням сягає у темні області людської психології, як й у випадку зі звичайним цькуванням. Найчастіше кібербуллери публікують свої образи анонімно, ховаючись за вигаданим ім'ям (нікнеймом), але можуть виступати і під своїм власним ім'ям. Більшість кібербуллерів здатні висловлюватися тільки в онлайн просторі, у реальному житті в них не знайдеться сміливості вимовити подібне в обличчя жертви. Відмінності кібербулінгу від традиційного булінгу обумовлені особливостями інтернет-середовища. Це його анонімність, можливість фальсифікації, наявність величезної аудиторії, можливість дістати жертву у будь-якому місці і у будь-який час, швидкість передачі інформації, відсутність засобу зупинки поширення інформації (відео або зображення, що з'явилося у мережі, неможливо повністю вилучити), можливість нових інформаційних сплесків.

Психологія свідчить про те, що підлітки, схильні до агресії і виступаючи ініціаторами цькування однолітків, схильні до того, щоб стати кібербуллерами, а жертви знущань у фізичному світі також зазвичай стають жертвами булінгу у кіберпросторі.

Кібербулінг сьогодні – один з найбільш згубних видів онлайн атак, враховуючи, наскільки нещадно зловмисники використовують невпевненість жертви з метою заподіяння їй найбільшої психологічної травми та приниження. Це явище включає спектр форм поведінки, починаючи від жартів, які не сприймаються всерйоз і закінчуючи психологічним віртуальним терором, який завдає шкоди психіці та призводить до суїцидів.

Так, групою дослідників університету Вайомінгу (США) була запропонована класифікація підлітків, втягнутих до кібербулінгу: *буллери* (ті, хто знущається), *жертви*, *буллери-жертви* (ті, хто піддавався глузуванням але крім того сам займався цькуванням) та *свідки*. Причому свідки можуть також непрямо допомагати агресорам, сміючися над жертвою булінгу. Існує також поняття *булліциду* – загибелі жертви внаслідок булінгу [1]. І, як свідчить

статистика, близько 5% подібних кіберінцидентів закінчуються саме булліцідом.

Американські дослідники виділили вісім основних типів кібербулінгу (класифікація Ненсі Віллард):

1. *Перепалки або флеймінг (flaming)* – обмін короткими емоційними репліками між двома та більше людьми. Розгортається зазвичай у публічних місцях мережі, іноді перетворюється у затяжний конфлікт (holymar – священна війна). На перший погляд, флеймінг – боротьба між рівними, але за певних умов він може перетворитися у нерівноправний психологічний терор. Несподіваний випад може викликати у жертви сильні емоційні переживання.

2. *Нападки (harassment)*, постійні виснажливі атаки – образливі повідомлення, що повторюються; вони спрямовані на жертву (наприклад, сотні sms на мобільний телефон, постійні дзвінки), з перевантаженням персональних каналів комунікації. Кібератаки у цьому випадку здійснюються цілеспрямовано і систематично від «фейків» (підроблених сторінок) або людей з реального ближнього оточення. Зустрічаються також у чатах і форумах; в онлайн-іграх цю технологію найчастіше використовують грифери (grieffers) – група гравців, що мають на меті не перемогу, а руйнування ігрового досвіду інших учасників.

3. *Наклеп (denigration)* – поширення образливої та неправдивої інформації, чуток. Текстові повідомлення, фото, пісні, відеоматеріали, публікація яких має на меті виставлення жертви «зненацька». Часто дані публікації мають сексуальний характер. Жертвами можуть бути не тільки окремі підлітки – часом трапляються розсилки списків («хто є хто у школі», «хто зі ким спить»), створюються спеціальні «книги для критики» (slam books) з жартами про однокласників.

4. *Самозванство (impersonation)* – перевтілення у певну особу. Переслідувач позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до аккаунту у соціальних мережах, блозі, пошти або створює свій аккаунт з аналогічним никнеймом та здійснює від імені жертви негативну комунікацію. Організація «хвилі зворотних зв'язків» відбувається, коли з адреси жертви без її відома відправляють друзям провокаційні листи.

5. *Обдурювання (outing & trickery)*, виманювання персональної конфіденційної інформації та її публічне поширення – публікація в інтернеті або передача тим, кому вона не призначалася.

6. *Відчуження (exclusion)*. Будь-якій людині властиво бажання бути включеним до групи, виключення з якої сприймається як соціальна смерть. Чим більшою мірою людина виключається зі взаємодії, тим гірше вона себе почуває, її самооцінка падає, що може спричинити повне емоційне руйнування. При застосуванні даного виду кібербулінгу жертва виключається з групових листувань (бесід). Кібер-відчуження проявляється й у відсутності відповіді на повідомлення або електронні листи.

7. *Кіберпереслідування (cybertalking)* – тривале домагання та переслідування. Це зазвичай приховане стеження за жертвою з метою організації нападу, побиття, зґвалтування тощо. Проводиться систематично. Ще один напрямок – відкрита загроза фізичної розправи (cyberthreats). У цьому

випадку загрози є скоріше непрямыми, але зустрічаються випадки прямих погроз вбивства чи заподіяння тілесної шкоди.

8. *Хенніслепінг (happy slapping)* – «радісне побиття» – назва походить від випадків у англійському метро, де підлітки били перехожих, а інші записували це на камеру мобільного телефону. Зараз ця назва закріпилася за будь-якими відеороликами з записами реальних сцен насильства. Ролики розміщують у інтернеті, де їх можуть переглядати тисячі людей, без згоди жертви [2] [3].

Як свідчать соціологічні дослідження, основною площадкою для прояву агресії виступають соціальні мережі (72,2%), рідше – месенджери (13%) [1]. У цьому контексті кібербулінг найбільш часто зустрічається у соціальній мережі «ВКонтакте», Instagram, Facebook, на відеохостингах YouTube, Vimeo, RuTube, на різних форумах, на сайті питань ask.fm.

Причини кібербулінгу досить різноманітні. В першу чергу – це нудьга – від неробства підлітки, не знаючи чим себе зайняти, починають руйнувати свою віртуальну репутацію, наприклад, негативним коментуванням будь-якої фотографії. Другою причиною є авторитет та / або сила – потреба бути на очах у всіх, завоювати увагу або ж, навпаки, демонстрація своєї сили, бажання похвалитися своєю перевагою. Важливим аспектом також є криза особистості – у даному випадку причиною кібербулінгу може бути як розрив дружби, так і розрив любовних відносин, почуття заздрості й ненависті. У підлітковому середовищі однієї з причин виступають конфлікти за різними ознаками, наприклад, мови, зовнішності, традицій. Рідше причинами цькування стають комплекс неповноцінності, коли є можливість «ухилитися» від комплексу і проєціювати його на іншу людину за допомогою кібербулінгу (хоча можна самому стати об'єктом глузувань через почуття своєї ущербності) або ж банальний страх, коли побоювання не стати жертвою булінгу змушує залучитися до активної групи, яка і виявляється мобберами [3].

Цілий пласт досліджень присвячений окремим віковим та гендерним категоріям учасників кібербулінгу. Емпіричні дані свідчать про те, що частіше жертвами онлайн цькування стають дівчата (60%), а більшість агресорів (52%) – юнаки [1].

Що стосується віку, то більша частка інтернет-агресії припадає на старшокласників (60,4%) за рахунок їх активності у мережі, а також завдяки віковій специфіці [1]. Юнацтво часто називають періодом бруталізації, який характеризується зростанням фізичної агресії, коливаннями настрою та різкими змінами у суспільному житті підлітків (формування соціальної ієрархії на основі поведінки та сприйняття особистості однокласниками, однолітками).

Як правило, жертва та агресор знайомі один з одним (63,6%), у ролі буллера виступають однокласники, друзі та знайомі. Приблизно у третині випадків (36,4%) ініціатор цькування не був знайомий у реальності з жертвою агресії або ж переховувався за фейковим ім'ям [1].

Проблема кібербулінгу активно обговорюється науковим співтовариством, практично з того часу, як Інтернет міцно увійшов у повсякденне життя людей. Дослідники концентрують свою увагу на природі кібертравлі, її особливостях, а також подібності та відмінності від традиційного цькування у офлайн.

Нас же цікавить правовий аспект проблеми. Кількість фактів кібербулінгу неухильно зростає. Чималу роль у цій тенденції відіграє той факт, що підлітки, які виявляють агресію у цифровому середовищі, відчують власну безкарність: якщо наслідки цькування та знущань у фізичному світі часто помітні дорослим, то факт переслідування будь-кого у інтернеті необхідно довести. Саме цей момент є проблемним з точки зору правових наслідків та покарання.

У ряді країн прийняті законопроекти, спрямовані на боротьбу з цим небезпечним явищем і законодавчо закріплені санкції. Так, ще 8 років тому у Південній Кореї був розроблений законопроект, спрямований на боротьбу з кібербулінгом в інтернет-середовищі.

Міністр освіти Франції у травні 2011 року за підтримкою Facebook постановив: моббери повинні бути ідентифіковані і звільнені від занять або виключені зі школи. Педагоги школи зобов'язані вести облік контенту блогів.

У Німеччині кібербулінг зазнає кримінальної відповідальності лише з окремих сторін. Наприклад, найвища кара за цивільно-правові проступки (до таких належить кібербулінг) для дорослих – до 5 років позбавлення волі, для підлітків – покарання у вигляді примусових виправних робіт. Також є закон про «захист молодого покоління», в якому прописані моменти, що регулюють використання медіа [3].

У США на сьогодні ще не прийнятий федеральний закон, який гарантував би захист від кібербулінгу, але кожен з п'ятдесяти штатів має законодавство, яке певним чином регулює цей злочин. У двадцятих штатах передбачена кримінальна відповідальність за інтернет-знущання. У кожному штаті, крім Монтани, закон наділяє повноваженнями адміністрацію шкіл для ідентифікації випадків кібербулінгу та формування формальних та / або неформальних заходів дисциплінарного впливу на інтернет-агресорів. В п'ятнадцяти штатах такий вплив поширюється і на поведінку поза школою [4].

Більшість країн лише нещодавно прийняли відповідне законодавство, але для деяких проблема кібербулінгу все ще табу. Про це говорить Марк Дулаерт – уповноважений з прав дитини Нідерландів і голова Європейської мережі омбудсменів для дітей: «Безліч інцидентів залишаються нерозкритими та незареєстрованими. Правові акти, введені у Нідерландах, тепер дають чіткі вказівки школам про те, як запобігати та реагувати на випадки кібербулінгу. Саме омбудсмени можуть подолати національні й міжнародні прогалини у політиці, ліквідувати розрив між прийнятими законами та їх реальною реалізацією». На жаль, в Україні інститут омбудсмена не настільки активно цікавиться проблемами подолання кібербулінгу [4].

Як у кримінальному, так і у адміністративному законодавстві України сьогодні відсутні статті, на підставі яких можна притягнути до відповідальності за кіберзнущання. Але є позитивна динаміка. Управління ювенальної превенції профільного Департаменту Національної поліції оголосило про запуск спільного з Українським інститутом дослідження екстремізму проекту з протидії булінгу серед дітей «Маю право бути собою». Повідомлення про це розміщено на сторінці поліції у Facebook [5].

«Це не проблема однієї дитини або одного навчального закладу. Булінг – це психологічна катастрофа, яка існує багато років та з кожним роком набирає

все більших масштабів, приймає більш сучасні форми (кібербулінг) та стає більш жорстоким. Діти можуть не просто обізвати свого однолітка, жартівливо штовхнути або розмалювати йому зошит. На жаль, сьогодні булінг – це значно серйозніша проблема», – так пояснюють у ювенальної юстиції потребу у проекті [5].

Список літератури:

1. Соколова Д.В. Агрессия в Интернете: распространение кибербуллинга среди российских подростков [Електронний ресурс] / Медіаскоп. – Режим доступу: <http://www.mediascope.ru/2315>
2. Кибер-буллинг: опасное виртуальное «быкование» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/cyber-bullying.htm>
3. Осторожно: кибербуллинг! [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://pedtehno.ru/content/ostorozhno-kiberbulling>
4. Кравчук А. Кібербулінг та право на безпеку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbulling-ta-pravo-na-bezpeku-.html>
5. От насилия в школах страдает 69% детей в Украине, – полиция [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fakty.ua/260777-ot-nasiliya-v-shkolah-stradaet-69-detej-v-ukraine---policiya>

Гуменюк Д.І
учень 9-Ж класу

Тютюнова О.І
вчитель фізики

КЗ "Загальноосвітня школа II-III ступенів №31 Вінницької міської ради"

м. Вінниця

okvin69@gmail.com

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ПОЛЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Ми живемо у світі, насиченому різними електромагнітними полями різної потужності. Якихось однозначних заходів захисту чи обмеження їхнього впливу немає, можна лише обмежити себе від впливу. В доісторичні часи, на початку людства, перші "хомо-сапієнс" займалися збиральництвом, вживали в їжу сире м'ясо, одягались в шкіри вбитих тварин, жили в печерах, пересувались по чистій землі виключно на своїх двох або простіше – вдовольнялись тим, що було їм дано. Минуло небагато часу порівняно з віком нашої планети, і що ми маємо? Прокинувшись вранці, йдемо на кухню, підігріваємо харчі в мікрохвильовій печі, вмикаємо електричний чайник, сушимо волосся за допомогою фена, ставимо на підзарядку мобільний телефон. Снідаючи, дивимося у вікно і бачимо поруч лінію електричних передач, під якою живо пройшов трамвай... Відомо, що тривалий вплив інтенсивних електромагнітних випромінювань промислової частоти може викликати підвищену стомлюваність, поява серцевих болів, порушення функцій центральної нервової системи.

Рисунок 1-Електромагнітні поля навколо нас

Електромагнітні поля (ЕМП) – це змінні електричні та магнітні поля, що поширюються у просторі у формі хвиль зі швидкістю світла. Електрична енергія - найвагоміше відкриття без якого цивілізації в її сьогодиншньому вигляді не існувало б. Цей вид енергії широко використовується людством, але у палки є два кінця... Електромагнітне поле (електромагнітне випромінювання) завжди виникає під час руху вільних електронів в провіднику, тому передача електричної енергії супроводжується інтенсивним електромагнітним випромінюванням

У 1995 році Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я (ВООЗ) офіційно запроваджений термін “глобальне електромагнітне забруднення довкілля”. ВООЗ включила проблему електромагнітного забруднення навколишнього середовища в перелік пріоритетних проблем людства. Слід звернути увагу, що рівень цього забруднення кожні десять років зростає в 10–15 разів.

У 1960-і рр. з'явилися дані про виникнення таких симптомів, як головний біль, підвищена стомлюваність, біль в області серця, запаморочення, безсоння у працівників силових підстанцій, що піддаються впливу низькочастотних електричних і магнітних полів протягом робочого дня. Починаючи з 1980-х рр. публікується інформація про зв'язок підвищеного рівня ЕМП на роботі і в побуті зі збільшенням числа онкологічних захворювань. У зв'язку з цим стали проводитися дослідження біологічних ефектів штучних ультранизкочастотних і вкрай низькочастотних магнітних і електричних полів на організм людини.

Таблиця 1 - Біологічні ефекти, виявлені при медичних дослідженнях впливу магнітних полів на організм людини

Джерела, характеристика магнітних полів (МП)	Спостережувані ефекти
Силові підстанції, 50 Гц	Головний біль, стомлюваність, болі в серці, запаморочення, безсоння у працюючих на силових підстанціях
Промислові МП, 50, 60 Гц	Стомлюваність, сильний головний біль, депресії, самогубства
Імпульсні ЕМП, 60 Гц	Підвищена смертність через нещасні випадки у працюючих з імпульсними полями
Лінії електропередач, 50, 60 Гц	Збільшення числа серцево-судинних захворювань, підвищений (в 1,5-3 рази) ризик захворювань лейкемією, пухлини мозку в проживаючих поблизу ЛЕП
Підвищений рівень ЕМП на робочому місці	Підвищений ризик захворювань деякими формами лейкемії, пухлини мозку, рак грудей у електромонтерів
МП від трамваїв	Підвищений ризик захворювань раком грудей у трамвайних робочих
МП від електропоїздів (змінний струм, 16, 67 Гц)	Підвищений ризик (в 2-3 рази) захворювань лейкемією, підвищена смертність від лейкемії у машиністів електропоїздів

Встановлено, що більша частина населення планети живе в умовах підвищеної активності електромагнітних полів. Небезпеку можуть становити лінії електропередач. Здорова людина страждає від відносно тривалого перебування в полі ліній впливу електропередач. Короткочасне опромінення (хвилини) здатне призвести до негативної реакції тільки у гіперчутливих людей або у хворих деякими видами алергії.

Найбільший вплив на електромагнітну обстановку будь-яких будівель в діапазоні промислової частоти 50 Гц вносить електротехнічне устаткування, а саме: кабельні лінії, що підводять електрику до усіх квартир та інших споживачів системи життєзабезпечення будівлі, а також розподільні щити і трансформатори.

Під час роботи мобільного телефону електромагнітне випромінювання сприймається не тільки приймачем базової станції, але й тілом користувача, і в першу чергу його головою. Що при цьому відбувається в організмі людини і наскільки цей вплив небезпечний для здоров'я – однозначної відповіді на це питання дотепер не існує.

Можливі механізми біологічної дії електромагнітного поля

Механізм дії електромагнітного випромінювання на живі організми до цього часу остаточно не розшифрований. Існує декілька гіпотез, що пояснюють біологічну дію електромагнітного поля. В основному вони зводяться до індиціюванню струмів в тканинах і безпосередньому впливу поля на клітковому рівні, в першу чергу з його впливом на мембранні структури. Вважається, що під дією електромагнітного поля може змінюватися швидкість дифузії через біологічні мембрани, орієнтація і конфірмація біологічних макромолекул, крім того, стан електронної структури вільних радикалів. Вочевидь, механізми біологічної дії електромагнітного поля мають, в основному, неспецифічний характер і пов'язані зі зміною активності регуляторних систем організму.

Вплив електромагнітного випромінювання на хімічні реакції

Живі організми являють собою складні гетерогенні системи, в яких біоколоїдам і фізико-хімічним реакціям належить головна роль. На підставі неперервних багаторічних досліджень декількома вченими було показано, що швидкість реакції в колоїдних системах залежить від сонячної активності і розташування відносно геомагнітних полюсів, причому основна причина цього – зміна під впливом електромагнітного поля властивостей води – загального компонента реакцій в живих і неживих об'єктах.

Вплив електромагнітного поля на клітину

Мішенню для ініціації будь-якого адаптуючого ефекту, в першу чергу, є мембрани, плазматичні і внутріклітинні, обмежуючі різні органели і внутріклітинні компоненти. Відома велика чутливість кліткових мембран до дії самих різних хімічних і фізичних агентів, у тому числі до опромінення. Морфологічні і функціональні порушення мембран виявляються практично відразу після опромінення і при дуже малих дозах. Зміна іонного складу, що виникає при цьому, може ініціювати в клітині проліферативні процеси. Окрім зміни проникності біологічних мембран і прискорення активного транспорту катіонів натрію, під впливом електромагнітного випромінювання відбувається активація перекисного окислення ненасичених жирних кислот і розгалуження процесів окислення і фосфорилірування в мітохондріях.

Вплив електромагнітного поля на нервову систему

Перші експериментальні дослідження по впливу електромагнітного поля на нервову систему були проведені в СРСР. В монографіях професора Ю.А. Холодова опубліковані результати його багаторічних досліджень з проблеми впливу електромагнітних і магнітних полів на центральну нервову систему. Було встановлено наявність прямої дії електромагнітного поля на мозок, мембрани нейронів, пам'ять, умовно-рефлекторну діяльність. В модельних експериментах показана можливість впливу слабких електромагнітних полів на процеси синтезу в нервових клітинах. Отримані чіткі зміни імпульсації коркових нейронів, що приводять до порушення інформації що передається в більш складні структури мозку. Р.І. Крутиковим виявлено, що під час впливу електромагнітного поля в надвисокочастотному діапазоні може розвинути порушення короткочасної пам'яті.

Вплив електромагнітного випромінювання на імунну систему

На теперішній час накопичено достатньо даних, що вказують на те, що під час впливу електромагнітного поля порушуються процеси імуногенезу. Встановлено, що під впливом електромагнітного поля змінюється характер інфекційного процесу, виникають порушення білкового обміну, спостерігається зниження вмісту альбумінів і підвищення гамма-глобулінів в крові. Крім того, електромагнітне поле може виступати в якості алергену або пускового фактора, викликаючи важкі реакції у хворих алергіків під час контакту з електромагнітним полем.

Вплив електромагнітного поля на статеву систему

Під впливом електромагнітного випромінювання знижується функція сперматогенезу, змінюється менструальний цикл, уповільнюється ембріональний розвиток, виникають вроджені вади у новонароджених дітей і зменшення лактації у годуючих мам.

Вплив слабких електромагнітних полів на живі організми

Слабкі електромагнітні поля під час інтенсивності порогу теплового ефекту також впливають на зміни в живій тканині. Дослідження по біологічному впливу мобільного телефону, комп'ютерного блоку та інших електронних засобів проведені в ряді російських наукових центрів, у тому числі і на біологічному факультеті Московського державного університету. При цьому шкідливість електронних засобів перевірялась як в робочому, так і у вимкненому стані пристрою, у тому числі і без джерел живлення.

УДК 539

*Давыдов Д.П.,
ученик 10 -А класу*

*Фадеева О.И.,
учитель физики, учитель-методист
Змиевского лицея №1 им. З.К. Слюсаренка
г. Змиев Харьковской обл.
olgalicey@ukr.net*

В МИРЕ ЭЛЕМЕНТАРНЫХ ЧАСТИЦ

Еще совсем недавно Вселенная представлялась мне как множество физических систем, вложенных друг в друга, как матрешки: вещество состоит из молекул, молекулы – из атомов, у которых есть ядро, ядро состоит из протонов и нейтронов. Но оказывается, что окружающий мир устроен намного сложнее. Скорее всего, истинно элементарных, то есть не имеющих внутренней структуры частиц, вообще не существует. Элементарная частица может состоять из нескольких точно таких же частиц, как и она сама. В качестве примера может служить протон. Он за очень короткое время распадается на протон и три пи-мезона, а каждый пи-мезон – еще на три пи-мезона.

Согласно гипотезе М. Гелл-Манна и Г. Цвейга (1964 г.), все элементарные частицы состоят из более фундаментальных частиц – кварков, имеющих дробный электрический заряд. Заряд кварков составляет либо $-1/3$, либо $+2/3$

заряда электрона. Комбинация из двух и трех кварков имеет суммарный заряд, равный нулю либо единице (рис.1).

Сейчас известно шесть кварков, которые обладают абсолютно идентичными свойствами. Единственное, что их отличает — каждая следующая пара тяжелее предыдущей. Кварки обладают своим ароматом (определенной характеристикой, которая сохраняется в процессах сильного взаимодействия и изменяется в процессах слабого взаимодействия). Каждый из кварков может появляться в трех различных состояниях, отличающихся новым особым свойством, названного “цветом”. Самое же поразительное в кварках — их масса. Масса невообразимо огромная, неслыханная и трудновообразимая для элементарных частиц — они должны быть в 10 раз тяжелее протона!

Ученые всего мира длительное время вели поиски кварков при помощи счетчиков и трековых детекторов среди материковых пород и в лунном грунте, но пока никто не обнаружил кварки в свободном состоянии.

Открытие новых частиц (джей-пси-мезона, бизона Хиггса) блестяще подтверждает справедливость гипотезы кварков. Почему же их не удается обнаружить? Согласно гипотезе конфайнмента, кварки и глюоны могут существовать только в связанном состоянии внутри адронов и их в принципе невозможно оторвать друг от друга и выделить в чистом виде. При столкновении с электроном кварк не вылетает из нуклона как свободная частица, а образует кварк-антикварковую пару. При попытке отделить один кварк от других глюонное поле порождает новую кварк – антикварковую пару. Явление «пленения» кварков внутри адронов – конфайнмент – пока строго математически не доказано.

Недавно было экспериментально установлено, что при определенных условиях кварки могут покидать адроны. Такое состояние материи называется кварк-глюонной плазмой. Она возникла в результате столкновений высокоэнергетических тяжелых ионов — ядер свинца (рис.2).

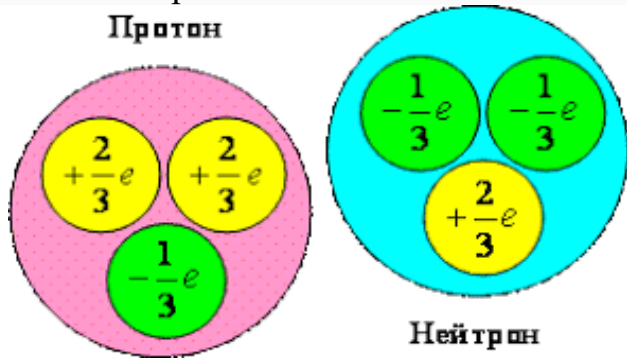

Рисунок 1 - Строение протона и нейтрона

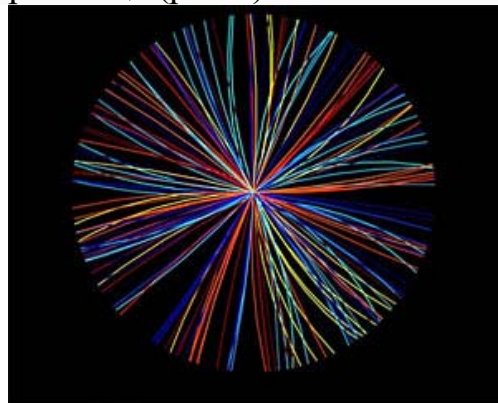

Рисунок 2 - Столкновение ионов свинца в детекторе ALICE (энергия 2.76 TeV на пару частиц)

Кварк-глюонная плазма - это состояние, в котором находилась вся материя через примерно 0,00000000001 секунды после Большого взрыва. В тот момент даже элементарные частицы — протоны и нейтроны — еще «не собрались» из составляющих их кварков и глюонов. Их температура и скорости движения были слишком высокими для формирования частиц, поэтому они составляли лишь смешанную «жидкость» — кварк-глюонную плазму. Горячая

кварк-глюонная плазма ведет себя, как жидкость с очень низкой вязкостью (идеально текучая среда). ALICE удалось наблюдать так называемый эллиптический поток, напрямую говорящий о возникновении кварк-глюонной плазмы. Это явление сейчас исследуют на Большом адронном коллайдере.

Изучение кварк-глюонной плазмы – один из приоритетов работы БАК. Это поможет не только понять, как выглядела Вселенная сразу после рождения, но и изучить процесс формирования современной материи.

Учёные, работающие с детектором LHCb на Большом адронном коллайдере, обнаружили новые очень необычные частицы, которые состоят не из двух или трёх, а сразу из пяти кварков – "кирпичиков" всех элементарных частиц.

"Пentakварк не является просто новой частицей. Он является примером принципиально иного способа "упаковки" кварков, составляющих основу слагающих атомы протонов и нейтронов, который мы никогда раньше не замечали за 50 лет экспериментов. Изучение его свойств может помочь нам понять, как возникает и существует "обычная" материя", — заявляет Ги Уилкинсон, официальный представитель коллаборации LHCb.

Физики пока не уверены, являются ли эти частицы полностью самостоятельными структурами или проявлениями взаимодействий других, уже изученных или пока неизвестных частиц. Но какой бы ни была их природа, подтверждение и объяснение их существования коренным образом изменит наши представления о субатомной Вселенной.

Современная физика еще далека от построения завершенной теории частиц. Возможно, был прав великий физик Альберт Эйнштейн, полагая, что лишь учет гравитации, несмотря на ее сейчас кажущуюся малую роль в микромире, позволит построить строгую теорию частиц. Но все это будет уже в XXI веке или еще позже.

Список литературы:

1. Дж.Фейнберг. Из чего сделан мир? Атомы, лептоны, кварки и другие загадочные частицы. - М.: Мир., 1981. - 334 с.
2. Коккедэ Я.. Теория кварков. - М.: Мир., 1969. - 340 с.

УДК 524.3-14

Забора Д.А.
учень 11-Б класу
Мірошник Н.П.

*вчитель фізики та астрономії,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист
КЗ «Технічний ліцей» Кам'янської міської ради
м. Кам'янське
dzabora643@gmail.com*

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКЗОПЛАНЕТНИХ СИСТЕМ

Виявлення екзопланет – одне з найвидатніших відкриттів XX століття. Наприкінці 1995 року здійснилося довгоочікуване: знайдено першу екзопланету.

Виявляти екзопланети методами прямих досліджень – складна і не зовсім раціональна справа, тому розроблено багато способів непрямого спостереження. Найбільш поширені з них методи Доплера, гравітаційного мікролінзування та транзитної фотометрії.

Дослідження екзопланет і екзопланетних систем є актуальним, тому що ці дослідження:

- По-перше, дають змогу встановити, типовою чи нетиповою є Сонячна система;

- По-друге, вивчення закономірностей розташування екзопланет навколо зір надає аргументи для вдосконалення теорій формування планетних систем;

- По-третє, дослідження землеподібних планет та газових гігантів в зоні, придатній для життя, є провідним етапом у пошуку життя.

На даний час підтверджено дані щодо 3728 планет у 2794 екзопланетних системах. Їх дослідження дало людству нові відомості про формування планетних систем.

Несподіваним для астрономів виявився факт, що у великій кількості екзопланетних систем поблизу зір розташовуються планети не земного типу, а гіганти. Також, для позасонячних планет характерні значні ексцентриситети орбіт з великою піввіссю орбіти більше ніж 0,16 а.о.

Виходячи з вищенаведеного, досліджено особливості екзопланетних систем. При цьому автором переслідувалися наступні задачі:

- Виявити закономірності розташування екзопланет в залежності від мас та густин статистичним методом;

- Оцінити кількість планет в зоні, придатній для життя.

Основою для дослідження стали дані про відкриті екзопланетні системи, що розміщені в каталозі: exoplanet.eu/catalog/. Для опрацювання даних використано актуальні версії програм: MS Excel, MagicPlot.

Було відібрано 423 екзопланети з відомими масами, радіусами та відстанями до материнських зірок. Дослідження проведено у два етапи:

- Етап перший – виявлення зв'язку між розташуванням екзопланет та їх масою;

- Етап другий – виявлення зв'язку між густиною екзопланет та їх розташуванням.

Загальноприйнятим є поділ екзопланет на Юпітери, Гарячі Юпітери, Нептуни, Супер-землі, Міні-землі тощо.

Нижче наведено діаграму залежності між масами екзопланет та відстанями до материнських зірок (рис. 1).

Наведена діаграма вказує на очевидну закономірність: ближче до материнської зірки знаходяться планети з більшою масою, далі від зірки – планети з меншою масою. З даних, відображених на діаграмі нижче, можна побачити, що більшість екзопланет (73%) знаходяться на відстані до 0,065 а.о.

Враховуючи це, додатково проаналізовано закономірності розташування планет у цьому діапазоні.

Виходячи з даних діаграми (Рисунок 2), виділено 3 групи екзопланет:

- відносно легкі кам'янисті екзопланети (виділено зеленим), що є на всьому діапазоні відстаней;

- характерна група гарячих юпітерів, що спостерігаються на відстані від 0,02 а.о. до 0,06 а.о.;
- масивні газові гіганти, що за залежністю маса/відстань подібні до газових гігантів Сонячної системи.

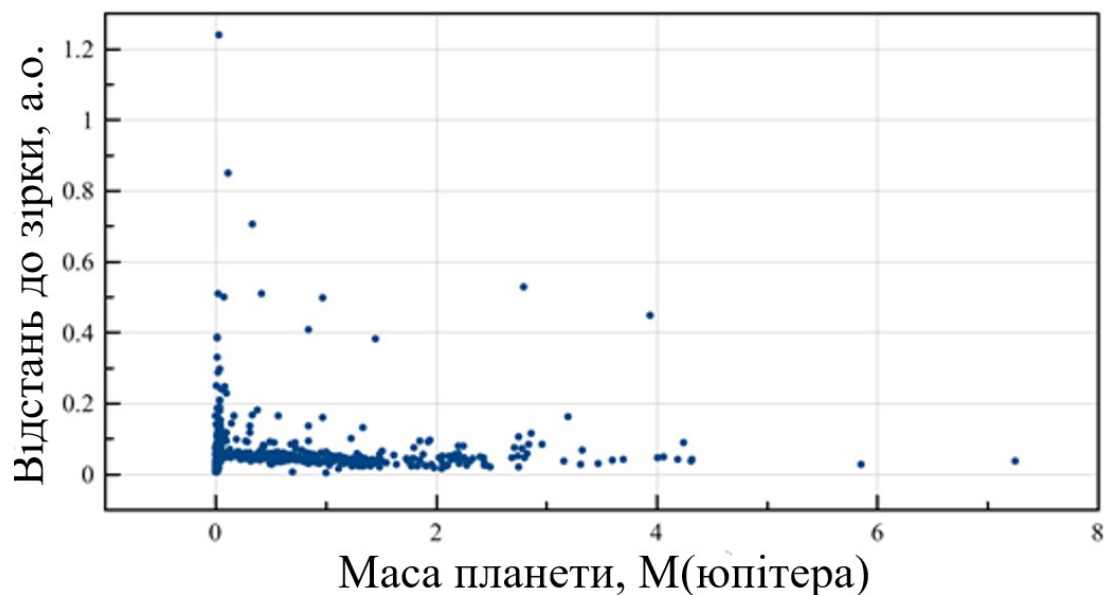

Рисунок 1 - діаграма залежності між масами екзопланет та відстанями до материнських зірок

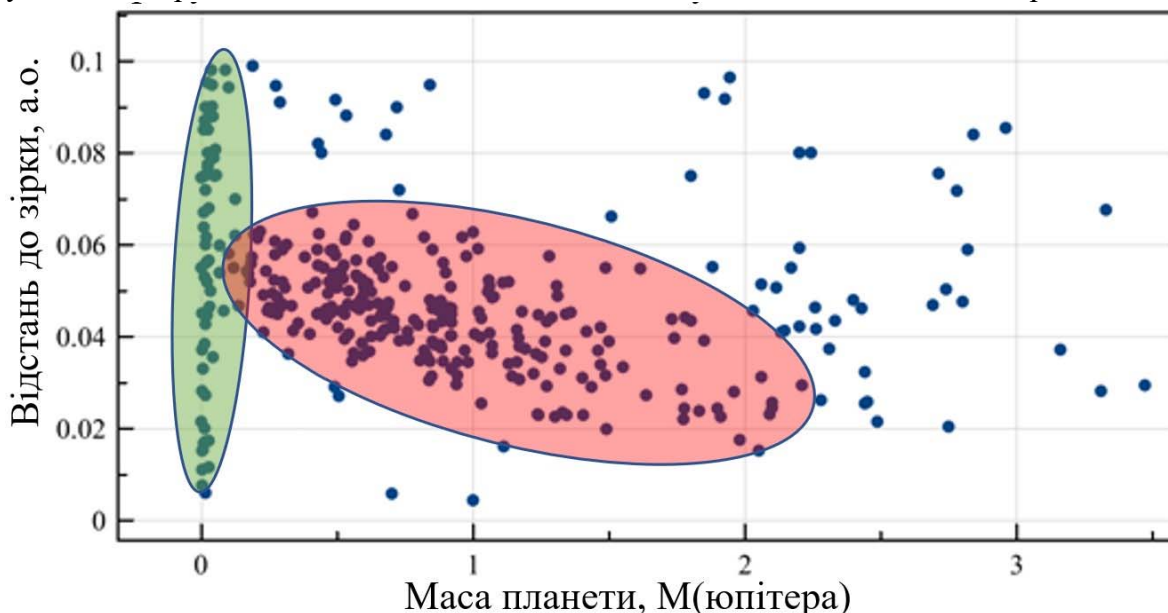

Рисунок 2 - Діаграма залежності між масами екзопланет та відстанями до материнських зірок (до 0,1 а.о.)

Використовуючи дані мас та радіусів екзопланет, розраховано густини всіх відібраних екзопланет. В програмі Magic Plot Student візуалізовано залежність густини від відстані до материнської зірки (рисунок 3).

На діаграмі видно наступну особливість: 221 екзопланета (52,36% від усіх відібраних) мають дуже малу густину та знаходяться на малій відстані (до 0,065 а.о.) до материнської зірки. Це – гарячі юпітери. Цим підтверджується їх розповсюдженість в екзопланетних системах. Також спостерігається можлива закономірність між густиною екзопланет та їх відстанями до материнських зірок, а саме: з наближенням до материнської зірки густина екзопланет зменшується.

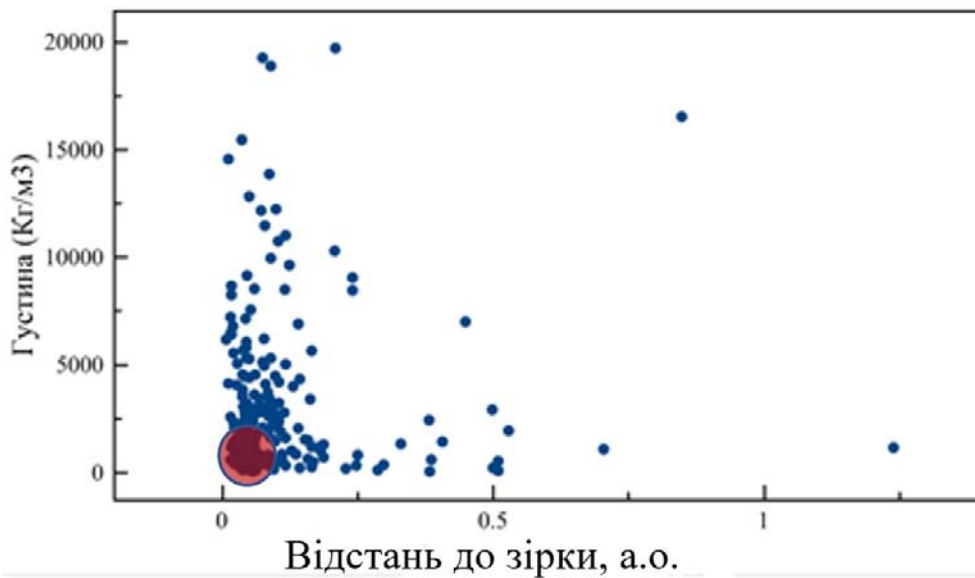

Рисунок 3 - залежність густини/відстань екзопланет для екзопланетних систем

Порівнюючи виявлені закономірності з відповідними у Сонячній системі, можемо зробити висновок:

- Сонячна система є типовою за наявністю груп легких кам'янистих планет та звичайних газових гігантів;
- Сонячна система є нетиповою через відсутність в її складі гарячих юпітерів.

Оскільки переважна більшість виявлених екзопланет дуже масивні (від 0,5 до 2,5 мас Юпітера) та знаходяться близько до материнської зірки (до 0,065 а.о.), цілком можливо, що кількість планет в зоні придатній для життя незначна.

Щоб перевірити наведене припущення, було відібрано 1795 планет (з усіх підтверджених), піввісь орбіти, радіус і температура материнських зірок для яких відомі. Для них розраховано внутрішню і зовнішню границі зони, придатної для життя.

Зона, придатна для життя (далі зона) – це простір навколо зірки, в якому можливе існування рідкої води. Наявність рідкої води може забезпечити життя, схоже на земне. Для цього поверхня планети повинна отримувати від зірки необхідну кількість енергії. Зона характеризується відстанню внутрішньої та зовнішньої границь до материнської зірки, що розраховуються за формулами [1]:

- Внутрішня межа зони: $a = \sqrt[2]{\frac{L-\Delta L}{1,1}}$ а.о.;
- Зовнішня межа зони: $a = \sqrt[2]{\frac{L+\Delta L}{0,53}}$ а.о.;

де a – відстань до зірки;

ΔL – похибка світності материнської зірки;

L - світність материнської зірки.

Використовуючи інструментарій MS Excel, було обчислено та порівняно зони, придатні для життя для 1795 екзопланет. В зоні виявлено 134 екзопланети; це складає лише ~ 7,4 % від відібраних екзопланет та ~ 3,56 % від усієї кількості підтверджених екзопланет. Оскільки газових гігантів в екзопланетних системах більшість, то й більшість екзопланет в зоні – газові гіганти, це підтверджено статистичними даними.

Також, можна стверджувати, що більшість з виявлених екзопланет у зоні, попали до неї через значну похибку у вимірюваннях світності материнських зірок. Також вважаємо, що на придатність для життя треба досліджувати і газові гіганти, бо вони можуть мати супутники, на яких можливе життя.

Список літератури:

1. Morris T.E. A General Method for Approximating the Habitable Zone around a Main Sequence Star. – 2010 рік.

УДК 3054

Кондрашова О.В

вчитель математики та інформатики

Гейко А.Ю.

учениця 7 класу

Криворізької гімназії 127

м. Кривий Ріг

ЧИСЛА ФІБОНАЧЧІ

Серед безлічі винаходів, зроблених великими вченими в минулих століттях, відкриття закономірності розвитку нашої світобудови у вигляді системи чисел є найбільш цікавим і корисним. Цей факт описав у своїй праці італійський математик Леонардо Фібоначчі. Числовий ряд являє собою послідовність цифр, в якій кожна величина члена є сумою двох попередніх. Ця система висловлює інформацію, закладену в структуру всього живого, згідно гармонійному розвитку.

В даній роботі розглядаються числа послідовності Фібоначчі, їх властивості. Цікаво, що цифри в даній системі вважають «живими» числами, так як по даній прогресії еволюціонує все живе. З цією темою тісно пов'язаний термін “золотий переріз”. Зв'язок чисел Фібоначчі та золотого перетину наштовхують на роздуми про цікаву закономірність. На стільки цікаву, що виникає цікавість спробувати розшукати подібні числам Фібоначчі послідовності в природі. І природа, дійсно дає привід для подібних припущень. Будова усіх що зустрічається в природі живих організмів і неживих об'єктів, що не мають ніякого зв'язку і подібності між собою, сплановано за певною математичною формулою. Актуальність теми зумовлена тим, що розкриття законів гармонії формує міцний фундамент світоглядного і професійного ставлення до творчості.

Леона́рдо Піза́нський відоміший як Фібоначчі – італійський математик XIII століття, автор математичних трактатів, завдяки яким Європа довідалася про вигадану індійцями позиційну систему числення, відому зараз як арабські цифри. Леонардо розглянув також ідею так званих чисел Фібоначчі і вважається одним з найвидатніших західних математиків Середньовіччя.

Леонардо Пізанський найбільше відомий під прізвиськом Фібоначчі. Життя і наукова кар'єра Леонардо тісно пов'язана з розвитком європейської науки і культури. Леонардо вивчав праці математиків країн ісламу, таких як аль-Хорезмі і Абу Каміл; завдяки арабським перекладам він ознайомився також з досягненнями античних та індійських математиків. На основі засвоєних

ним знань Фібоначчі написав ряд математичних трактатів, що являють собою видатне явище середньовічної західноєвропейської науки.

У «Книзі абака» Фібоначчі описав послідовність, названу його іменем — послідовність Фібоначчі. Ця послідовність була відома ще в Стародавній Індії, задовго до Фібоначчі. Свою нинішню назву числа Фібоначчі отримали завдяки дослідженню властивостей цих чисел. Послідовність Фібоначчі визначається як ряд чисел, в якому кожне наступне число дорівнює сумі двох попередніх:

1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, 233, 377, 610, 987, 1597, 2584, 4181, 6765, 10946, 17711, 28657, 46368, 75025, 121393, 196418, 317811, 514229, 832040, ...

У викладі Фібоначчі ця задача формулювалася як задача про число кроликів, які народжуються і виростають за алгоритмом: кожен маленький кролик на наступному кроці виростає у великого кроля, а кожен великий кріль народжує маленького. Як наслідок виникає послідовність: “Задача Фібоначчі”

Умови задачі: «В обгороджене місце поміщені пара кроликів (самка і самець) 1 січня. Ця пара кроликів починає приносити потомство через місяць, тобто з 1 лютого і дає приплід щомісяця по парі нових кроликів. Кожна нова пара кроликів стає статевозрілою рівно через місяць і теж починає приносити щомісяця по парі кроликів.

Питання: скільки всього кролів буде через рік, тобто через 12 місяців з початку розмноження?»

Рішення завдання: Для спрощення рішення задачі позначимо через x пару зрілих кроликів, через y — пару новонароджених кроликів. Тоді процес "розмноження" може бути описаний за допомогою двох «переходів», які відбивають щомісячні перетворення кроликів в процесі розмноження:

Таблиця 1 - Схема розмноження кролів “Задачі Фібоначчі”

Місяць	Пари зрілих кроликів	Пари новонароджених кроликів
січень	x	
лютий	x	y
березень	xx	y
квітень	xxx	yy
травень	$xxxx$	yyy
червень	$xxxxxxx$	$yyyy$
липень	$13x$	$8y$
серпень	$21x$	$13y$
вересень	$34x$	$21y$
жовтень	$55x$	$34y$
листопад	$89x$	$55y$
грудень	$144x$	$89y$

Очевидно, що першого та другого місяця у фермера залишається один кролик, оскільки потомства ще немає. На третій місяць буде два кролики, оскільки перший через два місяці народить другого кролика. На четвертий місяць перший кролик дасть ще одного, а другий кролик потомства не дасть, оскільки йому ще тільки один місяць. Отож на четвертий місяць буде три кролики.

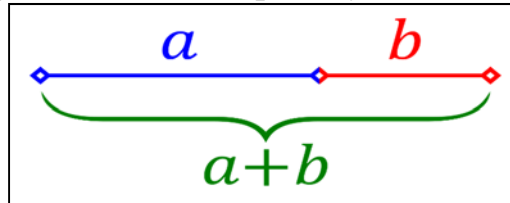
Можна помітити, що кількість кроликів після n -го місяця дорівнює кількості кроликів, які були у $n - 1$ місяці, плюс кількість народжених

кроликів. Останніх буде стільки, скільки є кроликів, що дають потомство, або дорівнює кількості кроликів, яким вже виповнилося 2 місяці. Уважно вивчивши послідовності чисел x , y і $x + y$, бачимо закономірність: кожен член послідовності дорівнює сумі двох попередніх.

1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144.

Це так звані числа Фібоначчі — послідовність чисел, де кожне наступне число, починаючи з третього, виходить складанням двох попередніх чисел.

Ряд чисел 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55 і т.д. відомий як ряд Фібоначчі. Особливість послідовності чисел полягає в тому, що кожен її елемент, починаючи з третього, дорівнює сумі двох попередніх $2 + 3 = 5$; $3 + 5 = 8$; $5 + 8 = 13$, $8 + 13 = 21$; $13 + 21 = 34$ і т.д., а відношення суміжних чисел ряду наближається до пропорцій золотого перетину.

Рисинук 1 - Принцип золотого перетину

Виявляється, ця послідовність має безліч цікавих з точки зору математики властивостей. Ось приклад: ви можете розділити лінію на два сегменти, так що співвідношення між більшим і меншим сегментом буде пропорційно між всією лінією і великим сегментом (Рисунок 1). Цей коефіцієнт пропорційності, приблизно рівний 1,618, відомий як золотий перетин. В епоху Відродження вважалося, що саме ця пропорція, дотримана в архітектурних спорудах, найбільше радує око. Якщо ви візьмете послідовні пари з ряду Фібоначчі і будете ділити більше число з кожної пари на менше, ваш результат буде поступово наближатися до золотого перетину.

Таблиця 2 - Відношення сусідніх чисел в числах Фібоначчі

Число I	Число II	Ділення	Частка
5	3	5:3	1,6666
8	5	8:5	1,6
21	13	21:13	1,6153
89	55	89:55	1,6181

Числовий ряд можна виразити графічно у вигляді розкривається спіралі (Рис. 2)

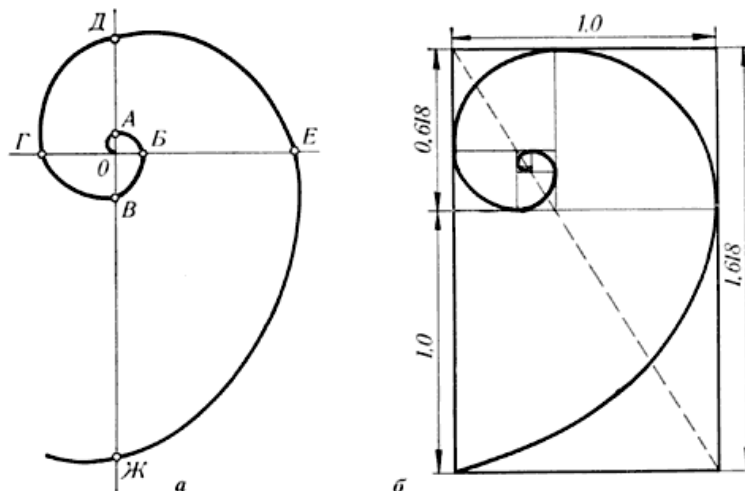

Рисунок 2 - Спіраль Наутілуса

З тих пір як Фібоначчі відкрив свою послідовність, були знайдені навіть явища природи, в яких ця послідовність, схоже, грає важливу роль. Одне з них – филлотаксисом (листорозміщення) – правило, за яким розташовуються, насіння в суцвітті або листя на деревах (Рис. 3).

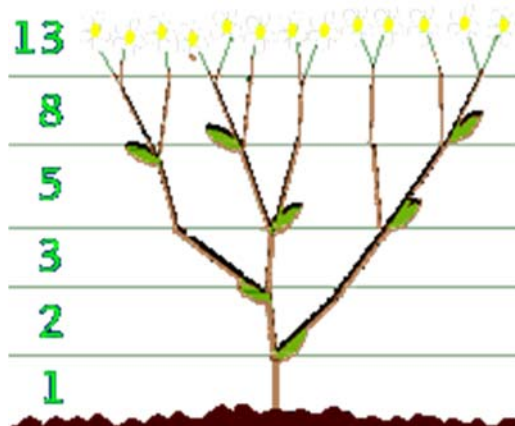

Рисунок 3 - Приклад Филотаксисому

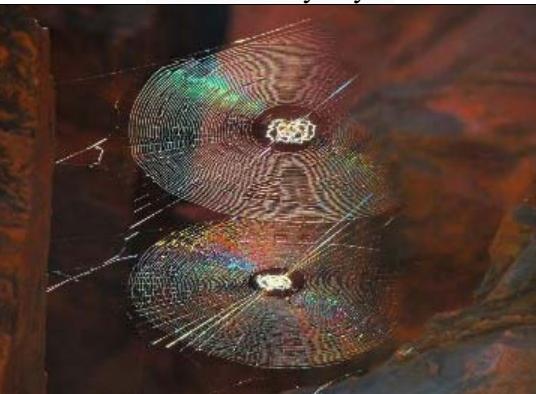

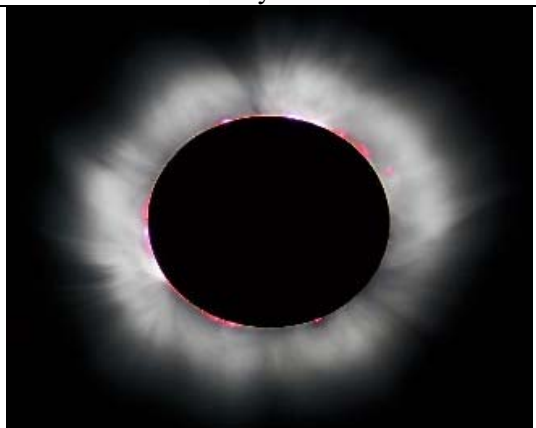
Протягом тисяч років люди дивувалися ідеальній гексагональній формі сот і запитували себе, як бджоли можуть інстинктивно створити форму, яку люди можуть відтворити лише за допомогою циркуля і лінійки. Як і чому бджоли мають пристрасне бажання створювати шестикутники? Математики вважають, що це ідеальна форма, яка дозволяє їм зберігати максимально можливу кількість меду, використовуючи мінімальну кількість воску. У будь-якому випадку, все це продукт природи, і це вражає.

Соняшники можуть похвалитися симетрією. Якби ми не поспішали і підраховували кількість насіння в соняшнику, то ми б виявили, що кількість спіралей зростає за принципами послідовності Фібоначчі. У природі є дуже багато рослин (в тому числі і брокколі романеско), пелюстки, насіння і листя яких відповідають цій послідовності, тому так важко знайти конюшинку з чотирма листочками.

Крім рослин, деякі тварини, наприклад Наутілус, відповідають послідовності Фібоначчі. Раковина Наутілуса закручується в «спіраль Фібоначчі». Раковина намагається підтримувати одну і ту ж пропорційну форму, що дозволяє їй зберігати її протягом усього життя (на відміну від людей, які міняють пропорції протягом життя). Не всі Наутілуси мають раковину, вибудовану за правилами Фібоначчі. Перш, ніж ви позаздрити молюскам - математикам, згадайте, що вони не роблять цього спеціально, просто така форма найбільш раціональна для них.

Таблиця 3 - Приклади симетрії в природі

	
Брокколі романеско	Стільники

	
Соняшники	Раковина Наутілуса
	
Тварини	Павутина
	
Галактика Чумацький Шлях	Симетрія Сонця - Місяця

Більшість тварин мають двосторонню симетрію, що означає, що вони можуть бути розділені на дві однакових половинки.

Як ми вже бачили, симетрія та математичні моделі існують майже скрізь, але хіба ці закони природи обмежуються нашою планетою? Очевидно, ні. Нещодавно відкрили нову секцію на краю Галактики Чумацького Шляху, і астрономи вважають, що галактика являє собою майже ідеальне дзеркальне відображення себе.

Художники, вчені, дизайнери роблять свої розрахунки, креслення або ескізи, виходячи з відношення золотого перерізу. Пропорції різних частин нашого тіла складають число, близьке до золотого перетину. Якщо ці пропорції співпадають з відношенням сусідніх чисел Фібоначчі, то зовнішність або тіло людини вважається ідеальним. Принцип розрахунку золоті пропорції можна позначити формулою $M/m=1.618$

Приклади відношення чисел Фібоначчі в будові людини:

1. Відстань від кінців пальців до зап'ясття, т а від зап'ясття до ліктя

2. Відстань від рівня плеча до верхівки голови й розміру голови
 3. Відстань від точки пупа до колін і від колін до ступнів
 Золотий перетин в рисах обличчя людини є критерієм досконалої краси.
 У будові обличчя є також безліч прикладів:

1. Висота лоба\ширина обличчя
2. Ширина рота\ширина носа
3. Відстань між зіницями\відстань між бровами

Рука людини може багато розповісти про досконалість власника, якщо знайти відношення:

Сума двох перших фаланг\довжина пальця
 Середній палець\мізинець

У людини 2 руки по 5 пальців (всього 10), але на 8 (крім 2 великих) пальці складаються з 3 фаланг. Отримуємо ряд Фібоначчі: 2, 3, 5, 8.

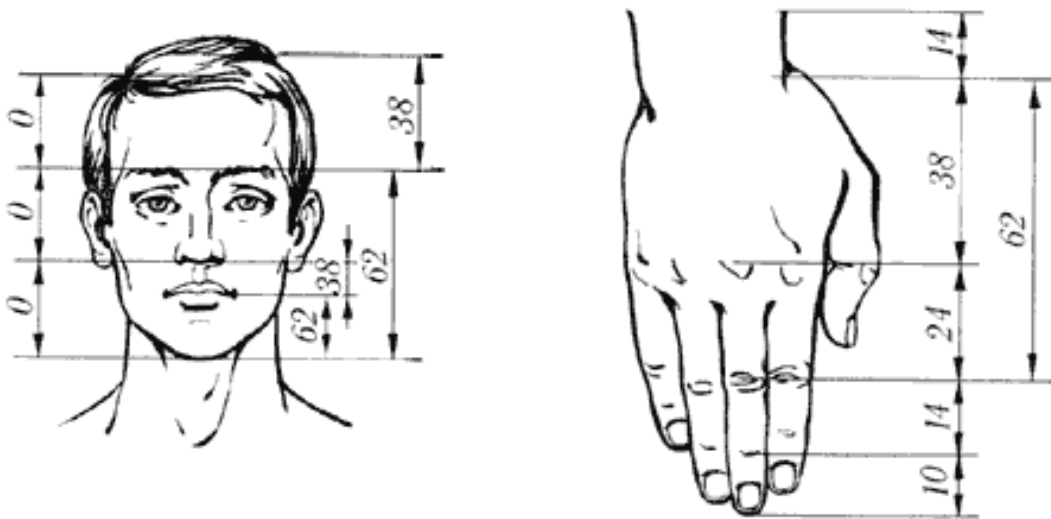

Рисунок 4 - Послідовність Фібоначчі в людському організмі

Досліджуючи тему “досконалої краси”, мені захотілось переконатись, що співвідношення між довжинами частин мого тіла відповідають золотому перерізу та підпорядковані числам Фібоначчі

Таблиця 4 - Виміри власного тіла

Виміри	Довжина	Відношення
Відстань від кінців пальців до зап'ясття, та від зап'ясття до ліктя	23/16	1,4375
Відстань від точки пупа до колін і від колін до ступнів	51/45	1,1333
Ширина обличчя\Висоти лоба	15/9	1,6666
Ширина рота\ширина носа	5/3	1,666
Довжина пальця\сума двох перших фаланг\	6/4	1,5
Середній палець\мізинець	6/3	2

Виконавши роботу ми дізналась багато нового про будову Всесвіту, про те що золотий перетин присутній, як в будові тіла людини, рослини, тварини, так і в художніх картинах, спорудах. Числа Фібоначчі зустрічається в природі всіх організмів і утворює гармонійність світу.

Ознайомившись з числами Фібоначчі, переконались в достовірності властивостей ряду, розширили свої знання з математики, і впевнились, що відношення частин тіла людини прямує до золотого відношення. В роботі прояв чисел Фібоначчі розглянуто лише частково. Але, вивчаючи цю тему, зрозуміло, що числа Фібоначчі широко застосовуються в усіх галузях людської діяльності.

Список літератури:

1. Воробьев, Числа Фибоначчи (Популярные лекции по математике, вып. 5). М., Наука.
2. Рудаков, Числа Фибоначчи і простота числа 2127-1// Математическое просвещение, третья серия - 2000.- т4

УДК 53

Котулич К.А.

учень 10-В класу

Лучко Н.О.

вчитель фізики

КЗ «Загальноосвітня школа II-III ст. №31 ВМР»

м. Вінниця

natalialuchko026@gmail.com

ВПЛИВ НЕБЕСНИХ ТІЛ НА ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ

Чи впливають небесні тіла на життя на землі? Звісно, впливають як позитивно, так і негативно.

Почнемо з найближчого до нас тіла – Місяця. Ще з давніх давен він допомагає людству, хоча й досі повністю не вивчений. Під впливом Місяця на землю змінюється і магнітне поле. А як відомо, зміна магнітного поля впливає на швидкість протікання біохімічних процесів, особливо це помітно у живих організмів, включаючи рослини. Стосовно рослин це означає, що, говорячи образно, по рослині йде та ж приливно-відливна хвиля, по черзі зачіпає різні його органи в різний час місячних діб і в різні дні місячного місяця. Спостереження за Місяцем почалися ще в давнину, коли і були складені перші місячні календарі, за якими було достатньо просто вести відлік часу. Тоді ж почали виявляти перші закономірності між фазами Місяця і процесами що відбуваються на Землі. Простіше кажучи, місячний календар відображає загальні ритми нашої планети.

Рисунок 1 – Фази Місяця

Найближча зірка до нас – Сонце. Воно дає світло, тепло, енергію, без чого життя на Землі було б неможливе. Сонце управляє вітрами і взагалі всіма погодними системами. Так як екватор отримує сонячної енергії набагато більше приполярних областей, тепле повітря, піднімаючись, направляється до полюсів. Водночас холодніше повітря опускається і перетікає в бік екватора. Дощ теж є результатом діяльності Сонця, що нагріває воду в океанах, яка після випаровування проливається на землю. Та й воно таїть у собі небезпеку. Сонце випромінює величезну кількість радіоактивних променів, що шкідливі не лише для людини, а й для всього живого. Рентгенівські промені і ультрафіолетове випромінювання, що йдуть від Сонця, поглинаються верхнім шаром атмосфери Землі. Нижче, в стратосфері, ультрафіолетові промені поглинаються газом, званим озоном, завдяки чому стратосфера нагрівається, а жителі Землі отримують захист від дуже шкідливого випромінювання. На Сонці часто спостерігаються плями. Це певна ділянка поверхні Сонця, на якій значно нижча температура ніж на самій зірці. Подібні плями викидають у простір потоки заряджених частинок (протонів і електронів), що рухаються від Сонця зі швидкістю приблизно 400 км / с, утворюючи сонячний вітер. Спалахи на Сонці викликають пориви сонячного вітру, які впливають на магнітне поле Землі, а влітаючи у верхні шари атмосфери заряджені частинки викликають полярні сяйва. Влітку північна приполярна область постійно освітлена, взимку, навпаки, там весь час темно. Для Південної півкулі – це літо, а для Півнчної – зима.

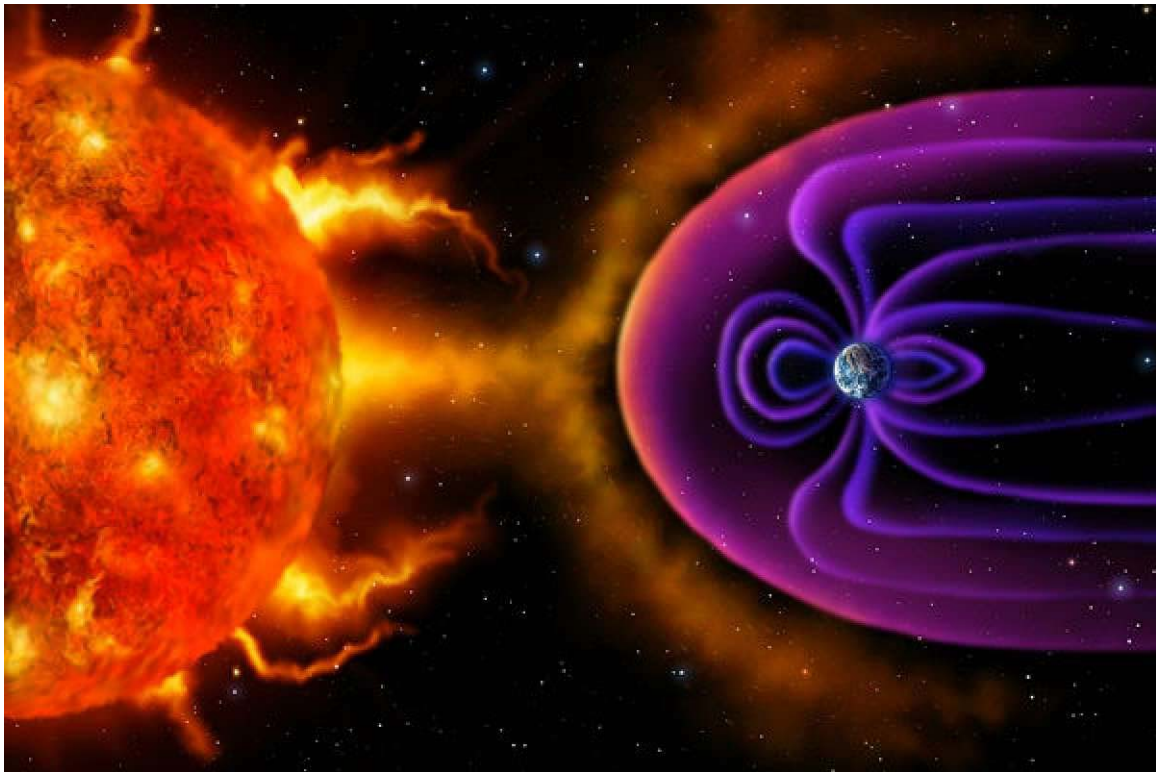

Рисунок 2 – Вплив Сонця на Землю

Щодня на Землю падають тисячі метеоритів. Майже всі вони повністю згорають в атмосфері. Слід розрізняти метеори і метеорити. Метеор, званий також «падаючою зіркою», є твердим тілом, яке повністю згорає в земній атмосфері. На небосхилі ми спостерігаємо слід його горіння, і метеор до поверхні планети не долітає. Метеорит не просто пролітає в атмосфері, але і

досягає Землі. Причому вага впавшого тіла варіюється від десятків грам до десятків тонн. Аналізуючи факти про метеорити потрібно згадати, що перший використаний людьми метал мав метеоритне походження. На нічному небі можна спостерігати метеорні потоки або метеоритні дощі - природні явища, під час яких можна побачити численні метеори, що летять ніби з однієї точки на небосхилі. Деякими дослідниками зафіксовано збіг періодів активності найбільш потужних метеорних потоків з періодами інтенсивного випадання опадів.

Рисунок 3 – Метеоритний дощ

Самі ми живемо на планеті і завдячуєм їй тим, що маєм. Але діяльність людей призводить до її знищення. Через що збільшилась кількість землетрусів, штормів, цунамі. Ці катастрофи спричинені поштовхами всередині Землі. Складається враження, що планета намагається послабити натиск на себе.

Небесні тіла здавна впливали на віру людей. У більшості легенд світу основними божествами виступають Сонце та Місяць. Наприклад, шумери головним богом бачили бога Сонця Уту, який шанувався як суддя, охоронець справедливості та істини, помічник, особистий бог-охоронець епічних героїв першої династії Урука. І у вавилонян сонячний бог Шамаш вважався однією з найбільших сил світу, ворожою і добродійною одночасно, тобто він представлявся дволиким богом: добрим і злим. Схиляння перед богом сонця Ра спонукало єгиптян ще в легендарний час до спостережень за Світилом і спробам створення сонячної теорії. Староєгипетський бог місяця, часу, мудрості й культури Тот, якого греки називали «Трісмегіст», тобто «тричі найбільший», не поступався богу сонця у популярності.

Отже, життя на Землі тісно пов'язане з космосом і в майбутньому цей зв'язок тільки зростатиме.

Кузьменко Д.О.

учениця 9-Ж класу

darynakuzmenko45@gmail.com

Тютюнова О.І.

вчитель фізики

КЗ «Загальноосвітня школа II-III ступенів №31 Вінницької міської ради»

м. Вінниця

okvin69@gmail.com

МАЛЕНЬКА БАТАРЕЙКА І ЇЇ ВЕЛИКА ШКОДА ДЛЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Батарейка – наш друг! У повсякденному житті ці джерела енергії вкрай необхідні для більшості людей. Вони є і в ліхтариках, і в годинниках, телефонах, пультах, іграшках; тобто у всіх необхідних речах, які потрібні для нашого життя. *Ніколи не пізно почати думати про наше довкілля!* Викидаючи батарейки, мало хто звертає увагу на знак, що означає: «НЕ ВИКИДАТИ у смітник!». На кожній батарейці є маркування, яке попереджає про небезпеку її викидання разом із звичайним сміттям. Уявіть собі: кожна батарейка містить в собі марганець, цинк, мідь, кадмій, нікель, свинець, калій, а також різні кислоти. Викидаючи відпрацьовану батарейку разом з іншими відходами, ми навіть не здогадуємося, що вбиваємо довкілля та самих себе.

Малесенька батарейка “нафарширована” такими токсинами, що здатна отруїти щонайменше 20 квадратних метрів ґрунту та викликати ракові захворювання. В природних умовах пальчикова батарейка розкладається приблизно 10 років, але це не означає, що їх потрібно зберігати у дома. Речовини, які випаровуються в повітря, є дуже небезпечними. Вони можуть завдати шкоди вашому здоров'ю. Через це люди зазвичай утилізують ці джерела енергії в найближчі пункти прийому відпрацьованих батареек. На жаль, більшість населення не знає про центри утилізації акумуляторів(наведено у діаграмі «Про наявність прийому батареек» - рис. 1).

Про наявність пунктів прийому батареек:

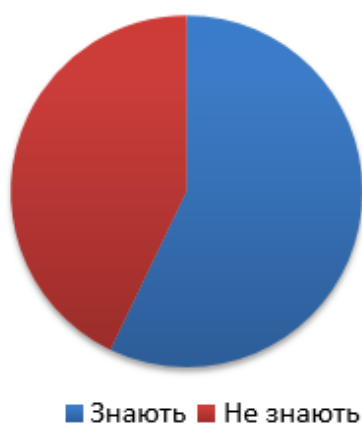

Рисунок 1 – Пункти прийому батареек

Тому контейнери для їх збору часто розташовані у великих супермаркетах, сервісних центрах, салонах мобільних операторів і магазинах, що спеціалізуються на продажі побутової техніки та електроніки. Але також є ще один варіант: збираючи батарейки разом із сусідами у закриту ємкість, можна періодично здавати їх у спеціальні пункти. Для ефективною переробки джерел енергії їх потрібно розсортувати по типах, відповідно до яких використовують відповідний спосіб переробки. Це знижує вартість переробки й підвищує ступінь утилізації. Адже сортування виконується

вручну, тому є дорогою працею і в середньому оцінюється в розмірі 400-600 євро за тонну. (рис. 2).

Рисунок 2 – Сортивання акумуляторів енергії

Але, на жаль, в Україні немає потрібного фінансування, щоб забезпечити переробні заводи, тому активісти самостійно намагаються відкрити певні центри для утилізації. Але ці переробні організації беруть кошти не з споживачів батарейок, а з виробників акумуляторів (активна практика відома в Чехії). На території нашої країни практикуються перероблювати батарейки. Найпростіший спосіб – механічний. Дробильна установка шинкує акумулятори, магнітний сепаратор збирає залізо. Потім усе відправляють на кількаразове просіювання. Переробивши у такий спосіб кілька тонн, підраховали, що працюють у збиток. Адже на 1 кг батарейок витрачають аж 40 копійок. Як відомо, у Львові 1991 року з'явилося перше в Україні державне підприємство «Аргентум». За деякими даними, в Донецьку є засекречений переробний пункт. І за словами експерта, він переробляє 200-250 кг батарейок в день (так як, на львівському «Аргентумі» - лише 100-200 кг в місяць). У кожному районі є перевалочні пункти. Але не завжди ці акумулятори перевозяться до переробних центрів. Тому що, як правило, на це не виділяють певних фінансів. Власники донецького заводу говорять: "Якщо у волонтерів є гроші – вони відправляють батарейки до нас в Дніпро, немає грошей – зберігають у себе. Зараз, не дивлячись на те, що проект волонтерський, він коштує нам близько 10 тис. грн на місяць, які ми збираємо у вигляді фондів і витрачаємо на його підтримку." Але враховуючи події на сході, люди утримуються вести туди джерела енергії на переробку, тому збуту немає. В Україні є ще одне підприємство, яке здатне переробляти батарейки. Воно знаходиться у Білій Церкві. "Екоспецпроект" купує сировину за 500 грн за тонну. Але на територію виробництва не пускають сторонніх людей, оскільки бояться витоку комерційної інформації. Директор стверджує, що ринкова вартість його технології - 5 млн євро, тому не хоче ризикувати і пускати кого-небудь в цех. У активістів є бажання впевнитись, що батарейки справді переробляються і шкідливі речовини не потрапляють у ґрунт. А в Європі прогресивно

розвиваються переробні заводи, і вже є безліч таких підприємств. Наприклад, у Німеччині їх 170000, а на переробку надходить більше 50% усіх проданих батарейок і акумуляторів.

А чи потрібна ліцензія на переробку цих джерел енергії? Поки що єдиної думки немає. У Міністерстві екології України насторожено ставляться до бажаючих переробляти батарейки. "Аргентум" переробляє, але не має ліцензії на це. Це пояснює той факт, що кілька років тому батарейки почали вважати побутовими відходами. Хоч раніше їх відносили до надзвичайно шкідливих речовин, а цього виду діяльності ліцензія не потрібна. В Україні 2012 року було скасовано ліцензування на переробку батарейок, але до 2011 року ця постанова існувала.

Небайдужі до збереження навколишнього середовища організовують соціальні проекти. Найбільшим з них вважається «Батарейки, здавайтесь», для проведення якого і досі збирають кошти. Проект передбачає зібрати батарейки з усіх областей України на 3 центральні склади (Київ, Львів і Дніпро); підготувати першу партію (40 т) батарейок для відправки на перероблення в Європу (але спочатку потрібно оцінити вартість переробки, вибрати найкраще підприємство по якості); провести переговори з великими точками магазинів, щоб закласти ціну переробки у ціну нових акумуляторів та взяти участь в лобіюванні нового Закону України про батарейки. *Давайте збережемо нашу природу!*

УДК 51

Пойченко Д.П.,

учень 10-А класу

Помічнянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3

Макарчук О.П.,

доцент кафедри прикладної математики статистики та економіки

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький

Баранова С.Л.,

вчитель математики, вчитель-методист

Помічнянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3

м. Помічна, Кіровоградська область

baranovasl66@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРАВИЛА РОЗВ'ЯЗУВАННЯ НЕРІВНОСТЕЙ З ПАРАМЕТРАМИ

Актуальність теми зумовлена тим, що нерівності з параметрами є одними з найскладніших завдань курсу елементарної математики. Їхнє розв'язання полягає в дослідженні функцій, що входять в умову задачі і подальшому розв'язанні нерівностей з числовими коефіцієнтами. У зв'язку з наведеним, перш ніж приступати до розв'язання подібних задач слід досконало вивчити загальний курс математики.

Нерівність з параметром – це така нерівність, до запису якої, крім змінної та числових коефіцієнтів, входять буквені коефіцієнти, які є величинами, значення яких не вказані конкретно, але вони вважаються відомими та заданими на деякій числовій множині [1, с. 8].

Розв'язування задач з параметрами потребує особливої ретельності та глибини аналізу. При цьому слід правильно вирішити три основні проблеми:

1. Особливе правило запису відповіді задач з параметрами;
2. Урахування області допустимих значень;
3. Урахування області застосування формули.

Під час розв'язування задач з параметрами потрібно керуватися наступними методологічними правилами:

1) слід визначити до якого розділу алгебри відноситься рівняння (нерівність, система). Для цього потрібно відновити у пам'яті або знайти у відповідній літературі означення лінійного, квадратного, ірраціонального, показникового, логарифмічного, тригонометричного тощо рівняння (нерівності, системи). Джерелами такої інформації є діючі підручники, довідники;

2) хід розв'язування та розв'язок задачі залежить від значення параметра;

3) аналіз задачі за допомогою зображення графіків відповідних функцій на площині xOy при різних значеннях параметра чи аналіз задачі за допомогою її зображення на площині xOa , де a - параметр дає змогу полегшити аналітичні викладки;

4) встановити вид рівняння (нерівності, системи). Для цього треба записати рівняння (нерівність, систему) у стандартному вигляді, порівняти знайдену форму з означенням цього виду рівняння. У ряді випадків для здійснення такого кроку необхідно провести відповідні тотожні перетворення.

5) Обрати, залежно від виду, спосіб розв'язування та здійснити орієнтовний план розв'язування [2, с. 10].

Приклад 1. Розв'язати нерівність:

$$\sqrt{x-a} + \sqrt{2x+1} > \sqrt{3x-4} \quad [3, \text{с. 101}].$$

Розв'язання:

Областю визначення буде розв'язок системи:

$$\begin{cases} x \geq a, \\ x \geq 1\frac{1}{3}. \end{cases}$$

Оскільки:

$$\sqrt{x-a} \geq 0, \quad \sqrt{2x+1} \geq 0, \quad \sqrt{3x-4} \geq 0,$$

Тоді нерівність рівносильна системі:

$$\begin{cases} 2\sqrt{2x^2 - (2a-1)x - a} > a-5, \\ x \geq a, \\ x \geq 1\frac{1}{3}. \end{cases}$$

Якщо $a \leq 1\frac{1}{3}$, то $a-5 < 0$, і

$$2\sqrt{2x^2 - (2a-1)x - a} \geq 0,$$

тоді $x \geq 1\frac{1}{3}$.

При $1\frac{1}{3} < a < 5$, $x \geq a$.

Розглянемо випадок $a \geq 5$. $a - 5 \geq 0$. Так як $2\sqrt{2x^2 - (2a - 1)x - a} \geq 0$, то, піднесемо до квадрата обидві частини першої нерівності системи, отримаємо систему:

$$\begin{cases} 8x^2 - 4(2a - 1)x - a^2 + 6a - 25 > 0 \\ x \geq a, \end{cases}$$

Нехай $f(x) = 8x^2 - 4(2a - 1)x - a^2 + 6a - 25$

D – дискримінант $f(x)$.

$$\frac{1}{4}D = 4(2a - 1)^2 + 8a^2 - 48a + 200 = 4(6a^2 - 16a + 51).$$

$6a^2 - 16a + 51$, то $D > 0$

Рівняння $f(x) = 0$ має два дійсних кореня:

$$x_1 = \frac{1}{4}(2a - 1 - \sqrt{6a^2 - 16a + 51})$$

и $x_2 = \frac{1}{4}(2a - 1 + \sqrt{6a^2 - 16a + 51})$, причому

$$x_2 > x_1.$$

Отже, нерівність $f(x) > 0$ правильна при $x < x_1$ і при $x > x_2$.

Таким чином, при $a \geq 5$ нерівність, рівносильна сукупності двох систем:

$$a) \begin{cases} x < x_1 \\ x \geq a \end{cases}$$

і

$$б) \begin{cases} x > x_2, \\ x \geq a. \end{cases}$$

Для їх розв'язання з'ясуємо розташування числа a відносно проміжку $[x_1; x_2]$

$$\begin{aligned} f(a) &= 8a^2 - 4a(2a - 1) - a^2 + 6a - 25, \\ f(a) &= -(a - 5)^2. \end{aligned}$$

Отже, $f(a) \leq 0$, і тому $x_1 \leq a \leq x_2$. Звідси видно, що система $\begin{cases} x < x_1 \\ x \geq a \end{cases}$ несутимісна, а розв'язком системи $\begin{cases} x > x_2 \\ x \geq a \end{cases}$ буде $x > x_2$.

Відповідь: при $a \leq 1\frac{1}{3}$, $R = \{1\frac{1}{3} \leq x < \infty\}$;

при $1\frac{1}{3} < a < 5$, $R = \{a \leq x < \infty\}$;

при $a \geq 5$, $R = \{\frac{1}{4}(2a - 1 + \sqrt{6a^2 - 16a + 51}) < x < \infty\}$.

При розв'язування рівнянь та нерівностей, що містять параметри, досить зручним є графічний метод [4, с. 12]. Розв'язати нерівність з параметром означає вказати, при яких значеннях параметрів існує спільний розв'язок та який він є.

Можливо запропонувати наступний алгоритм розв'язування графічним способом:

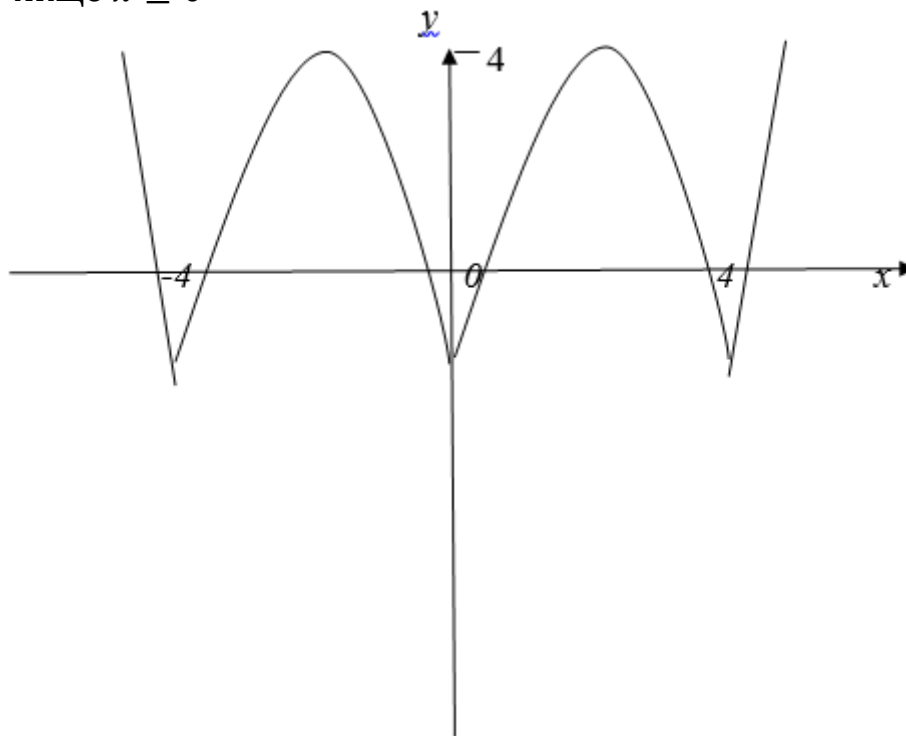
1. Знаходимо область визначення цієї нерівності;
2. Зводимо нерівність до рівняння;
3. Виражаємо a як функцію від x ;

4. У системі координат xOy будемо графіки функцій $y = f(x)$ для тих значень, які входять в область визначення цієї нерівності;
5. Знаходимо множину точок, що задовольняють цю нерівність;
6. Досліджуємо вплив параметра на результат;
7. Знаходимо абсциси точок перетину графіків;
8. Записуємо відповіді.

Приклад 2. Скільки коренів має рівняння $|x^2 - 4|x|| = a$ залежно від значення параметра a ?

Розв'язання:

Побудуємо в одній системі координат графіки функцій $y = |x^2 - 4|x|| =$
 $\begin{cases} |x^2 + 4x|, & \text{якщо } x < 0; \\ |x^2 - 4x|, & \text{якщо } x \geq 0 \end{cases}$ та $y = a$.

Корені рівняння – абсциси точок перетину побудованих графіків.

Відповідь: якщо $a < 0$, то рівняння не має коренів, якщо $a = 0$, то рівняння має 3 корені, якщо $0 < a < 4$ – 6 коренів, якщо $a = 4$ – 4 корені, якщо $a > 4$ – 2 корені.

Аналізуючи графічні образи в задачах з параметрами, можливо встановити кілька розгалужень, визначити контрольні значення параметрів, отримати дані для створення евристичних правил-орієнтирів.

Кожна задача з параметром не схожа на попередню і вимагає іншого підходу, а глибока, багата ідеями і методами – змістовно-методична лінія задач з параметрами дозволяє розвивати математичне мислення.

Список літератури:

1. Горнштейн П.І., Полонський В.Б., Якір М.С. Задачі з параметрами / П.І. Горнштейн, В.Б. Полонський, М.С. Якір. Задачі з параметрами. – Тернопіль, 2004. – 318 с.
2. Прус А.В., Швець В.О. Задачі з параметрами в шкільному курсі математики: навч.-метод. посібник. – Житомир: Вид-во «Рута», 2016. – 468 с.

3. Ястребинецкий Г.А. Уравнения и неравенства, содержащие параметры / Г.А. Ястребинецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 128 с

4. Грушко Н. Завдання з параметрами / Н. Грушко // Математика. – 2015. - № 10 (766). – с. 11-21.

УДК 53

Сковородка О.Г.

учень 9-А класу

Рижко О.П.

вчитель фізики, спеціаліст

КЗ «Середня загальноосвітня школа № 7»

м. Кам'янське

olga.rizhko@gmail.com

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АВІАЦІЇ ТА СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ЛІТАКА ТУ -144

Актуальність теми: тема актуальна, адже без дослідження історії розвитку авіації майже не можливий подальший розвиток країни в галузі авіабудування. Україна має потужний потенціал авіабудування й розвинену ремонтну інфраструктуру підприємств із замкненими циклами розробки, виготовлення та ремонту військово-транспортної авіації, авіаційних двигунів, авіаційних засобів ураження та їхніх складових. Метою даної роботи є аналіз в галузі історії авіабудування і створення моделі літака ТУ – 144.

Звідки у людей виникло бажання літати? Підкорення П'ятого океану планети - повітряного - слід віднести до одного із вражаючих здобутків людства. Почалось все із цікавості. Людина отримує естетичне задоволення від того, що годинами дивиться на небо. Мабуть, саме в той час прийшла думка невідомому винахіднику : "Чи не злетіти йому у небо, як пташці?". Мрія ця передавалася із покоління в покоління, будоражила уяву людини, примушувала знову та знову робити дослідження, відповідати на чисельні "чому?".

Намагання відповісти на ці питання і привели до злету людства, до створення повітроплавання та авіації, будівництву чисельних літальних апаратів. Самий перший літальний апарат кожен з нас бачив власними очима - це повітряний змій. І саме перший повітряний змій був вигаданий у Древньому Китаї ще у IV-III століттях до нашої ери.

Авіація — одна з наймолодших галузей техніки. З давніх давин людина заздрила птахам, однак лише з кінця XIX ст. змогла піднятися в повітря. Винахідник першого літака А. Ф. Можайський спочатку пробував літати на змієві, щоправда, його змій був величезним і щоб підняти його в повітря, знадобилось троє коней. Для того, щоб літак міг літати, йому потрібен був лише сильний і легкий двигун, який відігравав би роль дитини, котра тягне за нитку. Щойно з'явився такий двигун, літак піднявся в повітря. Першими в історії авіації були планер О. Лілієнталя (середина 90-х років XIX ст.), літак О. Ф. Можайського (1882), літак К. Адера (1890), літак братів Райт (1903).

В наш час літальні апарати поділяються на два великих класи. До одного відносяться пристрої та конструкції , що легше повітря(повітряні кулі,

дирижаблі, аеростати та інші), до другого класу відносяться аеродинамічні літальні апарати. Вони важче повітря та літають завдяки підйомній силі повітря, що утворюється за рахунок швидкісного напору повітря. (це літак, вертоліт, конвертиплани та інше).

Перші польоти на літальних апаратах американців братів Райт відкрили нову еру — підкорення відстаней із нечуваними швидкостями, неймовірних рекордів дальності і висоти польоту, героїчних льотчиків і допитливих конструкторів.

17 грудня 2017 року виповнилося сто чотирнадцять років від того часу, коли брати Орвілл та Уілбер Райти здійснили перший пілотований політ на моторному аероплані “Флайєр-1”. Дальність першого польоту становила 37 метрів, а тривав він 12 секунд. Але цей коротенький політ відкрив нову еру в історії людства. Мабуть, він стався напрочуд вчасно, бо після нього розвиток авіації пішов семимильними кроками. Самі брати Райти спочатку тримали першість у цьому процесі. В кінці 1904 року вони вже могли втримувати літак у повітрі протягом 5 хвилин, а в 1905 році – пролетіли 39 км за 38 хвилин, описуючи кола над льотним полем. У 1906 році вони отримали патент на свій винахід, але лише 1908 року світ дізнався про їхні видатні досягнення.

А тим часом нові країни і люди включалися у процес розвитку авіації. Відповідні роботи велись і в Росії тих часів, і в значній мірі на території України. У травні 1910 р. в Києві був побудований перший літак повністю із вітчизняних матеріалів. Піднявся в повітря на ньому його конструктор — професор О. С. Кудашев.

Золоте століття авіації. 1918-1939 роки. Перерва між двома Війнами. За цей 21 рік авіація зробила крок далеко вперед. Конструкція літака зазнала кардинальних змін. Літаки стали виробляти повністю з алюмінія, утворювали роторні та радіальні двигуни з повітряним охолодженням замість бензиновим з водяним, багаторазово перемагали рекорди швидкості, дальності та часу польоту.

Туполєв А.М. задумав зробити металевий літак. До цих пір їх будували переважно з дерева та спеціальної парусини -перкалю. В 1922 році Туполєв А.М. організував комісію з будівництва металевих літаків. Почати свою роботу їм довелося з організації в країні виробництва "Крилатого металу" - кольчугоалюмінія. Отримав перші зразки металу, Туполєв пустив їх до справи та побудував у 1923 році свій перший літак АНТ-1. Однак повністю його металевим не вдалося: не вистачило металу, крім того колеги Туполєва не вірили в те, що повністю металевий літак зможе злетіти. Довелося обмежитися змішаною конструкцією з металу та дерева.

Лише в наступному році Туполєву А.М. вдалося досягнути свого: перший радянський цілнометалевий літак АНТ-2 успішно злетів.

В 1925 році конструкторське бюро випустило АНТ-3 - перший бойовий цілнометалевий літак. АН-4 виявився першим у світовій практиці вільно несучим монопланом із двигунами, розташованими в носку крила. До Туполєва А.М. всі літаки мали під одним крилом інше крило та крім того, крилом для міцності зв'язувалися між собою та фюзеляжем тросами - рас чалками. Туполєв не тільки звільнив крила від рас чалок, але й показав, що одно з них

може бути зайвим. Таким був початок кар'єри Туполева А.М. Продовження її виявилось стрімким на знаменним. Протягом життя Туполєв А.М. під його керівництвом було спроектовано та побудовано біля 200 літальних апарати самого різного призначення.

Перший надзвуковий літак Ту-144 злетів у небо 31 грудня 1968 року. На проектування літака пішло 5 років. Журналісти порівняли цей літак з птеродактелем. Ту-144 перевіз 3194 пасажирів, 16 побудованих літаків цієї моделі здійснили 2556 вилетів. Кожен літав один-два рази на тиждень. Після посадки літака неможливо було доторкнутися до обшивки літака. Температура літака досягала 120 градусів. Дослідження в області створення надзвукового пасажирського літака (НПЛ) почалися у кінці 1950-х років в США, Англії і Франції. На початку 1960-х років вже з'явилися перші ескізні проекти НПЛ. Це стало приводом для розробки подібного літака і в СРСР. Провідним конструктором по літаку був призначений Олексій Туполєв.

Для управління літаком використовувалася бортова електронно-обчислювальна машина. Захід на посадку міг здійснюватися автоматично у будь-який час доби і за будь-якої погоди. На Ту - 144 уперше в СРСР була застосована автоматична система контролю за технічним станом бортових систем, що дозволяє понизити трудомісткість обслуговування. Багаж в літаку розміщувався в контейнерах у багажних відсіках.

Досвід, отриманий при створенні Ту- 144, був використаний при розробці важких надзвукових літаків Ту-22М і Ту- 160. Зацікавившись історією авіації, мене безпосередньо зацікавив літак ТУ-144, тому що це був перший надзвуковий пасажирський літак, який незважаючи на короткий термін льотної служби залишив великий слід в історії авіації та культури. А технічний заділ, створений при конструюванні і експлуатації з цього унікального літака, знайшов застосування при створенні інших надзвукових літаків. Також цей літак став першим в історії пасажирським авіалайнером, що подолав звуковий бар'єр. При створенні моделі літака були використані креслення рис.1 та розміри ТУ-144 зменшені в сотні разів.

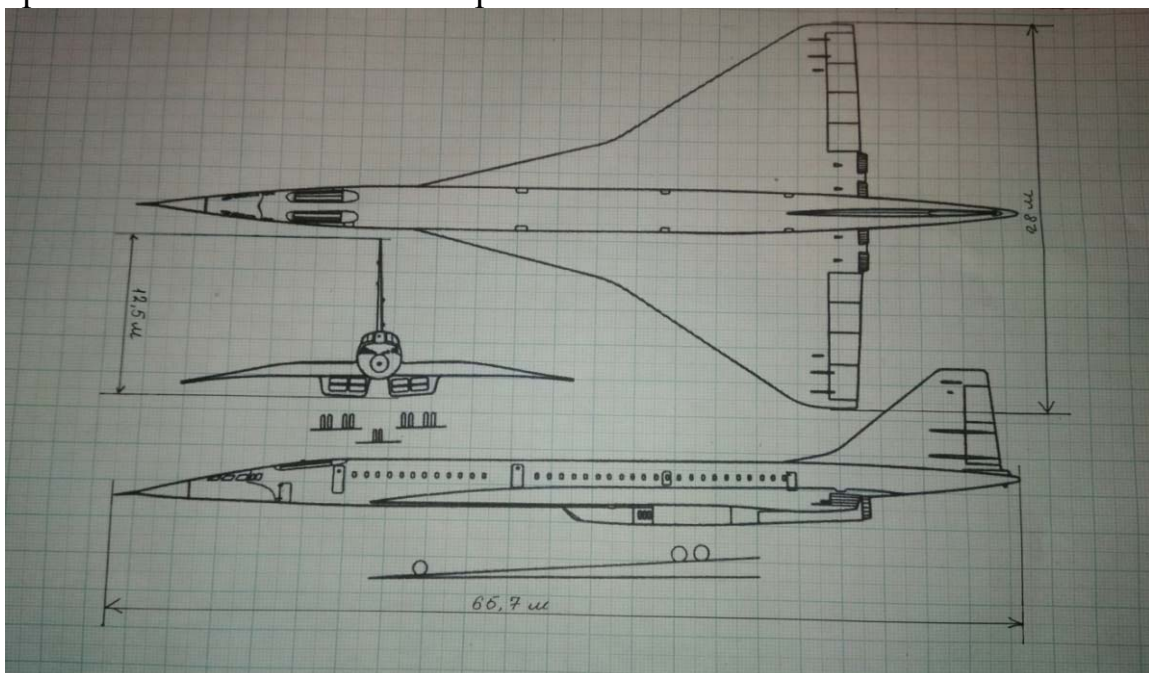

Рисунок 1 - Креслення літака ТУ – 144

По цьому кресленню було зроблено модель літака ТУ – 144, який наведено на рис.2.

Рисунок 2 - Модель створеного літака ТУ-144

Список літератури:

1. А.Н Туполев - людина та його літаки. Пол Даффі, А. Кандаков
2. Авіація та повітряплавання. Енциклопедія
3. Авіація енциклопедія. Гол. ред. Свищев 1994р.
4. Всесвітня історія авіації. Г.А Соболева, Ю.В Ричкова

УДК 62-1/-9

Стригунов А. С.

учень 11-А класу

Палагута О. М.,

вчитель фізики та інформатики

Близнюківської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Близнюківської районної ради Харківської області

palahuta.om@gmail.com

СОНЯЧНІ ПОВІТРЯНІ КОЛЕКТОРИ – ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТЕПЛА ТА ЕНЕРГІЇ

Людство з успіхом використовувало енергію сонця все своє життя і способів накопилось безліч. А це в свою чергу є ефективним використанням природніх джерел енергії. Для чого ми «склимо» балкони і теплиці? Чому ми закриваємося від сонця навіть усередині приміщення або чому нагрівається

місце на підлозі, коли на нього падає сонячне світло? Відповідь одна – сонячне світло проникаючи крізь скло приносить енергію. А утримати цю енергію і не дати їй повернутися назад допомагає те ж саме скло (прозора плівка, пластик). Працює парниковий ефект.

Чому дим від багаття піднімається вгору? А чому є тяга в димоході? Тому, що нагріте повітря легше холодного і прагне вгору, а на його місце поспішає холодне повітря.

На цих двох принципах і працюють сонячні повітряні колектори.

Потенціал сонячної енергії в Україні складає близько 17 млрд кВт*год теплоти на рік та дає можливість зекономити щорічно близько 2,5 млн. т умовного палива. Один з важливих кроків у напрямку масового використання цього роду енергії – забезпечення потреб енергозбереження альтернативними сонячними повітряними колекторами.

Сонячні повітряні колектори — це прилади, які працюють на енергії Сонця та нагрівають повітря.

Переваги сонячних повітряних колекторів:

1. Відсутні екологічно шкідливі наслідки роботи;
2. Усувається надмірна вологість – причина виникнення плісняви, грибка та неприємного запаху, зменшується ризик виникнення сухої гнилизни;
3. Знижуються витрати на тепло- та електроенергію;
4. Зникає потреба додаткового опалювання приміщення, де осушується повітря;
5. У цих колекторів низький рівень енергоспоживання;
6. Вони працюють в автономному режимі лише від сонячної енергії;
7. Сучасні технології допомагають виробникам створювати сонячні колектори, які діють навіть у хмарну погоду або в місцях з низькою сонячною активністю;
8. Використання полімерних матеріалів у складі цих колекторів дозволяє їх легко перевозити, встановлювати, обслуговувати, також знижує їхню вартість;
9. Вони надійні в експлуатації, оскільки не потребують складного ремонту, бо не мають рухомих частин, крім вентилятора;
10. Складання такого колектора не вимагає точних, високотехнологічних операцій;
11. Після встановлення він працює автоматично, безкоштовно, цілорічно;
12. Термін окупності сонячних колекторів – суттєво короткий.

Так вирішується проблема виробництва чистої енергії, що дозволяє забезпечити енергетичну незалежність, оскільки зменшуються потреби у використанні газу, вугілля [3].

Сонячні повітряні колектори можна вмонтовувати в дахи будівель та кріпити на стіни приміщень, знижуючи витрати на них [5]. А якщо включити до складу сонячних осушувально-випарних систем ще й випарних охолоджувачів, то такі альтернативні енергетичні системи не тільки осушуватимуть повітря, а й охолоджуватимуть його. Це дозволяє зняти кліматичні обмеження їхнього застосування.

Сонячний повітряний колектор – це пристрій який працює на енергії Сонця і нагріває повітря. Одночасно виконується функція осушування та

вентиляції. Як це відбувається? Сонце нагріває колектор, повітря – завдяки перепадам температур засмоктується всередину, де циркулює і нагрівається. Залежно від конструкції приладу тепле і сухе повітря потім або потрапляє до приміщення само, або його туди задуває вентилятор.

Сонячні повітряні колектори мають великий потенціал застосування як у побуті так і на виробництві.

Добре відома ефективність сонячної енергії фермерам, які давно використовують різні типи сонячних теплиць, парників, опріснювачів, водонагрівачів, сушарок. Сонячні повітряні колектори – це нові можливості як для сучасного агропромислового комплексу, для невеликого, але прогресивного фермерського господарства, а також для домашнього господарства.

Потребують осушування повітря також басейни, відповідно до санітарних норм та згідно вимог до якості повітря. Потрібне воно і підвалам без опалення, які не мають гідроізоляції. Використовуються сонячні повітряні колектори для обігріву приміщень (житлових споруд, баз відпочинку, музеїв, церков, гаражів, складів, дач, плавальних басейнів). Серед сфер їхнього застосування також висушування деревини, сушіння фруктів, овочів, іншої сільськогосподарської продукції.

У майбутньому сонячні колектори повністю виготовлені з української сировини увійдуть до комбінованої системи енергозабезпечення об'єктів господарювання, які використовують відновлювальні джерела енергії.

За конструктивними особливостями розрізняють такі види сонячних повітряних колекторів:

- Системи «активного» сонячного теплопостачання (у повітряній геліюустановці теплоносій – повітря; існують ще «активні» геліюустановки, де теплоносій є рідина);

- Системи «пасивного» сонячного опалення (з використанням різних конструкційних елементів у якості приймачів сонячної енергії, наприклад, чорна металева сітка);

- Комбіновані системи сонячного теплопостачання (з використанням «активного» і «пасивного» сонячного теплопостачання).

За функціональністю виділяють такі види:

- Сонячні колектори для осушування повітря (вентиляція, осушування) – їх ще називають сонячною вентиляційною системою;

- Сонячний тепловий повітряний колектор (обігрів приміщення);

- Багатофункціональні абсорбційні сонячно-теплонасосні системи життєзабезпечення (осушування, вентилявання, охолодження, обігрів приміщень, теплопостачання, технологічне і комфортне кондиціонування);

У промисловості та для виробництва пару в електроенергетиці використовують високотемпературні сонячні колектори [7].

При розробці колектора було використано наступні матеріали:

1. Дерев'яні дошки.
2. Фанера.
3. Алюмінієві банки з під напоїв.
4. Клей.
5. Фарба чорна.

6. Скло 2 мм.
7. Герметик.
8. Пластикові труби типу гофри.
9. З'єднувальні деталі.
10. Утеплювач.

Спочатку з дерев'яних дощок було зроблено каркас для колектора, який з однієї сторони повністю закритий фанерою, котра слугуватиме днищем пристрою. Потім весь каркас вкрито шаром утеплювача, для зменшення втрат тепла. Ще в двох дошках, які слугуватимуть камерами входу і виходу повітря, прорізані отвори під алюмінієві банки рис. 1.

Самі ж банки (а їх було взято 80 штук) мають отвори зверху та з низу, зклеяні між собою та пофарбовані чорною фарбою. Таким чином ми отримали нагрівальний елемент рис. 2. Потім дошки з отворами і нагрівальні елементи з банок встановлюються в середину дерев'яного каркасу та закріплюються.

Рисунок 1 - Виготовлення дощок з отворами для алюмінієвих банок.

Рисунок 2 - Виготовлення нагрівальних елементів з банок.

Після чого зверху накрито склом, а щілини закриті герметиком рис. 3 та рис. 4. Таким чином вся конструкція герметична та готова до використання.

Рисунок 3 - Нанесення герметика на ділянку дотуку зі склом.

Рисунок 4 - Вкриття склом.

Виготовлений сонячний колектор помістили на дах будівлі та пластиковими трубами типу гофри робимо подачу холодного та вивід теплого повітря рис. 5.

Рисунок 5 - Подача холодного та вивід теплого повітря.

Через деякий час перебування на сонці фіксуємо, що температура повітря у вихідній трубці почала підвищуватися і досягла $+78^{\circ}\text{C}$, при вхідній температурі $+25^{\circ}\text{C}$. Приблизно через годину температура в приміщенні, з якого робилася подача повітря, підвищилася до $+37^{\circ}\text{C}$. Тобто відбулося нагрівання на $\Delta t=12^{\circ}\text{C}$.

Список літератури:

1. Твайделл Дж., Уэйр А. Возобновляемые источники энергии. – М: Энергоатомиздат, 1990. – 392 с.
2. Дев'яткіна С. С., Шкварницька Т. Ю. Альтернативні джерела енергії: Навчальний посібник; М-во освіти і науки України, Нац. авіаційний ун-т. – К.: НАУ, 2006. – 89 с.
3. Рожко А. О. Перспективи використання відновлювальних джерел енергії в Україні // Энергосбережение. – 2007. – №2. – С. 25-28.
4. Бобошко, О. М. Спорідненість екології та енергозбереження // Екологічний вісник. – 2010. – № 1. – С. 25-27
5. Капралов А. І. Рекомендації щодо застосування рідинних сонячних колекторів. – ВІНІТІ, 1988.
6. Сонячний душ. – Наука і життя, видавництво Правда, 1986 №1. – с. 131
7. Казаков Г. В. Принципи вдосконалення геліоархітектури. – Світ, 1990
8. Товажнянский Л. Л. Проблемы энергетики на рубеже XXI столетия: учеб. пособие для втузов. – Х.: НТУ «ХПИ», 2004. – 173 с.: ил.

Босій А.О.

учениця 11 – А класу

Трусова Л.Б.

учитель зарубіжної літератури,

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

КЗ НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – дошкільний навчальний заклад «Еврика»

Кам'янської міської ради

trusova11@ukr.net

ВІРШІ

Коли довкола холодно і зимно,
Коли під білим покривом земля,
Тоді найяскравіше стає видно
Промінчик сонця крізь густе гілля.

Коли усе довкола ніби має
Тебе лякають і змушувать втекти,
Ласкаво й тепло сонце обіймає
Людину й землю, й небо, і сніги...

І так відразу затишно стає,
Хоч і мороз, хоч все довкола мертве...
Коли з-за горизонту сонечко встає...
І все погане враз стає зітерте...

Стоять дерева, тихі і німі,
Покриті сніговим наметом...
А я гадаю-думаю собі:
Зима була колись, мабуть, поетом...

Таку красу безмежну й мелодійну,
Такі приховані світи нові,
Таку зворушливість прекрасну і спокійну....
Побачить можна лиш у глибині...

МУЗА

Не пам'ятаю я зі сну нічого,
Окрім хатини край дороги.
Тієї хатки, де вночі
Горіло полум'я свічі.
Де в тихім затишнім кутку
Свою я музу віднайду.
У тому місці я лиш раз бувала,

Дівчина там хазяйнувала.
Була вона така, як я –
Тендітна, ніжна і струнка,
Душею сильна й незборима,
З такими ж ясними очима,
В такій же як і я сукенці,
Що прикрива худі раменці.
Вона мені так щиро усміхнулась,
Що серце аж у грудях стрепенулось.
І думка в голові страшна загула:
«Невже ТУТ доленька її забула?»
Дівчина бачилась мені сестрою...
І вирішила – заберу її з собою!
За мить прокинулася вдома
І ніби все таке ж й нема нового...
Проте, здалось мені лише на мить,
Що моя думка по-інакшому звучить.
І лише згодом все я зрозуміла:
В собі той незвичайний дар відкрила.
Та дівчина – то муза, що йде завжди поряд,
І оберта в вірші мій сміх і моє горе.
Я вдячна їй, що вибрала мене,
Бо я відкрила нову себе.
Спасибі за слова, що думи навівають,
І світ поезії, як небо, відкривають.

Це – хист – любити, знати, жити;
Мистецтво – долю розуміть,
Душею зорі облетіти,
А тілом вічність уловить.
Це дар – упавши, підійнятись знов;
Покликання – не впасти духом,
У світ величну принести любов,
І у лице життєвим усміхнутись мукам.
Ти є Людина,
Ти можеш і умієш все!
Душа – долина,
А серце – в оній озерце.
Ти є Людина,
Ти можеш долю обернуть.
Думки – світило,
А чесність – то найвища суть!
Із долею крокуєш поруч,
На перехресті почуттів.
І сонячний вечірній обруч
Повз знов і знову пролетів.

Ти усміхнешся і продовжиш
Той тяжкий та далекий шлях
Топтати розумом і серцем,
І плисти вірою в зорях.

Життя-це долі карусель:
Воно приваблює тебе дивами.
Це збірка болів, радощів, натхнень,
Що скручує тебе подій вирами.
Життя-бездонний океан,
Поринув-забуваєш хто ти.
Вода його присвячена всім нам,
А ми заглиблені у води.
Життя-це перша із книжок,
В яку записане усе прожите.
У книзі цій мільйони сторінок,
А кожне слово-духом оповите.
Життя-азартніший гравець,
Що Смерті нас проіграє у шахи,
І намагання зводить нанівець,
Коли душа поставлена на ваги.

Душа моя, сполохана і тиха,
Мовчить тихенько десь у пільмі.
Вона, достатньо вже ввібравши лиха,
Стискає губи, змерзлі і німі.

Тріпоче серце у тяжкім полоні,
У груди б'ється птахою малою,
Благає долю: простягни свої долоні,
Я майже вмерло, жертвую собою...

А доля та, жорстока і глуха,
Вона не чує гіркого благання,
Ніби й немає на собі гріха,
Та справа рук її ця путь остання.

Той шлях, яким ми всі йдемо,
Що кличемо його життям ми...
На жаль, ми ним ніяк не живемо,
Лише йдемо до смерті у обійми...

Іванова Д.С.
учениця 10 класу
Пономаренко П.А.
учень 10 класу
Трусова Л.Б.

учитель зарубіжної літератури,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист
КЗ НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням
іноземних мов I ступеня – дошкільний навчальний заклад «Еврика»
Кам'янської міської ради
trusova11@ukr.net

АСОЦІАТИВНИЙ ЕТЮД, ВИКЛИКАНИЙ ЧИТАННЯМ ТВОРІВ ШАРЛЯ БОДЛЕРА

Ніхто не може зрозуміти поета.

Він створений творити, ширяти у височині своїх думок, писати історію, а замість цього – волочить жалюгідне існування.

Люди сміються над ним, не можуть усвідомити його величі та значущості, як ті матроси, що знущаються над птахом.

Альбатрос – володар неба, поет – слова.

Рисунок 1 – Вільному птахові - вільного лету,
Небо - альбатросу, визнання - поету!

Та нікому немає до того діла.

Поет – забава для простих людей, яким не збагнути його істинного призначення. Він приречений ходити вниз, «на падолі земному», оточений тими, хто його не цінує. І від цього сумно. Адже талант і творчість пропадають даремно...

Безтурботність, тиша, гармонія...

На душі у читача і героя спокій, лишень здалека, оповита серпанком забуття, лине приємна мелодія, яка доповнює образ весняного вечора, що нечутно ступає на море...

Перед очима яскраво постають приглушені промені сонця, що заходить. Все дихає спокоєм, лише в кінці чомусь з'являється сум. Темніє. Але замість продовження цієї гармонії наступає відчай.

Напевно, через те, що доля поета чорніє разом з небом...

Природа порівнюється з живим храмом. Тут багато всього: світло і темрява, запахи, кольори, звуки. Протилежності складають єдине ціле, перебуваючи в гармонії, утворюючи завершену систему. Тут є і людина, але не як цар природи, а як якась її частина, не схожа на інших.

Кілька рядків, але багато думок і почуттів. Вірші Бодлера як річка, яка спокійно рухається кудись, і кожен її хлюпінт глибоко зачіпає щось всередині нас.

«Альбатрос». Я бачу в небесах поета в білій одежині, який летить над самотнім кораблем у безкрайому морі. На палубі байдикують змучені матроси. Вони спостерігають за людиною-птицею, заздючи його цілковитій свободі та висоті польоту. Казковий янгол опускається на палубу, але одразу ж слабне на землі та стає безсилим. Крила, які піднімали велета в небесну блакить, стають для нього страшним тягарем. Він осліплює матросів своїм білосніжним волоссям та одягом. Тому для них, нездатних вгледіти його красу, поет лише жалюгідний потворний каліка. Вигнаний з небес, прекрасний нестримний володар просторів блакиті є безсилою нікчемою в жорстокому світі людей.

«Відповідності». Я стою серед химерної долини, що поросла густою травою та оповилася молочним серпанком. Він наповнив її різноманітними запахами лісових трав та квітів. Неначе колони античного храму, могутні дуби підпирають небосхил. Я нахиляюся та бачу, що кожна рослина, стеблина та квітка сплетені з єдиної нерозривної сітки, яка об'єднує в одне ціле все довкола. Ще уважніше вдивляюся й помічаю, що все наявне тут щільно вкрите таємничими химерними знаками, які є незбагненими ключами до розгадки дійсності та абсолютної безмежності всесвіту.

Рисунок 2 - Квітне вишня – світ радіє

«Вечорова гармонія». Я знаходжу себе у веснянім саду. Навколо мене квітнуть прекрасні вишні. Повітря наповнюється солодким ароматом квітів. Вечоріє. Сонячне проміння поступово спадає з гілля дерев. Неймовірна туга охоплює цю місцину. Рожеві квіти темніють, наче назавжди опускаються в морок. Червоногаряче сонце догорає на небосхилі, даруючи свої останні спалахи. Разом із ним згасає день у моєму серці, а його душа закарбовується в моїй пам'яті вже назавжди. Глибока печаль охоплює мене, я опиняюсь у повній темряві.

*Кравченко О.О.**учень 4 – А класу**Іванова Н.І.,**учитель початкових класів,**Зміївського ліцею №1 ім. З.К. Слюсаренка,**місто Зміїв, Харківська область**talo4ka29i@gmail.com*

ВИДАТНІ ХУДОЖНИКИ ЗМІЇВЩИНИ

Нещодавно ми, учні 4-А класу Зміївського ліцею №1 ім. З.К. Слюсаренка, відвідали Красзнавчий музей міста Змієва. Я, особисто, був вражений тим, що наша рідна Зміївщина славна не лише своїм історичним минулим, яке сягає в тисячолітню давнину, а й величезною спадщиною, яку залишили по собі наші земляки. Особливо мене вразили художники, які жили і творили в минулому і позаминулому столітті. Вони, на мій погляд, зробили величезний внесок в скарбницю нашої національної української культури.

Рисунок 1 – С. І. Васильківський

У мене виникло бажання більше дізнатись про їх творчість, їх життєвий шлях та нагадати одноліткам їх славні імена.

Яскравий і багатоманітний світ творчості Сергія Івановича Васильківського тісно пов'язаний з нашою рідною Зміївщиною.

Починаючи з перших своїх робіт «Коробів хутір» та «По Дінцю», протягом всього життя художник зображує картини природи мого рідного краю, життя і побут простого зміївського люду. Я наче в реальній дійсності бачу село Гайдари на полотні «Весняний день в Україні», луки в селі Задінецьке, дивлячись на картину «Козаки в розвідці», і, навіть, наш старовинний міський парк на картині «Скамейка в сквері».

Рисунок 2 – «Весняний день в Україні»

Рисунок 3 – «Козаки в розвідці»

Рисунок 4 – П. О. Левченко

Справжнім співцем рідної природи був і Петро Олексійович Левченко.

Це оригінальний і неповторний майстер пейзажу. Не дивлячись на те, що проживав він у місті Харкові, багато його робіт присвячено саме чудовій природі і мальовничим краєвидам Зміївщини.

Дивлячись на картини Петра Левченка, відчуваєш світанкову прохолоду, яскраву спекотність полудня, вологу свіжість вечірнього повітря.

Рисунок 5 – «На Харківщині»

Рисунок 6 – «Блакитні тіні. Хата. Зміїв»

Трагічна доля цього талановитого художника склалась так, що моє рідне місто стало його останнім притулком. Саме тут він прожив останні роки свого життя і помер у місті Змієві.

А ось видатний художник Олександр Миколайович Висезжев наш справжній земляк, бо народився в Змієві. Природа рідної землі, мальовничі куточки нашого міста надихали художника на творчість. Він з насолодою описує краєвиди околиць Змієва. Мене особливо вразила його картина «Світанок». Життя і творчість Олександра Висезжева, на жаль, недостатньо досліджені через те, що архіви і документи, пов'язані з його ім'ям, були втрачені у роки Другої Світової війни. Хоч в пам'яті своїх земляків він живе і буде жити, як неповторний творець, який залишив нащадкам чудові пейзажі рідного краю.

Рисунок 7 –
О. М. Висезжев

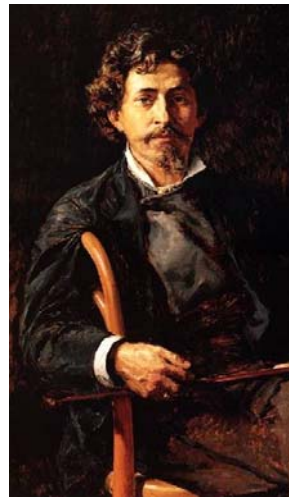

Рисунок 8 –
І. Ю. Рєпін

А хто з нас не знає ім'я
всесвітньо відомого
художника Іллі Юхимовича
Рєпіна, який народився в
місті Чугуєві. В ті часи це
був Зміївський повіт
Харківської губернії. Влітку
1877 року художник
відпочивав у селі Мохнач на
Зміївщині. Я сам
неодноразово бував у цьому
селі зі своїми батьками. Мов
зачарований дивився на

високі пагорби, вкриті лісом, на сині води Дінця, що стрімко плінуть по квітучих луках, на цілюще Суворівське джерело, яке витікає невідомо звідки і своєю красою вабить усіх, хто хоч раз завітав в цей край.

Звичайно, що великий художник не міг не замилюватися цією красою.

Рисунок 9 – води Дінця

Рисунок 10 – Суворівське джерело

А ще в музеї є експозиція, присвячена Марії Михайлівні Синяковій. Художниця народилась у місті Харкові, але доля її склалась так, що вона потрапила у село Красна Поляна, що поблизу Змієва. Саме тут вона долучилася до народної творчості, саме тут побачила зразки народного українського прикладного мистецтва, які не могли залишити цю талановиту художницю байдужою. Марія Михайлівна у своїх спогадах говорить: «Те село під Харковом, Красну Поляну, згадую як найпрекрасніший час у моїм житті. Більшу частину своїх картин там намалювала...» У село до Синякової

приїздили видатні поети, художники того часу. Тут йшли цікаві дискусії про творчість, мистецтво.

Рисунок 11 – М. М. Синякова

Це невеличке мальовниче село ввійшло в історію нашої культури, як пам'ятка славного минулого нашої країни.

Коли я йшов на екскурсію до музею, навіть не думав про те, що зможу розкрити для себе зовсім новий світ – світ яскравих і невідомих мені раніше почуттів, гордість за свій рідний край і моїх видатних земляків. Я впевнений, що для моїх однокласників ця екскурсія була теж дуже цікавою і корисною, адже ми так мало знаємо про край, де народились і живемо. Тому у мене виникло бажання зацікавити своєю роботою моїх однолітків, бо імена видатних земляків продовжують жити в нашій пам'яті.

Мене переповнюють почуття гордості за мою малу Батьківщину – Зміївщину. Обіцяю, що в майбутньому я продовжу досліджувати історію мого краю, тому що це справді дуже цікаво і корисно.

Список літератури:

1. Болгов В.В. Кто є на Харківщині: Довідниково-біографічне видання. – К., 2005. – 62 с.
2. Жінки України: Біографічний енциклопедичний словни. – К.: Фенікс, 2001. – 350 с.
3. Митці України: Енциклопедичний довідник. – К., 1992. – 116 с.
4. Художники народов СССР: Библиографический словарь. – М., 1972. – Т. 2. – 384 с.
5. Фото. – Інтернетресурси

УДК 82-3

Олейник А.М.,

ученица 4 класса

Харьковская общеобразовательная школа № 111

г. Харьков

veronikakarpenko@ukr.net

Вопросы дружбы и справедливости заставляют нас задуматься о том, как важно сохранять добрые отношения с людьми, которые нас окружают. С дружбой приходится сталкиваться в жизни каждому человеку. Когда у человека есть настоящие друзья, это сильно влияет даже на то, насколько счастливым он себя чувствует. Мне захотелось поделиться своими мыслями с помощью художественного слова и на примере небольших рассказов показать, как важно ценить дружбу.

ГОРЬКАЯ ВОДА

Было лето. Июнь. В это время конечно же очень душно и жарко.

В лесу, у реки, был расположен лагерь. Дети решили пойти в поход.

Они возвращались очень поздно вечером. Ребята посмотрели на небо и увидели, что уже начинает смеркаться.

Дети так устали, что решили устроить небольшой привал и присели у ивы. Они отдохнули и отправились дальше. Вскоре они увидели избушку. Дети очень хотели пить и решили постучать в избушку и попросить воды. Вышел старенький дедушка, а за ним - маленькая девочка.

Дети попросили воды и дедушка не отказал. Он пошёл к колодцу и набрал ведро воды.

Ребята немного отдохнули и попили воды. Пора было уже возвращаться в лагерь. Дети отправились в путь.

Вскоре Кира их остановила и сказала:

- Друзья, мы же не поблагодарили дедушку за воду! Надо вернуться. Срочно и немедленно!

Ребята покивали головами и согласились с Кирой, но лишь один Максим запротестовал:

- Слушайте, а зачем возвращаться в такую даль?! Дедушка старенький, наверняка он уже и забыл! Это очень далеко. Я не хочу и не буду идти назад только для того, чтобы просто сказать «Спасибо за воду, до свидания!».

- Максим, ты не прав! Мы люди, а не телята, нам надо вернуться! - согласился с Кирой Вася.

Все ребята, кроме Максима, развернулись и пошли назад к избушке. Максим пошёл в лагерь.

Прошло несколько дней. Максим и Вася решили прогуляться.

Мальчики отошли довольно далеко от лагеря и увидели избушку. (Да-да ту самую, которую ребята видели во время похода!). Им захотелось пить.

Максим с Васей постучали в избу. Вышел дедушка, а за ним маленькая девочка. Ребята попросили воды. Дедушка снова им не отказал. Он набрал в кадку воды и дал мальчикам.

Друзья напились и поблагодарили дедушку, но вот Васе вода показалась вкусной и сладкой, а Максиму - горькой.

Вася отправился в лагерь, а Максим ненадолго остался с дедушкой.

- Спасибо ещё раз за воду! Только мне так стыдно перед Вами.

- Почему же, мой мальчик?, - спросил дедушка.

- Мы с Вами уже виделись и я не поблагодарил Вас за воду в прошлый раз. Извините меня!

- Ничего страшного, с кем не бывает. Я прощу тебя.

- Спасибо большое! Я исправлюсь. До свидания!

- До свидания, мой мальчик.

Максим радостный побежал догонять друга. И с тех пор всегда помнил волшебные слова.

ДЕНЬ РОЖДЕНИЯ

Был четверг. Друзья Светы все были в школе: Катя, Вероника, Стас, Настя, Саша, Лиза и Богдан.

Всех друзей Света пригласила на свой День Рождения и раздала по пригластительному.

Ребята поблагодарили подругу за приглашение и пообещали прийти на её праздник.

После уроков, когда ребят назначают дежурными, Богдан отпросился на тренировку по футболу. Конечно же друзья расстроились.

Стас и Саша поведали ребятам, почему Богдан ушёл:

- Слушайте, слушайте! Богдан оказывается в эти выходные участвует в соревнованиях! – начал Саша с тревогой в голосе – Он нам даже не хотел ничего говорить, просто мы со Стасом случайно узнали.

Стас продолжил:

- Богдан сказал, что он стоит на воротах и очень волнуется. Мы подумали, что мы, его друзья, можем с ним поехать и поддержать его.

Эта идея оказалась неплохой и ребята все согласились. Но вмешалась Света:

- Как?! В эти выходные?! Я... Я... Я вас на воскресенье пригласила на свой День Рождения! А... А вы поедете на какое-то соревнование по футболу?! Вам не стыдно?! Друзьями ещё называетесь!

- Нам-то не стыдно?! Нам как раз и не должно быть стыдно! Это ты - эгоистка! Ты можешь перенести свой праздник на следующие выходные! А у Богдана соревнование никак не отменить! Света, ты меня поражаешь! Немедленно попроси у меня и у друзей прощения!- сказала Вероника.

Девочка не выдержала и покачала головой, взглянула злобно на Веронику и крикнула:

- Если я назначила на воскресенье, то будет в воскресенье!

- То есть, ты хочешь сказать, что ты не поедешь поддержать Богдана, а будешь отмечать свой праздник?! – с возмущением спросила Вероника.

Как только Света услышала это от своей лучшей подруги, у неё совсем испортилось настроение и она сказала:

- Я тебя не приглашаю на свой праздник. Ты - Не Моя Подруга!

Катя с Лизой были близнецами, поэтому они очень часто думали одинаково, а иногда и говорили одновременно:

- Как хорошо, что Богдан ушёл на тренировку и не слышит всего этого!

А Света полила цветы и сказала ребятам:

- Моё предложение остаётся в силе! Я всех вас приглашаю на свой День Рождения, в воскресенье на 12:00. Запомнили?

- Да, - сказал Саша – Запомнили!

Пятница. Света с Вероникой не разговаривали, а Стас с Сашей ничего не сказали Богдану, что произошло накануне. Уроки пролетели быстро и ребята разошлись по домам.

Суббота прошла в домашних делах и заботах.

А вот и утро воскресенья. Свете родители подарили планшет и альбом с фломастерами.

Света с нетерпением ждала, когда же придут её друзья.

А вот уже и 12:00, а друзей нет. Расстроенная Света спросила:

- Мама, а где друзья?! Почему они не идут?

Ну конечно же мама не могла ответить на такие вопросы и сама спросила:

- А кто будет на твоей вечеринке?

- Стас, Саша, Лиза, Настя и Катя. Богдан на соревнование по футболу уехал, а с Вероникой я поссорилась...

Мама сказала:

- Не переживай! У меня в детстве тоже была лучшая подружка Варя и ты себе представить не можешь, сколько раз мы ссорились!

- Да-да я знаю, но...

Тут раздался дверной звонок и Света не успела договорить. Девочка подумала, что это её друзья, но это оказались мамины гости. Они просто завалили Свету подарками и все сели за взрослый стол.

13:40, а ребят нет! 14:25 - друзья не пришли! 15:00, а друзей нет! Уже Свету ничего не могло развеселить, кроме друзей... Она даже новый планшет, о котором так мечтала, закинула....

17:10 и друзей нет!!! Тогда девочка поняла, что друзья поехали на соревнование, для того чтобы поддержать Богдана!....

Света вдруг открыла глаза, села на кровати и посмотрела вокруг. Девочка взглянула на календарь и Не смогла сдержать слёз радости. Всё, что с ней произошло – было всего лишь сном, а значит – можно ещё всё исправить!

Света перенесла дату празднования своего Дня Рождения на следующие выходные. В воскресенье все друзья поехали вместе с Богданом на соревнования. Богдан чувствовал поддержку друзей и не пропустил ни одного гола, и его команда одержала победу.

А Светлане ребята подарили большой букет цветов и пообещали, что следующее воскресенье проведут с ней.

УДК 82-1

Омельченко Л.О.

учениця 4-Б класу

Пивоваренко Я.Р.

учень 4-Б класу

Регуліч Л.В.

учитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії

Радомишльський ліцей №1 ім. Т.Г. Шевченка

м. Радомишль, обл. Житомирська

ОСІНЬ

Наша осінь жовтокрила

І розкішна, і красива.

Нам дари свої дає,

Лиш тепло собі бере.

Вона листя із дерев

Скрізь порозкидала.

Птахи в вирій полетіли,

Тихо в лісі стало.

Сірий зайчик замінив

Свою сіру шубку.
Люди гріються в будинках,
Топлять вони грубки.

У барлозі спить ведмідь,
Борсучок, і їжачок.
Білка скаче по сосні,
Їсть горішечки смачні.

ЗИМА

Вже прийшла до нас зима,
Хоч і снігу ще нема.
Та люті морози,
Вже в нас на порозі.

Вкриє снігом все вона –
І хати, й дерева.
Впаде ковдрою в поля,
Снігом вкриється земля.

Люди вдягнуться в шубки,
Вдягнуть рукавички.
Діти грають у сніжки,
Червоніють личка.
Зимонько, ти біла
Нас розвеселила.

Омельченко Л.О.

ВЕЧІР

Тільки сонечко сяде за гори – наступає вечір. Небо вдягає темну хустину, вкриту зірочками. Жовтим човником по небу пропливає золотий місяць. Все засинає. Тільки вечірня Фея не спить. Вона розповідає маленьким діточкам сни радісні й бадьорі: про квіти і блискучі зорі.

Пивоваренко Я.Р.

УДК 82-1

Стасовський Я.В.

учень 4 – Б класу

Стасовська Н.Я.

вчитель початкових класів

КЗ НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – дошкільний навчальний заклад «Еврика»

Кам'янської міської ради

stasovska_natalia@ukr.net

ДЕ Ж, ВЕСНО, ТИ ЗАБАРИЛАСЬ?

Де ж ти, весно, забарилась?
У якому краї?

Я на тебе так чекаю,
З вікон виглядаю!
Зиму – подружку сувору –
Чом не проводиєш?
Уже й квітень на порозі,
А ти десь блукаєш.
Пташки з півдня повернулись,
Теж тепла чекають,
Цвірінькають співають дзвінко,
Сонце закликають.
І рослини невеселі,
Бо ж тебе немає,
Вдень їх снігом припорошить -
Вночі замерзають.
Ой, не будемо сумувати,
Трохи зачекаю.
Прийде весна-чарівниця -
Пісню заспіваю.
Люди, пташки і рослини –
Все навкруг зрадіє!
Бо їх щире сонечко,
Лагідно зігріє!
Ой, недовго залишилось,
Весноньку чекати.
А там уже і літечко
Будем виглядати!

УДК 82-1

Сухий В.І
учень 11-Б класу
Євдокименко Л.М
учитель-методист
Рівненської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №13
м. Рівне
crazi338@gmail.com

МАКОВА СПОВІДЬ
Маки сняться мамі рідній,
Ніжно струшують сльозу
Через горе, через спомин
Ніч народжує зорю.

Лжесвітанок дів намисто,
Звів нанівець маків цвіт
Ніч сховала дивне дійство,
Смерть закрила білий світ.

Світе Божий, світе милий,
Дай поглянути ще раз
В очі добрі, в очі сина,
Маки хай цвітуть весь час!

Може, маки, ви не квітніть?!
Не накликайте біду?
Не цікавтесь ясным вітром,
Не тривожте сон-траву

Маки стиглі, колишіться,
Заколисуйте вогонь,
Щоб хлопчина з бою вийшов
Не обпік важких долонь.

Плаче мати, гірко стогне,
Долю кличе, Бога зве,
Маки, мабуть, насміхались,
Зупинився час, не йде.

Болю сила невимовна,
Маком серденько горить,

Полум'янить гірко сонце,
З горя хоче не світить.

Не зарадить жалю жінки,
Не засвітить маків шлях,
Бо наснилось мамі поле
Й син, розтерзаний в боях.

«Сину, сину»,- кличе тихо,
Мак тріпочеться в косях,
Біля поля стогін свище,
В груди сина вбитий цвяк.

Маки, маки, ви не знали,
Як закрити смерті путь:
Перестріли б і зв'язали,
Щоб мир і щастя повернуть.

Маки, маки, ви стрічайте,
Насолоди млосний дух,
Перешіптуйтеся, вітайте
Життя вічне й вічний рух.

*Таїбова Д., Луковецька П., Панченко В., Білан М.,
Топалов А., Гусєв Б., Резнік І., Скляр І., Ігошина А.,
Крятов Д., Кабанов Н., Дегтяренко Т.*

учні 1-А класу

Тихонов Є.

учень 8-А класу

Калієвська Н.М.

вчитель початкових класів, вчитель I кваліфікаційної категорії

Криворізький навчально-виховний комплекс №128

м. Кривий Ріг

natalikorolyok@gmail.com

РІЧКА

Під час вивчення предмету навколишній світ, учні мого класу вперше почали самостійно писати вірші. До вашої уваги збірка віршів на тему «Річка», які діти читали нам на уроці.

Тече, тече ріка

Тече, тече ріка,
а в ній карась пливе.
І хвилями накрило
малого карася.

Таїбова Дар'я

Кривий Ріг

Я люблю Кривий Ріг –
Працьовитий, великий.
Його шахти, заводи,
Лабіринти доріг.

Луковецька Поліна

Між крутими берегами

Між крутими берегами
котить хвилю річка.
В ній купався сивий вечір,
і чорнява нічка.

Панченко Вікторія

Гарно розважаємось

Ми пірнули в річку.
Тепла в ній водичка.
Знай собі купаємось.
Гарно розважаємось!

Білан Максим

Невеличка річка

Тече річка невеличка,
Схочу-перескочу.
Швидка, цілюща, гарна.
Люблю її недарма!

Сокол Кіра

Річка блакитна
Річка – блакитна,
Водичка – швидка.
Річка – невеличка,
Водиця – годиця.
Хвилі – милі,
Ріка – мілка.

Топалов Артем

Інгулець
Наша річка Інгулець,
Хто скупався- молодець!

Гусєв Богдан

Наша річка
Наша річка – невеличка.
В ній тече водичка.
Вона мілка і рідка.
Наша річка, наша рідна.

Резник Іван

Мілка, але швидка
У нас річка невеличка,
прохолодна в ній водичка.
Вона мілка, але швидка.
Дуже рідна і м'яка.
Має назву Інгульця.

Скляр Іван

Синюха
Моя Синюха чиста,
прозора і швидка.
А сині її хвилі
то неначе небеса.
Синюха річка гарна,
не зіпсована краса.

Ігошина Аліна

А ці вірші діти написали про своє рідне місто. Завдання було за першим рядком скласти вірш про своє рідне місто.

Кривий Ріг
Я люблю своє місто прекрасне.
Народився я тут і живу.
Є в цьому місті кар'єри багаті,
І на мапі воно схоже на ріг.
Так, звичайно всі ви впізнали -
Це улюблений наш Кривий Ріг.

Крятов Денис

Краще місто
Я люблю своє місто -
воно краще в країні.

Народився я в ньому
і живу в Україні.

Гусєв Богдан

Найдовше місто
Я люблю своє місто –
Кривий Ріг,
бо воно найдовше з усіх.

Дегтяренко Тимофій

Моє місто
Я люблю своє місто –
в ньому я народився.
Тут я в школу пішов,
Нових друзів знайшов.

Кабанов Нікіта

Характеристикою етичних цінностей особи є персональні чесноти, які вважаються морально добрими і, таким чином, оцінюються як основа моральних законів, принципів і цінностей.

Вірш-роздум про людські чесноти.

Ми всі бажаємо добра
Роби добро, добром озветься.
З цим гаслом легше всім живеться.
Ми ж бо всі люди, жителі Землі,
Дорослі, підлітки, малі
Ми всі бажаємо добра,
Свободи, миру і тепла.
Не будем підлості робити
Щоб серце чесності відкрити!
Порядність, вірність і турбота-
Це гідні правильні чесноти.
Давайте будимо дружити
І в злагоді ми зможемо жити.

Тихонов Євгеній

УДК 83-32

Товмач В.В.
учениця
Бондар В.М.
вчитель

*Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №41
м. Кривий Ріг*

ПЕКУЧИЙ БІЛЬ БАБИНОГО ЛІТА

Є в природі дивовижна пора, яка прозорим серпанком покриває ледь помітну межу між літом та зимою. Все здається як і раніше: високе світло-синє небо, білі пухнасті хмарки і тепло. Але якщо придивитися, то небо стало майже прозорим та ще більш високим, пухнасті хмари чомусь нагадують

снігові кучугури, і зовсім не так гріє прощальне тепло літа. А ще скрізь чудернацьке мереживо-павутиння, яке вправно плетуть невтомні майстри. Його можна побачити на землі, на куцах і деревах, біля господарських будівель та сільських хатинок. Яків дуже любив бабине літо. Йому подобалося спостерігати як відважні павучки разом зі своїми вітрильниками-мереживами просто пливуть у повітрі. В дитинстві на його питання, навіщо і куди вони летять, батько відповідав, щоб перезимувати в теплих краях, а мама тільки посміхалася. Яків пам'ятав як тоді йому хотілося полетіти разом з ними в теплі краї, такі далекі та таємничі. А ще йому подобалося ходити до школи в пору бабиного літа, парусинові туфлі через плече, босоніж майже три кілометри до села Пологи. Школа... Тепер він до неї ходить. Його роздуми несподівано перервали.

- Яшко, давай трішки перепочинемо, - почувся голос Василька.

- Гаразд, бо додому шлях неблизький, - погодився Яків.

Хлопчаки полягали горілиць серед поля. Жовтень видався напрочуд теплим. Майже літній вітер шелестів пожовклим листям кукурудзи. Високе синє небо, білі пухнасті хмари, терпкий запах полину та безмежний степовий край – такою була картинка Якового дитинства.

Невелике село Агдус, що ніби сховалося серед безмежних степів на межі Херсонщини та Дніпропетровщини, спочатку було єврейським поселенням. Згодом тут знайшлось місце і для українських сімей. Агдус із сусіднім селом Пологи входили до складу колгоспу «Червоний партизан». Мешканці цих сіл завзято працювали, виховували дітей, раділи життю. Так вже повелось, що все робили разом, спільно: і в горі, і в radoщах. Свята - радянські та єврейські, святкували в місцевому клубі, співали пісень, щиро раділи відкриттю нової школи...

Хід думок Якова обірвало гудіння - високо в небі з'явилися літаки з чорними хрестами на крилах. Вони летіли на схід. Війна... Це слово змінило повністю все життя мирних хліборобів. Спочатку пішли до війська майже всі чоловіки, серед них і батько Якова. Від нього прийшов лише один лист і більше жодної звістки. Але сім'я продовжувала жити з надією на те, що він живий, просто не має можливості відправити фронтового трикутничка. Зникли сміх та веселощі в селі. Фаїна, мати Якова, вважалась гарною кравчиною. Якщо раніше до неї приходили, щоб вона пошила гарну обновку, то тепер на старенькій швейній машині «Зінгер» Фаня, як її звали сусіди, перелицьовувала, перешивала одяг дорослих для дітлахів. Сусіди віддячували хто чим міг. Хоч Якова, дванадцятилітнього хлопчину, вже чекали друзі та вигадки нових пригод, він інколи затримувався вдома, прислухаючись до розмов дорослих.

Новини ставали все тривожнішими: про те, що з боями відступила Червона армія, що вивозять обладнання заводів на схід країни, що німці прорвались до Дніпра. Остання новина вдарила мов обухом: німці вже у Кривому Розі, місто здали без бою. Так це майже поруч! Мати на нього сварилась, щоб не слухав чужі розмови.

Хлопчаки Агдусу влітку часто бігали до залізничного насипу. Біля нього росли такі смачні жерделі. Батько розповідав Якову, що колись це була справжня залізниця з паровозами та вагонами, що курсували між станцією

Апостолове та повітовим містечком Широке. Під час громадянської війни спочатку зняли залізні рейки, потім зникли і шпали. В ясну днину, видершись на високий залізничний насип, можна було побачити темно-сірі клуби диму від «Кривоворіжсталі». Тому Яків знав, що там місто Кривий Ріг, де мешкає його тітка Роза.

Найкращим приятелем хлопця був Василь Шешко, який жив по сусідству. Добре Яків знав і його батьків. Тітка Фрося частенько заходила до Фаїни, щоб порадувати своїх доньок обновками, а дядько Тиміш став допомагати по господарству, коли батько пішов на війну. Яків згадав змарніле обличчя дядька Тимоша, який розповідав про першу зустріч з німцями. Людей зібрали біля будівлі колишньої контори. Офіцер через перекладача повідомив, що віднині всі повинні старанно працювати на користь Третього рейху, доблесні війська якого принесли визволення від більшовицького ярма. Зібраний врожай німці вивезли повністю. У село іноді навідувались поліцаї, шукали червоноармійців та комуністів, били нагайками, іноді навіть стріляли по тих, хто ходив на «збірки». Так називали односельчани заняття, коли на полі, на якому вже зібрали врожай, з'являлися дітлахи та дорослі, щоб підібрати те, що залишилось. Це було небезпечно, але щось потрібно було заготовити на зиму, інакше не вижити. Сьогодні хлопці зайшли далеко, бо на полях навколо села нічого не залишилося, жодного колосочка.

- Я вас шукав, а вони осьдечки розляглися, - дещо ображено сказав Андрій, ще один приятель Якова.

Тепер, коли всі зібралися, можна йти додому. Яків гордо крокував польовою дорогою. Босі ноги підлітка занурювалися в товсту теплу пилюку. Подрібнений чорнозем проривався крізь пальці, обмальовував обриси підошви, і хлопчина з задоволенням робив своєрідні фонтанчики. Йому завжди подобалося цим займатись, але сьогодні більше радості було у нього від результату вилазки - «на збірки».

Приємно та важко погойдувалася полотняна торбина, перекинута через плече. Там неоціненний скарб: півтора десятка качанів кукурудзи і три голівки соняшників. Непосидючі горобці знайшли їх раніше та встигли подзьобати, але зернят вистачить і для них з мамою.

Позаду почувся веселий сміх. Яків оглянувся назад, два його приятелі, Василь та Андрій, так само як і він, заповзято, тупцювали по пилюці, обганяли один одного, здіймаючи куряву.

Яків посміхнувся їхнім витівкам і пішов вперед. В повітрі повільно і велично пропливало павутиння бабиного літа. На обрії зеленіли вишневі та яблуневі сади, якими так славився Агдус.

Поблизу села друзі розділилися, попередньо домовившись, що нічого не будуть розповідати батькам про свою мандрівку. Андрій повернув ліворуч, а Яків та Василь подалися вправо. Вони пішли через город, нібито щось там робили, потім заховали свою здобич у клуні. Дядька Тимоша, тітки Фросі та трьох сестер Василя не було ні в хаті, ні у дворі. Визирнувши через тин, хлопці побачили юрбу народу. Цікаво, чого вони там зібрались?

- А що це ви тут робите? А ну йдіть сюди! - несподівано пролунав неприємний скрипучий голос. За спинами хлопців невідомо звідки з'явилися двоє поліцаїв з білими пов'язками на руках.

- Зачекай-но. А ви чиї? Де ваші батьки? Як їх звати? - обізвався другий поліцай.

- А он наш батько стоїть. Тиміш Шешко. Його всі тут знають, - вирвалося у Василька.

- Зараз ми це і з'ясуємо.

Вхопивши хлопців за одяг, поліцаї майже потягли їх до натовпу людей.

- Хто тут Шешко? А ну підійди сюди.

- Я – Тиміш Шешко, - відповів батько Василя, що відокремився від натовпу, кульгаючи на ліву ногу.

- Це твої харцизяки?

- Мої, а чиї ж інші? От бісові діти, скільки вам казати, щоб не валандалися по селу без діла!

- Та провчити їх треба добряче ремінцем. Можемо допомогти, - зареготали поліцаї.

- Не треба, я сам. Так пригощу їх сьогодні гарбузовою кашею, що надовго запам'ятають.

- Забирай своїх шибайголів та йди до гурту.

Кульгава нога постійно віддавала болем, нагадувала про себе Тимошеві. Він повільно провів по ній рукою, нахилився до Якова і прошепотів: « Не знаю, що тут відбувається. Поліцаї говорять, що вас нібито переселяють, та щось не дуже віриться. Будь біля мене.» Тепла рука дядька Тимоша міцно пригорнула його до себе. І вони так і пішли до гурту. Василько вистрибцем побіг туди раніше.

Тим часом поліцаї посунули далі. Один із них ніс клунок із зав'язаної на вузли великої картої хустини. Ноша була важкою, бо чоловіча часто перекладав її із однієї руки в іншу. Яків подумав, що така ж хустина є улюбленою у його матері, це був батьків подарунок. Незрозуміла тривога чомусь закрадалася в душу Якова.

Тим часом на вулиці припишклого села сформували колону євреїв. В шеренгу по чотири поставили дорослих. Витягнувши шию, Яків намагався розгледіти між спинами людей. Чи є в цій колоні його мама? Спочатку він її не бачив. Він чув розмови про німців, але сьогодні вперше так близько їх бачив. Високі, в чорній військовій формі, з кам'яними обличчями, схожі на похмурих чорних граків, вони незворушно спостерігали за тим, як метушаться поліцаї, вирівнюючи ряди колони. Яків нарешті побачив маму. Він впізнав би її одразу серед тисяч інших жінок, її кучеряве шовкове волосся, великі карі очі, лагідну посмішку. Вона теж очима шукала його, він знав це напевно. Їхні погляди зустрілися на мить, але вона не подала виду, розуміючи чим це може обернутися для сина. Він хотів вигукнути: «Мамо!» Але, зрозумівши його наміри, вона притулила палець до вуст, і заперечливо похитала головою. Дядько Тиміш ще міцніше пригортав хлопця і повторював дуже тихо: «Яшо, синку, туди не можна». Більше він її не бачив, бо між ними виросла кремезна фігура німецького автоматника. Далі по вулиці стояли гарби – величезні вози,

в яких раніше перевозили снопи з поля або сіно. Воли, сумирні домашні тварини, позирали навколо темно-синіми очима, нічого не розуміючи. Старих німеччин людей, маленьких дітей штовхали, стусанами заганяли до возів. Жінки у натовпі не стрималися і розплакались. Поліцаї, мов шуліки, кидалися до них з криками та погрозами, що їх теж можуть поставити у «жидівську колону», якщо не замовкнуть. А потім почалось ще страшніше. Немовлят, які ще не навчились ходити, просто кидали в сторону гарб. Когось із малечі дорослим вдавалось зловити на льоту, а хтось просто падав на землю. Німці та поліцаї забороняли їх піднімати, навпаки – підгортали ближче до коліс. А потім... Потім колона рушила, поїхали гарби... Крики, плач, лемент дітей, здавалось, заповнили собою все. Враз ніби тяжко зітхнуло і одночасно зойкнуло все: люди, білі хатинки, дерева, земля, небо.

Яків нічого не розумів. Його очі були повні сухих сліз, а голос мовчки волав до всього світу: «Що відбувається?! Як можуть чинити так люди?! А чи люди вони взагалі?! Чому не розкололась земля та не згасло сонце?!»

Він не пам'ятав, як опинився в хаті дядька Тимоша, як його співчутливо гладила по плечу тітка Фрося, не відповідав на запитання дівчаток, не дослухався до слів Василя.

Підкралась ніч тривожна та моторошно німа. Жодного звуку в селі, собаки і ті мовчали, тиша як на цвинтарі. Довго вовтузились на печі й нарешті солодко засопіли сестрички Василька, тільки вони змогли заснути цієї ночі. Тяжко зітхала та схлипувала тітка Фрося на дерев'яному ліжку у кутку. Її чоловік залишився сидіти біля столу, потім піднімався, ходив по кімнаті, знову сідав.

Хлопцям постелили на лавках, але сон до них не йшов зовсім. Василь пошепки розповідав що на власні очі бачив, як маленька дитинка замотана в пелюшки покотилася з пагорбу. Він не знав, чи сама вона випала через широкі отвори гарби, чи це зробили навмисно, щоб врятувати дитинча. Скориставшись тим, що нікого з чужих не було поруч, тітка Вірка Каленичка швидко схопила дитину, заховала її під широкою кофтиною й пірнула в натовп. Якраз в цю хвилину з'явилися поліцаї, продовжуючи свою жахливу роботу.

Тітку Вірку, огрядну сильну жінку, завжди ставили на кінну жатку. Яків з іншим хлопцями не раз бачив на колгоспному полі як вона працювала: підхоплювала руками збіжжя і скидала на стерню, за нею йшли жінки та дівчата, які зв'язували перевеслом зрізане колосся. Здавалось, вона ніколи не втомлювалася. Коли бачила, що за нею не встигають, зупиняла жатку, допомагала іншим, а потім поверталася до своєї основної праці. Жила вона сама, дітей у неї не було. Яків та його приятелі вважали, що вона дітей не любить взагалі. Чому? Хто ж бо винуватий, що саме на межі її городу росла величезна розлога шовковиця з великими солодкими, як мед, білими плодами. І звичайно туди збиралася юрба дітлахів. Тітка Вірка, коли чула як тріщали гілки деревини, вибігала на город і завжди піднімала такий лемент, що було чути на іншому кутку села. Обіцяла відшмагати жаливою-кропивою, пожалітись батькам тому, що вона не хоче бути винуватою, якщо діти ламають собі руки або ноги, тому, що топчуться по городині та ламають гілки шовковиці. Дітлашня, мов горобці, злітала вниз на бідолашний город, а через день чи два все повторювалося знову.

- Ти уявляєш, дитину врятувала злюща та горласта тітка Каленичка. Виходить, що насправді вона зовсім не зла, - сказав Василь.

Яків нічого не відповів. Він мовчки дивився на темну стелю і напружено думав, що ж тепер робити. Ніби читаючи його думки, Василь говорив про те, що батьки вирішили залишити Яшу у себе і він цьому дуже радий.

Хлопець так і не стулив повік, але він напевно знав, що буде робити далі. Під ранок задрімав Василько. Його батьки пішли поратись по господарству. Яків спробував піднятися тихцем, щоб не розбудити приятеля, але той відразу прокинувся.

- Ти це куди зібрався?

- Я піду, я не можу тут залишитись.

У хату зайшов дядько Тиміш.

- Яшо, залишайся жити у нас. Як у народі кажуть, де четверо діток, там і п'ять поміститься. Маю надію, що нелюди більше тут не з'являться. Про всяк випадок зробимо схованку для тебе.

- Дякую, ні. Я все вирішив, йтиму до тітки в Кривий Ріг. Я лише хочу наостанок поглянути на нашу домівку, та чомусь сам не можу.

Дядько Тиміш розуміюче кивнув головою. Вони пішли вдвох, а Василько побіг попередити маму, щоб приготувала сніданок та харчі на дорогу.

В кімнатах панував повний безлад: все розкидано і потрощено. Дверцята шафи відкриті, полиці порожні, зникли гарний новий одяг і мамина улюблена хустка. Яків почав шукати серед перевернутих речей фотоальбом, але так і не знайшов. А він хотів взяти з собою тільки одну сімейну фотографію, яку зробили минулого літа, коли гостювали у Кривому Розі. В сусідній маленькій кімнатці біля вікна завжди працювала його мама. Залізну швейну машинку не розбили, її просто скинули додолю. Яків зробив крок, щоб поставити все на місце, і під ногою відчув щось невелике та кругле. Це був коточок червоних ниток, який ще вчора зранку тримала в руках його мама. Він міцно стиснув коточок, що аж побіліли пальці, і притиснув до грудей. У нього на очах забриніли сльози. Яків витирав їх кулаком, а вони по-зрадницьки з'являлися знову і знову. Крутнувши головою, він прожогом вибіг з хати.

Випивши кухоль молока з окрайцем сірого хлібу, Яків почав збиратися в далеку мандрівку. Тітка Фрося сходила до них додому, збрала в невеликий клунок його стару одежину та взуванку, в іншому клунку були харчі на дорогу. Його обійняли дядько Тиміш і Василько. Тітка Фрося пригорнула до себе, потім перехрестила його і промовила: «Хай тобі Бог допомагає! Синочку, залишайся живим!»

Василь впросив батьків, щоб дозволили провести Яшу до залізничного насипу. Там друзі й попрощались.

- Це тобі на згадку про мене, - прошепотів Василь, щось витягнувши з кишені, поклав на долоню Якова і міцно затис пальці друга в кулак.

Потім навіть не пішов, а побіг до села, не оглядаючись назад. Яків дивився йому вслід і відчував на своїй долоні щось металеве. Відкривши кулак, Яша побачив, що Василько подарував маленький складаний ніжик - найцінніше, що в нього було.

Хоч йому дуже кортіло пити, він не пішов до Шутівської криниці серед толоки біля села Водяного, це було єдине джерело місцевості, в якому вода не мала гіркого чи солонуватого присмаку(все це знав він з розповідей батька). Здалеку почувся шум моторів машин, він встиг підбігти до тернових кущів і прожогом впав на пожовтілу траву відразу. Зелені вкриті брезентом вантажівки під'їхали до «журавля». Яків розумів, що його не побачили, але, про всяк випадок, вирішив перечекаати. Як добре, що серед степу є тернові зарослі. Тоненькі колючі гілки з дрібненькими зеленими листочками були рясно вкриті темно-синіми ягодами з сизим відтінком. На тлі синього неба виділялася блискуча срібляста павутина, яка гарно поєднувала між собою гілочки. Раніше б Яків обережно зняв би мереживо павучка і підкинув догори, хай собі мандрує далі, але зараз не до забавок. Почувся шум машин, що поїхали далі. Яша почекав ще, зірвав десяток тернин і вирушив далі. Потім була виснажлива дорога до Кривого Рогу: подалі від сіл, степами, балками, вздовж колючих терників. Терен зазвичай можна їсти після перших морозів, тому зараз на смак ягоди були і гіркі, і терпкі, і кислі. Яків відпочивав мало, бо поспішав, а ще більше боявся заснути від втоми посеред поля, тому, *кривлячись, жував несмачні ягоди*. А ще згадував Єфима, сина тітки Розі, який минулого року познайомив зі своїми друзями. Всі вони були одного поля ягоди: замурзані, босі, зовсім небагаті, але безтурботні та пустотливі. Заможні однолітки дещо з презирством називали їх шпаною чорногорською, а вони з гордістю носили це прізвисько. Найбільше Яків тоді здружився з Петром з вірменської родини Веропотвелян, що мешкала в сусідньому під'їзді.

Про незвичайну родину, яка поселилася в Кривому Розі, розповідала тітка Роза. Їх було репресовано як «ворогів народу» і відправлено до Сибіру, там помер їхній 9-річний син. Після цієї розповіді Якову стало зрозуміло, чому у молодої жінки були сиві пасма волосся і, здавалося, в її очах назавжди поселився сум. Спочатку із заслання повернулася Варсенік (але згодом її всі стали називати Вероніка Петрівна) з дітьми.

Їх примусили їхати до Кривого Рогу. Через декілька років відпустили і Ніко, більше того, виявилося, що звинувачення було помилковим, але повернутися у Вірменію їм не дозволили. Потім життя почало налагоджуватися. Микола Осипович, так його називали, влаштувався експедитором на хлібзавод. Але одного разу він підписав фальшиву накладну квитанцію, яку йому підсунули аферисти. В результаті потрібно було повернути величезну суму грошей. Родина економила на всьому: продуктах харчування, на новому одязі. А сусіди по можливості підгодовували дітей. В одній із кімнат постійно горіло світло. Вероніка Петрівна в той час майже не спала: за ніч вона встигала вив'язати два берети. В'язані вироби були дуже гарними, тому проблеми з покупцями не було. Так їм вдалося виплатити борг.

Тітка Роза ще розповідала родичам, що Кривий Ріг - місто взагалі не дуже велике, просто навколо нього скрізь були рудники, а поруч виникали поселення робітників. Лише надвечір Яша дістався до Аллахівки, одного з таких рудничних селищ. Зовсім близько Чорногорка, але сил йти далі не було зовсім. Свинцева втома майже звалила його з ніг. Він згадав, що минулого літа чорногорська шпана тут побувала, обравши порожню хатину собі за штаб. Яків

в сутінках знайшов цю будівлю. На щастя, там ніхто не жив. Він виліз на горище, вмовстився на лежанку і майже відразу провалився в сон, міцно тримаючи в руці мамин коточок ниток.

Уві сні Яків побачив маму, очі її були повиті смутком і вона не посміхалась. Він простягнув до неї руки, вигукнув: «Мамо!» і прокинувся. Через щілини солом'яного даху пробивалося яскраве сонячне світло.

Ця хатина недарма використовувалась як штаб, бо вона стояла на пагорбі, з якого було видно все навкруги. Ліворуч – залізнична станція «Червона», за нею металургійний завод, а праворуч за селищем були шурфи шахт. Чорногорська шпана частенько заглядала до отворів неробочих шурфів, кидала туди камінці і вела відлік часу, коли камінець впаде на дно.

Почувся незрозумілий шум. Яків зробив більший отвір у соломі та завмер. З вулиці Степової, що за Аллахівкою, повертала колона людей в оточенні поліцейських, німецьких солдат з автоматами, деякі тримали за повідки вівчарок. Відразу почалася метушня та крики людей, поліцейські палками та нагайками наводили порядок. Колона підходила все ближче. Жінки, старі люди, підлітки. Дехто продовжував нести свої речі, а хтось просто лишав їх прямо на ґрунтовій дорозі, якою вони йшли. Багато дорослих несли на руках маленьких дітей.

Яків звернув увагу на худеньку дівчинку років п'яти, яку тримала за руку старенька худенька бабуса. Дівчина постійно тримала кулачки біля очей, мабуть, плакала і не хотіла йти далі. Бабуса зупинилася і відразу отримала стусана від німецького солдата. Дівчинку взяв на руки високий чоловік з рудим волоссям. Яків впізнав його, це був Льова - барабанщик духового оркестру, що грав на естрадному майданчику між сеансами біля кінотеатру «Чарі». Про нього з захопленням розповідала Софа, донька тітки Рози. Втім, ним захоплювались всі, хто хоч раз бачив його під час виступу. Потрібно було бачити, як віртуозно, підкидаючи у повітрі палички, завжди усміхнений Льова, справжній чарівник, їх ловив, і весь оркестр змінював темп музики: то прискорювався, то уповільнювався...

Яків не міг поворухнутися, продовжував відшукувати знайомі обличчя. Він раніше десь бачив цього невисокого дрібненького чоловіка, пустий рукав його пальто був закладений за пояс. Це ж власник булочної на Поштовій вулиці, пахощі якої линули аж до будинку тітки Рози. Там завжди було людно, тому що готували дуже смачні булочки і можна було поспілкуватися з його доньками Генькою, Бертою та Сонею. Невже це вони йдуть з ним поруч? Вони зовсім не схожі на тих веселих дівчат, що допомагали батькові продавати випічку.

А цього старенького чоловіка Яків не бачив раніше. Він звернув на нього увагу, тому що він йшов в оточенні дітей, пригортаючи до грудей футляр зі скрипкою.

Погляд Якова виокремив серед колони ще одну помітну постать. Так, це жебрак Зяма Московський, єврей з вусиками як у Чарлі Чапліна. В будь-яку пору року, як розповідав Єфим, він ходив у довгій кавалерійській шинелі, босі ноги замотані ганчір'ям, з плечей на мотузках звисали дві старі корзини. На поясі брязкотіли мідний чайник та жерстяні банки. Минулого літа Яків з

іншими представниками чорногорської шпани бігали біля нього з криками: «Зяма! Зяма!» А він не звертав на них ніякої уваги. Він жив з милостині, але ніколи не брав більше 5 копійок. Якщо йому подавали більше, то він завжди давав здачу. Хоч зазвичай грошей давали дріб'язок, в основному Зямі давали їжу.

Колона приречених жінок, дітей та старих людей йшла в повній тиші. І лише Зяма весело побрязкував банками, не розуміючи що відбувається. Він просто радів, що біля нього так багато людей.

Яків перебіг на інший бік горища. Перших людей підвели до шурфу шахти № 5. Звідти вітер доніс шум голосів приречених людей та кулеметні черги. Тут відбувався такий же страшний злочин, що і в його рідному селі.

Йдучи до міста, Яків був переконаний, що тут зможе знайти захист та допомогу. Тепер потрібно швидко діяти і попередити родичів про небезпеку.

Він швидко спустився вниз, подивився, чи немає поблизу поліцаїв чи німців, і чимдуж помчав на Чорногорку. Затоплений рудник, в якому вони купалися з Єфимом та Петром, залишився позаду. Ледь помітна стежина серед високих бур'янів - єдина можливість швидко потрапити до будинку тітки. Потрібно ще пройти невелику вулицю. Яків притискався ближче до будівель, намагаючись злитися з ними, стати непримітним. На перший погляд, все як і раніше, нічого не змінилося. Але місто було іншим, якимсь непривітним, навіть ворожим.

Нарешті знайомий будинок, під'їзд... Яків постукав у двері тітчиної квартири спочатку тихо, потім голосніше. Ніхто не відповідав. Цього не може бути, бабуса Циля, у якої боліли ноги, завжди була вдома. Яків сів на східцях і схопився за голову. Відповіді було дві: або вони виїхали з міста, або... Він розумів, що залишатись тут не можна. Хлопець пішов до входних дверей і зустрівся там з огрядною жінкою, яка почала лементувати: «Немає життя від таких, як ти. Чого тут шастаєте?». Потім подивилася й улесливо запитала: «А хто ти такий? Я тебе звідкись знаю. А до кого ти приходив?»

Хлопець не відповів нічого і вибіг у двір. Він не знав, що робити, куди йти. До двору в ці хвилини входили жінка і хлопець. Яків упізнав їх - це був його приятель Петро та його мати. Зрозумівши ситуацію, Вероніка Петрівна швидко з хлопцями пішла до своєї квартири. Спочатку нагріла води для Яші, щоб помився, потім дала чистий одяг. Дітей посадили їсти. Коли Петро повідомив, що у них на постої німецький офіцер із австрійського Зальцбургу, якого звали Отто, обличчя Якова побіліло з жаху. Вероніка Петрівна заспокоїла Яшу, що офіцер у відрядженні, а за цей час вони щось придумають з чоловіком.

Тим часом відкрились входні двері, на порозі стояв офіцер у польовій формі сіро-зеленого кольору. Це був Отто Ляйнер. Він побачив гостя, мовчки сів до столу обідати. Так само мовчки вийшов до іншої кімнати, де відпочивав.

Батьки Петра з деяким полегшенням зітхнули, хоч впевненості в майбутніх діях постояльця в них теж не було. Вони розповіли Яші про оголошення в Кривому Розі про те, що всі жиди будуть переселені до іншого місця. Багато хто з євреїв цій новині повірив, зібравши речі, з'являлись на пункт збору. Інших, як родину тітки Рози, силою змушували покидати свої

домівки. Що з ними сталося далі Ніко та Вероніка не говорили, Яків це вже знав.

Хлопчина не виходив з кімнати, занурений в свої думки. Він вже бачив німців і те, що вони робили в Агдусі, біля шурфу шахти. Всі німці однакові, цей теж такий самий, хоч колір форми інший. Втікати ?! Куди? Як це можна зробити, коли кімната Отто біля вхідних дверей? Мабуть, не потрібно було йти в Кривий Ріг, а залишився б у родині Василька.

За вечерею ситуація повторилася: Отто мовчки сів вечеряти, не задавши жодного питання. Після вечері Яків знову заховався в кімнаті, хоч Петро умовляв залишитися в вітальні, щоб Яків побачив як будуть грати на піаніно в чотири руки. Раптом залунали звуки музики. Це було несподівано для Якова. Він трохи відчинив двері і побачив за піаніно старшу сестру Петра Таню і поруч з нею грав... німецький офіцер з напівприкритими очима. Його довгі тонкі пальці ніби пурхали над клавішами музичного інструменту. Від нього не відставала і дівчина. Яків пильно вдивлявся в обличчя офіцера, на вустах якого була посмішка... Він не був схожий на «чорних круків» Агдуса, але він все одно ворог... Лагідна гарна мелодія нагадала Яші про минуле мирне життя, від цього у нього знову з'явилися сльози на очах.

Наступний ранок всі чекали з тривогою та надією. Отто поїхав, але куди. У своїх справах чи може повідомити про єврейського хлопчика? Яків збирався покинути оселю, як прийшла Вероніка Петрівна і сказала, що виходити на вулицю небезпечно, поліцаї та німці зупиняють на вулицях людей, розпитують за євреїв, яким може де вдалося сховатися. Крім того, їй не дуже подобається жінка з недобрим поглядом, яка живе по сусідству. З самого ранку вона без діла сновигає в їхньому дворі, пильно вдивляючись у вікна. Яша відчув тривогу, він підійшов і обережно виглянув із-за фіранки. На вікно, з якого він визирав, дивилася та сама жінка, з якою він вже зустрічався у під'їзді тітки Рози. Яків не був впевнений, побачила вона його чи ні, та йому не сподобалась її викривлені вуста у вигляді нещирої посмішки.

Невідомо, що зробить Отто, можливо, прийде не сам і здасть поліцаям. Тривога поселилася в помешканні Веропотвелян. Семен, Таня, Аня і Петро не говорили вголос про свої переживання, але їхнє мовчання було красномовніше за будь-які слова. Але офіцер з'явився сам, нічого не питав, а ввечері знову лунала музика, ніби наперекір страшній реальності воєнного лихоліття.

Серед ночі пролунав такий страшний гуркіт, який налякав усіх. Це були поліцаї, які так гамселили в двері, ніби хотіли їх рознести вщент. Вони вимагали негайно впустити їх до приміщення. Потрібно було сховати Яшу і дорослі не знайшли кращого способу, як сховати його в шафу. Якщо поліцаї зайдуть, обов'язково знайдуть його, то загинуть всі: батьки і четверо їхніх дітей. Двері ось-ось могли вибити. Але в справу втрутився Отто, він теж вийшов, накинувши мундир на плечі. Поліцаї пояснювали, що вони виконували наказ, що в комендатуру прийшла заява від мешканки сусіднього будинку про те, що «армянские жидаы прячут жидовского щенка». Отто підвищив голос на непроханих гостей і заявив, що крім нього нікого з сторонніх осіб тут немає. А потім пригрозив, якщо вони не заберуться геть, то він сам на них напише заяву в комендатуру.

Отто повернувся в свою кімнату. Вранці німецький офіцер сказав: «Я вчора вам допоміг. Але сьогодні їду на фронт і вас нікому буде захистити. Я заберу хлопчика і спробую йому допомогти. Зберіть все необхідне для від'їзду». По обіді Отто приїхав сам, без водія, забрав Яшу і вони поїхали.

Вся родина Верпотвелян довго не знала, що сталося з Яшею. Особливо переймався Семен, який вважав, що німецький офіцер не буде піклуватися про хлопчика: можливо його здасть в якомусь контрольно-пропускному пункті або в кращому випадку вивезе з міста і залишить напризволяще. Лише коли звільнили місто Кривий Ріг, до них завітав бравий молоденький солдат з гарною стройовою виправкою. Здивування всіх було безмежне. Перед ними був живий і неушкоджений Яша, що став сином полка. Він розповів, що Отто виконав свою обіцянку: майже довів до лінії фронту й показав безпечну дорогу подалі від німецьких укріплень. Дав хлібину, дві банки тушонки і на прощання побажав: «Залишайся живим!» Яків зізнався, що він не дуже довіряв німецькому офіцерові, і тому не відразу знайшов потрібні слова. Отто вже від'їздив на автомобілі, коли єврейський хлопчина сказав: «Ти теж залишайся живим!»

Після всього що випало на долю Якова, для нього бабине літо перестало бути улюбленою порою року. Адже він втратив в цей час все: маму, родичів, своїх знайомих з села Агдус, дитинство. В його серці назавжди поселився пекучий біль бабиного літа року 1941.

При написанні оповідання було використано усні спогади Півторак Наталії Андріївни, 1929 року народження, яка мешкає в селі Водяне Широківського району Дніпропетровської області, матеріали книги «Неизвестное Криворожье: странички еврейской истории» Мармера М.И., Поддубной С.И.

*Бецко Д.В.
учениця 3-Б класу
Гальченко О.П.*

*учитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії
Радомиський ліцей №1 ім. Т.Г. Шевченка
м. Радомисль, Житомирської області*

ВИШИТА СОРОЧКА, РУШНИК ТА КАЛИНА – З ЦЬОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ НЕНЬКА УКРАЇНА

Майже у всіх народів є улюблені рослини-символи. У росіян — берізка, у канадців — клен, в Японії - сакура, в Індії – лотос, а у нас, українців, — верба і калина.

Калина коло хати - здавна найкраща і найголовніша ознака оселі українця. Народ шанує її за пишну вроду й цілющі властивості. Немає такого села, де б за тином чи біля криниці, у лузі чи на березі водойми не росла, не квітла калина рясним білим цвітом навесні, не рум'яніла червоними ягідками аж до зими.

Українська назва калини походить від праслов'янського слова «калит» (гартувати, розжарювати) за схожість кольору плодів калини з кольором розпеченого заліза.

Плоди калини дозрівають в кінці серпня. Ягоди гіркі, але після перших морозів гіркота зменшується, і смак стає гіркувато-солодким.

У національній українській міфології калина символізує дівочу красу і вроду, жіночність, сімейне благополуччя й достаток. Постійні народні порівняння «дівчина, як у лузі калина», «гарна, як калина», «дівча виростає, як калина розцвітає», «стоїть, як калина при дорозі», «заливається, як соловейко на калині», «калина в цвіту — дівчина у вінку», «калинові луки», «калинова сопілка», «калиновий двір», «калиновий міст» тощо.

На всій планеті росте понад 200 видів калини, а в Україні — лише 8. Росте калина на території Західної Європи, Японії, Монголії та Африки.

Наукова назва калини походить від латинського слова, що означає в'язати або плести. Бо молоді гілки використовуються для виплітання кошиків, а також із них плели гірлянди, вінки. Квіти мають білий колір, бувають золотистого та рожевого кольорів.

Де ж полюбляє рости калина? Біля річок, на луках, у садках. Вона любить вологі ґрунти.

Калина супроводжує людину протягом всього життя. В українців багато обрядів, де використовувалася калина.

Садовили кущ калини на честь народження доньки.

Якщо калина достає до стріхи – можна до оселі засилати сватів.

У першу купіль дівчинки кладуть гілочку калини, щоб була вродливою.

Здавна калина вважалася символом любові. У неї навіть зернинка у формі серця.

Калина у віночку дівчинки - символ дівочої краси, ніжності, любові і сімейного щастя.

Калина має назву - «весільне дерево». Нею прикрашали весільні короваї, дівочі вінки, весільні сукні,

Вплітали у косу нареченій, як символ дівочої чистоти на весілля.

А дівчата вишивали рушники листям і ягодами калини і дарували їх женихам. Калина на рушнику - символ неперервності сімейного життя.

Існує безліч легенд про цю рослину.

В одному селі справляли весілля. Багато вродливих дівчат зібралось. Раптом налетіли чужинці. Красуні-українки, щоб не потрапити до рук бусурманів, стали тікати на болота, де й загинули.

А на тому місці виріс калиновий гай...

Легенда про дівчат

Вирушили в бій з ворогами юнаки, залишились вдома наречені, пообіцявши бути вірними своїм коханим. Прийшли вороги, хотіли полонити дівчат, а вони, закрившись у храмі, спалили себе живцем. Повернулись хлопці - нема суджених. Лише з'явилась у тих краях напрочуд дивна рослина, червоні ягоди якої почали вплітати дівчата у коси.

Легенда "Дівочий ліс"

Одного разу напали на нашу землю турки-бусурмани. Рятуючи односельців мужня дівчина Марина завела їх у непрохідні нетрі. Там вороги й загинули. Але султан- турок стяв Маринці голову, заструменіла гаряча кров і де та кров на камінь впала – калиною стала.

Прислів'я та приказки

У лузі калинонька з квіточками, наче матуся з діточками.

Весною калина білим цвітом квітує, а восени червоні ягоди дарує.

Запишалася калина, наче красная дівчина.

Який куш, така й калина, яка мати, така й дівчина.

Любуйся калиною, коли цвіте, а дитиною, коли росте.

Без верби й калини нема України.

Пишна та вродлива, як червона калина.

Убралася в біле плаття, як калина в білий цвіт.

Щоки червоні, як кетяги калинові.

Молода дівчина така гарна, як червона калина.

Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька.

Прикмети:

Якщо калина біля криниці – нап'єшся чистої водиці.

Не ламайте калину, бо накличете морози.

Щедро оспівана калина у творах українських поетів. Т.Г. Шевченко, наприклад, дуже любив калину і в своєму «Кобзареві» слово «калина» вжив понад 300 разів.

Красу рідної природи Тарас Шевченко подає через поетичний образ калини. Дуже любив калину Тарас Шевченко. У Кирилівці, поряд із хатою Шевченків, і досі росте величезний куш калини — такий самий, як той, у якому іноді ночував малий сирота Тарас.

У безлічі віршів Шевченка оспівана калина — і як дівчина-красуня, і як матір-Україна і як деталь рідного пейзажу.

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина – дитина.
Любо-любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала.

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.

Про калину не тільки складено багато віршів, пісень, а й написано картин художниками. А якими яскравими барвами наповнені картини, що зображували калину. Образ цієї рослини можемо бачити і у вишивках, і у витинанках.

Найбільш яскраво виглядає калина у роботах майстрів петриківського розпису.

Калина - природний лікар.

Цю красиву ягоду успішно використовують в їжу. З неї готують мармелад, компоти, а також приправи до м'ясних страв та ліки.

У народі цінують калину за цілющі властивості. А ще в народі кажуть:

«Червона калина від ста хвороб лікує».

Для лікування використовують квіти, плоди та кору калини. При

Калина в назвах сіл, міст, річок України

70 поселень України носять назву Калинівка, а ще є Калина, Калинів, Калинів Міст, Калинка, Калинова Балка, Калинове, Калинове-Борщувате, Калиновий Гай.

Є митний термінал «Калинівка», дитячий оздоровчий табір «Калинівка», у Вінницькій області Калинівський молокозавод виготовляє сир «Калинка», в Україні популярна машина «Лада Калина»

Річки України теж мають назви пов'язані з калиною.

Калинівка — річка в Житомирському районі Житомирської області, ліва притока Тетерева

Калинівка — річка в Попільнянському районі Житомирської області, ліва притока Ірпеня

Калинівка — річка в Хмельницькій області, притока річки Горинь

Калинівка — річка в Хмельницькій області, притока річки Бужок

Моя творчість про калину

Власний вірш

«Мрію»
Мрію посадити
Біля хати калину,
Аби щоліта чути

Пісню солов'їну.
Щоб навесні квіти
Настрій підіймали,
А восени ягоди
Від хвороб лікували.

Мені дуже подобається робити вироби, де є елементи калини. Я зробила «Гроно калини» із солоного тіста, кущ калини із бісеру та паєток, а також намалювала малюнки з калиною.

Тож бережіть калину, любуйтеся її цвітом і плодом. І пам'ятайте, що у злих, недобрих людей калина не росте. Будьте добрими і чуйними, посадіть біля своїх осель калину. Хай цей диво-кущ прикрасить ваш дім, хай у ньому соловейко зів'є собі гніздечко і співає вам пісню про незнищенність нашого українського народу.

УДК 39

*Бойченко Д. О.
учениця 3-Б класу
Гальченко О. П.*

*учитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії
Радомиський ліцей №1 ім. Т.Г. Шевченка
м. Радомисль Житомирської області*

ЧОМУ ВЕРБА – НАРОДНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНИ?

Я замислилась: «Чому верба – народний символ України? Чому це дерево таке значуще для нас, українців? Чим корисне воно для людей, природи? Як воно росте?

Дізналася, що на землі є понад 550 видів верби. В Україні – 30 видів. Живе це дерево лише 20 років.

Свята верба

У вербну неділю за тиждень до Великодня святять вербу. Вважають, що освячена верба охороняє житло від злих духів, береже добробут.

У багатьох країнах світу Вербну неділю називають Пальмовою. Гілками цієї рослини встеляли дорогу та вітали Ісуса Христа під час в'їзду в Єрусалим, після того, як він оживив людину. Пальма є символом чистоти і непогрішності. Проте, на слов'янських територіях пальми не ростуть, а весна настає з цвітіння верб. Тому й пальмові гілки люди замінили вербовими. Колись, віряни обов'язково рано – вранці йшли до церкви, щоб посвятити вербу. Від малого до великого, всі тягнули догори руки з вербами, коли священник кропив їх свяченою водою.

"Не я б'ю, верба б'є, віднині за тиждень – Великдень!" – сааме такі слова лунають в цей день звідусіль. Галузками верби люди легко б'ють одне одного і бажають бути такими ж здоровими, як і те дерево, що першим розцвітає бруньками.

Вже прийнято, що перед вербною неділею, без обговорень, прибирають домівку. Це не просто прибирання перед святами, але й давній звичай. Вважалося, що освячену вербу можна приносити тільки в чистий будинок. Така повага до верби у наших предків походить ще з далеких дохристиянських часів,

коли з першими «котиками», що розпустилися, слов'яни зустрічали прихід весни.

Весною за допомогою верби виганяли корову на пасовище, зупиняли сильний град, викидаючи на вулицю кілька гілок. Якщо прутики пускали коріння, їх висаджували біля криниці, щоб верба очищала воду.

Магічні властивості верби

Древні слов'яни вважали вербу священним деревом. У них вона уособлювала бога Сонця – Ярему. Верба – символ родинного вогнища. Навколо дерева водили молоду пару, щоб їх шлюб був міцний. Друзі, коли прощалися, дарували один одному гілку верби, щоб не забували один одного.

Маєш на душі смуток — притулись: верба забере.

Під час буревіїв проти вітру пускали вербову гілку. Так вона, мовляв, зупинить бурю. Криницю копали там, де росла верба. Вербу по праву можна назвати українським деревом-тотемом, від якого, як вірили, походять люди. Вірогідно, в найдавніші часи, верба символізувала Богиню чародійства, яка опікувалася дітонародженням.

Чим корисна верба?

З давніх давен люди помітили чудодійну силу верби при лікуванні. Відварами вербового гілля знахарі лікували поранених князівських дружинників. За цю властивість “склеювати рани” шанували її й запорозькі козаки. Кора верби використовується при застуді. Саліцилова кислота (аспірин), вперше була виявлена в вербовій корі. Народна медицина також використовує вербу. Настойкою з подрібненої кори лікують застуду та лихоманку, збивають жар. Відваром і порошком з кори очищають та вигоюють рани, наріви, опіки.

Ця рослина чудово підходить для догляду за жирною і проблемною шкірою. Якщо хочете мати густе, довге волосся без лупи – споліскуйте його відваром з кори верби.

Вербові котики – це не тільки красивий букет. З одного гектару квітучих верб бджоли збирають 10-15 кілограмів меду.

Гілки верби містять в собі багато вітамінів, які так потрібні для тварин. Тому корови, коні, кози, зайці, бобри залюбки їх споживають..

З гнучкої й легкої вербової деревини здавна народні майстри робили музичні інструменти: кобзи та бандури.. Вербова сопілка наділялася магічними якостями: гра на ній тримає в купі всю череду худоби, а якщо перед цим вмочити сопілку в джерельну воду — корови даватимуть багато молока.

З кори одержують волокно, придатне для виготовлення мотузок і мішковини. З кори верби білої роблять канати. З кори різних сортів верби одержують фарби для тканин.

Давним-давно зародився і вербовий промисел. Природа обдарувала вербу такою гнучкістю, якої немає жодне дерево. Вербові гнуті дуги, полоззя, коромисла завжди були ходовим товаром. В далеку давнину кожен українець мав при собі вербову ложку. Козаки видовбували з цього дерева човни. Із гнучкої, легкої верби виготовляли і виготовляють меблі, плетуть кошики, навіть мотоцикли, роблять папір.

Посадивши верби, можна створити живі тини, альтанки.

Верба – найкраще енергетичне дерево. Ростає дуже швидко. За рік вона виростає на 3 метри. Спочатку у Європі почали вирощувати енергетичні плантації. Тепер на Україні у неродючих, вологих місцях висаджено 1500 га цих дерев.

Ці дерева своїм корінням укріплюють береги річок, ставків, рятуючи їх від обміління, очищають воду.

Мої дослідження і спостереження

На місці глибоких ярів біля поля мої рідні створили стави, щоб зрошувати у засуху овочі. Зразу ж обсадили їх цими чудовими деревами - вербами. Я дуже була здивована, як просто і легко їх садити. Достатньо наламати молоденьких гілок і встромити їх навесні у вологий ґрунт. Вони дуже швидко вкорінюються і починають рости.

Поети про вербу

Вербичка (Дмитро Мегелик)

Посадив Петрусь вербичку
Зелененьку, невеличку,
Щоб над стежкою росла,
Кучерявою була.
Перша пташка прилетіла,
В молодому листісіла,
Заспівала на гіллі:
— Трі-лі-лі-лі, трі-лі-лі... —
Потім промінь золотистий
Примостився теж на листі,
Вінприніс для юнихвіт
Аж відсонечкапривіт.
Радо Петрик поглядає
На вербичку і питає:
— Ти скажи мені про те,
Хтоскоріше з нас росте?

Верба (Катерина Перелісна)

Тане сніг, течуть струмки,
Ожива травичка,
І до сонця гілочки
Простяга вербичка.
І м'якенькі, як пушок,
Ніжні, як шовкові,
Ясно дивляться з гілок
Котики вербові

Вербові сережки (Ліна Костенко)

Біля яру, біля стежки
одягла верба сережки.
Головою хилитала,
потихесеньку питала:
— Де отабіленька хатка,
що гарнесенькі дівчатка?

Хай би вибігли до стежки,
подарую їм сережки.

Мої дослідження і спостереження

На місці глибоких ярів біля поля моєї рідні створили стави, щоб зрошувати у засуху овочі. Зразу ж обсадили їх цими чудовими деревами - вербами. Я дуже була здивована, як просто і легко їх садити. Достатньо наламати молоденьких гілок і встромити їх навесні у вологий ґрунт. Вони дуже швидко вкорінюються і починають рости.

Кожного разу, коли приїжджала з сім'єю на відпочинок, то захоплювалася цими дивовижними деревами. Вони, ніби з казки, ростуть і змінюються дуже швидко. Навесні, мужні, як воїни, розпускаються найперші, не боячись холодів. А коли з'являються вербові котики, то їх красу і ніжність можна порівняти з маминими любимими долоньками. Влітку ці дерева з густою зеленою кроною стають парасольками, рятуючи нас від спеки і дощу. Я ще помітила, що ці дерева дуже люблять життя. Навіть, коли їх навесні зріжуть, то вони все одно розпустяться.

Дуже важливі і корисні виявилися наші верби. Вони укріплюють береги ставків, очищають воду, повітря, дають нам кисень, є холодочком у спеку, кормом для бобрів і матеріалом для їх будиночків. Наш став із вербами - це прекрасне місце для відпочинку багатьох людей.

А ще мене дуже здивувало, що перед дощем із листя верб часто скочуються крапельки-сльозинки. Під ними стає мокра вся земля, а дощик лише збирається сіятися. Пояснити цю загадку природи я вирішила, склавши свою легенду:

Чому плачуть верби? (Легенда)

Поблизу широкої річки в старенькому будиночку жила дуже добра дівчинка - сирітка. Стареньким допомагала по господарству, а з маленькими бавилася, поки батьки працювали. За це її всі любили, одягали й годували. Але навесні, коли вода підмивала береги, ґрунт понад річкою почав обвалюватися. Здавалося, що от-от будиночок сирітки забере вода. Дівчинка ходила бережком і гірко плакала, боячись залишитися без домівки. Там, де падали її слізки, виростали молоденькі вербички. Вони своїм корінням скріпили береги і врятували дім дитини.

Тепер над річками перед дощем плачуть верби, тому що хочуть, щоб не плакали діти - сироти.

Я переконалась, що це дерево стільки дає нам користі, що його можна навіть вважати символом нашого життя. Давайте кожен з нас навесні, прогулюючись біля річки чи ставу, посадить ці невибагливі гілочки верби, щоб вирости з них такі корисні і потрібні дерева. Шануймо вербу і зберігаймо традиції нашого народу!

Кравченко С. С.

учениця 4 класу

Симоненко О. О.

*вчитель початкових класів, I кваліфікаційної категорії
«Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 44»*

м. Кривий Ріг

sglazko62@gmail.com

КОРОТКОЗОРІСТЬ. ЯК ДОПОМОГТИ ОЧАМ?

«Очі не брешуть, вони, як голоси, назовні прориваються крізь віки...»

Зигмунд Фрейд

Встановлено, що проблеми із зором спостерігаються у 30% жителів планети. І цей показник постійно зростає.

З такою ж проблемою зіткнулася і я. Ще в 2 –му класі я почала відчувати проблеми із зором: нечітко бачу те, що пишеться на дошці, погано розрізняю написи на вивісках, номери маршрутів громадського транспорту, швидко втомлюються очі. Лікар-окуліст сказав, що у мене розвивається короткозорість. Мені виписали окуляри (при короткозорості підбирають мінусові діоптрії) і порекомендували менше часу проводити біля телевізора і комп'ютера, дотримуватися режиму дня і робити гімнастику для очей. Через навантаження на зір, довелося припинити відвідування улюбленого гуртка «Бісероплетіння».

З'ясувалося, що в нашій родині я, моя мама, тітонька і бабуса – короткозорі. Сказавши про це вчителю, дізналася, що моя вчителька теж – короткозора. Отже дана проблема досить актуальна і поширена.

1. Гіпотеза: З медичного довідника мені стало відомо, що короткозорість найпоширеніше захворювання очей у дітей. Напевно, існує можливість допомогти короткозорим очам?

2. Об'єкт дослідження: короткозорі діти нашої школи, вивчення їх особливостей.

3. Предмет дослідження: порушення зору – короткозорість.

4. Мета моєї роботи: довести, що короткозорість не є недугою людини.

5. Для реалізації поставленої мети було визначено наступні пошукові завдання:

- Дізнатися, що таке короткозорість?
- З'ясувати основні причини короткозорості
- Визначити, як допомогти короткозорим очам ?
- Як навчаються короткозорі діти?
- Чи мають вони труднощі в навчанні та спілкуванні?

Згідно зі статистичними даними, порушенням зору, а саме короткозорістю, страждає майже кожна друга дитина, і ця цифра катастрофічно зростає.

Цікаво, що першим про існування короткозорості здогадався давньогрецький філософ Аристотель в IV столітті до нашої ери. Він зауважив, що деякі люди для кращого розрізнення віддалених предметів змушені примружувати очі і назвав цей феномен «міопс» (від грец. – «мружитися»). У сучасній офтальмології короткозорість має назву – міопія.

Короткозорість або міопія – це стан, при якому людина добре бачить предмети поблизу, але погано розрізняє об'єкти на відстані.

У людей з 100% зором зображення предметів, пройшовши через оптичну систему ока, фокусується на сітківці.

У короткозорих людей зображення предметів утворюється не на сітківці, а перед нею, тому воно розмите, нечітке. Це відбувається тому, що очне яблуко в них подовжене і паралельні промені світла, що потрапляють в око, коли людина дивиться на віддалені предмети, збираються в одну крапку (фокусуються) перед сітківкою, а не прямо на її поверхні.

Залежно від ступеня зниження гостроти зору розрізняють:

- слабку міопію - до 3 діоптрій;
- середню міопію - до 6 діоптрій;
- сильну міопію - вище 6 діоптрій

Класифікація видів короткозорості або міопії залежить від причини її виникнення. Міопія буває: вроджена, придбана та спадкова. Вдома ми з'ясували, що у мене спадкова короткозорість.

Причини виникнення короткозорості до кінця не вивчені. Встановленими є деякі фактори ризику, а саме:

1. Спадковість.

2. Перенапруження очей - тривалі та інтенсивні зорові навантаження на близькій відстані, погане освітлення робочого місця, неправильна посадка при читанні і письмі, надмірне захоплення телевізором і комп'ютером.

3. Неправильне харчування. Нестача в раціоні харчування мікроелементів (Zn, Mn, Si, і ін.)

4. Комп'ютер. Вченими виявлено зв'язок між тривалим (кілька годин) часом, проведеним за комп'ютером, і розвитком дитячої міопії.

Були зроблені наступні висновки:

– Діти не знають міри в іграх. Вони рідко роблять перерви, в результаті їх погляд тривалий час сфокусований на моніторі, що може спричинити порушення зору.

– Дітям потрібні монітори менших розмірів, тоді як більшість використовує "дорослі" монітори.

5. Неправильна корекція - якщо для роботи на близькій відстані використовуються неправильно підібрані (занадто «сильні») окуляри.

Я вирішила вивчити особливості короткозорих дітей у своїй школі

У ході роботи мною (з допомогою класних керівників) було опитано 242 дітей (100%) – учнів нашої школи:

Клас	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Всього
Кількість учнів	20	27	28	18	33	20	27	21	28	20	242
Короткозорі хлопчики	0	1	1	0	2	0	1	1	1	0	7
Короткозорі дівчатка	0	0	1	1	3	1	2	0	2	2	12
Кількість короткозорих дітей всього	0	1	2	1	5	1	3	1	3	2	19

З усіх дітей школи 19 учні виявилися короткозорими (7,9 %). Двоє дівчаток – соромляться і не носять окуляри. Дослідження підтвердило, що більшість короткозорих дітей – це дівчатка 12 осіб (4,9 %) та 7 хлопчиків (3 %).

Оцінила показники навчання короткозорих дітей. З 19 короткозорих учнів - 13 осіб вчать добре, 6 осіб – задовільно.

За цими даними можна судити, що слабка міопія не впливає на навчання.

Розглянула, як пишуть діти в зошитах. Для цього я вирішила сфотографувати робочі зошити короткозорих дітей. Вдома я створила незалежну експертну комісію з трьох осіб: тато, мама і бабуся. Вони повинні вибрати найкрасивіші почерки. За підсумками загального голосування з'ясували, що з 19 представлених робіт кращими виявилися – 11.

Отже, почерк теж не залежить від короткозорості.

Поспілкувавшись з цими учнями, я зрозуміла, що всі вони відчують ті самі щоденні труднощі, що і я.

Весь світ влаштований для людей зі 100% зором, тому короткозорій людині, поки вона не звикне, доводиться важко.

Головний біль, чорні крапки перед очима, світлобоязнь, поганий настрій, розмите зображення – супутники короткозорих людей.

Якщо ж людина зважиться носити окуляри – перші випробовування чекають вже в школі. Чого лише вартє російське слово «очкарик». Лише через нього багато дітей відмовляються носити окуляри, шкодячи своєму здоров'ю. Складним є носіння окулярів взимку, коли, зайшовши в приміщення з морозу – пітніють лінзи, зовсім нічого не видно. Всі діти чекають літа, щоб покататися в водоймі. Короткозорі відчують труднощі. Адже плавати і пірнати в окулярах просто неможливо. Під час навчання – спостерігається швидка стомлюваність, тому необхідно робити перерви, зарядку для очей, а також правильно харчуватися. При виборі хоббі або виду спорту необхідно порадитись з лікарем. Я зараз відвідую танцювальний колектив «Золота гірка», а також вдома самостійно створюю різні вироби з кольорових резинок. Короткозорим, не можна займатися такими видами спорту як: бокс, боротьба, важка атлетика. Позитивно впливають на покращення зору спортивні ігри, теніс.

У моєму класі 18 учнів. Короткозорість – лише у мене. Цікаво, як вони ставляться до свого зору?

З метою виявлення причин погіршення зору в моєму класі було проведено анкетування.

Результати анкетування:

- 67% учнів не стежать за посадкою під час читання і письма;
- 61% учнів проводять перед телевізором більше 3 годин;
- 78% сидять більше 1 години перед комп'ютером (частіше комп'ютер використовують для розваги ніж для навчання);
- 83% не перевіряють свій зір у лікаря щорічно.

При цьому переважна більшість відзначила, що вживають рослинні продукти та часто бувають на свіжому повітрі. Я з'ясувала, що дітей з вадами зору переважна кількість однокласників відноситься дружньо.

Також я перевіряла зір в своїх однокласників за таблицею російського лікаря-офтальмолога Д. А. Сивцева. Після перевірки виявилось, що у 15 учнів зір 100%. Дві учениці мають 100% зір, лише коли дивляться двома очима, в обидвох ліве око має гірший зір ніж праве. У мене зір - 2.5 діоптрій.

Тестування доводить, що 100% зір притаманний не кожному.

Покращити зір короткозорим людям, і зберегти тим, що мають гарний зір, допоможе зарядка для очей.

Я запропонувала щодня проводити зарядку, розроблену професором Ждановим.

- зарядку треба робити без окулярів;
- працювати потрібно тільки очима.

1. Потрібно швидко моргати очима.
2. Піднімати очі вгору і вниз.
3. Очима дивляться вправо-вліво і навпаки.
4. Діагональні рухи очима.

5. Вправа «Прямокутник». Необхідно очима перед собою намалювати прямокутник. А потім у зворотньому напрямку.

6. Потрібно очима намалювати циферблат годинника. По колу потрібно оглянути весь циферблат, але затриматися зором необхідно на наступних цифрах: 12, 3, 6, 9. Повторити вправу проти годинникової стрілки.

7. Вправа «змійка». Малювати змійку-зигзаг: вгору-вниз-вгору-вниз.

Окуляри треба починати носити відразу ж, як тільки їх виписав лікар. Спочатку вони здаються незвичними. Вони не тільки обмежують поле зору (оправа заважає!), але іноді починає щипати очі або ж вони сльозяться, може, навіть, заборіти голова. Але скоро очі звикають, і всі ці незручності безслідно зникають. Поводься з окулярами обережно!

Часто діти соромляться свого захворювання і не носять коригувальні окуляри або лінзи. Пам'ятайте!!! Окуляри допомогли виправити і зберегти зір десяткам мільйонів людей. Носити окуляри - не соромно!

Кожного року у другий четвер жовтня громадськість відзначає *Всесвітній день захисту зору. Ми також провели в класі «День окулярів»*. Девізом дня стали слова: «Носити окуляри не соромно, а престижно та модно!». Мої однокласники прийшли до школи в сонцезахисних окулярах. Адже ці окуляри також допомагають зберегти зір.

Висновки:

– Вивчивши теоретичний матеріал по темі дослідження, я дізналася, що кожна тринадцята дитина в школі - короткозора, як і я.

– Найпоширенішими труднощами для короткозорих є швидка стомлюваність, необхідність постійно контролювати час роботи за комп'ютером, телевізором. Стежити за поставою при виконанні уроків, робити перерви та зарядку для очей, вести здоровий спосіб харчування. Правильно користуватися окулярами, а, головне, не соромитись їх. Слабка міопія не впливає на якість навчання. Важливе ставлення до знань кожного учня.

– У нашому житті короткозорі постійно стикаються з проблемами, але не залишаються без підтримки близьких.

– Опитування, проведене серед моїх однокласників, показало: більшість з них не турбується про власний зір, не усвідомлюють, що берегти його необхідно вже зараз, щоб не було запізно.

– Короткозорим очам можуть допомогти спеціальні вправи, правильне харчування, дотримання гігієнічних вимог.

Бережіть свій зір!

Список літератури:

1. Аскерова С.А. «Охорона зору у дітей» // [http:// www. eyedoctor.aznet.org](http://www.eyedoctor.aznet.org)
2. Білостоцька Е.М. «Значення зору в житті дитини. Гігієна зору дітей.» // <http://www.detskiysad.ru>

3. Биліч Г., Л. Назарова «Популярна медична енциклопедія» М.: Вече, 1998.
4. Вікіпедія Україна <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
5. Глушкова Є.Д. "Бережи зір". Видавництво "Медицина", 1987 р.
6. Зикова Н.А. «Особливості зору людини». – Режим доступу // <http://revolution./medicine/00004085.html>
7. Камзеева Е.Е. «Дефекти зору» // <http://elenaek2.narod.ru/index13.htm>
8. Кудряшова Н.І., «Зір: збереження, нормалізація, відновлення», Москва, «НТ-Центр», 1994 р.

УДК 612.393.2

***Кривень А.Д.**
учень 4-А класу
Червотока Н.В.
вчитель-методист
Криворізької гімназії №91
м. Кривий Ріг
hanna.kr777@gmail.com*

КАВА. ЧИ КОРИСНА ВОНА? ЯК ПРАВИЛЬНО ОБИРАТИ КАВУ?

Тема. Виявлення якісних зерен кави в домашніх умовах. Чи має значення, яку каву пити?

Актуальність. Вибір кави в зернах сьогодні величезний. Кожен виробник запевняє, що його кава найкраща. Відсутня єдина думка відносно того, яка кава є найкращою. Запропонована робота допоможе визначитися, яку каву вибрати. На ринку є багато пропозицій, але який вибір буде оптимальним.

Об'єкт дослідження: кавові зерна різних виробників.

Предмет дослідження: виявлення якісних зерен.

Мета: Визначити, які кавові зерна є якісними, а також дослідити вплив кави на організм людини.

Завдання:

1. Вивчити теоретичний матеріал про каву, її види та вплив на організм.
2. Проаналізувати показання та протипоказання вживання кави.
3. Провести експеримент щодо виявлення якісних зерен та неякісних.
4. Проаналізувати отримані внаслідок експерименту результати.
5. Зробити висновки та визначитися з різновидом кави.

Методи дослідження:

1. Теоретичний: Дослідження теоретичного матеріалу про каву, її види, країни походження, вплив на організм людини. Узагальнення матеріалу.
2. Емпіричний: Проведення анкетування. Порівняння результатів в діаграмах. Фотофіксація результатів експерименту.
3. Експериментальний: Перевірка якості кавових зерен.

Теоретична значимість мого дослідження полягає у тому, що багато людей, можливо, звернуть увагу на моє дослідження, і зроблять висновки, наскільки важливо пити саме якісну каву, дізнаються, як її знайти.

Практична значимість: Мою роботу можна використовувати на уроках Основи здоров'я, Біології, Валеології, на класних годинах у класах з 1 по 11.

Кава відноситься до тих напоїв, які люблять і п'ють майже всі. Більшість людей починають свій день з чашечки кави, а деякі п'ють її впродовж всього дня. Чи небезпечно це? І, взагалі, чи настільки шкідлива кава, як багато хто вважає? А може від кави більше користі, ніж шкоди?

Важко визначити, де вперше з'явився цей напій, але існує думка, що його почали пити в провінції Ефіопії Кафа – звідси й походить назва.

За свою більш ніж тисячолітню історію кава обійшла всі країни і континенти, побувавши на сніданках як у сильних світу цього, так і простих обивателів. У 1995 році кава стала найпопулярнішим напоєм в світі. Більш ніж 400 мільярдів чашок випивається щорічно. Більш того, це – товар, що стоїть другим у світі після нафти.

Каву на Україні п'ють вже більше трьох століть. Вперше цей напій з'явився в Києві в кінці сімнадцятого століття. Цю традицію в Київ привіз шотландець Патрік Гордон, який деякий час був комендантом Києва.

Кава являє собою насіння (зерна) плодів вічнозеленого кавового дерева, багатого алкалоїдом, кофеїном, ароматичними речовинами і хлорогеновою кислотою. Плід кавового дерева зовнішнім виглядом нагадує крупноплідну вишню. В його соковитій і ніжній м'якоті буває переважно два зерна (рідше одне), вкритих роговою і сріблястою оболонками. У зібраних плодів видаляють м'якоть, а зерна промивають, висушують, очищують від рогової та сріблястої оболонок, полірують, сортують за розмірами і упаковують в мішки. Сирі зерна не мають приємного запаху і аромату, у них дуже в'язучий смак, вони важко подрібнюються. Щоб усунути зазначені недоліки, зерна кави обсмажують при температурі 60-220°C до рівномірного коричневого забарвлення і появи сильного кавового аромату. Хлорогенова і кавова кислоти разом з тригонеліном (присутність саме цього алкалоїду в каві обумовлює його запах під час обсмаження), продуктами карамелізації цукрів та дубильними речовинами зумовлює гіркість і характерний смак напою. До складу ароматичних речовин належать 400 сполук. Вміст ароматичних речовин у смаженій каві залежить від якості сировини, умов обсмажування, особливостей пакування та умов зберігання. Ароматичні речовини смаженої кави легко видаляються і окислюються, тому сиру каву обсмажують в основному перед направленням в торгівельну мережу.

Кавове дерево налічує до 30 видів, з яких тільки три культивують у промислових масштабах: аравійська (арабіка), робуста і ліберійська. В насадженнях окремих країн переважають відповідні сорти. Наприклад, в Колумбії 2/3 насаджень займають покращені види арабіки, в Еквадорі – 50% робусти. В Індонезії – 90% робусти. У продаж може надходити кава в зернах сира і смажена. Кава смажена реалізується також молотою і молотою з додаванням не більше 20% цикорію. Залежно від виду використаної сировини кава буває вищого і першого сортів. Кава розчинна являє собою висушений екстракт смаженої кави. За смаком і ароматом вона трохи поступається приготовленому напою із доброякісної кави смаженої в зернах або меленої, але має підвищену тонізуючу дію. Готовий продукт випускають у вигляді дрібнозернистого порошку коричневого кольору із властивими натуральній каві смаком і ароматом.

Кава сорту робуста містить більше фенольних сполук, ніж арабіка, і тому має більш гіркий смак. Основою дубильних речовин є хлорогенова кислота. Яка зумовлює своєрідний слабо кислий і злегка терпкий смак. Під час зберігання кількість поліфенольних сполук помітно знижується, що призводить до часткового пом'якшення гіркості і терпкості кави виду робуста. Серед мінерального складу переважає калій: від 30 до 50%.

Будь який продукт може бути корисним, але водночас наносити дуже багато шкоди. Все залежить від того, як вживається продукт, у якій кількості і у який час. Кава не є виключенням. Зараз існують безліч суперечок про те, наскільки шкідливий цей напій і чи є якась користь у його вживанні. Деякі вчені вважають, що він шкідливий тільки жінкам, інші ж вважають, що кава в помірних дозах дуже корисна. До позитивних властивостей слід віднести наступне.

1. Кава багата антиоксидантами. Завдяки високому вмісту кофеїну, кава є першокласним джерелом антиоксидантів, які запобігають раку і борються з ознаками старіння.

2. Кава багата на магній. Вчені виявили, що величезна кількість людей страждає від нестачі магнію, мінералу, необхідного для численних ферментів організму, щоб каталізувати реакції.

3. Володіє антибактеріальними і розріджуючими властивостями - італійські вчені виявили це, коли проводили дослідження про властивості свого улюбленого національного напою, коли він був названий «шкідливим». Фактично, це означає, що кава запобігає тромбозу (звичайно, якщо ви не додаєте тонну цукру).

4. Покращує травлення.

5. Так як кава є сечогінною, вона допомагає очищенню організму.

6. Підвищує опірність і продуктивність організму. Нещодавно кава стала однією з обов'язкових складових дієти професійних спортсменів. Атлети, які готуються до Олімпійських ігор, повинні вживати певну кількість кави, яка, як виявилось, підвищує координацію і робить імунітет більш стійким до хвороб.

7. Знижує можливість депресій - дослідження, які проводилися на дітях шкільного віку в Бразилії, показали, що хлопці, які випивали чашку кави перед школою, виявляли стійкість до депресій і мали низький рівень тривожності, у порівнянні з дітьми, які не отримували кофеїну.

8. Знижує шанси розвитку синдрому Паркінсона. 6 окремих досліджень, проведених ученими з різних країн, показали, що люди, які регулярно вживають 3-4 чашки кави в день, мають на 80% менше шансів захворювання Паркінсона, ніж люди, які відмовляються від кави.

9. Знижує ризик раку товстої кишки. 2 чашки кави в день на 25% знижують можливість виникнення цього захворювання, відповідно вченим Принстонського університету.

10. Компенсує наслідки куріння. Кава зменшує шкоду, що наноситься серцю і печінці внаслідок куріння.

11. Запобігає астмі і головному болю. Ліки від астми і головного болю містять велику кількість кофеїну, тому що він звужує судини, знімаючи хворобливі симптоми, отже, кава впливає таким же чином.

12. Знижує ймовірність захворювань печінки. Дослідження показали, що люди, які п'ють 2 чашки кави в день, мають на 80% менше вірогідності розвитку цирозу печінки.

13. Кава здатна підвищувати розумову і фізичну працездатність.

14. Кава покращує настрій і зміцнює пам'ять. Це відбувається завдяки гормону серотоніну, який виробляється під впливом кофеїну. Серотонін ще називають гормоном задоволення, оскільки він заряджає нас позитивними емоціями і позбавляє від агресивності.

15. Ароматний напій також є непоганою профілактикою нападів мігрені і засобом, що зміцнює судини.

16. За допомогою кави можна захиститися від діабету і раку. До складу кави входить хлорогенова кислота, яка допомагає регулювати рівень глюкози в крові і гальмує розвиток ракових клітин.

17. Вживаючи каву, можна знизити ймовірність утворення каменів в жовчному міхурі.

18. Оскільки кава володіє ефектом спалювання жиру, то її можна включити в ряд продуктів, що сприяють схудненню.

У більшості досліджень, проведених протягом останніх 20 років, не було виявлено жодної залежності частоти серцевих захворювань від вживання кави і будь-якого істотного впливу кави на підвищення артеріального тиску. Навпаки, кава може підвищувати рівень доброякісного холестерину в крові, тобто, захищати від розвитку атеросклерозу. Кава може завдати шкоди серцю, тільки якщо пити її занадто багато. У Бостоні (США), в результаті спостереження за 85.747 жінок протягом 6 років, було відзначено 712 випадків серцевих захворювань. Причому більшість випадків було відзначено у тих жінок, які випивали більше шести чашок в день, і у тих, які взагалі кави не вживали. У Шотландії лікарі, які обстежили 10.359 чоловіків і жінок, виявили, що ті, хто пив каву, були менш схильні до серцево-судинних захворювань. Це ще раз підтверджує, що у всьому потрібно знати міру. У червні 2012 р. в журналі Американської кардіологічної асоціації "Circulation Heart Failure" було опубліковано огляд найбільш серйозних досліджень зв'язку між споживанням кави і ризиком зупинки серця, проведених в період з 2001 по 2011 рік. Дослідженню піддалося 6.522 випадків зупинки серця серед 140.220 чоловіків і жінок. Дослідники виявили, що при помірному споживанні кави, еквівалентному приблизно двом традиційним американським чашкам (або 4-м європейським) в день, ризик серцевого нападу знижується як мінімум на 11%.

Таким чином - пийте каву! Головне не перестаратися - надлишок кофеїну теж не найкраща ідея. Позитивні ефекти, перераховані вище, досягаються 2-4 чашками кави в день.

Незважаючи на те, що наведені вище факти про нешкідливість помірного вживання кави відомі вже більше 20 років, ви мало знайдете лікарів, які не порадять вам при підвищеному тиску відмовитися від неї. Вчені теж постійно обговорюють питання про користь і шкоду кави. Одні пропагують її як багате джерело антиоксидантів, інші, навпаки, вважають каву вкрай шкідливою для здоров'я. Але цікаво те, що ті, хто говорить про користь кави, як правило, мають на увазі каву з зерен, і те, що вони говорять, безсумнівно, вірно. А ті, хто

відгукується про каву негативно, найчастіше висловлюють свою думку про таку популярну в наші дні розчинну каву. Ця різниця дуже суттєва.

В наш час випускається багато видів розчинної кави - порошкова, гранульована, сублімована і т.д., - але при будь-якій технології переробки зернової кави в розчинну вбиваються всі корисні властивості кави.

Багато з тих, хто віддає перевагу розчинній каві, аргументують це тим, що в ній міститься менше кофеїну. Це цілком можливо, оскільки, як правило, власне кавових зерен в розчинній каві міститься близько 15% її складу. До речі, і сортність, і якість цих зерен часто можуть бути вельми сумнівними. А що ж тоді міститься в інших 85% складу розчинної кави? Барвники, ароматизатори та консерванти. Через це, до речі, кофеїн розчинної кави виводиться з організму у кілька разів довше - до 10 годин. А підбадьорлива дія зберігається всього лише 2-3 години, а потім вас потягне випити ще чашку. Тому при регулярному вживанні розчинної кави передозування кофеїну отримати легше. Розчинна кава має більш агресивну дію на серце, органи шлунково-кишкового тракту (особливо на підшлункову залозу), а також на нирки. Це пов'язано з наявністю в ній синтетичних компонентів і відвертої хімії, у тому числі важких металів.

Кава сама по собі - потужний стимулятор шлункової секреції, а розчинна кава ще й має підвищену кислотність. Тому тим, хто страждає на гастрит, виразку або інші шлункові захворювання, пити натщесерце каву, особливо розчинну, не слід. Вона до того ж має негативний вплив на нирки. При всьому неоднозначному ставленні до натуральної кави, шкоди від неї буде набагато менше - відсотків так на 80-85.

Оскільки головним "шкідливим" агентом, що містяться в каві, вважається кофеїн, то, за логікою, було б ідеальним пити каву, з якої кофеїн видалений. І такі сорти розчинної кави у продажу є.

Однак при тому, що розчинна кава - взагалі не кращий вибір, виявляється, до того ж, що декофеїнізована кава ще шкідливіша! Для видалення кофеїну кава піддається обробці дуже шкідливими для здоров'я хімічними речовинами. Багаторазовими дослідженнями доведено, що розчинна кава без кофеїну викликає відкладення каменів у нирках. Висловлюються також припущення, що вона може проявляти і досить сильні канцерогенні властивості.

Однак, хоча фахівці і вважають, що зернова кава набагато корисніше розчинної, все ж вони рекомендують випивати не більше 1-2 чашок кави на день.

У чому причина таких обмежень?

1. Занадто велика кількість кави може підвищувати артеріальний тиск, прискорювати пульс і порушувати сон.

2. Підбадьорливий ефект від кави досить швидко проходить, і через дві години після випитої чашки виникає сонливість.

3. Вважається, що кава сприяє вимиванню кальцію з кісток і ускладнює його всмоктування в кишечнику. Крім того, кава сприяє виведенню з організму заліза, магнію, фосфору, калію і натрію. Правда, строгих доказів цьому поки немає.

Після розгляду теоретичного матеріалу я зрозумів, що, якщо я дбаю про своє здоров'я, дуже важливо пити тільки якісну каву в зернах. Але як з'ясувати, що кавові зерна якісні?

Колір зерен допоможе визначити якість обжарювання бобів. Однорідний відтінок дозволяє визначити не тільки якість обжарювання, але і якість зерен. Однорідність обжарювання має величезне значення для якості кави. При неоднорідному обжарюванні, кавові зерна неправильно розкривають свій смак. Нерівномірність обжарювання можна пояснити декількома факторами: збір недостатньо дозрілих бобів, погане бродіння, або ж погане сортування бобів. Деякі кавові зерна можуть мати недоліки, що залишаються після обжарювання. Якщо ви виявите поламані або тріснуті кавові зерна, то скоріш за все ви маєте справу з кавою, яку оброблювали недосить акуратно. Правильно оброблена кава, як правило, має цілі боби без дефектів, зерна гладенькі та без тріщин. Поламані зерна часто є результатом поганої обробки кави, надмірного висихання, або поганого відсіювання зіпсованих бобів. Концентрація поламаних бобів може збільшитися, якщо урожай переніс сильну посуху. Щоб визначити свіжість зерен, необхідно придивитися, чи мають вони маслянистий блиск, так як свіжі зерна не втратили ще своєї жирності. Якщо поверхня зерна вже тьмяна або сіра - то ця кава вже стара. Також визначити свіжість кави можна, понюхавши зерна. Зернова кава повинна зберігатися в обгортці з клапаном, через який виходять гази, і обгортка не роздувається. Якщо ви відкрили упаковку, вдихнули аромат і відчули якусь згірклість, то це свідчить вже про якийсь вік кави. Такі зерна краще не купувати взагалі.

Отже, можна підвести підсумки у виборі кавових зерен: потрібно вдихати аромат, шукати нерівності і тріщини, дивитися на жирність, кожного зерна.

Купуючи каву тільки в зернах, можна бути впевненими, що п'єте справжній напій, а не дешевий сурогат. Тому що так можна покладатися тільки на свій смак і вибір, а не на совість виробника такої кави-порошку.

Будь-яка людина зможе викрити підробку, якщо кине зерно в холодну воду. Якщо при обробці кави були використані барвники, вода придбає світло-коричневий колір, а справжня кава воду не забарвить. Крім того, підроблена кава тоне, а справжня - залишається на поверхні води.

Після проведення анкетування я з'ясував, що 100% дітей мого класу та їхніх родин п'ють каву щодня. 48.6% вживають її 3 рази на добу. Більшість, а саме 40.5%, віддають перевагу розчинній, а меленій каві – 35.2%. Каву в зернах п'ють лише 24.3%. Згідно анкети на вибір впливає саме смак (70.3%). З цього видно, що люди не бачать різницю у якості між зерною, меленою або розчинною кавою. Більше уваги приділяється зручності, смаковим властивостям, а не користі. Тому вважаю за потрібне донести інформацію про велику різницю у якості до дітей та їхніх батьків.

Після вивчення теоретичного матеріалу я перейшов до проведення аналізу та експерименту. Спочатку я провів візуальний аналіз кавових зерен. Після огляду, я помістив зерна у холодну воду та перемішав. Я спостерігав поступовий окрас води, особливо у зразках №2 та №3.

Розглянувши кавові зерні трьох зразків, я побачив наступне (рис. 1):

Зразок №1: Зерна майже всі однакового розміру і поламаних немає. Колір однорідний. Поверхня зерен масляниста. Завдяки такій поверхні у воді не намокли.

Зразок №2: Усі зерна різного розміру. Колір трохи неоднорідний. Поверхня не масляниста, тому сильно намокає.

Зразок №3: Зерна більш-менш однакового розміру, але багато тих, що потріскалися та поламалися. Колір має відтінки від світло-коричневого до чорного. Певна кількість зерен опустилася на дно.

Як бачимо, з трьох зразків відповідає вимогам до натуральної кави лише зразок №1, що вироблений у Німеччині. Зразки №2 (вироблений в Сербії) та №3 (вироблений в Україні), не відповідають необхідним ознакам якості. Крім того, зразок №3 має у своєму складі зерна-підробки. Це видно з того, що такі зерна опускаються донизу.

Рисунок 1 – Результати експерименту

Провівши експеримент, я зрозумів, що на ринку присутня як якісна, так і неякісна кава, що існування неякісної кави – це не тільки чутки, поширені конкурентами. Після вивчення теоретичного матеріалу я переконався, що треба час від часу пити невелику кількість кави, вона дуже корисна і має дуже добрий вплив на організм людини. Але я також зрозумів, що має дуже велике значення, яку каву пити, якщо людина дбає про своє здоров'я. До того ж експеримент, що я проводив, не є складним і кожен може його провести в домашніх умовах.

Список літератури:

- 1.11 фактів про користь кави. – Режим доступу: <http://uwm.com.ua/node/868>
2. Планета здоров'я. Кава. - Режим доступу: <http://www.bad.if.ua/articles/coffee-rehabilitation-2.shtml>
3. Медблог. Все про каву. Користь чи шкода? - Режим доступу: <http://medblog.in.ua/kava-koryst-chy-shkoda/>
4. Здоровый образ жизни. Как отличить настоящий кофе от подделки. - Режим доступу: <https://www.yasen.su/kak-vybrat-kachestvennyj-kofe.html>
5. Українська правда життя. Що ми знаємо про каву? - Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/projects/harm-reduction/2018/02/12/228933/>

УДК 595.7

Ланіна К. Є.

учениця 3-Б класу

Холод І. В.

вчитель початкових класів, вчитель-методист

Криворізької загальноосвітньої школи № 41

м. Кривий Ріг

linakholod65@gmail.com

ЧЕРВОНОКНИЖНІ ВИДИ КОМАХ НА КРИВОРІЖЖІ

Господарська діяльність людини постійно чинить негативний вплив на природне середовище нашої планети. Дуже мало лишилось місць де не ступала людська нога й не відчувались наслідки науково-технічного прогресу. У результаті цього відбуваються незворотні процеси у навколишньому середовищі які призводять до змін і в тваринному світі. На сьогодні дуже багато видів тварин знаходяться під загрозою зникнення та потребують охорони.

Кривий Ріг є одним з найбільших промислових міст на Україні, спеціалізацією якого вважається в першу чергу чорна металургія. Все Криворіжжя підлягає інтенсивному промисловому забрудненню з боку таких підприємств як Криворізький металургійний, коксохімічний, цементний заводи, ГОКи, кар'єри, та інші. Крім того люди своєю поведінкою та недбальством занепастили околиці та водойми міста: забруднюють різноманітними відходами, влаштовують підпали сухої трави, знищуючи природні місця існування багатьох видів тварин. Звичайно, такі умови є екстремальними для всього живого, у тому числі й для комах, які дуже вразливі до будь-яких змін у навколишньому середовищі. Дуже багато комах гине, значна кількість видів стають рідкісними на Криворіжжі, а деякі просто зникають...

Саме в цьому полягає *актуальність* нашого дослідження, бо не дивлячись на такі скрутні обставини на території Кривбасу у невеликих кількостях все ж зустрічається багато видів комах які занесені до Червоної Книги України.

У зв'язку з цим, *об'єкт* нашого дослідження - це комахи Кривого Рогу.

Предмет: види комах Криворіжжя, занесені до Червоної книги України та їх природоохоронний статус.

Гіпотеза дослідження полягала у тому, що на території Кривого Рогу є комахи занесені до Червоної книги України.

Тому, *метою* нашої роботи є – виявити види комах, які занесенні до Червоної книги України.

Для досягнення мети нами були поставлені такі *завдання*:

1. Проаналізувати літературу з проблеми;
2. Встановити видовий склад комах на Криворіжжі, що занесенні до Червоної книги України;
3. Встановити природоохоронний статус та причину зміни чисельності комах Криворіжжя, які занесені до Червоної книги України.
4. Провести польові дослідження
5. На основі одержаних результатів сформулювати висновки

У дослідженні ми звернулися до таких *методів*: аналіз наукової літератури, спостереження.

Практична цінність наукової роботи полягає можливості використання зібраного матеріалу на уроках природознавства в початкових та на уроках біології в старших класах.

Першу Червону Книгу України було видано в 1980 році. Вона мала назву «Червона Книга Української РСР» та містила описи 85 видів тварин, серед яких комах – усього 18 видів.

У 1994 році світ побачило друге видання Червоної книги України, а саме – том «Тваринний світ» до списку якого потрапило вже 382 види тварин. Комах, які отримали природоохоронні статуси вже збільшилось до 173 видів [12].

Й нарешті, у 2009 році вийшло третє видання Червоної книги України. До нього занесені 542 види тварин. Комах збільшилось до 226 видів [14].

У виданні Червоної книги 2009 року для видів застосовано наступні критерії [11,13]:

Зниклі: види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про наявність їх у природі чи спеціально створених умовах;

Зниклі в природі: види, які зникли в природі, але збереглися у спеціально створених умовах;

Зникаючі: види, які перебувають під загрозою зникнення у природних умовах і збереження яких є малоімовірним, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

Вразливі: види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

Рідкісні: види, популяції яких невеликі і на даний час не належать до категорії зникаючих чи вразливих, хоча їм і загрожує небезпека;

Неоцінені: види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до неї;

Недостатньо відомі: види, які не можна віднести до жодної із зазначених категорій через відсутність необхідної повної і достовірної інформації.

В 2011 році за сприяння Дніпропетровської обласної організації Всеукраїнської екологічної ліги була випущена Червона книга Дніпропетровської області. В том «Тваринний світ» увійшли відомості про 242 види рідкісних та зникаючих видів тварин Дніпропетровської області, серед яких 203 види комах. З них 72 види занесені до Червоної книги України і 21 до Світового Червоного списку[14].

На Криворіжжі комплексних ентомологічних досліджень майже не проводилось до середини 80-х років ХХ ст. З цього часу почалось вивчення комах, а саме групи твердокрилих на ділянках, які підпадали під дію інтенсивного промислового забруднення [5, 7 – 9]. Пізніше, з метою надання статусу мікрозаповідника, був досліджений державний ландшафтний заказник «Балка Червона Північна». Тут було виявлено 398 видів комах серед яких домінували твердокрилі – 263 види. На той час було зареєстровано 6 видів метеликів, 11 – перетинчастокрилих (в основному – джмелі) та 1 – двокрилі (ктир гігантський) які були занесені до Червоної книги СРСР. Також рекомендувалось внести до природоохоронного списку ще 14 видів: 7 – джмелі; 4 – метеликів; 2 - з ряду бабки та 1 – богомоли (Ірис плямистий) [6, 10]. З 2000-х років додалися дослідження твердокрилих природних та антропогенно-трансформованих ділянок Криворіжжя [1,2].

На сьогодні на території Кривбасу припускають наявність більше півтори тисячі видів комах, з них – близько 40, які занесені до Червоної книги України. Але ці дані є попередніми, так як більша частина регіону не досліджена і потребує більш детального вивчення видового складу комах[4, 10].

Червонокнижні види комах на Криворіжжі відносяться до 4-х природоохоронних статусів (див. табл.): зникаючі види – 2; вразливі – 17; рідкісні – 15; неоцінений – 1 вид.

Таблиця 1. Природоохоронні статуси червонокнижних видів комах Криворіжжя.

№	Вид	Природоохоронний статус
1	2	3
1	Красуня діва	вразливий
2	Дозорець-імператор	вразливий
3	Ірис плямистий	Рідкісний
4	Дибка степова	рідкісний
5	Красотіл пахучий	вразливий
6	Турун угорський	вразливий
7	Турун бессарабський	вразливий
8	Стафілін волохатий	рідкісний
9	Жук-олень	рідкісний
10	Вусач земляний-хрестоносець	вразливий
11	Махаон	вразливий
12	Мнемозіна	вразливий
13	Подалірій	вразливий
14	Поліксена	вразливий
15	Аполлон	зникаючий
16	Сатир залізний	рідкісний
17	Синявець Ногеля	вразливий
18	Сатурнія велика	вразливий

1	2	3
19	Сатурнія мала	рідкісний
20	Сатурнія середня	зникаючий
21	Бражник мертва голова	рідкісний
22	Бражник дубовий	рідкісний
23	Бражник скабіозовий	рідкісний
24	Бражник прозерпіна	рідкісний
25	Стрічкарка блакитна	вразливий
26	Стрічкарка орденська малинова	рідкісний
27	Совка сокиркова	вразливий
28	Сколія-гігант	неоцінений
29	Ксилокопа звичайна	рідкісний
30	Ксилокопа фіолетова	рідкісний
31	Джміль моховий	рідкісний
32	Джміль глинистий	вразливий
33	Джміль лезус	вразливий
34	Джміль червонуватий	рідкісний
35	Ктир велетенський	вразливий

В результаті власних спостережень, аналізу літературних джерел та даних лабораторії ентомології Криворізького Державного Педагогічного Університету на території Криворіжжя нами було виявлено 35 видів комах, які занесені до Червоної книги України. Серед них найбільше в цьому списку представників з ряду Лускокрилі – 17 видів, з ряду Перетинчастокрилі – 7 видів, з ряду Твердокрилі – 6 видів, 2 види з ряду Бабки та по 1 виду з рядів Богомоли, Прямокрилі та Двокрилі.

Ми зупинимося на тих видах, які безпосередньо спостерігали у природі і мали можливість сфотографувати.

Ряд Твердокрилі, або жуки

*Жук-олень, або рогач звичайний *Lucanus cervus* (Linnaeus, 1758)*

Це великі жуки – красені. Самки відкладають яйця у старі пеньки, стовбури, головним чином в дубових насадженнях. Іноді це можуть бути і липа, верба, ясен, тополя, плодові дерева у саду. Розвиваються у вигляді личинки протягом 5 – 6 років. Імаго живиться соком, що витікає з дерев. Вік дорослих жуків досить короткий і триває місяць – півтора. В Кривому Розі зустрічається поодинокі в червні – липні [3, 13].

Рисунок 1 – Жук-олень

*Вусач земляний-хрестоносець *Dorcadion equestre* (Laxmann, 1770)*

Коренастий жук довжиною 10 – 13 мм. Характерна ознака – велика біла пляма вздовж надкрил у вигляді хреста. Генерація дворічна. Дорослі жуки зустрічаються з середини квітня до кінця травня (з середини червня - зрідка). Личинки розвиваються в ґрунті, при розорюванні переходять до живлення

Рисунок 2 – Вусач земляний-хрестоносець

кореннями культурних злаків. Заселяє нерозорані осередки: цілинний степ, байраки, гірські схили, узбіччя доріг (іноді біотопи з негустими чагарниками). Тяжіє до добре розігрітих сонцем ділянок з розрідженим травостоем. Личинки живляться листям озимих та інших злакових. Зустрічається на Криворіжжі в балці Червона Північна[3, 10,13].

Ряд Лускокрилі, або Метелики Махаон - Papilio machaon (Linnaeus, 1758)

Досить великий і красивий метелик. Розмах крил становить до 70 мм. Особливого шарму метелику махаону надають великі і незвичайної форми крила. Зустрічається на галявинах, луках і узліссях лісу. З'являється два рази в рік: перше покоління – в травні-червні, а друге в кінці липня-початку серпня. Тісно пов'язаний з такими зонтичними рослинами як: дика морква, горічник, кріп на які самка відкладає свої яйця. Гусениці зеленого насиченого кольору, з поперечними чорними смужками і червоними крапками на кожній лапці. Рідко зустрічається на околицях Кривого Рогу[3, 10,13].

Рисунок 3 – Махаон

Подалірій - Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758)

Досить великий метелик з ясно-жовтими крилами на яких є чорні поперечні смужки, що звужуються в напрямі до заднього краю крил. Зустрічається на узліссях, степових ярах з заростями чагарників та поодинокими деревами, у садах, деяких парках, лісозахисних смугах. Дає 2 генерації на рік. Літ метеликів майже безперервно з середини квітня до початку жовтня.

Рисунок 4 – Подалірій

Самка відкладає по 1-2 яйця на поверхню листків кормових рослин – диких або культурних розоцвітих (найчастіше гусінь знаходять на терені, глоді, абрикосі). Зимує лялечка. Можна досить часто зустріти на околицях Кривого Рогу в період льоту[3, 10,13].

Поліксена - Zerynthia polixena (Denis et Schiffermuller, 1775)

Розмах крил - 45-55 мм. Досить яскравий метелик із строкатим забарвленням. Зустрічається на узліссях, галявинах байрачних та заплавних лісів. Дає одну генерацію на рік. Літ метеликів з кінця квітня по травень (окремі особини зустрічаються до середини червня). Самка відкладає яйця (від 1 до 32) на листки, квітки та гілки верхньої частини хвилівника звичайного. Гусениці з'являються через 8-9 днів їхній розвиток триває 4-5 тижнів (травень - червень). Лялечки прикріплюються до гілок рослини і зимують іноді 2-3 сезони [3, 6]. Зустрічається в балці Червона Північна та на околицях міста[3, 10].

Рисунок 5 – Поліксена

Ряд Перетинчастокрилі

Сколія-гігант Megascolia maculata (Drury, 1773)

Довжина тіла оси сягає від 26 до 33 мм. Дає 1 генерацію на рік. Літ імаго - з середини травня до серпня включно. Імаго живляться нектаром квіток різноманітних рослин, частіше складноцвітих (будяки та інші), личинки - паразити личинок жука-носорога (іноді інших великих пластинчастовусих жуків). Самка у компостних купах та ґрунті розшукує личинку хазяїна, яку паралізує, після чого відкладає на її тіло яйце. Личинка сколії-гіганта зимує у ґрунті в довгасто-овальному коконі. На лялечку перетворюється у кінці квітня-травні. Досить часто зустрічається на території Кривого Рогу [3, 10,13].

Рисунок 6 – Сколія-гігант

Ксилокона (бджола-тесляр) звичайна Xylocopa (Xylocopa) valga Gerstaecker, 1872

Довжина тіла 20-30 мм. Тіло чорне, але груди і особливо голова часто із синім металевим блиском, крила темні з фіолетовим відливом. Бджоли

зустрічаються з середини квітня до кінця вересня. Дає одну генерацію на рік, зимує імаго. Стара самка гине восени, але іноді зимує вдруге і навесні знову будує гніздо. Гнізда влаштовує в деревині (мертвих деревах, телеграфних стовпах, будівлях, коренях багаторічних рослин на схилах та яругах), де вигризає ходи, в яких будує до 10-12 комірок лінійним рядом із перетинками з тирси. Кожна комірка містить пилкову масу у вигляді витягнутого тетраедра, на яку відкладається одне яйце. Після завершення будівництва самка залишається у гнізді, де охороняє та контролює розвиток свого потомства, до його народження восени. Молоді самки та самці зимують всередині ходів у деревині. Досить часто на території Кривого Рогу. Полюбляє гніздитись в старих дерев'яних будівлях.

Рисунок 7 – Ксилокопа (бджола-тесляр)

Зміни чисельності червонокнижних видів комах на Криворіжжі залежать від багатьох чинників:

- хімічне та органічне забруднення води, гідротехнічне будівництво, меліорація тощо – основні вороги для таких комах як красуня-діва та дозорець імператор;

- викошування луків та степові пожежі, надмірне випасання худоби, розорювання цілинних ділянок степу, знищення колків, освоєння гірських схилів, застосування пестицидів негативно впливають на чисельність таких видів як ірис плямистий, дибка степова туруни угорський та бессарабський, вусач земляний-хрестоносець, ктир велетенський;

- чисельність красотила пахучого зростає в період розмноження ряду видів шкідливих метеликів (непарного, кільчастого шовкопрядів, дубової листокрутки) якими жуки живляться. Але тривале застосування пестицидів у лісах, з метою боротьби із шкідниками, вирубування дерев та чагарників призводять до зменшення природних місць перебування виду та його чисельності;

- санітарні рубки лісів та деревних насаджень впливають на зменшення чисельності представників стафіліна волохатого та ксилокоп які гніздуються в старій деревині;

- зменшення кількості жука-олень пов'язане з прийнятою методикою лісгосподарювання, за якою багато дерев не доживають свого природного віку. Молоді посадки дерев не придатні для харчування та розмноження виду. Адже екологія жука-олень тісно зв'язана з віковичними дібровами;

- знищення природних місць перебування, що супроводжується зменшенням кормових рослин для гусениць, (вирубування дерев,

викорчовування чагарників, меліорація, урбанізація, рекреація, розорення цілин, тощо) призводить до зменшення чисельності червонокнижних метеликів;

- до зниження чисельності червонокнижних джмелів призводить значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, знищення гнізд під час оранки полів або скошування рослин та загибель дорослих особин при обробках полів пестицидами. Матки також гинуть під час спалювання восени сухого листя та навесні через різні захворювання;

Отже, для того, щоб вберегти червонокнижні види комах від зникнення на території Кривого Рогу потрібно в їх найчастіших місцях перебування створювати ентомологічні заказники. Заборонити в таких місцях викошувати, спалювати траву та випас худоби. Активна охорона території згідно природоохоронного законодавства. Особливо це стосується такої природної «перлини» Криворіжжя, як балка Червона Північна.

Було передбачено, що на території Кривого Рогу є комахи занесені до Червоної книги України.

Висунута гіпотеза повністю підтвердилася. Дійсно обрані об'єктом дослідження види комах, занесені до Червоної книги України існують на Криворіжжі та мають природоохоронний статус.

У ході дослідження ми досягли мети роботи і встановили:

1. На території Криворіжжя мешкає 35 видів комах, які занесені до Червоної книги України.

2. Червонокнижні комахи Кривого Рогу відносяться до 4-х природоохоронних статусів.

3. Основні фактори зменшення чисельності комах в Кривому Розі, які занесені до Червоної книги України це – випалювання сухої трави, викошування, випасання худоби в більш-менш природних місцях, вирубка дерев. Бездумний збір гарних та великих комах для ентомологічних колекцій, для комерційних цілей.

4. Потрібно створювати ентомологічні заказники на Криворіжжі в місцях найбільшого перебування червонокнижних комах.

Список літератури:

1. Головатюк А. І., Лапін Є. І., Тесленко М. В. Кокциnellіди (Coleoptera, Coccinellidae) Кривбасу. // Мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. „Проблеми природокористування та охорона рослинного і тваринного світу”. - 14 - 15 квітня 2006 р. - Кривий Ріг. - 2006. - С. 53 - 55.

2. Головатюк А. І. Товстоляк Н. В. Деякі еколого-фауністичні особливості чорнотілок (Coleoptera, Tenebrionidae) Криворіжжя. // Мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. „Проблеми природокористування та охорона рослинного і тваринного світу”. - 14 - 15 квітня 2006 р. - Кривий Ріг. - 2006. - С. 50.

3. Гусев В. І., Єрмоленко В. В. та ін. Атлас комах України. – К.: Радянська школа, 1962. – 224 с.

4. Коцюруба В.В. Тваринний світ Криворіжжя. //Природнича географія Кривбасу. / Монографія. - Кривий Ріг.: КДПУ, 2005. - С.105-112.

5. Лапин Е.И. Карабидофауна техногенных ландшафтов Криворожского рудного бассейна // III съезд Украинского энтомологического общества. Тез. докладов - Канев, 1987.

6. Лапін Є.І. Сучасний стан ентомофауни державного заказника Балка Червона Північна. // Мат. IV з'їзду ентомологів в Україні. - Харків, 1992.
7. Лапин Е. И., Сметана Н. Г. Видовое богатство и таксономическая структура жесткокрылых региона с высокой промышленной нагрузкой.// Мат. междунар. научно-практич. конф. «Геоэкологические и биоэкологические проблемы северного Причерноморья», - 28 - 30 марта 2001 года. - Тирасполь. - 2001. - С. 153 - 155.
8. Лапин Е. И. Эколого-фаунистическая характеристика жужелиц (Coleoptera, Carabidae) техногенных экотопов. // Проблемы экологии и охраны природы техногенного региона: Межведомственный сборник научных работ. / Отв. Ред. С. В. Беспалова. - Донецк: ДонНУ, 2003. - Вып. 3. - С. 107 - 111.
9. Лапін Є.І., Головатюк А. І., Голобородько Н. В. Еколого-фауністичні особливості довгоносиків в умовах техногенного забруднення. // Мат. I Міжнар. науково-практична конференція студентів та молодих вчених „Проблеми природокористування та охорона рослинного і тваринного світу”. - Кривий Ріг. - 2004. С. 15 - 18.
10. Отчет Государственный ландшафтный заказник «Балка Северная Червоная»./биологические исследования/ Кривой Рог. – 1990. – 103 с.
11. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева; ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. — Видання друге, перероблене та доповнене. — Київ, 2010. — 80 с.
12. Червона книга України. Тваринний світ: Редкол.: М.М. Щербак (відповід. ред.) та ін.. — К.: «Українська енциклопедія» ім.. М.П.Бажана, 1994. - 464с.: іл..
13. Червона книга України. Тваринний світ/ за ред. І.А. Акімова — К.: Глобалконсалтинг, 2009.— 600 с.
14. Червона книга Дніпропетровської області (тваринний світ) / Під ред. О.Є. Пахомова. — Дніпропетровськ: ТОВ «Новий друк», 2011. — 488 с.

УДК 398.33

*Міхаєса Д.О.,
учениця 3-Б класу
Бальон Н.М.,
вчитель початкових класів, вчитель-методист
Новоселицька гімназія Новоселицької міської ради
м. Новоселиця, Чернівецька область
nonna_balyon@ukr.net*

ЯКА ПОГОДА НА ПОКРОВУ ДЕНЬ – ТАКА Й ЗИМА БУДЕ

Через щоденну побутову метушню, сучасна людина практично втратила здатність спостерігати, відчувати і розуміти зміни в природі, а погоду, частіше всього, дізнається виключно з метеозведень. Однак за даними статистики тільки в 80% випадків прогнози погоди є точними. Змінити становище можна, якщо поспостерігати за тим, що відбувається навколо. Для наших предків народні прикмети про природу були єдиним джерелом інформації про майбутнє. Деякі з них стосуються конкретних свят, зокрема одного з найбільш

шанованих свят в Україні Покрови Пресвятої Богородиці. У народній традиції день Покрови свято нерозривно пов'язане із завершенням сезону сільськогосподарських робіт і початком зими, коли на землю лягає перший сніг, укриваючи її немов білим покрывом, подібним сяючому Покрову Богородиці. Цей день важливий для визначення подальшої погоди, наскільки м'якою або суворою буде зима.

Об'єктом дослідження: прикмети про погоду свята Покрови Пресвятої Богородиці

Актуальність обраної теми: ця тема недосліджена в нашому учнівському середовищі, а народна мудрість, відображена в прикметах, завжди корисна школяру.

Мета дослідження : розширити та поглибити знання про Свято Покрови Пресвятої Богородиці та перевірити достовірність його прикмет передбачення погоди на Новоселиччині. Щоб досягти поставленої мети, виконувала такі завдання:

- Дізналася про історію свята Покрови Пресвятої Богородиці.
- Вивчила народні традиції святкування дня Покрови Україні.
- Взяла участь 14 жовтня у покровських обрядах м. Новоселиця.
- Спостерігала за погодою на Покрову цього річ.
- Досліджувала достовірність покровських прикмет.

У ході роботи використовувала такі *методи дослідження:* опрацювання різних джерел, спостереження, фотографування, опис, порівняння, співбесіда, побудова температурних графіків [1].

Щоб розуміти, які прикмети є до Покрови, потрібно спочатку дізнатися більше про саме свято. Покров Пресвятої Діви - знак любові та участі, які Вона відчуває до всіх нас. Його благодать незримо осіняє і захищає кожну людину, оберігаючи від гріха і допомагаючи в нелегкий час. Тому зображення Богородиці, що тримає на розпростертих руках своє покривало (омофор) часто зустрічається у багатьох релігійних реліквіях, настінних розписах, барельєфах. А одним з найбільш відомих витворів на подібну тематику є ікона Покров Пресвятої Богородиці. Цей образ - втілення всієї Небесної Церкви, що безперервно молиться про всіх нас. Тому він обов'язково повинен бути присутнім в будинку кожного християнина Під час земного життя Діва Марія зазнавала безліч утисків і страждань. Вона бачила, як розпинали Її Сина, його страшні муки на хресті та оплакувала Його долю. Пречиста Цариця брала участь в походах і проповідях Його апостолів, опікувалася і підтримувала їх Своєю благодаттю. Пізніше на місце поневірянь прийшли небесне блаженство, радість і слава, в яких Вона повіки стоятиме. Через це Богородиця не виносить суворий вирок, а, навпаки - співчуває кожній людині, заступаючись за нас перед Господом, розуміє міру людських гріхів, позбавляє від скорботи, печалі та труднощів.

Зі слів митрофорного протоієрея, настоятеля церкви Успіння Пресвятої Богородиці м. Новоселиця (Селище) Євгена Беженаря дізналася, що день Покрови Пресвятої Богородиці – це найдавніше свято на 14 жовтня. Його вважають головним осіннім християнським святом, історія якого бере початок з подій далекого 910 року в Константинополі. Воно вважається одним із найбільш шанованих у християнстві та має за собою досить цікаву історію. За

легендою в константинопольському храмі зберігався пояс з ризою Богоматері. Під час правління імператора Лева Мудрого імперія воювала з сарацинами, представниками мусульманської віри. Коли сарацини вже підійшли до воріт міста, місцеві жителі вирушили до храму для молитви. Там же знаходився і юродивий Андрій, що підняв очі до неба і побачив Богоматір, осяяну небесним світлом. Протягом цілої години Богоматір молилася з людьми, проливаючи сльози, а потім зняла покривало і простягла його над людьми, що молилися. Після цього видіння зникло. Однак після цього Константинополь вдалося відстояти в битві. (Рис. 1.а, б,в).

Рисунок 1- а) Бесіда з митрофорним протоієреєм Євгеном Беженарем; б) Ікона Покров Пресвятої Богородиці; в) Свято Покрови - межа між осінню і зимою.

А оскільки українські козаки надзвичайно шанували християнські традиції, то для них Покрова була найбільшим святом. Цього дня відбувалися вибори нового отамана. Саме у цей день козаки святити свою зброю, яку шанували не менше, ніж національні традиції. Наші лицарі вірили, що свята Покрова охороняє їх, а Пресвяту Богородицю козаки вважали своєю заступницею і покровителькою. Тому і для цих захисників 14 жовтня виявилось визначною датою.

Християнська віра, шанування традицій та прагнення понад усе захистити рідну землю – саме ці якості були властиві українським повстанцям. Тож 76 років тому вони символічно обрали 14 жовтня (1942 р.) датою створення Української Повстанської Армії. Армії, котра боролась за збереження самостійної України і з якої сьогодні беруть приклад наші захисники.

У 2014 році з початком нової російсько-української війни, в Україні не лише зросло число призовників до армії, а й утворилась велика кількість добровольчих формувань. До їх лав стали саме ті, у чиїх жилах тече кров козаків та повстанців, сучасні захисники рідної землі. Добровольці, які у сучасному світі все ще не забули про важливість традицій, славу воїнів-предків та обов'язок ставати на захист своєї країни, своєї оселі, своєї родини. Отже, на Покрову в Україні відмічають аж чотири свята:

- День Покрови Пресвятої Богородиці (з 1164 року 1 (за новим стилем - 14) жовтня)
- День Заснування Української Повстанської армії (14 жовтня 1942 р.)
- День українського козацтва (з 1999 року)
- День захисника України (з 2015 р., згідно Указу Президента України від 13 жовтня 2014 р.)

Те, що чотири свята відзначаються саме у цей день – не випадковість, а сплетіння української історії та традицій, які ми продовжуємо підтримувати й сьогодні. [10].

Свято Покров відзначається у всіх православних церквах. Але існують храми присвячені саме цій події: у селі Несвоя Новоселицького району діє церква Покрови Пресвятої Богородиці. А на території України найдавнішою церквою, присвяченою святу, є церква в селі Сутківці Хмельницької області, зведена у 1467 році як фортеця. Зі слів мого 79- річного дідуся Дереневського Серафима Васильовича (Рис.4. а) в цей світлий день віруючий християнин звертається з молитвою до Богородиці та просить в неї міцного здоров'я, допомоги, підтримки і захисту, а також допомоги в сімейному житті і, звичайно ж, в коханні. Прийнято вважати, що протягом усього року, Богородиця оберігає людину, яка в неї в цей день просить допомоги, покриваючи її безпосередньо своїм покровом. (Рис.2. а, б, в).

Рисунок 2- а) Церква Покрови Пресвятої Богородиці у селі Несвоя Новоселицького району;
б) Найдавніша церква в селі Сутківці Хмельницької області, зведена у 1467 році як фортеця;
в) Ікона в день Покрови на престолі.

В інших джерелах описано, що в цей день [10]:

– Дівчата, які щиро бажають вийти заміж, можуть прийти в церкву саме до початку святкового богослужіння, поставити свічку біля ікони Покрови Пресвятої Богородиці, і попросити її про заміжжя, а також про щасливе сімейне життя.

– Сімейні пари, звісно ж, можуть прийти в свято в храм, для того щоб також попросити милості і заступництва Матері Божої.

– В цей день теж потрібно робити дари бідним і сиротам, а також обкурювати будинку димком від підпалених гілочок яблуні або вишні – для благополуччя та удачі.

– Для того, щоб усі члени сім'ї були здоровими, на Покрову старша господиня брала вишитого рушника, що був над іконою Богородиці, і розвішувала його над входними дверима. Під ним ставали, як йшли до церкви, і проказували:

Пресвята Покрівонько,
Перед твоїм кривалом
Голови схиляємо.
Прохаємо, Покрівонько,
Од лиха укрити,
Здоров'ячко наше
Знов нам обновити.

– На Покрову майстри сходилися і покривали дах вдовиці чи сироті „би щастя їх судьбу від нещастя накрило...”.

– Будинок обходять зі свічкою три рази, щоб біди не було, чоловік з дружиною добре жили, не лаялися.

– Якщо діти часто хворіють, на Покров їх необхідно облити через сито водою.

Під час дослідження виявила, що з усіх давніх покровських звичаїв та обрядів у нас в Новоселиці зберігся основний: новосельчани в переддень свята відвідують вечірню церковну службу, а 14 жовтня йдуть до церкви на урочисте Богослужіння та покривають ікону Пресвятої Богородиці хустками, шарфиками, рушниками і ставлять свічку. Я також долучилася до цього обряду - разом з матусею та моєю вчителькою ми були на урочистому Богослужінні. Я покрила ікону новим рушником, щоб у нашій родині завжди панувало благополуччя. Потім поставила свічку біля ікони та молилася, щоб Богородиця завжди оберігала мою родину та нашу Україну. А потім вдома напекли млинців (згідно традиції), обнесла ними кути житла, щоб задобрити домовика, і смачно пообідали. Обійшла зі свічкою тричі наше подвір'я, примовляючи: допоможи Пресвята Богородиця, захисти наш дім від злих духів, збережи наш затишок і побут. Амінь. У моїй кімнаті є невелика іконка. Коли я сплю, то святий лик розташований прямо навпроти моїх очей. (Рис.3.а, б, в, г, ґ, д) [3].

Рисунок 3- а) Розповідь дідуся Серафима; б) іконка Покрови Пресвятої Богородиці – мій оберіг; в) обряд випікання млинців на Покрову; г, ґ) обряд покривання ікони Пресвятої Богородиці; д) обряд обходу зі свічкою навколо обійстя;

Народ споконвіку спостерігав за змінами погоди в різні пори року. Це було вкрай необхідно, бо від погоди залежав не тільки врожай рослин, а й життя людей у давнину. Тому кожна прикмета перевірялася впродовж тривалого часу і нарешті дійшла до нас.

Загальновідомою ознакою Покрови є те, що вона покриває Землю або листям, або снігом. З давніх часів люди звикли спостерігати за погодою,

звертаючи свою увагу на певні народні прикмети. Деякі з них стосуються конкретних свят, зокрема Покрови Пресвятої Богородиці. Народних прикмет на Покрову день є дуже багато і вони передбачають майбутню зиму. Однак головна з них переконує людей у тому, що на це свято зустрічаються осінь і зима.

Для перевірки я вибрала такі прикмети, які об'єднала у блоки:

За вітром: Якщо на Покрову вітер південний – зима буде теплою, північний і східний – холодною, західний – сніжною. Коли ж протягом дня вітер змінюватиме напрямок, то і зима буде нестійкою. Зранку вітер з півдня, а по обіді із півночі — початок зими буде теплим, але згодом похолодає.

За рослинами: Якщо дуб і береза на Покрову скинуть усе листя, то рік буде легкий, а якщо не все – до суворої зими. Якщо до цього дня не спадає з вишень листя - на теплу зиму, а звільниться - на сувору. Якщо з дуба і берези листя опадає на чисту землю - до легкого року, а нечисту - до суворої зими.

За опадами: Якщо на Покрову падає сніг, то і на Дмитра (8 листопада) піде сніг, а якщо снігу не буде, то і на Катерини (7 грудня) снігу не буде. Якщо 14 жовтня піде дощ, то зима буде сира та мокра, з частими відлигами й болотом під ногами. Якщо на Покрову сухо і тепло — зима буде пізньою. Якщо вночі перед Покровою сухо, а небо зоряне, а сам святковий день ясний і погожий, то осінь ще триватиме і не буде снігу аж до самого Михайла (21 листопада). Інй позначиться безліччю опадів в січні місяці [6, 8].

За тваринами: Білка до Покрови змінить шубку — зима буде добра. Відліт журавлів до Покрови — на ранню зиму.

14 жовтня я спостерігала за погодою. Вітер змінював свій напрямок протягом дня. Вранці почав дути сильний західний вітер, з поривами до 15 м/с

В обід - північно- західний вітер, десь ввечері знову змінився на північний і з 17 год трішки стих. (Рис. 4. а , б, в, г, г).

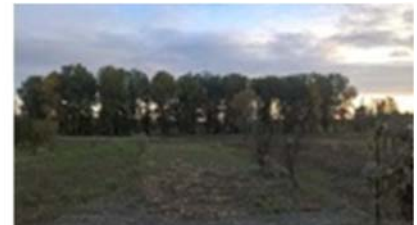
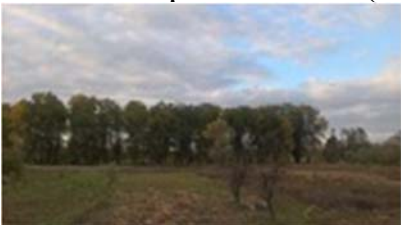

Рисунок 4 - а) вранці на Покрову; б) Обідня пора; в) Надвечір'я; г) Вітер північно-західний (за флюгером) ; г) вранішня роса, паморозь відсутня.

Висновки: зима згідно прикмет за вітром має бути холодною, сніжною і нестійкою.

Небо трималося хмарним цілий день, інколи виглядало сонце. Так мінялося часто протягом дня. Опадів не було. Вранці туману не було, невеличка роса покрила осінню зелень. Поморозі не спостерігалось, оскільки ранішня температура повітря становила +10°C . Вдень прогрілося до +18°C. (Рис. 5. г)

Висновки: осінь ще триватиме і не буде снігу ні на Дмитра, ні на Катерини аж до самого Михайла (21 листопада), а опади у січні будуть незначні.

Журавлі вже відлетіли, гніздо поблизу бабусиного будинку спорожніло. Шкода, що мені не вдалося відмітити, коли саме вони відлетіли. Вдалося сфотографувати білочку, що бігла до місцевого парку через дорогу, 20 жовтня. Шубку вона ще не змінила, чітко видно темно-рудий відтінок. На яблуні з'явився цвіт через теплоту. 27 грудня побачила жучка сонечка, воно вилізло зі своєї зимової схованки, думаючи, що вже весна. (Рис. 5. а , б).

Рисунок 5 - а) гніздо журавлів порожнє на Покрову; \б) Білочка не змінила шубку до Покрови.

Висновки: зима буде ранньою й доброю (м'якою).

Листя з вишні повністю не спало, більшість зберегло зелений колір, подекуди буро-зелений. На березі, дубі, клені листя зелене, подекуди з позолотою, воно ще добре тримається, проте деякі листочки попадали на суху землю, більше тижня не було дощу. (Рис. 6. а , б, в, г).

Рисунок 6 - а) Берізка; б) Вишня; в) Клен; г) Дуб.

Висновки: за вишнею – зима буде тепла, за іншими деревами - сувора і люта.

Моя практична робота - це перевірка достовірності народних прикмет відповідно спостережень за погодою взимку. Щоб перевірити підтвердження прикмет Покрови, я спостерігала за погодою, описувала все у щоденнику, вела календарик спостережень, оформила фотогалерею та побудувала температурні графіки зимових місяців у програмі Microsoft Excel . (Рис.7).

Температура повітря

Перші морози вдарили 20-21 листопада, потім знову була плюсова температура. 12 та 24 грудня вдень повітря прогрілося до + 12°C. Середня температура грудня +2, 2°C. Останній день 2017 року почався морозом – 5°C, посипав дрібний сніжок, проте вдень температура прогрілася до +6°C. Січень почався ясным теплим днем +5°C , без опадів. В переддень Різдва погода була

весняною: гріло сонечко, температура сягнула 15°C вище 0°C , літали мухи, комарі, деякі жучки. З 14 січня температура опустилася до -5°C і досягла 16 січня до -13°C місцями, далі до 24 січня трималася в середньому -6°C . 24 січня найнижча температура була -18°C у Новоселиці. З 25 січня поступово температура підвищувалася, морози щодня тисли зі стрибками то вгору, то вниз до 28 січня. Середня температура січня $+0,4^{\circ}\text{C}$. Потім весь лютий ночами на стовпчиках всіх термометрів позначалася ще мінусова температура, вранішні морози в межах від -3°C до -15°C змінювалися в денний час доби відлигою від 0°C до $+2^{\circ}\text{C}$. Лише 24 – 28 лютого денна температура була в мінусових межах від -10°C до -3°C . Середня температура лютого $-0,1^{\circ}\text{C}$.

Рисунок 7 - Копія температурних графіків.

Мій щоденник спостережень

Визначила середню температуру зимових місяців як середнє арифметичне чисел.

Грудень: $1+2+2-1+1+3+6+1-1+2+3+8+6+3+7+2+3+1+0-1+2+3+2+2+3+0+2+4+0+1=68:31=+2,2^{\circ}\text{C}$

Січень: $5+0+5+5+4+5+10+1+3+1+2+1+0+2-5-8-9+0+4+0+0-1-3-11-8-2-4-3+8+2+9=13:31=+0,4^{\circ}\text{C}$

Лютий: $11+9+5+4+2-2+1+2-1-1-1+1+2+0-2+4+4+1+2-2-1+2-1-5-8-13-8-8=-3:28=-0,1^{\circ}\text{C}$

А також виміряли амплітуду коливань температури (різницю між максимальною та мінімальною температурою) грудня: $8-(-1)=8+1=9^{\circ}\text{C}$, січня: $10-(-11)=10+11=22^{\circ}\text{C}$, лютого: $11-(-13)=11+13=24^{\circ}\text{C}$.

Зафіксувала аномальні явища: бутони троянд протрималися, не замерзли, весь грудень та майже весь січень. Цвіт на яблуні з'явився 19 жовтня, жучок сонечко прокинувся, вийшов зі своєї схованки 27 грудня, адже повітря прогрілося до $+15^{\circ}\text{C}$. Отже, тепла осінь поступово перейшла в теплу зиму. (Рис.8. а, б, в).

Опади:

Дощ: пройшов уночі на 24 грудня, 3 січня, 8 січня, 8 лютого йшов до обіду.

Сніг: перші несміливі сніжинки налетіли в Новоселицю 21 листопада, і миттєво зникли. А справжній перший сніг випав 27 - 28 листопада, проте

довго не пролежав, швидко розтанув, бо вдень була плюсова температура. Календарна зима наступила 2-3 грудня: температура опустилася нижче нуля вночі та вранці, випав сніг, поступово переходив у дощ, спостерігалось налипання мокрого снігу. Сніг випадав ще 14 грудня, 13,14, 16 січня, 19 січня, проте недовго тримався – танув одразу. Випав сніг 22 січня десь до 10 см, тримався до 30 січня. Потім засипало рясним мокрим снігом 8-10 лютого в межах 30-40 см. Під вагою снігу подекуди обірвалися проводи, гнулися до землі та ламалися гілки дерев. 14 -15 лютого заповишив землю легкий снігопад, 21-25 лютого спостерігалися невеличкі хуртовини, падав дрібний сніг протягом дня з перервами і 26-27 лютого.

Рисунок 8 – Аномальні зимові явища а) Цвіт на яблуні 19.10.17; б) Жучок сонечко 27.12.17; в) Троянди 21.01.18.

Останній день календарної зими розпочався тріскучим морозом - 18°C, потім ясний погожий день поступово перейшов у хмарний, ближче до вечора з невеличкими сніговіями та морозом до -9°C. Проте фактична зима з мінусовою температурою і вночі і вдень, невеличким снігом продовжувалася ще до 7 березня, сніг повністю розтанув 12 березня. Та раптом повернулася зима з рясними снігопадами і морозами 17 березня і тривала до 25 березня.

А результати спостережень, пов'язані із підтвердженням достовірності народних прикмет 14 жовтня 2017 р. за період з 01.12.2017 – 28.02.2018 р. звела у таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняльна таблиця достовірності народних прикмет

Об'єкт спостереження	Народна прикмета	Результати спостереження 14 жовтня 2017 р.	Висновок про достовірність народної прикмети
1	2	3	4
Опади	Якщо на Покрову сухо і тепло - зима буде пізньою	В цей було сухо, тепло, температура повітря вранці +10°C, вдень +18°C.	Достовірна. Зима дійсно прийшла із запізненням, почалася аж 21 січня зі снігом та морозами, особливо в лютому.
	Якщо 14 жовтня піде дощ, то зима буде сира та мокра, з частими відлигами й болотом під ногами.	дощу не було	Недостовірна. Була сира і мокра зима, з частими відлигами, болотом під ногами, лише лютий був зі снігом.
	Іній позначиться безліччю опадів в січні місяці.	Поморози не спостерігались, оскільки ранішня температура повітря становила +10 °C.	Достовірна. В січні були незначні опади у вигляді дощу(3, 8 січня) та снігу (13,14, 16, 19, 22 січня)

1	2	3	4
Вітер	Якщо на Покрову вітер південний – зима буде теплою, північний і східний – холодною, західний – сніжною.	Вранці почав дути сильний західний вітер, з поривами до 15 м/с.	Достовірна на 50 % Цьогорічну зиму можна назвати нехолодною - за середньою температурою зимових місяців та досить таки сніжною: сніг випадав часто, проте довго не лежав через плюсову температуру (крім 22-30 січня, 8-28 лютого).
	Зранку вітер з півдня, а по обіді із півночі — початок зими буде теплим, але згодом похолодає.	В обід дув північно-західний вітер, дець ввечері знову змінився на північний і з 17 год трішки стих.	Достовірна. Дійсно початок зими, тобто місяць грудень був теплим, але в січні вже похолодало, лютий відзначився частими снігопадами та середньомісячною температурою + 0, 2 °С
	Коли ж протягом дня вітер змінюватиме напрямом, то і зима буде нестійкою.	Вітер змінював свій напрямом протягом дня.	Достовірна. Зима дійсно була нестійкою: грудень більше був схожим на пізню осінь, січень почався теплом і лише з 21 почалася зима. Проте морози були нестійкими, з різким підвищенням температури.
Рослини	Якщо дуб і береза на Покрову скинуть усе листя, то рік буде легкий, а якщо не все – до суворої зими.	На березі, дубі, клені листя зелене, подекуди з позолотою, воно ще добре тримається, проте деякі листочки попадали на суху землю.	Недостовірна. Зима була не сувора, не люта, але сніжна. середньомісячна температура грудня +2, 2°С, січня + 0, 4°С, лютого -0,1°С
	Якщо до цього дня не спадає з вишень листя - на теплу зиму, а звільниться - на сувору.	Листя з вишні не спало, більшість зберегло зелений колір, подекуди буро-зелений.	Достовірна. Зиму можна назвати теплою (за середньою температурою зимових місяців)
Тварини	Білка до Покрови змінить шубку — зима буде добра (м'яка)	Білочка, що мешкає у міському парку. шубку не змінила, чітко видно її темно-рудий відтінок	Недостовірна. Зиму можна вважати доброю (м'якою), оскільки не було тривалих холодів.
	Відліт журавлів до Покрови — на ранню зиму.	Журавлі відлетіли.	Недостовірна. Зима цьогоріч не була ранньою, а прийшла із запізненням на півтора місяця.

Висновок: народні прикмети природознавчого характеру – це сталі вислови, в яких певні явища природи відповідно до змін пір року пов'язуються з кліматичними чи погодними змінами. Вони виникли і розвивалися на основі спостережень за станом погоди, речей, людей, тварин.

В ході дослідження я довідалася про цікаві звичаї та обряди на Покрову день, що побутували в Україні в давні часи та сьогодення. Свято Покрови Пресвятої Богородиці для наших предків було дуже важливою ланкою у хліборобсько-календарному циклі, бо його прикмети передбачають майбутню зиму. Звичайно, не все з традиційного набутку нашого народу на сьогоднішній день має практичну вартість, кліматичні умови змінюються. Із 10 перевірених прикмет достовірними цього року виявилися лише 5, тобто 50%. Інколи невідповідність прикмет фактичній зміні погодних явищ може бути викликана зміною оточуючого природного комплексу (спорудження нових водосховищ, вирубка лісу, обробка цілинних земель, знищення чи створення зелених зон довкола міст). Але це не означає, що ми не повинні вірити їм, оскільки, як показали результати нашого дослідження, народні знання володіють невичерпною мудрістю. На нашу думку, існує можливість виникнення нових прикмет у нинішніх кліматичних умовах.

Продовжуючи традиції народного передбачення на Покрову, ми переконалися в тому, що люди праці проводили постійні спостереження за погодою, рослинами і тваринами, відкриваючи певні закономірності і фіксували їх у покровських приказках, прикметах. Глибоке знання народних прикмет сприяє підготовці нас, юних дослідників, до самостійного життя, успішної трудової, господарської діяльності в майбутньому.

Народні прикмети одухотворяють природу, вчать дітей берегти, примножувати та пізнавати її зрозуміти явища природи, їх взаємозв'язки, залучає дітей до активної участі в пізнанні природи.

Так нехай же Покров Небесної Цариці стане надійним захистом для Вашого дому та сім'ї, подарує Вам щастя, умиротворення і благодать!

Список літератури:

1. Гойло І. Основи науково - дослідної роботи. Навчальний посібник для вчителів та учнів ліцеїв, гімназій, інших типів середніх навчальних закладів. 2003 р. – 16 с.
2. «Благослови, мати» (уроки українського народознавства в школі), Київ «Освіта» 1995 р.
3. Бурій В. М. Народно-православний календар / Валерій Бурій. — Черкаси: Вертикаль, 2009. — С. 17-18.
4. Вадим Бойко, Анастасія Стельмах. "Свята українського народу". Видавництво "Діса-Плюс", 2010, стор. 74 - 75. <https://toloka.to/>
5. «Велика енциклопедія школяра». Оксфорд / Пер. з англ.. У.В. Сапциної, А.І. Кима, Т.В. Сафронової та ін.. – М.: ЗАО «Росменпрес», 2006р. – 664с.
6. Воропай О. Звичай нашого народу. Київ. "Оберіг", - 1991.
7. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/prikmeti-na-pokrovu/>
8. Матвєєва Н., Голобородько А. Святі і свята України. Календар церковних свят і народних традицій. — К., 1995. — с. 51-52
9. Українське народознавство. Навчальний посібник. Київ. "Знання". 2006.

Пархоменко М. О.

учениця 3 класу

Глазко С. Г.

*вчитель початкових класів, II кваліфікаційної категорії
«Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 44»*

м. Кривий Ріг

sglazko62@gmail.com

ЧИ ВСЕ ТЕ СІК, ЩО СОКОМ ЗВЕТЬСЯ?

*Сьогодні, завтра, через рік. Я буду завжди пити сік.
На сто відсотків натуральний. Це вибір завжди оптимальний.*

Він спрагу зразу утамує, а з молоком ще й повоює.

Сік - смачний і цінний поживний продукт. У соках містяться вітаміни, мінеральні речовини, вуглеводи. Соки надають освіжаючу і загально зміцнюючу дію на наш організм, яка веде до підвищення працездатності. Регулярне вживання соків зміцнює загальну стійкість організму, підвищує опірність до інфекцій, а в період захворювання - прискорює процес лікування. Коли ми хворіємо, стакан соку нам необхідний чи не більше, ніж традиційні жарознижуючі засоби. Справа в тому, що в соках дуже «зручні» молекули - вони легко проникають через мембрани клітин. Саме тому під час хвороб і не тільки під час них, ми потребуємо натуральних соків. Та й просто, як добре випити склянку соку! Це смачно, і корисно.

1. Гіпотеза: Прилавки магазинів майорять різними сортами: апельсинові і вишневі, яблучні і гранатові, персиковий і виноградний, прозорі і з м'якоттю. Виробники соків роблять - натуральні, змішані, вітамінізовані та багато ін. Така різноманітність соків приваблює особливо увагу дітей. Але чи всі соки корисні? І які з них найкорисніші?

2. Об'єкт дослідження: соки з магазину і виготовлені вдома.

3. Предмет дослідження: зміст в соках штучних барвників, ароматизаторів і підсолоджувачів.

4. Мета моєї роботи: прочитати і проаналізувати літературу з проблеми дослідження, інформацію з Інтернету. Протестувати соки на утримання в них штучних барвників, ароматизаторів і підсолоджувачів.

5. Для реалізації поставленої мети було визначено наступні пошукові завдання:

- Провести опитування-анкету серед дітей на переваги при виборі напоїв.
- Навчити тестувати соки на утримання в них штучних барвників, ароматизаторів і підсолоджувачів в домашніх умовах.
- Сформулювати правильні ціннісні переваги при виборі напою.

Для вивчення цього питання, я відвідала міські бібліотеки №13,17, ознайомила з матеріалами Інтернету, розпитала членів своєї родини, звернулася за допомогою до вчителя. І з'ясувала, що найбільш корисні соки – свіжо вичавлені (так звані «фреші»). Тому що фреші по суті майже не відрізняються за складом від плодів, з яких їх вичавили. Хіба що, менше волокон, і більше насичення киснем. А ось соки з магазину відрізняються від фрешів. Соки, на упаковках яких не написано 100%, набагато більше розбавлені водою. Багато хто з них взагалі мають хімічний склад. На основі яблучного

соку з хімічними добавками можна зробити взагалі майже будь-який сік. Треба уважно читати те, що написано на упаковці. Це не означає, що ці соки шкідливі, або небезпечні. Зовсім ні. У більшості випадків вони мають хороші смакові якості і подобаються дорослим і дітям. Але нестача вітамінів такий сік не заповнить. Коли я заходжу до магазину то бачу досить широкий асортимент продукції: сік, нектар, морс, фруктовий коктейль, соковий напій.

Для нас (дітей) соки – це будь-які напої, де на етикетках намальовані фрукти. Але треба розібратися спочатку в тому, що продають в магазинах, і в якому напої натуральних речовин найбільше:

Сік повністю повинен складатися з фруктів, овочів або ягід. Тому він найбільш корисний. Є сік відновлений – це сік зроблений з концентрованого соку та води. Його продають у магазинах.

У нектарах соку коливається в межах 25% - 50%. Чудові нектари роблять із фруктів, що володіють щільною м'якоттю. Сік з персиків, бананів і манго отримати не можна, тому з них готують нектари.

Соковмісний напій містить всього 10% - 25% соку, до того ж зазвичай відновленого. Решта інгредієнти - це вода, цукор, ароматизатори, барвники і консерванти. Не варто купувати цей сік, користі в ньому практично немає.

Морс виготовляється з ягід (близько 15%), інші інгредієнти - вода, ароматизатори, лимонна кислота.

Смузі — густий напій, приготований збиванням в блендері до стану пюре — свіжих або свіжозаморожених фруктів, овочів, ягід.

Розглянемо упаковки соків. Матеріал упаковки може бути також різноманітним. Кожен має переваги і недоліки. Розглянемо таблицю 1.

Таблиця 1 – Результати дослідження упаковок соку.

1. Скло	2. Картон	3. Пластик
1. Захист від УФ – променів	1. Захист від УФ – променів	1. Міцність
2. Захист від окислення	2. Захист від окислення	2. Прозорість
3. Прозорість	3. Зберігає корисні властивості соку	1. Проникнення УФ – променів
4. Екологічність	4. Міцність	2. Частково проникає кисень і відбувається окиснення
1. Крихкість	1. Непрозорість	3. Термін зберігання низький
2. Важкий		
Підсумок: 4 «+», 2«-»	Підсумок: 4 «+», 1«-»	Підсумок: 2 «+», 3«-»

Дослідивши упаковки я з'ясувала, що для дітей найкраща упаковка з картонної коробки.

Якщо є сумніви щодо справжності натурального соку, то можна перевірити у домашніх умовах.

І тест. Потрібно розбавити трохи харчової соди у стакані з водою та розмішати. Потім додати цей розчин у сік (виноградний або інші червоні соки) і прослідкувати за реакцією. Якщо напій змінив колір на бурий, то це справді натуральний сік, вичавлений з плодів. Якщо сік помаранчевого кольору (апельсиновий, персиковий), то потрібно додати соди у сік і підігріти. Якщо сік натуральний, то рідина поблідне і стане прозорою. (фото 1)

Результат тестування червоних соків: з представлених зразків соку червоного кольору не містить барвників сік, вижаний мною з гранату. Він поміняв колір після додавання содового розчину.

Результат тестування помаранчевих соків: з чотирьох представлених зразків соку оранжевого кольору не містить барвників сік з апельсина та яблука який ми вичавили самі.

2 тест. Також можна перевірити сік на наявність ароматизаторів. Потрібно капнути сік на палець і розтерти. Якщо пальці будуть маслянисті, то сік був ненатуральний. (фото 2)

Результат тестування: штучні ароматизатори в усіх куплених соках не виявлені.

3 тест. У домашніх умовах також можна визначити, чи містить напій підсолоджувач. Якщо напій містить натуральний цукор, то при його вживанні почуття солодощі у роті зникає після закінчення 5 хвилин. Якщо спробувати напій, який містить штучні підсолоджувачі, то почуття солодощі зберігається в роті надовго. (фото 3)

Результат тестування: почуття солодощі у протестованих соках зберігається різний час. Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Результати тестування соків

Соки	Вміст барвників	Вміст ароматизаторів	Вміст підсолоджувачів	Місце
Апельсиновий сік 100% «Сандора»	+	-	3 хвилини	III
Гранатовий нектар «Сандора»	+	-	5 хвилин	-
Смузі яблучний «Галіція»	+	-	2 хвилини	II
Свіже вичавлений сік гранатовий	-	-	Без цукру	I
Свіже вичавлений сік апельсиновий	-	-	Без цукру	I

З усіх зразків соку, 1 місце займають соки, які я сама вичавила.

За допомогою анкетування я вирішила з'ясувати, як діти відносяться до соку. Ми з учителем провели опитування серед дітей початкової школи. В опитуванні взяли участь 76 дітей. 39% опитаних сказали, що люблять сік; на питання «Як часто ви вживаєте сік?» – 52% відповіли, що вживають декілька разів на тиждень; 30% вживають сік на свята; 82% дітей вважають, що свіже вичавлений сік корисніше, але тільки 52% - вживають свіже вичавлений сік. Опитування, проведене серед дітей нашої школи, показало: діти люблять соки, розуміють, що свіже вичавлений сік корисний, але не всі його вживають.

Вивчивши теоретичний матеріал по темі дослідження, я дізналася, що все те, що продається в пакетах, все-таки не зовсім сік, незалежно від того, що написано на упаковці. І сік, і нектар – насправді просто фруктовий напій. Сік – це те, що безпосередньо вижато з фруктів. А що продається в пакетах і пляшках – напій, приготований з фруктовою м'якоті і води.

Всі пакетовані або бутильовані соки і нектари обов'язково проходять термічну обробку. А будь-яка термічна обробка, навіть якщо вона дуже

коротка, викликає окислення і руйнування вітамінів. Тому, з огляду на сказане, заповнювати недолік вітамінів краще соками зі свіжих фруктів. Отже:

– Якщо у вас є вибір - випити свіжовичавлений сік чи промисловий сік, не вагаючись, вибирайте перше.

– Якщо немає можливості вживати свіжий сік – вибирайте той, що не містить цукру і барвників.

– Завжди звертайте увагу на склад. Чим більше в ньому консервантів і інших "побічних" елементів, тим він більш шкідливий.

В процесі роботи:

– навчилася виділяти головне з безлічі літератури;

– оволоділа основними правилами визначення барвників в соках.

Я раджу:

– почитайте книги про значення вітамінів для організму людини;

– не довіряйте беззастережно рекламі;

– частіше пийте різні соки зроблені власноруч – поповнюйте запаси вітамінами.

Список літератури:

1. Амосов І.М., Бендет Я.А. «Здоров'я людини», М., 1984р.

2. Железняков Ю.В., Назаренко В.М. «Навчально-дослідні екологічні проекти в навчанні хімії», «Хімія в школі», 1999 р

3. Кочнев Г.І. «Організація проектно-созидатёльной форми навчання», «Хімія в школі», 2000 р.

4. Мандрика В., Самойленко А. Оцінка якості фруктових мільтивітамінних соків і нектарів / Київський національний торговельно-економічний університет // Міжнародний науково-практичний журнал «Товари і ринки», - 2010 № 1(9).

5. Самойленко А., Метельська Н., Шаповалова М. Науково-практичні підходи до ідентифікації соків і нектарів. 2012. №2

6. <https://ukrhealth.net/korist-sokiv/>

7. <https://bhub.com.ua/ua/news/zdorovoe-pitanie/chto-luchshe-sok-ili-smuzi>

УДК 58.02

Петрова О.С.,

учениця 4 класу

Тарасенко М.П.,

вчитель біології, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель

КЗ «Середня загальноосвітня школа №34» Кам'янської міської ради

м. Кам'янське, Дніпропетровської обл.

marIntar@ua.fm

ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ПРОРОСТАННЯ НАСІНИН КВАСОЛІ

Життя людини тісно пов'язане з природою. Раніше людина займалася лише збиральством. Але з часом почала вести сільське господарство. Вирощувати квіти, фрукти та овочі.

Актуальність теми: в Україні вирощують багато різних сільськогосподарських культур. Необхідно знати, які умови для вирощування кожної необхідні з самого початку вирощування, починаючи від насіння.

Мета дослідження: дослідницьким шляхом зрозуміти, які умови необхідні для проростання насінини квасолі

Для досягнення зазначеної мети поставлені наступні *завдання*:

1. Підрахувати кількість насінин, що проросли при різних умовах.
2. Проаналізувати отримані дані, зробити висновки.

Методи, які використовувалися в роботі: статистично – математичний, описовий, аналіз.

Обладнання: лінійка, комп'ютер.

Для роботи ми обрали дводольну рослину з роду Квасоля.

Квасоля (Phaseolus) - рід рослин родини бобових. Трав'янисті рослини, частіше однорічні. Існує близько 150 видів квасолі. Розводяться переважно задля плодів і насіння, а деякі види - задля квітів (турецькі боби).

Квасоля звичайна в Україні - однорічна трав'яниста рослина. Стрижнева коренева система добре розвинена. Стебло трав'янисте або слабодерев'янисте. Листки серцеподібні, трикутні, яйцеподібні [3]. У пазухах листків розміщуються квітконоси, на яких утворюються китиці від 2 -3 до 10 -12 квіток у кожній. Квітки середні й великі (від 11 -15 до 27 мм), білі, рожеві, фіолетові. У квасолі з білими квітками насіння, як правило, також біле, рожевими — коричневе, з фіолетовими — чорне [4]. Боби завдовжки до 25 см і завширшки до 1,2 см. Достиглі боби у квасолі жовтого кольору. Середня кількість бобів на рослині до 15. За розміром насіння буває дрібне, середнє та крупне. Має однотонне забарвлення — біле, зелене, жовте, коричневе та чорне або воно строкате.

Умови, які потрібні для проростання насінини

Проростання насінини – це сукупність процесів, які зумовлюють розвиток та вихід назовні паростка. У більшості рослин насіння повинно перебувати спочатку у стані спокою, лише згодом проростати. У період спокою в насініні процеси обміну майже припиняються. Невеликим є вміст води – до 14%. Цей період різний у рослин – від 3 тижнів до кількох місяців.

Після того, як насініна вийшла зі стану спокою, їй для проростання необхідні певні умови: достатня вологість, вільний доступ повітря, що містить кисень, певна температура, а для деяких видів ще й світло [1].

Для того щоб пришвидшити вихід насіння зі стану спокою, його певним чином обробляють. Так, насіння яблунь витримують у вологому піску за зниженої температури (0... +5 °C) від 30 до 90 діб і більше, залежно від виду рослини. За цей час у насініні відбуваються відповідні фізіологічні зміни, і вона набуває здатності до проростання. У інших рослин ушкоджують оболонки, що відкриває доступ воді та повітрю до зародка (наприклад, конюшини, люцерни). Або обробляють біологічно активними речовинами [2].

Потрапляючи у сприятливі умови, насініна поглинає воду й набрякає. Водночас активується її дихання, запасні органічні речовини переходять у доступну для споживання зародком форму. Частина цих речовин витрачається на забезпечення клітин зародка енергією, частина - на утворення сполук, необхідних для їхнього поділу та росту. Спочатку проростає зародковий корінь, а вже потім - пагін. Корінь прориває насінну шкірку та росте в глиб ґрунту, а пагін спрямовується до його поверхні.

Існують надземний тип проростання насінини, коли сім'ядолі з брунькою виносяться на поверхню ґрунту та підземний, під час якого насінини сім'ядолі залишаються у ґрунті, перші справжні листочки у паростка з'являються згодом. У багатьох видів проростання насінини поєднує ці два типи. А ось у квасолі – надземний тип проростання. Перед висіванням насіння людина має визначити час, глибину загортання насіння, а також перевірити його на схожість.

Схожість насіння - це його здатність до проростання. Для перевірки схожості відбирають певну кількість насіння і висівають (наприклад, у теплицях). Якщо відсоток паростків буде низький, все насіння потрібно замінити, бо існує небезпека не отримати врожаю.

Ще однією умовою отримання високих врожаїв є оптимальна глибина загортання насіння. Навіть за своєчасного висівання, але недостатньої глибини загортання насіння, воно може підсохнути і загинути через нестачу вологи. А за надто глибокого загортання насіння паростку важко пробитися на поверхню ґрунту. Тому сходи можуть бути ослабленими. Крім того, з глибиною в ґрунті зменшується вміст необхідного для дихання паростків кисню.

Об'єкти досліджень – квасоля в банках при різних умовах представлена на рис.1.

Рисунок 1 – об'єкти досліджень

Дослід. Вплив води, повітря, температури на проростання насінин квасолі

1. Взяли 4 банки і поклали в кожную з них 20 насінин квасолі. Але спочатку наклеїли етикетки. На банку №1 – є вода, повітря, тепло. На банку №2 – немає води, є повітря, тепло. На банку №3 – немає повітря, є вода, тепло. На банку №4 – немає тепла, є вода, повітря.

2. У банки №1 та №4 налили води так, щоб насінини були занурені у воду і був вільний доступ повітря. У банку №3 налили води так, щоб товщина її шару в три рази перевищувала товщину шару насіння. Усі банки накрили папером.

3. Банки №1,2,3 поставили у теплі, банку №4 перенесли на холод.

4. Щодня підраховували кількість пророслих насінин у кожній банці.

Результати дослідження

Дослідження проводилось 5 днів, що показує динаміку проростання насінини з першого дослідницького дня по п'ятий. Результати представлені в таблиці 1.

Також були зроблені фотографії (рис 2-7).

Таблиця 1- Зміни, які відбувалися з насінням протягом 5 днів

№ банки	Зміни по дням				
	1 день	2 день	3 день	4 день	5 день
1 (є вода, повітря, тепло)	змін немає	насіння ввібрало майже всю воду, трішки набухло	насіння ввібрало всю воду, почало проростати	9 насінин проросло до 3 – 4 мм	9 насінин проросло до 5 – 6 мм
2 (немає води, є повітря, тепло)	змін немає	змін немає	змін немає	змін немає	змін немає
3 (немає повітря, є вода, тепло)	змін немає	насінини збільшилися у розмірах, вбираючи воду	насінини почали проростати, вода почала мутніти	насінини перестали проростати, вода стала ще більш мутною	насінини не проростають, вода мутна з неприємним запахом, слизька на дотик
4 (немає тепла, є вода, повітря)	змін немає	насіння ввібрало майже всю воду, трішки набухло	насіння ввібрало всю воду, набухло	змін немає	змін немає

Рисунок 2 – проведення досліду

Рисунок 3 – проростання насінин при найкращих умовах

Рисунок 4 – кількісний показник №1 на п'ятий день

Рисунок 5 - №2 на п'ятий день

Рисунок 6 - №3 на п'ятий день

Рисунок 7 - №4 на п'ятий день

Аналіз результатів проведеної роботи привів нас до наступних висновків.

1. З досліду видно, що насіння дихає, в ньому відбувається обмін речовин, а це доводить, що насінина – жива. Тож для проростання насінню необхідне повітря для дихання.

2. Для проростання насінню потрібна сукупність умов: необхідне тепло для активного проходження обмінних процесів, вода для розчинення поживних речовин та повітря.

Пропозиції:

1. При пророщування насіння вдома людина повинна визначити, при якій температурі проростають дані насінини. Недотримання цих умов може привести до послаблення або навіть загибелі рослинного організму.

2. Перед пророщуванням насіння треба перебрати, вибрати великі та без пошкоджень.

Список літератури:

1. Біологія: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл./ М.М. Мусієнко, П.С. Славний, П.Г. Балан. – К.: Генеза, 2007. – 288 с: іл..

2. Біологія: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. 6 – й кл./ Л.І. Остапченко. – К.: Генеза, 2014. – 224 с: іл..

3. Квасоля [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Квасоля>.

4. Квасолі стулки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://liktravy.ua/useful/encyclopedia-of-herbs/kvasoli-stulky>.

Об'єднання науковців GlobalNauka

Онлайн-сервіс «Організатор конференцій»

Молоді Вчені ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний
університет» (м. Дніпро)

Коледж ракетно-космічного машинобудування
ДНУ імені Олеся Гончара (м. Дніпро)

Приватний вищий навчальний заклад
«Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг)

Придніпровський державний металургійний коледж
(м. Кам'янське)

КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142
еколого-економічного профілю»
(м. Дніпро)

КЗ «НВК «Гімназія №11 – спеціалізована школа
з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – ДНЗ «Еврика»
(м. Кам'янське)

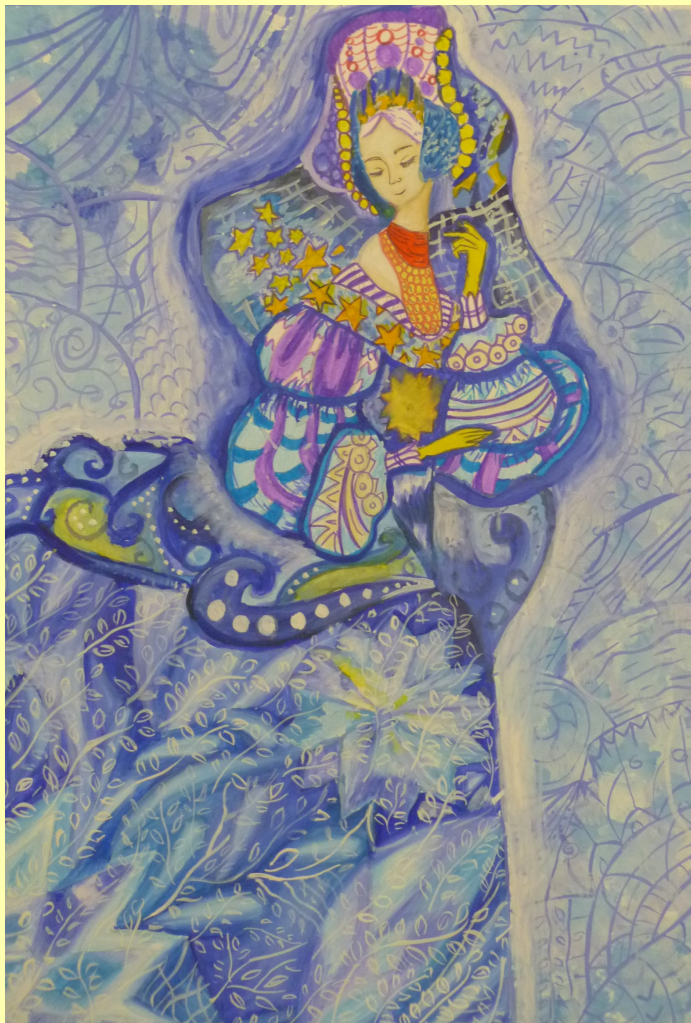
Бронницька середня загальноосвітня школа I-II ступенів
(Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця)

Наукове видання

Збірник статей
IV Всеукраїнської наукової шкільної конференції
«Крок у науку»
м. Дніпро, 26–27 квітня 2018 р.

"Зимовий пейзаж", Пащенко Ангеліна, учениця 5 класу

"Зима чарівниця" та "Птаха надії", Смик Ніна, учениця 8 класу

*Роботи виконані під керівництвом Гудименка Віктора Миколайовича,
учителя ОТМ, спеціаліста вищої категорії, учителя-методиста
КЗ «НВК гімназія №11» (м. Кам'янське)*